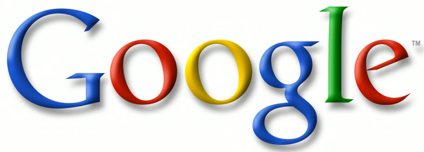
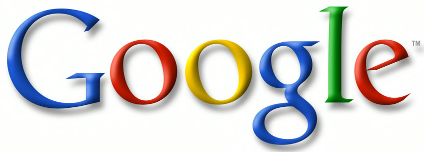
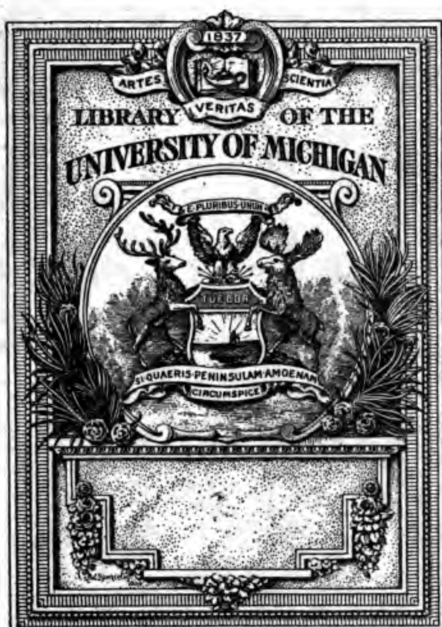
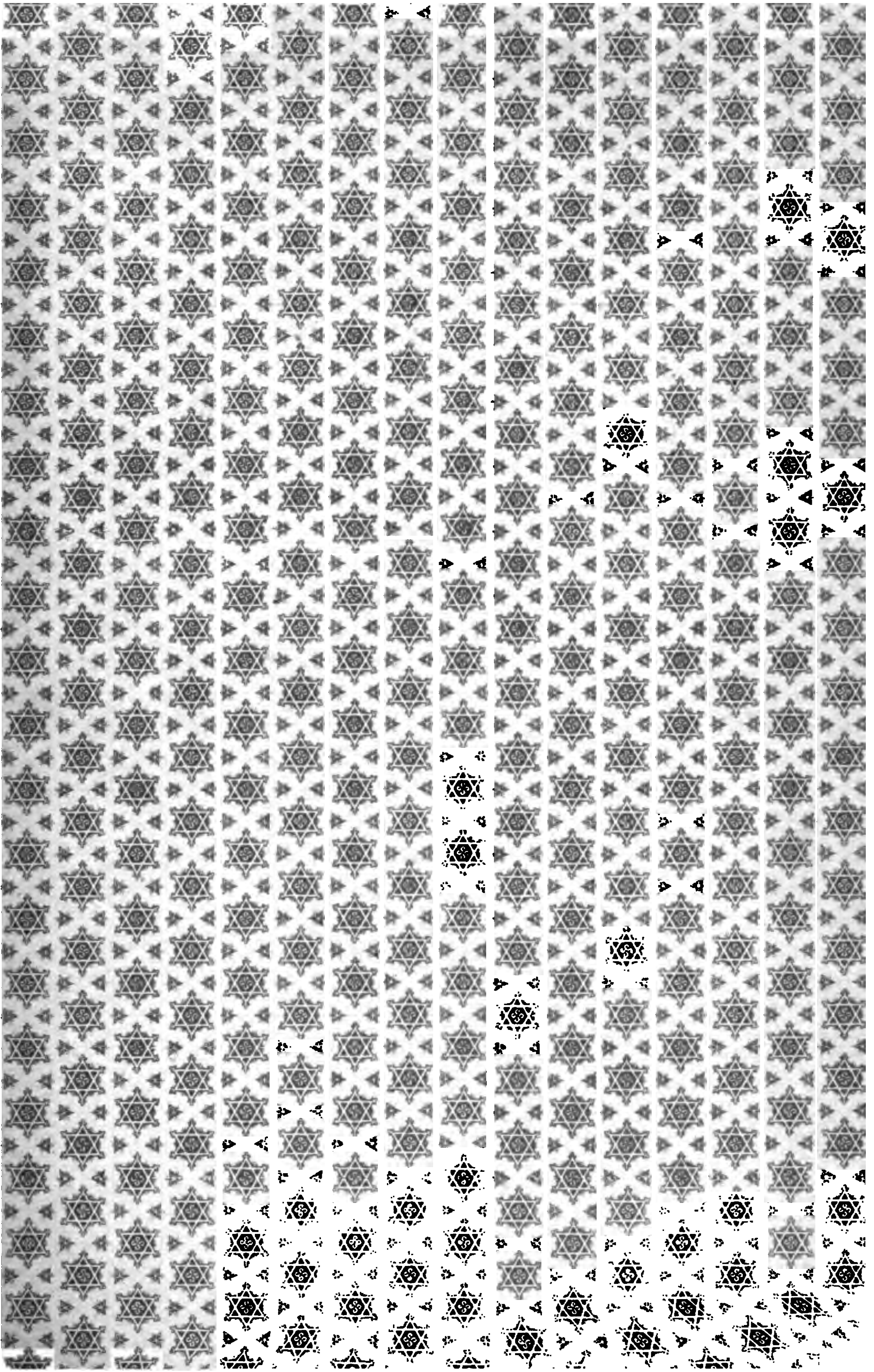

Google

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE   GUSTAF CEDERSCHIÖLD   FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND   NILS LINDER
ADOLF NOREEN   GUSTAV STORM   LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

ELFTE BANDET.

NY FÖLJD.

SJUNDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. LUND.   OTTO HARRASSOWITZ. LEIPZIG.

LUND 1895.

LUND 1895,
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Innehåll.

Eggert Ó. Brím, Bemærkninger angående en del vers i 'Noregs konungasögur I' . . . 1

F. Dyrlund, Tre ordforklaringer m. m. . . . 33
1. *"hezlagh"* (s. 33). 2. *"hedning"* (med bidrag til fortolkning af en gildeskrå; s. 39). 3. *réækning* (med oplysninger om et lovhåndskrift; s. 51).

Elis Wadstein, Bidrag till tolkning ock belysning av skalde- ock Edda-dikter . . . 64
I. Till tolkningen av Ynglingatal (s. 64). II. Om Ynglingatals avfattningstid ock förhållande till Háløygiatal (s. 83).

Eiríkr Magnússon, Kvett . . . 93

Gustav Morgenstern, Notizen 7—9 . . . 95

Karl Ferdinand Johansson, Anmälan av "Jellinek, M. H., Beiträge zur erklärung der germanischen flexion" . . . 97

O. Klockhoff, Anmälan av "Vilhelm Gödel, Katalog öfver Upsala Universitets biblioteks fornisländska och fornnorska handskrifter" 100

Tillägg och rättelse till Arkiv N. F. VI, 3—4 . . . 102

Theodor Hjelmqvist, Några anmärkningar till Atlamál 1—3 103

Axel Kock, Studier i fornnordisk grammatik . . . 117
I. Isl. fsv. *at* "att" : *þat* "det" m. m. (s. 117). II. Växelformer med och utan *-n* (s. 124). III. Växelformer med och utan *-e, -a* (s. 136). IV. Utveckling *ē* > *ǣ* i isl. (s. 140). V. Utveckling *æ* > *a* i östnord. språk (s. 142). VI. Till växlingen *gh : g* i fsv. (s. 146). VII. Till växlingen *dh : d* i 1500-talets svenska (s. 152).

Nat. Beckman, Bidrag till kännedomen om 1700-talets svenska. Huvudsakligen efter Sven Hofs arbeten . . . 154 (och 213)
Inledning (s. 154). Ur ljudläran (s. 165). Exkurs I. Notiser om Johan Bures språk (s. 177).

F. Dyrlund, "Dansk Sproglære med sproghistoriske Tillæg, Haandbog for Lærere og viderekomne af Kr. Mikkelsen". Anmældelse med sproghistoriske indskud . . . 180

Friedrich Kauffmann, Anmälan av "Friedrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Fünfte verbesserte Auflage" . . . 208

Axel Olrik, Anmälan av "Fr. Kauffmann, Deutsche Mythologie. 2. Auflage" . . . 210

O. Nielsen, En Bemærkning . . . 212

Nat. Beckman, Bidrag till kännedomen om 1700-talets svenska. Huvudsakligen efter Sven Hofs arbeten . . . . (154 och) 213
Ur ljudläran (forts.; s. 213). Akcent ock kvantitet (s. 223). Exkurs II. Om vokalkvantiteten framför *rd, rl, rn* samt om dessa konsonantgruppers uttal i Westes språk (s. 242). Ur formläran (s. 246). Ur ordbildningsläran (s. 255). Ur syntaxen (s. 256). Tillägg (s. 258).
E. H. Lind, Några anmärkningar om nordiska personnamn . . . 259
1. Betoningsförhållandet mällan för- ock äfternamn (s. 259). 2. Några enskilda västnordiska dopnamn (s. 266).
E. H. Lind, Bibliografi för år 1893 272
B. Kahle, Anmälan av "Jiriczek, Otto Luitpold, Die Bósa-saga in zwei fassungen nebst proben aus den Bósa-rímur" 305
Friedrich Kauffmann, Anmälan av "Uppsalastudier tillegnade Sophus Bugge" 309
Ludvig Larsson, Anmälan av "Svensk ordlista med reformstavning ock uttalsbeteckning under medvärkan av Hilda Lundell ock Elise Zetterqvist samt flere fackmän utgiven av J. A. Lundell" 311
Kr. Kålund, Rettelse til J. Fritzners Gammelnorske Ordbog 2. udg. 314

Axel Kock, Några grammatiska bidrag 315
I. Behandlingen av *u* framför assimilerad nasal i nord. språk (s. 315). II. Preteritiformer till fsv. *halda, falla* och behandlingen av brytningsdiftongen *iu* i den yngre fsv. (s. 319). III. Till växlingen *ld : ll* i fsv. (s. 324). IV. Växling av *gh*- och *j*-ljuden i fsv. (s. 328). V. Till växlingen *y : i* i fsv. (s. 332). VI. Ett dialektdrag i den heliga Birgittas språk (s. 334). VII. Utveckling *a* > *o* i rel. oakcentuerad ställning (s. 338). VIII. Enskilda ord (isl. *an, en* : run. *þan, þen* s. 340; isl. *geyia* s. 344; isl. *iúr,* fno. *iaur,* fda. *ior* s. 345).
Elof Hellquist, Ordförklaringar 348
1. Isl. *allynges, ǫllonges.* 2. Isl. *þræ't(t)a,* fsv. *þræt(t)a.*
Elis Wadstein, Norska homiliebokens nedskrivningsort 351
Jón Jónsson, Fáeinar athugasemdir um forn ættnöfn 359
Erik Brate, Anmälan av "Norges Indskrifter med de ældre Runer, udgivne ved Sophus Bugge". 1:ste Hefte, 2:det Hefte . 367
Elis Wadstein, Anmälan av "Ordbok öfver Svenska Språket utgifven af Svenska Akademien". Häftet 1 374
F. D., Rettelser og tillæg til Arkiv N. F. VII, 33 ff. og 180 ff. 384

Bemærkninger angående en del vers i 'Noregs konungasögur I'. (Reykjavík 1892).

I den af mig besörgede udgave af "Ólafs saga Tryggvasonar og fyrirrennara hans' (Nkgs. I.) har jeg i versene, foruden for det meste at gennemföre 'bragarmál', som i mange tilfælde vistnok ikke var nödvendigt, og foruden at have foretaget endel mindre retskrivningsændringer, hvoraf nogle mulig turde anses mindre heldige, men andre vel ere berettigede — tildels af typografiske hensyn vilde den nyeste normaliserede retskrivning ikke have kunnet gennemföres —, på flere steder afveget fra R. C. Ungers udgave af 'Heimskringla' (Chr. 1868), hvis text ellers er lagt til grund for udgaven. Således har jeg ikke få steder optaget adskillige rettelser og mer eller mindre tiltalende gisninger af andre, især Konráđ Gíslason, Jón Þorkelsson og Finnur Jónsson, eller endog i enkelte tilfælde tilladt mig nye forandringer, hvor text eller andres ændringer forekom mig at være helt utilfredsstillende og hvor sådanne syntes at ligge temmelig nær. Også i de udgaven ledsagende 'Vísnaskýringar' har jeg på sine steder, tildels på grund af sådanne ændringer, foreslåt nye forklaringer. Men udgavens plan tillod ikke at begrunde sådanne eller at henlede opmærksomheden på, hvor den givne forklaring i grunden antoges uholdbar, skönt man, for ikke at lade pågældende sted være helt uforklaret, foretrak at give én. At göre sådanne steder, eller endel deraf, til genstand for nærmere dröftelse, turde ikke være uden betydning.

Ynglinga saga.

Kap. 5. *Bragi hinn gamli.*

Ll. 1.—4. Jeg har med SvE. konstrueret således: "Glöđ Gefjon dró Danmarkar auka frá Gylfa (hinum) djúpröđuls öđla" o. s. v. Dog finder jeg denne opfatning noget betænkelig. Et adjektiv 'öđull' vilde være et *ἅπ. λεγ.*, og dets betydning vilde være helt usikker. Også udeladelsen af artiklen er höjst påfaldende. Og forudsat at 'öđull' kunde betyde 'gavmild' og var at sammenfatte med 'djúpröđuls', vilde det kun dårlig passe til Gylve, der vel på en måde viste sig gavmild imod Gefjon, da han skænkede hende et plovsland, men forresten ikke berömmes som "*guld*mild". Endog '(hinum) öđla' (i bemærkelsen 'gavmild') vilde uden tilföjelse af 'djúpröđuls' være fuldt så betegnende. I övrigt vilde 'djúpröđuls öđla' omtrent med samme ret kunde henföres til 'Gefjon' ('hin . . . öđla') eller endog 'Danmarkar auka' ('hinn . . . öđla'). KG. har foreslåt at læse *óðla* (= 'óđliga', hurtig); han sammenfatter da 'djúpröđuls' med Gefjons epitet 'glöđ'. Derved slipper man fra det betænkelige 'öđla'; men det kan ikke nægtes, at 'glöđ djúpröđuls' (guldglad) om Gefjon er mindre træffende end 'glöđ', da hun ikke havde modtaget noget guld af Gylve, men var selvfölgelig glad over det stykke land, hun fik til foræring. Þorl. Jónsson gör en helt anden opfatning gældende, i det han tager 'djúpröđul öđla' som objekt for 'dró' og 'Danmarkar auka' som apposition dertil. Han forklarer 'öđla' som ejef. flert. af 'öđli' (el. 'øđli'), odel, land, og 'djúpröđull öđla' skal da betyde 'landenes guld' (guld af et land at være) ɔ: det herlige land. Skönt en sådan omskrivning for et herligt land må betegnes som en umulighed efter de gamle digteres begreber og tankegang, indeholder denne opfatning dog mulig en tilnærmelse til det rigtige. Verslinien 'glöđ djúpröđul(s) öđla' (om man så opfatter 'odla' som *óðla* el. *øðla* el. *öðla*) indeholder 'ofhent' ('þríhent'), men da det ikke er noget usædvanligt og

findes andre steder hos Brage, kunde verslinien for den sags skyld gærne være rigtig. Alligevel gör den indtryk af at lide af en forvanskning, der i så fald må være ældre end den håndskrevne overlevering. Man formoder her snarest at finde et objekt for 'dró' ('det opplöjede land', el. lign.), hvortil så 'Danmarkar auki' slutter sig som et fjærnere objekt ('der blev til *Danmarkar auki*'). I henhold dertil antager jeg, at versliniens sidste ord må rettes til *øðli* og fortolkes som 'et stykke land' (odel, jfr. Lokas. 43[1]). Forvanskningen af *-i* til *-a* kunde være fremkaldt ved *-a* i 'Gylf*a*' og 'auk*a*'. Også '-röðul(s)' i 'djúpröðul(s)' antager jeg for forvansket, tildels under påvirkning af *-öð* i 'glöð' (jfr. også versliniens sidste ord). Mulig kunde '-röðuls' have fortrængt *-ristit*. Det hele var da at opfatte således: "Gefjon dró glöð frá Gylfa djúpristit øðli, auka Danmarkar" ɔ: 'jublende trak Gefjon fra Gylve et dybtplöjet stykke land, der kom til at blive tillæg til Danmark'.

Ll. 6—8. Meningen i ordene: "þars gengu fyr víneyjar víðri valrauf" er vel klar, men fortolkningen deraf har været mangelfuld. *valrauf* forklares måske rigtigst som *vallrauf* (KG.), i bemærkningen 'markbrud', 'opbrudt, opplöjet stykke land', 'plovsland' (i samme betydning som *plógsland* i det henhörende prosastykke, jfr 'plœgi'). *víney* (el. *viney*, som mulig var at foretrække) bör vistnok hverken forklares som 'venneö' ('venlig ö', 'insula cara, amica: SvE.) eller som 'engö' ('frugtbar ö, 'hin grasmikla ey': Þorl. J., jfr. got. *vinja*, eng, som antages at forekomme som sidste led i endel norske stedsnavne t. ex. 'Björgvin'). Et udtryk som '*viney*, insula cara, amica' om et nok så indbydende landskab er neppe i de gamle digteres ånd. Begrebet 'engö' er tilvisse gammelt nok, men dog venter man, at Selund i de tider snarere vilde berömmes for *skov*rigdom end *eng*rigdom (jfr. 'myrkmarkar hlöðyn': Velle. 16[3]). Hvis Sællands for så vidt bekendt oprindelige navn *Selund* betyder 'sælhundeö', hvad vistnok er

tilfældet (S. Bugge: Ark. f. n. fil. VI. 225 ff.), vilde Brage neppe falde på at omdöbe den til 'engö'. Over hovedet synes *víney* eller *viney* her slet ikke at være en betegnelse for Selund, da 'Selunds plovsland' (opplöjede land) neppe kunde passende bruges om et i Sverrig opplöjet land, skönt det senere fik navn af Selund. Derimod vilde 'Gefjons plovsland' give en ret antagelig og passende mening, og jeg er tilböjelig til at tro, at *víney* (jfr. 'Laufey', samt kvindenavnet 'þórey'), skönt det ikke findes i SnE.'s jættekvinderamser eller andre steder, er et jættekvindenavn, der her betegner Gefjon. Vel regnes en Gefjon til gudinderne, men hvad enten den Gefjon, der her omtales, er den samme gudinden eller ikke, har hun en fuldstændig jættekvindekarakter. "þars . . . val(l)rauf" bliver da at oversætte: 'hvor de gik for jættekvindens (deres moders) vældige (el. vidtudstrakte) plovsland'.

Kap. 9. *Eyvindr skáldaspillir* (Hál. t. 1.).

L. 1. Med hensyn til versliniens sidste ord har man valget mellem *skáldblætr (-bløtr, -blótr)*, som er Fris.'s læsemåde, — i Khvn-udg. opgives Fris. at have *skjald-*, men efter FJ.'s meddelelse er dens virkelige læsemåde *skalldbløtr* — og *skjaldblætr*, som de andre håndskrifter frembyde. SvE. synes at foretrække 'skjaldblœtr', hvilket han oversætter med 'tinctor clipei' (jfr. 'rubefactor clipei: AR., hvor dog Fris.s skrivemåde *skald-* beholdes) og opfatter som en 'apostrophe ad lectorem'. Men *blætr* (el. 'blótr') kan ikke betyde 'tinctor' ('rubefactor') og en apostrophe ad lectorem (el. til tilhöreren) er i et sådant digt ikke passende (— findes t. ex. ikke i Ynglingatal). Unger skriver *skáldblætr*, hvilket han også opfatter som tiltale, vistnok til Håkon jarl ('poëtarum cultor', 'digteres velynder'). Men da vocativ overhovedet her ikke passer, er *-blætr* vel at opfatte som et med 'ása niðr' (l. 3) = Óðinn sammenhörende adjektiv. *-blætr* må være at aflede af udsagnsordet *blóta*, offre til guderne (eller en enkelt gud),

vise dem sin hyldest og ansöge om deres bistand ved offring. Selvfölgelig måtte troende digtere föle særlig trang til at anråbe digtergudens bistand såvel ved offring som på andre måder, ligesom denne også måtte have særligt krav på digternes tilbedelse. Da *-blœtr* i forbindelsen med *skjald-* ikke synes at give nogen antagelig mening, må *skáld-* vel være at foretrække, og 'skáldblœtr' vil da nærmest være at fortolke som 'poëtis colendus', 'der fortjener digternes tilbedelse og bliver tilbedt af disse'.

L. 6. Unger skriver *Manheim-* såvel i verset som nedenfor. *man-* i denne forbindelse antages han at have opfattet som *homin-*. SvE. skriver *Mannheim-* ('sedes Mannorum'). Snorre har sikkert såvel i verset som i prosastykket (skönt måske skrevet *Manheim-*) opfattet det som *Mannheim: Goðheim-* (= *Ásaheim-*; han antager 'Menn', 'Goð' el. 'Æsir', såvel som 'Vanir' og 'Jötnar', som forskellige racer eller klasser, hvis bopæl han betegner ved *-heimr* el. *-heimar*, jfr. 'Álfheimar', 'Svartálfaheimr' o. s. v.). Men Snorre har vel misforståt verset, og hans teori om 'Mannheimar' og 'Goðheimar' står neppe til troende. Man må snarest antage, at Odin har gjort Skades bekendtskab i 'Jötunheimar' og at Sæming er födt og opfostret der og har senere derfra erobret det nærliggende 'Hálogaland', hvor hans slægt senere forplantede sig. Verset synes også at vinde betydelig ved, at man opfatter *manheim-* appellativt som 'elskovens hjem', hvilket jeg mener sikkert er det oprindelige. Jfr. 'mankynni', 'manrúnar', 'manvélar', 'mansöngr', hvori begrebet 'elskov' afgjort synes at fremtræde, og at det netop er grundbemærkningen i *man*, har endel sandsynlighed for sig, sml. A. Noreen: Ark. f. n. filol. VI. 309 (jfr. *munarheimr:* H. Hjörv., v. 42). "byggja í manheimum" bliver da et poetisk udtryk ensbetydigt med 'nyde elskovsglæde' el. lign.

Kap. 15. *Þjóðólfr hinn hvinverski* (Yngl. t. 2.).

L. 7. Ved *"dulsa* (med var. 'dusla' el. 'dysla') *konr"* menes kong Svegder (jfr. 'Svegði' l. 4. og 'jöfri' 3^{4}). SvE. foretrækker *dulsi*, afledet af *dul* og i samme betydning ('arrogantia'), og tager *konr* i betydningen 'vir'; 'dulsa konr' altså som 'hovmodsmand', 'hovmodig mand'. Men et af 'dul' afledet 'dulsi' i samme betydning savner sikker analogi (— i Lex. poet. anföres vel 'dvöl—dvalsi', der skal være enstydigt), og 'hovmodig mand' (eller endog 'overmodig mand') vilde være et uskaldisk udtryk om en konge af gudeslægten. *konr* må også her være af samme betydning som Yngl. t.'s 'áttkonr' (42^{1}), 'áttungr' (27^{3}, 31^{6}), 'niðr' (11^{3}, 28^{6}), nemlig 'ætling' (— Þjóðólfr synes at holde af sådanne udtryk). G. Vigf. antager, at *dulsi* er et dværgenavn (og henförer det vel til 'dvali', quasi 'dvalsi' jfr. *Dvalinn*), og 'dulsa konr' var da at forklare som 'dværgeætling'. Men kong Svegder var jo — såvidt vides (hans moder kender man ikke) — ikke af dværgeslægt. At han var gift med en kone af de med 'dvergar', som det synes, noget beslægtede Vaner's stamme, kunde måske komme i betragtning, da *konr* og lignende slægtskabsbenævnelser vel også kunde indbefatte svogerskab. Forudsat at 'dulsi' eller 'dusli' er en dværg, måtte *konr* vel nærmest antages at være en forvanskning for *vinr*, thi Svegder kunde godt kaldes 'en ven' af dværgen, hvis indbydelse han modtog. I så fald må formen *dusli* vistnok foretrækkes og være at sætte i forbindelse med *dusill*, der vel betyder 'en pusling' (skönt BH. oversætter det ved 'servus'), jfr. "dusilmenni" (en ubetydelig person, pjalt) og "dusilhross" (Ísl. s.^{2} II. 333^{4-5}).

Kap. 15. *Samme digter* (Yngl. t. 3).

L. 2. Jeg har beholdt håndskrifternes metrisk urigtige: *þeira sökmimis*, der desuden, hvis Sökmimir (hvad det vel er) antages at være jættenavn, i forbindelse med l. 3. vilde være uforsvarlig tavtologisk.

Kap. 20. *Samme digter* (Yngl. t. 12.).

L. 3. *Glitnis-gná* er blevet forklaret dels som Hel, dels som (gudinden) Sol (solen). Den sidste forklaring, hvortil SvE. slutter sig, idet han oversætter ved 'dea celi, sol', går ud fra, at *glitnir*, navnet på guden Forsetes prægtige domsal på himlen, kan overföres på selve himlen, og at 'himlens gudinde' må være solen. Imod denne opfatning kan indvendes: 1. At skönt salen 'Glitnir' er beliggende på himlen, fölger ikke deraf, at dens navn skulde uden videre kunne overföres på himlen, hvilket heller ikke er tilfældet med de andre guders boliger på himmelen; vistnok kunde 'glitnir' (den glindsende) være en passende benævnelse for den strålende himmel, men en sådan findes ellers ikke. 2. At 'himlens gudinde' ikke vilde være nogen betegnende kending for solen, thi enhver åsynje måtte kunne kaldes således, og solen regnedes endog ikke til de fornemste af dem, så at hun særlig kunde kaldes således. 3. At det ikke er nogen tilfredsstillende forestilling, at solen morer sig ved at skinne på kong Dyggves gravhöj, om end den har været nok så prægtig, og man kunde ikke tiltro þjóðólfr et så urimeligt indfald. Man har sammenlignet dette sted med Yngl. t. 36, hvor 'Austmarr' (Østersöen) siges at more en höjsat konge med sin brusen; men det er jo noget ganske andet. Det er netop en ægte skaldisk tanke, at en gammel viking endog i sin höj finder fornöjelse i de larmende bölgers sang. Den forklaring, at *glitnis gná* er solen, må derfor helt forkastes. Den ene, som kunde have glæde af kong Dyggves strådöd, er jo Hel, som derved erholder et herligt bytte, og netop kun kan have morskab af at beskue sit byttes gravhöj. Derfor må *glitnis gná*, forsåvidt det er rigtig overleveret, være Hel. Endvidere — og det har vel endnu större betydning — viser Yngl. t.'s bygning, at 'glitnis gná' (l. 2) må være samme person som 'jódís Úlfs ok Narfa' (ll. 5—6) og 'Loka mær' (13^3); thi þjóðólfr ynder netop i tre sammenhörende halvvers

at bruge tre synonyme navne eller kendinger om en og samme person eller genstand; således Yngl. t. str. 2—3: 'Svegđi — dulsa konr — jöfri', 4—5: 'vitta véttr — grímhildr — mara', 6—7: sjávar niđr — meinþjóf markar — glóđa garmr', 8—9; 'sverđberendr — landherr — Svía kind', 10—11: 'yngva — Dómars — Fjölnis niđr', o. s. v. Dette må være en ejendommelighed hos digteren og kan ikke være tilfældighed. *Glitnir* må altså, hvis det er uforvansket, have været en Hel tilhörende genstand. Men hvordan kan en det skumle hjems herskerinde tilhörende genstand have et så glimrende navn? Hvorfor ikke? Vel er navnet på de fleste af hendes ejendele af noget mörk farve. Men hun var jo en mægtig eneherskerinde, hvis sal ('Éljúđnir') var indrettet på samme måde som gudernes boliger, omgivet af en kæmpemæssig mur ('Víđopnir'), med en vældig portdör ('Gjallandi'), hvis nögle hedder *Gillingr* (vistnok 'den knirkende', af 'gella' jfr. 'Gjallandi'). Til hallens bevogtning hörte også en hane, der selvfölgelig har haft sin plads på et höjt træ ('meiđr'), skönt dette ikke særlig omtales. Hanens navn er heller ikke bevaret, da 'g°rfętr' (SnE. II. 494), der forresten synes forvansket, efter sin plads i håndskriftet neppe kan antages at indeholde dens navn. Mulig har hanens (el. 'meidens') navn været *Glitnir*. Ialfald må 'glitnis' her betegne en Hel tilhörende genstand, med mindre det er en forvanskning, og en anden Hel tilhörende genstand her var at söge.

Kap. 21. *Samme digter* (Yngl. t. 15.).

L. 7. *þref* burde vistnok være ændret til *þrif*, da det sikkert er at henföre til verbet 'þrífa' (gribe). Med 'þrif—þrífa', kan man jevnföre: 'hrif (áhrif)—hrífa', 'klif—klífa', 'rif—rífa', 'svif (ađsvif)—svífa', 'grip (jfr. d. 'greb')—grípa', 'klip—klípa', 'hnig—hníga', 'mig—míga', 'sig—síga', 'slig—*slíga' (nu 'sliga', svagt böjet), 'stig—stíga', 'blik—blíkja' (også 'blika', svagt böjet), 'svik—svíkja', 'vik—víkja', 'riđ—ríđa', 'sniđ—sníđa', 'bit—bíta', 'hnit—hníta', 'lit ('andlit' o.

s. v.)—líta', 'rit—ríta' (nu 'rita', svagt böjet), o. s. v. Til stærke værber med *í* i stammen svarer således intetkönssubstantiver med *i* (og kun *i*, ikke *e*) i stammen, altså til *þrífa* : *þrif*, ikke *þref*. Sådanne nomina kunne komme til at betegne en genstand, t. ex. et redskab, hvorved handlingen iværksættes; altså *slöngu-þrif*, griberedskab (greb), hvormed der slynges (— '-þrif' her = '-tyv' i 'hötyv').

Kap. 32. *Samme digter* (Yngl. t. 17.).

L. 1. JÓ. har antaget, at *taurr* (mulig ikke her, men dog andre steder, hvor det forekommer) var det samme som lat. "torquis" (ɔ: *men:* NgD. s. 84), men Snorre har opfattet det som et stedsnavn (jfr. prosaens: *á Taurinum*, hvor 'taurinum' vistnok er at opfatte som nomen proprium. — Mulig har Snorre dog opfattet det appellativt i en nu forældet, vistnok dog stedlig betydning). At Snorre her har fejlet (ligesom Hál. t. 1. jfr. Yngl. t. 44[1]), samt at JÓ. må gives ret, at 'taur' her skal fortolkes som *men*, synes mig indlysende. Vel er sætningen: "of temja skyldi . . . hest Signýjar vers" (jfr. Hál. t. 3[2,5]: "grimman tamði . . . Sigars jó") et fuldstændigt udtryk for 'blev hængt'. Men tilföjelsen *við taur* (= 'við men') giver et fyldigere udtryk, da det særegne ved hængningen, at den blev udfört ved et "men", derved fremhæves, men dette "men" må have spillet en betydelig rolle i det til grund liggende sagn (jfr. kap. 17, hvor hængningen ved et "men" bebudes). Ved at opfatte 'taur(r)' som 'torquis' eller 'men', får det hele et mere digterisk præg, da "temja við taur" er analogt med "temja við beizl" (d. v. s.: ved hjelp af 'beizlstengr' og 'mél', hvilket har nogen lighed med et 'men'). At *taurr* (her) må have denne betydning, sandsynliggjöres endvidere ved "taurar", som synes at betyde 'kostbarheder', 'guldsager' el. lign.

Kap. 26. *Eyvindr skáldaspillir* (Hál. t. 4.).

L. 3. SvE. antager, at *Vinga* her er at forstå om Hunnerkongen Atles sendebud *Vingi*, som vel gjorde ed på, at han

fortjente galgen, hvis han skulde forråde Niflungerne, men blev til slutning ikke hængt, men hugget ned (Atlam. 33. 41). Men at opkalde galgen efter en, som slet ikke gjorde dens bekendtskab, kunde ikke falde en digter ind. At *vingameiðr* el. *vinga meiðr* (i to ord, hvilket vistnok er at foretrække) her betyder 'galge', er sikkert nok, jfr. SnE. II. 212, 1; III. 157; samt Isl. gramm. lit. II. 261. — Jeg har i mine 'Vísnask.' (s. 337) bemærket, at betydningen af *vinga-* er usikker. Nu troer jeg nogenlunde tilfredsstillende at kunne forklare det, idet jeg antager, at *vingi* sikkert er synonymt med *hangi* ('den hængende, dinglende, svævende'), der som bekendt nok bruges om Odin (jfr. også *hangadróttinn:* Yngl. s., k. 7, samt *hangagoð, hangatýr*). Odins træ er jo 'galgen' (jfr. Hávam. str. 139[2], hvor "vindga" i Cod. reg. uden tvivl er fejlskrevet for *vinga*). I Egils s., udg. 1886—88, s. 177 sml. 377 kaldes *armen*: '*heiðes vinga-meiðr*', falkens galge, svajende træ. At man i oldtiden ikke havde kunstige galger, men anvendte dertil det nærmeste naturlige træ, der selvfölgelig kunde dels böjes ned formedelst tyngden af den hængte, dels hæve sig i vejret (jfr. Gautr. s. kon., k. 7: Fas. III. 33—34), kan ikke betvivles. I lighed dermed kunde armen, hvorpå falken sad, dels hæve sig, dels synke, hvorfor den træffende kunde kaldes "heiðes vinga-meiðr". — *vingi* må være at henföre til et **vinga*, 'dingle', 'svinge' (intransit.), hvoraf *vingsa*, 'lade dingle', 'svinge' (transit.) og *vingla*, 'gjöre svimmel', samt *vingull*, brugt om nedhængende og svingende genstande (Grettis sagas *ving* i "ving ek háls á kjúklingum" hörer vel ikke herhen og antages rigtig forklaret af SvE. ved "vind'k").

Kap. 29. *Samme digter* (Yngl. t. 24.).

L. 3. At *ánasótt* betyder 'alderdomssvaghed' viser sammenhængen og hele fortællingen om kong Aun. Men Snorres etymologiske forklaringsforsög er her, som flere andre steder, helt forfejlet. Kongen har ved siden af *Aun(n)*, der stöttes

såvel af Ares Íslendinga bók (slutningskapitlet) som af Hist. Norv.'s *Auchun* (Storms udg. s. 100), sikkert ikke hedt *Áni*, en biform til *Án(n)*, hvilket navn må være grundforskelligt fra 'Aun'. At *ána-* i 'ánasótt' er at opfatte som ejeform flert. af *ái* 'proavus', der meget mulig i overfört betydning kunde bruges til at betegne en olding, er ret sandsynligt, jfr. L. Fr. Läffler i Ark. f. n. filol. III. 188, 287—88. I så fald vilde de senere islandske ord *ánaskapr* (egentl. 'gåen i barndom') og *ánalegr* ('som gående i barndom') være af samme oprindelse.

Kap. 33. *Samme digter* (Yngl. t. 31.).

L. 3. SvE. oversætter *vitta véttr* ved 'nympha fascinatrix', og antager, at det her må forstås om hesten, hvoraf kong Adils faldt ('animal incantatum, arte magica efferatum'). Men den fortolkning kan ikke være rigtig. At kalde en 'forhexet hest' (der vistnok ikke en gang har været en hoppe) for 'en hex', vilde være altfor smaglöst. *vitta véttr* må være et kvindeligt væsen, der befatter sig med *vitt* ('res magicæ'). Således kaldes maren, der trådte kong Vanlande ihjel, "vitta véttr", hvoraf fremgår, at man ikke har tænkt sig hende som en ond ånd eller et spögelse, men som en hex (jfr. 'kveldriđa' o. s. v.). Ethvert hexekyndigt fruentimmer kunde vel kaldes *vitta véttr*, hvad enten det övede sine trolddomskunster andre til mén, eller det var en "holl vættr" som Freyja (Oddr. gr. 9^{2-3}), som var bekendt for sin trolddom, jfr. "hon (ɔ: Freyja) var blótgyđja, ok hon kenndi fyrst *seiđ* međ Ásum sem Vönum var títt (Yngl. s. kap. 4.); jfr. endvidere: "var gyđjunum kennd sú íþrótt" (ɔ: 'fjölkynngi': s. st. kap. 7). — At Freyja og de andre gudinder har udövet sin kunst i forbryderske öjemed, kan ikke antages. At den ("seiđr") ansås mindre anstændig for mænd — ikke mandig —, er en anden sag.

Jeg har antaget, at *vitta véttr* her måtte være den *dís*, hvoraf *dísarsalr* (i Hist. Norv., St. udg. s. 101, 'ædes Dianæ',

der må være en oversættelse af 'dísarsalr', ikke omvendt) har fåt navn, og at hun, vred over kong Adils' overmod, der brugte hendes sal som en ridebane, har ved sine kunster forvoldt hestens fald og kongens död. I 'Vísnask.' antages den at være identisk med Freyja, den, som det synes, mest afholdte gudinde. Jfr. iövrigt *dísarskáld (þórbjörn)*, hvis bevarede brudstykker vel handler om 'þórr', men som sikkert også har kvædet om den "dis", der særlig kaldtes således (Freyja?). Jfr. også *dísablót*, helliget til Freyja og hendes möer(?).

Det falder dog ikke ret naturligt, at Freyja (el. en anden gudinde el. "dis"), skönt befattende sig med seid, skulde benævnes *vitta véttr*, en hex, hvis betydning overhovedet måtte antages nedsættende, hvorfor man må snarere tro, at til grund for Yngl. t's 31. må ligge et sagn, vi ikke mere kender, om en ildesindet hex, der har været tilstede ved diseblotet, måske underköbt af kong Adils' fjender, og at denne ved sin trolddom har bragt hesten til at styrte med ham, så at kongens hoved sloges i stykker ved en sten og hans blodige hjerne oversprudlede gruset.

Kap. 36. *Samme digter*. (Yngl. t. 35.).

L. 5. *ok ljóshömum* er metrisk urigtigt (– ´ | ` ◡). Man har sögt at rette på metrum, déls ved at ændre 'ljóshömum' til *ljósum* (Wis.), déls ved at slöjfe (det vistnok overflödige) *ok*. Begge dele går an. Med "ljósum" kan man jævnföre det hyppige tilnavn "hinn hvíti", men man ser ingen grund til, hvorfor 'ljósum' skulde have udvidet sig til 'ljóshömum'. *Ljóshamr* måtte vel oversættes: 'cute candida' (jfr. isl. hörundsbjartr'), men man venter ikke om en mandsperson, at hans huds hvidhed berömmes. Man får indtryk af, at der i 'ljóshömum' skjuler sig et tilnavn, som kong Yngvar har båret. Et sådant tillægges ham dog hverken af Are eller Snorre. Men forfatteren til 'Ættartala' i Flat. b. (I. 26.) kalder kong Yngvar '*enn haari*' (den hvidhårede) og forfatteren til Hist.

Norv. (St. udg. s. 111) kalder ham *canutus* (jfr.' canus'), som sikkert er en oversættelse af hint. *hárr* kunde ombyttes med det synonyme *ljóshárr*, hvoraf (el. af 'hvíthárr') 'hárr' er vel en forkortning. Jeg tror derfor — med KG. —, at *ljóshárum* her er det oprindelige — det indifferente *ok* må naturligvis slöjfes —, og at 'ljóshamum' ved fejllæsning er opståt deraf.

Kap. 39. *Samme digter* (Yngl. t. 37.).

L. 7. *heipt hrísungs* (jfr. "Jónakrs bura harmi": ll. 2—3. og "foldar beinum": 38[2]) må bestemt være = 'sten', eller 'stenskred', som Snorre har fortolket det (ikke 'sneskred' jfr. Hist. Norv., St. udg. s. 107, not 8, skönt et sneskred også jevnlig opriver og förer stenmasser med sig). Men hvorledes Snorre har opfattet kendingen, er ikke ganske klart. SvE. oversætter *hrísungr* ved 'virgultum, fruticetum, silva', eller med JÓ. (NgD. s. 90) ved 'mons frutice obsitus' ('bjerg bevoxet med krat og skov'). Mulig var det dog snarere at opfatte diminutivt = *hrísla* (virga). Andre har forklaret *hrísungr* som *hrísi*, bastard, og antaget, at herved sigtedes til Hamders og Sörles broder Erp, der i Hamð. 13[1] betegnes som "inn sundrmœðri" (födt af en anden moder) og 14[8] som *hornungr* (bastard). Men *hrísungr* = 'hornungr' kunde på ingen måde være en betegnende eller endog forståelig benævnelse for Erp. *heipt* må i denne sammenhæng betyde 'mén' (noxa). Men hvorledes kunde sten eller stenskred kaldes 'Erps mén', om end hans brödre efter hans död stenedes, da han selv blev ihjelslåt med stål? En så urimelig fortolkning må helt forkastes. Forfatteren til Hist. Norv. synes vistnok at have forståt *hrísungr* her som 'bastard', men han har dog ikke tænkt på Erp, men angiver, at kong Önund ombragtes af sin uægte broder, hvem han nævner *Sigwardus*. Vistnok har et gammelt sagn om en "Sigurðr hrísungr" (el. 'hrísi') foresvævet ham og foranlediget misforståelsen af Tjodolvs vers. SvE.'s forklaring er langt at foretrække. Et stenskred, der ödelægger al plantevæxt på sin vej, kan pas-

sende kaldes 'noxa fruticeti' el. 'virgulti' (virgæ), skönt kendinger af samme art (som "bitsótt . . . hlíðar þangs": Yngl. t. $34^{1,3}$) bruges fornemmelig om ilden. Sådanne dobbelkendinger er ingenlunde sjeldne. Man erindre t. ex. *hólmfjöturr*, der dels er at fortolke som 'slange' (Velle. 15: Hkr. ÓT., kap. 26, 1), dels som 'hav'; endvidere "men storðar", "grundar men", 'slange', men "jarðar men", "hauðrmen", 'hav'; "foldar belti", 'slange", "jarðbelti", 'hav', o. s. v. (se K. G.: Bemærkninger til nogle Steder i Skáldskaparmál: Årb. 1879, s. 186—89). Sammenhængen viser i de fleste tilfælde tydelig, hvordan kendingen er at forstå. Her (Yngl. t. 37^{7}) er ingen misforståelse mulig, da ll. 2—3, samt 38^{2}, vise klart, at her må være tale om 'sten', ikke 'ild'.

Kap. 39. *Samme digter* (Yngl. t. 38.).

L. 1. *ok* snarere end *sá* burde for versemålets skyld bortfalde. — L. 3. Jeg har i 'Vísnask.' (s. 341) foreslåt at læse *hreggs* for *hreyrs* (el. 'hrørs'), som ingen mening giver, thi SvE.'s forklaring må anses for at være mislykket — Þjóðólfr synes heller ikke at have kendt 'hrør (hreyr)' i anden bemærkning end 'tumulus sepulcralis' (Yngl. t. 10^{2}, 12^{2} jfr. Hál. t. 4^{6}) —, men da den gisning savner al håndskriftlig stötte, burde den måske opgives.

Kap. 47. *Samme digter* (Yngl. t. 41.).

L. 2. Dr. F. J. har gjort mig opmærksom på, at min konjektur "víð(a rat)ar", en genklang af Hávam. 5^{2}, af metriske grunde er uantagelig, da ⏑́ ⏑ | ⏑́ ⏑ ikke er tilstedeligt. Den kunde let erstattes af en anden lignende, der fyldestgör metriske fordringer (t. ex. "víða ferr"), men det må tilstås, at en sådan gisning ingenlunde er tiltalende. — L. 3. *hræ* kunde her måske betyde 'et til döden indviet legeme', men kan ligeságodt oversættes 'et dödt legeme', da kongen naturligvis döde, för han fortæredes af luerne. At der her (ll. 1—4) såvel som ll. 5—8 er tale om indebrænding (ikke om en simpel ligbrænding), synes klart at fremgå af vers

$6^{1-4, 5-8}$ i forbindelse med v. 7^{1-4}, og af v. 34^{1-4}, samt af, at digteren neppe vilde have fremhævet en så almindelig tildragelse som ligbrænding i to vershalvdele.

Kap. 47. *Samme digter* (Yngl. t. 42.).

Ll. 1—4. Denne vershalvdel burde måske ordnes og forklares således: "Áttkonr lofda kyns frá Uppsölum hvarf *svá* (Kringlas læsemåde for *sá*) fyr löngu", ɔ: 'Den upsalske kongeætling svandt (ɔ: döde, fortæredes) således (nemlig ved indebrænding) for længe siden' (jfr. "hinns endr of dó: Yngl. t. 22^{2}). I så fald gentages dödsmåden i alle tre sammenhörende vershalvdele, ligesom kong Domars i vv. 6—7, kong Domaldes i vv. 8—9, kong Þyggves i vv. 12—13, kong Jörunds i vv. 22—23, o. s. v. [Elis Wadsteins behandling af Yngl. t.'s str. 41—42 i Årb. f. nord. oldk. og hist. 1891, s. 371 ff. synes for det meste forfejlet].

Kap. 49. *Samme digter* (Yngl. t. 43.).

Ll. 5—6. At *hallvarþs* (el. '-varðs') *hlífinauma*, ligesom "Loka mær": 13^{3}, "Býleists bróður mær": 45^{3-4} og "hveðrungs mær": 47^{3}, er Hel, kan ikke betvivles, og at sådanne udtryk sigter til hendes "origo gigantea" er vel det sandsynligste. Loke kaldes jo *hveðrungr* (et jættenavn) Völuspá 55^{5}. Mulig er læsemåden *hallvarðs* at foretrække, da *hallvarðr*, skönt det just ikke forekommer uden som personnavn, vilde være et antageligt jættenavn (hvad enten *-varðr* er at sætte i forbindelse med *-vörðr,* bevogter, eller ikke). SvE. oversætter *hallvarpr* ved "in præceps vergens", hvorimod "dresvarpr" fortolkes som 'conjector sagittæ'. I lighed dermed var *hallvarpr*, forudsat rigtigt, vistnok snarest at oversætte som: 'conjector lapidis' (el. 'lapidum', = 'hallvörpuðr'?), hvilket vilde være en nok så sandsynlig jættebetegnelse.

Kap. 49. *Samme digter* (Yngl. t. 44.).

Ll. 1—2. Med Snorre at antage *skæreið* som en lokal benævnelse, et sted beliggende i *Skíringssalr*, går neppe an. Man ser heller ikke, om han har tænkt sig Skæreið som en

sal (hal) og *Skíringssalr* som en kongsgård, eller hint som en kongsgård, dette som en bygd (herred). *Skíringssalr* er vistnok = 'Sciringesheal' i Ottars reiseberetning til kong Alfred, hvor det betegnes som en *havn*, men for den sags skyld kunde det være en ved söen beliggende kongsgård eller bygd. At forklare *skæreið* som 'land', 'terra' ('equorum rheda') som Bugge gör, er vel ligeså uantageligt. Vistnok kunde en sådan kending, skönt ikke ret naturlig, forsvares, og vistnok kan et land siges at sörge over sin konges död. De norske fylkekonger havde vel et rige, men om deres lille rige kunde betegnes som 'land(et)', synes tvivlsomt. Man venter her snarest, at det er kongens "hird" der sörger over ham, jfr. *sökmiðlendr:* 43^3, og den formodning ligger derfor nær, at stedet er forvansket, og har måske allerede været det i den mundtlige overleverings tid. Som en mulighed turde henkastes, at *skæreið* var opstået af et utydeligt skrevet eller tildels udvisket: "skærs (el. 'skírs') hirð", og versets sammenhæng vilde da være: "Ok hirð drúpir í Skíringssal of beinum skærs (el. 'skírs', ɔ: 'sereni', 'illustris') brynjálfs".

Kap. 52. *Samme digter* (Yngl. t. 47.).

Ll. 1.—4. Man har i *þriðja* (l. 2.) trot at se Odins navn "þriði", og dette måtte da forbindes med *þings*. *þing þriðja* måtte da nærmest være at forklare som "þróttar þing", "Fjölnis þing", altså 'kamp' (— at fortolke "þing þriðja" som kamp, d. v. s. dödskampen, vilde være mindre naturligt og uskaldisk), men ikke som 'fredeligt möde med Odin' = besög i Valhal. Og hvorledes skulde "hveðrungs mær" = Hel indbyde en sotdöd konge til Odin? Forresten giver halvverset, når 'þriðja' udelades, en fuldstændig og ret træffende mening (*þing* = 'conventus amatorius'). Jeg kom derfor til den slutning, at *þriðja* måtte have fortrængt et adjektiv, der havde refereret sig til "jöfri" ('þróttkum' el. lign.). Men dr. F. J. har gjort mig opmærksom på, at *þriðja* er ganske i sin orden og er at opfatte som ordenstal ('tertio'). Kong Halvdan "mildi ok

matarilli" blev sotdöd. Hans fader Eystein omkom derved, at han blev slåt over bord, og kunde derved ikke fortjene Valhals glæder (kap. 51). Dennes fader Halvdan hvitbein blev sotdöd (kap. 49.). Alle tre hjemfaldt naturligvis til Hel, og den yngre Halvdan var just den 'tredje' konge, hun indböd 'til þings'. Denne simple og sikre fortolkning giver endvidere et resultat angående Olaf trételgjas död. Denne var jo Halfdan hvitbeins fader. Hvis Olav döde strådöd, var Halfdan "mildi ok matarilli" ikke den *tredje*, men den *fjerde* af slægten i lige linie, der gæstede Hel. *þriðja* indeholder derfor et fuldstændigt bevis for, at ifölge den tradition, þjóðólfr fulgte, blev Olav ikke sotdöd, men indebrændt, thi en död ved fjendtlig indebrænding måtte såvel som döden på valpladsen berede en modtagelse i Valhal. Forfatterne til Hist. Norv. (St. udg. s. 102.) og "Af Upplendinga konungum" (Fas. II. 103.) synes at fölge en anden tradition, der har været fremmed for þjóðólfr.

Kap. 54. *Samme digter* (Yngl. t. 51.).

Ll. 3. At tage *þróttar þrór* som 'robustus ille Odin' (SvE.) går neppe an. En sådan adjektivisk brug af genetiv i forbindelse med et personnavn, falder ikke ret naturlig. Den af mig foreslåede ændring til *þróttörr* har dog også sine betænkeligheder, da *þróttörr* (i 'Vísnask.' forklaret som 'þróttmikill', kraftfuld) ellers ikke forekommer, og da *-örr* i komposita, som 'heiptörr', 'hjaldrörr', 'rógǫrr' snarest betyder 'rask'. Mulig var *þróttig* eller et andet sig til "niðkvísl þrós" refererende adjektiv at foretrække. — L. 6. At tolke *ofsa* som et ellers ikke forekommende stedsnavn (landskabsnavn, — skönt det også findes skrevet *upsa* i forbindelse med *ok* for *of)*, er der neppe grund til, da *ofsa* uden tvang kan forklares som 'med overmod' eller 'vældigen' ('med magtfylde').

Haralds saga hárfagra.

Kap. 9. *Þorbjörn hornklofi* (Glymdr. 1.).

Ll. 5—8. Denne dunkle vershalvdel synes at opfattes således af F. J. (Krit. stud. 79^{14-15}): "áđr rausnarsamr 'gripnis-gnapsalar-gnýstœrandi' fœri 'lagar-ríđviggs-skíđum' til rimmu". Da jeg ikke kunde udfinde, hvordan sådanne kendinger med sandsynlighed skulde forklares, har jeg gengivet SvE.'s noget tvivlsomme ordning og opfatning, dog med forandring af tvende ord eller orddele. I l. 5. skriver jeg *gripnis*, da dette synes sikkret ved *gnap-* i 'gnapsalar', forsåvidt det er rigtigt, medens SvE. optager Fris.'s læsemåde *grímnis* ("grímnis gnýr", 'strepitus Odinis, pugna'), men denne kan neppe admitteres, ti så blev verslinien uden 'hendingar'. Men 'gripnir' kendes ellers kun som jættenavn (SnE. II. 471), hvilket i denne forbindelse (med 'gnýr') slet ikke kan passe. Deraf slutter jeg, at *gripnir* (den, der griber, tager fat) også må have havt en anden betydning, som passer i forbindelsen med 'gnýr'. Kampen kunde jo kaldes Odins eller en hærkonges eller et sværds *gnýr*. Jeg har gættet ('Vísnask.') at *gripnir* her var 'et sværd', men det lå vel nærmere at antage det som hærkongenavn, da det ellers forekommer som personnavn (jættenavn). — SvE. opfatter 8. linies förste ord som *riđvigg*, 'jumentum jactabundum', men den förste stavelse må absolut være *ríđ-* og *ríđvigg* kunde måske forklares som "reiđvigg", ridehest (mulig også som 'jumentum jactabundum'); "gnapsalar (söens; — om 'gnapsalr' kan betyde sö, er usikkert) ríđviggs (ridehests el. svævende hests) rimma" (træfning) skulde da betyde 'skibstræfning', 'sötræfning'. — Dr. F. J. har senere meddelt mig en annan opfattelse, der sikkert vil vinde bifald, da derved fjernes *ríđviggs* (Krit. stud.) fra "lagar skíđum" og *gnapsalar ríđviggs* (SvE.) fra "rimmu", og henföres til subjektet, der da bliver: "gripnis ríđviggs gnap*sólar* (rettelse for *-salar*) gnýstœrandi".

Kap. 9. *Samme digter* (Glymdr. 2.).

Ll. 5—8. Dette halvvers har været forklaret på mange forskellige måder, hvoraf ingen rigtig fortjæner fortrinnet. SvE. antager, at subjektet er "mætir vébrautar nakkva", 'studiosus cultor templi', og henförer "lagar tanna", som han opfatter som 'maris ramulos ɔ: naves minores' til objektet. *vébraut* kan neppe være andet end 'via sacra', en hellig vej (ɔ: en vej, med en biforestilling om, at denne ifölge guders eller norners vilje og bestemmelse er berettiget og hjemlet. Særlig måtte sværdets vej betegnes som hellig, da dette ifölge de gamle nordboers forestillinger og tro måtte have en ved höjere bestemmelse hjemlet ret til at slibes med en hvæssesten, for at blive kampdygtigt, til at klirre imod modstandernes skjolde og til at trænge ind i disses köd). — Men hvorledes kunde "den hellige vejs skib" komme til at betyde 'templum'? Og om end *mætir* (af **mæta : meta* jfr. "næma : nema") existerede og kunde betyde 'cultor', da vilde '(studiosus) cultor templi' neppe være nogen passende kongekending (jfr. dog "vörðr véstalls": Yngl. t. 20[3], som mulig har foresvævet SvE). Wiséns opfattelse synes endnu mindre tiltalende. Han antager, at subjektet er "vegbrautar tanna raddar mœtir". 'vegbraut' skal betyde sværdsvej (af *vegi*, sværd, der kun optræder som variant til 'vegir' i SnE.'s remser): ɔ: skjold; skjoldets *tanni* ('ramulus'), sværd; sværdets *rödd*, en kamp, hvis *mœtir*, en kriger. Men dette må betegnes som lutter usandsynligheder, hvorimod kan indvendes: 1. At *vébraut* er sikkert at foretrække for Fris.'s *vegbraut*, hvilket kun til nöd kan udledes af det enestående og usikkre *vegi* (sværd), så meget mere som samme digter bruger ordet *vébraut* i Glymdr. 1[4], og synes netop at have yndet det begreb. 2. At *tanni* i betydningen 'ramulus' er höjst usikkert og vilde være enestående. 3. At *raddar* (for 'lagar') ikke synes at have håndskriftlig hjemmel. 4. Endelig at hele kendingen bliver sögt og unaturlig. — Jeg holder mig

til de almindelige læsemåder og tror at få ud en ret antagelig krigerkending, idet jeg forklarer *lagar tennr* (söens tænder) ved 'steinar' (jfr. "sævar bein": Hál. t. 2[1]), og dette igen som *heinar* (— vel en rigtigere nominativ pluralis end 'hein*ir*'), ɔ: hvæssestene. Da bliver "lagar tanna (= heina) vébraut" synonymt med "gata, einstigi heina" (SnE. II. 162), ɔ: sværd, hvis *mœtir*, en kriger. Det svagește punkt i denne forklaring er vel især det, at tage begrebet "steinn" i almindelighed som "hein" i særdeleshed, men en sådan frihed kan neppe bebreides digteren.

Kap. 16. *Samme digter* (Har. m. 1.).

L. 5. Jeg har med Wisén — måske uden tilstrækkelig grund — optaget *eldvell*, som jeg opfatter som neutrum. SvE. holder sig til det håndskriftlige *eldvelli*, som han opfatter som neutrum og fortolker som 'æstus ignis' (vel 'calefactio ad ignem', — sikkert med rette). Man jevnföre *eldvell(i)* med *alþing(i)* og lign. *Eldvellr*, mask., er vistnok helt forkasteligt.

Kap. 19. *Samme digter* (Har. m. 2.).

Ll. 7—8. *höfðum* . . . *tinglum* synes at danne modsætninger til hinanden, hvorfor jeg i 'Vísnask.' har antydet, at *tingl* snarere vilde være skibets "sporðr" (svands, hale) med tilhörende ornamenter (jfr. "Fulgent Argoæ stellis aplustria puppis") end de på forstavnen anbragte "ennispænir" ('assulæ frontales', gallionsfigurer) som almindelig antaget. SvE. identificerer *tingl* (her) med *ennispœnir*, som han dog mærkværdig nok oversætter, ikke alene ved 'assulæ frontales', men også ved 'aplustria'. G. B. (i forord til Háv. s. ísf.) antager også *tingl* i poesien ensbetydende med "ennispænir", men bemærker dog, at "oprindelig betegner *tingl* måske ethvert glindsende eller blinkende hængesmykke", og hvis det har sin rigtighed, vilde *tingl* snarere være at fortolke som en nedhængende svands end et knejsende hoved. Jeg kan ikke indse, at *tingl* nogen steder med nödvendighed er at henföre til forstavnen

medens nogle synes snarere at måtte pege i modsat retning, altså til bagstavnen. Ordet forekommer, foruden her, kun 4 gange i poesi og 1 gang i prosa, nemlig:

1. "Guthormr sindri" (Hák. dr. 2, udg. 130, Hkr. ved Unger s. 88.), hvor "tingls marar" (heste) må betyde skibe. Deraf kan intet sluttes, undtagen at *tingl* er noget, tilhörende et skib, og kun bruges som en bestemmende del af en skibskending.

2. "Halldórr ókristni" (Eir. dr. 4., udg. s. 316., Hkr. ved Unger s. 212.), hvor "tungl tingla tangar" må betyde et skjold. SvE. forklarer det således: *tingla töng*, "tenaculum assularum frontalium, prora'; *tingla tangar tungl*, 'luna proræ, clipeus'. At oversætte *töng* ved 'tenaculum', ikke ved 'forceps', forekommer mig noget sögt. Jeg tror, at det med ligeså stor, om ikke större, sandsynlighed kan forklares således: *tingla töng*, den tungformede, tveklöftede, sikkert ofte stærkt udzirede hale ('sporðr') på bagstavnen på et skib, og — brugt som pars pro toto — bagstavn; *tingla tangar tungl*, bagstavnens måne, skjold. At også bagstavnen på prægtig udstyrede skibe har været "skjöldum skaraðr", er ingen grund til at betvivle.

3. "Jórunn skaldmær" (Sendib. 2., Fms. IV. 13., not. til s. 12), hvor "örveðrs tungla tinglrýrandi" ser ud til at være en mandkending. SvE. forklarer det således: *örveðr*, 'tempestas sagittarum, pugna'; *örveðrs tungl*, 'luna proelii (pugnæ) clipeus'; *örveðrs tungla tingl*, 'ornatus clipeorum, aurum'; *örveðrs tungla tingl-rýrandi*, 'consumptor auri' (Lex. poet.). I Fms. XII. (s. 71) opfatter SvE. kendingen således: "*örveðrs* (orrustu) *tungla* (skjalda) *tingl* (sverða)-rýrondum (mönnum)". Hvorledes "skjalda-*tingl*" kan komme til at betyde sværd, eller hvad *tingl* i den forbindelse skulde sige, er mig ikke klart. FJ. (Krit. stud. s. 158) foreslår at ordne således: "tingltungla-ǫrveðrs-rýrǫndum" (kampens forminskere). I så fald var *tingl*, en del af et skib (efter hans mening = 'ennispænir',

efter min mening 'forziringer på bagstavnen') her — pars pro toto — at opfatte som et skib, hvis *tungl*, skjolde o. s. v. Af disse forklaringer synes SvE.'s förste (Lex. poet.) at måtte have fortrinnet. Vistnok er 'ornatus' en altfor ubestemt oversættelse af *tingl*, da skjoldenes forziringer var meget forskellige. De vare dels malede eller forgyldte, dels indlagte med forgyldte metalplader eller endog guldplader og måske tildels forsynede med hængesmykker. De sidstnævnte prydelser (men ikke malede figurer) hed vistnok *tingl*, hvad enten de anbragtes som skjoldprydelser (skjoldbrakteater) eller de anvendtes til at udzire skibets bagstavn. Sådanne kostbare smykker kunde være tjenlige til foræringer, og det hele kunde godt passe til *rýrandi.* — I al fald peger dette sted ikke mere på 'prora' end på 'puppis'.

4. Et anonymt vers (Ísl. s.[2] I. 197), hvor dr. J. Þ. (Skýr. 1868, s. 14.) forklarer "enni*tinglum* holtvartaris" således: "*holtvartari*, holtfiskr, ormr . . ."); *ennitingl*, einhvers konar skraut; *ennitingl holtvartaris*, sýnist vera kenning gulls eða einhvers gullskrauts". Jeg mener, at dette omtrent træffer det rigtige, men at kendingen dog nærmere kan bestemmes. *enni* har meget tidlig været brugt om et bakket stykke land, eller en langstrakt bakke, hvoraf flere gårdsnavne *Enni*. (Også bruges *enni* i betydningen forbjærg, jfr. Eyrb., stedsreg.). Altså synes "holtvartaris enni" ligefrem at kunne betyde guld. Hvis man finder det lidt unaturligt, at enni bruges på den måde, ligger meget nær at ændre det til *engi* ('ormens eng' = guld). Man får da udtrykket "guld-*tingl*", og disse "guldtingl" (guldbrakteater) måtte nærmest tænkes som skjoldprydelser (skjoldbrakteater, skjoldhængesmykker?) af guld. Sådanne kostbare pragtgenstande have vistnok været sjeldne på Island — smukt malede skjolde har sikkert været regnede som kostbarheder —, og derfor har det vakt så megen opsigt, "da den hårdföre Hjaltes sönner gik på Torskefjord-ting med guld-tingl (på sine skjolde)" = (med guldbelagte skjolde). Selvfölgelig har

skjoldene, da de bares frem, havt en svævende bevægelse, og en lignende haleagtig bevægelse må man formode, at forziringerne af et skibs bagstavn har havt.

5. I Háv. s. ísf. (udg. 1860, s. 7[2]) siges der om en genganger: "(gekk þórmóðr inn í skálann ok) *lét róa tinglit*", hvilket GB. oversætter (s. 62[9-10] jfr. forordet): "rystede gengangerhovedet". Her må være tale om noget nedhængende 'slæb' (således kaldt spotvis), og det kan godt være, ja synes meget rimeligt, at GB. har truffet det rigtige, og at meningen er, at gengangeren lod hovedet rokke, dels hævede det, dels lod det synke bag på ned på ryggen (i lighed med en hals).

Jeg mener således at have sandsynliggjort, at der er grund til at antage, at *tingl* brugtes om indlagte metalsmykker (måske også hængesmykker), der særlig anbragtes på skjolde og på skibenes ofte rigt udzirede 'sporðr', og da en sådan anvendelse var meget hyppig, kunde skibets 'sporðr', eller hele bagstavnen kaldes for *tingl*.

Ll. 5—8. Jeg har ikke fundet det betænkeligt at tage *úlfheðnar* = "vargstakkar" (ulveskindsbrynjer), skönt 'úlfheðnar' i Hornklofe's kvad også bruges om Harald den hårfagres bersærker (Fagrsk. s. 6[1]), netop fordi de "höfðu vargstakka (= 'úlfheðna') at brynjum". Hvis man her forstår 'úlfheðnar' om bersærkerne, bliver l. 7. ("emjuðu úlfheðnar") en örkeslös gentagelse af l. 5. ("grenjuðu berserkir"), hvorimod ll. 7—8 i forbindelse med hinanden give et ret skaldisk billede, når *úlfheðnar* opfattes som "vargstakkar": 'brynjerne *(úlfheðnar)* hylede, idet sværdene klirrede (imod dem, — et slags koncert). Man kunde indvende, at ulveskindsbrynjer sagtens var så blöde, at de ikke gav genlyd, når sværdene klirrede imod dem. Man må vel dog forestille sig, at ulvebælgene, når de var trukne af dyrene, for det meste udstoppedes og törredes, uden på en kunstig måde at blödgöres og garves, og benyttedes til brynjer som sådanne. Da

var det en selvfölge, at når sværdenes tunge slag faldt på dem, måtte der knage svært i dem, hvorom *emja* træffende kunde bruges (jfr. isl. "skrjáfa": Cleasby & Vigf. og "skrjála": BH.). Endog garvede ulveskindsbrynjer, hvis sådanne fandtes, måtte give genlyd af sværdenes stöd.

Kap. 22. *Samme digter* (Glymdr. 7.).

Jeg har for störste delen gengivet KG.'s forklaring af dette vers (Nj. II. 380—88 jfr. 964—68), da jeg ikke fuldt ud kunde slutte mig til FJ.'s fortolkning (Krit. stud. s. 76—79). Især finder jeg "niđar-varga-sandmens-lundr" noget betænkeligt, og "lögđis-eiđs-lœbrautar-þverrir" er, skönt lignende kendinger ikke ere ualmindelige, vel fyldig til at være ret tiltalende, skönt ingenlunde forkastelig, da Hornklove i Glymdrápa netop med flid synes at bruge lange og fyldige kendinger. På den anden side kan jeg ikke indse andet, end at kendingerne: "sandmens-býr" og "lœbrautar-láđ" kunde godt bruges om en langs söen beliggende landstrækning (jfr. 'sjávar síđa'), hvorimod forklaringen 'en ö' synes mig mindre sandsynlig; men at den 'söstrækning', hvorom talen er, hvis denne opfatning er rigtig, var beliggende på öen Man, kunde jo vel indrömmes.

Kap. 24. *Hildr Hrólfsdóttir* (Lausav.).

L. 3. Den ændring jeg har foreslåt ('höld*ar*' f. 'höld*a*') er vel ikke betydelig, hvis Hkr.'s læsemåde *hölda* var at foretrække for ÓT.'s *hörđa* (ɔ: 'Hörđa'), men må dog vel opgives, da et udsagnsord *barma* neppe forekommer i hele literaturen undtagen i udtrykket "barma sér", 'lamentari' (BH.). FJ. har behandlet dette halvvers i Krit. stud. (s. 94—95) og foreslår at læse pågældende verslinie således:

"horskum hörđa barma".

Imod ændringen "hors*kum*" (f. "horskan") er der intet at indvende (når "barma" tages som substantiv), og må anses nödvendig. Af læsemåderne *hölda* og *hörđa* må det sidste da også uden tvivl gives fortrinet, skönt man ikke kender

noget til Hrolfs nedstamning fra 'Hörðaland', hvilket netop forledede mig til ikke at optage det og forsöge en ny opfattelse. (At gætte på *Hróðlaugs* for 'hörða' el. 'hölda' vilde vistnok anses altfor dristigt).

Kap. 31. *Torfeinarr* (Lausav. 1.).

L. 2. Jeg ser, at ændringen *Hrólfi* (f. "Hrólfs") bifaldes af KG. (Udv. s. 60), skönt han ikke har optaget det i texten (s. 6.), hvorfor jeg anser den sikker.

Kap. 37. *Þjóðólfr hinn hvinverski* (Lausav. 1.).

Ll. 5—6. FJ. har behandlet dette sted (Krit. stud. s. 60) og vist uholdbarheden af de ældre fortolkninger af udtrykket "bíða vindbýsna", men foreslår dog ikke en ny opfatning, da han nærer stærkt tvivl om rigtigheden af ordet *vindbýsna*. Men jeg antager, at *vindbýsn* uden særlig tvang kan forklares som 'vindens (stormens) höjdepunkt'. "Bíða vindbýsna" bliver da = 'vente, indtil stormen kulminerer' ('meðan hann heldr áfram að hvessa', siger man). 'Þjóðólfr' har vel villet udtrykke: "I dette vejr kan du nok klare dig, skönt det blæser stærkt. Men stormen er jo i tiltagende og kan let blive umedgörlig. Vent til den kommer på sit höjdepunkt og tag så af sted. Da vil du sagtens få bugt med den, ti så begynder den nok snart at tage af igen." KG. (Udv. s. 48). forklarer *vindbýsn* som 'vindvarsel', 'tegn, der bebuder en forandring med vinden', (her) 'tegn, der bebuder, at stormen vil lægge sig'. Jeg er ikke overbevist om, at denne forklaring er at foretrække. I grunden kommer det ud på et, da stormens kulmination, forsåvidt den kan iagttages, jo er tegn til dens aftagen.

Hákonar saga góða.

Kap. 5. *Glúmr Geirason* (Gráf. dr. 1.).

Ll. 1—4. SvE. konstruerer: "Ferjufróðr bakka blakkríðandi" ('-rjóðandi') o. s. v. (Fms. XII, LP.). *ferjufróðr* oversætter han ved 'itinerum peritus', 'vanr ferðalagi, víðförull',

og henförer ferju til *ferja* = "för, ferđ". Men "ferja" kendes ellers ikke i den betydning, og et "ferjufróđr" vilde snarest være at opfatte som 'skibskyndig', der ikke giver nogen naturlig mening. Endvidere opfatter han *bakki*, dels som 'navis' — men i den betydning forekommer det ellers kun SnE. I. 581 —, og "bakka blakkríđandi" (dog med tvivl) som 'nigra vectus navi', dels som 'littus', og da "bakka blakkr" ('equus') som 'navis', hvis "-ríđandi" er 'navigator'. Også den forklaring synes mangelfuld, da *bakki* ligeságodt kan betegne 'flodbred' som 'strandbred', samt en stejl forhöjning på landjorden (jfr. "moldarbakki"). Kendingen bliver fyldigere og mere betegnende ved at henföre "ferju" til *bakka* og opfatte *ferjubakki* ('clivus navis') som 'sö', hvis *blakkr* er et skib, o. s. v. Måske er *fróđr* 'kyndig', uden antydning af hvori, noget mat epitet, men synes dog ikke at være stödende.

L. 5. Jeg har med SvE. opfattet "ræsir rógeisu" som kastandi (þeytir) skotvopna'. Men nu tror jeg, at det er afgjort rigtigere at opfatte *ræsir* (i sin sædvanlige betydning) som 'en konge' og *rógeisu* som casus locativus el. instrumentalis: 'i (el. 'med') den glödende pilregn'.

Kap. 5. *Samme digter* (Gráf. dr. 2.).

L. 1—4. SvE. oversætter "reka dólgeisu" ved 'spargere tela, pugnam facere' (LP.) eller 'reka hernađ' (Fms. XIII). Men *dólgeisu* er intet passende objekt for *reka*. På den anden side synes *dís* uden nærmere betegnelse ikke at kunne bruges om en valkyrje, hvorimod "dólgeisu-dís" er en normal valkyrjekending, og de to ord synes nödvendig at måtte höre sammen. Men så mangler der et objekt for *rak*, hvis man beholder håndskrifternes "írskrar þjóđar". Men ved at ændre det til "írsk*ar* þjóđ*ir*" får man et ret træffende objekt for "rak". Jeg ser i "í*r*skr*a*r" en dittografi for "írskar", og derefter måtte da det sidste ord rette sig ("þjóđar" f. "þjóđ*ir*"). Jeg finder denne ændring fuldt berettiget, da mellemsæt-

sætningen (3. verslinie) synes at vinde betydelig ved, at man ikke henförer "írskrar þjóðar" dertil.

Kap. 6. *Guthormr sindri* (Hák. dr. 1).

Ll. 5—7. Versets sidste halvdel har FJ. grundig restitueret (Krit. stud. s. 81—84) og gengiver jeg hans opfatning deraf, hvortil jeg dog har at bemærke, at jeg ikke kan bifalde den mening, at *jálfaðr*, 'björn', og *jálfaðr*, 'Oden', ere to forskellige ord og af forskellig böjning, men anser det for ét ord, der i begge betydninger vilde kunne have ejeform såvel på *-ar* (det normale, sikkret ved "skautjálfaðar": Hák. dr. 4[2]) som på *-s* (sikkret ved "jálfaðs": ÓH.[53] s. 222), jfr. 'sparar—spörs' o. s. v.

Kap. 26. *Samme digter* (Hák. dr. 8.).

L. 3. Jeg tror her (ligesom Gráf. dr. 1[5]) med urette at have sammenstillet "rógeisu ræsir", og at *ræsir* er at opfatte som "gramr" (l. 5, kongen), men *rógeisu* som locativ ('i kampen').

Kap. 28. *Eyvindr skáldaspillir* (Lausav. 2.).

Ll. 1—4. Jeg har gengivet SvE.'s opfatning af dette halvvers, undtagen forsåvidt som jeg har forklaret "fetilstinga brynþing" lidt anderledes. Han synes at tage *bryn-* intensivt, hvilket neppe kan være rigtigt, og med sin forklaring deraf er han heller ikke rigtig tilfreds. Også min forklaring, der går ud fra et "brynfetill" (jfr. Ísl. s.[2] II. 8 i et vers), synes utilfredsstillende. Men "fetilstinga þing" er normal kampkending, og *bryn-* er således hélt overflödigt. Derfor må *bryn-* vel opfattes som *brýn*, af *brýnn*, 'iöjnefaldende', og være at henföre til mellemsætningen: "oss gerask hneppt setuefni brýn", 'det bliver indlysende for os, at vi får knap lejlighed til at sidde i ro og mag'.

Haralds saga Gráfeldar ok Hákonar jarls.

Kap. 1. *Glúmr Geirason* (Lausav.).

L. 2. For *byr-* frembyde håndskrifterne *ben-* og *ber-*. Det sidste foretrækker SvE. (Fms. XII) og forklarer 'hjörs

ber-draugar" som 'sverðberendr' (jfr. 'berdraugr', 'gestor, portator': LP.). Skönt en sådan kending vistnok kan forsvares, finder jeg ingen betænkelighed ved at ændre 'ben- ber-' til *byr-*, da man derved får en udmærket kending: *hjörs byrr*, 'kamp', hvis *draugar*, krigere; jfr. "branda (brands) byrr" o. s. v.

Kap. 1. *Eyvindr skáldaspillir* (Lausav. 6.).

L. 7. Jeg har uden betænkelighed ændret *fetla* til *fatla*, hvilken form længe må have beholdet sig, jfr. "bryn*fatla* Grím*katli*" (Ísl. s.[2] II. 8), samt udtrykket: "bera hönd í *fatli*" (oftere, men neppe udelukkende, siger man *fatla*, der, skönt fordrejet, peger i samme retning).

Kap. 6. *Einar skálaglam* (Velle. 2.).

Ll. 1.—4. Jeg gengiver FJ.'s opfattelse af dette halvvers, hvilken jeg finder særdeles fortræffelig, skönt han selv synes at nære en vis mistro dertil, idet han anser *odda* for mulig at være forvanskning af noget. Det er også muligt, men slet ikke nödvendigt, at det er forvansket. Sammenhængen synes her ubetinget at fordre et jættenavn, og hvorfor skulde *oddi*, skönt ikke opfört i jætteremser og ellers ikke til at opvise i literaturen som sådant, ikke godt kunne være et jættenavn? Der er jo mange navne, som 'Ími', 'Leifi', 'Narfi', 'Váli' etc., som ere fælles for jætter og mennesker og andre væsner, og *oddi* kunde jo, skönt personnavn (biform til "Oddr"), også gerne være et jættenavn. (Således er *máni*, der også er et almindeligt personnavn, afgjort et jættenavn i Guthorm sindres Hák. dr. 8[8], skönt *máni* ellers ikke tydelig forekommer som sådant, da "Máni" som personification af månen mulig snarere hörer til gude- end jætteslægten. At de gamle dog har gjort sig tildels jætteagtige forestillinger om månen, kan neppe betvivles).

Ólafs saga Tryggvasonar.

Kap. 13. *Glúmr Geirason* (Gráf. dr. 7.).

Ll. 1—4. SvE. konstruerer således (Fms. XII): "Gætir gamla (= glamma) sóta garðs ('hermk.'), hollr viggjum (ɔ:

skipum) varđ at liggja á vídu borđi (ɔ: strönd) Eylimafjarđar". Men hvorledes kunde digteren falde på at kalde "Limafjörđr for *Eylimafjörđr*. (At antage hint forkortet af dette, er vel ingen grund til). Man må derfor, hvis muligt, se at fjerne *ey*- derfra, og dette synes passende at kunne forbindes med *garđs* (*eygarđr*, 'agger, septum insulæ, mare: LP.). Kendingen "gætir glamma sóta (garđs)" taber intet ved, at *garđs* fjernes derfra, da 'skibs-*gætir*' er en ligeså god kending som 'skjolds-*gætir*'; *eygarđs* bliver da at henföre til *viggjum* ('söens heste' = skibe). Udtrykket "viggjum hollr" ('navibus favens') vinder vel ikke i tydelighed eller utvungethed ved tilföjelsen af *eygarđs*, men bliver dog, hvis jeg ikke fejler, noget fyldigere derved.

Kap. 18. *Einarr skálaglamm* (Velle. 13).

Ll. 6—8. Den sidste sætning lyder:

"ok lagđi
jálks viđ öndurt fylki
andur þörf (var. 'vörp') at landi".

Meningen er klar, at jarlen lagde skibene (el. snarere sit skib) til landet ved forsiden af næsset ('þinganes'). Men ordene: "jálks ... andur þörf" (el. "vörp") have forvoldet endel bryderier. SvE. forklarer dem således i Fms. XII: "ok lagđi *öndurvörp jálks* (skildina; *Jálkr*, Óđinn; *öndurvörp*, þađ sem hann bregđur fyrir sig, hans hlíf, skjöldr; hér skiljast skjölduđ skip) viđ öndvert fylki." I LP. göres flere opfatninger gældende, dels *öndrvörp jálks*, 'objectacula Odinis, clipei', dels *vörp öndrjálks*, 'tegimina Odinis xylosolearum ɔ: Ulli, clipei', dels endelig *öndrþörf jálks*, 'utilitas, commodum Ulleri (Ulli), res Ullero (Ullo) utilis, commoda, navis, vel etiam clipei'. Han har sikkert ikke været tilfreds med nogen af disse forklaringer, da ingen gives fortrinnet, og man kan heller ikke give nogen af dem medhold.

Som objekt for "lagđi at landi" fordres bestemt begrebet skib, som altså skjules i "jálks andur þörf" (el. 'vörp'), og

denne fordring fyldestgöres ved *jálks andur* (el. 'öndur'), 'sökongens ski' ɔ: skib. At *jálkr* er et sökongenavn, skönt det ikke findes i SnE.'s remser, kan ikke betvivles. Det forekommer ikke alene her som sådant, men også i "Jálks mœrar (söens) skær" (hest), ɔ: skib: Ísl. s.² I. 164. SvE. synes også her at have mistro til, at *jálkr* er sökongenavn (LP. under "jálksmær"), hvorfor han gör flere andre mindre heldige fortolkningsforsög, medens dr. J. Þ. (Skýr. 1868, s. 42²⁻³, som forresten, neppe med rette, oversætter *mœrr* ved 'mýrr, mýri') nærer ingen betænkelighed ved at erklære, at "Jálkr er hér sækonungs heiti". Men så har man tilbage *þörf* eller *vörp*. Det ene må forkastes, sikkert det sidste. *þörf* synes derimod at give en ret antagelig mening, når det forklares: 'efter behov', 'som der ansås for tjenligst' ('efter godtbefindende').

Kap. 90. *Hallfrøðr vandræðaskáld* (Lausav.).

Ll. 5—8. *ef* (l. 7.) henförer man sædvanlig til l. 3: "manat vansverđat verđa", 'der vil ingen mangel blive på sværd'. Men hvorledes skulde det bøde på sværdsmangel, at Hallfrød fik en skede til sit sværd? Desforuden kan her slet ikke være tale om nogen mangel eller ikke-mangel på virkelige sværd. Meningen må afgjort være: "jeg vil ikke blive i forlegenhed med sværd i mit vers", og dertil passer slet ingen betinget sætning. *ef* må derfor referere sig til l. 6.: "verđr emk þriggja sverđa", 'jeg fortjener tre sværd'. Men hvorledes skulde Hallfrød göre sig fortjent til tre sværd, derved at han fik skede til det sværd, han allerede havde modtaget, om den end var 'malet'? Ifölge den ældre fortolkning, der henförer *ef* til "manat . . . verđa", skulde de to sidste verslinier udtrykke et önske om at få en "malet" skede til sit sværd. KG. finder det önske "lidt barnagtigt", samt gör opmærksom på, at, forudsat *jarðar leggs* (el. *mens*, der sikkert er en forkastelig læsemåde) var at forstå som *steins*, så kunde "stein*s* umgerđ" ikke uden stor tvang forklares som "stein*d* (malet) umgerđ" (Nj. II. 180. — Og mon malning var en

sædvanlig forziring på en sværdskede?). Han antyder også, at bag ved "jarđar-leggs" måske skjuler sig en vocativ, som "foldar valdr" el. lign., henvendt til kongen, og hans mistillid til "jarđar leggs" har været så stærk, at han endog erstatter det ved "jarđar valdr" (Udv. s. 22 b. jfr. s. 110, hvor det dog stemples som en "dristig og blot forelöbig gisning"). Men jeg ser ikke, at noget synderligt vindes ved denne ændring — vel fjernes begrebet "steins = steind" —, og tror, at en helt anden mening må söges i pågældende verslinier.

Hallfrød måtte udföre noget stort, vise en ualmindelig styrke, for at göre sig fortjænt til at erholde tre sværd til foræring. Men hvad skulde det være? Derom får vi på en måde besked i Hallfr. s. (Forns. s. 93—94 o. a. st.). Kong Olaf siger til Hallfrød: "þigg af mér sverđ búit, en vandgætt mun þér til þess, því at engi fylgir umgerđin, ok haf svá í þrjá daga ok þrjár nætr, at engum verđi mein at." Hallfrød skulde altså bevare det nögne sværd i tre dögn, uden at tilföje nogen mén dermed. Deri bestod styrkepröven, og Hallfröd mener, at den tapperhed er tre sværd værd. Verset er rimeligvis digtet efter de tre dögns forlöb, og Hallfrød, som i den tid ikke har misbrugt den vanskelige gave, ansætter hvert dögns standhaftighed til et sværd. — Dette måtte være indholdet af disse verslinier (ll. 6—8):

"verđr emk þriggja sverđa,
jarđar leggs ef yrđi
umgerđ at því sverđi",

(d. v. s. det sværd, der omtales i ll. 1—2). Jeg antager også, at dette er netop meningen heraf, og oversætter disse verslinier således: "Jeg fortjænte jo tre sværd, hvis det er tilfældet, at jeg har forvaret hint sværd *i en stenskede*". "At *forvare* (sverdet) *i en stenskede*" forstår jeg som et ægte poetisk udtryk for at 'forvare (det) forsvarlig, ligeså omhyggelig, som om det var omsluttet af sten, forvare det således, at ingen tager skade deraf'. Det modsatte deraf vilde være

at 'forvare det i menneskeköd', som på islandsk kunde træffende udtrykkes ved "slíđra sverđ í holdi e—s' (gennembore éns köd). Dette turde være den rigtige tolkning heraf.

Kap. 108. *Halldórr ókristni* (Eir. dr. 2.).

L. 1. Jeg har gættet på *einni* (ɔ: skeiđ) for *einu* (s. 389[13] ved fejl 'ein*a*') og ser nu, at KG. (Udv. s. 143) har foretaget den samme rettelse. Det förste ord burde vistnok (ikke alene) være (forklaret som, men) rettet til *Eyna*.

Til slutning bemærkes, at foruden det anförte var der vel adskilligt at bemærke til mine "Vísnaskýringar" til 'Nkgs'. Således har jeg forbigåt endel mindre fejl, d. v. s. sådanne, som uden vanskelighed kunne hæves, t. ex. hvor jeg har skrevet *hefir* for *hefr* eller hvor overflödige partikler ikke udstödes, hvor det af metriske grunde burde være sket, samt en del ortografiske småligheder. Flere steder kunde der også være udövet en negativ kritik, hvor den givne forklaring syntes at være mindre heldig. Men det har jeg for det meste undladt, hvor jeg ikke mente muligt at kunne give et peg til en rigtigere forståelse. Forresten er mine 'Vísnask.' for det meste baserede på SvE.'s fortjænstfulde forarbeider på versfortolkningens område og dels en blot- og bar gengivelse deraf. Vel har jeg, som för antydet, på ikke få steder, dels foretrukket de resultater, hvortil de nyere granskere, der har været istand til at fölge en sikkrere metode, ere komne, dels også imödegåt SvE.'s fortolkninger, hvor jeg mente, at noget måtte eller kunde opfattes på en rigtigere eller mere naturlig måde. Men derved forringes ingenlunde hans store fortjæneste af oldkvadforskningen, hvis genföder han til alle tider vil erkendes [1]).

Eggert Ó. Brím.

[1]) Efter författarens död har dr. Finnur Jónsson mottagit manuskriptet och även granskat ett korrektur.

Tre ordforklaringer m. m.

1.

"hezlagh".

Ordet læses på det sted i den såkaldte sælandske krønneke, fra slutningen af det trettende hundredår, hvor talen er om den alt andet end venlige modtagelse, kong Niels efter slaget ved Fodvig fik i "*Hethæby*", idet borgerne var forbitrede over mordet på Knud hertug, der havde været oldermand (senior) i "deres gilde (convivium), som kaldes *hezlagh*". Denne beretning om Niels's drab er første gang meddelt på prent i Thomas Bartholins Antiqvitates Danicæ, Kbhvn 1689 (s. 131), kort efter i Arne Magnusens udgave af den hele krønneke, Leipz. 1695 (s. 19) og siden i Langebeks optryk af denne udgave (S. r. D. II 612).

Teksten i bægge de første tryk stammer fra et pergamentshåndskrift, der gemtes i et nærmere betegnet skab i universitetsbiblioteket, men er støttet på to forskellige afskrifter: et uddrag af krønneken, der fandtes i den 1728 brændte første del af de bartholinske samlinger [1]), og en af

[1]) Om denne tome I (A) se Werlauff i Nord. tidskr. f. oldk. 3, 59 og de der angivne steder i S. r. D. — Om det nævnte ekscerpt (ved den islandiserede Sælænder Frans Ibsen? om hvem Jon Olafson i N. t. f. oldk. 3, 15 synes at have været bedre underrettet end Finn Jónsson i sin isl. kirkehistorie 3, 579) se side 4 i Arne Magnusens registratur til de barthol. samlinger (AM. 1045 i 4; "multa sunt omissa" hedder det) og henvisningen dertil — ikke med Arne Magnusens hånd — i de håndskrevne samlinger til Antiqv. Dan. 3, 75 (hvor også "hezlagh" nævnes).

A. Magnusen tagen fuldstændig afskrift, som han ved udgivelsen underkastede ikke alene kritiske, men også "ortografiske" rettelser. Følgen deraf er, at udgaven af det pågældende brudstykke 1683 mere bogstavret gengiver håndskriftets stavebrug end den af 1695; men, vel at mærke, forskellen vedrører kun Latinen [1]), ikke det danske ord, der i bægge udgaver skrives som ovenfor anført. Dog, står det end fast, at det til udgaverne benyttede håndskrift, der ligeledes brændte 1728, har haft "hezlagh", er formens oprindelighed dermed ikke ubetinget afgjort; thi sikkert har Arne Magnusen ret, når han, på grund af fejlenes beskaffenhed, hævder, at håndskriftet ikke var selve grundskriftet, men kun en gammel afskrift (pervetustus codex). Den mulighed bliver derfor altid tilbage, at en tidligere afskriver kan have læmpet formen efter sin skrivebrug. Da imidlertid den eneste virkelige særhed ved ordets til os nedarvede bogstavering stemmer med hvad der også ellers findes i håndskrifter fra krønnekens affattelsestid, og i ethvert tilfælde let lader sig forklare (hvorom siden), er sandsynligheden for en slig antagelse næppe stor.

En anden sag er det, at netop denne sære skrivemåde bærer skylden for, at alle hidtidige fortolkere mer eller mindre har taget fejl af ordets betydning. Naturligvis tænker jeg her kun på forleddet "hez"; ti i vore dage er det dog vistnok gået op for den almindelige bevidsthed, hvad det ikke var for Langebek, at "lagh" i gammel dansk vel som forled, men aldrig som efterled i en af svensk upåvirket sammensætning kan gengives ved lov (lex).

Den første lærde, der gik "hez" på klingen for at afvriste det en mening, var Andreas Hojer den yngre, rektor (1725—1752) ved domskolen i Slesvig, fra hvilken han 1744 udstedte et tysk indbydelsesskrift, der nærmest handler om § 103 i byens plattyske stadsret (den latinske kendte man

[1]) 1689 "intus iret" og "dampnum" er 1695 moderniseret til "introiret" og "damnum".

dengang ikke), men i det hele giver en del ordforklaringer til bedste, der til fulde viser, hvor lidt man endnu var i stand til at beherske det rige sprogstof, der i løbet af de sidste hundrede år fra forskellige sider var tilflydt den nordiske sprogforskning. Her fortælles (s. 7), — hvad der tilfældigvis ikke er ganske urigtigt [1]), — at munkene undertiden søgte at udtrykke det runiske þ med z. Nu havde, ifølge Ihre (Glossar. 1, 838), allerede Stjernhjelm sammenstillet gammelsvensk *heþ* (vort hede, oldnord. heiðr) med isl. *hæð* höjde, og, idet vor rektor spandt videre på denne ende, var det ham en smal sag, ved hjælp af Verelius og en levende indbildningskraft, at udfinde, at forleddene i det norske Hedemarken (d. e. höjmark!), i Hedeby og Haddeby (d. e. hovedstad!), i Kosakkernes hetman (d. e. høvedsmand!), i "heitscheffel" (så god som 6 små skæpper), i kvindenavnet Hedvig o. s. fr. alle betegnende noget höjtliggende eller ophöjet; følgelig "betyder hezlagh efter sit udspring intet andet end hohe gilde" = hogeste gilde [summum convivium] i stadsretten, hvilket netop var det, han vilde bevise!

Hojers sproglige anretning, der aldeles ikke vil tiltale vor tids kræsne smag, blev omlavet, men ingenlunde forbedret af Langebek i en anmærkning til S. r. D. ovenanf. sted: hez skulde nu betyde Hethæs og dette være den ældste form for Hedebys!

Denne haartrukne tydning, der snart blev tiltrådt af Ancher i bogen om de gamle danske gilder 1780 (s. 31) og senere optagen af Chr. C. Lorenzen i Annaler for nord. oldk. 1859 (s. 245) [2]), er en gang for alle slaaet til jorden af Lyngby i samme årgang af Annalerne s. 262, hvad der dog ikke har hindret den i atter at stikke hovedet frem i F. Wedels skrift om de flensborgske gilder og lav (s. 10).

---

[1]) Rydqvist 4, 307 f.

[2]) Jf. samme forfatter i Steenstrups Dansk månedsskrift 1860 II 189.

Naturligvis satte Lyngby noget bedre i stedet. Ligesom Wilda [1]), — hvem Lyngby dog ikke synes at have kendt, — allerede 1831 havde henvist til det oldnordiske udsagnsord *heita* at love m. m., således vil Lyngby hævde henførelsen til ejeformen af det deraf dannede navneord *heit* løfte: "hez" bliver da = *hets*, og "hezlagh" det er "løftesforbindelse".

Ved første öjekast er der noget forførende ved denne forklaring, der tilfredsstiller de rent ydre krav: langt *e* svarer jo regelret til oldn. ei, og z kan unægtelig stå for oprindeligt ts (jf. *bezæl*, *bæzt*). Intet under derfor, at de fleste følgende forfattere, af hvilke Tyskerne udtrykkelig beråber sig på Lyngby, i hovedsagen er blevne stående ved hans fortolkning [2]).

Der er heller ingen tvivl om, at denne peger i den rigtige retning; vrang er den alligevel, idet den lider af to svagheder: en vilkårlig forudsætning og en skævhed i begrundelsen. Lyngby går nemlig ud fra, at det fællesnordiske udsagnsord *heita* (hvoraf først kom svensk-dansk *heta(æ)*, siden dansk *hedæ, hedde*) engang også i dansk har haft betydningen *love* (promittere); men herfor haves intet gyldigt vidnesbyrd enten for vort eller vort søstersprogs vedkommende. Rigtignok oversætter Ihre (Glossar. I 863) *haita* i Gutalag kpt. 4 ved promittere, vota nuncupare [3]); men der står: haita *a* f. e. haiþin guþ d. v. s. påkalde dem, i lighed med *hede på* i dansk endnu efter 1500 (se Kalkar). Hvad det foregivne navneord angår, så har vi danske meget godt forstået i tidernes løb at hjælpe os uden det (ved *jæt*, *forjæt*, *lov* [4]), *lovning* — dette endnu i bondesproget —, *løfte*, *tilsagn*), og

---

[1]) Das gildenwesen im mittelalter s. 73.

[2]) Sach Gesch. d. st. Schleswig 1875 s. 108; Pappenheim Die altdän. schutzgilden 1885 s. 41. — A. D. Jörgensen i Årb. f. nord. oldk. 1872 s. 304 sml. 1880 s. 32; Kinch i Årb. f. n. oldk. 1875 s. 70 (dog kun spörgsmålsvis); H. Olrik Knud lavard s. 185.

[3]) samt haizl påkaldelse ved votum.

[4]) Se Kalkars ordbog II 838 *lov* 2, jf. Söderwalls I. 775 *lof* 2.

hverken på vore egne eller vore forfædres vegne kendes vi ved det øhlenschlægerske "strænge *højt*" [1]), bedrøvelig i hukommelse! Lad os ikke glemme, at, ligesom sproget har sin historie, således har ordene deres geografi eller naturhistorie: ikke alle træer skyder i enhver jordbund de selvsamme grene og kviste.

Under alle omstændigheder kan der ikke være tale om at foretrække en fjærnt liggende mulighed for den lige for hånden værende virkelighed. Denne rykker vi allerede ind på livet ved hvad Lyngby selv anfører til støtte for sin tydning: den kendsgærning, at medlemmerne ved deres optagelse i laget (gildesforeningen) aflagde en ed, blev "sorne brødre". Men et løfte og en ed er ikke, og har aldrig været, det samme.

Det er formodelig i følelsen af det haltende i bevisførelsen, at andre, bevidst eller ubevidst, har indsmuglet en betydning i det oldnordiske heita, som ikke engang nogen sinde har været til stede i vestnordisk. Allerede Wilda taler om *heita* "votum facere, jurare: Bj. Haldorsen". Ser man efter hos denne, har han dog kun "vovere, votum facere". Også Pappenheim har: "*heita* geloben, schwören" og henviser til *heitbundinn* "durch seinen Eid (sein Gelübde) gebunden" i Bj. Hítdœlakappa saga s. 71; men lige så lidt på dette som på det dermed sammenhørende sted (s. 58) i sagaen tales om nogen ed. I islandske fortællinger om fostbroderskab, der jo af nogle betragtes som forbilledet for vort middelalderlige gildevæsen, nævnes derimod *eiðbróðir* som ensbetydende med *svarabróðir*, medens et heitbróđir aldrig har været til, — ikke engang i betydning af vort jabroder!

A. D. Jörgensen (1872) går lige løs på det danske: hedslag kommer af "hedde d. e. love, sværge". Derved mindes jeg om et fortvivlet indfald af Schlyter, der ved hjælp

[1]) Poetiske skrifter ved Liebenberg XXX 42 (1804) og XI 99 (1837).

"isl. *heita* love" fik ud, at "*hetæ* malt" i Smålandslagen (Sveriges gamla lagar VI 105, jf. nedenfor) betydede at — give malt! Altså: fordi *heita* i vestnordisk (islandsk-norsk-færøsk) betyder eller har betydet love, skulde i østnordisk det virkelig eller formentlig dertil svarende *hetæ (hede)* til den ene side i dansk have betydet sværge, til den anden side i svensk give!

Det er imidlertid en selvfølge, at en sådan egenmægtig tumlen med begreberne, ikke mindre end en stiltiende forplumring af dem, kun går til en tid, — så bliver den opdaget.

Den lygtemand, der har ført vor ellers så skarpsynede Lyngby ad de vilde veje, er åbenbart det lille bogstav *h.* I stedet for af et dødfødt "het"(s) kommer *hez* af et lyslevende *eth*(s). Således bliver alt simpelt og tydeligt. Intet er almindeligere end *-z* for oprindeligt -ths d. e. -đs (jf. i vore ældste lovhåndskrifter: *guz-*, *døz-; houæz-*, *hæræz-*, *umbuz-; huztrykæ(a)* runehåndskr. af Sk. l. 7, 19 og 9, 15) [1]). Tilsætningen af *h*, — hvad enten denne nu skriver sig fra den første nedskriver eller fra en senere afskriver, — kan ikke være påfaldende for nogen, der har lagt mærke til, hvor udbredt den skik eller rettere sagt uskik var i middelalderen: foran en selvlyd i forspidsen af latinske eller hjæmmefødte ord at anbringe et ørkesløst *h* (*honus; heghæt* o. s. v. o. s. v.) [2]). Allernærmest ligger det her at jævnføre *hethælogh* i Eriks lov 2, 76 = *ethælogh* i 3, 27; ti her svarer både forled og efterled nöjagtig til *hezlagh* d. e. *ezlagh*, kun at bægge

---

[1]) Hvorledes dette *z* udtaltes, er et spörgsmål for sig. Jeg tror: af de fleste som *s*, af nogle måske som *đs*; næppe nogen sinde som *ts*. At man i det 15:de hundredår kan finde f. e. "gots", "ombutsmand", betyder så meget mindre, som man da også træffer f. e. "goot", "gut" for goth, guth(-dh).

[2]) Jeg henviser blot til Lunds ordbog s. 58 og til Rydqvist 4, 401 og 438 f.; Gislason Frumpart. s. 64 ff. — Sjældnere for ved sidste sammensætningsled: *perhennis* i E donatione variorum 155 i 4 (A. Sunesens "Hexaëmeron") *Augthæhør* sælandsk bynavn 1257 (Årb. 1885 s. 316).

ordene hist står i flertal, hvorved betydningen bliver en helt anden. I øvrigt lader den mulighed sig ikke afvise, at *h*'et i den sælandske krønneke er indsat, forsætlig eller uforsætlig, under påvirkning af det nær foregående *Hethæby*.

Hvorom alting er: "hezlagh" vil sige **ethslagh**, efter nutidens skrivebrug *edslag*, d. e. edssamfund eller, om man vil, edsforbund. Herved kommer den danske benævnelse i så god samklang, som man med billighed kan forlange, med "*convivium conjuratorum*" i Slesvigs latinske bylov § 27 (sml. den plattyske § 35), og først derved får gengivelser som Sachs "Geschworen- oder Schwurgilde" og Pappenheims "Schwurbrüderschaft (s. 230 jf. Wildas "Eidverbrüderung" s. 148) deres fulde berettigelse.

2.

"hedning".

(med bidrag til fortolkning af en gildeskrå.)

Dette ord forekommer to gange, i samme forbindelse, i skråen for st. Knuds gilde i Odense. Denne kender vi af et håndskrift fra det femtende hundredår [1]), hvorefter teksten først er trykt (1779) i Suhms Samlinger 1:ste binds 1:ste hæfte, dernæst i Anchers bog om gilderne (A), sidst (1885) i Pappenheims Die altdänischen schutzgilden (P). Af de to paragraffer, der handler henholdsvis om oldermandens og stolbrødrenes rettigheder, gengiver jeg her fortegnelsen over de ydelser, der tilkom disse foreningens tillidsmænd ved den årlige hovedfest (adelgærd). Aftrykket er lige efter hånd-

[1]) Således allerede Ancher 1780 s. 33. Når Brandt (Gld. lsb. s. 292) sætter hundredårets slutning, er det vel næppe under påvirkning af Molbech (Hist. årb. II 221), der har sammenblandet Knudsgildet med Helligtrefoldighedsgildet; men det fortjænte at undersøges, om der er nogen særegen overensstemmelse mellem visse tegn, f. e. den omvendte circumfleks over *u* (også når det betyder v) eller *ø* med stregen næsten lodret ned ad böjningen til höjre, i den lille skindbog med pergamentshåndskrifterne af de odenseiske gildes- og lavsskråer fra 1476 til 96, jf. Aktstykker I (1841) s. 34 ff.

skriftet (Ny kngl. saml. 298 i 8)[1]) side b XIIII til XVI, kun at jeg har opløst de få forkortninger og antydet et par unöjagtigheder ved tegnsætningen. Med hensyn til denne bemærkes, at hvad jeg gengiver ved komma, i håndskriftet undtagelsesvis er én lang opstående skråstreg, men i regelen to sådanne jævnløbende. For resten synes stregen (stregerne) at betegne et större ophold end prikken (punktum), hvad der for så vidt gærne kan være af gammel oprindelse [2]).

A § 32 (P 36).

(N)ar som adelgerd ær. tha scal alderman hauæ een half m*ar*ch pe*n*nynge fore sin vma gæ, een skiling af huer then som gaar i gildet. Och gildet v skilinge, Item to gester saa lengæ som fuld drik staar, Item af huer hedning een kannæ øl[,] Item huer dag to kanner øl. een om moruennen. och een annen om aftennen saa lengæ som adelgerd staar.

A § 33 (P 37).

(S)tolbrødræ sculæ uæræ to[,] huer af them scal hauæ to øræ pe*n*nynge i huer adelgerd, huer af them scal hauæ een kannæ øl huer dagh th*er* ådelgerd staar, och huer af them een gest huer dagh(.), Och af huer hednyng. huer thæræ een kannæ øl.

Sammenhængen mellem og til dels ordbetydningen af forskrifterne om pengeydelser til oldermanden trænger til at tages lidt nærmere i öjesyn. Fornuftigvis kan der dog ikke være tale om at opfatte "een skilling af hver" som samstilling til "en halv mark", altså som en tilföjet anvisning på, hvorledes denne — d. e. de 8 skilling [3]) — blev at tilvejebringe;

[1]) Det første bogstav i hver § er blot antydet i margen, hvorom se P. s. 155. Håndskriftet har langt *s* undtagen i ordenes slutning.

[2]) Sml. Thorsen fortale til Valdemars lov s. 19. — At skilletegnene i 298 ikke sjælden er svagere og blegere end den øvrige skrift, kommer åbenbart af, at de ere udførte med lettere tryk af skriverens hånd.

[3]) At der da regnedes 16 skilling på marken, betragter jeg som afgjort, se bl. a. Hauberg Danmarks møntvæsen 1397—1481 i Åno. 1886, særtryk s. 7. — I alle trykte tekster af Lålands vilkår (1446) står rigtignok

thi dette vilde forudsætte et aldeles usandsynligt og uhjæmlet antal af netop 8 personer (hvem det nu var) til at udrede kendelsen. "Én skilling til hver" må altså ikke forstås som: hvilket vil sige 1 sk. o. s. v., men: og desuden (foruden den halve mark skal oldermanden have) 1 sk. af hver o. s. v. Derimod fik stolbrødrene tillsammen kun et til den førstnævnte sum svarende beløb.

Hvad enten nu denne mark (4 + 2 + 2 øre) til oldermanden og hans medstyrere gik af de af oldermanden, vistnok efter tur, beskikkede ("telnefndæ") gærdemænds lommer[1]), eller den, hvad der er mere troligt, toges af foreningens fællcskasse, der fyldtes ved medlemmernes bidrag (*skot* sml. i A 21 og 22 = P. 23 og 24), så var den i ethvert tilfælde en erkendtlighedsskænk, en erstatning for tidsspilde m. m., på samtlige gildesøskendes vegne. Men hvem var det så, der hver for sig skulde give oldermanden en skilling og "gildet" (d. e. foreningen) hele fem? med andre ord: hvad forstås ved "hver den som går i gildet"? Herom har Pappenheim udtalt sig med varsomhed [2]), og da "gildet" i skråen som andetsteds snart betyder samfundet som sådant snart brødrenes og søstrenes selskabelige sammenkomst, kan jeg forstå, at man let kommer i vilderede med, om hele forbin-

---

"VI skilling d. e. I mark"; men dette må hidrøre fra en misskrivning i håndskriftet (AM. 27 i 8).

[1]) P. s. 202 jf. 222 f. har overset, at de der *"göre gildet"* (= *göre gærd,* se Kalkar) netop er *gærdemæn.* I det flensborgske Knudsgilde (jf. skråen § 32 samt 51 f.) har de tilsvarende personer heddet *uphaldsmæn,* sml. brugen af dette ord i Jyske lov 2, 22. Kun er det en naturlig følge af den snævrere betydning af *halde up* eller *uppe* (udrede) end af *göre* (foranstalte), at hines virksomhedsområde var betydelig större end disses, idet gærdemændene tog sig af adskilligt (A 24 = P. 28), der i Flensborg besörgedes dels af stolbrødrene (skråen § 43 jf. 37) dels af de 4 "tjænende" brødre (§ 53). — Om ellers gærdemændene måtte spæde mere til af deres eget forråd eller af deres pengepung end just "honning (hunugh) eller malt" (A 20 = P. 22) og de bøder, de kunde ifalde, får vi ikke at vide; men, da påkommen fattigdom fritog for hvervet, er det næppe umuligt.

[2]) s. 200 f. med anmærkn. 1 jf. 218 anm. 1 sml. oversættelsen s. 467.

delsen betegner: alle dem, der gav møde ved gildet (det festlige lag, i modsætning til dem, der med eller uden gyldig grund var udeblevne) eller: alle dem, der ved denne lejlighed indtrådte i gildet (broderskabet), optoges deri. Et nöjere eftersyn af selve skråen så vel som en betragtning af den fynske sprogbrug, der her nærmest vedkommer os, vil dog snart overbevise os om, at den sidste opfattelse er den eneste rigtige. Som nu (gå ind i en klub, et selskab, en forening; gå i klubben, i selskab, til gilde) havde man dengang forskellige udtryk for de to begreber. At indfinde sig ved gildet hedder i skråen § 22 (24) at "komme til gildet"; når det derimod i § 6 fastsættes: ingen har krav på brødrenes understøttelse i sager, han har været indviklet i, inden han *"gaar i gildet"*, er der ikke fjærneste tvivl om, at meningen er: bliver medlem deraf. I modsætning dertil bestemmes i § 21 (23), hvorledes der skal forholdes med de brødre, der vil *"afgå"* d. e. udtræde, nemlig af gildet (foreningen), når "gildet" (adelgærd) er beredt ("veder reed"). Hermed stemmer ganske i andre fynske gilde- og lavsskråer udtrykkene: "gå i dette brøderskab" (1476), "gå i gildet" (1492 og 1496), "gå i deres gilde" (ved 1500) [1]), hvilke stadig går hånd i hånd med den dertil nöje knyttede *"igang"*, der, ligesom modsætningen "afgang", endnu i det nittende hundredår har spillet en rolle i de fynske "bylav" (landsbygilder) [2]).

Altså: både udmældelse af og indmældelse i foreningen plejede at ske umiddelbart för det årlige hovedgilde, og intet var naturligere, eller blev i fremtiden mere almindeligt, end at "de som gik i gildet" d. v. s. de nyoptagne medlemmer

[1]) Fynske aktstykker I 34_7, $36^{14,16}$; 42^7, 44^8, 49_9; jf. Brandts læsebog s 296^{29}: "ere igangen udi gildet" (fra Svendborg). — I den senere tillagte del af skråen for Knudsgildet i Flensborg tales om "dem der *ingange*" (§ 54) og om deres *"ingang"* (§ 49 f.), medens *"gange i"* har en mindre uegenlig betydning i Flensborg bylov (§ 50), hvor *igift* svarer til ovennævnte "igang".

[2]) Molbechs Dialektleksikon s. 245 jf. 62.

— foruden hvad de havde at erlægge for medlemsbrevet (A 43 = P 46) — første gang de mødtes i festligt lag med deres gildesøskende, måtte spytte i bøssen [1]) med et vist beløb til "igang"; med andre ord: de ny brødre (og søstre) måtte hænse (hönse), som det snart kom til at hedde på sin tysk, såvel til gildet (foreningen) som til dets formand.

I øvrigt er det vel en selvfølge, at påbudene her og andre steder i håndskriftet om betaling i skilling, ikke, i al fald i den form, oprindelig har stået i skråteksten, hvis denne, som P. (s. 159 f.) med rimelighed antager, er udarbejdet omtr. 1250 på et endnu ældre grundlag. Overhovedet er vistnok adskilligt ændret eller tilsat i tidernes løb, og det er meget muligt, at f. e. bestemmelsen om "en kande øl af hver hedning" ikke er ældre eller synderlig ældre end det bevarede håndskrift.

Jeg har dvælet så længe ved virkeligheds-indholdet navnlig af oldermands-paragraffen og hvad dermed står i forbindelse, netop fordi vore ordfortolkere er gledne alt for let hen derover. Lyngby indrömmer, at "sammenhængen med de forskellige kander øl ikke var ham ganske klar"; men et blik på sammenhængen i det hele viser os straks, at samtlige de herrer, han og andre har villet bænke i gildestuen, allerede sad der, og at der ingen grund er til at anvise nogen af dem mer end én plads. Hvis Lyngbys forklaring af "hver hedning" holdt stik, var det ingen andre end de "sorne brødre" d. v. s. alle gildebrødrene; men det vilde være höjst besynderligt, om hver af disse, der ved sit "skud" havde bidraget til traktementet, oven i købet skulde rykket ud med tre kander ekstraøl til de trende, med penge og festøl alt i forvejen vel betænkte, forstandere. For ikke at tale om, at disse ved en så omfattende leverance måtte få så overflødigt øl, at der, som man siger, i længere tid "var nok til Boel (Bodil)

---

[1]) Jf. Brandts lsb. 296^{30}: (give) "8 β til vor bøsse til sin igang".

og alle börnene"; men en sådan delvis familieforsörgelse har man næppe villet byde mænd, der i reglen snarest hørte til storborgernes eller de mere velhavendes klasse. Når Ancher og andre i "hver hedning" har set fornemme eller i al fald i broderskabet ikke optagne personer [1]), som man af en eller anden grund vilde vise en opmærksomhed, så stod det jo fuldkommen i oldermandens og stolbrødrenes magt, hver dag adelgærden varede, at indföre fire sådanne som "gæster" (hvorved ikke særlig bör tænkes på handelsrejsende); men de beværtedes naturligvis på foreningens regning og kunde umulig forpligtes til at give forstanderne drikkevarer. Kun én opfattelse, der endda fremtræder som en beskeden formodning [2]), hensætter os i et helt nyt sceneri: "skulde "hedning" være brugt om landstrygere, Tatere, der samledes uden for gildehuset?" Til visse ikke! thi, selv bortset fra det upassende i forsøget, vilde det så være görligt at afnøde "hver" sådan stakkel tre kander øl?

Dog, har fortolkerne taget sig det let med det saglige, gælder dette dobbelt om det sproglige. Ubevidst påvirkede af en nyere og den nyeste tids, tilmed uklart opfattede, sprogbrug, har de påduttet en ældre tid orddannelser, der altid har været og altid vil vedblive at være fuldstændig umulige. I *føding*, der nu kun lever i sammensætninger, og *døding* har *n* efter *d* overordenlig langsomt trængt sig ind med udgangspunkt i reformationstiden eller senere (se Kalkar!). *Flygtning* og *vellystning* har først lidt efter lidt i løbet af de sidste hundrede år fortrængt de af tysk optagne *flygtling* og *vellystling* [3]). Ikke stort ældre er *slægtning* (vanslægtning)

---

[1]) Ancher anf. skr. s. 121 anm.; Vedel ovenanf. skrift (1874) s. 14 og 149, hvor han synes til dels at have misforstået Ancher.

[2]) Kalkar II 182, med henvisning til en ældre tysk betydning af *heiden* (holl. *heidens*). — Endnu i det 15:de hundredår kendtes Tatere næppe i Fyn.

[3]) Efter dem formedes "vantrivling" og "vantrivning"; men også *vantrevling* og *-trevning*: af *vantreven*.

og det kun til dels hidhørende *skabning (vanskabning)* for tidligere *slægting* og kreatur eller skabelse. For resten har vi kun personbenævnelser på *-ning*, hvor det første *n* ikke hører til endelsen: *dronning* (af drotten), *galning* (galen); og i middelalderen holdt man sig udelukkende [1]) til det sidste slags dannelser: *nævning*, men *flætføring*, *høring* [2]). Selv om det havde forholdt sig rigtig med Lyngbys formentlige fund af et gammeldansk *het* løfte med tilsvarende udso. *hetæ*, vilde derfor intet, trods den regelrette overgang af *t* til *d* (đ), været mere sprogstridigt end et deraf lavet *hedning* med betydning "den, der har aflagt gildesløftet" [3]). Man tænke sig et *lovning* med bemærkelse af hvad man i den nyeste tid har kaldt *løftegiver*, tidligere undertiden *lover* eller i en særlig betydning (se Kalkar) *lovningsmand!* Jeg iler med at tilföje, at et *edning* af *ed* eller udso. *ethæ* tage i ed (Jyske lov II 4, 51, 53, 57) med betydning edbunden person, edsaflægger ligger lige så langt uden for mulighedens grænser. Ikke mindre uhistoriske og naturstridige vilde de orddannelser være, der forudsættes, når man har henvist til oldn. tillægsord *heið-* eller til navneordet *heth* d. e. hæder [4]). Det første er aldeles fremmed i dansk, men sagtens af samme æt som det sidste, der i ældre dansk foreligger i sammensætningen *hethvarth*, = *vorth* og har sit tilsvarende udsagnsord *hethæ* (hædre) [5]). Men man tænke sig f. e. et *godning* for ædling eller *hæderning* for hædersmand!

---

[1]) En tilsyneladende undtagelse gör *utlændning* i Eriks lov 3, 57 og Hakon *uplændning* i Valdemars jordebog (Falster); men *ndn* er her snarest udtryk for en særegen udtale af *nd*, der senere i nogle skrifter betegnes på samme måde (*sendne* o. s. v.). — Om tilsvarende former i svensk se Rydqvist navnlig i hans tale Den histor. språkforskningen s. 20 f.

[2]) "Hörningsurt" fra en senere tid hos Kalkar II 357 har intet at göre med høring eller overhovedet med høre.

[3]) Åno. 1859 s. 263.

[4]) Sml. Åno. nys anf. sted og Molbechs Dansk glossarium I 330.

[5]) Om dette se Kalkar II 335 jfrt med Kock i Medeltidsordspråk II 158; sml. Bugge i Tidskr. f. filol. og pædag. VII, 337 f.

Vil man fastholde "hedning" som personbetegnelse, må man nødvendigvis gaa ud fra et ord med *n*, hvortil er föjet afledsendelsen *-ing*. Dette har K. Ancher følt, når han ovenanførte sted udleder ordet af *"hedin* nobilis", hvorom han henviser til den islandske ordbog (1683) af Gudmund Andreæ, der imidlertid intet sligt har. A. har nok husket fejl af Ihres Glossar. (I 840), hvis kilde jeg ikke kender, hvorfor jeg må lade uafgjort, om det foregivne tillægsord skyldes en lærd misforståelse af mandsnavnet *Hedhin* (Hithin)[1]) eller af en forbindelse som *hedhenstykke* d. e. vævet töj af hedensk (østerlandsk, saracensk) oprindelse[2]). Men, vil man måske spørge, kan da ikke *hedning* (-yng) i A 32—33 (P. 36—37) være samme ord som *heetnyng* i A. 18 (P. 20)? Ja, formen lægger ingen hindringer i vejen; thi oprindeligt ð, der i vort håndskrift sjælden er bortfaldet[3]) og kun undtagelsesvis betegnes ved det nedarvede *th*, gengives deri sædvanlig snart med *t* (*stæt* i indledn., *freet* i A 11 = P. 12 o. s. fr.) snart med *d* ("i hafs *nød*" A 17 = P 19, *broder* o. s. fr.). Betydningen derimod gör knuder; thi medens ordet i § 18 (20), der sikkert hører til skråens ældste bestanddele og hvor talen er om brødre, der holdtes i fangenskab af "hedninge", står i sin egenlige bemærkelse, kunde det i § 32 f. (36 f.) kun været brugt i en overført; men på dette afgörende punkt glider jorden bort under vore fødder; thi oppe i skyerne svæver en gætning, hvorefter "hedning" her skulde være et slags spottenavn f. e. på de gildebrødre, der endnu ikke havde løst "brøderskab-brev" (A 43 = P. 46) eller, — hvis løsningen deraf, hvad dog heller ikke jeg antager, var en frivillig sag, — helt undlod at skaffe sig et sådant.

---

[1]) Jf. Arkiv III 230 f.

[2]) Se Söderwalls og Fritzners ordbøger.

[3]) i § 15 *semty* imødekommende, föjelig, hvortil höjeste grad *"samthydhast"*, i Svenska medeltidens bibelarbeten I 505[3].

Advaret ved de mange mislykkede forsøg på at fange en eller anden passende person, opgav Pappenheim [1]) viselig denne jagt og søgte efter et helt nyt spor; at det ikke lykkedes ham at finde det rette, tilgives lettelig en udlænding, der er mere udsat, end vi andre burde være det, for at vildledes af ydre tilfældigheder. Han beråber sig nemlig på Gutasaga kpt. 5: "*hetningar* eþa dailumal", hvori det tilkom biskoppen at dömme [2]). Men, hvad enten vi opfatter dette af Schlyter med urette bortforklarede "hetning" som en gullandsk sideform til vestnordisk *hætting*, sml. *heta wiþr* i Gutalag kpt. 6 § 2 og kpt. 58, eller vi med Bugge [3]), hvilket synes at give en simplere mening, forstår det som udrundet af et oldnord. **atning*, stridighed, frembyder overførelsen til dansk uovervindelige vanskeligheder: i første tilfælde kunde oprindeligt *tt* ikke på dansk blevet *d* (đ), i det andet måtte formen, da *e* er særlig gullandsk udvikling, være bleven (h)*atning*, der rigtignok ellers ikke kendes i dansk [4]). Dertil kommer, hvad der slår hovedet på sömmet, at forbindelsen: have en kande øl a f hver stridighed er aldeles udansk. Man hverken giver eller får en krone a f et slagsmål!

Men hvad betyder da "hedning"? Ganske ligefrem *brygning*, d. v. s. så meget øl, som brygges ad gangen. Først ved denne forklaring kommer såvel det sproglige som det saglige til sin fulde ret. Ligesom navneordsdannelse på *-ning*, med den ovenfor fremhævede indskrænkning, er temmelig udstrakt i gammel dansk (hvorom i slutn. af næste stykke), således er den dag i dag intet mere igroet med udtrykkene for de forskellige virksomheder i vort huslige næringsliv end

---

[1]) anf. skr. s. 218.

[2]) Schlyter Sveriges gamla lagar VII 102; Säve Gutniska urkunder s. 34.

[3]) Nord. tidskr. f. filol. III 264. Spörgsmål dog, om "hetningar" ikke er ejeform ligesom dailu?

[4]) Af samme stamme er dog vel det ældre nörrejyske "*ædie*" (se Kalkar II 595) = *ætia* hos *Schlyter*, jfrt med *etju-* (i sammensætninger) og især med udso. *etja* 1) hos Fritzner [2].

dobbelttydigheden af navneord på *-ning* (eller *-ing*, hvis stamordet ender på *n*), idet de foruden den til vedkommende udsagnsord svarende handling betegner helheden af det på én gang behandlede eller ved handlingen tilvejebragte. Af sådanne ord haves bl. a.: en *bagning* [1]), *brygning* [2]); *brænding* (udt. brænning, f. e. kalk, mursten); *körning*, *kastning* [3]) (korn på loen); *malkning*, *kærning*, *blegning*, *farvning*, *rulning*, *strygning*. Om end enkelte af disse, fordi de afspejler yngre kulturtrin, viser sig som senere efterdannelser, peger andre så meget des længre tilbage: sikkert ud over tærskelen til middelalderen, hvorvel de optegnelser, der for tiden — takket være Söderwalls fortrinlige ordbog! — står til min rådighed, kun fører os netop så langt. At de bevarede eksempler er fra Sverrig, formindsker ikke deres brugelighed for Danmark, hvor udviklingen på dette punkt åbenbart er gået i samme retning. Om den hellige Genoveva fortælles, at hun uddelte så rundelig til fattigfolk i Paris, at søstrene, som havde bagt i ovnen, næppe fandt ét brød igen af hele bagningen (aff alle bakningenne) [4]). Og den anden Januar 1508 skriver Hemingh Gadh, at man i Kalmar i julehelgen havde taget så godt til sig af øllet (næsten 14 læster), at der ej var mer igen end 3 eller 4 brygninger (brygningha) [5]). Men har vi først brygning, får vi med det samme *hedning*, — hvor

[1]) Også *bægt* se Kalkar I 94 (sæl. *bæjt*), dannet efter *ægt*, *-tægt*, måske under tysk påvirkning, sml. Schmellers bajerske ordbog ved Frommann I 194.

[2]) Også *bryg*, der i ordbøgerne opføres som fælleskön og da vel er opstået af *brygd* (jf. svensk), men i al fald under de senere års forhandlinger (1884—93) stadig er brugt som intetkön (*brygget*, *et enkelt bryg* — *bryggenes* antal), som svensk og norsk *brygg*.

[3]) Udtales ligesom udso. *kaste* i denne betydning med *langt*, træktonet *a* (Holbæks amt).

[4]) Fornsvenskt legendarium III 252; håndskriftet er fra sidste halvdel af 15:de hundredår.

[5]) Styffe Bidrag t. Skandinaviens historia V 234. — 1 læst øl var nok 12 tønder, og 1 tønde 48 kander: Falkman Om mått, mål och vigt I 304 anm. og 311.

d som oftere i håndskriftet *(bødæ, bryder)* er kommet for oprindeligt *t*[1]), — i en for os brugelig betydning. Der er nemlig ingen tvivl om, at *heta* (oldn. heita) engang også i Danmark og Sverrig har betydet at brygge, da vidnesbyrd herom foreligger fra forskellige tider og steder. Fr. Tamm har allerede fremhævet det sted i Smålandslovens kirkebalk, hvor talen er om kirkeindvielse på landet. Til de tre måltider, hvormed bønderne da skulde beværte biskoppen selv trettende, havde de bl. a. at "*hetæ* fyræ örtughæ malt oc blandæ fiuræ ascæ hunax" d. v. s. brygge øl til den angivne værdi og et vist mål mjød [2]). Den 8:de Dcbr 1464 stod på rådhuset i Stubekøping byens præst Jens Persson for oldermand og alle gildebrødre af vor froes gilde og sancti Pæthers og gav "til vor frue og st. Pæthers præstebord", d. v. s. til bedste for hans eftermænd i kaldet, blandt andre nyttige genstande en "*hethekæthil*" d. e. bryggerkedel [3]). Omkring 1730, da Pontoppidan var præst på Als, sagde man der: "jeg(?) *hedte* en tønde øl" [4]), og endnu efter 1850 i Angel: "vi har *hiet* i går" (Hagerup). Vi tör derfor gå ud fra, at ordet endnu i det 15:de hundredår ikke har været ukendt i Fyn; ligesom det er klart, at, således forstået, passer forholdsordet af (fordi øllet østes af karret).

Hvad det saglige angår, ligger det nær at antage, at de to stolbrødre, der modtog maltet af gærdemændene, har ført

---

[1]) Fynboen har sagtens udtalt dette hēdning uden d (đ), i al fald ikke enten med hårdt d (jf. "vorder *nød* til" i § 3) eller med *jd* (sml. datid "*møyde*" for mødte i Kristjern Hansens komedier s. 60); thi en dannelse på *-ning (-ing)* af tillægsform anser jeg for umulig. Når man i nogle egne kan høre *rudning* eller *rydning* med hårdt d, er det, fordi selve udsagnsordet *rudde* eller *rydde* har fået et sådant; jf. min Udsigt over de danske sprogarter i anm. 6 og P. K. Thorsen Bidrag til nörrejysk lydlære s. 83 nederst.

[2]) Sveriges gamla lagar VI 105; håndskriftet er fra sidste halvdel af 14:de hundredår; Schlyter har grundig misforstået hele forbindelsen, se Arkiv f. nord. filol. II 344 og jf. Fritzner[2] under *heita*.

[3]) Ny d. mag. V 152.

[4]) Vidensk. selskabs skrifter I (1745) 74.

tilsyn med brygningen af øllet og haft myndighed til at prøve, i fornødent tilfælde vel endog kassere, en "hedning". Som udtryk for denne deres magt og ansvar blev det så en sat ret, at der indhændedes hver af dem et vist mål af det nybryggede øl; men naturligvis torde heller ikke formanden forbigås. Således kom disse tre til i fællesskab at sætte smag på gildesøllet, ligesom de, ifølge § 43 (46), var fælles om at sætte segl på gildesbrevet.

Med hensyn til forbindelsen "hver hedning" (til adelgærden) vil jeg advare imod at forstå dette om én brygning øl og én brygning mjød; thi dels er der — påfaldende nok for resten —, hvor ofte vi end i vore gildeskråer hører om ydelser af honning, intetsteds i dem, det jeg ved, tale om mjødlavning eller mjøddrikning [1]), dels var det folkelige særord ikke at brygge eller hede, men at *blande* (blænde) mjød eller honning [2]). Vi må udelukkende holde os til øllet, og det viser sig da, at ikke alene var omfanget af en "brygning" eller "hedning" i höj grad afhængigt af de ydre omstændigheder, men at også selve beregningsmåden uvilkårlig påvirkedes af det noget flydende i begrebet "udført eller frembragt på én gang". Når Hemingh Gadh i det ovennævnte brev bestemmer sine "brygningha" "til 15 *tunnor* hwar resan", så har han, der nærmest havde byens militære besætning for öje, åbenbart regnet med den store tabel. I modsætning hertil regnede man efter den lille i almindelige husholdninger på landet, hvor man, f. e. på Sæland endnu for en menneskealder siden, selv bryggede sit øl og kun havde brug for et eneste *rostekar* (tapkar, hvori maltet med påhældt

---

[1]) Hvortil brugtes i øvrigt den megen honning? til at smöre på brødet? eller til at søde øllet? på Bornholm har man endnu i indeværende hundredår kommet honning i brændevin.

[2]) Smålandsloven, se ovenfor! jf. Fritzner[2] I 778 a og II 92 a; Svend Grundtvig Danmarks gamle folkeviser n:r 5 vers 1, Gerner 1670, se Kalkar! Vidensk. selskabs og Molbechs ordbøger, og endnu Rom Den danske husflid I (1871) 332 samt Feilberg Dansk bondeliv (1889) s. 36.

koghedt vand), hvis afløb så humledes og gæredes [1]). Större samtidigt forbrug krævede naturligvis bl. a. flere rostekar, hvorfor der i § 18 af den med vore gildeskråer nær beslægtede revalske tales om "wenne — — — dat molt in de küvene gekomen und de pannen edder de ketele sint over gehengen" [2]) — — —. Der var da en mulighed for at tælle brygningerne efter antallet af rostekar m. m., hvilket atter rettede sig efter de drikkendes mængde. Men ved siden af denne regning efter bredden kunde sættes en anden efter længden, idet det var görligt ved fortsat påhældning af hedt vand at trække øllet ud i stadig aftagende styrkegrader, således at man end videre fik: en *efterbryg* eller *efterbrygning* og, med tvivlsomme kælenavne, *tapdryp* eller *tapdråber*, *tvind* eller *rostetvind* [3]), Jesu navns øl [4]) o. s. fr. At nu gildebrødrene (søstrene vil vi helst se bort fra), når de først var tilstrækkelig påvirkede af hvad Holberg på sin djærve norsk kalder "øksehammerøllet", var lige så glade ved nummer to, er det næppe for nærgående at tænke sig som en mulighed.

Dog, hvorledes det end forholder sig hermed: betydningen af "hedning" er og bliver den samme som af "brygning", og dette er hovedsagen.

3.

réækning.

(med oplysninger om et lovhåndskrift).

Ordet forekommer i det eneste bevarede håndskrift af den ældste slesvigske (hedebyske) stadsret. I deres store glæde over fundet af dette, i Æbeltofts arkiv 1770, tog datidens videnskabelige ordførere munden vel fuld med hensyn til

---

[1]) Om fremgangsmåden ved hjæmmebrygning, der i hovedtrækkene var den samme overalt og er af ældgammel oprindelse, se navnlig Feilberg anf. skr. s. 76 ff. — *rostekar* = *hrostalúðr* i Snorres edda.

[2]) P s. 504 f.; håndskriftet fra slutningen af 15:de hundredår.

[3]) Rask Saml. afhandl. I 48 i fortalen, Molb. Dial. leks. s. 452.

[4]) Feilberg anf. skr. s. 79.

håndskriftets alder: "i det mindste" af 13:de hundredår, hed det [1]), eller i al fald fra 13:de hundredår [2]), af Langebek begrænset til "ved eller kort for 1300" [3]). Skönt håndskriftet atter var forsvundet, havde Thorsen god grund til at ombytte dette "for" med efter [4]), og nu, da det heldigvis er genfundet (1880), kan der ingen tvivl være om, at det tilhører første halvdel af det 14:de hundredår og under ingen omstændigheder er ældre end omkring 1320, ved hvilken tid Æbeltofterne vides at have været ude om en bylov [5]). En anden sag er det, at håndskriftet ved sin med afskrivningen samtidige indledning og slutning er stemplet som en pålidelig afskrift af den, uden al tvivl på lignende måde bekræftede, gengivelse af Hedebyretten, som da havdes i Horsens; thi derved peger vort håndskrift et godt stykke længre tilbage i tiden.

Håndskriftets beskaffenhed i rent ydre henseende er omtalt af Hasse (s. 25), medens K. Ancher sidstanf. sted kortelig har berørt sprog- og bogstavformen; nogle bemærkninger om forholdet til den trykte tekst er meddelte af dr. Secher i Histor. tidskr. V 2, 197 [6]). Af særegenheder ved håndskriftets skrivemåde [7]) vil jeg her fremhæve tvende, hidtil oversete, der synes mig at fortjæne nogen opmærksomhed, dels for sammenligningens skyld med andre håndskrifter, dels af sproglige hensyn.

---

[1]) Kofod Ancher Dansk lovhist. II 325; Suhm Hist. af Danm. VI 59.

[2]) K. Ancher samme skr., tillæg s. 1.

[3]) Dansk atlas VII 588.

[4]) De med jyske lov beslægt. stadsretter fort. s. 32.

[5]) Hasse Das schleswiger stadtrecht s. 131: kongebrev af 1317.

[6]) S. forbigår, at hskr. i begyndelsen aldeles tydelig har "ciuitates". Når Kolderup-Rosenvinge og Thorsen har rettet det til "civitatis", så er det, fordi de ikke har forstået Latinen: "inter civitates" betyder: fremfor, som fortrin for alle andre stæder (har kongen givet Slesvig visse friheder o. s. v.).

[7]) Af dets stående stavemåder "legittimus" (som AM. 455 i overskrifterne til Valdemars lov) og "neggligere, — entia" har udgaverne kun qeholdt den første.

Brugen af skilletegn stemmer ganske vist langtfra med en nyere tids regler; men det er påfaldende, at Ancher i den latinske indledning til sin udgave siger, at der i håndskriftet kun findes ét sådant, nemlig prikken; thi der anvendes meget ofte et andet, som jeg nærmest vilde sammenligne med et omvendt semikolon; ja i selve det efterstik, der ledsager Anchers (og Thorsens) udgave, forekommer tegnet to gange, den ene rigtignok forvansket til: Det er selvsamme tegn som det, hvormed det formelig mylrer i det ældste, til slutningen af 13:de hundredår henførte, håndskrift af Anders Sunesens Hexaëmeron (E donatione variorum 155 i 4); kun at overtegnet her i reglen har en mere oprejst [1]), i lovhåndskriftet en mere liggende stilling.

Vigtigere er dog den iagttagelse, at der i vort håndskrift ofte — om end langt fra gennemgående — bruges et tonetegn(') [2]), hvortil spiren tör søges i et nu for længe siden forsvundet håndskrift [3]), der i alder ikke har stået tilbage for Niels Jydes afskrift af de sælandske love (AM. 455 i 12), hvilken også sættes til slutningen af det 13:de hundredår, og hvori et tonetegn ligeledes er anvendt.

I øvrigt er det en selvfølge, at en kommende udgiver må vogte sig for med tonetegnet at sammenblande hvad der er simple skrivetegn eller blotte tilfældigheder. Bogstaverne *i* og *y*, også når de er tegn for *j*, møder så godt som altid

---

[1]) Jeg tænker herved på tegnet, som det rigtig er gengivet på billedet til P. Hansens Illustr. litt.-hist. I 30, — ikke på den underlige figur i prof. Gertz's fortale s. XXVI. — En til overtegnet i bylovshåndskriftet svarende figur ses stundom i AM. 455 (blad 153 a og b).

[2]) Når dette ' ligesom bl. a. den i modsat retning skrånende streg ved linjernes ende (bindetegnet) ikke sjælden har et noget mat, lidt rødligt skær, er grunden den samme som antydet i forrige stykke s. 40 anmærkn. 2. Sligt viser sig stadig i håndskrifterne, f. e. også i AM. 455. På tilsætning af senere læsere er der altså ikke at tænke.

[3]) Jf. nedenfor. — Selvstændig er i ethvert tilfælde den sidste afskrivers anvendelse af ' over det første *e* i *Eveltoft* (i efterskriften, men ikke i indledningen).

hvert med sin reglementerede hovedpynt, der for *i* ser ud som tonetegnet, for *y* som oftest er samme tegn med en prik på nederenden; her kan altså ikke blive tale om særlig tonetegning. På den anden side er visse medlydstegn: *S* (den större form for det korte *s*), *x* og især *g* sædvanlig smykkede med en halefjer, der undertiden nærmer sig issen af et understående selvlydstegn og derved kan blive vildledende. Mest tvivlsomme er tilfælde, hvor skråstregen fremtræder som umiddelbar fortsættelse af inderstregen i a (måske også i e).

Hvad er nu meningen med dette tonetegn: betegner det tonelængden (kvantiteten) eller tonefaldet (akcenten)? For Latinens vedkommende overvejende det sidste, som dog for en stor del faldt sammen med den første, især da man næppe heller dengang har gjort sig nogen samvittighed af i prosasprogets udtale at forlænge en kort, betonet selvlyd (i *emo*, *nego* o. m. desl.). Måske med en enkelt undtagelse [1]), står tegnet kun over den betonede selvlyd i flerstavelsesord, hvori det forekommer både i ordets stamme, f. e.: *crátes*, *náuim*(em), *infámis* (§ 89), *herédes* (§ 49), *recédat*(-ere); *stágnum*, *émptor*, *interémptus*, *osténdere; impónere*, *núbere commúnis* (§ 59), som i böjningsformer, f. e.: *quólibet* (§ 3 slutn.), *conseruáre*, *inuadiáverit* (§ 43), *ponderáto*, *citátus*, *seráta* o. fl. l., *habére*, *respondére*, og ved afledsendelser: *inhabitátor* (§ 37), *ciuitátem*(is), *temerário*, *duodéno*, *colóni* (§ 69), *secúris* (§ 23 og 65). Ikke alene stadig *émerit*, men også *émere* (§ 50 og 70) jf. *néget* (§ 70) og sml. *répetit* (§ 43; stregen ved en fejltagelse over *r*); stadig *thelonéum* (§ 30 og 75 f.; jf. græske former med *ει*); *exáctor* (§ 21), men *exactóre* (§ 88) = *pistóres* (§ 32); *monéta* (§ 31 og 32), men *monetárius* (§ 31).

Anderledes forholder det sig med de i teksten omspredte danske (eller fordanskede) ord: her er det åbenbart først og

[1]) Forholdsordet *a* synes nogle gange at have tonetegn. — I *híis* (§ 23) udtrykkes længden ved fordobling som oftere i aktstykker fra 14:de hundredår (*hijs*).

fremmest længden, man har villet betegne. Således, hvor selvlydene er oprindelig lange: *crókwóth* (§ 71, sml. vor udtale af *ordbog*) samt holl*sáár* (§ 3); derimod mangler tegnet i lágh*køp* (§ 29), hvor selvlydens længde dog er lige så utvivlsom som i *witæ*, *wytæ* (§ 87) og *sysæl* (§ 90), skönt mærkerne over *i* og *y* ikke tör tages for tonetegn [1]). Fremdeles, med regelret [2]) forlængelse: *lágh* (§ 29, fire gange), *skóót* (87) og *fór*lotæs (§ 84, to gange) [3]), jf. mandsnavnet *Régnald* (30) af Reginwald. Umuligt er det heller ikke, at *er* (d. e. *ær*) i det ved forkortning opståede *akkér* (57), i Eriks lov, *akkaræ*, gml svensk *akkiæri* og *akkiær*, — forskelligt fra *er* i *tunder* (60) og *hyalmer*wol (71), — fra først af har haft lang eller i al fald halvlang selvlyd, sml. vor udtale f. e. af *uvejr*. Derimod mangler ' i de anførte efterled *-lotæs*(es) og *-wol*, og der skrives *hollsáár* (§ 3). Hvor lidt man deraf kan slutte, at selvlyden i disse tre ord aldrig har været lang [4]), fremgår allerede af, at Flensborg bylov (§ 74) har *hool*saar [5]).

Enkelte former vidner om tidlig fremspirende provinsialismer, det vil her sige: jyskheder, særlig sønderjyskheder. Jeg sigter til forlængelsen af selvlyden for ved *nd* og *ld* i ord, hvor *d* siden forsvandt som selvstændig lyd. Således *púúnd* (§ 76), nu på halvøen udtalt *pojn* eller *pujn* [6]). Frem-

---

[1]) Også det latiniserede (h)*ora* (mønten øre, § 34 og 79) har naturligvis haft lang selvlyd.

[2]) Wimmer Oldn. læsebog[4] s. XVIII.

[3]) *or* er, som sædvanligt, sammenslynget; men ' står tydelig over *o*. Udtalen stemmer ganske med den af Hagerup[2] s. 23 under *for* angivne. Også fra Sæland (Holbæks amt) kender jeg sammensætningerne *formede* (formiddag), *forkle* (forklæde), udtalte med langt, træktonet å, som af *fore*. — *fo*(*r*)*lods* har derimod nu tonen på sidste stavelse (Holb. amt).

[4]) Om *wol* jf. Åno. 1885 s. 277—83.

[5]) AM. 455 har kun én gang (Vald:s lov 2, 12 slutn.) *hol* med fordoblings(længde)-tegn.

[6]) Hagerup[2] i § 37; P. K. Thorsen anf. skr. s. 64. Lyden forkortes vel i forbindelser som *1 pund kød*, jf. "tria *pund* farine(æ)" i Slesv. stadsr. § 32, hvor der måske dog er spor af et længdetegn.

deles *wááldtécht* (§ 57), svarende til senere "vohl" hos Joh. Kok (I 418)[1]), og akkér*hááld* (lydfigur = vort *uvejrsdag*) s. st., svarende til den senere udtale af haldæ (holde) som *hǫl* eller *hojl* i Angel, Sundeved og flere egne af Sønderjylland [2]), men, mig bekendt, ikke i Nörrejylland. Derimod er længde ikke antydet for arnæ- eller witæ*gyald* (§ 29 og 87) eller for *æld*iarn (§ 60), men rigtignok heller ikke for *-iarn*, hvor den dog upåtvivlelig har været til stede. Påfaldende er det nys anførte wááld*técht;* dog, havde man først forlænget selvlyden i *takæ*, *tak* (jf. *woldtak* i Flensb. bylov § 23), var det vel ikke utænkeligt, at man undertiden har gjort det samme i *tækt*, inden k, gennem "ch", gik over til *j*.

Aldeles umistænkeligt er *ar'nægyald* i § 29, med ' anbragt over *r;* thi en sådan betegnelsesmåde er fuldstændig hjæmlet ved den gentagne forekomst af *ar̆* i AM. 455 (Vald:s lov 2, 16 og 18) = *arr*, *arrit* i samme håndskrift (Eriks lov 2, 42 og 51); hvortil kommer, at *arne* endnu i Angel udtales med kort a: "*arrn*" (Hagerup). Betænkeligt er derimod *mán*hæleght (§ 27); thi forlængelse af *a* i *mann* synes så meget mindre antagelig, som sligt heller ikke senere kendes enten fra Nörre- eller Sønderjylland [3]). Vilkårligt vilde det være at henflytte ' fra *a* over *n*, en desuden eksempelløs fordoblingsbetegnelse af denne medlyd; thi det eneste tilsyneladende sidestykke: betegnelsen af stedordet *han(n)* i Thorsens udgave af Eriks lov (2, 43) s. 47 [2], stemmer ikke med håndskriftet, AM. 455 [4]). Derfor er jeg tilböjelig til at

---

[1]) "volt" Hagerup[2] s. 107 er frugt af tysk påvirkning.

[2]) Hagerup, Lyngby Sønderj. sprogl. s. 98 f., Kok. — Tilsvarende udtale, med langt dunkelt å, på Holbæks amt.

[3]) I den fynske (ærøske) udtale bliver *a* i dette og lignende ord forlænget og fordunklet, jf. Rask Dansk retskrivningsl. s. 45.

[4]) Dette s. 149 b linje 1 fra neden har hverken *hañ*, hvilket i og for sig kunde været rigtigt nok, eller *hañ*, som man snarest måtte tro efter udgiverens ytring i fortalen til Vald:s lov s. 15, men omtrent *hān*, en form, hvis tilværelse skyldes den tilfældige omstændighed, at ordet, som står yderst til höjre i linjen, skrevet med alle tre bogstaver, kom for langt ud i inder-

betragte tonetegnet i "mánhæleght" kun som udtryk for tonefaldet (hovedakcenten), således som det oftere var tilfældet i rent latinske ord og vel også er det i det syd fra indkomne, latinböjede, *plánkas* (§ 91); i det mindste synes forlængelse af selvlyden for ved *nk* ikke at tilhøre den sønderjyske sprogart.

Af ovenstående opgör lægger jeg særlig vægt på de fremtrædelser (lang selvlyd i *hald*, *wald*, *for-*, kort i *arnæ*), der synes at stå nærmere ved sønderjysk end nörrejysk tungemål; thi derved styrkes jeg i min mening om, at den delvise kvantitetsbetegnelse af den, der har afskrevet Hedebyloven til Æbeltofterne, er forefunden i hans forskrift, der vel var skreven ud af det i byen Slesvigs eje værende grundskrift. Overses bör det dog ikke, at i dettes eneste bevarede aflægger to til rådighed stående udtryksmidler: fordobling af selvlydstegnet og anbringelse af tonetegn (måske at opfatte som fordoblingstegn) over det enkelte selvlydstegn, er utilbørlig sammenblandede i: *háäld*, *wáäld*, *sáár*, *skóót* og *púúnd*, og jeg tör ikke nægte muligheden af, at dette er følge af en af afskrivernes utidige pyntelyst (sml. *híís* ovenfor i anmærkn. s. 54). Tilløb til denne unyttige dobbelbetegnelse spores i øvrigt i AM. 455, idet der én gang skrives *ſiuúc* (Eriks lov 1, 31).

Trods tegnenes afvigende form [1]), og bortset fra enkelte forskelligheder i anvendelsen, er det dog klart, at deres fælles hovedbestemmelse har været at udtrykke selvlydenes tidsmål i danske ord.

---

margen, hvorfor skriveren først over *a* anbragte et udeladelsestegn; men, da dette, efter hans sædvanlige form deraf, måtte betragtes som mislykket, tilföjede han alligevel *n*.

[1]) Samme tegn som i bylovshåndskriftet findes, forsikrer N. M. Petersen i sin sproghistorie II 264, i afskriften i AM. 455 af Jyske lovs fortale i ordet *dóm*, medens Thorsen i sin udgave af Valdemars lov s. 79 gengiver ordet uden tonetegn. Af selve håndskriftet får man nærmest det indtryk, at stregen over *o* er et slags ufrivillig fortsættelse af den over et *i* i den ovenstående linje.

Tilbage står *réækning*, særtegnet ved sit *eæ* og af omtvistet oprindelse. For sammenhængens skyld afskriver jeg, med opløste forkortninger, hele § 24 efter håndskriftet (Gl. kngl. saml. 3168 i 4) s. 6. Det ovenomtalte skilletegn er gengivet ved semikolon; de indklamrede bogstaver står over linjen [1]).

Item. Ciuis á ruricola citát*us* ad placitu*m*. *sequ*(e)nti die respo*n*deat in placito. Si non responderit; est conuict*us*. Si est de pecunia; exactor cu*m* ciuibu(s) in illo Réækning manentib*us*. Ruricole extorqueat satisf*actio*nem a conciue.

Altså: når en landbo, — dette ord taget i sin nuværende betydning, som dengang udtryktes ved "landsmand", — havde stævnet en borger (bymand) til bytinget, men denne var udebleven, antoges han at have indrömmet fordringens rigtighed. Hvis sagen drejede sig om et pengekrav, pålå det da kongens foged tillige med nogle [2]) borgere at skaffe landboen hans tilgodehavende hos deres medborger. At disse borgere har gjort tjæneste som vurderingsmænd, er der ikke tvivl om (jf. Flensborgs bylov § 61), om de end vistnok tillige har været et slags mærkesmænd for det borgerlige selvstyre, ja vel så småt har skullet se fogden på fingrene (jf. § 87 = Flensb. bylov § 19). For så vidt er alt klart; men hvad vil det sige, at fogdens ledsagere var *"in illo réækning manentes"?*

Den næmmeste måde at slippe fra spörgsmålet på var unægtelig at erklære *"réækning"* for en afskrivers meningsløse forvanskning af *"fiarthing"*, der jo læses i den plattyske bearbejdelse (§ 36) af den latinske grundtekst, der, som fremhævet af A. D. Jörgensen, ligefrem forudsætter byens fir-

---

[1]) Håndskriftet har langt *s* undtagen i *si* og *-us*. Over *i*, på et par undtagelser nær, står skråstreg.

[2]) Naturligvis må der, som også hævdet af Pappenheim s. 112 f., oversættes således, og ikke "borgerne".

deling (§ 32). Ligheden mellem de to former er imidlertid for ringe til at berettige os til at mistænke en ellers omhyggelig afskriver for en så tankeløs fordrejelse. Vilde man dernæst påstå, at forandringen af "fiarthing" til "réækning" var forsætlig foretagen af en af afskriverne, fordi man hverken i Horsens eller Æbeltoft kendte noget til en firdeling af byen, lå deri under alle omstændigheder en godkendelse af "réækning" som et virkeligt tilværende ord, kun at det derved mere stempledes som nörre- end som sønderjysk. Men også en sådan antagelse strider bestemt mod vort håndskrifts hele karakter; det er jo nemlig ikke, — således som tilfældet er med Flensborg bylov, — en selvstændig bearbeidelse af den gamle slesvigske stadsret til umiddelbar brug i vedkommende købstad, men en ordret afskrift til brug ved udarbejdelsen af en sådan bylov for Æbeltoft. Om man nogen sinde gjorde sig den ulejlighed at forfatte en sådan, vides vistnok ikke; men i ethvert tilfælde måtte mange enkeltheder i den lånte tekst være uden umiddelbar betydning for de gode Æbeltoftere, ligesom de havde været det for Horsensboerne.

Gås der altså ud fra formens oprindelighed (foreløbig bortset fra stavemåden *eæ*), så fristes vi nutidsmennesker, for hvem en rykker og en regning er sammenhørende skrækkebilleder, let til at indlægge den mening i den omspurgte forbindelse, at det var de udmældte borgermænd, der på landboens vegne havde vedblivende at foreholde deres byfælle det påstævnte regningskrav, til hvis inddrivelse fogden så skulde göre sin myndighed gældende. Dog, lige så svagt som det støttepunkt er, der for en sådan fortolkning lod sig hente fra det klassiske "manere in sententia", lige så afgjort modbevises den ved sprogbrugen i de os i enhver henseende [1]) langt nærmere liggende flandriske "keuren" fra 12:te og 13:de hundredår. Heri tales, efter de hos Warnkønig meddelte

[1]) Jf. også A. D. Jörgensen i Åno. 1880 s. 16 og 24 f.

aktstykker, om "burgenses infra quatuor portas *manentes*", om "omnes in villa (infra cingulam suæ villæ) *manentes*" o. s. fr., hvorved forstås de, som har fast ophold inden for portene o. s. v. Dette må da overføres på Hedebys borgere (vel ikke blot de husejende jf. § 16), hvoraf følger, at "réækning" må være en stedsbetegnelse; men det er aldeles utænkeligt, at det nogensinde skulde være faldet en Nordbo (eller en Tysker) ind at kalde en bydel (rode), selv om den nok så meget havde haft præget af et skattedistrikt, for en regning! Under alle omstændigheder bliver det derfor en meget langtrukken og knudret tråd, der muligvis knytter bylovens "réækning" til de senere angelske "*regnskops*mind" (-mænd) [1].

Der er da heller ingen mangel på forsøg på ad anden vej at klare oprindelsen af det ord, hvortil undersøgelsen nu er indskrænket, og hvis betydning i virkeligheden er given ved sammenhængen. Gehejmearkivar Jörgensen har endog hele to forklaringer [2]: af oldn. *rækja* eller af *reka* erendi, altså i ethvert tilfælde én for mange, men i øvrigt bægge lige umulige. *reka* måtte på dansk nødvendigt haft *vr* (jf. *vrak* og *wrækæ* i lovene); *rækja* vilde aldrig fået *æ*. Det nytter ikke at beråbe sig på, at *dætr* (døtre) nu hedder *dættere* (Hagerup) eller *dætrer* (Kok); thi dette er en yngre, særlig udvikling, hvori gangen formentlig har været denne: først afslappedes *dotter* til *dætter* som efterled f. e. i "Tyrkel *Tossdetter*" (1479), dernæst brugtes denne form også enestående, og til sidst trængte den sig fra ental ind i flertal, ligesom omvendt i bornholmsk *ø* fra flert. *(døtra)* er trængt ind i ental *døtter)* [3]). Det lönner sig derfor ikke at undersøge, om en hvilken som helst art af æmbedskreds nogen sinde på dansk kunde været kaldet *vrækning* eller *røgtning*.

[1]) Hagerup² s. 98; A. D. Jörgensen anf. st. s. 34 f. med vedhæng s. 44 f. af regnskaber fra 1660—66.

[2]) Åno. 1872 s. 296 og 309 b, 1880 s. 34.

[3]) Angelsk flertal *klær* for klør (jf. nutid *klær* af at *klå* klø) er vistnok væsenlig rigtig forklaret af Kok I 320.

Et skridt nærmere til sandheden er de forfattere [1]) nåede, som henvise til vort navneord *række*, husrække; men jeg kan ikke godkende Kolderup-Rosenvinges, på det holstenske *"reeg"* [mellemnedertysk *reke*] støttede formodning, at "reækning" er "et plattysk ord".

Lad os i den anledning kaste et blik på betegnelsen *éæ*. At denne har været til stede i det til grund liggende håndskrift, kan vi med sikkerhed hverken bekræfte eller benægte. I modsætning til de fire sidste, står rigtignok de fire første bogstaver i ordet klos op ad hinanden; dette kan være tilfældigt eller være fremgået af en stræben efter at holde de to selvlydstegn tæt samlede (jf. det sammenslyngede *ꜵ* i AM. 455 og sml. *sáár* i vort håndskrift), men er måske dog snarere en følge af, at afskriveren har forefundet tvende *æ*, har glemt det ene og så har nöjedes med at knibe et tonetegnet e [2]) ind imellem *R* og *æ* (jf. *é* i Régnaldzburgh). Hvad betyder nemlig dette *éæ?* Efter min mening — ikke en mellemlyd [3]) mellem *e* og *æ*, men — to *æ* (der så ofte forekommer i Flensb. bylov) d. v. s. ét langt æ.

Var nu ordet nedertysk, vilde det sikkert haft langt e. Ej heller har jeg i ældre eller nyere tysk fundet nogen til *rǽkning* svarende form med en i den givne forbindelse passende betydning. I dansk møder os tidlig en række navneord på *-ning;* således i de i Lunds ordbog benyttede lovværker: *fæstning*, *gærning*, *kostning*, *liusning*, *lofning*, *skøtning*, *wirþning*. Disse er alle dannede af udsagnsord (stammen i navneform), og det samme gælder *réækning*, der er

[1]) K. Rosenvinge i Gamle d. love V 625, Chr. C. Lorenzen i Åno. 1859 s. 248.

[2]) Tonetegnet går fra toppen af *k* hen over *æ* ned til *e* og bliver derved noget længre end sædvanlig. På lignende måde skråner det første tonetegn i akkérháåld fra *h* hen over *r* til *e*.

[3]) Om en sådan lyd mellem *ø* og *y* menes med *tøykt*, *tøycht* i Flensb. bylov § 42 og 43, tör jeg ikke afgöre. Dermed må jævnføres *vt sløykkes* i St. Knuds gildeskrå A 24 (P 28) efter det i forrige stykke omtalte håndskrift, som her vistnok gengiver ældre skrivebrug.

udgået fra oldn. *rekja* i betydning strække sig (i rummet), en betydning, der dog kun kendes fra østnordisk. Navnlig forekommer den oftere i de gamle svenske love, f. e. Uplandslagen (håndskrift fra omtrent 1300): "swa lanct han (urfiældær) *rækkir*" [1]); Jyske lov 1, 26 har i overført bemærkelse: "swa framærlik sum hans goz *rækkær*". Hvad formen angår, har navneform, som det forudsættes af *rǽkning*, haft lang selvlyd; forlængelsen er uden tvivl lige så gammel som bortkastelsen af *j*, sml. bl. a. *sælæ* i J. lov og Flensb. bylov; *rækæ* udvikler sig dog forskellig i nörrejysk og, i al fald til dels, i sønderjysk. I bægge forkortedes selvlyden tidlig (eller måske bevarede den sin oprindelige korthed) i nutids ental for ved *r* *(rækker)*; men, medens i J. l. (3, 26, hvor ordet har indvirkende betydning) denne form er trængt ind i navneform: "ma krympæ oc *rækkæ*" et lem, vedbliver denne til den dag i dag i sønderjysk at have lang selvlyd: *ræ̱k* [2]). For mig er netop denne modsætning:

rækæ—rækkæ—rækk (nörrej.),
rækæ—ræ̱k (sønderj.)

et vidnesbyrd om rigtigheden af det indtryk, vi faar ved gennemlæsningen af Jyske lov og Flensborg bylov efter de ældste håndskrifter: at bortfaldet af det ubetonede ende-e (æ) var tidligere på gled i Sønder- end i Nörrejylland [3]).

Endnu ét. Hint "in illo réækning" lærer os formentlig, at navneordet har været følt som hankøns, hvad der torde lægge et lod i vægtskålen for samme opfattelse af enkelte andre, for tvivlsomme ansete, former [4]). Derimod er hverken

---

[1]) Schlyter Sv. gl. lagar III 243, jf. 247: "swa lankt hans byæland *til rækkir*" og VII 76 (Gutalag); "*rækkir sik*" II 197 (Østgøtalag).

[2]) Hagerup² s. 147. Anderledes Kok I 129 og Varming i § 218.

[3]) Jf. O. Nielsens fortale til Gamle jyske tingsvidner s. XXV ff., hvor for resten en anden opfattelse søges gjort gældende.

[4]) Wimmer Navneordenes böjning i ældre dansk s. 27 f. (jf. Rydqvist V 32 f.).

i over- eller nedertysk ulegemlige begreber blevne udtrykte ved hankönsord på *-ing*[1]).

Det sønderjyske *rǽkning* må efter oprindelsen have haft samme almindelige bemærkelse som det senere skriftsprogs *strækning;* men betydningens rækkevidde måtte i mange tilfælde være begrænset af og blive bestemt ved de givne forhold, og der er ingen tvivl om, at ved "cives in illo rǽkning manentes" forstodes borgermænd, der var bosiddende i vedkommende kvarter af staden, d. v. s.: i det, hvori skyldnerens, under sagen opgivne, bolig var beliggende.

[1]) Grimm Deutsche grammatik III (1890) 518 jf. 474.

F. Dyrlund.

Bidrag till tolkning ock belysning av skalde- ock Edda-dikter.

I.

Till tolkningen av Ynglingatal.

Stroferna 4, 5 [1]).

Den Vanlande, om vilken stroferna 4 ock 5 handla, identifierar jag med Niord. Riktigheten av denna uppfattning torde framgå av följande likhetspunkter dem emellan:

1) Niords binamn är *vanr* (Sn. Ed. I. 260) "vanländingen"; han var "uppføddr í *Vanaheimom*". (Sn. Ed. I. 92).

2) Såsom kenning för Niord användes *fégiafa guð* (Sn. Ed. I. 260). "Hann er suá auđegr ok fésæll, at hann má gefa þeim auđ landa eđr lausafiár, er á hann heita til þess" (Sn. Ed. I. 92).

3) Niord vistades under de nio vintermånaderna [2]) i *Þrymheimr* (vinterstormens land)

1) Namnet *Vanlande* är att förstå såsom "vanländingen"; han var en son till Vana "í *Vanaheime*" (Ynglingasag. kap. XV).

2) Vanlande kallas *menglǫtoðr* "den som slösar med dyrbarheter" (jfr liknande skaldeomskrivningar såsom *menbriótande*, *menbrote*, *menferger*, *baugferger*, *grimmr baugom*).

3) Vanlande tog enligt Ynglingasagan vinterkvarter hos *Sniár hinn gamle* ock blev

[1]) Enligt Wiséns numrering av stroferna i hans edition av dikten i Carmina norrœna s. 3—8.

[2]) Handskrifterna angiva (se Sn. Ed. I. 92, 94) den tid, under hvilken Niord vistades i Þrymheimr dels till nio "vintrar", dels till nio "nätter", men härmed avses som bekant (se t. ex. Mogk, Pauls Grundriss I. 1062) i själva värket de nio vintermånaderna.

ock var gift med *ǫndordísen* "(snö)skidgudinnan" *Skaðe*.

4) Niord far om våren från Þrymheimr ock får så enligt överenskommelse med Skade stanna borta tre (vintrar, eller rättare) månader i Nóatúner.

gift med dennes dotter *Drífa* "(snö)drivan".

4) Vanlande for bort från Drífa ock hennes land "at våre", men lovade henne att återkomma efter tre (vintrars, eller rättare) månaders förlopp [1]).

Namnet på Niords maka *Skaðe* sammanställer jag med got. *skadus* "skugga", gr. *σκότος* "mörker" (egentl. väl "det täckande") ock andra därmed besläktade ord, av ie. **skot*. Likasom t. ex. den bekanta ie. roten *s-ku* "täcka, dölja" (varav t. ex. gr. *σκῦτος* "hud", egentl. "det täckande") vid sidan av sig havt ett *ku* utan *s-* (varav t. ex. såsom bekant gr. *κύτος* "hud"), så har även jämte ie. **skot* funnits en form utan *s-*. Till denna senare form äro att hänföra sv. *hatt*, egentl. "täckaren", ock besläktade ord (jfr Kluge, Etym. wörterb. under *hut*), samt enligt min mening även isl. *Hǫðr*, namnet på Balders blinde (i mörker levande) broder; jfr det alltså besläktade gr. *σκοτ-εινός* "dunkel, blind".

Såväl myten om att Balder, han, som är "suá biartr, suá at lýser af honom", braktes till Hel, mörkrets boning, av Hǫðr, en representant för mörkret, som den myten, att Niord-Vanlande måste vara nio månader i Skade-Drifas, mörkrets ock köldens, våld, utgöra alltså endast varianter av det så ofta mötande mytiska motivet: striden mellan ljusets ock mörkrets makter. Samma motiv går igen i berättelsen om, huru *grímhildr* (Ynglingatal) eller *Huld* (Yng-

[1]) Denna åsikt, att Vanlande vore identisk med Niord, liksom den, att Vísburr hade Frey såsom urbild (jfr nedan), framstälde jag inom det filol. seminariet i Uppsala redan innan jag fått kännedom om Noreens (nu i Uppsalastudier etc. s. 216 ff. publicerade) uppfattning av Vanlande ock Vísburr såsom båda identiska med Frey. Att vi båda, oberoende av varandra, kommit till det resultat, att man här hade att göra med gudaväsen "or Vanaheimom", torde styrka, att vi härvid äro inne på rätt väg.

lingasagan) såsom en mara kväver ("troða skylde") Vanlande. Med *trǫllkund grímhildr* "den jätteborna nattens, mörkrets Hild" (jfr enligt Egilssson isl. *gríma* "natt") avsåg Ynglingatals skald troligen själva Hel, mörkrets ock dödens gudinna; jfr skaldeomskrivningen *mæ'r hveðrungs* "gnata gigantis" för *Hel* samt Hǫfuðlausn 10: "trað nipt Nara (= Hel) náttverð ara", där alltså ävenledes "troða" användes såsom beteckning för det sätt, på vilket Hel överväldigar sitt offer. Likaså är *Huld*, ett namn av samma rot ock liknande betydelse som *Hel*, endast ett dennas alter ego.

Vanlande-figuren kan ha uppkommit på samma sätt som så många andra mytologiska figurer, nämligen därigenom att ett binamn, en beteckning för en viss sida av en figur, under tidernas lopp uppfattats såsom avseende en särskild figur, i det att dettas ursprungliga betydelse ock användning råkat i glömska. Huruvida Ynglingatals skald insett identiteten mellan Vanlande ock Niord är ovisst. Möjligt vore emellertid, att han just är den, som skapat figuren Vanlande, i det han under detta namn insatt Niord i Ynglingarnas släktregister. Ordet *Vanlande* förefaller ju också närmast såsom en skaldeomskrivning; det är äljes icke från något håll känt såsom nom. propr. Att dock Snorre ock för övrigt redan Are icke kände värkliga förhållandet med Vanlande, synes därav, att dessa även nämna Niord bland Ynglingarna. De närmare detaljer Ynglingasagan tillfogar rörande Vanlande hava påtagligen till större delen ända från Ynglingatal-skaldens tid berättats såsom tillägg till dikten.

På alldeles liknande sätt som Vanlande har Vísburr uppkommit. Då jag fattar Vanlande såsom identisk med Niord, så är redan därav givet, att jag anser Vísburr, den förres son, ha sin urbild i den senares son: Frey. Vad som berättas om Vísburr visar också stora överensstämmelser med berättelserna om Frey. Härom kan numera hänvisas till Noreens utredning i Uppsalastudier 216 ff.

Å sistnämda ställe identifieras emellertid på grund av vissa likheter i uppgifterna rörande Vanlande ock Vísburr båda dessa med Frey, ock framhålles (s. 211), att troligen även Ynglingatals skald velat framställa dem såsom en ock samma person. Denna senare åsikt vederlägges redan av den omständigheten, att skalden aldrig äljes i sin dikt egnar någon av Ynglingarna så många värser, som han skulle ha bestått denne antagne Vanlande-Vísburr [1]). Ser man däremot, såsom hittills, i Vanlande ock Vísburr två olika personer, så kommer på hvar ock en av dessa just det antal värser, som är det normala för var ock en av de i dikten omtalade konungarna. Mot antagandet av Vanlandes identitet med Frey tala vidare de under 3) ock 4) ovan s. 64, 65 framhållna omständigheterna, som icke passa in på den senare. För övrigt bevisa överensstämmelserna mellan Vanlande ock Vísburr icke mera, att skalden uppfattat dem såsom identiska, än likheterna mellan Agne ock de förra (se om dessa Noreen, anf. arb. s. 215 ff.) ådagalägga, att dessa alla tre för honom varit en ock samma person. De likhetspunkter, som Vanlande ock Vísburr ha gemensamma, äro helt enkelt icke andra än sådana som äro gemensamma för deras respektive urbilder Niord ock Frey.

Jag övergår nu till ett par enskilda ställen i de här ifrågavarande stroferna.

Vilia broðor i strof 4 anser jag med äldre uttolkare vara att förstå såsom "Viles broder". Noreens i Uppsalastudier framstälda uppfattning av detta uttryck såsom betydande "andens broder" finner jag icke övertygande. Motiveringen härför: att vindguden Oden liksom anden består av luft, passar nämligen endast för det sv. uttrycket "andens broder", men icke för det isl. *vilia bróðer*.

---

[1]) Jfr ock, att Háløygiatal (om denna dikts förhållande till Ynglingatal se i det följande s. 83 ff.) håller aldrig har att uppvisa så många värser rörande en enda person.

Ordet *liðs* i 7:de raden av samma strof för jag till *lióna* i nästa rad. *Liðslióðe* är en sammansättning av samma art ock betydelse som isl. *liðshǫfðenge*. Med *báge liðslióna* är att jämföra *báge iarla* i Håløygiatal, strof 5.

Strof 22.

I stället för *lífs of lattr* i rad 3 ha Jöfr. ock Sparf. (jfr om handskrifterna av Ynglingatal Aarbøger 1891 s. 372, 373) *lifs of latr*, vilken senare läsart torde vara att föredraga. Den förra läsarten kan endast tolkas såsom (Jorund blev) "avrådd från att leva" (jfr *letia* "fraraade, søge at gjøre en uvillig til") ock ingalunda såsom "vita privatus", såsom man hittills på grund av sammanhanget velat förstå det. Denna sista betydelse måste däremot den andra läsarten *lífs of latr* ha haft. Detta *latr* är nämligen att fatta såsom *látr*, en form, som bör ha förekommit med samma betydelse som *látenn;* jfr got. *fra-lêts* "frigiven" ock *biúgr : bogenn, rióðr : roðenn*. *lífslátr* är att jämföra med *líflátenn* ock bör såsom detta ha betytt "død, dræbt", alltså just vad sammanhanget här fordrar. Detta *látr* finnes ock med aktiv betydelse (om dylik vid sidan av passiv betydelse jfr Kluge, Stammbild.-lehre § 169 ff.) i t. ex. *fá-látr*, *dramb-látr* m. fl. Beträffande det här diskuterade uttrycket är att jämföra, att avskrifterna av Fagrskinna (enligt s. 30 i Munch ock Ungers edition av d:o) i st. f. *lífs of lattr* (i Håløygiatal strof 12) ha den ena *l. oflatir*, den andra *l. oflati*. Fagrskinna har väl haft *oflatin (= oflátenn)*, ock sannolikt beror den första av dessa former på felläsning av *n* såsom *r*, den andra på uteglömmande av nasaltecken över *-i*. Detta *latin* har tydligen insatts av Fagr:s skrivare såsom en på hans tid vanligare form än det, enligt vad ovan påvisats, här ursprungliga *-látr*.

I rad 6 har man hittills läst *hǫrua Sleipner*, som man tolkat "linets (linrepets) Sleipner", en omskrivning för galge. I stället för *hǫrua* ha emellertid Jöfr. (ock Sparf.) *hurfu* samt

Fris. *harpo*. Den senare formen anser jag återgå på ett *horfo*, i det att Fris:s skrivare läst ƿ (anglosaxisk *f*-typ) som *p* ock i följd därav fattat ordet som oblik form av *harpa*, varför han ock i stället för första stavelsens *o* insatt sin typ för *ǫ*, nämligen *a*. *hurfu* ock *horfo* utgöra oblika kasusformer av resp. *hurfa*, *horfa*, ett par ord, som återfinnas i sv. dial. under formen *hurva*, *horva*. Dessa senare betyda "inhägning", en betydelse, som emellertid icke passar på det här behandlade stället i Ynglingatal. En här förträffligt passande betydelse visar däremot de no. med nämda ord besläktade *korve*, *kverva* "Vidie-Ring", egentligen "det vridna, snodda". De olika betydelserna hos de här behandlade orden belysas av isl. *horfa* "vende", *huerfa* "vende sig, dreie sig omkring, omgive noget med en Gjenstand saaledes, at det bliver indesluttet deri, er omringet deraf". *hurfu (horfo) sleipner* (det senare ordet är här appellativum ock bör därför skrivas med liten begynnelsebokstav) tolkar jag alltså som "(vidje)-ringens, -repets häst", en omskrivning för "galge", som synes mig ursprungligare än *hǫrva sleipner*, ock som därför sannolikt varit den, som använts av den, som diktat Ynglingatal. Mot den senare läsartens ursprunglighet talar särskilt, att vid den tid, varom här är fråga rep av lin måste ha varit alltför värdefulla för att de skulle ha använts till galgar.

Strof 32.

Första hälften av denna strof lyder enligt den gängse uppfattningen på följande sätt:

Ok viđ aur
Æger hiarna
bragnengs burs
of blandenn varđ.

Vad först uttrycket *Æger hiarna* angår, som man tolkat såsom "liquor cerebri", så befinnes det vid närmare granskning icke vara stött av en enda handskrift. De flesta hand-

skrifterna ha för *Æger* i stället *ægis*, ock Fris., som anförts såsom källa för den förra formen, har i själva värket *øg'*, vilket (jfr *Svigþ'* = *Svigþes* Fris. strof 1, *møk'* = *mæ'kes* Fris. strof 25) även är att läsa *æges*. Under dessa förhållanden är alltså sistnämda form den enda, till vilken man här har att hålla sig. Detta *æges* kunde man nu tänka på att förbinda med det föregående *aur* ock därvid förstå *æges aur* såsom = "havssanden". Emellertid har man intet skäl för att antaga, att skalden skildrat Adils död såsom inträffad vid havet. Jag föredrar därför att fatta *æges* såsom representerade ett äldre *ǿges*, gen. av *ǿger* "skräckinjagare", i skaldepoesien använt såsom omskrivning "de insigni bellatore"; detta *ǿges* anser jag då ha avseende på Adils. Efter insättandet av *ǿges* i rad 2 måste man emellertid se sig om efter ett annat subjekt i stället för det hittills så fattade, oriktiga *Æger*. Härvid är att märka, att Fris. i stället för *aur* i första raden har *ørr*, alltså i nom., ock detta ord är otvivelaktigt också det rätta subjektet i halvstrofen. Denna är alltså att tolka på följande sätt: "Ock samman" (*viđ* adv.) "sanden med skräckinjagarens järna, bragningssonens, blandad vart", hvilket ju ger bra mening. Med *blanda aur hiarna* är att jämföra t. ex. *blanda iorđ blóđe* (Fornmannasögur VI. 140) "bestänka, -sudla jorden med blod". Beträffande min uppfattning av *viđ* är att observera, att *viđ blanda* även äljes förekommer = *blanda saman*. Emellertid vore en annan möjlighet den, att *viđ* här står = "härvid" ock avseende Adils' i föregående strof omtalade fall från hästen; jfr dylik elliptisk användning av *viđ* i t. ex. *hann þagđe viđ*, *verđa felmt viđ* etc.

I stället för *dáđsæll* i rad 5 har Jöfr. (ock Sparf.) *dagsæ'll*. Detta måste vara det riktigare, eftersom *dáđsæ'll* lätt kan förklaras såsom beroende på invärkan från *dáđgiarn* i föregående strof, men anledningen till skrivningen *dagsæ'll* däremot blir oförklarad, såvida *dáđsæ'll* fattas såsom

det ursprungliga här. *dagsæ'll* betyder naturligtvis "dag-säll", "som havt sälla, lyckliga dagar". Framhävandet av Adils' forna lycka passar ju bra såsom en motsättning till hans här skildrade olyckliga slut.

Strof 33.

Här är uttrycket *lokins lífs* ännu icke tillfredsställande tolkat. Det förekommer i följande sammanhang:

Veitk Eysteins
enda folgenn
lokens lífs
á Lofunde.

Den gängse uppfattningen av detta ställe är den, att *lokens lífs* hör samman med *enda.* Livet skulle, menar man, ha betraktats under bilden av en tråd; livstrådens slutända, döden, skulle ha uttryckts genom *enda lokens lífs* "det slutade livets ända"; i analogi härmed skulle födelsen ha kunnat uttryckas med *ende byriaðs lífs* (se Gislason, Aarbøger 1881 s. 235). Med denna tolkning skulle emellertid, synes det mig, skalden här ha använt ett minst sagt högst oklart uttryckssätt. För att göra densamma trolig borde åtminstone ha påvisats, att även det förutsatta analoga uttrycket för födelse värkligen förekommit. Visserligen andrager Egilsson till belysning av nämda förklaring ett ställe i en annan dikt (som nog givit honom uppränningen till densamma) näml. Helg. Hund. I. 4, där det om nornorna heter: *þæ'r austr ok vestr enda fǫlo*, ock där *enda* värkligen har avseende på livstrådens ändar. Men härvid är att beakta, att detta uttryckligen angives i Helg. (jfr *ǫrlogþǫtto* i föreg. strof), varemot i Ynglingatal ingen motsvarande upplysning om *enda* är att finna. Att föreställningen om livet under bilden av en tråd skulle varit så allmän, att skalden skulle tilltrott sig, att utan vidare efter *lífs* underförstå ett *þáttar* l. dyl., synes icke antagligt. *enda lokens lífs* kan icke betyda annat än "det ändade livets slut", men bortsett från den

högst misslyckade pleonasmen i ett dylikt uttryck, så vore det redan därför omöjligt här, emedan det icke passar in i sammanhanget med det följande *folgenn*. Vigfusson har också med rätta i Corp. poet. icke akcepterat den nämda Egilsson-Gislasonska tolkningen. De av honom vidtagna emendationerna, genom vilka han får halvstrofen att lyda på följande sätt: *Veit-ek Eystein | endr um folginn | leikinn lævi | á Lofundi*, äro emellertid alltför våldsamma för att kunna vara riktiga.

Tolkningen av det här behandlade stället är emellertid alls icke så invecklad, som de nyss omnämda förklarings- ock emendationsförsöken kunna tyda på. De skenbara svårigheterna vid detsamma försvinna nämligen alldeles, om man fattar *lokens*, icke såsom attribut till *lífs*, utan i stället såsom bestämning till *Eysteins* ock alltså konstruerar: *Ek veit folgenn enda Eysteins, lokens lífs á L. lífslokenn* är att jämföra med *lífslátr* (jfr ovan s. 68), *lífláten* = "död" ock med *æ'felok* "levnadsslut, död". Tolkningen blir alltså helt enkelt: "Jag känner (nu) till E:s (hittils) fördolda ändalykt, hans, som slutade sitt liv på L." Att E:s dödssätt säges ha varit fördolt (okänt), är att jämföra med andra uttryck i Ynglingatal såsom *þess opt freget hafðak* — *Nú þat veitk* etc. strof. 10, 11, *Frák at Dagr* etc. str. 14, *þat frák enn* etc. str. 31, *þat stǫkk upp* etc. str. 35, genom vilka skalden framhåller, att det lyckats honom att få reda på det värkliga förhållandet med andra Ynglingars död.

Strof 39.

I rad 3 har man här läst *røyks rǫsoðr*, som tolkats "fumum emittens" (= "ignis"). Härvid är emellertid att anmärka, att verbet *rasa* är intransitivt ock betyder "fare ubesindigen frem" ock att ett till detta bildat nom. agentis på *-oðr* alltså skulle betyda "en som far ubesindigen frem", men icke "emittens". Man måste därför se sig om efter ett transitivt verb av ungefär sistnämda betydelse, ock som även

med hänsyn till formen kunde passa. Här såsom ofta behöver man endast närmare granska det diskuterade stället i de olika handskrifterna för att finna den riktiga lösningen. Därvid befinnes, att Sparf. (ock då väl även Jöfr.) för *rǫsoðr* har *rausuðr*, Peringskiöld *rausuþur* ock Fris. *ræsuðr*, vilken sistnämda skrivning i enlighet med handskriftens ortografi även kan betyda *rausoðr*. Dessa skrivningar anser jag nu också åsyfta ett *rausoðr*, ock icke (med antagande att *au*, *æ* här skulle beteckna *ǫ*) *rǫsoðr*. Betydelsen av detta *rausoðr* belyses bäst av no. *rausa*, vilket icke blott är intrans. "styrte frem, sætte avsted" utan även trans. "lade styrte etc." (alltså kausativ till det besläktade *rusa*). *røyks rausoðr* betyder alltså "den som kommer rök att (störta, rusa) bryta fram", vilket ju är en träffande omskrivning för det varom här är fråga, nämligen elden.

Strof 40.

Formen *frøkno* i rad 7 kan icke, såsom man hittills förstått det, vara av adj. *frøkn* ock attribut till det föregående *fiǫrue*. Först ock främst torde det nämligen vara något osäkert, om ett dylikt epitet kunnat tilläggas *fiǫr*, ock vidare blir med nämda uppfattning det följande *fyrstr* obegripligt; ty i förhållande till vilka skulle Ingjald varit den förste, som själv gjort ände på sitt liv? Att med Säve, Sn. Sturlesons Ynglingasaga s. 61 antaga, att meningen vore, att det var bland Ynglingarna, som han i detta skulle varit den förste, synes vara att tilltro skalden ett alltför oklart uttryckssätt. Stället är också i själva värket alldeles icke så svårbegripligt. Formen *frøkno* är nämligen enligt min mening obl. kasus av ett subst. *frøkna* "tapperhet", en form, som förhåller sig till *frøkn* "tapper" liksom t. ex. isl. *herða* "hårdhet", *remma* "bitterhet" förhåller sig till resp. *harðr* "hård" ock *rammr* "bitter". Ordet finnes under formen *frøkna* ännu i no. med betydelsen "friskhed, graadighed" (no. adj. *frøken* betyder utom "dygtig, tapper" även "frisk, graadig").

frǿkno på det här behandlade stället i Ynglingatal står i dat., vilken kasus såsom bekant i isl. stundom användes såsom uttryckande det sv. ”med hänsyn till” (dat. respiciendi). *frǿkno fyrstr* betyder alltså ”den förste med hänsyn till tapperhet”.

Strof 41.

Denna strof har jag redan utförligt behandlat i Aarbøger 1891 s. 371 ff. För att styrka den därstädes s. 374 av mig antagna omskrivningen *hreinn viðiar* för ”skepp” kan jag nu påpeka en i Sn. E. I. 460 förekommande alldeles likartad kenning: *stiórr viðiar* ”taurus funis, navis”.

Då vidare mot den av mig framstälda förklaringen av handskrifternas *hinn* i rad 2 såsom felläsning av *h^{7}in* (jfr Sparf. *h^{7}in*) muntligen invänts, att den av mig härvid förutsatta användningen av ^{7} = *re* aldrig skulle förekomma i handskrifterna, vill jag påpeka följande i Norska homilieboken uppträdande fall härav (jfr min N. hom:bokens ljudl. s. 13, där detta förhållande i korthet omnämnes): *b^{7}n-* (i former av *brenna*) 22 ggr t. ex. 21.10, 82.17, 146.14, *b^{7}sta (= bresta)* 117.30, *g^{7}n- (= grein-)* 51.12, *c^{7}uia (= creuia)* 147.16, *p^{7}st (= prest)* 130.3 ock *p^{7}fatioꝛ (= prefatioꝛ)* 142.19. Sporadiskt har jag anträffat ^{7} i samma betydelse även i andra västnordiska fornskrifter. För övrigt förekommer samma bruk av ^{7} även utom norden i skrifter från motsvarande eller ännu äldre tid. För den, som ändå icke vill tro på en skrivning *h^{7}in* i det här ifrågavarande fallet, vill jag då påpeka, att även ett *h^{e}in* bör ha kunnat felläsas såsom *hin(n)*, ifall ^{e} varit utplånat eller otydligt.

Formen *vag* = ”väg” i rad 1 har även muntligen för mig framhållits såsom mindre sannolik, ock på grund härav har hela den av mig här antagna kenningen för ”hav” (*vag viðiar hreina* ”reprenarnas väg”, jfr Aarb. 1891 s. 374) förklarats för problematisk. Jag hänvisar därför ytterligare till anf. arb. s. 374 not 1, där jag framhåller, att *vag* här

skulle kunna vara en felläsning för *veg* eller *væg* såsom ordet i norska handskrifter bör ha skrivits. Mot en kenning *vegr viðiar hreina* såsom beteckning för "hav" torde väl efter det ovan s. 74 gjorda påpekandet av *stiórr viðiar* (jfr rörande sjöns beteckning såsom skeppens väg Aarb. 1891 s. 374) intet tvivelsmål kunna resas. Denna felläsning av *væg*, *veg* såsom *vág* ("sjö") vore också lätt förklarlig; skrivaren visste av de föregående raderna i Ynglingasagan, att det var vid en sjö som Olov blev innebränd, ock därför har han här väntat ett ord för "sjö". Anledningen till denna felskrivning skulle alltså varit av liknande art som den, som i några handskrifter givit upphov till formen *gladfialgr* för *glodfialgr* i samma strof, hvarom här är fråga (jfr a. a. 376).

Strof 43.

Det här förekommande *sǫkmiðlendr* har man hittills tolkat såsom "lites decernens", som så ansetts såsom en beteckning för "viri". Men med denna tolkning kunde uttrycket väl endast fattas såsom en omskrivning för "domare", vilket icke passar här, eftersom det är fråga om Halvdans män i allmänhet. Säve söker visserligen i Sn. Sturl:s Ynglingasaga s. 66 motivera nämda uppfattning med att männen såsom vǫrande "på tinget dömande odalbönder" skulle ha kunnat betecknas med en dylik omskrivning, men detta förefaller dock för långsökt. För övrigt var det ju i själva värket icke tingsbönderna i allmänhet, utan lagmannen, hövdingen, som dömde.

Man måste således se sig om efter någon annan förklaring av detta *sǫkmiðlendr*. Enligt min mening står *sǫk* här i den ursprungligare ock allmännare betydelsen "strid"; det utmärker således här icke endast den strid, tvist, som fördes inför en domare, en betydelse till vilken ordet senare specialiserats. Med detta *sǫk* "strid" är att jämföra got. *sakan* "strida", *sakjô*, fht. *sahha*, ags. *sacu* "strid, fäjd". Sammansättningen *sǫkmidlendr* har alltså samma betydelse som t. e.

vígmiðlungr "pugnam committens, præliator, bellator"; jfr även likartade omskrivningar för "kämpe" som *vígfrømoðr*, *sókndeiler* etc.

Icke häller ordet *hallvarps* i den här behandlade strofen har blivit tillfredsställande förklarat. Man har fört formen till ett *hallvarpr*, som antagits betyda "in præceps vergens, i. e. senex". Wisén finner emellertid i andra delen av Carm. norr. s. 113 den i Jöfr. 2 förekommande läsarten *hallvarðs* vara att föredraga. Denna senare form tolkar Wisén då med Egilsson såsom "custos montis", vilket skulle vara en omskrivning för "jätte". Mot upptagande av sistnämda läsart ock förklaring talar dock först, att *hallvarðs* endast förekommer i en handskrift (alla övriga — även Jöfr. 1 — ha *hallvarps*), vidare, att genit. av *vǫrðr* "custos" heter *varðar*, icke *varðs*, samt slutligen, att *hallvarðs hlífinauma* "femina præsidium præstans giganti" såsom omskrivning för Hel blir obegripligt, eftersom man icke vet, att Hel havt jättarna under sitt särskilda beskydd. Jag föredrager därför den andra läsarten *hallvarps; hallvarðs* beror på en lättförklarlig felläsning av *p* såsom *þ*.

Den ovan omnämda förklaringen av *hallvarps* finner jag emellertid oakceptabel, emedan något *varpr* "vergens" icke äljes är påvisat eller på något sätt gjort sannolikt. Enligt min mening utgör ordet en sammansättning av *hallr* "sten" ock ett neutr. subst. *varp*, ett ord, som ännu finnes i no. i betydelsen "En opkastet Hob, f. Ex. af Sten". *hallvarp* betyder alltså "sammankastad stenhop", varmed här tydligen åsyftas "gravkummel", *kumldys*. *hallvarps hlífinauma* "gravkumlets skyddarinna" är ju en träffande omskrivning för den, varom här är fråga, nämligen Hel [1]).

[1]) Vigfusson tolkar Corp. poet. I. 525 nämda uttryck med "the queen of the mountain caverns", men huru *hallvarp* skall kunna betyda "mountain caverns" förklarar han icke.

Strof 45.

I rad 3 har Wisén i Carm. norr. *Byleists* ock F. Jónsson i sin under utgivning varande Heimskringla-edition *Býleists*. Rörande detta ords rätta form härskar även äljes villrådighet. Så föredrager Bugge i sin Edda s. 9 *Byleistr*, som han där vill förklara såsom sammansättning av *bylr* "voldsom Vindbyge" ock ett adj. **heistr* (motsvarande ags. *hæst* "violentus"); han tillägger emellertid: "Eller lyder Navnet *Bý-leiptr* og er beslægtet med *leiptr*, f. n. Lyn?" I sina Studier etc. s. 72 yttrar sig Bugge också om formen *Býleiptr*, som han där anser i första leden innehålla *bý* "fluga"; namnet skulle vara en ombildning av *Belsebub* ock skulle belysas av att den senare i en ags. homilia en gång kallas "flugornas herre". Mogk kan icke i sin mytologi i Pauls Grundriss bestämma sig för, hvilken av formerna *Býleistr* eller *Býleiptr* bör anses för den riktiga; han upptager därför båda (se t. e. anf. arb. I. 1051; s. 1084 förklarar Mogk dock "sicher steckt im zweiten Teile des Wortes der Blitz", varför han väl föredrager den senare formen).

Enligt min mening bör detta namn skrivas *Byleiftr* eller *Byleiptr* (eller *Bý-*; jfr dock nedan). Den senare formen har uppstått ur den förra i följd av den bekanta övergången *ft* till *pt*. *Byleistr* anser jag däremot vara en alldeles oriktig form, som endast beror på felläsning av *Byleiftr;* som bekant äro *ft* ock *ſt* i handskrifterna lätta att förväxla; de skrivas icke sällan nästan alldeles lika. På detta sätt vinna alla de i handskrifterna förekommande formerna av ordet sin förklaring. Håller man däremot *Byleistr* för den riktiga formen, så blir *Byleiptr* alldeles oförklarat eller måste anses för ett annat ord. Såsom belägg för formen *Byleipt-*, *Byleift*, får jag hänvisa till *byleiptr* Sn. E. I. 104 (var. ur cod. Ups.), *byleipz* (= *byleipts*, genit.) Cod. reg. av äldre eddan s. 4.8, *byleifz* (= *byleifts*, genit.) Sn. E. II. 312 (cod. Ups.), *byleifs* Sn. E. I. 195 not. 10, 268 not 2 (från pappershand-

skrift), II. 525 (från cod. Hypn.), *byleifsaase*, norskt ortsnamn (påpekat av Bugge i Stud. s. 72), Aslak Bolts Jordebog s. 11 (i denna genitivform har *t* utträngts såsom stående mellan två konsonanter). Vad etymologien av *Byleiptr* angår, så utgöres nog andra leden, såsom Bugge i sin Edda alternativt föreslagit, av ordet *leiptr* "blixt"; däremot förefaller det icke sannolikt, att första leden skulle vara *bý* "bi". Jag vill i stället göra en kompromiss mellan Bugges i Eddan ock i Stud. framstälda olika förklaringar av ordet ock framhålla möjligheten av, att första sammansättningsleden kunde vara det ovan nämda isl. *bylr* "voldsom Vindbyge". *Byleiptr* skulle alltså ha uppkommit ur **byl-leiptr* [1]) ock betyda ungefär "storm-blixt". Förkortningen av *-ll-* till *-l-* vore att förklara på samma sätt som den alldeles likartade förkortningen i t. ex. isl. *þuríðr*, *iódís*, *Guðormr*; denna beror som bekant (se Noreen, Altisl.-anorw. gram. § 225. 3) på, att huvudtonen legat å andra stavelsen i orden. Jag har icke havt tillfälle att undersöka ordets förekomst i värs för att tillse, om möjligen metriken på något ställe nödvändigt skulle fordra lång första stavelse i detsamma; i detta fall blir ju allt i sin ordning, om man insätter den enligt det föregående möjligen ursprungligare formen **Bylleiptr*.

Strof 46.

Här kan, synes mig, *iǫfor* icke vara riktigt. Den med denna form erhållna tolkningen: "(Eystein ligger begraven), där strömmen *Vaðla* invid den götiska fursten *(iǫfor)* faller ut i havet" säger ju i själva värket icke annat än att E. ligger begraven vid en ström, där han ligger begraven; så otympligt ock intetsägande kan skalden icke ha uttryckt sig. Jag håller därför för troligt, att handskrifternas *iofur* här beror på felläsning av ett **ofur* (vilken felläsning delvis

---

[1]) Jfr möjligen, att Jöfr. 1 (ock Sparf.) på det här diskuterade stället i Ynglingatal har *blylestz*, således med två *l*; ehuru det första genom skrivfel kommit före *y*?

kanske föranletts av det föregående *hiá*). Detta *ofur* finnes ännu i · no. med formen *ovre* (dativ) i ortnamn (se Aasens ordb.) ock är samma ord som ty. *ufer*, ags. *ófer*, ndl. *oever* "strand" Även da. dial. uppvisa ordet, med formerna *ouer*, *ouvre*, *over*, *ovre* (se Molbech, Da. dial.-lex.); det förekommer troligen även i svenskan i ortsnamn (se Falkman, Ortnamnen i Skåne s. 77) [1]).

Insättes nu detta *ófor* i stället för *iǫfor* i den här behandlade strofen, så erhålles ju god mening: "E. ligger begraven, där V. vid den götiska stranden faller ut i havet". Var skalden tänkt sig denna strand, är nu svårt att säga, då "götisk" fordom hade en mera omfattande betydelse än nu. Enligt Munch, Saml. afh. II. 368, 369, är det icke osannolikt, att till ock med yttre delen av Kristianiafjorden räknats till det "gautske Hav". Såsom bekant har ju också Ynglingasagans författare förlagt Eysteins grav till västra stranden av denna fjord; emellertid är det ju ganska osäkert, om han därmed träffat författarens av Ynglingatal mening.

Strof 48.

Det här förekommande *buðlongr* tolkas i ordböckerna

---

[1]) Kanske är no. ock sv. dial. *or* "stengrund" även ursprungligen samma ord. Det senare kunde vara uppkommet ur urn. **óƀur-* med judlagsenligt bortfall av *ƀ* framför *u* (se om dylikt bortfall Noreen, Aisl.-anorw. gram. § 231) samt kontraktion av rot- ock suffixvokalerna. I danskan användas de ovan upptagna motsvarigheterna till ty. *ufer* etc. nämligen egentligen om "den af Naturen ved Opskylling dannede Forhøining af Gruus og Havsteen ved Strandbredden".

De ovan meddelade nordiska motsvarigheterna till ty. *Ufer* etc. göra det omöjligt att med Kluge Et. wtb. förklara ordet ur ett **uz-far* "abfahrt, ausfahrt". Ursprungliga betydelsen torde fastmera vara (jfr de nordiska ordens betydelse) "stenig ock grusig plats". Möjligen har man ett besläktat ord i isl. *aurr*, no. *aur*, sv. *aur*, *ör* (i t. ex. *Öresund*, *Skanör*, *Öregrund*) "grus, med sten blandad sand, etc.", om detta ord uppkommit ur urn. **aƀur-*. Isl. *aurr* etc. skulle då med hänsyn till rotvokalisationen förhålla sig till **ófur*, no. ock sv. *or* etc. liksom t. ex. isl. *dagr* : *dógr*, *hake* till *hókia* eller *age* : *ótte*; jfr om dylikt avljud Noreen, Aisl.-anorw. gram. § 147.

såsom "rex". Ordet sammanhänger liksom *buðle* "regulus maritimus" påtagligen med *bióða* "befalla". Den ursprungliga betydelsen hos dessa ord är alltså "befallande", ty. "gebieter".

Stroferna 51, 52.

Här bör *vestmare* icke — lika litet som *ofsa*, varom se Bugge (norsk) Hist. tidskr. I. 388 — fattas såsom nom. propr. Den i ett par isl. källor förekommande uppgiften om en norsk provins med dylikt namn härrör säkerligen endast från detta ställe i Ynglingatal; åtminstone äro dessa källor äljes fotade på denna dikt. Varest denna provins skulle varit belägen, därom råder ock i nämda källor stor oklarhet (se Munch, Saml. afh. II. 361 ff.) *Vestmarr* kan också, på grund av ordets betydelse omöjligen ha varit namn på ett landområde. Ordet betyder — jfr *austmarr* "österhavet" i strof 36 — helt enkelt "västerhavet".

Likaså torde det vara osäkert, om skalden, såsom man på grund av Ynglingasagans uppgifter i kap. 49 förmodat, med *geirstǫðom* i strof 52 värkligen åsyftat det nyno. *Gjerstad*, namn på en gård i Jarlsbergs ock Laurviks amt. Ett dylikt namn förekommer nämligen annorstädes (se Munch, Beskriv. ov. Norge s. 118 eller Kraft, Hist.-top. haandbog ov. Norge, registret). Saxo uppgiver också, att Olav blivit begraven på ett helt annat ställe, nämligen på Sjælland (se Müller & Velschow, Saxo I. 439). Såväl Ynglingasagans som Saxos uppgifter härom äro väl lika osäkra ock otillförlitliga. Det troligaste synes mig vara, att *geirstǫðom*, i Ynglingatal 52, liksom de i strof 51 förekommande *ofsa* ock *vestmare*, icke är nom. propr., utan i stället appellativum.

Strof 53.

Såsom bekant har Vigfusson i Corp. poet. I. 243 f., 526 f. framhållit, att Ynglingasagans uppfattning av det i denna strof förekommande ordet *heiðomhárr* såsom liktydigt med *heiðomhæ're* "högre än hedarna" är orimlig, samt att

formen icke kan betyda annat än "den fagerhårige". På grund härav måste enligt Vigfusson ordet ock därmed hela strofen ha avseende på ingen mer eller mindre än konung Harald hår-fagre. Haralds förmente kusin, kung Heiđomhære, som alltså endast skulle bero på en missuppfattning av Ynglingasagans författare, borde därför "at once make his exit from history and vanish into the empty air of which he is composed".

Att Harald Hårfagre havt en äljes ingenstädes omnämd kusin, som varit så framstående, att han skulle fått en så glänsande ättartafla som Ynglingatal ristad i värser av Haralds egen skald, är ju också redan i ock för sig högst osannolikt. För en så utmärkt man fanns det samtidigt med den väldige konung Harald rentav icke plats i Norge. Att denne därtill skulle havt ett binamn, som alldeles stämde med Haralds, är ännu otroligare. A priori talar således allt för riktigheten av Vigfussons nyssnämda förklaring.

I Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie I. 439 f. har emellertid F. Jónsson framställt åtskilliga invändningar mot denna uppfattning, ehuru även han finner densamma, åtminstone vid första påseendet, vara särdeles tilltalande. Dessa invändningar gälla huvudsakligen de täxtändringar, som Vigfusson vidtagit i den här ifrågavarande strofen för att bringa den i sin helhet i överensstämmelse med den nya uppfattningen av densamma. Så till vida äro även enligt min mening Jónssons invändningar berättigade. Emellertid faller ingalunda Vigfussons förklaring med hans täxtändringar. Denna kan nämligen upprätthållas även utan ens den ringaste ändring av handskrifternas lydelse.

Det enda man härvid har att iakttaga är att icke, såsom hittills ända från ock med Ynglingasagans författare skett, fatta *rǫgnvaldr* såsom nom. propr., utan i stället som appellativum. Ordet betyder (uppkommet ur urn. **ragun-*, eller *ragan-* eller *ragen-ualdaʀ*) ungefär "den väldige här-

skaren"; jfr isl. *regin-* i sammansättningar "mighty, great". Översättningen av strofens sista hälft blir således: "När den väldige härskaren, sjöjälten, kallas hårfagre" (så är detta det bästa tillnamn en konung kan hava).

Att Harald här särskilt framhålles såsom sjöjälte (egentligen "skeppsstyrare"), sammanhänger påtagligen med, att det just var efter slaget i Hafrsfjord samt särskilt efter hans sjötåg till Hialtland, Skotland m. fl. st. (se hans saga, 23:dje ock föregående kapitlen), som han lät klippa sitt hår ock erhöll tillnamnet hårfagre.

Mot att *heiðomhárr* här skulle hava avseende på Harald Hårfagre invänder F. Jónsson emellertid vidare, att dennes fader Halvdan svarte "ingensteds forudsættes at være omtalt i digtet". Detta förhållande utgör ju dock intet hinder för, att Ynglingatal ursprungligen kan ha innehållit några värser om Halvdan; ty liksom — även enligt F. Jónssons mening — före Ynglingasagans tid till detsamma hörande strofer om andra konungar råkat i förgätenhet, så kan detsamma ha inträffat med strofer, som behandlat Halvdan.

I stället för *heitinn* i sista värsen av den här ifrågavarande strofen ha Jöfr. 1 *hæitum* samt Sparf. ock Cod. Ups. R: 697 *hættum* (i Sparf. är det första *t* ändring från något annat), båda formerna lättförklarliga felläsningar. Svårare kunde det synas vara att finna anledningar till det i de flesta handskrifterna (Jöfr., Sparf., den nyssnämda Cod. Ups. samt även i en avskrift av Kringla enligt Kbhvn-editionen) i st. f. *er* uppträdande *deʀ* (i Cod. Ups. ock Khvn-ed. *derr*, i det *ʀ* fattats såsom stående för *rr*). Denna form beror emellertid synbarligen på, att *er* *(ær)* såsom utgörande sista ordet i en avdelning (Ynglingasagan) i Kr. ock Jöfr. skrivits med stora typer *ÆR*, vilket så lästs *ðeʀ* (Sparf. ock Cod. Ups. ha också *ðeʀ* *[ðerr]*, icke *deʀ*).

II.

Om Ynglingatals avfattningstid ock förhållande till Háløygiatal.

Vad beträffar frågan om Ynglingatals ålder, så kan denna dikt — trots det, att Harald Hårfagre åsyftas med sista strofens "heiđomhárr" — enligt min mening omöjligen ha författats under denna konungs tid ock för hans räkning, såsom man hittills antagit. Häremot tala flere skäl, vilka här i det följande skola närmare angivas.

Ser man nämligen till att börja med på diktens innehåll, så anträffas i densamma flere uttryck, som alldeles bestämt tyda på, att den måste vara författad i en betydligt senare tid än den, på vilken Harald levde. För det första syftar jag härvid på omskrivningen *Vilia bróđer* (i strof 4) såsom beteckning för Oden. Att dennes, allfaderns, "bröder" *Vile* ock *Vé* äro efterbildningar av kristendomens *Voluntas* eller *Velle (= Kristus)* samt dess *Heliga ande*, är ju genom de av E. H. Meyer påpekade slående överensstämmelserna mellan de förra ock de senare (se dennes Germ. mythologie s. 265) höjt över allt tvivel. Ännu ett från kristendomen hämtat uttryck förekommer i Ynglingatal, nämligen *þriđe* (strof 47) såsom ett annat namn på en av Odens bröder, vilket såsom bekant likaledes beror på invärkan från det kristna treenighetsbegreppet (jfr, att den helige ande kallas "tredje personen i gudomen"). Redan förefintligheten av dessa två kristna uttryck i dikten visar således, att den icke kan vara skriven så tidigt som under Harald Hårfagre.

Vidare kan man icke på nämda tid ha sagt om Haralds farfader Gođrøđr, såsom i Ynglingatals 49:de strof, att han *lǫngo vas* "levde för lång tid sedan", ock ännu mindre, såsom i denna dikts 51:sta strof, om Haralds farbroder Olav (om denne nu varit hans farbroder, jfr nedan s. 91), att det var *forđom* som han levde. Att i strof 45 *reks* (< **wrek-*, jfr min uppsats i Uppsalastudier s. 160) allittererar med *rađar*,

utgör ock ett bevis för diktens yngre ålder; *w*- bortföll som bekant före *r* (se Noreen i Pauls Grundriss I. 474) först i elfte århundradet [1]). Slutligen kan ock med skäl frågas: Finnes det något bevis för, eller är det troligt, att man redan på Harald Hårfagres tid hållit de gamla gudarna för döda historiska personligheter, såsom Ynglingtals skald gjort?

Mot att Ynglingatal skulle vara författat av en Harald Hårfagres skald talar ock den omständigheten, att dikten tydligen varit så ytterst litet känd. Hade den havt ett dylikt upphov, skulle den nödvändigtvis ha blivit en av de mäst bekanta ock spridda dikterna icke blott i Norge, utan även på Island. Men nu finnes utom hos Are, där Ynglingarnas släkttavla anföres, ock i ett par delvis på honom byggda skrifter (Heimskringla [2]) ock den s. k. Historia Norvegiæ) dikten (eller dess innehåll) i den gamla litteraturen ingenstädes antydd eller omnämd. Särskilt har icke den norske historieskrivaren Thjodrek munk, samt icke häller den i Norge författade Ágrip, ett enda ord att nämna om densamma eller om de konung Haralds förfäder den omtalar.

Men, visar då icke Háløygiatal, att Ynglingatal åtminstone varit bekant på Eyvind skaldaspillers tid? Visserligen har man hittills, litande på Heimskringlas uppgifter om Ynglingatals ålder, på grund av de bekanta många överensstämmelserna i ord ock uttryck mellan de båda dikterna, utan vidare tagit för givet, att Háløygiatal vore baserat på den förra. Men de nämda överensstämmelserna kunna ju i själva värket icke bevisa mera än att endera dikten är baserad på den andra. Att det måste vara Ynglingatal, icke såsom hittills ansetts Háløygiatal, som utgör efter-

[1]) I den del av Norge, det nu s. k. Listers og Mandals amt, där Ynglingatals föregivne skald Þióðolfr ór Hvíne skulle havt sin hembygd, förekommer ännu förbindelsen *vr*- (jfr formen *vrear* från Mandal enligt Aasens ordbog under *vrida*).

[2]) Samt ett par på denna grundade skrifter.

bildningen, framgår redan av de i det föregående påpekade förhållandena, som giva ledning för bestämmandet av den förra diktens avfattningstid. Härför tala ock andra omständigheter.

Till att börja med var Háløygiatal i äldre tid betydligt mera bekant än Ynglingatal; det omtalas utom i Heimskringla ock därpå grundade skrifter i Fagrskinna ock Ágrip, ock värser ur detsamma anföras på flere ställen i Snorra-Eddan. Vidare är Háløygiatals författare alldeles säkert en värklig ock känd historisk personlighet, varemot Ynglingatals föregivna upphov "þióðolfr" är skäligen mytisk. De uppgifter som lemnas om den senare, äro mycket osäkra. Enligt Heimskringla ock Skaldatal var han från Hvin ock skald hos Harald Hårfagre; prologen till den större Olavssagan vet emellertid intet om, att han skulle varit Haralds skald ock säger rörande hans hemort "sumir kalla (hann) enn hvinversca". Vad så angår de dikter, som tillskrivas denne þióðolfr, så meddela de gamla codices antingen om vissa bland dem stridiga uppgifter, i det att de tillägga þórbiǫrn hornklofe dem, eller ock har man beträffande ett par andra i senare tid kommit till det resultat, att de omöjligen kunna härröra från en på Harald Hårfagres tid levande þióðolfr, Så påpekar Bugge i Ark. V: 2 om Haustlǫng [1]), att denna

---

[1]) Detta ord är såsom bekant ännu icke tillfredsställande förklarat. Enligt Vigfussons lex. skulle *Haustlǫng* — en förklaring som även F. Jónsson, Litt.-hist. I. 444 anser för den rimligaste — vara att förstå såsom utmärkande en dikt, till vars författande en hel höst behövts. I Corp. poet. II anser Vigfusson däremot, att dikten fått detta namn, emedan "the poem was meant to while away the long autumn evenings". Mogk förklarar i Pauls Grundr. II. 98 ordet, ehuru med frågetecken, såsom = *Haustlaun*, utan att dock närmare utveckla sin mening. Jag förmodar, att dikten fått sitt namn av andra hälften i densamma, som beskriver Tors strid med Hrungner ock huru dessa slungade (isl. *slǫngua*) sina vapen i huvudet (isl. *hauss*) på varandra. *Haustlǫng* kan nämligen ha uppkommit ur ett **hauss-slǫng* egentl. "jässe-beslungandet" (jfr isl. *hǫfoðhǫgg* "Hug, som rammer ens Hoved") som övergått till **hauslǫng* (jfr Noreen, Aisl.-anorw. gram. § 225, 3), vilken form så — genom inskott av *t* mellan *s* ock *l* liksom

dikt "synes efter hele sin sproglige, poetiske og mythiske Karakter ikke at kunne være ældre end fra Tiden henimod Midten af det 10:de Aarhundred"; i Krit. stud. s. 29 framhåller F. Jónsson, att det Þióðolfr tillskrivna s. k. Haraldskvädet icke kan tillkomma honom. Faktiskt är det endast Ynglingatal ock ett par lausavísor, som hittills obestritt ansetts tillhöra Þióðolfr. Sedan nu av det här i det föregående meddelade framgått, att icke häller Ynglingatal kan ha denne Þióðolfr till författare, blir det således icke mycket kvar av denne skald [1]).

För att Haløygiatal icke är en efterbildning talar icke minst kraftigt dess författare Eyvind skaldaspillers stora skaldebegåvning. Denne är ju allmänt erkänd såsom den störste ock mäst framstående av de gamla norska skalderna. Ock en sådan mästare skulle vara en simpel efterapare! Detta skulle ju även för hans samtidiga ha varit alldeles

---

i t. ex. isl. *Ástlákr* < *Áslákr* (jfr Noreen, anf. arb. § 247, 1, d) eller fno. *upstliten* < *upsliten* (jfr min Fno. hom. ljudl. s. 115) — givit formen *haustlǫng*. Med denna förklaring är att jämföra 2:dra hälften av 19:de strofen i dikten: "Þar suá eðr í Óðens | ólauss burar hause | stála víkr of stokkenn | stóð Eindriða blóðe" samt Sn. E. I. 274: "Hrungner . . . kastar í mót . . . brast í hǫfðe Þór . . . en hamarrenn Miǫllner kom í mitt hǫfoð Hrungne, ok lamðe hausenn". — En annan möjlighet vore, att *haustlǫng* uppkommit ur ett urn. (**habuð-* >) **hauðslǫng* = "det väldiga slungandet" (jfr. isl. *hǫfoðkempa* "väldig kämpe" o. d.), vilken form övergått till **hautslǫng,* varur så antingen genom metates (jfr möjligen Noreen, anf. arbete § 250) eller genom assimilation *ts* > *ss,* förkortning av *ss* samt inskott av *t* mellan *s* ock *l* uppkommit *haustlǫng*. Emellertid synes den första av mina här givna förklaringar vara att föredraga.

[1]) Kanske har i själva värket någon Harald Hårfagres skald Þióðolfr aldrig existerat. Denne Þióðolfr erbjuder nämligen så många likhetspunkter med den säkert historiska skalden Þióðolfr Arnórsson († 1066), att det förefaller, som om han endast vore en på misstag beroende, till äldre tid förlagd upplaga av den senare. Han har samma namn som denne. Liksom Þióðolfr A. var skald hos en konung Harald (Hårdråde) ock om denne diktade en Haraldsdrápa, så anges denne andre Þióðolfr ha varit skald hos en konung Harald (Hårfagre), ock även han har fått ett Haraldskväde sig tillskrivet. Þióðolfr A. var även skald hos en dansk jarl Harald; likaså uppgives att den andre Þióðolfr varit skald (se Sn. Edda Arnamagn. III. 401) hos en dansk jarl Strút-Harald.

påtagligt, ock i följd därav skulle hans avsikt med dikten alldeles förfelats; en Hakon jarl skulle nog icke hållit till godo med ett dylikt fuskverk.

Men, invänder väl någon, Eyvind har ju även vid författandet av en annan dikt, Hákonarmál, gjort sig skyldig till efterapning, nämligen av Eiríksmál. Detta håller jag också för oriktigt; först ock främst redan av den grund, att Hákonarmál står så avgjort över Eiríksmál, ock det a priori är det sannolikaste, att det sämre utgör efterbildningen, icke det bättre. Att Hákonarmál låter asarna Brage ock Hermod, Eiríksmál däremot ett par sagojältar, Sigmund ock Sinfiotle, sändas af Oden att möta den till Valhall anländande kungen, tyder också på mindre ursprunglighet hos det senare. Mot Eiríksmáls äkthet talar slutligen avgörande den i detsamma förekommande uppgiften, att fem kungar skulle fallit med Erik. De anglosaxiska källorna veta nämligen endast av två hövdingar som fallit med honom, nämligen hans son Henrik ock hans broder Ragnvald (se Munch, Det norske folks historie I. 729). Däremot ha isländarna påtagligen sammanblandat det slag, vari Erik föll, med det berömda slaget vid Brunanburg, vari just fem konungar föllo (jfr Munch, anf. arb. s. 729). De hänföra nämligen oriktigt hans fall till konung Edmunds tid ock uppgiva oriktigt, att Erik fäldes av en konung Olav (se Munch s. 730); både Edmund ock en Olav deltogo just i Brunanburgslaget (se Munch s. 701). Men har således historien om de fallna fem konungarna uppkommit på detta sätt, så är ju därav alldeles givet, att icke en med Erik samtidig skald kan ha diktat Eiriksmál. Dikten måste således vara yngre än hans tid ock tillhör alltså den klass av yngre isländska dikter, som utgöra efterbildningar av äldre. Ännu ett skäl gör det osannolikt, att denna dikt, som behandlar Eriks mottagande i Valhall hos Oden skulle vara äkta ock, såsom det uppgives, författad på befallning av Eriks drottning Gunnhild. Denna ock hennes

söner voro nämligen ivriga kristna, såsom synes av Harald gråfälls ock Hakon Sigurdssons saga kap. 2, där det berättas, att de senare, "er þeir kómo til forráða í Norege . . . þá bruto þeir niðr hof ok spilto blótom"; de hade säkerligen blivit döpta samtidigt med Eriks egen övergång till kristendomen i England (jfr därom Fagrskinna s. 15).

Vad slutligen angår Eyvinds tillnamn *skaldaspiller*, vari man möjligen på grund av den gängse uppfattningen av ordet såsom = "skaldefördärvaren" kunde vilja se ett stöd för att han skulle gjort sig skyldig till efterbildningar, så har detta hittills alldeles missförståtts. Enligt min mening är *spiller* icke att sammanställa med isl. *spilla* "färdärva", utan (såsom redan Egilsson alternativt antytt [1])), i stället med got. *spillôn* "förkunna, berätta", ags. *spellian* "fabulari, loqui", isl. *spiall* "tale, fortælling", eng. *spell* "berättelse, sång" etc. Det ord, som utgör första sammansättningsleden i binamnet, har E. Lidén i Paul u. Braunes Beitr. XV. 507 på grund av den jämte *skald* även förekommande formen *skáld* sammanfört med forniriska *scēl* "berättelse"; *skáld* skulle enligt hans mening vara uppkommet ur ett ie. **sqē-t-lom* ock formen *skald* skulle bero på den bekanta nord. förkortningen av lång vokal framför två konsonanter. Ordet har emellertid släktingar på mycket närmare håll än i fornir. ock av dessa framgår bestämt, att formen med *ă* måste vara ursprunglig i nord.; det synes alltså som om man måste återvända till den gamla åsikten, att det är formen med *á* som är den oursprungliga ock beroende på senare förlängning [2]).

[1]) Enligt Egilsson skulle då *skaldaspiller* möjligen betyda "qui cum poetis sermones confert", en förklaring, som emellertid är otillfredsställande ock därför med skäl icke häller vunnit någon anslutning.

[2]) Nyisl. *skálda* "to rot, fall off, of hair" (jfr da. *skaldet*, sv. dial. *skalla*) synes ock visa, att den på sista tiden förnekade förlängningen av *a* framför *ld* åtminstone under vissa förhållanden (i vissa dialekter?) inträtt; jfr ock, att östnord. har förlängning av *a* i dylik ställning. Beträffande Lidéns etymologi, så vore det dock en möjlighet, att *skáld* värkligen skulle vara att förklara i överensstämmelse med densamma; detta skulle då vara

De av mig åsyftade släktingarna äro: mlt. *schelder* "herumziehender sänger und spielmann etc.", mht. *schelte* "schmäh-, strafdichter (jfr isl. *skald-skapr*, icke blott "poetry, in a good sense", utan även "a libel in verse"). På grund av dessa ord är *skald* (såsom redan förut föreslagits, ehuru man icke observerat de av mig nyss andragna orden av likartad betydelse) att sammanföra med isl. *skialla* ock därmed besläktade ord; jfr särskilt betydelserna hos fht. *scellan* "schallen, tönen", mht. *schal* "ton, gesang", *schallen* "laut rufen, schmähen", men också "lobsingen, preisen", även "*schal* machen mit gesang und saitenspiel", sv. *skälla (på)*, fht. *sceltan*, ndl. *schelden* "schmähen", men ursprungligen alltså av ungefär samma betydelse som mht. *schallen* (jfr mlt. *schelder* ock mht. *schelte* ovan). *skald* förhåller sig till fht. *sceltan* precis på samma sätt som isl. *skall* (i plur. även "hån") förhåller sig till fht. *scellan*. Ordet *skald* betyder alltså ursprungligen "ton, sång" ("lov- eller smädesång", jfr ovan samt särskilt betydelsen hos mht. *schallen*). Betydelsen "sångare, skald" har ordet tydligen fått så, att det först använts såsom kollektiv, betecknande "samling av sådana som utförde sång"; jfr, att mht. *schal* icke blott betyder "getöse, gesang etc.", utan även "die menge, von der das getöse ausgeht", samt att man i sv. använder *musiken* = "musikanterna"; likartat är ock det i Uppsala förekommande uttrycket *allmänna sången* om samlingen av de till den allmänna sångföreningen hörande sångarna. Sedermera har *skald* även använts om en enda sångare, på samma sätt som i nsv. militärspråket *spel* (neutr. liksom *skald*) brukas = "musiken" även då denna utgöres av en enda musikant; jfr ock fsv. *buþ*, neutr.. egentl.

ett helt annat ord än det ovan såsom innehållande ursprungligt *ă* påvisade *skald*. Dessa ord kunde senare ha sammanblandats, dels på grund av deras efter förkortningen av *á* i *skáld* fullkomligt lika form, dels på grund av deras något likartade betydelse. Så länge det emellertid icke är uppvisat, att den långvokaliska formen *skáld* icke beror på förlängning (l. avjud?), så synes dock den möjligheten, att Lidéns förklaring vore riktig, ytterligt svag.

"budskap", men så även "budbärare". Den ursprungligare isl. beteckningen för "sångare, sångdiktare, skald" har man enligt min mening i *skald-maðr*, *-kona*, *-mǽr*. En dylik beteckning är också det här behandlade *skaldaspiller*, som alltså egentligen betyder "sång-, dikt-framsägare"; jfr andra liknande isl. uttryck för "skald" såsom *frǿða spiller*, *stefia stiller* etc.

Av det föregående torde således framgå, att Eyvind med orätt blivit ansedd för efterapare ock "skaldefördärvare". Det är också icke för tidigt, att han, en av de mäst lysande av den nordiska forntidens skalder, fritages från den nesliga beskyllning, som så länge orättvist vidlådit honom. Långt ifrån att vara en "skaldefördärvare", kan han tvärtom med skäl såsom sitt rätta binamn göra anspråk på det, som många velat inlägga i *skaldaspiller*, nämligen "skaldefördunklaren"; han ställer genom sin glänsande, storslagna diktning åtminstone de flesta av de andra gamla skalderna i skuggan.

Vi återvända då till Ynglingatal. Då denna dikt alltså måste vara yngre än Háløygiatal, så kan den följaktligen allra tidigast vara författad omkring år 1000. Till ungefär samma resultat kommer man på grund av den i dikten förekommande allitterationen ***r**eks* : ***r**aðar* (jfr ovan s. 83 f.). Frågar man då efter diktens senaste möjliga affattningstid, så kan man på grund av den omständigheten, att Ynglingatals-släkttavlan anföres i Ares Íslendingabók, härom draga den slutsatsen, att dikten måste vara skriven före denna bok. Jag anser det således vara alldeles avgjort ock bevisat, att Ynglingatals avfattningstid måste ligga någonstädes mellan omkring år 1000—omkr. år 1135.

Vad då angår frågan om, var Ynglingatal blivit diktat, så synes det mig högst osannolikt, att Ynglingatal skulle vara författat i Norge ock för någon norsk konung. Skulle en norsk kung ha låtit rista sin ättetavla genom en dylik dikt, så vore det otänkbart, att hans avkomlingar ock det norska folket skulle låtit den falla så i förgätenhet,

att den blivit till den grad obekant som Ynglingatal varit. Att Ynglingatal varit så okänt, framgår utom av vad ovan s. 84 anförts ytterligare av den omständigheten, att icke mindre än två andra genealogier uppgjorts för den norska konungaätten (se om dessa Munch, Saml. afh. II. 374 ff.).

Fanns det då utom Norge någon, som kunde ha ett särskilt intresse av, att Harald Hårfagres ätt erhöll en glänsande stamtavla? Ja, det fanns det värkligen, ock icke endast en, utan flera. En framstående isländsk ätt, nämligen de från konung Olav den vite på Island härstammande Breiðfirðingarna, till vilka bland andra Are fróðe hörde, räknade sig nämligen i släkt med Harald Hårfagre (se stamtavlan i Ares Íslendingabók). Jag kan därför icke undertrycka den förmodan, att upphovet till Ynglingatal torde vara att söka inom denna "västliga" gren av Haralds ätt. Härför kunde också tala, att Ynglingatal (str. 51, 52) upptager en Olav, som icke räknades bland Haralds förfäder, men som däremot kan återfinnas inom denna andra gren. I den "västliga" linien av Ynglingaätten funnos nämligen icke mindre än två personer av detta namn (se den nyss omnämda stamtavlan), ock en av dessa kunde åsyftas med den nämde Olav [1]). Är således Ynglingatal diktat för eller av någon inom Breiðfirðingasläkten, har dikten förmodligen en gång havt ett större omfång än det, vari den nu är bevarad, i det att den även upptagit åtskilliga isländska avkomlingar av Ynglingaätten. Att emellertid de strofer, som behandlat de senare (Breiðfirðingska) släktleden råkat i förgätenhet, är icke underligt; de voro ju endast av intresse för själva denna släkt. För övrigt har det ju gått på liknande sätt med Háløygiatal; av denna ha även såsom bekant de flesta stroferna fallit i glömska.

---

[1]) Att denne Haralds förfäder icke tillhörande Olav är upptagen i Ynglingatal, utgör ett ytterligare bevis för att dikten icke kan vara skriven för Harald.

Mot denna min åsikt om var Ynglingatals upphov är att finna, kan icke invändas, att i så fall Harald Hårfagre icke borde ha kommit med i dikten. Detta har skett för att ytterligare förhärrliga ätten. Harald Hårfagre var ju ett av ättens stoltaste namn, ock det hade ju tvärtom varit märkvärdigt, om Breiðfirðingarnas frändskap med honom icke hade framhållits.

Att Ynglingatal tillkommit på nyss framhållna sätt eger också en god analogi i det sätt, på vilket dikten Noregs konungatal uppkommit. Denna behandlar liksom Ynglingatal en norsk konungasläkt. Liksom beträffande Ynglingatal så har även om denna dikt i den gamla isländska litteraturen oriktiga uppgifter lemnats angående vem som vore diktens författare (se Mogk, Ark. f. nord. filol. IV. 240 ff.). Ock liksom Ynglingatal enligt min mening icke är skrivet för någon norsk konung, utan troligen endast för en isländsk släkt, Breiðfirðingarna, så är icke häller Noregs konungatal skrivet för någon norsk konung, utan för att förhärrliga en isländsk ätt, Oddverjarna, genom att uppvisa deras lysande anor.

Såsom säkert resultat av föregående undersökning vill jag således anse, att Ynglingatal diktats med Háløygiatal som mönster samt att den förra diktens avfattningstid ligger någonstädes mellan o. år 1000—o. år 1135. Vidare torde av vad ovan andragits framgå såsom troligt, att Ynglingatal diktats inom den "västliga" grenen av Ynglingaätten.

Mars 1894.

Elis Wadstein.

Kvett.

Dröftningen af dette meget omtvistede ords betydning har, som det synes, kun fört till det höjst utilfredsstillende resultat, at det nu udskydes af Fritzners fortrinlige ordbog som et *non liquet.*

Allerede 1884, ved modtagelsen af Konrad Gislasons andet og sidste bidrag til discussionen om ordets betydning, meddelte jeg ham i al korthed indholdet af de fölgende bemærkninger, som det måske kunde interessere "Arkivs" læsere at blive bekendt med.

Mærkværdig nok synes man ikke at have lagt mærke til Erik Jónssons tilnærmelsevis ganske rigtige forklaring af ordet i "Oldnordisk Ordbog", 1863:

"***Kvett*** ... *vistnok* = kvetti *(nu på sine Steder i Island), et Stykke Kjöd*". — Hvad der mangler i denne forklaring er, at det ikke angives, hvad det er for slags kød, hvorom "kvett" specielt bruges. Med de i klammer indfattede ord tilkendegiver ordbogsforfatteren, at han selv erindrede at have hørt ordet, navnlig da på østerlandet i Island, hvorfra han stammer, anvendes i den betydning han her tillægger det. Også jeg kommer fra den samme kant af Island, og kender ordet "kvetti" meget godt. I min ungdom var det ganske almindeligt i "Østfjordene", og da jeg sidst var på Island, i 1890, var det endnu ligeså gængse som før.

At formen "kvetti" er den samme som "kvett" kan vel ikke være nogensomhelst tvivl underkastet. Jævnför, f. e., "gren", nyisl. "greni", "hǿnsn"—"hænsni", "lén"—"léni", "skíđ" —"skíđi", o. s. v.

På østerlandet i Island betyder ordet "kvetti"

1. Hvalkød, eller nærmere bestemt, et stort, tungt stykke hvalkød, og er det tekniske udtryk for de vældige stykker af hvalens magre kød, "þvesti", som flenses af skelettet, når

man først har flået bort spækket, "spik", og det mellem dette og "þvesti" beliggende mellemspæk, "rengi". I egentlig betydning kan ordet kun bruges om hvalkød, ti begrebet indbefatter en så tyk benløs masse som intet andet dyrs afflensede kød kunde udgøre.

2. En tung klump, eller masse; en betydning der har udviklet sig af den erfaring man har havt af hvalstykkernes vægtighed. Men i denne bemærkelse er ordets brug meget indskrænket, idet det kun kan anvendes på genstande der ved siden af vægtigheden, i det mindste tilnærmelsesvis, har egenskaben blödhed tilfælles med "kvetti". Jeg erindrer ikke sikkert at have hørt ordet bruges i denne betydning undtagen af barnepiger ved at löfte svære børn på deres arme: — "þú ert mikiđ kvetti, barn" du er da rigtigt et "kvetti", mit barn.

At havmanden i visen i "Halfs saga" (Fas. II, 33) med ordene: "en kvett tǫnnum" mener: men hvalkød for tænder, forekommer mig at have al rimelighed for sig. Det er hans egen yndlings-spise han anbefaler som en af de ting, der udgør "hvat manni er bezt". Og at han så omtrent har truffet det rigtige, endog med hensyn til de tilstedęværendes, samt mange andre menneskers, smag, tør man vel anse for givet, når man betænker hvor høj pris nordboerne, ude i Island i det mindste, satte på hvalkød, det eneste fødemiddel, for så vidt jeg kan erindre, for hvis erhvervelse de ikke tog i betænkning, når det skulde være, at slås på liv og død.

"Kjøt" er vel ingenting andet end en nyere afstamning af "kvett", frembragt formedelst 'front-palatal' assimilation af rodstavelsens labial (der formodentlig først gjorde sig geldende i dativ-formen "kvett*vi*": kivettvi—kíettvi—kjettvi), fulgt af v-omlyd af rodvokalen: kjøttvi, hvilken omlyd derpå overførtes på de andre kasus. Forkortelsen af den lange hårde dental-konsonant har sin grund i stræben efter blødlyd; at den fandt sted inden rodstavelsen blev omlydt, tør man vel

slutte deraf at endnu udtalen "kjett" (ket) og "kjöt" vexle om hinanden overalt på Island.

"Kvett" er således den oprindelige form af kjøt i betydningen kød i almindelighed. Dets indskrænkede betydning i nyislandsk hidrører vel dels fra forbrug dels fra stræben efter 'differentiation'.

Cambridge, 19. sept. 1893.

Eiríkr Magnússon.

Notizen. [1]

7) Im Arkiv VII, 387 hat sich H. Gering mit recht gegen meine behandlung von Flateyjarbók I, 117, 30 f. gewandt; aber er schiesst über das ziel hinaus: weder den herausgeber noch den schreiber trifft irgend welche schuld.

Es ist merkwürdig, dass man bislang versäumt hat, sich die grundlage zu einer sichern beurteilung der Ólafssaga Tryggvasonar in der Fltb. zu schaffen, um so merkwürdiger, als schon in der vorrede zum ersten bande der Fms. (s. 14) auf den rechten weg hingewiesen wird. Wenn es dort heisst, dass cod. AM. 62 fol. (S) der Fltb. am nächsten stehe, so muss ja das von selbst auf den gedanken führen, ob sich nicht vielleicht hier eine station finden liesse, die von der recension ABCDE zur Fltb. hinüberleite. Und eine vergleichung von S und Fltb. ergibt denn in der tat, dass beide eine erweiterte gestalt der OsT. voraussetzen, die dann in der Fltb. nochmals erweitert wurde. Alles was S und Fltb. gemeinsam haben, ist gut der erweiterten recension. Wenn also z. b. Fltb. I, 78, 20 ff. ein par zeilen eingeschoben sind, die nur noch in S stehn, dann ist diese interpolation altes gut, nicht neurung der Fltb. Dies gilt auch von Fltb. I, 88, 11—16 (hernat); darauf folgt in S: *sem nv hefir fra verit sagt*, während der rest des kapitels der Fltb. in S keine entsprechung hat. Daraus geht hervor, das Fltb. I, 88, 11—16 alt ist, dagegen 88, 17 ff. erst mit der Fltb. in die OsT. hereinkam, und zwar, wie ich schon früher angenommen habe, aus Oddr (*Oβ*), und ich will hinzufügen, dass alle die stellen der Fltb. (117, 30 ausgenommen), die ich bestimmt für interpolationen aus Oddr erklärt habe, in S nicht stehn. Hier macht also mein resultat nicht bloss "den eindruck der glaubwürdigkeit", es ist so wahrscheinlich wie nur möglich. Fltb. 117, 30 f. entstand auf die weise, dass in der erweiterten recension das Fms. I, 139, 4: *ok boðaði* — 6: *í Garðaríki* entsprechende übersprungen wurde. Fltb. hat den so entstandnen text be-

[1]) Vgl. Arkiv X, 206 ff.

wahrt; S ändert weiter: *at hann færi i garða RIKI•ok tvlka adr hans eyrendi sva.* Schreiber und herausgeber sind schuldlos.

8) Ein par bemerkungen zum texte der Fltb. I, 74 wird erzählt, wie Þorsteinn die verfolger auf eine falsche fährte bringt. Nach der hs. heisst es s. 74, 30 ff.: *Hann visade nu aullum þeim þvert fra þui sem þau ero folgin ok þa er þeir mattu sia þau, rann hann* etc. Der herausgeber korrigiert: *þa er þeir mattu eigi sia hann.* Diese konjektur ist sehr ansprechend, vor allem im hinblick auf Fms. I, 72, 4 ff.: *Vísaði hann þeim nú ǫllum þvers fra því sem þau vóru, en fór einn saman; ok þegar þeir máttu eigi siá hann, rann hann* etc. Aber sie ist unberechtigt, denn auch S liest wie Fltb., nur *voru* für *eru,* und *ok* überspringend. Die handschriftliche lesart ist beizubehalten. Þorsteinn führt die verfolger von dort weg, "wo sie (die flüchtlinge) verborgen waren und wo sie (die verfolger) sie (die flüchtlinge) sehn konnten".

S. 94, 34 liest die hs.: *hlęia ne hrækia.* Der herausgeber vermutet *leika* für *hrækia.* S. weist auf die richtige spur; dort steht: *hlęia ne hleka.* Es ist zu lesen *hlakka.*

S. 112, 20 f. liest die ausgabe: *þuiat Hakon jarl hafde fiollda manna sett j kastala ad veria virkit adr hann for fra ef enn kynne herr at at koma.* Die hs. liest: *for fra ad ef.* Der text ist also stillschweigend geändert. S liest: *kastala aðr hann for fra at veria borgina ef.* In der Fltb. ist *ad veria virkit* vorausgenommen, dann aber vergessen das *ad* zu tilgen. Lies also: *kastala, aðr hann for fra, að veria virkit, ef enn* etc.

S. 84, 27 hat der herausgeber stillschweigend die (falsche) lesart der hs. *binda* in *vinna* geändert; aber der fehler ist alt, er steht auch in S. 85, 30 ist fälschlich *jarl* eingesetzt; es fehlt in der gesamten überliefrung. Dagegen wäre 86, 1: VI mit den andern handschriften in VII zu ändern gewesen. 87, 16 ist das handschriftliche *út* gegen alle überliefrung in *upp* geändert. 91, 6 lesen Fltb. und S: *varazst ok geora,* nicht *at,* ebenso B und C; in A ist *varaz ok* ausgefallen. 91, 21 ist *konung* ohne handschriftliche gewähr. 91, 26 hat die hs. *fengu þar* mit der gesamten überliefrung, nicht *þeir.*

S. 92, 33 ff. liest die ausgabe *sagdi Dixin ok* (Fltb. *at*) *oll hennar rad at* (Fltb. *ok*) *þat mundi verda henni til hins mesta styrks.* Damit ist aber der stelle nicht auf die beine geholfen. S liest: *sagði Dixin, sem satt var, at ǫllo hennar raði mundi at honum en mesti styrkr.* C hat: *sogdu, at ollu hennar riki myndi þat vera mesti styrkr.* Die richtige überliefrung ist (Fms. I, 103, 5): *sagði Dixin, sem satt var, at ǫllu hennar ráði ok ríki mundi þat vera hinn mesti styrkr.* Für die vorlage von Fltb. und S ist anzusetzen: *sagði Dixin, sem satt var, at ǫllu hennar ráði mundi þat vera hinn mesti styrkr.*

9) Maríu saga, s. 73, 20 wird eine *saga Basilius byskups* zitiert. Von dieser saga sind zwei bruchstücke überliefert: cod. AM. 655 4:to, VI und 238 fol. II, bl. 2—4. Beide sind nicht

gut erhalten. Das erste, aus dem anfange des 13:ten jhds, ist ein doppelblatt, von dem nur die innerseiten (bl. 1^v und 2^r) zu lesen sind. Die 3 blätter von 238 fol. sind im katalog falsch numeriert, sie müssen in der reihenfolge 3—4—2 gelesen werden, und sind jetzt auf meine veranlassung in dieser reihenfolge eingeheftet. Zwischen bl. 3 und 4 (früher 4 und 2) fehlen 2 bll., ebenso zwischen bl. 1 und 2 (früher 3). Also gehörten die 4 ersten bll. von 238 fol. II ursprünglich zu einer lage von mindestens 8 bll. Bl. 5 und 6 (Katarine saga, Agnesar saga, Agathu saga), die Kålund derselben handschrift zurechnen möchte, sind, wie auch ursprünglich der fall und deshalb als 238 fol. III bezeichnet, von 238 fol. II zu trennen. Von diesem bruchstücke der Basilius saga ist bl. 2^r (früher 3^r) nur teilweise und bl. 3^v (früher 4^v) so gut wie gar nicht zu lesen.

Die saga ist eine übersetzung und bearbeitung der dem Amphilochius zugeschriebnen vita Basilii (S. S. Patrum Amphilochii Iconiensis, Methodii Patarensis, et Andreæ Cretensis Opera omnia . . . opera et studio R. P. F. Francisci Combefis, Parisiis 1644, s. 155 —225.).

655, 4:to VI, bl. 1^v setzt mit dem 4:ten kapitel des originals ein (s. 172) und schliesst mit s. 172, 40. Auf bl. 1^r sind noch einzelne stellen aus dem schlusse des 3:ten kapitels zu entziffern. Auf bl. 2^r steht der anfang des 6:ten kapitels; hier weicht der isländische text stark ab. 238 fol. II, bl. 2—3^r (früher 3—4^r) bringen kap. 8—s. 185, 39. Auf bl. 3^r ist eine erzählung des Libanius über den tod des Julianus apostata interpoliert (cf. Maríu saga, s. 699—702). Bl. 3^v, fast unleserlich, reicht bestimmt bis s. 189 anfang; denn zeile 31 steht: en ſenda þık t*il* ꜰvnd*ar* v*iđ* dioꜰvl mınn ſtıoꝛn*ara* = mittam te ad provisorem meum diabolum. Bl. 4^r, 9 beginnt mit kap. 16 (s. 215). Bl. 4^v schliesst: Eıgı ma ſva v*er*a d*ro*ttınn þ*vna*t v*ar*la man = Non potest hoc esse, vix enim (post horam erit anima tua in te) s. 222, 12. Der rest der saga könnte bequem auf einer seite platz finden. Auffällig sind die 8 ersten zeilen von bl. 4^r; sie erzählen das, was im original s. 187, 28—188, 9 steht, also auf bl. 3^v zu erwarten wäre.

Kopenhagen, d. 1. III. 93.

Gustav Morgenstern.

Jellinek, M. H. Beiträge zur erklärung der germanischen flexion. Berlin, verlag von Speyer & Peters, 1891 [1].

Författaren till föreliggande arbete (privatdocent för tysk filologi vid Wiens universitet) har på kort tid utvecklat en rätt betydande

[1]) Af detta arbete har jag hittills sett följande recensioner: Mahlow DL. XII, 47 ff. Hirt Litteraturbl. f. germ. u. rom. phil. XII, 366 f. Collitz AfdA. XVII, 275 ff. Michels IF. Anz. I, 29 ff. Kauffmann ZfdPh. XXVI, 265 f.

författareverksamhet på det språkvetenskapligt-filologiska området. Förutom ett litterärhistoriskt arbete Die sage von Hero und Leander in der dichtung, Berlin 1890, har han skrivit flera smärre uppsatser af grammatiskt, delvis litterärhistoriskt, filologiskt innehåll [1]). I dessa sina arbeten visar sig Jellinek som en kunskapsrik och habil forskare med skarpsinne och takt vid behandlingen af sina ämnen. Äfven det ofvan anförda arbetet bär spår af nämda egenskaper, äfven om man enligt min mening om det samma i dess helhet icke kan fälla ett afgjordt gynsamt omdöme. På grund af det ytterst torftiga material, hvarmed undersökningen föres, blir framställningen mager och rent af tråkig. Och med afseende på undersökningens resultat kan jag knappast inom de två första kapitlen finna ett enda nytt, som icke antingen är sannolikt oriktigt eller trots det på bevisföringen nedlagda arbetet fortfarande är lika omtvistadt som förut. Saken är att förf. gifvit sig i kast med att lösa frågor, som äro hardt när olösliga under hittills bekanta förutsättningar eller åtminstone äro ytterst svårlösliga. Nu medges visserligen att det är svårt att så pass lång tid som fulla två år, sedan arbetet utkom, vara fullt rättvis i bedömandet af detsamma. Säkert är emellertid att ofvan gjorda karakteristik i allmänhet motsvarar det första intrycket af genomläsningen genast efter arbetets offentliggörande. Det var nu emellertid också en mindre lämplig tid, på hvilken det utkom. Ty samtidigt och strax derpå utkommo en så stor mängd såväl sammanfattande som specialarbeten rörande det germanska slutljudet, att — äfven om frågan på långt när icke kan anses slutagerad — Jellineks arbete nödvändigtvis mycket hastigt skulle bli föråldradt; jag kan hänvisa till följande delvis redan af J. kända arbeten: först och främst framställningarna af Brugmann i Grundr. II, Kluge och Noreen i Pauls Grundr. I, äfvensom J. Schmidt i hans Pluralbildungen der indogerm. neutr., så Collitz förutom i hans uppsats AJoPh. IX, 42 ff. (aftryckt BB. XVII, 227 ff.) framförallt BB. XVII, 1 ff. Streitberg IF. I, 259 ff. jfr II, 415 ff. Zur germ. sprachgesch., jfr PBB. XIV, 165 ff., XV, 489 ff. Hirt IF. I, 1 ff., 195 ff., jfr II, 337 ff., van Helten PBB. XV, 455 ff., XVI, 272 ff., XVII, 272 ff., 550 ff., Wiedemann KZ. XXXI, 479 ff., XXXII, 149 ff., jfr äfven 109 ff.

---

[1]) Här kunna nämnas: Miscellen PBB. XIV, 157–161. Über einige fälle des wechsels von *w* und *g* im alts. und ags. ib. 580—584. Germanisch *g* und die lautverschiebung ib. XV, 268—286. Germanisch $\bar{e}^2$ ib. 297—301. Zum Heliand ib. 301—305. Zur Kudrun ib. 305–306. Die Monseer glossen ib. 412–428. Zum Finnsburgfragment ib. 428–431. Bemerkungen zu mhd. gedichten ib. 431. Die dialektischen verhältnisse des Monacensis ib. 435—437. Zur Skeireins ib. 438—440. Das suffix *io* ib. 287—297. 570. XVI, 318—335. (tills. med Kraus) Die Widersprüche im Beowulf ZfdA. XXXV, 265–281. Zur frage nach der verschiebung der gutturale ib. XXXVI, 77–88. Zur frage nach der quelle des Heliand ib. 162–187. Gotisch *w* ib. 266—278. *Dana halt* im Hildebrandslied v. 31 ib. XXXVII, 20. Gotica minora ib. 319. Zur Kaiser-Chronik AfdA. XVI, 139. Rec. af Collitz Die behandlung des urspr. auslautenden *ai* ib. XIX, 33—38. Zur deklination der ahd. abstracta Germania XXXVI, 137–139.

Lit. prät. 160 anm., Bojunga IF. II, 184 ff., ref. GGA. 1891, 757 ff. Viktigast torde i detta hänseende Hirts på Bezzenberger-Fortunatov-Hansens upptäckt om befintligheten af jämn och cirkumflekterad aksentart redan i indoeuropeisk tid stödda undersökningar vara, om också flera af hans påståenden äro högst tvifvelaktiga, i hvarje fall stödda på ett otillräckligt, delvis missförstådt material. Så mycket är enligt min mening säkert att hufvudsynpunkterna i Hirts framställning äro riktiga och göra Jellineks utredning onödig eller ohållbar, hvad rör långa slutljudsvokaler med eller utan efterföljande konsonant. Redan förut har det varit anmärkt att det berodde närmast på om slutstafvelsen i germansk tid uppbar hufvudtonen, ej i främsta rummet om den var skyddad af efterföljande konsonant eller ikke, huru den kom att utveckla sig i germansk tid (jfr ref. BB. XVI, 146 ff.). Denna synpunkt har i förening med synpunkten om olika arter af accent genomförts af Hirt och det är enligt min mening hans stora förtjenst.

Det ofvan sagda beträffar nu hufvudsakligen de båda (eller t. o. m. de tre) första kapitlen af Jellineks arbete.

I. Capitel. Das vokalische auslautsgesetz omfattar 1. Die schicksale auslautender langer vokale. Förtjenstfull är i denna framställning resumén och kritiken af de före J. framstälda teorierna angående det germanska slutljudet. Specielt lycklig är kritiken af Mahlow's L. v. framstälda åsikter. — 2. Die schicksale auslautender kurzer vokale är den i formelt hänseende bästa delen af J:s arbete. Äfven med afseende på tvistefrågan om tillvaron af urgermansk apokoperingslag synes J. intaga en riktig ståndpunkt, då han i likhet med Brugmann Grdr. I, § 659 anm. förnekar densamma. Följaktligen betraktas (s. 17—50) synkoperingar och apokoperingar under de särskilda språkafdelningarnas synpunkt (gotiska, nordiska och vestgermanska språk).

II. Capitel. Die schicksale langer ursprünglich durch dental gedeckter vokale (s. 60—71). Här är framför allt att framhålla Jellineks mening att i urgerm. tid ännu dental efter lång vokal var bevarad, emedan den efter all sannolikhet är oriktig och hela företeelsen att bedöma i anslutning till läran om olika accenter. Specielt äro de i anslutning till fht. *nefo,* aisl. *nefi* o. s. v. i förhållande till en indoeurop. grundform. **nepōt-* förda resonemangen förfelade, jfr t. ex. Hirt IF. I, 201 o. a. — På grund af samma synpunkter måste man fälla ett dylikt omdöme om

Cap. III. Der nominativ singularis der *n*-stämme (s. 74—94), der dock redogörelsen för flexionen af de främmande egennamnen i gotiskan (s. 76-84) är särdeles förtjenstfull.

Cap. IV. Germanische conjunktive (s. 94—105). I detta kapitel söker J. förklara de got. konj.-formerna på *-au* (*bairau, atsteigadau, -ndau, haitaidau* o. s. v.). Efter ett något oöfversiktligt hållet referat af hittills framkomna förklaringsförsök söker han göra antagligt, att vi ha att utgå från mediala konjunktiver, till hvilka tillagts den

s. k. part. *-u*. Emellertid kan hans bevisföring på intet sätt anses bindande, något som J. också själf framhåller. Snarast torde man väl, delvis i anslutning till förut framstälda förklaringar, med Hirt IF. I, 206 och Bojunga IF. II, 186 för *bairau* böra utgå från ett ieur. **bherōm* eller **bherām* (jfr fbg. *berą*, lat. *feram*). Sannolikt har germ. *-ōn* i slutljud öfvergått till ett got. öppet *ō*-ljud som der (specielt i icke hufvudbetonade stafvelser, således specielt i slutstafvelser) tecknades med *-au* (jfr ref. De deriv. vb. contr. 186 f., jfr rörande ieur. *ē* i lika ställning ref. a. st. Hirt IF. I, 204. Streitberg Zur germ. Sprachgesch. 76 ff. o. a.).

Detta i allmänhet rörande de olika hufvuddelarne af J:s bok. Äfven mot vissa detaljer skulle jag hafva att anmärka. Så t. ex. kan jag alls icke ansluta mig till J:s resonemang rörande den germ. dativen af *-ō*-(och *-ā*-)stammar (härom i korthet ref. BB. XX, 81 ff.). Men det skulle föra för långt att här ingå på sådana detaljer.

Jag vill icke härmed hafva nekat att J:s bok är i vissa afseenden förtjenstfull. Den utmärker sig för en klar stil och en logisk bevisföring; äfvenledes äro vissa specialundersökningar af värde; i hvarje fall visa de prof på stort skarpsinne. Olyckan var och är, att boken kom ut för sent: den hade icke och kunde icke hafva någon värkan inom den rika litteratur, som nästan samtidigt och från delvis nya synpunkter grep sig an med frågan om de germ. slutljudslagarna.

Upsala. **Karl Ferdinand Johansson.**

Vilhelm Gödel, Katalog öfver Upsala Universitets biblioteks fornisländska och fornnorska handskrifter (Skrifter utgifna af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala. II, 1). Upsala 1892. Pris 2 kronor.

De handskriftsskatter, som finnas i våra offentliga och enskilda bibliotek, blifva ofta obeaktade, emedan tryckta förteckningar öfver dem saknas. Det är därföre med glädje, som vi hälsa alla publikationer, som gå ut på att fylla denna brist, i synnerhet då de intaga en så framstående plats som ofvanstående katalog.

I förordet upplyser förf., att han följt den plan, efter hvilken *Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling* redigerats, och därom är intet annat än godt att säga, alldenstund sistnämda publikation torde få anses mönstergill. Dock äro de notiser, som meddelas om handskrifterna, stundom alltför knapphändiga. Man hade väntat, att författaren meddelat, hvilka handskrifter eller delar af sådana blifvit utgifna. Hvad som nämnes under rubriken "Användn. och beskrifn.", är allt för litet upplysande i detta hänseende. Hade förf. äfven i denna punkt följt sin förebild, hade han gjort sin katalog ännu användbarare.

De förarbeten, som stått förf. till buds, äro: *J. Hadorph, Apographum donationis Delagardianæ*, Holmiæ 1672, Meddelanden af

Arnamagnæanska Kommissionen i Dansk Antiqv. Tidskrift 1846—48, s. 97 ff., samt Cod. AM. 927 4:o, innehållande en af Jón Sigurđsson och Ólafur Pálsson utförd beskrifning öfver en del af samlingen.

De fornisl. och fornno. handskrifterna hafva införlifvats med Upsala Universitets bibliotek på skilda tider. De dyrbaraste af dem förvärfvades med Magnus Gabriel De la Gardies donation 1669. Under n:o R: 686 (sid. 33) få vi veta, att denna papp.-hs. af Olof den heliges saga är en afskrift af den i Upsala-branden 1702 förkomna *DG: 3*. Men om samlingen för öfrigt nu är fullständig, nämner ej förf.; det hade dock varit af intresse att känna. De nu befintliga hss. bära numren 4—7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 30—32, 41, 55. Alla sina fornisl. och fornno. hss. förvärfvade De la Gardie genom köp af den bekante forskaren och samlaren Stephanus Johannis Stephanius. Detta anser förf. på goda skäl (sid. 1) gälla äfven om "Upsala-Eddan" (DG: 11), ehuru ett slags tradition velat räkna den till Rugmans manuskriptförvärf af år 1661. I De la Gardies ägo har också enligt förf. (sid. 41) befunnit sig den af Stephanius skrifna R: 693, ehuru den ej medföljde De la Gardies donation, utan först med Nordinska samlingen 1814 kom till Upsala Universitet.

Bland den De la Gardieska samlingen finnas visserligen endast några få perg. hss. (n:o 4—7, 8, 9, 10, 11) — de enda fisl. o. fno. perg. hss., som universitetsbiblioteket äger — men en del af dem äro synnerligen viktiga. De hafva också länge varit uppmärksammade och äro delvis utgifna. DG: 4—7, som utgör rester af två codices, är skrifven omkring 1250 med norsk ortografi och har bevisligen under skilda tider tillhört norrmän. Utom ett fragment af *Odd Munks Olafs saga Tryggvasonar* (se Munch, Saga Olafs Konungs Tryggvasunar, Christ. 1853) innehåller den öfversättningar, nämligen fragment af *Pamphilus och Galathea*, Dialog mellan *"Æđra"* och *"Hugrekki"*, *Elis saga ok Rosamundu* samt *Strengleikar eđa Ljóđabók*. Af dessa äro alla utom dialogen utgifna (fragmentet af Pamphilus och Galathea af Kölbing, Germ. XXIII, 129 ff., Elis saga af densamme, Heilbr. 1881, Strengleikar af Keyser och Unger, Christ. 1850). Särdeles intressant är Elis-sagan. Den är öfversatt enligt eget vittnesbörd från franska af abboten Robert på konung Hakon Hakonssons befallning, men dess original har varit defekt i slutet. Denna öfversättning har sedan bearbetats af någon isländing, som tilldiktat en afslutning [1]). För öfrigt är Elis saga en af de få rester, som nu finnas kvar, af i Norge under 1200-talet öfversatta riddareromaner. De flästa kännas nu endast genom öfversättningar till svensk vers, nämligen Ivents saga, Flores saga ok Blanziflur, Hertig Fredrik af Normandie, eller isländska bearbetningar, såsom de två förstnämda och några andra.

De öfriga perg.-hss. innehålla: DG: 8, I: en norsk afskrift af Magnus Lagabœtirs landslag, Rettarbœtr af Hákon och Magnus, Far-

[1]) Se Klockhoff, Små bidrag till nord. lit. hist. under medeltiden, Upsala 1880. Kölbing anser, att den isl. bearbetaren hämtat afslutningen ur någon fornfransk handskrift, men detta är af flere skäl osannolikt.

mannalǫg ur Bjarkeyjarréttr (använda för Norges gamle Love), II: Olafs saga hins helga (se Keyser och Unger, Olafs saga hins helga, Christ. 1849); DG: 9: — från 1500–1600-talen — åtskilliga skrifter rörande isländska lagväsendet m. m. (använd i Norges gamle Love och Dipl. Island.); DG: 10: Grettis saga, fragment (använd i Magnussons och Thordarsons uppl. Kjbhn 1853); DG: 11: den bekanta "Upsala Eddan". Återstoden af De la Gardieska samlingen utgöres af pappershandskrifter. Om dessa liksom om alla i Upsala univ. bibl. förvarade papp.-hss. kan sägas, att de blifvit alltför litet undersökta, för att något omdöme om deras värde skulle kunna fällas. I allmänhet torde de vara af underordnad vikt.

I afd. II redogör förf. för hithörande skrifter från öfriga samlingar. Alla dessa äro på papper. De flesta hafva förvärfvats med den Salanska samlingen 1717 (19 nummer [1])). Af dessa torde följande vara af större intresse: R: 683, som bland annat innehåller Háttalykill, om hvilken förf. anmärker, sid. 28: "Denna uppteckning af dikten stämmer ej med dem, som förekomma i R: 694, 1, 703, 4 och 715, I: 2, liksom dessa sins emellan afvika"; R: 685, som bland annat innehåller en af Sparfwenfelt i Köpenhamn 1682 tagen afskrift af den förlorade *Jǫfraskinna*, samt slutligen R: 706, som jämte annat innehåller *Trójumanna saga*, om hvilken förf. säger: Med hänsyn till texten såväl språkligt som deruti, att den ej öfverensstämmer med någon af de uppteckningar vi för öfrigt äga af denna saga, vågar jag hålla före, att originalet till afskriften varit den nu förkomna pergamentshandskriften "Ormr Snorrasons bok". Den innehöll jämte annat "Trójumannasaga".

Några få hss. hafva förvärfvats med Celsiska samlingen 1795 (9 n:r), Nordinska samlingen 1814 (5 n:r) samt åtskilliga andra (9 n:r).

Katalogen afslutas med ett Person- och ett Sakregister.

Det är att hoppas, att denna katalog snart efterföljes af andra och särskildt att det ej skall dröja alltför länge, innan en tillförlitlig förteckning öfver Kongl. Bibliotekets rika skatt af fornisl. och fornno. handskrifter blir i tryck tillgänglig. Och när skall det djupt kända behofvet af en förteckning öfver svenska medeltidshandskrifter blifva fylldt?

[1]) I en del nummer äro handskriftdelar från olika samlingar sammanförda; t. ex. R: 692, som innehåller blad 1–8 från Celsiska samlingen och det öfriga från den Salanska.

Linköping i juli 1893. **O. Klockhoff.**

Tillägg och rättelse till Arkiv N. F. VI, 3—4.

Exempel på *kombinerat* yngre *u*-omljud föreligga kanske även i fg. gen. *fygura* (jmf. isl. *figurra*), fsv. *fyghurtandi* (VGL. IV) och möjligen i fsv. *føtir* "fet" (med *ø* 3 ggr i Palmsk. hskr. 405, från dat. *fetu, fetum*?).

Prof. G. Storm meddelar, att Joh. Fritzners dödsdag var den 17 (icke den 10) dec. 1893. A. K.

Några anmärkningar till Atlamál.

1.

Vid tolkningen af Atlamál har man, såsom särskildt Bugge visat, en god hjälp i Völsungasagans prosaiska berättelse om samma tilldragelse, som skildras i dikten. Med stöd af Völsungasagan vill jag föreslå ett nytt sätt att emendera en vers i Atlamál, hvilken af ålder ansetts korrumperad.

Då Atles sändemän framfört inbjudningen till Gunnar och Högne, heter det (Bugges Eddauppl. str. 7, v. 5 och ff.):

het þa Gunnarr
ef Hawgni vildi,
Hawgni þvi nitti
er hinn vm rǫddi.

Codex Regius (se Wimmers och Finnur Jónssons "diplomatiska" transskription af texten s. 81) öfverensstämmer i det väsentliga med Bugges läsning; blott må anmärkas, att *rǫddi* beror på en af Munch föreslagen ändring af textens *rǫþi*, hvilken sistnämnda form mycket väl kan bibehållas (se Bugges Eddauppl. s. 293 och s. 434).

Så vidt jag vet, är Svend Grundtvig den förste, som gjort uppmärksam därpå, att textens *nitti* ej tyckes passa till sammanhanget.

Som orden nu stå, blir öfversättningen: Gunnar lofvade (att resa), om Högne ville det; Högne nekade till det (eller ville ej samtycka till det), som den andre (= Gunnar), beslöte [1]).

[1]) Möjligen skulle dock den öfverlämnade texten kunna försvaras och tolkningen blifva följande: Högne opponerade sig mot det, som den andre rådde till, d. v. s. mot det, att Högnes vilja skulle blifva bestämmande för färden (Högne ville ej bära ansvaret). Dock synes mig denna tolkning något tillkrånglad.

Emellertid ådagalägger, såsom Grundtvig anmärker, den följande berättelsen, att Högne var besluten att deltaga i färden. Vidare visar Grundtvig, att Völsungasagans framställning af Högnes förhållande ej låter förena sig med Atlamåls *nitti*. Där lyda orden (Bugges uppl. s. 169): *heitr nú* (Gunnarr) *ferðinni ok segir Högna bróður sínum; hánn svarar: "Yðart atkvæði mun standa hljóta, ok fylgja mun ek þér, en úfúss em ek þessarrar ferðar"*: Gunnar lofvar att resa och berättar det för sin broder Högne. Denne svarar: Edert beslut skall äga bestånd och jag månde följa dig; dock är jag obenägen för denna färd.

Völsungasagan omnämner alltså icke (direkt[1]), att Gunnar ville hänskjuta frågan om resan till sin broders afgörande; däremot framhålles det kraftigt, att Högne fogar sig efter Gunnars beslut, låt vara att han ej gör det med gladt hjärta.

Grundtvig ändrar därför (se hans Eddauppl. s. 156 och s. 246) *nitti* till *játti* ("Hogne sagde, att han vilde göre, hvad Gunnarr måtte bestemme sig til").

Naturligtvis ger denna ändring god mening: den har också blifvit upptagen af Bugge i dennes tillägg (Eddauppl. s. 434)[2].

Emellertid tyckes den dock vara något våldsam. Det kan också anmärkas, att den ej till fullo stämmer med den resignation, som fått ett uttryck i Högnes svar enligt Völsungasagan.

Senare Eddautgifvare hafva funnit sig föranlåtna att föreslå nya sätt att förbättra texten på ifrågavarande ställe.

Så har Karl Hildebrand (Eddauppl. s. 271) insatt det nekande *-t* efter *nítti*, d. v. s. han låter Högne med an-

---

[1]) I ordet *segir* kan naturligtvis ligga ett angifvande däraf, att Gunnar frågar sin broder om hans mening.

[2]) Gering öfversätter (Die Edda s. 266): *sein Ja gab Hogni auch, wenn jener zur Fahrt bereit sei.*

vändande af dubbel negation förklara, att han ej nekar till eller opponerar sig mot det, som Gunnar besluter. Hildebrands ändring har godkänts af Dr. Finnur Jónsson (Eddalieder II, s. 82).

Slutligen har Gudbrand Vigfusson i Corpus Poeticum Boreale I, s. 333 i stället för de två sista verserna i den anförda halfstrofen insatt följande långvers:

Hǫgni því nýtti es hinn um rǽddi,

hvilken han öfversätter: Hogni said that he would stand by the other's will. Verbet *nýta* kan enligt Fritzner[2] betyda "taga för godt, vara tillfreds med något", men då detsamma, att döma af de exempel, som anföras af Fritzner, i de anförda betydelserna icke förbindes med dativus, torde Vigfussons förslag ej kunna tagas med i räkningen.

Däremot är Hildebrands ändring lätt och framkallar inga betänkligheter, om också den dubbla negationen ej är tilltalande, särskildt därför att i de få fall, då, såsom här, två negationer upphäfva hvarandra, jakandet snarare blir förstärkt än tvärtom: här ägde man rätt att vänta ett försiktigt, dröjande samtycke.

Bättre vore det, om man kunde i stället för *níttit* insätta ett verb, som ännu bestämdare framhölle, att Högne böjde sig för sin broders rådslut. Därigenom vunnes en närmare öfverensstämmelse med Völsungasagans förut citerade ordalag.

Jag insätter *hlítti* i stället för *nítti.* Det svaga verbet *hlíta* betyder enligt Fritzner[2] "gifva sig tillfreds, låta sig nöja med något", samt "med lydnad underkasta sig och efterfölja" (hvad som blifvit en kungjordt). Det, som man underkastar sig, står i dativus. Den senare betydelsen passar förträffligt på det ifrågavarande stället. Högne underkastade och böjde sig för det, som hans broder bestämde. Han lät ej sin egen obenägenhet att resa lägga något hinder i vägen. Han ger ett passivt, jämförelsevis resigneradt, samtycke.

Hvad Atlamál uttryckt genom ordet *hlítti* är närmare utfördt i Völsungasagans återgifvande af Högnes svar: *Yðart atkvæði mun standa hljóta, ok fylgja mun ek þér.*

I metriskt afseende låter *hlítti* mycket väl försvara sig, ehuru *nitti* naturligtvis ej är felaktigt. *Hlítti* kommer att alliterera med den föregående bistafven i *Hǫgni* och den följande hufvudstafven i *hinn.* Såsom Bugge anmärkt (Eddaupplagan s. 434), är det i Atlamál vanligare, att den udda versen har *två* bistafvar än att den nöjer sig med *en.* Emellertid har Sievers (Altgermanische Metrik s. 76) gjort den iakttagelsen, att i typen A* af Málaháttr [1]), d. v. s. den verstyp, till hvilken

Hǫgni því nítti

hör, dubbel alliteration ej så ofta påträffas som enkel. (Naturligtvis är det frågan om de udda verserna.)

Granskar man närmare de vid pass 43 verser i Atlamál, som äro byggda på samma sätt som den ifrågavarande, d. v. s. hafva (första) bistafven främst i versen och andra takten bildad af en tvåstafvig verbalform, skall man finna, att c. 24 verser visa bistaf i versens penultima mot c. 19 verser, som endast hafva enkel alliteration [2]). Siffrorna gifva alltså ett — låt vara obetydligt — företräde åt ett ord med bistaf framför en form utan allittererande begynnelseljud.

Att *hlítti* förvanskats till *nitti* synes mig lätt förklarligt. I Codex Regius utelämnas ofta *h* i framljudet före *l* (se Bugges Fortale till Eddaupplagan s. XII). Det synes ej orimligt, att någon gång ett *h* varit bortkastadt i den handskrift (l. de handskrifter), af hvilken (l. hvilka) Codex Regius är en afskrift.

Litti åter kunde lätt blifva *nitti* under inflytande af det *ni* (i *Hǫgni*), som slutade det första ordet i versen. Wimmer

[1]) Fordom af Sievers benämnd E.

[2]) De verser, som hafva bägge bistafvarna i första takten, komma här ej med i räkningen.

och Finnur Jónsson hafva i inledningen till "Håndskriftet Nr. 2365 4:to gl. kgl. Samling" s. LXIV anmärkt, att skrifvaren ofta begått fel, som framkallats däraf, att han haft i sina tankar närstående ord.

2.

Då Atles inbjudning blifvit mottagen och det bestämts, att Gjukungarne skola fara, hade — berättar Atlamál — både Högnes gemål Kostbera och Gunnars hustru Glaumvör onda drömmar, som bådade ofärd. Uti en följd af strofer uppräknas det ena olyckstecknet efter det andra, som visat sig för kvinnorna i sömnen. De omtala dem för sina män i akt och mening att förmå dessa till att afstå från färden, men förgäfves. Gunnar utropar (Atlamál strof 29, v. 1 och ff., enl. Bugge):

Seinat er at segia,
sva er nv raþit,
forþvmca for þo,
allz þo er fara ætlaþ;
mart er mioc gliciigt,
at mvnim scammęir

eller i öfversättning: "Det är för sent att säga detta (= omtala de varnande olycksdrömmarne), så är det nu bestämdt; vi undslippa dock icke färden, eftersom det dock är bestämdt att (vi skola) fara. Det är af många skäl mycket sannolikt, att vi blifva kortlifvade".

Det är särskildt *ett* ord i den anförda strofen, som förefallit Bugge misstänkt. Det är *þo* (= dock) i slutet af den tredje versen (se Eddauppl. s. 296). I sina tillägg och rättelser (s. 434) går han in på Grundtvigs förslag att ändra *þo* till *þessa:* "Linjen kommer da ikke længer til at ende paa en betonet Stavelse, den stødende Gjentagelse af *þo* fjærnes og vi faa et bestemtere Udtryk".

Hildebrand har (Eddauppl. s. 275) behållit *þó* och (s. 273) anmärkt, att borttrödjandet af de — låt vara fåtaliga — verser i Atlamál, som sluta på betonad stafvelse, är allt för vågadt.

Äfven Finnur Jónsson (Eddalieder II, s. 85) har bibehållit *þó*. Rask läser mot handskriften *þá*, hvilket ej förminskar svårigheterna (mer än så till vida, att *þó* ej upprepas).

Slutligen har Vigfusson (Corpus Poeticum Boreale I, s. 335) företagit en ändring af texten: han insätter *feigð* i stället för *for þo* och öfversätter "*forðumka feigð*" med "we cannot escape our doom."

Helt säkert har Vigfussons fina poetiska sinne ledt honom på rätt spår, då han fann sig föranlåten att insätta ett ord, som syftade på Niflungarnes af ödet bestämda undergång, i stället för det tämligen platta och intetsägande *fǫr* = färd.

Emellertid kommer genom Vigfussons emendation versen att bestå af endast 4 stafvelser, något som strider mot lagarna för málaháttr. Fyrastafviga verser förekomma väl någon gång [1]), men till ett så ringa antal, att man ej äger rätt att förändra en vers, som enligt texten är femstafvig, till fyrastafvig.

Af metriska skäl är också ändringen af *þo* till *þessa* föga tilltalande; genom den skulle versen erhålla en öfverskjutande stafvelse, utan att denna stafvelse inginge som del i en "upplösning". Granskar man de "sexledade" verser, som enligt Sievers (Altgermanische Metrik s. 78) förekomma i Atlamál — de äro ganska få till antalet —, skall man ej finna någon, som till sin byggnad fullt liknar den föreslagna versen:

forðumka fǫr þessa.

---

[1]) Sievers, Altgermanische Metrik s. 72.

Men ej heller

forðumka fǫr þó

låter försvara sig inför de metriska lagarna. Alliterationen visar, att versen bör föras in under Sievers A-typ (A*) (d. v. s. den typ, som af Wisén [Arkiv III, s. 205] och Sievers själf fordom betecknades med E [E*], se Altgermanische Metrik s. 32), men i denna får ej sista taktens sänkning utgöras af ett självständigt ord. Åtminstone anför Sievers ej något exempel därpå, att något sådant inträffar.

Vi bringas alltså till det resultat, att versen i det skick, hvari den förekommer i de vanliga handupplagorna, ej kan vara riktig. Förut hafva vi sett, att de emendationer, som föreslagits, ej äro fullt tillfredsställande.

Svårigheten försvinner, om man går tillbaka till handskriften och tager fasta på, hvad där verkligen står skrifvet

Enligt L. Wimmers och F. Jónssons fototypiska upplaga af Codex Regius (s. 82) lyder det ifrågavarande stället i Atlamál på följande sätt (med insättande af vanliga bokstafstyper): *Seinat er at segia sva er nv raþit forþumca fór-* (ny rad) *þo allz þo er fara ætlaþ* o. s. v. Vi finna alltså, att *fór* genom bindestreck är förenadt med *þo* på nästföljande rad.

Genom bindestrecket måste skrifvaren anses hafva angett såsom sin uppfattning, att *fór* och *þo* hörde tillsammans och bildade ett ord. Enligt företalet till den fototypiska upplagan af Codex Regius (s. LXIII) inträffar det endast *en* gång, att ett bindestreck anbragts felaktigt i radens slut. Däremot är det mycket vanligt, att bindestreck saknas.

Men *fórþo* ger oss icke något antagligt isländskt ord, om man skall stå fast vid, att *ó* här representerar *o*, *ó*, *ǫ* eller *ø*. Dock enligt Bugge (företalet till Eddaupplagan s. IX) förekommer *o* i en stamstafvelse såsom motsvarande *u* på ett ställe i Sigurđarkviđa (III, str. 51; Codex Regius, transskriptionen s. 70), där *óng* står i stället för *ung*. Jag an-

tager, att *ó* i *fórþo* också betyder *u*, att alltså detta ord motsvarar *furþo* eller *furðu* (med normaliseradt skrifsätt).

Huru det skall förklaras, att *u* här fått rymma platsen för *ó*, må lämnas därhän; dock må det ej anses ur vägen att påpeka, hurusom *óng* i Sigurðarkviða III, str. 51 omedelbart föregås af *kona* med ljudförbindelsen *on*, och hurusom *fórþo* omedelbart följer på *forþumca*, som innehåller väsentligen samma bokstäfver som det följande ordet. I bägge fallen är det alltså tänkbart, att *ó* tillkommit under påverkan från närstående ord, som skrifvaren nyss förut präntat.

Hvad den öfver *o* stående accenten vidkommer, må det erinras därom, att L. Larsson i sin upplaga af "Äldsta delen af Cod. 1812 4:to Gml. Kgl. Samling" antager, att på ett antal ställen i denna handskrift accent blifvit använd för att angifva, att något är felskrifvet (se Larssons Inledning s. VII). Det torde ej vara otänkbart, att accenten i *óng* och *fór* tillkommit af enahanda anledning.

Om alltså *fórþo* kan anses representera *furðo*, blir frågan, om genom denna form versen blir tillfredsställande från meningens och verslärans olika synpunkter.

Furða har enligt lexikograferna den dubbla betydelsen af *miraculum* och *omen:* en sällsam tilldragelse eller uppenbarelse, som varslar en tillkommande händelse. Denna är hufvudsakligen en olyckshändelse, en olycka, ofta döden.

De ofärd bådande tecknen följdes ofelbart af de olyckor, som de förkunnade. Så tänkte sig Nordborna betydelsen af *omina*, och med sin starka ödestro kunde de ej fatta dem på annat sätt. Däraf blef en följd, att *furða* fick en betydelse, som lifligt erinrar om *feigð* [1]), och understundom närmast tyckes motsvara vårt svenska "dödsdom". *Furða* var ett tecken, som visade, att den, som det gällde, var oåterkalleligen vigd till döden.

---

[1]) Jfr Vigfussons förut omtalade ändring.

För att belysa ordets användning erinrar jag om ett ställe i Saga af Vígastyr ok Heiðar vígum (Íslendinga Sögur II, s. 350 ff.). En man vid namn Torbjörn kan i stället för den mat, hustrun sätter fram på bordet, endast se blod. Då han i vrede förebrår henne, att hon ger honom sådant att äta, säger hon, att dödsbådande tecken visat sig för honom: Nu skulle han snart dö. Hon tillägger: *ok víst mun þetta þín furða vera.* "Och visst månde detta vara din dödsvarsel" (dödsdom).

Äfven i Atlamál omnämnas blodiga tecken (str. 19 och str. 24 i Bugges ed.). Det må också erinras om den strof, som berättar för oss om de döda kvinnorna. Gunnars hustru såg i drömmen, att de kallade hennes make till sin boning. Att den strof, hvari detta omtalas, går omedelbart före Gunnars ord om den oundvikliga "*furðan*", kan erinra oss därom, att blodig varsel sattes i samband med fylgjan (se Njála). Men antingen de illa klädda kvinnorna skola uppfattas som valkyrior eller som fylgjor eller som Gunnars aflidna kvinliga anförvandter (Gering, Die Edda s. 270), de uppträda i hvilket fall som hälst för att förkunna en oundviklig död. Och de skräckinjagande drömsynerna kunna med rätta benämnas *furða*, låt vara att det här ej var den dödsdömde, som såg dem [1]).

Jag tror, att Gunnar velat uttrycka sitt medvetande af olycksödets oemotståndlighet genom orden

forðumka furðu

"Vi kunna ej undkomma olycks- eller dödsvarseln, den måste gå i uppfyllelse",

alls þó er fara ætlat

[1]) Om någon vill anmärka, att *furða* betyder varsel, som bebådar en oundviklig död, men ej själfva döden, må svaras, att för en skalds uppfattning tecknet mycket väl kan representera saken, vidare att en motsvarande betydelseutveckling har ägt rum med ordet *heill,* som både betyder "lycka" och "varsel om lycka".

"eftersom det ju är bestämdt att (vi skola) fara". Det är ej blott hans beslut, nej, det är ödets.

I min förmodan, att hans ord böra tolkas så, styrkes jag på det kraftigaste af Völsungasagans motsvarande framställning (Bugges uppl. s. 171). Enligt denna säger Gunnar: *Vant gerist nú at ráđa ok má ekki forđast sitt aldrlag, en eigi úlíkt, at vér verđum skammæir.* "Svårt blir det nu att råda och ingen varelse kan undgå sin af skickelsen bestämda död, men icke är det osannolikt, att vi blifva kortlifvade".

Här motsvarar *aldrlag* Atlamáls *furđa.* Enligt Fritzner[2] betyder *aldrlag* på en gång "Menneskets beskikkede Livsvilkaar" och "Livsende, Død". Här tyckes det med afsikt vara valdt för att beteckna den af ödet fastställda lifsgränsen.

Den fatalistiska syn på lifvet, som var Nordborna egen, framträder här såväl i Eddasången som i sagan. Det är samma världsåskådning, som präglar Gudruns ord (Atlamál str. 48):

Skopom viþr manngi

"Ingen rår på ödet".

I metriskt afseende är versen

forđumka furđu

fullkomligt regelmässig, en representant för den verstyp, som af Sievers betecknas A* 2, se Altgermanische Metrik s. 60, s. 76 f.

3.

Det berättas i Atlamál (Bugges ed. strof 37), att Gunnar och Högne på sin färd till Atle åtföljdes utom af huskarlar äfven af Högnes båda söner Snævarr och Sólarr samt af Orkning, som säges vara en broder till Högnes gemål Kostbera eller Bera.

Om dessa trenne mäns manhaftiga dåd i den strid, som följde mellan Atles krigare, Hunerna, och Niflungarne l. Gunnar och Högne med följeslagare, få vi underrättelse uti den 53:dje strofen.

Sedan det där i allmänna ordalag framhållits, att kampen varade mycket länge och var synnerligen blodig, kommer en särskild halfstrof, som är ägnad de nämnde männen. Den lyder enligt Bugge:

átián aþr fello
efri þeir vrþo
Bero tveir sveinar
oc broþir hennar.

Om dessa versers rätta tolkning hafva olika meningar blifvit framställda af olika forskare.

I den för sin tid ganska förtjänstfulla upplaga af den poet. Eddan, som Lüning utgaf, föreslås det (s. 464), att *efri þeir urþo* skall fattas som en inskjuten parentes, syftande på Hunerna: "Sieger blieben die Hunen". *Fello* åter skall vara predikat både till *átián* och till *Bero sveinar oc broþir hennar.* Bugge (Eddauppl. s. 435) anmärker med all rätt, att *þeir* då blifver högst otydligt. För öfrigt måste, såsom Bugge också anmärker, de aderton, som föllo, hafva varit Huner, eftersom Gunnar och hans män enligt en föregående strof ej voro så många som aderton. Bland senare Eddautgifvare har Karl Hildebrand fasthållit Lünings förslag till tolkning (se hans Eddauppl. s. 280).

Bugge däremot tyckes i sina rättelser och tillägg godkänna ett af Svend Grundtvig framställdt försök att emendera de två sista verserna i halfstrofen, så att sammanhanget blir följdriktigt. Grundtvig säger (s. 247 i sin Eddauppl.; jfr Bugges ed. s. 435): Meningen kan omöjligt vara den, att Beras två söner och hennes broder besegrade Hunerna, utan det är deras fall, som omtalas här: "aderton (af Atles män)

stupade, innan de fingo bukt med Beras två söner och hennes broder".

Sådan blir öfversättningen, om man med Grundtvig (Eddauppl. s. 161) insätter *tveim sveinum* i stället för *tveir sveinar* och *bróðor* i stället för *broþir*. (Dessutom insätter han ett *en* före *efri*). Den af Grundtvig föreslagna ändringen finnes upptagen af Finnur Jónsson i Eddalieder II, s. 87; dock har han ej insatt något *en*.

Det synes klart, att Grundtvig med sin vanliga blick för dikternas tankegång och sammanhang här har rätt fattat situationen. Det är fråga om de bedrifter, som Högnes söner och Orkning utförde, innan de dukade under. I det följande omtalas de icke mera; endast Gunnar och Högne tyckas lefva kvar af Niflungarne.

Det förefaller oss därföre som ett afgjordt missgrepp, att Vigfusson i Corpus Poeticum Boreale I, s. 339 ändrar *fello* till *felldo* och *aþr* till *þeir* [1]). Hans öfversättning blir följande: "The two sons of Bera and her brother slew eighteen, they were the victors". Man märker, att denna kungörelse af de burgundiske kämparnes seger ej passar synnerligen bra till sammanhanget, som nödvändigt fordrar, att Hunerna till sist vunno öfverhanden.

Dock äfven mot Grundtvigs ganska omfattande emendation kan en invändning göras: det *en*, som inskjutes, gör den 2:dra versen för lång. Låt vara att man här kan antaga en upptakt, i sin öfverlämnade form är raden väl så god i metriskt afseende. Såsom förut anmärkts, har Dr. Jónsson ej tillfogat något *en*, ehuru han föröfrigt antager Grundtvigs ändringsförslag.

Å andra sidan tyckas klarheten och ledigheten i framställningen kräfva, att ett *en* tillägges eller att *aþr* upprepas. "18 föllo förut, de besegrade Beras två söner och hennes

---

[1]) Själf säger han, att texten här har *þar*.

broder" — en sådan satsföljd blir dock tvungen. Öfvergången från berättelsen om Hunernas förluster till skildringen af deras seger blir alltför tvär.

Kan möjligen den handskriftliga texten bibehållas? [1]) Jag tror, att texten redan i sitt öfverlämnade skick ger just den mening, som Grundtvig anser här kräfvas af sammanhanget.

Enligt min åsikt böra de anförda verserna fattas på följande sätt:

"*Átján, áðr fellu,*
efri þeir urðu
Beru tveir sveinar
ok bróðir hennar."

Jag har satt komma efter *átján* för att angifva, att detta ord hör till "*efri þeir urðu*". Det står i dativus och är beroende af *efri.* Alltså blir den prosaiska ordföljden: *þeir, Beru tveir sveinar ok bróðir hennar, urðu efri átjan, áðr fellu:* Beras tvänne söner och hennes broder besegrade aderton, innan de föllo.

Att här *átján* fått en så framskjuten plats, beror därpå, att skalden rätt kraftigt velat framhålla Niflungarnes tapperhet. *Aderton* besegrades af dem. Man kunde måhända väntat, att dativen utmärkts med något särskildt påpekande tecken för att förekomma missförstånd. Dock det följande visade ju genast, huru man skulle uppfatta den första versen [2]).

Att subjektet till *fellu,* först kommer i den efteråt följande hufvudsatsen, är ingenting märkvärdigt. Jag erinrar

---

[1]) Völsungasagan ger oss här ingen ledning, ty där (Bugges uppl. s. 174) heter det endast kort och godt: "*Synir Högna ganga nu hart fram*". Ej heller finnes något i den fototypiska upplagan, som kunde visa vägen: det må dock anmärkas, att *átján* är skrifvet xv.iij. (se utgifvarnes inledning s. LVI), och att *sveinar* i öfverensstämmelse med det allmänna skrifsättet i handskriften är fullt utskrifvet (se därs. s. XLIX).

[2]) Om den frihet, som råder i den poetiska ord- och sats-förbindelsen, talar Lund i Oldnordisk Ordföjningslære s. 454 ff.

om ett exempel sådant som detta (Helgakviđa Hundingsbana II, str. 50, Bugges uppl.):

Cominn vęri nv,
ef koma hygđi,
Sigmvndar bvrr."

Ej heller är det ovanligt, att ett *þeir* som subj. efterföljes af appositionellt brukade substantiv; se t. ex. Guđrúnarkviđa II, str. 16:

þat er þeir borđvz
Sigarr oc Siggeirr.

Men äfven om satsbyggnaden förefaller oss något tung, det kan dcck ej anses obefogadt att påpeka den här ofvan framställda möjligheten till tolkning. Kan man försvara den gifna texten, så bör man göra det. En emendation må vara huru sinnrik som helst, den är dock endast en gissning, en förmodan, som aldrig kan göra anspråk på absolut giltighet.

Det kan ju ej sakna sitt intresse, att, om min uppfattning är riktig, själfva texten här på ett kraftigt sätt skänker sitt stöd åt den tankegång, som Svend Grundtvig följde, då han framställde sitt skarpsinniga ändringsförslag.

Det är verkligen frågan om de bedrifter, som Gunnar och Högnes följeslagare utförde, innan de föllo i kampen.

Köpenhamn den 15 Juli 1893.

Theodor Hjelmqvist.

Studier i fornnordisk grammatik.

I. Isl. fsv. *at* "att" : *þat* "det" m. m.

I min skrift "Om några atona" (1879) s. 2 ff. har jag uttalat den meningen, att *þ* förlorats i isl. fsv. konjunktionen *at* "att" (egentligen pron. *þat* "det"), emedan det i satssammanhanget var relativt oakcentuerat. Noreen har däremot i Pauls Grundriss I, 505 antagit, att den med *at* likbetydande konj. fgutn. *et*, fsv. *æt* vore identisk med got. *ita* "det", och att isl. fsv. *at* skulle utgöra en gammal avljudsform härtill. Tamm refererar i sin Et. ordb. båda åsikterna och anser, att Noreens mening snarare är riktig än min.

Jag skall här söka något närmre belysa upphovet av konjunktionen *at (æt, et)*. Vi skola därvid finna, att *at* åtminstone väsentligen uppkommit av *þat*, ehuru förlusten av *þ*- blott indirekt står i kausalsamband med ordets bruk i oakcentuerad ställning, men vi skola även se, att *at (æt) möjligen* delvis även har ett annat upphov.

Identiteten av *at* "att" och *þat* "det", fsv. *æt* "att" och *þæt* "det", fgutn. *et* "att" och *þet* "det" synes mig med bjudande nödvändighet framgå av följande sammanställning. Det torde vara allmänt erkänt, att ags. *ðæt* "det" och "att", fsax. *that* "det" och "att", fht. *daz* "det" och "att", got. *þat-a* "det" och *þat-ei* "att" äro ett och samma ord. Nu har fsv., och redan den älsta fsv. (t. ex. Upplandslagen), *þæt* "att"; och även fgutn. använder *þet* "att". Naturligtvis betvivlar ingen, att fsv. *þæt* "det" och "att", fgutn. *þet* "det" och "att" äro identiska ord, och (åtminstone om man bortser från växlingen *a : æ[e]*) även fullt identiska med ags. *ðæt* "det", "att" etc. Nu har man vidare *et (it)* som enklitiskt pronomen i st. för *thet* (fsv. *þæt*) : fornjutska *erett* "är det" (O. Nielsen: Gamle

jyske tingsvidner s. XLI), och även i fsv., ä. nysv. *äret* "är det" (Gustav I:s Bibel Rom. bl. 99 r.), *tillet* "till det" (Svart: Gustaf I:s krönika s. 101), *Ærit* "är det" (Bon. 66; jmf. Rydqvist II, 534) etc. I åtskilliga moderna bygdemål användes i enklitisk ställning *at* "det", t. ex. *trorat* "tror det" (= fsv. *tror þat*).

Skulle trots allt detta fgutn. fsv. *et*, *æt* "att" vara ett helt annat ord än fgutn. fsv. *þet*, *þæt* "det", och isl. fsv. *at* "att" vara ett helt annat ord än ags. *ðæt*, fsax. *that* etc. och representera ett annat avljudsstadium till got. *ita?*

Så vitt jag ser, måste frågan obetingat besvaras nekande, och detta så mycket mera, som en tillfredsställande grund till förlusten av *þ-* i *(þ)at* lätt kan angivas.

På grund av sin betydelse förekommer "att" ytterst ofta som enklitika till ett verb i finit modus, t. ex. *han säger att* . . ., *han bad att* . . ., *han har sagt att* . . . etc. Förhållandet var detsamma vid den tid, då formen *at* uppstod av *þat*.

På en språkståndpunkt, något äldre än det egentliga nordiska fornspråkets, ändades tredje sg. pres. som bekant på *-þ* eller kanske på *-ð*. Uttrycket "han säger att . . ." har alltså hetat **sagiþ þat* . . ., naturligtvis uttalat **sagiþþat* som ett ord liksom nysv. *säger-att* . . . Detta **sagiþþat* blev (eller uppfattades såsom) **sagiþat*, hvarav man abstraherade *at* "att" (i st. f. *þat*), eftersom man visste, att verbalformen var **sagiþ*. Om man vill antaga, att 3 sg. pres. ändades på *-ð* (och ej på *-þ*): *-ið* etc., så har förloppet ändå varit alldeles likartat. På urnord. tid ändades även 3 pl. pres. på *-nþ* (*anþ*, *ōnþ*; **sagjanþ* etc.; jmf. utvecklingen till *-ann* > *an* > *a* i *segia* etc., och got. *nasjand* etc.; Noreen i Pauls Grundriss I s. 515 § 229). Här förlorades på analogt sätt *þ-* i *at*. Förhållandet var enahanda i 2 pl. pres., som i isl. har *-ið*, under en tidig period väl *-iþ*; **sagiþþat* gav **sagiþ (segið) at*. Då både i 3 sg. och 3 pl. (de vanligaste personerna) och

dessutom i 2 pl. av pres. formen *at* uppstod, så medvärkade presensformerna således kraftigt till uppkomsten av *at*.

I pret. utövade 2 pl. (*sagþuþ*, *vilduþ* etc. etc.) ett likartat inflytande, och dessutom 1 och 3 sg. av verb med rotstavelsen slutande på *ð*: *hann baþ*, *bauþ*, *kvaþ*, *beiþ* etc. *(þ)at*.

Men också omedelbart föregående *t* spelade, delvis under en senare period, samma roll som *-þ (-ð)*. I t. ex. *hann hefir sagt-þat* "han har sagt att" övergick *sagt-þat* till *sagt(t)at*, hvarefter *at* abstraherades såsom utgörande konjunktionen. Då nu pret. neutr. i alla verb ändas på *-t*, har denna form mycket kraftigt bidragit till alstrandet av *at*.

Men härvid komma även 1 och 3 sg. pret. av starka verb med rotstavelsen slutande på *-t* med i räkningen, såsom *hlaut* etc., ävensom 2 sg. pret. av alla starka verb: *þú kvazt*, *bazt*, *sátt (þ)at* etc. etc.

På samma sätt som *at* "att" uppstått av *þat* "att", så har *æt (et)* "att" uppstått av *þæt (þet)* "att". Emellertid följde *þæt (þet)* icke alltid efter ett sådant ord, att dess begynnelseljud förlorades, och fsv. har därför även *þæt* "att", fgutn. även *þet* "att".

Det i äldre nysv. använda enklitiska *et* "det" och det i bygdemål använda *at* "det" kunna hava samma upphov som de nu diskuterade *at* "att", *æt*, *et* "att", hvarmed jag dock ej vill förneka, att i vissa trakter *þ*, resp. *ð (d)* i detta pronomen måhända kunnat förloras även i andra ställningar, när ordet var relativt oakcentuerat. Jag erinrar om, att i jutländskan (Stövrings härad) säges *æ så'em* "jag såg dem", när fråga är om ting och djur; däremot *æ så dem*, när fråga är om mänskor (Feilbergs Ordbog 182, Tegnér i Sv. Akademiens Handl. N. F. VI, 438).

Förlusten av *þ* i *(þ)at*, *(þ)et* är väsentligen att likställa med förlusten av begynnelseljudet t. ex. i eng. *adder* av meng. *naddre*. *A naddre* "en huggorm", uttalat *anaddre*,

missuppfattades som *an addre*, och man bildade därför den oartikulerade formen *addre*. På samma sätt har som bekant eng. *apron* uppstått av *napron* (ffra. *naperon*) etc.

Det kan för övrigt vara ett spörsmål, huruvida *at* "att", *æt (et)* "att" delvis utgör en utveckling även av ett annat ord. Detta är mycket ovisst, men frågan kan dock förtjena diskuteras. Det är nämligen naturligt, att urspr. olika pronomina och partiklar under en relativt yngre språkperiod formellt sammanfalla genom de ljudförändringar, som de (resp. vissa bland dem) undergå i oakcentuerad ställning. Exempel skola anföras.

Som bekant är det nord. pron. pers. *hann*, såsom väl först Joh. Schmidt insett, identiskt med gr. κῆνος. Man brukar antaga, att intet neutrum finnes till *hann*, *hón*, och enligt Noreen (i Pauls Grundriss I, 499) har den sällsynta fsv. sidoformen *hæn*, *æn* "han" icke blivit förklarad.

Äldre Västg.-lagen har på ett ställe *æn* (Md. 8), på ett annat ställe *hæn* (R. 5 pr.). På det senare stället passar översättningen "den förre" ganska väl, och *hæn* skulle möjligen därför kunna fattas såsom representerande *jains*, *enn* med tillagt *h-* (jmf. *hin*). På det förra stället åter måste *æn* betyda "han". Liksom *æn* "han" här saknar *h-*, förekomma i äldre Västg.-lagen och annorstädes i fsv. exempel på *an* för *han*. Skrivningen *an* möter, så väl när ordet är sammanskrivet med näst föregående ord (t. ex. *þa bindran han* ÖGL. Vaþ. 31, 2), som när detta icke är fallet (exempel hos Schlyter, Rydqvist II, 534, i Söderwalls ordb. artikeln *han*). Som enklitiskt pronomen förekommer i fsv. och äldre nysv. ganska ofta *-en* "han" som ack., t. ex. *rætte vppen* (exempel ib.).

Det gr. κῆνος har på urgerm. ståndpunkt hetat **hǣn-*. I akcentuerad ställning blev det **hānn*, **hānt* (jmf. isl. *hāna* ack. sg. fem.), men framför två konsonanter i stavelse med enspetsig fortis (se Kock i Arkiv N. F. III, 371 noten) fick man av **hānn*, **hānt* senare *hann*, **hant*, och av den senare

formen i relativt oakcentuerad ställning (jmf. **ent* > *et* av *enn*) **hat*. Detta **hat* kan möjligen under formen *at* delvis föreligga i konj. *at* och möjligen även i bygdemålens *at* "det"; det begynnande *h-* förlorades nämligen i midljud i sammanställningar sådana som *baþ-(h)at*, *sagt-(h)at* etc. I relativt oakcentuerad ställning åter borde det urgerm. **hǣn-* bli nord. *hæn-*, och detta kan möjligen föreligga i fsv. *-en* (i *rætte vppen* etc.), *(h)æn* "han", fd. fsv. *-et*, fd. *het*[1]), delvis även i fsv. *æt*, fgutn. *et* "att". (I fornartade finska bygdemål finnes *he* "det"; men det, liksom fd. *het*, kan väl i sen tid ha fått *h-* på analogisk väg.) Det begynnande *h-* i *-en* etc. kan ha förlorats liksom i *(h)at*.

Den i dat. sg. neutr. mötande formen fsv. *þe* (t. ex. i *þe mere* = *þy mere*) synes böra identifieras med got. *þē* (indoeur. instrum. **tē*), d. v. s. att fsv. *þe* är den oakcentuerade formen.

På likartat sätt kan den fsv. ack. sg. fem. *þæ*, *þe* utgöra den relativt oakcentuerade formen i förhållande till ack. sg. fem. *þā*, i fall nämligen Bugges förmodan (i Norges Indskrifter I, 81), att ack. *þā* utgått från ett urspr. **tēm*, är riktig. Denna B:s mening synes mig dock vara oviss. Bremer anser i Beitr. XI, 31 det sällsynta isl. *þer* "där" ha uppstått av germ. *þǣr* i oakcentuerad ställning.

Då man finner skrivning dels med *æ*, dels med *e* i dessa ord, så kan detta mången gång bero därpå, att i de i fråga varande urkundernas språk kort *æ-* och kort *e*-ljud sammanfallit och därför betecknades så väl med *æ* som med *e*; jmf. att germ. *ĕ* i de flästa fsv. urkunder betecknas med *æ* eller *e* utan fast regel. Men växlingen *æ* : *e* kan även fattas på följande sätt. I oakcentuerad ställning kvarstod, som nämnt, germ. *ǣ* som *ǣ* (**hæn-*), under det att det i akcentuerad ställning blev *ā* (**hān-*). Senare användes i sin ordning **hæn-* dels i akcentuerad, dels i relativt oakcentuerad ställ-

[1]) Ett ungt exempel på *het som* "det som" i Kalkars ordbog II, 235 sp. 1 r. 6.

ning. I den förra kvarstod *æ* (fsv. *æn* etc.), i den senare övergick *æ* till *e* (fsv. *-en*). Jmf. att i vissa fsv. skrifter ett av *a* genom *i*-omljud utvecklat *æ*-ljud i relativt oakcentuerad ställning övergår till *e* (Kock: Fsv. ljudl. II, 534).

Emellertid torde *æ-(e-)*ljudet i fsv. *-en* 'honom', fsv. *-et* "det" etc. obetingat väsentligen hava annat ursprung.

För åtskilliga år sedan har jag i Tidskrift f. fil. N. R. III, 256 (jmf. ock Fsv. ljudl. II, 534) framställt den meningen, att *æ*, *e* i fsv. *þæt* "det", *þæn* "den", *þæþan* "dädan", *þær* "där" utvecklats ur äldre *a* (jmf. *þat* etc.), när orden voro relativt oakcentuerade. Då denna uppfattning av mig först framställdes (år 1877), var man vida mindre än i våra dagar böjd att förklara växlande vokalisation i närbesläktade ord i samma språk genom antagandet av olika avljudsstadier. Mot min nyssnämnda uppfattning hava invändningar framställts, särskilt av Brate (Vestm.-lagens ljudl. s. 8), som menar, att växlingen *a* : *æ* i *þan* : *þæn*, *þat* : *þæt* etc. är att återföra på olika avljudsstadier, och enligt R. Larsson (Södermannalagens språk I, 23) "synes" detta "vara den enda riktiga åsikten".

Jag anser det numera k a n s k e möjligt, att dessa ord delvis ha olika avljudsstadier. Hvad som egentligen talar för ett avljudsstadium *ĕ*, har dock hittills, så vitt jag erinrar mig, icke blivit framhållet, nämligen det fgutn. *þiaþan* "dädan" med brytning (av *þĕðan*).

Emellertid finner jag den av R. Larsson uttalade meningen (att antagandet av olika avljudsstadier skulle vara det "enda riktiga") ytterst djärv.

Det är nämligen obegripligt, hvarför i fsv. (resp. nysv.) ett *a*-ljud i ett fullt oakcentuerat enklitiskt ord ljudlagsenligt skulle behandlas på annat sätt än ett *a*-ljud i en annan fullt oakcentuerad stavelse (stavelse med levissimus). Nu har som bekant i den yngre fsv. *a* i levissimusstavelse övergått till *æ* > *e* (Kock: Sv. akcent I, 108 ff.). Så hava t. ex. fsv. *ýtarster*, *þúsand* med akc. 1 och med levissimus

på andra stavelsen övergått till *ytærster*, *ytterst; thusend*, *tusen*. På alldeles samma sätt kan fsv. *rætte v'pp(h)an* hava givit fsv. *rætte v'ppen*, nysv. *rätte úppen*. I detta nysv. uttryck har man nämligen fullkomligt samma akcent på ultima som på ultima av *ytterst*, *tusen*. Hvarför skulle då *a*-ljudet icke under samma förhållanden ljudlagsenligt få samma utveckling? På samma sätt kan det nysv. *jag har sétt'et* etc. hava uppstått av fsv. . . . *sēt(þ)at* etc. Till det dialektiskt förekommande enklitiska *at* "det" har man naturligtvis överfört *a*-ljudet från det akcentuerade *þat* eller möjligen har i någon trakt *a* i levissimusstavelse ljudlagsenligt kvarstått.

Men utvecklingen kan mycket väl i *vissa* dialekter ha varit en väsentligen likartad redan i den älsta fsv. Som bekant har nämligen i den älsta fsv. ej blott kort *a* utan även långt *a* ljudlagsenligt i vissa bygder blivit *æ* i relativt oakcentuerade ändelser, t. ex. ej blott *fara* > *faræ*, *kallaþan* (ack. sg. m. av part. *kallaþer*) > *kallæþæn*, utan ock *fæmtān* > *fæmtăn* > *fæmptæn* etc. I nysv. har ultima av t. ex. pret. *kallade* och av *kalla-de* ("kalla det", imperat. med efterföljande *de[t]*) fullkomligt samma akcentuering, och det är otvivelaktigt, att redan i fsv. uttrycket *kalla-þat* ("kalla det") ljudlagsenligt blivit *kallæþæt* i *sådana* trakter, där part. ack. sg. *kallaþan* blev *kallæþæn*. Både *kalla-þat* och *kallaþan* hade i fsv. levis på andra stavelsen.

Emot antagandet av olika avljudsstadier i *þæt : þat* etc. talar den omständigheten, att man i fno. hskr., där skillnad göres mellan germ. kort *e*-ljud och det genom *i*-omljud av *a* uppkomna *æ*-ljudet, finner *þætt*, *þænn*, *þær(r)* "där" med *æ* (Sievers: Tübinger bruchstücke der älteren Frostuthingslög s. 9). Någon säker förklaring av detta fno. *æ* kan jag icke giva. Man kunde tänka sig, att *þær* "där" representerar utvecklingen av germ. *ǣ* i relativt oakcentuerad ställning (jmf. fht. *dār* med *ā* av akcentuerat germ. *ǣ* samt ovan om *æn* etc.). Men man finge väl då göra det något djärva antagandet, att

æ överförts från *(h)ænn*, **hæt* (av germ. **hǣn-*) till *þænn*, *þætt* (i st. f. *þann*, *þat*). Fsv. *þæþan* skulle emellertid, om detta antagande vore riktigt, ha kunnat få sitt *æ* från *þær*, och härigenom skulle förklaras, hvarför *þæþan* ej har brytning [1]), hvilken skulle ha inträtt, om ordet urspr. blott havt formen *þĕðan* med germ. *ĕ*. (Frånvaron av brytning förklaras dock även, om *þæþan* fått *æ* från fsv. *hæþan*; jmf. Kock: Sv. språkhist. 95). *Æ* i fsv. *þæt*, *þæn*, *þær* är troligen delvis identiskt med *æ* i de fno. orden.

I fsv. och äldre nysv. bliva *-ęn*, *-et* efter vokal till *-n*, *-t*, t. ex. fsv. *kysten* (< *kyste en*), *stædhiat* (< *stædhia et*), ä. nysv. *nepsan* (< *nepsa en*), *förståt* (< *förstå et*). I ä. nysv. förloras *e* i *-en* även efter *r;* så finner man t. ex. stundom hos Lucidor sådana former som *snarkarn* "snarkar han" (Hel.[2] Rr 3), *brukarn* "brukar han" (ib.). Vokalförlusten är i dessa fall analog med vokalförlusten i best. artikeln: *timen*, *øghat* etc. — *domarn* etc. Då i artikeln *e* övergått till *i* i fsv. *husit* etc., så kan även dialektiskt fsv. *ærit* "är det" hava uppstått av *ær et*, kanske också *widhina* "vid henne" (ex. i Rydqvist II anf. st.) av *widh ena* (< *hana*). Möjligen hår man dock i t. ex. *widhina* inflytande från det pron., som representeras av got. *himma*, *hina*, och som möjligen återfinnes i vissa nord. pronominalformer på *hi-* i äldre och yngre språket. Icke häller den möjligheten är utesluten, att i t. ex. *ærit* delvis det got. *ita* skulle kunna kvarleva.

II. Växelformer med och utan *-n*.

I Arkiv N. F. I, 391 noten menar Noreen, att *-n* i de fsv. pronomina *ængin*, *hwarghin* liksom i adv. *þøghin*, *aldrighen* skulle utgöras av den suffigerade negationen *ne* med förlorat *-e*. Och han tillägger: "Fårmer med osynkoperat *e*

---

[1]) Brytningen i fg. *þiaþan* kunde i så fall ha uppstått sålunda, att germ. *ǣ* blev *ĕ* i *þer*, när detta var oakcentuerat (jmf. ovan om *æn* : *-en* etc.); sedan överfördes ett dylikt *ĕ* till *þeðan*, som bröts till *þiaþan*.

råkas ännu någon gång, såsom t. e. ÖGL. *þøghine* (isl. *ne* . . . *þøygi*), Greg. *hwarghine* (Rydqv. V, 154). . . . På analågt sätt förklaras nom. sg. f., nom. ack. pl. ntr. *ængun* m. m. som här icke lämpligen kann behandlas".

Enligt min uppfattning äro dessa Noreens förklaringsförsök icke riktiga. Redan i Arkiv N. F. V, 161 har jag visat, att isl. fsv. *aldrig(h)in* uppstått av *aldrig(h)i* + *æn* "ännu", liksom fsv. *længen* "länge" uppstått av *længe* + *æn* "ännu", förklaringar som vunnit bekräftelse genom det av Beckman i Sv. landsm. XIII, nr 3 s. 56 anförda. Men jag kan icke häller ansluta mig till Noreens tydning av *-n* i de övriga orden (han synes numera själv fatta nysv. *ingen* såsom uppkommet av *ængi* + *en* "unus"; jmf. Nordisk tidskr. 1894 s. 196).

Partiklarna *þøghin* "dock icke", *hwarghin* "ingenstädes", "ingalunda" kunna icke ha uppstått genom förlust av *e* i *-ne* "icke", ty det har ej blivit visat, att i fsv. (eller isl.) slutljudande vokal föll bort i dylik ställning; jmf. t. ex. *fæþerne*, *møþerne; kaldare* etc. ävensom artikulerade former såsom nom. pl. *brøþrene* "bröderna", ack. pl. *dalana* etc. etc. med bibehållna ändelsevokaler.

Man får därför använda en helt annan metod att förklara *-n* i dessa ord.

Isl. *þeygi*, fsv. *þøghe*, *þøghin* heter på fgutn. *þoygi*, *þoygin (thoyghin)* "dock icke", och isl. *þeygi,* liksom fsv. *þøghe*, fgutn. *þoygi*, utgör den *i*-omljudda formen av ett äldre **þaugi* (av *þau* "dock" + *gi*, Noreen: Altisl. gr.[2] § 65). Motsvarande positiva ord finnes i fgutn. under formerna *þau* och *þaun* "dock". Här är det på grund av ordets betydelse naturligtvis omöjligt att tänka på ett enklitiskt tillagt *-n(e)* "icke". Redan Rydqvist IV, 433 har riktigt anmärkt, att fgutn. *þaun* uppstått av *þau en*, hvilket är uppenbart, eftersom man jämte *þaun* även har *þau en* "dock" (och även *en þau* "dock"). Rydqvist synes mena, att det i *þaun* ingående

en är *en* "men". Detta är väl även det antagligaste, fastän man även kunde tänka sig, att *þau* + *en* "ännu" i vissa ställningar sammansmält till *þaun*.

Men det är givet, att *-n* i det negativa fgutn. *þoygi(n)*, fsv. *þøghi(n)* "dock icke" måste förklaras på samma sätt som i det positiva fgutn. *þau(n)* "dock", d. v. s. att ordet uppstått av *þøygi* + *en*.

I fgutn. förekommer en gång *þaigin* med samma betydelse som *þoygi(n)*. Jag förklarar *þaigin* sålunda. Så väl i fd. som i äldre nysv. möter *tha (da)*, *thå* i betydelsen "dock" (jmf. nyda. *endda*, nysv. *ändå;* se Östnord. och latinska medeltids-ordspr. I, inledn. s. 9), väl snarast genom sammanblandning med *þō* "dock". Förhållandet bör därför ha varit detsamma med fgutn. *þā* (jmf. att omvänt i fgutn. *þau* en gång s. 79, 6 synes användas i betydelsen "då"). Fgutn. *þā* "dock" + *aigi* "icke" gav *þaigi*, hvarefter *þaigi* + *en* blev *þaigin*, liksom *þoygi* + *en* blev *þoygin*.

Fno. har *hvergi : hvergin;* fsv. *hwarghe : hwarghin*. Fsv. använder ordet i betydelserna "ingenstädes, aldrig, ingalunda". *Hwarghin* är i den egentliga fsv. den normala (och kanske enda brukliga) formen, under det att fornvästgötskan, som i flera avseenden står nära fno. (se Kock: Fsv. ljudl. II, 502 ff.), använder *hwarghi* jämte *hwarghin*, och fgutn. har *huergi* jämte *huergin*, *huargin*. Isl. (och fno.) har vanligen *hvergi* "hvorsomhelst, i hvilket som helst tilfælde (med følgende relativ partikel), ingensteds, ingensteds hen, aldeles ikke", men Fritzner[2] upptar även ett fno. exempel på *hvergin* "aldeles ikke". Dessutom använder isl. *hvargi* "hvorsomhelst".

Det är givet att, då fsv. *aldrighi* + *æn* "ännu" gav *aldrighin* "aldrig", så kunde även fsv. *hwarghi* (i betydelsen "aldrig") + *æn* "ännu" giva *hwarghin* "aldrig". Även i betydelsen "ingenstädes" efterföljdes *hwarghi* ofta av *æn;* jmf. sådana nysv. uttryck som *ingenstädes ännu*, *icke någonstädes ännu*. *Hwarghi* "ingenstädes" + *æn* blev *hwarghin*.

Men dessutom har till alstrandet av *hwarghin* även en annan faktor bidragit. Ordet har nämligen, som nämnt, i fsv. även en tredje betydelse: "ingalunda". Nu finner man i isl. såsom ett stående uttryck *hvergi næ'r*. Fritzner[2] översätter det "ikke paa langt nær" och anför åtskilliga exempel (såsom *margir ero saman komnir — en þó hvergi nær allir þeir, sem kallaðir váru* Klm. etc.). Även i fsv. användes *hwarghin nær* "icke på långt när" (ex. i Söderwalls ordbok). Detta *hvergi (hwarghi)-nær* uppfattade man såsom *hvergin-nær (hwarghin-nær)* och abstraherade därav fno. *hvergin*, som påvisats just blott i betydelsen "aldeles icke", samt fsv. *hwarghin*.

I andra partiklar har man i sen tid på analogisk väg fått *-n*.

Detta är fallet med fsv. *hwarke* (om hvilkets växlande former se Kock i Arkiv N. F. V, 167 ff.), som i sen fsv. fått formen *hwarkin* nysv. *hwarken*. Till formen låg *hwarke* nära det fsv. *hwarghe* (i Vgötland), *hwarghin*, och även ordens betydelser voro besläktade, eftersom båda orden innehöllo en negation. *Hwarke* erhöll (såsom redan Läffler i Tidskrift f. fil. N. R. V, 76 noten 5 insett) *-n* från *hwarghin;* jmf. att i KS. *huarkin* en gång förekommer med betydelse av *hwarghin* (ex. i Söderwalls ordb.).

Även *(annattwiggia, antiggia) antingia, antinge* har i sen fsv. erhållit formen *antingen*, som blivit den i nysv. rspr. enrådande. Det har icke lyckats Tamm i hans Et. ordbok att förklara förhållandet mellan fsv. *antiggia : antingia.* Han menar, att *antingia, antinge* kanske erhållit *ng* för *gg* från subst. *thing*, sedan detta fått uttal med explosivt *t*.

Detta är icke möjligt, eftersom former med *ng* finnas mycket tidigare än *þ* i *þing* blivit *t*, och man möter *ng*, t. o. m. redan innan förlusten av *w* i *ant(w)ingia* genomförts. I UL. s. 65, 1 läses nämlingen *antwingiæ;* här kan man tydligen icke tänka på en ombildning efter *þing*. Även

Cod. bur. har en gång *antvingia.* Jag antar, att *ant(w)iggia : ant(w)ingia* fått *ng* genom inflytande från de mycket talrika avledningarna på *-ing* (och *-ung*), och jag påminner om sådana adverbiellt använda ord som *strøningium* "kringspritt" (redan i UL.), *flukningum* "hopvis"; obs. även det hittills först från 1500-talet uppvisade *småningom.* Till ombildningen av *ant(w)iggia* har särskilt den omständigheten bidragit, att en mängd avledningar på *-ning* (och *-nung*) hava sidoformer på *-nig(h)* (och *-nug[h]*), t. ex. *gærning : gærnigh*, *drotni(n)g*, *almænni(n)ger* etc.; obs. ock *ening : enigh*, *enu(n)ga* "enda". Då man nu i en mängd ord hade *-nig-* jämte *-ning-*, men i dem *-ning-* blev den segrande formen, så genomfördes *-ing-* även i *ant(w)ingia.* Jmf. att *ørtugh* ombildats till *ørtungh* (ex. i SD.NS. I, 53).

Antingia blev *antinge*, emedan ultima hade levissimus. Denna akcent tillkom ultima, vare sig att *antingia* var fullt akcentuerat med fortis på första och semifortis (resp. levis?) på andra stavelsen, eller att hela ordet på grund av satssammanhanget var relativt oakcentuerat. Efter *hwarken — eller* ombildades *antinge — eller* till *antingen — eller.*

Fsv. *redho*, *redha* har ombildats till nysv. *redan;* fsv. *alla redho*, *alla redha* till nysv. *allaredan.* Orden äro lågtyska lån (mnt. *rēde*, *alrēde*). Man har vid överförandet av det tyska ordet låtit det få dels ändelsevokalen *-o (redho)* genom anslutning till det fsv. *til redho* "till reds" (av subst. *redha* "tillredning, utrustning" etc.), dels ändelsevokalen *-a (redha)* genom att ansluta detta adverb till andra adverb på *-a: opta*, *gærna* etc. Då mnt. även har *rēden* "schon", så är det möjligt, att man redan i fsv. havt en form **redhan*, som utgått från detta mnt. *rēden.* Men något **redhan* upptages ej i Söderwalls ordbok, och det nysv. *redan (allaredan)* har därför åtminstone väsentligen uppstått genom ombildning av fsv. *(alla)redha* efter de talrika adv. på *-an: sedan*, *sällan*, *samman*, *ovan*, *nedan*, *framman*, *undan*, *hädan*, *dädan*, *hvadan*, *nordan*, *sunnan* etc. etc.

I vissa andra adverb har fsv. fakultativt former på *-a* och *-an*, under det att isl. använder blott *a*-formen. Det är möjligt att även här formen på *-an* utgör en relativt ung analogi-bildning, men ej häller den möjligheten är utesluten, att formerna på *-a* och *-an* utgöra gamla sido-ordnade bildningar.

Isl. *hit gegnsta, gegnasta* "den lige, korteste vej" : fsv. *gensta* "genast" och (oftare) *genstan* "närmast, genast". Enligt Söderwalls ordb. är *gensta* egentligen ack. sg. fem. av superl. av adj. *gen*. Då isl. har *hit gegnsta*, fattar jag fsv. *gensta* hällre som ack. sg. neutr. best. form.

Isl. *næ'sta* "nästan", *hit næ'sta* "närmast" : fsv. *næsta* "närmast, vid, bredvid" (enligt Söderwall "eg. ack. sg. best. f. af *næster*"), *næstan* "nästan". Fsv. *næsta* utgör väl liksom isl. *hit næ'sta* ack. neutrum.

Isl. *snemma, snimma* : fsv. *snima(n)*.

Det mnt. låneordet *machschēn, machschein* "kanske" uppträder i fsv. så väl under formen *maasken, maaskin* som under formen *ma(a)ske*. Den förra har bibehållit det mnt. *-n*, den senare har förlorat det genom anslutning till verbet *ske*. Den fsv. formen *maxan, moxan* (jämte *moxen*) "kanske" beror på ombildning av *moxen (machschen)* efter de talrika adverben på *-an*. *Maaske(n), māxan (moxan)* ha fått långt *a* genom anslutning till fsv. *mā* "kan".

Om införandet i svenskan av den mnt. adverbial-ändelsen *-liken (-ligen)* i st. f. det fsv. *-lika* se Tamm: Tränne tyska ändelser i svenskan s. 26 ff.

Jag tillfogar ett par anmärkningar om växelformerna *in : ī* "i", *an : ā* "på", *frān : frā* "från", om det negativa prefixet *um- : ū- (ō-)* samt om kompositionsleden *sī-*.

I Arkiv N. F. III, 180 har jag framställt den meningen, att det bekanta namnet isl. *Gestumblindi* (ack. *Gestumblinda*) betyder "Gest oblinde" (jmf. isl. *úblindr*) och uppstått av **Gest umblinda* < **Gest unblinda* med en utveckling *un* > *um* framför

b liksom i *alnbogi* > *almbogi*, hvarmed antytts, att pref. *ū-*, *ō-* (av *un-*) erhållit denna form utan nasal delvis på analogisk väg. Noreen har i Altisl. gr.[2] § 239 anm. 3 upptagit denna tanke och yttrar: "Die präfixe *ó-*, *ú-* (got. *un-*) 'un-' und *sí-* (got. *sin-*) "immer-" sind vor *k*, *l*, *r*, *s*, *w* (*f*?, *h*?, *m*?) eines späteren zusammensetzungsgliedes lautgesetzlich entstanden und von da aus verallgemeinert worden. Vgl. das lautgesetzliche *Gest-umblinda* neben *úblindr* nicht blind". I sin senare (redan år 1887 skrivna, men först 1893 publicerade) avhandling om Rökstens-inskriften yttrar Bugge med anledning av de i denna mötande formerna **ą̨n** och **a** "på", att det urnord. **ana** (Möjebro) ljudlagsenligt blivit i historisk nordisk tid *an*, urnord. **an** (Tjurkö) däremot "efter lydlov foran visse consonanter til *á*. Formen *an*, der ellers er bleven fortrengt, har her holdt sig som **ą̨n** i sætningens slutning og . . . foran vokal skilt fra sin styrelse" (Vitterhets Akademiens Handl. N. F. XI, nr 3 s. 29).

Ej blott på Rökstenen har man växelformerna **ą̨n** : **a**, utan jämte den vanliga fsv. formen *ā* har man *an-* i det flera ggr påvisade *annøþogher* (= isl. *ánauþigr*).

Jämte det vanliga isl. fsv. *ī* har man *in* en gång i äldre Västg.-lagen, tre ggr i den s. k. VGL. III (se Collin-Schlyters glossar och Rydqvist IV, 58 noten 1) och tre ggr i den fsv. ordspråks-handskr. Där möter nämligen ī mūne (resp. mw̄ne), d. v. s. *in munne (mwnne)*, i ordspr. nr 258, 651 och ī geen, d. v. s. *in geen*, i nr 413 (se Medeltidsordspråk I, utg. av Kock och af Petersens). Man skulle kunna antaga, att man på urnord. tid havt växelformer med och utan slutvokal av denna preposition liksom av *ā*, jmf. grek. *ἐνί* : *ἐν*. Men detta antagande är icke behövligt för att förklara isl. fsv. *ī* : fsv. *in*.

Under det att literaturspråken hava *ū-*, *ō-* (*ūblindr*, *ūfeigr* etc.), finnes nasalen kvar ej blott som *m* i *Gestumblindi* utan ock som *n* på Fjuckbystenen i Uppland i namnet **unfaikr** (= isl. *ūfeigr;* Säve: Nordisk universitets-tidskr. 1857,

Uppsala-häftet 108; Stephens II, 792; Dybeck fol. II, 65; Bugge i Ant. Tidskr. f. Sverige V, 52) och möjligen även i Saxos *Undensakre* (= isl. *Ōdāinsakr*, Stephens II, 957, Bugge: anf. st.). Formen ***unfaikr*** talar snarast emot Noreens förmodan, att *n* [i fortisstavelse] ljudlagsenligt förlorades framför *f*.

När *an*, *in* hade fortis och stodo i pausa, förlorades utan tvivel *n* ljudlagsenligt, och föregående vokal förlängdes (*ā*, *ī*). Dessutom har samma utveckling tydligen inträtt framför sådana konsonanter, framför hvilka även inne i ord *n* i fortisstavelse ljudlagsenligt förlorades: *s* (jmf. *gǫ́s* : ty. *gans*), *r* (*þōre* : *þonarr*), *l* (*Áli* : fht. *Analo*), kanske även *k* och *w*.

Men då prefixen *un-*, *sin-* ej förekommo som enkla ord (obs. dock nyisl. *sí ok æ* i Oxfordordboken), utan formerna *ū-*, *ō-* och *sī-* måste ha uppstått uteslutande i komposita, så finner jag det troligt, att *n* i dessa prefix (ävensom i prepositionerna *ā*, *ī*) ljudlagsenligt förlorades även framför vissa andra konsonanter, när prefixen och prepositionerna voro relativt oakcentuerade, fastän det är vanskligt att säkert avgöra, framför hvilka konsonanter det varit. Att *un-* dels hade, dels saknade fortis framgår av växelformerna *ū-* : *ō-* (Kock i Arkiv N. F. I, 57 ff.). I *an*, *in* kvarstod däremot *-n* framför vokal i satssammanhanget och även framför *n* (jmf. *annøþogher*), så ock i *un-*, *sin-* framför senare kompositionsled på vokal eller *n-*.

Fsv. *onækta*, *vnækta* är ett ungt låneord (mnt. *unechte*).

Sedan man mycket tidigt fått *frān* av *frām* genom dissimilation (se Kock i Arkiv N. F. II, 31 ff.), behandlades *-n* i *frān* liksom i *an*, *in*, d. v. s. att det blev merendels *frā*, men det är möjligt att formen *frān* delvis levat kvar även från denna gamla tid (jmf. det sällsynta *in*). Då emellertid *frām* alltjämt kvarstod som den akcentuerade formen, differentierades det å nyo i sen tid till *frān* (oakcentuerat) och *frām* (akcentuerat; se anf. st.), och i detta i relativt sen tid uppkomna *frān* kvarstod *-n*.

Jag övergår till några pronominalformer.

I fsv. *ængin* (nom. sg. mask. fem., nom. ack. pl. neutr.) ser jag väsentligen helt enkelt en analogisk ombildning av det äldre [isl.] *engi* genom anslutning till de talrika orden med *-in* i alla dessa kasus, såsom *hwilikin*, *þolikin*, *eghin*, alla de många adj. på *-likin: guþlikin*, *otallikin* etc. etc., de många part. på *-in: takin*, *farin* etc., adj. sådana som *troin* etc. etc. De i yngre isl. förekommande formerna mask. *e(i)nginn*, fem. och neutr. pl. *e(i)ngin* förklaras väsentligen på samma sätt, d. v. s. genom anslutning till ord sådana som *eiginn*, *búinn*, *farinn* etc. Fsv. *hwarghin* jämte *hwarghi* "ingendera", isl. *hvárgin* "ingendera av två" fattar jag som *ængin*, *e(i)ngin*. Jmf. i någon mån Läffler i Tidskr. f. fil. N. R. V, 76 not 5.

Som bekant har fsv. (och fgutn.) av vissa pronomina i nom. sg. fem. samt nom. ack. pl. neutr. (tämligen) sällsynta former på *-on (-un)*. Man finner fgutn. nom. sg. fem. *þissun*, fsv. pl. neutr. *þæsson* (av *þænne*); nom. sg. fem. och pl. neutr. *ængon* (av *ængin*); *andron* (av *annar*); *hwarion*, *hwariun* (av *hwarin* "hvarje"); *varon* (av *vār* "vår"); dessutom (hvartdera blott *en* gång) nom. pl. neutr. *nokron, nakron* (av *nokor*) samt *baadon* "båda". Jmf. beträffande formernas förekomst Schlyters och Söderwalls ordböcker, Rydqvist II, Schagerström: Sv. bär- ock fruktnamn på *-on* s. 12, Arkiv IV, 342 (delvis även Kock: Sv. språkhist. 100 ff.).

Mycket olika förslag hava framställts för att förklara denna ändelse *-on*, *-un*. Enligt Läffler: anf. tidskr. s. 76 skulle *þæsson* etc. hava erhållit *-on* från en förhistorisk form **goðun* i nom. ack. pl. neutr. best. form, hvarefter detta **goðun* ombildades till *goþo*, men *þæsson* etc. bibehöllo *-n*. Denna teori motbevisas därav, att de i fråga varande orden i fsv. nästan uteslutande hava adjektivens starka, ej deras svaga böjning. De hava därför icke kunnat påvärkas av den svaga adj.-böjningen. Noreens ovan s. 125 nämnda hypotes (hvilken han måhända icke längre själv hyllar; jmf. ib.) strandar

därpå, att i ett **ængune* etc. slutljudande *-e* ej skulle förloras i fsv.; jmf. ovan s. 125.

Vid formernas förklaring äro vissa pronominalformer i ålderdomliga svenska bygdemål vägledande. Vöråmålet i Finland använder följande pronominalformer[1]): *han* och *an* "han" : *hun* och *un* "hon"; mask. *tan* : fem. *tun* "den"; m. *manggan* : f. *manggun* "mången"; m. *inggan* (och *indjin*) : f. *indjun* "ingen"; m. *annan* : f. *adrun* "annan"; m. *nain* : f. *naun* "någon"; m. *hukan* : f. *hukun* "hvilken"; m. *tukan* : f. *tukun* "sådan"; m. *vånn* : f. *vårun* "vår"; m. *edan* : f. *edun* "eder".

Det är uppenbart, att *tan* "den" utgör ack. sg. mask. fsv. *þan*, och icke mindre tydligt är det, att man efter *han* : *hun* till *tan* nybildat fem. *tun*. Jag ser i *manggan* : *manggun* etc. juxtapositioner av *mangg* (fsv. *mang[er]*) med *han*, *hun*.

Som bekant är det i nysv. samtalsspråket ytterst vanligt, att ett pleonastiskt *han*, *hon* fogas till åtskilliga pronominella (liksom till åtskilliga andra) ord, t. ex. *mången han vet icke . . ., mången hon . . .; ingen han kan avgöra . . . ingen hon . . .; denne han kom i dag; denna hon gick i går* etc. etc. På liknande sätt efter possessiver, t. ex. (om en ko) *vår hon står borta på ängen; eder hon . . .* etc.

I fsv. var det mycket vanligt att efter pronominella ord foga ett pleonastiskt *þæn*. Så yttrar Rydqvist II, 494: "Ofta ställes *þæn* nästan betydelselöst vid annat pron., t. ex. *hvar þæn*, *nakvar þæn*, *ængin þæn*, *annar þæn*"; Schlyter: Ordbok s. 762 sp. 2 mom. c uttalar sig på liknande sätt: "*þæn* tillägges ofta, likasom nogare bestämmande, efter pron. *nokor*, *ængin*, *annar*, *flæstir*, *hvar*, *en*, *hvilken*" (jmf. exemplen).

Under dessa förhållanden är det lätt begripligt, att i Vöråmålet *manggan*, *manggun* uppstått av *mangg*(*h*)*an*, *mangg*(*h*)*un*. Ovisst är, om ack. sg. mask. på *-an* av adj. spelat någon roll vid bildandet av mask. *manggan*, ty det vill synas

[1]) De faktiska uppgifterna äro hämtade från Freudenthal: Vöråmålet s. 59 f.

av Freudenthals beskrivning över målet, som om adjektiv vanligen icke använde någon ändelse *-an*. På liknande sätt har fem. *indjun* uppstått av *ingi* + (*h*)*un*, *vårun* av *vår* + (*h*)*un*, *adrun* av *annur* + (*h*)*un*, genom anslutning till fsv. *aþra*, *aþrir* etc. (jmf. målets *ader* "andra"). De övriga nyss anförda pron.-formerna förklaras i överensstämmelse härmed eller såsom analogibildningar efter på detta sätt uppkomna former.

I många andra finländska bygdemål och även i ålderdomliga mål i det egentliga Sverge (Dalarna och Gottland) återfinnas likartade fem. på *-un*, *-on*, ehuru i vissa mål nasalen senare förlorats med eller utan föregående vokals nasalering. Här må påminnas om att man i åtskilliga mål har motsvarande former i betydelsen "denne". Mask. *hisin* : fem. *hisun* möter i Närpes-målet i Finland; i Gottlandsmålet mask. *dissen* : fem. *dissu* jämte mask. (*h*)*issen* : (*h*)*issu* (Säve hos Rydqvist II, 498). Jmf. fgutn. *þissun*.

Då de anförda fsv. formerna på *-on* ganska sällan förekomma, hava de varit blott dialektiska sidoformer. Jag förklarar dem liksom de moderna dialektformerna.

Fsv. *ængon* (nom. sg. fem.) har uppstått av *ængi* + (*h*)*on*. Formen **ængion* (jmf. *indjun* i Vöråmålet) har förlorat *j* genom inflytande från dat. mask. *ængom*, neutr. *ængo*, ack. sg. fem. *ænga*, pl. *ængar* etc., eller ock har juxtaposition av *ængi* med (*h*)*on* omedelbart blivit *ængon*, jmf. att *ikke uden* i da. blivit *ikkun* [1]). Fsv. *andron* har uppstått av *annur* + (*h*)*on* under påvärkan av *andra* etc. På analogt sätt förklaras fsv. *nakron* (blott neutr. pl. påvisad) samt *varon* (av *var*-(*h*)*on*). Fgutn. *þissun* fsv. *þæsson* ha uppkommit av *þissi*-(*h*)*un*, *þæssi*-(*h*)*on* med förlust av *j* genom inflytande från *þæssum*, *þæssu* (*þissu*), *þæssa*, *þæssar* etc. eller med ljudlagsenlig förlust av *-i* i

---

[1]) Beror den olika behandlingen av *-i* och följande enklitika *at* "icke" i imperativerna *kveliat* "pina icke" : *deilit* "tvista icke" etc. därpå, att man vid tiden för tillfogandet av *at* hade **kwalĭ* (jmf. pres. ind. **kwalĭʀ*) men **dailī* (jmf. pres. ind. **dailīʀ*)?

þissi (*þæssi*), jmf. *ikkun* [1]). *Hwarion* har väl snarast uppstått av **hwar-(h)on* och erhållit *j* genom invärkan från dat. mask. *hwariom*, neutr. *hwario*, ack. fem. *hwaria* etc.

Då nom. sg. fem. och nom. ack. pl. neutr. över huvud i adjektiv och ord med adjektivisk böjning hade samma form (*goþ*, *full*, *farin*, *troin* etc. etc.), så överfördes formerna på *-on* från nom. sg. fem. till nom. ack. pl. neutr.

Det bör framhållas, att det väsentligen är samma pronomina, som använda *-on*-former (uppkomna av *-hon*), och som enligt Rydqvist och Schlyter i fsv. efterföljas av ett pleonastiskt *þæn*.

Då i fsv. motsvarande maskulina former på *-an* (av *-han*) icke anträffas, eller åtminstone ej äro vanliga, i de i fråga varande pron., så beror det därpå, att en form **þæss(i)an* etc. skulle få utseende av ack. (ej nom.) sg. mask.; jmf. *goþan*, *miþian* etc. Vid tiden för hopväxandet av *þæsson* etc. i fsv. hade nom.-formerna och ack.-formerna nämligen alltjämt sin gamla användning.

Däremot är det kanske möjligt, att *ængin* (nom. sg. mask. och fem.) delvis (jmf. ovan s. 132) uppstått genom sammansmältning av *ængi* med ett omedelbart efterföljande ord, samt att fsv. *hwarin* "hvar och en" har liknande upphov. Så antar redan Schlyter, att *hwarin* uppstått av *hwar en* "enhvar". Eftersom Fritzner[2] (från Flatöboken) anför ett exempel på *engi einn* = *engi*, så har jag tänkt mig, att *engin* kanske delvis har samma upphov. I Skånelagen s. 80 r. 1 heter det: *hwær hin j fylghi war mæþ. bøte kuningi þre marc* "hvar och en som . . ." När *hwar hin*, *ængi hin* på dylikt sätt efterföljas av en relativsats, kan även *hin* hava fastvuxit med föregående ord.

Mycket sällan möter man i fsv. av vissa bland de i fråga varande pronomina former på *-om*, *-um* i st. f. sådana

---

[1]) *þæsson* skulle även ha kunnat uppstå omedelbart av den i runor förekommande nom. sg. f. *tþis* + *(h)on*.

på *-on*, *-un*, såsom *þæssum* (neutr. pl. och nom. sg. fem.), *androm* (neutr. pl.), *hwariom* (nom. sg. fem.). Jag fattar dessa former väsentligen liksom de dialektiska fsv. nom. ack. pl. *ǫghom*, *ǫrom* i st. f. *ǫghon*, *ǫron*. Då man hade nom. ack. pl. neutr. *þessun*, dat. pl. *þæssum*, så vållade den omständigheten, att *-um* i adj.- och subst.-böjningen var en ytterst vanlig ändelse, men *-un* (*-on*) däremot ytterst sällsynt, i förening med den stora likheten mellan *þæssun* och *þæssum*, att *þæssum* undantagsvis användes även som nom. ack. pl. neutr. (och sedan även som nom. sg. fem.).

Man brukade i fsv. nom. ack. pl. neutr. *baþi* : *baþin* liksom *þæssi* : *þæssin* (om hvilka former se Kock i Beitr. XV, 248 ff.), men dessutom *þæsson*; man tillät sig därför att undantagsvis någon gång även använda *baadon* med *-on* överfört från *þæsson*.

Den fsv. växlingen i komparativer *beskare* : *beskaren* etc. har jag behandlat i Arkiv N. F. II, 56 ff.; den fsv. växlingen i 3 sg. av pres. konj. *væþi* : *væþin* etc. ib. III, 306; växlingen 3 pl. pres. konj. isl. *biōþi* : fsv. *biūþin* samt nom. ack. pl. isl. *augu* : fsv. *ǫghon* i Beiträge XV, 44 ff.

III. Växelformer med och utan *-e*, *-a*.

Fritzner[2] upptar ett fno. *hvar*(*r*)*a*, *hvarre* "hvor, hvor i al verden", t. ex. "valdi sér legstað í Áss kirkjugarði hjá húsbónda sínum — æ nær æder hvara sem hón andadist"; "fyrirbjóðum vér hverjum manni at hindra þá, hvarre sem þeir kunnu fram at koma —, hvarre sem þeim verðr mœtt"; ". . . æller hvarre helzt the liggja"; "nefnast ei [þessar jarðir] hvarra þær liggja". Av exemplen framgår, att ordet användes dels i betydelsen "hvar hälst" med efterföljande relativ-sats, dels i betydelsen "hvar", inledande indirekt frågesats. Tydligen bör man om möjligt i *hvar*(*r*)*a* och *hvarre* se ett och samma ord. Jag fattar ordet som en juxtaposition av frågepartikeln *hvar* med partikeln *ei*, *ā* "alltid" etc. Med samma

betydelse "hvar hälst" använder fsv. *æ* (*e*) *hwar*, hvilkets upphov av *æ* (*e*) "alltid" är allmänt erkänt. Då man emellertid i fno. till *hvarre* "hvar hälst" fogade ett *helzt* (jmf. exempel ovan), erhöll *hvarre* (*hvarra*) även betydelsen av blott "hvar" och användes i denna mening även utan åtföljande relativ. Att denna förklaring av *hvar*(*r*)*a* är den riktiga, bekräftas av det första från Fritzner[2] anförda exemplet, där *æ nær* (av *é*, *ei* "alltid" och *nǽr*) samt *hvara* förbindas med *æder*.

Partikeln *ei* (jmf. got. *aiw*) har som bekant i isl. och fsv. även formen *ā*, i *hvarra* förkortad *ă*, emedan fortis föll på förra, semifortis (resp. infortis) på senare juxtapositionsleden. Av samma anledning uppstod av *hvarei* formen *hvarre*. Jmf. härmed att åtskilliga runstenar hava låtit *ei* monoftongiseras i relativt oakcentuerad stavelse, ehuru det kvarstår i fullt akcentuerad stavelse, t. ex. **stain, raistu** men **þurstin** (Kock: Sv. språkhist. 37 f.) [1]).

Förlängningen av *r* i *hvarra*, *hvarre* i st. f. **hvarā*, **hvarei* sätter jag i samband med förkortningen av ultimavokalen *ā*, resp. diftongen *ei*. Genom en art ersättningsförlängning förlängdes den näst föregående konsonanten.

I Sv. landsm. XIII, 8 s. 5 har jag sökt visa, att fsv. *mana* : *mane* på likartat sätt uppstått av *man* + *a*, resp. *e* "alltid".

Jämte *hwarghe* har fsv. en gång *hwarghine*, nämligen i Greg. 282, 26. Stället lyder: "Thæssa wtsænde han at the skullo vppa finna honom. swa faghra quinno. at hwarghin kunne finnas hænna fæghre. ok tha the hafdho hona funnit. skullo the . . . hulke omfarandis mang land. kunno hwarghine finna swa faghra quinno at . . ." Här översätter jag *hwarghin* "ingenstädes", *hwarghine* "alltjämt ingenstädes",

[1]) Åtskilliga runinskrifter, som bibehålla *ei* (*ai*) i fortis-(och semifortis-?) stavelsen, ha låtit diftongen monoftongiseras i de relativt oakcentuerade pron. **þiʀ** "de", **þim**, t. ex. Dybeck fol. I, 13 **reisa, stein** men **þiʀ**; ib. 46 **raistu, stain, kunlaif** men **þir**; ib. II, 70 **raistu, stain** men **þiʀ**; Hummelstad-stenen (Ant. Tskr. X, 130) **raisa, stain** men **þim** "dem".

och jag fattar *hwarghine* såsom sammansatt med *hwarghin* och *e* "alltid, alltjämt".

I Bonaventura förekomma *sidhane*, adv. "sedan" (10, 31; 16, 11), *mædhane* "under det att" (16, 15) i st. f. de vanliga fsv. *sidhan*, *mædhan*. Jag finner det sannolikt, att *sidhane*, adv. "sedan", uppstått av *sidhan-e* "sedan alltjämt", och att *sidhane* först senare antagit betydelsen "sedan", emedan "sedan alltjämt" och "sedan" ofta äro synonyma. På samma sätt har *mædhane* sammanvuxit av *mædhan-e* "under tiden alltjämt" (jmf. fsv. *e mæþan* "alltjämt under det att"), men sedan fått betydelsen "under det att", en betydelse som även *mæþan* hade. Även i det blott en gång (Östgötalagen Kr. 13 pr.) påvisade *þøghine* ser jag en sammanställning av *þøghin* med *e* "alltjämt". Detta *þøghine* bör kanske t. o. m. översättas "dock icke alltjämt".

Det nysv. *städse* "alltid" hette fordom *städes*, *städs* (Rydqvist V, 134). Formen *städes* har direkt lånats från lågtyskan (mnt. *stedes*); *städs* kan hava påvärkats av nht. *stets*. *Städse* kan utgöra en ombildning av *städs* genom inflytande från de talrika adv. på *-e*: *uppe*, *inne* etc. och särskilt från sådana ord som *ens*(*e*), *harms*(*e*), *sams*(*e*) etc., men det kan måhända även utgöra en tautologisk sammanställning av det ty. *stedes* (*stets*) och det nord. *e* "alltid" [1]).

Isl. *eigi* : *ei*, *aldrigi* : *aldri*; fsv. *nei* (*negh*). Det torde ej vara utrett, hvarför isl. har *ei* "icke" jämte *eigi* "icke" (fsv.

[1]) Jag skall här icke inlåta mig på växlingen fsv. *hær* : *hære, hæræ* "här", *þær* : *there* "där" (även i mnt. *dar* : *dare*). De tvåstaviga fsv. formerna hava påvisats blott i rim. I vissa fall tyda emellertid rimmen på äldre **hæra,* t. ex. Fl. 115, 639, 1896, 1906, 1203, 1745. Iv. 236, 466, 1293. — Liksom i *hiún, hiōn* *-n* som bekant är av ungt upphov i sg. och dit inträngt från pl., så torde även växlingen isl. *hiún* : *hiúna,* fsv. *hiōn* : *hiōna* vara av ung upprinnelse. På grund av sin betydelse förekom ordet *hiú(n), hión* "en af de til husbondens familje eller husstand hørende personer (hustru, børn og tjenere"); "ægtefolk" ofta i gen. pl. i sådana vanliga sammanställningar som isl. *þat hiúna, er lengr lifir* (Landsl.), *hvárt hiúna sem misgerir* (Borg.), fsv. *nakat hans hiona* (MELL. Eþs. 9 hskrr. CDH. etc.). Detta betydde urspr.

ē "icke" jämte *eghi*), *aldri* "aldrig" jämte *aldrigi* "aldrig". Jag förklarar växlingen på följande sätt.

I fsv. och äldre danskan kunde man akcentuera *aldrig* med fortis på ultima (Kock: Sv. akcent II, 323, 497; Arkiv III, 56). Jämte *aldrígi* har man dock i fornspråket säkerligen fakultativt även akcentuerat *áldrigi*. Ordet *eigi* dels hade, dels saknade, på grund av sin betydelse, fortis i satssammanhanget. Man har nu havt en ljudlag: "mellan två *i* med infortis förloras den palatala betonade frikativan, hvarvid de två *i*-ljuden sammandragas till ett *i*". Därför blev *áldrigi áldri*, *eigi* utan fortis *ei*, liksom fsv. *fæ'mtighi*, *sæ'xtighi* etc. givit *fémti*, *séxti* etc. Men *aldrígi* och *eigi* med fortis förblevo oförändrade.

I fsv. blev *ei* till *e* "icke", *eigi* till *eghi*. Genom kompromiss av *e* och *eghi* uppstod *egh* (*eigh*); genom kompromiss av *aldrighi* och *aldri* det fsv. *aldrigh*.

I fsv. *nei* (*negh*), nysv. *nej* ser jag en juxtaposition. Läffler var i Tidskr. f. fil. N. R. V, 79 på väg att riktigt förklara ordets form, utan att dock tillfredsställande göra det. Enligt honom skulle *-ei* (*-egh*) i fsv. *nei* (*negh*) bero på en analogibildning efter *ei* (*egh*, *eigh*) "icke". Emellertid torde det vid svar använda "nej" icke associeras med ett negerande ord "icke" på sådant sätt, att detta skulle kunna influera på det förra. Fsv. *nei* (*negh*) har däremot på så sätt uppstått, att till *nē* (= isl. *nei*) "nej" blivit lagt ett förstärkande *egh* (*eigh*) "icke" eller "aldrig"; jmf. sådana förstärkta svar som

---

"det bland 'hjonen'" etc., men då man hade åtskilliga neutrer på *-a* (*auga, eyra, heima* etc.), så fattade man *hiúna* såsom likställigt med sådana och översatte *þat hiúna* "det 'hjon'" etc., hvilket reellt gav samma mening. Härigenom kom *hiúna, hiōna* att användas som neutr. sg. Med detta upphov för ordet sammanhänger det väl, att isl. *hiúna, hióna* "tjenare" användes blott som sg. (Schlyter översätter fsv. *hiona* "*en* af någons husfolk"), ehuru *hion* oftast användes i pl. Även den oregelbundna isl. nom. ack. pl. *hiúna* "ægtefeller" (ej **hiúnu* såsom *auga* : pl. *augu*) belyses härigenom. Emedan sg.-formen av *hiúna* urspr. var den enda brukliga numerus, har denna form inträngt i pl.

nej aldrig, *nej aldrig i livet* etc. Detta *nē-egh* är det nysv. *nej*, uttalat *näj*; det nysv. samtalsspråkets *ne* är det fsv. *nē* (isl. *nei*); nysv. *nä* en kompromiss av *nē* och *näj* [1]).

IV. Utveckling *ē* > *ǣ* i isländskan.

De i vissa ord med *ē* mötande sidoformerna med *ǣ* hava icke blivit på tillfredsställande sätt utredda. Så t. ex. anmärker Bugge i Arkiv II, 354, att man till *véla* har sidoformen *væ'la*, men han söker icke belysa den. Enligt Noreen: Altisl. gramm.[2] § 149, 2 skulle i pron. *vér* : *væ'r* "vi" föreligga olika avljudsstadier och t. o. m. icke en normal avljudsväxling, utan en "vermischung der 1. und 7. reihe". Det är emellertid uppenbart, att det vore mycket önskvärt, om man kunde förklara växlingen *ē* : *ǣ* i detta pronomen genom någon närmre liggande utväg än genom att återföra den till det indo-eur. urspråket.

Dialektiskt har i isl. följande ljudlag tillämpats: **långt *ē* övergår till *ǣ* mellan föregående *w* (*v*) och följande supradentalt *r*, *l*.**

I överensstämmelse med denna regel finner man

vér : *væ'r* "vi".

hvél : *hvæ'l* "hjul" [2]).

vél : *væ'l* "list", *véla* : *væ'la* "bedraga", *vélinn* : *væ'linn*.

véla um : *væ'la um* "sysselsätta sig med".

vélindi "the gullet" : nyisl. *vælindi* enligt Oxfordordboken.

Isl. har icke flera ord med ljudförbindelsen *wē* (*vē*), efter-

---

[1]) Det nysv. *nehéj* har väl utvecklats ur *nej*, uttalat med utpräglat tvåspetsig fortis. Gränsen mellan en stavelse med tvåspetsig fortis och två stavelser är svävande. Exspirationstrycket på senare akcentspetsen i *nêj* har (vid särskilt energiskt svar) så förstärkts, att den övergått till fortis, hvarvid ordet blivit tvåstavigt. Härvid har ett *h* utvecklats i hiatus mellan en vokal med levissimus och en följande vokal med fortis, liksom annars varit fallet. Till bildandet av *nehéj* har dock även *ne(j)néj* medvärkat. Som *nehéj* äro nysv. *jahá, johó, åhå'* etc. att uppfatta. Beträffande *h*-ljudet jmf. *Jò(h)an* men blott *Johánnes*.

[2]) Om vokallängden jmf. Larsson: Ordförrådet art. *huél, huéla*.

följd av supradentalerna *r*, *l*. Ett dylikt är nämligen sannolikt icke det isl. *véli* "svans", eftersom ett *ð* i detta ord förlorats framför *l* (jmf. ty. *wedel*), och som *l* i förbindelsen *ðl* bör ha varit dentalt; om bruket av supradentalt och dentalt *l* i det nord. fornspråket se särskilt Kock i Arkiv N. F. V, 254 ff. För övrigt har ordet *véli* påvisats endast från ett par ställen, så att, även om det havt supradentalt *l*, det är naturligt, att intet exempel med *æ* konstaterats.

Särskilt bör framhållas, att ljudutvecklingen *ē* > *ǣ* synes vara genomförd i Cod. regius av Snorra-Eddan. Enligt företalet till bandet III, 2 s. XIII förekommer nämligen i denna handskrift alltid *æ* (ej *é*) i pron. *vær* (omkring 20 ggr), i subst. *væl* och verbet *væla* (11 ggr) samt tre ggr i *hvæl* (det upplyses ej, om även skrivningen *hvél* någon gång möter).

Även Cod. 645, 4:o använder *vę́l* (*vęl*), *vę́la* (*vęla*) (icke *véla*) på alla de 10 ställen, där orden förekomma (L. Larssons uppl. s. XLIII samt Ordförrådet).

Till jämförelse påminner jag om en av Sievers för fnorskan konstaterad ljudlag, som är besläktad med den här diskuterade. I vissa fno. urkunder har nämligen kort germaniskt *e* övergått till *æ* mellan *w* (*v*) och följande *r*, t. ex. *verk* > *værk*, *verðr* > *værðr* etc. (Sievers: Tübinger bruchstücke der älteren Frostuthingslög s. 9). För övrigt är det ett känt förhållande, att liksom i *hvél* > *hvǽl* etc. *ē* erhållit ett öppnare uttal (*ǣ*) framför supradental, supradentaler över huvud hava en tendens att åt den föregående vokalen giva ett öppnare uttal. Jag har havt tillfälle att i Arkiv N. F. V, 235 ff. avhandla dylika ljudutvecklingar i fsv.

Jag skall i detta sammanhang framhålla ännu ett ord, där en besläktad ljudutveckling torde hava inträtt i sistnämnda språk. Fsv. har *hwalper* (nysv. *valp*, da. *hvalp*) jämte *hwælper*. Från intet annat språk har man påvisat ordet med avljudsstadiet *a*, utan isl. har *hvelpr*, ags. *hwëlp*, fht. *hwëlf* etc. Det är därför föga troligt, att, såsom No-

reen: Urgerm. lautlehre s. 48 antar, *hwalper : hwælper* skulle innehålla olika avljudsstadier.

I Sv. språkhist. 86 ff. har jag havt tillfälle visa, att ljudförbindelsen *ær* (eller *wær*) ljudlagsenligt i fsv. blir *ar* (*war*) i relativt oakcentuerad stavelse: *natværþer : natvarþer* etc. Liksom framför supradentalen *r* har även framför supradentalen *l* i östnord. språk *æ* övergått till *a* i relativt oakcentuerad (semifortis-)stavelse; dock har måhända (även) här ett *æ*-ljudet föregående *w* varit en nödvändig faktor för ljudlagens inträdande. I nysv. rspr. användes det sammansatta *hundvalp* nästan lika mycket som det enkla *valp*, och i fsv. hade man *leona-hwalper*, *biorna-*, *bykkiu-hwælper*. I dylika komposita med semifortis på senare sammansättningsleden uppstod *-hwalper*, som blivit den segrande formen även som simplex.

Denna förklaring av *hvalper*, *valp* bekräftas av en annan omständighet. I nysv. skrift pläga vi ha kvar *hv-* i ord, som i fornspråket uttalades med *hw-*. Undantag gör *valp*. I *hundhwalp* har *h* tidigt förlorats mellan *d* och *w*, hvarefter *valp* använts även som enkelt ord.

V. Utveckling *æ* > *a* i östnord. språk.

I Fsv. ljudlära I, 129 har jag med någon tvekan uttalat den meningen, att *æ* utan huvudakcent övergått till *a* framför *gh* i *midhvæghu* > *midhvaghu* och i ett par andra sammansättningar med *-vægher*. Däremot anser Noreen i Arkiv N. F. II, 308 och Urgerm. lautlehre 49 växlingen *æ : a* i dylika ord bero på olika avljudsstadier, och enligt honom skulle man i fsv. ofta hava formen *vagh* för det enkla ordet. Som stöd härför åberopar han Schagerströms framställning i Tyska lånord med *kt* s. 50 noten.

Jag skall här söka visa, att man i östnord. språk havt en ljudlag "i relativt oakcentuerad stavelse (semifortis-

och infortis-stavelse) övergår *æ* (*e*)[1]) till *a* framför *gh*". Möjligen har denna ljudutveckling inträtt även framför *k*.

Schagerström och Noreen hava förbisett, att i samtliga av den förre anförda exempel på *vagh* ordet utgör den senare (relativt oakcentuerade) leden av en juxtaposition eller har en därmed analog ställning.

Detta förhållande är det väsentliga för formens förklaring. Ty det är naturligtvis omöjligt, att man vid bruket av subst. "väg" skulle hava använt ett avljudsstadium med *a*, när ordet saknade huvudakcent, men däremot alltid (så vitt känt är) ett annat avljudsstadium med *æ*, då ordet hade huvudakcent. Då bruket av *vægher : vagher* står i direkt förhållande till formernas akcentuering i fsv., måste de naturligtvis även förklaras av denna akcentuering.

Exempel på *vagh:*

Fsv. *hinvagh* (jämte *hinvægh*) "på andra sidan", *annanvagh* (jämte *annanvægh*) "på andra sidan", *i miþvaghu* (jämte *i miþvægho*) "mitt i" samt de därav bildade *i miþvaghonne*, *miþvakt* (jämte *midh wæght*, Kock: Gamla svenska ord 32), *høghra waghin* (Kl. läsn. 68: 26), *winstra waghin* (ib. 68: 27), *alra vaghna* "på alla håll" (ib. 188: 28; 198: 3), *aldra wagna* (ib. 24: 21; 51: 15), *alla wagna* (ib. 21: 26). I Peder Månsson s. XLIII möter "læg thz pa speghil glasit pa then waghen som jnwither".

I alla dessa exempel har *vagh* saknat eller kunnat sakna fortis. Att detta varit fallet i sådana sammanskrivna juxtapositioner som *midhvaghu* (jmf. nysv. *mídsommar*, *míddag* etc.), *hinvagh* (i Skånemålet alltjämt *hínvan* [< **hinvaghin*] "på andra sidan"), *annanvagh* etc. behöver ingen utredning. Detsamma har varit fallet med *alra vaghna*, *alla wagna* (jmf. nysv. *ȁllahanda*), *høghra waghin*, *winstra waghin* (jmf. nysv. *hö̀gerhov*, *vånsterman* etc.). Även *then vaghin* kan betraktas

[1]) Som bekant hava *ǣ* och germ. *ē̆* i de flästa östnord. dialekter sammanfallit.

som en juxtaposition, och att man i alla händelser har kunnat akcentuera *thén-vaghin*, inses av en jämförelse med det nysv. *på dén sidan* med *sidan* uttalat med semifortis (ej med fortis). Samma akcentuering har kunnat användas i det fsv. uttrycket *fara sin vagh*, jmf. "tha foro the bønder huar sin wagh" (Rkr. 1, 4109). Åtminstone i södra Sverge brukas alltjämt akcentueringen *han fór sin väg* med *väg* uttalat med semifortis (ej med fortis). Här bör ock nämnas skrivningen *vtuaghum* (Sv. dipl. N. S. III, s. 231).

Akcentueringen har varit densamma i de i Schlyters glossar till Skånelagen (till hvilken Schagerström hänvisar) anförda exemplen: *annær vagh* "på andra sidan", "på endera sidan", *bæggiæ vaghæ* "på båda sidor", *þæn vagh* "på den sidan". Detta har ock varit fallet i uttrycket "ær en wagh et barna barn. oc annær wagh flere. tha taki thæt enæ æm mikit . . . sum all hin annur" (I, 32). Här står *en wagh* i motsats till *annær wagh*, och *en wagh* bör därför ha uttalats med semifortis på *wagh;* jmf. det nysv. *å èna sidan . . . å àndra sidan* med ordet *sidan* uttalat med semifortis.

Det anförda visar tydligen, att *æ* ljudlagsenligt övergått till *a* i ordet *vægher*, när detta hade semifortis, men ej när det hade fortis.

I överensstämmelse härmed böra väl de latiniserade *Norvagi*, *Norvagia*, namn på norrmän och Norge, uppfattas, d. v. s. såsom utgångna från de östnordiska namnformerna med fortis på förra kompositionsleden.

Följande ord förklaras enligt samma ljudlag:

isl. *þegar*, fsv. *þæghar*, fd. *thæghær :* fsv. *þaghar*, fd. *thaghær*. Ordet *þæghar, þaghar* är dels adverb med betydelsen "genast", dels konjunktion med betydelsen "då, när". I den förra användningen hade ordet fortis, i den senare saknade det fortis, och formen *þæghar* utgör urspr. formen för adverbet, *þaghar* formen för konj.

run. ***him : þiki***, ***him : þaki***. På två skånska runstenar i Hellestad (Liljegren 1441, 1440, Wimmer: Sønderjyllands hist. runemindesmærker s. 48) finnas dessa former, hvilkas senare kompositionsled är identisk med senare sammansättningsleden av isl. *farþegi*, *arfþegi*, *heiþþegi* (Wimmer: anf. arb. s. 40). ***him : þiki*** representerar uttalet *hēmþeghi*, ***him : þaki*** uttalet *hēmþaghi*. Ordet har fakultativt kunnat ha fortis på förra eller på senare kompositionsleden, liksom massor av ord i det nord. fornspråket (jmf. Kock: Svensk akcent II, 328 ff.). Vid den förra akcentueringen inträdde utvecklingen *hēmþeghi* > *hēmþaghi*, vid den senare akcentueringen kvarstod *hēmþeghi* oförändrat.

Da. *megel (megle) : magle*. I Kalkars ordb. (art. *megel*) upplyses: "så alm. end denne form (ↄ: magle) er i egennavne . . . eller føjet til sådanne (som Egeslevmagle, Ølsemagle o. fl. . . .), synes den ikke ellers at forekomme". Detta torde böra förklaras på följande sätt. Ortnamn sådana som *Egeslevmagle* har uppstått av *Egeslevmegle*, som (åtminstone fordom) havt eller kunnat hava fortis på förra sammansättningsleden. När *magle* står framför namn, t. ex. i det skånska ortnamnet *Maglehult* (år 1624 *Magleholt*, Falkman: Ortnamnen i Skåne s. 238), så har fortis fordom legat eller kunnat ligga på senare sammansättningsleden, jmf. den nysv. akcentueringen *Stŏră Tùna* etc.; alltså fordom *Maglehúlt*. Redan från medeltiden har man exempel på ortnamn på *magle*, t. ex. *Magleheem* (1398) m. fl. hos Falkman: anf. st.

Ovissa exempel på i fråga varande ljudlag äro följande.

I Västergötland hade man under medeltiden en ort *Suntægh* (Sv. dipl. III) och en ort *Eteghi* (år 1289, Styffe: Skandinavien under unionstiden s. 103 noten 2). Den förra heter nu *Suntak*, den senare *Ettak* (och redan år 1410 *Etak* enligt ib. s. 138).

I fall *æ (e)* även framför *k* övergått till *a* i relativt oakcentuerad stavelse, så skulle växlingen isl. *ek* fjutl. *æc : ac*

kunna förklaras enligt denna regel. Det är nämligen föga tilltalande att (med Noreen i Pauls Grundriss I, 498 § 181, 1) helt och hållet skilja det fjutl. *ak* från det isl. *ek* och anse det förra representera ett ie. **ēgom*.

VI. Till växlingen *gh : g* i fornsvenskan.

Som bekant har det i den älsta fsv. brukliga *gh*-ljudet (den gutturala, resp. palatala, betonade frikativan) i de flästa ställningar utvecklats till *g*-ljud (den gutturala, resp. palatala, betonade explosivan) i det yngre språket. I Tidskr. f. fil. N. R. IX, 140 ff. torde det ha lyckats mig visa, att *gh*-ljudet redan på 1300-talet övergick till *g* omedelbart framför *ð* (*saghþe* > *sagþe* etc.), att denna ljudutveckling (*gh* > *g*) inträdde omedelbart efter *ð* på 1400-talet (*stadhgha* > *stadhga* etc.), samt att man på 1500-talet — på grund av en dissimilatorisk ljudlag — finner *frågadhe* etc. av äldre *frāghadhe* etc.

Jag skall här söka visa, att en ljudutveckling *gh* > *g* åtminstone dialektiskt genomförts på 1400-talet även i en annan, skarpt begränsad, ställning.

En granskning av textkodex till Kristoffers landslag, hvilken handskrift är från mitten av 1400-talet, visar, att följande ljudlag tillämpats: intervokaliskt (och troligen även slutljudande) *gh* har efter vokal med semifortis och infortis övergått till *g*, men kvarstår efter vokal med fortis. Jag har för frågans undersökning genomgått 20 sidor i Schlyters upplaga, nämligen Køpmala balker och Tingmala balker t. o. m. fl. 1.

I överensstämmelse med regeln finner man

køpslagan (223, 10 [1]); 231, 5), *køpslaga* (225, 3), *iordæganden* (225, 5), *malsegenden* (231, 7; 13), *malseganden* (232, 2), *malsegande* (234, 3), *malsegende* (234, 4; 12), *swe-*

[1]) Första talet angiver sida, det andra rad.

rige (235, 7), *toliga* (224, 12), *geldskylloge* (219, 7), *skyllogir* (231, 4), *staduger* (231, 6; 232, 1), *kunnogas* (233, 12; 235, 19), *kunnoga* (236, 8), *wildogan* (235, 14), *nyttogan* (237, 2). Hit höra ock det merendels relativt oakcentuerade *nogot* (221, 9) samt det sammansatta *tings dager* (233, 7).

Ovisst är, huruvida även uttrycket *a helgom dag* (233, 7) kan räknas hit, i hvilket fall *helgom dag* uttalats som ett kompositum med fortis på *helgom* och semifortis på *dag* (jmf. det nysv. *helgedag*). I motsatt fall har uttrycket *helgom dag* uppstått under påvärkan av den stora massan komposita med *-dag(h)er* till senare sammansättningsled: *hælghe-*, *løghar-*, *mana-dag(h)er* etc. etc. etc.

Däremot t. ex. *æghe* (222, 4), *laghum* (224, 3; 4), *mogho* (224, 5), *leegho*, *rogh*, *trughader*, *lagh*, *lagha*, *tygha*, *hwgh* etc. etc. Bevisande äro särskilt *æghandenom* (228, 13), *æghende* (228 not 47), *æghendens* (231, 12), *æghir* (232, 8; 233, 15), *ægher* (234, 5 etc.) i motsats till de nyss anförda *malseganden*, *iordæganden* etc.

Då i fsv., såsom nyss ovan s. 145 blivit nämnt, massor av komposita hade fortis fakultativt på förra eller på senare sammansättningsleden, så bör man i överensstämmelse med denna växling finna en växling *gh* : *g* i vissa komposita. Detta är också fallet. Man har sålunda *laghsagu* (236, 7; 9; 237, 5): *lagh saghu* (233, 9), *laghsaghu* (234, 2; 236, 12), *almoganom* (237, 2): *almoghen* (236, 10). Skrivningarna med *g* visa, att *laghsaga, almoge* kunde hava fortis på förra kompositionsleden. Stavningen *laghsagha*, *almoghen* beror väl på att fortis fakultativt låg på senare sammansättningsleden; dock kan denna skrivning av *almoghen* även bero av påvärkan från det enkla *moghe*, under det att en påvärkan av det enkla *sagha* "utsaga" på *laghsagha* är mindre trolig, eftersom man redan under medeltiden ej torde längre livligt ha känt sambandet mellan dessa ord. *lagh-* i *laghsaghu* kan ha fått *gh* från det enkla *lagh*.

Uttrycken *VIII wikna dagh* (236, 8), *tings dagh* (231, 11), *stempno dagher* (228, 4; 10) hava uttalats med två (resp. tre) fortisakcenter, av hvilka en föll på *dagh*, *dagher* [1]), och de äro, från nysv. synpunkt sett, ej att fatta som komposita. Men även om de varit komposita med semifortis på *dagh*, *dagher*, hade skrivningen med *gh* lätt förklarats genom anslutning till det enkla ordet.

Pres. sg. av *sighia* har så väl formen *sigher* (226, 4; 11; 227, 8; 229, 10; jmf. *sighia* 220, 15; *seghi* 229, 9; *sighi* 231, 9) som formen *siger* (226, 10; 229, 7; 229, 10; 234, 6). Växlingen beror därpå, att *sighia* dels användes med fortis, dels uttalades med semifortis (resp. infortis), nämligen såsom senare kompositionsled och i åtskilliga ställningar i satssammanhanget; jmf. de fsv. kompp. *af-*, *ater-*, *for(e)-*, *fram-*, *lagh-*, *mot(e)-*, *til-*, *um-*, *unt-*, *up-*, *ut-*, *viþer-sighia*.

Man finner dels *fogathe* (224, 1), *fogata* (232, 3), *fogatom* (225, 8), dels *foghate* (223, 12). Man har akcentuerat detta låneord dels *fogáte* med *g*-ljudet hörande till den följande vokalen (jmf. *advocátus* och den av Dalins större ordbok angivna akcentueringen *fogát*), dels *fòghate* (jmf. den nysv. akcentueringen *fògde*).

Såsom av det anförda torde framgå, utgör växlingen *gh : g* ett nytt medel att bestämma fortis' plats i fsv.

Den i fråga varande ljudutvecklingen *gh* > *g* har inträtt efter den tid, då i fsv. *k* i relativt oakcentuerad ställning hade övergått till *gh*, om hvilken ljudutveckling (*k* > *ch* > *gh*) se Kock i Tidskr. f. fil. N. R. III, 249, Fsv. ljudl. I, 35 ff., 69 ff. Sedan alltså *nokon* blivit *nochon* > *noghon*, *Swerike* > *Swe-riche* > *Swerighe* etc., så övergick *noghon* till *nogon*, *Sweri-*

[1]) Jag hoppas i annat sammanhang kunna visa, att växlingen *a : e* i en massa svenska komposita (*fatabur : fatebur* etc.) beror därpå, att de fordom uttalats dels såsom två ord (med två fortis-akcenter och levis på *a*), dels som ett ord (med levissimus på *a*). Växlingen *barnabarn : barnbarn* etc., *juletid : jultid* etc. äro ofta att uppfatta på ett härmed analogt sätt. För övrigt har *a* konserverats även av levior.

ghe till *Swerige* etc., under det att *gh*-ljudet kvarstod i det med fortis uttalade *dragha* etc. Det är emellertid självklart att, sedan man av *nokon* hade i relativt oakcentuerad ställning fått *noghon*, detta *noghon* akcentuerades dels med fortis, dels utan fortis. Blott när *noghon* saknade fortis, blev det *nogon*, men när *noghon* hade fortis, kvarstod naturligtvis (tills vidare) dess *gh* liksom i *dragha* etc. och övergick till *g* först samtidigt med den i nysv. inträdande allmänna ljudutvecklingen *gh* > *g*.

I Olaus Petri's Svenska krönika (s. 1—10) finner man väsentligen samma regel tillämpad som i Kristoffers landslag, dock ej fullt konsekvent.

Överensstämmande med regeln möter merendels *g* i adjektiv på *-ig*, *-lig* och adverb på *-liga*, t. ex. *ewiga* (1, 5) [1], *plumpachtiga* (6, 2), *weldiga* (6, 9), *behendiga* (6, 20), *somblige* (9, 33; 10, 5), *lyckosameliga* (1, 10), *skadeligit* (1, 15), *farligast* (3, 26), *naturligitt* (2, 35) etc. etc. (sällan en sådan form som *manligha* 5, 18) — vidare *warnagel* (1, 9), *anslag* (1, 10), *örlig* (1, 21; 27; 2, 16; men *örligh* 2, 5; 3, 23), *Swerige* (ofta, t. ex. 2, 28; 7, 25; 8, 12 etc.). I ord sådana som *ostadigheet* (3, 25), *rooligheet* (2, 9) etc. återgiver skrivningen med *gh* uttalet palatal explosiva med efterföljande *h*-ljud.

Däremot t. ex. *mogha*, *pläghar*, *eeghen*, *noogh*, *fögho*, *saghor*, *betygha*, *slogho*, *öghonen*.

Undantagen från regeln äro få. Så t. ex. blott en gång *plägar*, en gång *pläga* och en gång *plägade*, men 6 ggr *pläghar*, 5 ggr *pläghade*, 2 ggr *plägha*.

Skrivningen *säger* (7, 16) överensstämmer med *siger* i Kr.LL., under det att den hos Olaus Petri vanliga formen *noghon* (4, 23), *noghor* (3, 5), *noghot* (3, 4 etc.) med *gh* förklaras därav, att *noghon* ofta erhöll fortis; jmf. straxt ovan.

[1]) Första talet angiver sida, det andra rad i Klemmings upplaga.

Jag skall i detta sammanhang diskutera en annan utveckling av fsv. *gh.*

Under det att, som ovan antytt, fornspråkets *gh*-ljud intervokaliskt efter guttural vokal normalt övergått till *g* i svenskan (*maghi* > *magi* etc.), har det i danskan i denna ställning blivit *w* (*mave*). Troligen har dock även i svenskan denna, annars blott för danskan gällande, ljudutveckling, i ett särskilt begränsat fall, inträtt, så att *gh* övergått till *w.*

Som bekant har fornspråkets *k*-ljud i regeln förblivit oförändrat i svenskan (fsv. nysv. *rike* etc.), men i fd. övergått till *gh* (*righe*). Dock har även i svenskan *k*-ljudet i relativt oakcentuerad stavelse fått denna senare utveckling: fsv. *Swérike* > *Swérighe* etc. Man väntar därför att i svenskan intervokaliskt *gh*-ljud efter guttural vokal i relativt oakcentuerad stavelse fått samma utveckling (till *w*) som i da. *maghe* > *mave* etc. Av lätt insedda skäl är det ytterst få ord, där en dylik ljudlag över huvud kunnat tillämpas. Man kan därför vara tveksam om dess exakta formulering. I fall den formuleras "*gh* övergår mellan *u* med semifortis och följande *u* (eller vokal över huvud?) till *w*", så har dess formulering åtminstone icke blivit för vid. Möjligen har dock en ljudutveckling *gh* > *w* inträtt i semifortisstavelse över huvud. Det av *gh* uppkomna *w* har senare förlorats framför *u* med levissimus (Kock i Tidskr. f. fil. N. R. VIII, 297 noten), men annars övergått till *v.*

Fsv. har *bruttu mø* av *bruttughu-mø* (Bugge i anf. tidskr. III, 260). Utvecklingen har varit *bruttughu-mø* > *bruttu(w)u-mø* > *bruttu-mø.*

Isl. har som appellativum *heytiūga* och som tillnamn förekommer en gång det enkla *tiūga* (*Eiulfr tiūga*, K. Rygh: Norske og isl. tilnavne). Fsv. använder *tiugha* (Palmsköldska hskr. 405 har *tiwgha* i ordspr. nr 43, *tiwgho* i nr 332). Senare handskrr. av den fsv. Stadslagen *eldtiugho* och *eldh tiuffwo.* Nysv. *tjuga* och *tjuva*, *hötjuga* och *hötjuva.* I

bygdemål finnas åtskilliga andra komposita med *-tjuva* till senare sammansättningsled, såsom *lang-*, *mellom-*, *stakked-tjyve*, *risst-tyvä* (Rietz). Utvecklingen *-tiughu* > *-tiuwu* (resp. *-tiugha* > *-tiuwa*) har inträtt i komposita med fortis på förra sammansättningsleden, hvarefter *tjuva* även kommit i bruk som enkelt ord jämte *tjuga*.

Fsv. *þrætiughunde* "30:de" förekommer i yngre Västg.-lagen under formen *þrætiunde* (bis), ehuru först omkring hundra år senare räkneordet *thrætio* torde förekomma (jmf. Rydqvist II, 579). Utvecklingen har varit *þræ'tiughunde* > *þræ'tiu(w)unde* > *þræ'tiunde*.

Ovisst är, om isl. *kūga* : nysv. *underkuva*, *kuva* (ej påvisade i fsv.) är att förklara på analogt sätt; obs. att den svensk-lat. delen av Lex. lincopense (1640) upptar blott *underkufwa* (ej *kufwa*), och att i nysv. *underkuva* torde vara lika vanligt som *kuva*. Emellertid skulle möjligen en gammal växling *gh* : *w* kunna föreligga i detta ord; jmf. i svenska bygdemål *kuv* "öfre delen av ryggen", *kuva* "kröka ryggen" (intrans.), no. *kuv* "rundagtig top", nyisl. *kúfr* "convexitas" etc.

Jag påminner ock om nysv. *stuga* (i hvilket dock *g* uppstått av *gh* < *w* < *v*, jmf. isl. *stofa* och Noreen i Arkiv I, 161): *rådstuva*, *råstu* (av *rådstu[w]u*), *bastu*, *förstu*, *farstu* (av *baþstu[w]u* etc.; jmf. Kock: sist anf. st.).

I fall en ljudlag med den ovan antydda vidsträcktare formuleringen funnits, så kunna följande fsv. ortnamn hänföras till densamma, emedan de (fakultativt) havt semifortis på andra kompositionsleden: *Laghløsakøpwngh* : *Lawløsekøpinge* (i Västmanland; Sv. dipl. N. S. II under *Köping*), *Goghlunda* : *Gofflunda* (Sörmland, nu *Goglunda;* ib.), *Loghbo* : *Lowbo* (Uppland, nu *Lofö;* ib.), *Naghlem* (år 1397) : *Nafleem* (år 1334, 1540, Västergötland; Styffe: Skandinavien under unionstiden s. 121) etc.

Flera av mig i Sv. landsm. XII nr 7 s. 15 anförda komposita, som förlorat *gh* framför *v (w)* i första kompositionsleden, kunna i så fall fattas i överensstämmelse med den här diskuterade ljudlagen, såsom *Sighvardus* : *Sivardus*, *daghvarþer* : *dauarþer* etc. D. v. s. att *daghwárþer* övergick till **dawwárþer*, hvarefter *w*-ljudet förkortades: *dawárþer* [1]).

VII. Till växlingen *dh* : *d* i 1500-talets svenska.

I Olaus Petri's Svenska krönika användes *dh* : *d* enligt samma regel som *gh* : *g*. Intervokaliskt och slutljudande *ð* i den yngre fsv. har således övergått till *d* efter vokal med semifortis och infortis, men kvarstår efter vokal med fortis. S. 1—10 har regeln tillämpats med blott få undantag.

Överensstämmande med regeln finner man t. ex. *bekymbrade* (3, 17), *brukades* (4, 15), *dichtade* (5, 19), *pläghade* (5, 20 etc.), *blomerade* (5, 21), *kallade* (5, 26 etc.), *passade* (5, 30), *prijsade* (6, 8 etc.), *kampade* (6, 13), *fächtade* (6, 13), *kallades* (9, 10 etc.), *Härede* (9, 10), *hundrade* (7, 20 etc.), *hundrade taal* (9, 7), *tryhundrade* (8, 1 etc.), *allestedes* (5, 4), *sommestedes* (9, 12 bis), *ostadigheet* (3, 25, med fortis på första stavelsen), *hundrad* (9, 8). I *hade* (pret. av *hafwa*; 5, 16 etc. etc.), *sade* (6, 1 etc.), pron. *hwad* (1, 10 etc. etc.), prepos. *med* (1, 11 etc. etc.[2])) har ljudutvecklingen *ð* > *d* inträtt, emedan dessa ord ofta eller oftast saknade fortis i satssammanhanget. Samma omständighet hade på ett något äldre språkstadium framkallat förlusten av ljuden *v* och *gh* i *hafdhe*, *saghdhe* samt ljudutvecklingen *t* > *ð* i *hwat* > *hwadh*. (Däremot har prep. *widh* 3, 22 etc. den akcentuerade formen).

---

[1]) Enligt Noreen i Pauls Grundriss I, 489 "schwindet *gh* sporadisch vor *w(v)*": *da(gh)warþer, Ra(gh)walder*; han yttrar sig ej om anledningen till detta sporadiska försvinnande.

[2]) *met* (4, 18) har, liksom neutr. pl. *bewarat* (1, 22), *t* genom den dialektiska fsv. ljudutvecklingen *-ð* > *-t* i relativt oakcentuerad ställning (Kock: Sv. språkhist. s. 14 ff.).

Även i *hwadan* (8, 7; 8, 11) kan *ð* ha övergått till *d* i relativt oakcentuerad ställning. På båda de anförda ställena saknar *hwadan* (eller kan det sakna) fortis.

Att utvecklingen *ð* > *d* inträtt även efter vokal med semifortis, framgår av de anförda *allestedes*, *sommestedes* och bekräftas av *förfäders* (1, 13). *förfädhers* (2, 20 etc.) beror på, att ordet fakultativt kunde hava fortis på senare kompositionsleden, eller av inflytande från det enkla ordet *fädher*.

Skrivningen *niderlegia* (6, 32), *niderslagne* (3, 26) kan förklaras av att fortis låg på senare kompositionsleden. Detsamma kan ha varit fallet i *tilstodh* (4, 34), *förtijdhen* (3, 11 etc.) och möjligen i *öffuerdådh* (3, 36), men inflytande från de enkla *stodh*, *tidh*, *dådh* är naturligtvis även möjligt. Påvärkan från de enkla orden *tijdh*, *sedher* har väl snarast föranlett bibehållandet av *ð*-ljudet i *altijdh* (3, 15 etc.) och *landzsedher* (9, 4), eftersom dessa ord nu (fakultativt) få akc. 1; dylika komposita bruka nämligen icke att i det äldre språket låta fortis fakultativt hvila på senare kompositionsleden (jmf. Kock: Svensk akcent II, 498).

Exempel på ord med *dh: Gudh*, *godho*, *fridh*, *nöödh*, *godh*, *fädher* (3, 16), *mödhosam*, *sedhan*, *forlidhen* (med fortis på penultima liksom ännu *förliden*) etc.

Undantag från regeln göra blott *skadeligit* (1, 15), *skadeliga* (6, 7), *tijden* (8, 24) och omvänt *blomeradhe* (7, 4). Då man (i en icke särskilt granskad del av skriften) även finner *skada* (11, 16; men *skadha* 11, 18), så angiver skrivningen *skadeligit*, *skadeliga* kanske uttalet. Man skulle möjligen kunna tänka sig, att *skada* (*skadeligit* etc.) fått *d* genom tysk påvärkan. I alla händelser äro undantagen så få, att de på intet sätt minska regelns pålitlighet.

Korrektur-anmärkning. Att den nysv. akc. "A kom å B:s vǎgnǎr, C å D:s vǎgnǎr" etc. brukats under medeltiden, visar *vpa Barbara waghna* (SD.NS. I, 333) med *a* i penultima av *waghna*. — Om *Undensakre* jmf. numera ock Olrik: Sakses oldhist. 159.

Lund. Axel Kock.

Bidrag till kännedomen om 1700-talets svenska.

Huvudsakligen efter Sven Hofs arbeten.

Inledning.

Föreliggande uppsats var i sin planläggning ock är fortfarande på en del kapitel endast en monografi över Hof. Den som vill försöka att efter samtida direkta intyg teckna 1700-talets levande språk, torde nog på nästan alla punkter få utgå från honom. Hans arbeten äro både till omfång ock värde alla samtida i liknande syfte obestridligt överlägsna. Hans synpunkt vid behandlingen av språkfrågor är också den vetenskaplige iakttagarens, icke såsom oftast hos hans samtid den kammarlärde pedantens.

"Skriften bör ställas efter ett rätt tal" [1]) det är Hofs grundprincip, ock rätt i talet är vad som är överensstämmande "med allas eller de flästas bruk" särskilt "de hederligares ock lärdares" [2]), i främsta rummet "den upländske talarten" [3]) d. v. s. den bildade dialekten i huvudstaden ock mälarprovinserna. Hans synpunkt är således alltjämt att observera [4]) det värkliga språket, och han är därjämte en synnerligen framstående observator. Hans samtida, Sahlstedt, skriver också sina arbeten "efter det nu förtiden brukliga sättet att tala och skrifwa", men utom att han lider av den dualism som i viss mån ligger uttryckt i de citerade orden, så är han i jämförelse med Hof en synnerligen klen iakttagare. Hof skiljer 3 olika stilarter inom talspråket nämligen 1) gemene mans tal = folkmål, 2) gement tal = bildat vardagsspråk, 3) offenteligit tal = vårdat språk. Förövrigt har han antydningar om andra variationer såsom 4) lässpråket "då man något efter bokstafwen uppläser".

Ett svenskt riksspråk fanns redan under medeltiden, men detta riksspråk sträckte väl knappast sin reglerande värkan mycket längre än till skriften. Huru skulle det kunna ha varit annorlunda

---

[1]) R. S. 178.

[2]) R. S. 126, 133.

[3]) R. S. 336 ff. Jag använder om den i regel termen uppsvensk, så mycket hellre som Hof i Dial. om dem som tala denna dialekt använder ordet "sveci".

[4]) Hof: "En språkmästares (Grammatici) gióremål lärer wara att akta och urskilja hurudant ett språk till alla sina förändringar med mer är i ett rätt tal, men icke att påtwinga det några lagar emot wanan och bruket, hwartill de äga ingen makt". Han tillfogar till sin bestämning om språkriktigheten, att språket skall "skicka sig" "till ett klart och tydeligit förstående samt behageligit åhörande" R. S. 133, men i praktiken är det faktiskt (ock med rätta) det värkligen existerande som han sysselsätter sig med.

på en tid, då en resa t. ex. från Västergötland till Stockholm tog samma tid som nu en resa till Paris eller London, ock då skolorna knappast brydde sig om modersmålet ock även med bästa vilja ej hade kunnat göra något för dess ljudliga sida, alldenstund man alls icke hade upparbetat någon metod för dithörande frågors vetenskapliga ock pedagogiska behandling? [1]) Hof skildrar också i bjärta färger den dialektala förbistringen ock han tillägger, att även i arbeten rörande svenska språket ha uppgifter influtit, som sakna stöd utom författarens dialekt. Huru förträffligt ren "bondvästgötska" trivdes inom skolans väggar, visas bäst av hans anmärkningar om det grekiska ock latinska skoluttalet i Skara.

Det är under sådana omständigheter klart, att även Hof själv skulle kunna hemfalla åt frestelsen att som riksspråksgiltigt ange sådant, som blott egde giltighet för hans dialekt. Genom jämförelse med nutida västgötska kunna dock åtminstone en del sådana misstag korrigeras. Förövrigt torde följande notiser om hans liv vara egnade att belysa hans språkliga ståndpunkt.

Sven Hof var född i Skara 1703. Sin barndomstid har han tillbragt i Levene i Barne härad (¹/₄ mil från nuv. Håkantorps järnvägsstation), där fadren redan 1704 blev kyrkoherde. Hans västgötska visar sig också till sina huvuddrag vara Barne-mål. H. blev student i Upsala 1721 ock magister 1731. Under tiden hade han vistats i Falun för att samla mineralier, ock det var väl på detta besök han fann sin maka, Sara Forslind från Falun. Härifrån ock hans uppgifter om Dalmålen ("Cuprimontano-Dalecarli"). Förövrigt hade han konditioner i förnäma hus bland annat hos Riksrådet Greve Gustaf Bonde. År 1737 var han uppförd på förslag till Physices professor i Åbo, ock följande år tog han hos Greve Fredr. Gyllenborg livlig del i förhandlingarna om Vetenskapsakademiens bildande. Samma år (1738) blev han gymnasieadjunkt och vice konsistorienotarie i Skara. Hela den långa tiden 1721—1738 synes han alltså ha haft tillfälle att iakttaga "den uppländske talarten" särskilt i "de förnämares och hederligares hus", ock hans kännedom om tidens riksspråk bör därför ha varit ganska god. — I Skara innehade han olika tjänster vid skolan ock domkapitlet, tilldess han 1757 erhöll avsked ock avflyttade till sin gård Ulvängen i Värings socken (1 mil norr om Skövde), där han dog 1786. —

Hof gör intryck av att ha varit en mer än vanligt samvetsgrann man. Betecknande är hans begäran att bli befriad från konsistorialgöromålen, vilken han motiverade med "ett ömt samvete, som ej gärna vill överhopas med ansvar, de där ej nödvändige äro". För lärdom åtnjöt han stort anseende, ock han har författat skrifter

[1]) Ännu en omständighet, som lade hinder i vägen för utvecklandet av ett rikspråk genom skolorna, kunde nämnas, nämligen *indigenatsrätten,* som hade till följd, att från västgötska katedrar ock predikstolar hördes nästan uteslutande västgötskt språk.

i en mängd ämnen, såsom naturvetenskap, nationalekonomi ock framför allt grammatik. Det är egentligen arbetena inom sistnämda fack som intressera oss. Tyvärr kan jag av utrymmesskäl ej inlåta mig på någon närmare karakteristik av hans skarpsinniga språkfilosofiska ståndpunkt, utan måste inskränka mig till att meddela det för förståendet av den följande framställningen oundgängliga. Jag förbigår därför helt ock hållet hans arbete: *Fundamenta Grammaticæ Latinæ Philosophica*. Sthlm 1782. En handskriven "större latinsk Grammatika" har jag ej sett, ock vad som kan innehållas i hans likaledes handskrivna *"Calligraphia"* ock *"Lithographia Vestrogothica"* förstår jag ej. De arbeten av Hof jag begagnat äro följande:

Svänska Språkets Rätta Skrifsätt. Stockholm 1753. En i arbetet tryckt rekommendation av Biskop Juslenius bär datum den 15 Mars 1750 ock utgör svar på en skrivelse av 1748 från Vetenskapsakademiens sekreterare. Arbetets avfattningstid ligger således mellan 1748 ock 1750. Redan 1748 hade emellertid Hof anonymt insänt en kritik av den bekante *Lars Laurels* rättskrivningsförslag. Metoden i arbetet är Euclidiskt-deduktiv. (H. var vid denna tid lektor i Matematik). Det börjar med den allmänna principen: "Ingen ting bör giöras utan och fast mindre emot tillräckeligit skiäl". Så bestämmas begreppen medel ock tecken. Ett kap. (II) behandlar "talet i gemen", ett annat (III) "skrift i gemen". Så "lämpas detta på swänskan" i kap. IV "om de swänska liudämnen och deras betecknande med bokstäfwer", i kap. V "om drygheten och tonen i swänska stafwelser och ord", VI "om swänska skrifsättet i gemen och språkets art", VII "om bokstäfwernas rätta bruk", VIII "om föråldrade och främmande ord sskrifwande" samt IX med "sluteliga påminnelser".

Såsom antytts är hans utgångspunkt ändamålsenligheten. Därav följer, att skriften, som har till ändamål att återgiva talet, är riktig i den mån den troget återger det rätta talet, ock här följa de utredningar om talspråk, vilka ge hans arbete ett så bestående värde. I rättstavningsfrågan är han principiell nystavare, men han ger i praktiken oftast vika för bruket, då detta är stadgat.

Hofs åsikter frmkallade naturligtvis kritik ock såsom antikritik (mot Ekholm) framkom hans skrift: *Anmärkningar öfwer Twänne af Trycket utgifne Skrifter Angående Swänska Skrif- och Stafnings-sättet*. Stockholm 1760. Skriften är icke fri från polemisk hetta ock rör sig mest om den magra frågan om *f (fv)* såsom *v*-tecken. Den ger några anvisningar om stavelsegräns, men äger förövrigt jämförelsevis ringa intresse. Viktigare är den lilla skriften: *Förklaring öfwer besynnerliga ord i Swänska Psalmboken*. Stockholm 1765 (Dat. 1759). Den är lexikaliskt ordnad ock har intresse såsom belysande frågan om, vilka ord i det ålderdomligare skriftspråket, som voro främmande för talspråket ock därför behövde förklaras. Dessa uppgifter har jag dock ej här använt.

Så mycket viktigare för mig är det följande arbetet: *Dialectus Vestrogothica*. Stockholm 1772. Arbetet överträffar allt föregående av samma slag ock kan ännu efter 120 år räknas till våra bästa dialekt-monografier. Syftet anger han vara dels att genom dialektstudiet belysa det äldre språket ock bidraga till förståendet av dess urkunder, dels att anvisa en källa, ur vilken riksspråket kunde hämta näring, dels att ge sina landsmän antydningar om, vad som i deras språk var oriktigt.

Om betydelsen av arbetet såsom belysande dialektsplittringen inom tidens bildade talspråk har jag redan talat. Inledningen börjar med skarpsinniga utredningar rörande språk ock dialekt, ock den bevisar, att vårt språk omöjligen kan ha införts av Oden, såsom Hofs samtid trodde, utan måste härstamma från det språk som talades före Odens tid. Sedan följer en grammatisk utredning börjande med ljudläran, behandlande substantivflexionen rätt fullständigt men verbalflexionen endast antydningsvis. I förbigående lemnas några notiser om målet i Falutrakten. Bokens huvuddel utgöres av ordlistan, som omfattar 250 sidor ock torde innehålla omkring 3,000 artiklar, med översättning till rikssvenska ock latin. Hela vägen göras jämförelser med riksspråket, ock därur upptagna ord äro i regeln fonetiskt stavade.

Egentligen ett utdrag ur föregående är *Monita nonnulla Juventuti Gymnasticæ et Scholasticæ Sc[arensi] fortassis non inutilia*. Skara 1776. Den innehåller huvudsakligen samma språkriktighetsanvisningar som Dialectus, men meddelar dem i en överskådli gare form.

Så kommer jag till Hofs sista ålderdomsarbete: *Den Swänska Skaldekonsten utförligen afhandlad, och med många exempel ur äldre och nyare Poeters skrifter förklarad*. Företalet är daterat Ulvängen d. 18 Februari 1777. Handskriften är redigt skriven med "svensk" stil. Den tillhör Skara Stiftsbibliotek ock har genom vederbörandes tillmötesgående stått till mitt förfogande här i Uppsala. En "Påminnelse" för sättaren visar, att den var avsedd att omedelbart tjänstgöra som tryckmanuskript. Den har varit insänd till Regnér, vilken i Svenske Parnasen för 1785 ss. 78 ff., 172 ff., 281 ft., 371 ff. meddelar några utdrag ur densamma. Arbetet kan icke sägas stå i jämnhöjd med Hofs rent grammatiska värk. Den ästetiska uppfattningen höjer sig ej över samtidens ytliga "utile dulci". Förutsättningarna voro också mera ogynnsamma. Men den sunda empiriska ståndpunkten bibehålles. Han nöjer sig ej såsom ofta hans samtid med att översätta de klassiska folkens ock fransmännens metriska framställningar, utan han bemödar sig att själv observera vad ett svenskt språköra kräver ock vad som faktiskt av skalder med erkänt namn iakttagits. Han har ock insett, att bland främmande folk är det varken fransmännen eller de antika folken, som kunna av oss göras till mönster, utan tyskarne, vilkas skalde-

konst "kommer med wår öfwerens" [1]. Så bemödar han sig att ur vår poetik utmönstra den klassiska poetikens regler om hiatus ock elision samt den franska regeln om enjambement, ock till sist: han har äran av att ha bevisat den svenska metrikens första grundsats: svensk vers är byggd icke på kvantitet utan på akcent. I allmänhet hävdar han, att det poetiska språkbruket liksom bruket i prosaisk skrift skall basera sig på talet. Den metriska betoningen skall alltså ha sin grund i den naturliga prosabetoningen. I uttalet söker han ock förklaringen på sådana för oss främmande förhållanden som positionslängd såsom metriskt element, utstötande av stavelser på *-m* ock dylikt. Själva språkformen bör vara den vårdade prosans. Till lättnad vid versifikationen bör dock upptagande av former från "den Uppländske talarten" kunna tillåtas, där dessa ej strida mot "språkets art", eller äro alltför "omgängslika". Även böra ord få upptagas ur andra dialekter, då de ha stor utbredning ock icke strida mot "språkets art". Arbetet sönderfaller i tre delar, av vilka den första handlar "om Swenska Skaldekwädens [kropp eller] utwärtes lynne", den andra om "dess siäl eller inwärtes art", den tredje "om dessa bådas gemensamma wärkningar". Skald § 7.

Bland dessa delar är den första väl den bäst lyckade ock avgjort den för oss mest intressanta [2]. Den utreder begreppen "dryghet" och "ton" enligt Hofs uppfattning, ock den meddelar en rikedom av exempel, som kommit synnerligen väl till pass vid min undersökning om kvantitet ock akcent i 1700-talets språk. Såsom i R. S. meddelar han prov på värser, där dels kvantiteten dels akcenten angivits, men han har här för att riktigt driva sina motståndares ståndpunkt in absurdum även tagit hänsyn till positionslängden, på grund varav hans här meddelade upplysningar delvis böra tolkas på annat sätt än de i R. S. meddelade ock till en del bliva för os svärdelösa.

Jag har redan antytt, att min synpunkt är ock måste vara huvudsakligen talspråkets. Självfallet blir då ljudläran tyngdpunkten av min undersökning. Ljudläran åter sönderfaller i tvänne delar, 1) den deskriptiva ljudläran, som utreder frågan: vilka ljudvärden hade de särskilda bokstäverna? o. s. v., samt 2) den etymologiska ljudläran, som uppvisar, i hvilka förhållanden det ena ock andra ljudet förekommer i ordförrådet. I detalj kan det visserligen vara svårt att uppdraga en bestämd gräns mellan dessa avdelningar, ock i vissa fall har jag möjligen gjort mig skyldig till inkonsekvenser; så t. ex. har jag i regel behandlat frågor om bortfall av ljud på den senare avdelningen, men hänfört alla frågor rörande valören av de stående ortografiska förbindelserna *hj, dj, hw* ock dylika till den förra. — Teoretiskt taget borde naturligtvis

---

[1]) På två ställen är i denna fras ett "alldeles" utstruket.
[2]) Endast till denna avdelning hänvisas i det följande.

en liknande tudelning ha gjorts även av akcentläran, men detta har av lätt insedda praktiska skäl varit omöjligt, vadan jag till de föregående avdelningarna fogat akcentläran såsom en särskild avdelning. Mitt huvudskäl för den gjorda anordningen är, att jag fann det nödvändigt att på de deskriptiva avdelningarna utvidga min plan från en monografi över Hof till en behandling av allt vad jag kunde finna av samtida upplysningar om 1700-talets svenska uttal. Hof är nämligen egentligen icke fonetiker. Han gör intet försök att fysiologiskt karaktärisera ljuden, ock hans jämförelser äro i regel inskränkta till spridda antydningar om de svenska ljudens inbördes släktskapsförhållanden. Någon tillfredsställande systematisk ljudlära kunde med detta material icke utarbetas. Emellertid fanns det mer upplysningar på detta område att vinna, än jag själv vågat hoppas.

Till en början ha vi *en* dugande ljudfysiolog på 1700-talet, nämligen Urban Hjärne. Hjärne har färdats vida omkring ock lärt känna många språk [1]). Han vet att nygrek. *β* är spirant, att ty. *v* är = *f*, under det att holl. *v* är ett mellanting mellan *f* och *w*; han känner 4 *l*-ljud näml. isl. *hl*, "det retta vanliga *l*", svenskt tjock-*l*, som han träffande karakteriserar, ock polskt *l*, som han skiljer från det föregående. Han är visserligen fanatisk gammalstavare, men det är ej så, som en forskare i våra dagar sagt, att hans ord på grund därav sakna betydelse, ty han är för ärlig att framställa fakta annorledes än de äro. Han vill ha *hw-* men omtalar, att *h* förstummas i Stockholmsuttal; han försvarar *dh*, men erkänner, att det motsvarande ljudet *đ* finnes blott "någrestädes i Skåne" o. s. v.

Vi ha vidare i lärobokslitteraturen en mängd jämförelser mellan å ena sidan svenska, å andra sidan tyska, franska ock engelska ljud, av vilka många onekligen förtjäna att beaktas, så mycket mer som åt de utländska membra i uppställda ekvationer, tack vare Ellis' ock Vietors undersökningar, kunna ges rätt säkra värden. Vad uppgifternas värde beträffar, så har naturligtvis kritiken att avsöndra en massa gamla fördomar ock nya misstag, men efter denna avsöndring kvarstår dock ett residuum av objektiv iakttagelse, som är värt att taga vara på. Metoden vid tillgodogörandet av hithörande jämförelser anser jag böra vara den, att man visserligen med kritik upptager alla försäkringar om, att det ock det ljudet är detsamma som det ock det, men å andra sidan samvetsgrannt tillvaratager alla iakttagelser av olikhet mellan ljud, som på grund av ortografi eller andra traditionella hänsyn borde identifieras. Beträffande arten av olikheten få vi i regel intet annat besked än, att det ena ljudet är "grofvare", eller att det andra utnämnes "ljufligen" eller något lika upplysande, men det betyder mindre, då för en så närliggande period som den ifrågavarande jämförelsen med vårt eget språk bör ge nästan full visshet om

[1]) Vi kunna tillägga: många svenska landsmål.

olikhetens art. (Graden torde för det mesta förbli tämligen obestämd [1])).

Jag har genomgått allt vad jag kommit över av läroböcker i främmande levande språk från 1600- ock 1700-talen. Jag har, såsom antytts, funnit dem bättre, än jag vågat hoppas [2]). Särskilt ha några av utländska språkmästare författade grammatikor visat sig värdefulla. De främlingar, som författade dem, voro fria från en del av de infåddes fördomar rörande de svenska ljuden, ock deras öron krävde utan tvivel långt större precision i uttalet av de för svenskan främmande ljuden än även insiktsfulla svenskars.

Jag övergår till att meddela en förteckning över de i här ifrågavarande syfte använda arbeten [3]), därvid jag meddelar notiser ur författarnes biografi, då sådana stå mig till buds ock tyckas egnade att klargöra författarnes språkliga milieu. Man måste nämligen på varje steg av undersökningen hålla fast, att riksspråkets ljudform var blott ofullständigt stadgad, ock att slutsatserna för svenskan direkt gälla endast författarens dialekt.

a) Arbeten om Svenska språket:

Urban Hjärne har efterlemnat en handskrift utgörande svar på av Spegel framställda rättstavningsfrågor. Den är troligen skriven under 1700-talets första årtionde. Jfr. Lind i Samlaren för 1882 s. 53.

Hjärne var född 1641 i Östersjöprovinserna. I hans ("Eustathii") "fäderneslandˮ talades svenska, tyska, finska ock ryska. H. ankom 1657 till Sverge. Student i Uppsala 1658. Vistades på fleråriga utrikes resor omkring 1670. Assessor i Bergskollegium sedan Præses i Collegium medicum [4]). Om hans framstående egenskaper som ljudfysiolog har jag redan talat. Då Hjärne var äldre än både Aurivillius ock Lagerlöf, böra hans uppgifter närmast sammanhållas med uppgifterna om 1600-talets språk.

Johan Jakob Pfeif, De habitu et instauratione sermonis svecani. Stockholm 1713. — Pfeif var född i Åbo 1686. Kanslist i Stockholm från 1706, kopist fr. 1708 [5]). —

---

[1]) Att här vinna exaktare resultat än mitt material möjliggjort skulle varit önskligt bland annat därför, att man därigenom skulle fått ett mått på den just i våra dagar pågående språkutvecklingens hastighet.

[2]) Det kan förtjäna anmärkas, att författarne till dessa arbeten gjort till sin uppgift icke blott att giva svenskarne en handledning i tyska (resp. franska etc.) utan även att giva tyskar (fransmän o. s. v.) en, som de trodde, lämplig handledning i svenska. Ett fullständigt genomarbetande av denna literatur skulle därför möjligen även på andra områden än ljudläran kunna vara lönande.

[3]) För fullständigare bibliografi hänvisas till: L. Hammarsköld, Schole- och Undervisningsböcker. Stockholm 1817.

[4]) Nordisk Familjebok ock Biografiskt Lexikon. (Till dessa källor hänvisas i det följande icke särskilt).

[5]) Svenska adelns ättartaflor III, 172.

En kritik av föregående är: *C. Iserhielm,* Observationes in linguam Suecanam. [Stockholm utan år, men före 1716 [1]]. I. var född i Stockholm 1681. Fadren innehade från samma år Loföu som prebende, ock torde I. där ha tillbragt sina barnaår [2].

Jesper Svedberg, Schibboleth. Skara 1716. Utan större värde för ljudläran. Bäst kapitlet om akcent, men det gäller huvudsakligen satsakcenten. S. var född nära Falun år 1653. Hans Grammatica 1722 är av föga betydelse för min uppgift.

Urban Hjärne, Orthographia Svecana. (Tryckt kort efter föregående). Om författaren jämför ovan! Är näst Hofs arbeten att betrakta som huvudvärket.

Harald Ullenius, kyrkoherde i Timmelhed, har efterlemnat en samling anteckningsböcker under titeln "Rötemonadz lediga stunder" o. s. v. i samma stil, innehållande enligt Hof "en hop artiga philologiska saker". Det mesta av dessa "artiga saker" är dock av lexikalisk art, ock kanske oftare anteckningar ur böcker än egen iakttagelse. Anteckningarna härröra från 1730 ock finnas på stiftsbiblioteket i Skara. U. var född i Böne, Elfsborgs län, 1669 [3].

And. Heldmann, Versuch einer Schwedischen Grammatica. Upsala 1738. Är väl 1700-talets fullständigaste svenska grammatik ock värdefull särskilt för ljudläran genom sina jämförelser med tyskan. — Om författaren upplysa biografiska arbeten [4] blott, att han var tysk. — Hans språk tyckes vara sydtyskt (*ü, ö = i, e*) ock därpå tyda väl hans ord i företalet till Grammatica Germanica, att hans färd hit hade utgjort "einen Weg von mehr als Zwey hundert Meylen", vilket om det toges fogelvägen till ock med skulle föra oss bortom Tysklands sydgräns. H. var språklärare i Upsala ock tyckes ha haft sitt huvudsakliga umgänge inom Stockholms nation. Hans svenska har också flere specifikt uppländska drag.

Joh. Ihre, Utkast till föreläsningar öfwer Swenska språket. Stockholm ock Upsala 1751 (1 uppl. 1745). Ihre var född i Lund 1707.

Abraham Sahlstedt's många arbeten äro ej av den betydelse för min uppgift som i andra avseenden. Följande ha av mig använts:

Försök till en swensk grammatika. Stockholm 1747;
Schwedische Grammatika. Stockholm 1760;
Swensk Grammatika. Upsala 1769;
Swensk ordbok. Stockholm 1773.

S. var född 1716. Fadren vid denna tid adjunkt i Jakobs ock Johannes' församl. i Stockholm samt fältprest vid den i Roslagen sammandragna armén.

---

[1]) Den citeras flere gånger i Svedbergs Schibboleth.
[2]) Svenska adelns ättartaflor II, 375.
[3]) Warholm, Skara Stifts herdaminne. — Någon fullständig genomforskning av det mångahanda, som innehålles i Ullenii handskrift, har jag ej medhunnit.
[4]) Adelung, Gelehrtenlexicon b. II, Leipzig 1787.

And. Botin, Svenska språket i Tal och Skrift. Stockholm 1777. B. var född 1724 i Södra Möre, Kalmar Län.

Carl Fredr. Ljungberg, Svenska språkets redighet. Strengnäs 1756. L. var domprost i Strengnäs, född på Ulriksdal 1699. Från 1709 hade han sitt föräldrahem i Eskilstuna ock sin skoluppfostran erhöll han i Strengnäs [1].

Carl Aurivillius, De hexametro latino ad Svecanæ linguæ indolem minus congruente. Uppsaladisputation 1758. Respondens var Erland Fryxell, värml. A. var född i Stockholm 1717.

b) Läroböcker i främmande språk:

(Då denna källa hittills högst obetydligt begagnats, har jag trott det vara lämpligt att här gå ett stycke utöver 1700-talets gränser åt båda hållen).

Paulus Freyschmidt, Synopsis Grammaticæ Teutonicæ. Uppsala 1642. Rätt oredig, men har en uppgift, som belyser uttalet av *o* ock *å*.

Barth. Pourel de Hatrize, En rätt gångewägh eller geenstigh till thett fransyske språåket. Stockholm 1650 (även fransk titel).

Densamme, Tabula rudimentorum linguæ gallicæ fundamentalium ... Uppsala 1664. — P. var god iakttagare [2], ock i synnerhet det förstnämda arbetet är gott. Enligt Scheffer [3]) var han "Linguæ Gallicæ informator Holmiensis". Hans "Tabula" är också daterad i Stockholm. I företalet till "Geenstigh" anger har "Götarijket". som sin vistelseort.

Swen Tiliander Ingemars-Son, Geenstijg, wijsandes, huru man behändigst kan ... fatta ... alla nödige reglar, som en Swensk hafwer att achta, den Tyskan lära wil etc. Stade 1670 (även latinsk titel) 2 uppl. Westerås 1672. Sista upplagan s. l. et a. [men troligen Stockholm mellan 1699 ock 1702] har ss. 163—181 (som saknas i Uppsalaexemplaret) en "kurze doch gründliche Anleitung zum Grund der Schwedischen Sprache". Alltsammans obetydligt ock av vikt endast för *ch*-frågan.

T. var Småländing. Född i Hwittaryd 1637, kyrkoherde i Pjetteryd [4]).

Andreas Heldmann, Grammatica Germanica Suethizans. Stockholm och Upsala 1726; sedan flere gånger upplagd. Ljudlära först i (den posthuma) upplagan av 1751. Jfr. ovan ock nedan.

---

[1]) Aurelius, Strengnäs stifts herdaminne. Stockholm 1785.

[2]) Jag har redan Sv. Landsm. XIII, 3 s. 53 gjort bruk av en bland hans uppgifter. Ett annat uttalande må återgivas här, då det har intresse för de nordiska språken, om än ej direkt för min uppgift: "*Gn* skall pronuncieras på samman(!) wijs som några saxer (i synnerheet the pomeraner), när the skole uthsäya dobbelt *nn, nd, nt* ...: såsom och the danske, när the skole uthföra *Quinde,* och the italianer ..." Jfr. Thomsen, Forhandl. paa det 4 nord. filologmöde 223 ff.

[3]) Suecia literata s. 300.

[4]) Fries, Lefnadsteckning över Linné (Rektorsprogram). Uppsala 1893.

Albert Giese, Then tyske språkmästaren. Stockholm 1730. ("Förstl. Weissenfelss. [1]) Secr." G. hade vid denna tid vistats 7 år i Sverge). Såsom bihang (med särskild paginering men kallat "Fierde Del"): Harmonia Linguæ Sueticæ et Germanicæ med några rätt förnuftiga komparativa iakttagelser. Jämnlöpande tysk ock svensk text.

J. Treutiger, Försök till en Grammatista Philosophans på fransyska .... Lund [1739 [2])]. Har några goda iakttagelser, t. ex. en karakteristik av franskans nasalvokaler. T. var "språkmästare" i Lund [3]).

Jacob Serenius, Dictionarium Suethico-Anglo-Latinum. Stockholm 1741. Med ganska användbara "Reglor för Engelske utspråket". — S. var född i Färentuna på Svartsjölandet (i Mälaren) 1700. Student i Upsala 1714. Legationspredikant i London från omkring 1723—1735. Sedan kyrkoherde i Nyköping, där ännu 1741.

Nils Rosén v. Rosenstein utgav 1742 en bearbetad upplaga av "Des Pepliers Fransöska Grammatica". I Uppsalaexemplaret är inbunden en "Inledning til Fransöska Grammatican" ... (uttalslära) [4]) tryckt Stockholm 1740. Denna inledning är anonym, men den återkommer i senare upplagor av Rosensteins arbete. Den är till sin synpunkt svensk ock har åtminstone *en* värdefull upplysning. — R. var född i Sexdräga i södra Västergötland 1706. Stud. i Lund. Vistades på utrikes resor 1729—1731.

Lorentz Jul. Kullin, Ett kort och tydeliget begrep af en engelsk grammatica. Stockholm 1744. Rätt utförliga uttalsregler, som dock knappast äro självständiga gent emot Serenius. — K. var född 1714. Tillhörde som studerande Göteborgs nation ock som prest Göteborgs stift. Han var väl alltså född inom nämda stifts område. Närmare kan jag trots efterforskningar ej angiva. 1744 var han docent i Engelska vid Uppsala universitet [5]).

And. Heldmanns Testamente til den swenska ungdomen ... jemte dess bifogade tankar om den högtyska ortographien; ... Stockholm 1749. Sistnämda "tankar" innehålla om god observation vittnande notiser rörande tyska (ock svenska) ljud.

Olof Lind, Teutsch-Schwedisches und Schwedisch-Teutsches Lexicon. Stockholm 1749 (utkom anonym 1738, även svensk titel). Ingen uttalslära, men rikhaltigt ordförråd. — L. var född i Hudiksvall 1701. 1749 var han komminister i Stockholm [6]).

C. Gust. Mannercrantz, Kort Grammatika eller underrättelse om första grunderne af Engelska språket ... Stockholm 1783. Ljudläran utförlig ock god. M. har iakttagit stavelsebildande kon-

---

[1]) Weissenfelss var vid denna tid residensstad i det lilla hertigdömet Sachsen-Weissenfelss.

[2]) Enligt Hammarsköld anf. arb. s. 36.

[3]) Weibull-Tegnér, Lunds Universitets historia s. 430.

[4]) Särskilt paginerad, men upptagen i innehållsförteckningen.

[5]) Skarstedt, Göteborgs stifts herdaminne 142.

[6]) Fant, Uppsala Ärkestifts herdaminne III, 105 ff.

sonanter i t. ex. eng. *people* ock många dylika. Han använder (liksom Sweet) *h* som "general modifier" för att reservera sig gentemot grövre identifikationer. Född 1721. Språklärare i Uppsala ock Stockholm. Fadren fänrik vid Elfsborgs regemente [1]).

Sven Brisman, Engelskt och Swänskt handlexicon. Greifswald 1783. B. var docent i Greifswald.

Cristoph. Dan. Bunth, Engelska språkets art. Lund 1791 samt: Kort anvisning om Engelska språkets uttal och accent. Lund 1791. — B. var docent i Lund; född därstädes 1761 [2]).

E. V. Weste, Parallèle des langues françoise et suédoise. Stockholm 1807. Weste har utmärkta uttalsregler (för svenskan [3])), ock han transskriberar i själva ordboken en mängd ord samt förser samtliga upptagna med akcentbeteckning. Hans förtjänster äro dess bättre så uppskattade, att jag ej behöver framhålla dem. Jag skall därför blott påpeka det värde hans uppgifter haft såsom kompletterande Hofs därigenom, att båda voro västsvenskar, att deras dialekter, om jag så får uttrycka mig, endast genom 7 à 8 mil i rummet ock ett halft århundrade i tiden skilja sig från varandra. W. var född 1753, hans fader var bosatt i Kongelf [4]).

Beträffande planen för undersökningen vill jag betona, att det åsyftade resultatet endast är att ge ett bidrag till en deskriptiv grammatik över 1700-talets svenska. Utredningar rörande de behandlade företeelsernas historiska uppkomst ingå alltså i avhandlingens plan endast i det fall, att de kunna giva användbara kriterier för bedömandet av begagnade källuppgifters sanningsvärde. Anbringandet av flere förklaringar skulle endast bidraga till att göra det för läsaren svårare att finna reda på de fakta han i alla fall i första rummet skulle ha rätt att söka i min avhandling.

Då jag behöver använda fonetisk transskription, använder jag Lyttkens-Wulffs beteckningssätt. Transskriberade ord sättas inom [ ], då fara förefinnes att de efter vanliga uttalsanalogier skulle läsas på ett annat sätt än det åsyftade. I avseende på beteckningen av akcentgraderna har jag nödgats avvika från Lyttkens-Wulff. Jag betecknar med:

4 fortis (huvudton),
3 stark semifortis (stark biton),
2 levis (svag biton),
1 levior,
0 levissimus (obetonad stavelse).

Jag har därigenom fått tillfälle skilja på levis- ock semifortisstavelse, vilket Lyttkens-Wulff göra blott med ett +. Emellertid

---

[1]) Svenska adelns ättartaflor II, 858.

[2]) Weibull-Tegnér, Lunds universitets historia s. 422.

[3]) Hans arbete hade kanske därför bort upptagas på förra avdelningen. [4]) Kock, Akc. II, 202 f. not.

synes mig denna skilnad vida mer konstitutiv än den intensitetsskilnad som möjligen kan finnas mellan huvudstavelserna i *ánden* ock *ànden*.

Vid citat från äldre grammatici åsyftar jag bokstavstroget återgivande. Blott interpunktionen ock användandet av stora bokstäver har jag modärniserat. Härvid undantagas de större alfabetiskt ordnade ordförteckningarna på akcentläran. Här har jag måst införa egna kvantitets- ock akcentbeteckningar, ock då jag så måst förrycka (de förövrigt ofta i skiftande form uppträdande) ordens utseende, har jag trott mig ur lexikalisk synpunkt böra införa en enda stavningsmetod.

De förkortningar, med hvilka ovan uppräknade arbeten anföras torde förstås av sig själva. Hofs "Rätta Skrifsätt" (R. S.) ock "Skaldekonsten" (Skald.) citeras efter §§, eljes hänvisa siffrorna till sidor. Vid hänvisning till "Besynnerliga ord" (B. O.) ock "Dialectus" (Dial.) anför jag vanligen uppslagsordet, därest ej det för tillfället behandlade ordet självt står som uppslagsord. Här må ock anmärkas, att jag med vgm. menar västgötamål sådant jag känner det, icke sådant det enligt Hofs uppgifter varit.

Ur Ljudläran.

I. Bokstävernas normala ljudvärden.

§ 1. *Konsonanterna.*

B är stumt i *lamb, försambling* o. dyl. R. S. 371.

C i förbindelsen **ch**. Bland alla frågor i nysvensk språkhistoria torde knappast någon ha föranlett så mycken diskussion som frågan om valören av **ch**-tecknet i 1600talets svenska. Å ena sidan står Kock [1]), till vilken Hagfors [2]) slutit sig, ock vill åt nysv. omkr. år 1700 vindicera ett uttal *[x]* = ty. *ach*-laut. En motsatt mening har framställts av Schagerström [3]), Axel Andersson [4]) ock (med reservation) Noreen [5]). För Hofs tid få vi ett bestämt besked, då han säger sig aldrig hava hört *ch* i *macht* etc. annat än av "den som är förmycket wan wid Tyskan och älskar att bryta på detta språket". "För en Swänsk, som ej wid Tyskan ifrån barndomen blifwit wan, faller det ock swårt att rätt utsäga". R. S. 267, 268, 323. Alltså: *[x-]*ljudet fanns, men blott i något affekterat tal hos personer med kunnskap i tyska (ungefär samma tillvaro som nasalvokalen nu har i *departement* ock därmed jämförliga ord). Hofs ord stödjas ock av de tyska språklärornas uttalanden. Heldmann (1751) s. 1 säger, att ty. *ch* är "något lindrigare" än *ch* eller *ck* i svenskan [6]). Han identifierar alltså sv. *ch* ock *ck*, vari förövrigt Giese (1730) s. 468 instämmer. Redan tidigare finna vi, att Tiliander

---

[1]) Fsv. Ljudl. 69 ff., 587 ff. [2]) Sv. Landsm. XII, 2 § 177. [3]) Lånord med *kt* s. 91 f. [4]) Salb. Gram. 74 ff. [5]) Col. Ordesk. XIII. [6]) Jfr. Testam. 144.

"fruchtar", det man utan muntlig undervisning arbetar fåfängt på *ch*. Härtill sluter sig även Pfeif s. 109 ff. Han säger uttryckligen, att uttalet *ch [= x]* finnes, men "der til med äro ganska monga ord i Swenskan, som både i skriften oc utspråket fulkomligen hafwa *kt*, oc går man bara utur Stocholm, så lär man, som jag tror, få hörat ofta nog, så at man finge noget til at göra, om man wille ändra alla dem oc twinga *cht* in i des ställe, som warken ålderdomen eller den naturlige Swensken kommer til rätta med [2]). — Men även Hjärne [3]), som är en av stödjepelarne för Kocks teori, har uttalanden, som visa, att uttalet *[x]* ej kan ha haft mycket djupt rotfäste i svenskan. Han säger, "at en Swensk, som intet strax från första ungdomen wänjes til Tyskan, Fransöskan eller annat sötare språk, kommer illa til rätta med detta *ch*". Denna svårighet hade förövrigt "de gamle Göther" gemensam med "wåre Swenske". "De fiolldierfwe och oförståndige novaturientes", som i *ch* "i stället för *h* settia *k* med ett hårdt och barbariskt liud" [4]), torde alltså ha utgjort folkets flertal [5]).

D var i Hofs språk utan tvivel explosivt i alla ställningar. Hjärnes fina öra hade uppfattat spiranten *đ* endast "någreständes i Skåne", ock Serenius anser det engelska *th* som ett för svenska tungor oefterhärmligt Schibboleth. Kullin avviker här från sin föregångare ock jämför det tonande *th* i *father* med "et lindrigt *dh*", vilket således tyckes vara ett honom bekant ljud. Liknande uttalas 1791 av Skåningen Bunth, vilket passar bra till Hjärnes nyss anförda ortsbestämning [6]). Kanske har dock Bunth endast parafraserat Kullin. — *Dj* uttalades som *j* [7]). Assimilation av *nd* till *nn*, *ld* till *ll* var mycket vanlig i talspråket. Hof R. S. 238, 266, 278; Hjärne Orth. 37; Kullin 19; Bunth Anvisn. 26.

F föranleder här ingen anmärkning.

G. Om tillvaron av spirantiskt *g [γ]* har Hof ingen uppgift; han till ock med förnekar, att han hört något ljud *gh*. R. S. 278. Jag vågar dock icke tillerkänna detta yttrande något vitsord. Att ljudet fanns i det med Hof samtida västgötska folkspråket,

---

1) Col. Ordesk. XIII. 2) Spärrningarne av mig. 3) Orth. 35. 4) Obs. "*liud*".

5) Det "fina" uttalet med *[x]* var dock gammalt. Jfr. Exkurs I. Jag vill betona, att jag icke intagit någon bestämd ståndpunkt till frågan om *[x-]*ljudets förekomst i andra ställningar än framför *t*.

6) Det kronologiska resultatet beträffande *đ*-ljudets historia kan sammanfattas sålunda. På Bures tid (jfr Exkurs I) fanns ljudet avgjort i uppsvenskan. På 1700-talet fanns det i Skåne ock i någon trakt av Göteborgs stift (Kullin), väsentligen alltså inom (ock på gränsen mot) det fordom danska språkområdet. Under mellantiden finna vi en uppgift av Aurivillius som tyckes tyda på *đ*, men då den är svår att förena med Hjärnes uttalande, tyckes den vara svår att fasthålla. Den kunde ju också vara hämtad från Bure, om denne i sitt "Specimen" redogjort för det uttal som ligger till grund för hans transskriptioner.

7) Enligt R. S. 238 heter det "nästan allmänneligen" *jur*. Dial. 75 förnekas tillvaron av annan form.

synes nämligen otvivelaktigt, då det ännu i dag i målet kvarstår i samma ställningar som i fornspråket ock i 1600-talets svenska. Troligt nog synes mig, att det av Hof begagnade bildade uttalet på denna punkt följt med vgm. ock således sammanfallit med 1600-talets språk. Nämda 1600-tals-uttal karaktäriseras av Hjärne i Handskriften genom jämförelse med tyska *Tage*; slutljudande *g* utan *-h* låter "nästan" som *gg* i *nogg*. (Obs! Geminatan var explosiva ock "nästan" syftar på den kvantitativt-dynamiska skilnaden). — Förbindelsen *gn* uttalades *ŋn*; hos Ullenius även i *gnaga*; — *ng* var enligt Noreen på 1600-talet = *ŋg*; hos Hof var det blott *ŋ*. — *G* före len vokal var identiskt med *j*, icke längre affrikata. R. S. 225, 325, Heldm. Schw. Gr. 9. Jmfr. om *dj* under **D**.

H i *hw* höres enligt samstämmiga uppgifter av Pfeif s. 114, Heldmann Schw. Gr. 12, Hof ock Ihre blott på vissa orter. Hjärne Orth. 56 finner det "förtretligt ock ganska förargeligit" att höra, huru det i Stockholm bortlägges, Hof däremot anser uttalet med *h* vulgärt (västgötskt). Svedberg s. 13 ock Iserhielm s. 49 påstå bestämt, att det finnes kvar, ock vi ha ej skäl att betvivla, att det så var i deras språk. Vad Iserhielm beträffar, så stödes hans uppgift av Serenius, som var uppfödd på samma trakt. S. har följande uppgifter om svenska ock engelska *V*-ljud, som belysa denna fråga.

Eng. *w* "nästan" = sv. *hw*.

Eng. *wh* = sv. *hw* dock "med nogot starkare blåsande". Att *hw* var bilabialt såsom eng. *w*, har redan Kock visat, jfr. även nedan. Skilnaden mellan de engelska ljuden å ena sidan ock det svenska å den andra gällde således nog "blåsandet" d. v. s. den tonlösa början *(h)*. Serenius betecknar alltså *hw*, som stående emellan det (på denna tid förmodligen tydligt) aspirerade *wh* ock det helt-igenom tonande *w*. — *Hj* finnes enligt Hof i Västergötland i vissa ord, enligt Hjärne på Åland, som även har *hl hr*.

J. Långt sedan *j*-typen segrat i uddljud, bibehölls *i* efter tavtosyllabisk konsonant (ex. *biuda*). Det är väl troligt, att detta åtminstone till en början berodde på olikhet i uttal. Jämför nedan analogien med *v*. Hof pläderar för nämda användning av *i*, ock jag vore böjd att ge honom vitsord, därest ej ett av hans bevis (*j* är ett slags *g*, alltså: då man ej kan säga eller skriva *bguda*, bör ej heller skrivas *bjuda*) kommit mig att misstänka, det han här övergivit sin sunda empiriska ståndpunkt. R. S. 234 ff., Anm. 14.

Engelska diftongen *ai* (*i*[1]) transskriberas av Mannercrantz som *aji*; *ji* skall väl beteckna ett mellanting mellan *i* ock *j*, ock M. har väl iakttagit en skilnad mellan ljuden i t. ex. eng. *my* jämfört med sv. *maj*, d. v. s. *j* var i sv. här spirant. Hof säger ock uttryckligen Skald. 24, att *j* i *ej*, *nej*, *maj*, *pojke* uttalas såsom "medlyding". Däremot är han även här tveksam beträffande *bjuda* (samt *djäfwul*, *tjänare*, som dock naturligtvis ej höra hit annat än medelbart).

K. Om *k* som *tje*-ljuds-tecken se *tj* under **T**.

L. Tillvaron av två *l*-ljud kände Hof lika väl som hans föregångare på 1600-talet. — Det "tjocka" **l**-ljudet karaktäriseras träffande av Hjärne med orden: "då tungendan intet rörer framtänderne uthan främsta gomen" (kakuminalt!). Om ljudets geografi få vi av Hof veta, att det icke brukas i Finland, Skåne, Småland ock Stockholm. Det har under 1700-talet börjat utträngas ur det bildade talet, inom vilket det av Aurivillius ansågs fullt tillåtligt, ehuru icke obligatoriskt, under det Columbus uppger, att det undveks av "hoffolket". Opinionen var dock icke stadgad. "Lärde män, som wäl warit hemma i swänskan", ha tyckt, att "det så kallade fina *l* låter wekligt i många ord". För *rd* rekommenderar Heldmann ett *l*-ljud ("fast als *l*") tydligen **l**; men Hof säger, att detta uttal undvikes i "offenteligit tal" (R. S. 338). Senare (Dial. ock Mon.) betecknas **l** för *rd* som ett mycket groft fel, Mon. § 5, R. S. 338, Dial. 39, ock i Skald. 136 anger han emellertid *ol, jol, bol, gål, hål* för *ord* etc. såsom i "den uppländska talarten" allmänna, men icke vårdade utan för "omgängslika" att användas i allvarsam poesi [1]). Jfr. Hjärne s. 50.

L i *lius* ock dylika är stumt utom vid konstlad uppläsning. R. S. 238, Dial. 75 [2]).

M föranleder här ingen anmärkning.

N företräder *rn* i t. ex. *gålana, pullona* i uppsvenskt talspråk. Jfr **R** ock § 3 (**N R**). Om förbindelsen *ng*, se under **G**.

P är fallet i *fampn* ock dylika. R. S. 371.

R. Det skorrande *r* har iakttagits ock rätt karaktäriserats av Hjärne, som om detsamma upplyser, att det "dageligen hos oss" kan höras. Hjärnes ord om skorrande *r* tyckas närmast syfta på ljudet såsom individuell egenhet. Huruvida det gjort sig gällande inom något område såsom dialektegenhet, kan icke avgöras. — Om tillvaron av enhetliga ljud (supradentaler) i stället för *(rd,) rl, rn, rs, rt* upplysa de äldre grammatiska arbetena intet direkt. Endast övergången *rdh (rđ)* till **l** bestyrkes såväl på 1600-talet som senare av grammatici ock är för övrigt styrkt redan från fornsvenskan. T. ex. Dipl. N:o 1712 (Skara, 1413, av Biskop Brynolf) *bordh* för *bol*. Jag vågar för min del icke uttala någon bestämd mening rörande denna fråga, men vill dock framkasta ett par synpunkter till dess belysning. Till en början synes det mig obefogat att, såsom någon gång sker, antaga ett mellanstadium **d** i utvecklingen *rdh (rđ)* > **l**. För det första är det betänkligt att utan starka skäl skjuta in en klusil som mellanstadium i en utveckling från ett apert bildat ljud till ett annat dylikt. För det andra tyckes övergången *rđ* > **l** vara äldre än övergången *-đ-* > *-d-* d. v. s. något **d** var ej att vänta. För det tredje, och detta är det avgörande, visa de dialekter, som värkligen ha fått ett *~d*(**d**) < **l***d* samt i kom-

---

[1]) "Toleratur tamen *l*, utpote non inusitatum in *bol, ol, hål, gål, jol.* Mon § 5. [2]) Se sid. 166 not 7.

position ock vid sandhi icke någon övergång till *~d* > *~l,* utan *~d*(d) kvarstår här (ex. vgm. *fö~darva, mä~d*). Från tillvaron av l för äldre *rđ* kan man således icke sluta till en övergång *r* + dental klusil *(rt, rn)* > supradental klusil. Vidare bör man väl fästa något avseende vid Aurivillii påstående, att *r* uttalas "majori cum agitatione linguæ" i bl. a. "*norss, torsk, först* etc. *störst, värst*". Till sist förtjänar anföras, att *n* i *gålane, pullona* icke kan beteckna supradentalt *~n,* vilket visas dels av de motsvarande moderna Stockholm-Upplandsformerna [1]) dels av ω-ljudet i *pullona,* vilket förutsätter gammal *r*-lös form (öppen stavelse jfr. O). Att från äldre vokalförlängningar i t. ex. *hardher, horn* sluta till supradentalbildning är otillåtligt, då man för de analoga **hānd* (dialektiskt), **ōrm, *ōnd* m. fl. måste söka andra orsaker. Å andra sidan har Hof en uppgift, som möjligen tyder på supradentalbildning. Han säger, att vgm. har *hlt* (*hl* = l) för rsprs *rt* i en mängd ord [2]), ock distinktionen kunde betyda, att han iakttagit en skilnad mellan kakuminalt ock supradentalt *~t* (det förra existerar enligt min bestämda åsigt i vgm. i vissa ställningar). Men samma uttryck om kakuminalt l i stället för *r* i dylik ställning finnes hos en så modern fonetiker som Brekke, ock vi få väl ej anta, att denne misstagit sig, då han trott sig höra ett (reducerat) l före *t* (*~t*). Samma uttal kan åsyftas av Hof. Jag anser därför hela frågan om supradentalernas ålder oklar. Jfr nedan § 23 ock Exkurs II.

S. *Sj, stj* ock *sk* före len vokal beteckna enhetligt *[ʃ]* *sche*-ljud. Dialektiskt förekommer *[sk]* eller *s* + *tje*-ljud. Åtminstone *sj (si)* var redan på 1600-talet enhetligt ljud, såsom framgår av jämförelser med franskt *g, j,* till vilken jämförelse Hjärne fogar det motiverade tillägget, att det fr. *sie* har "ett lindrigt *s* eller *sain*". Övergången *sk* > *ʃ* är, så vitt jag vet, icke säkert [3]) styrkt före Iserhielm. Den bestyrkes även av Giese 1730 ock Heldmann 1738. — Hof R. S. 249 ff., Dial. 75; Hjärne Orth. 39; Giese 470; Heldmann Schw. Gramm. 11f.; Pourel (1664) s. 2, Iserhielm 35.

T. *Tå, tu, ten, tär, tässe* "brukas af ingen i gement och af få eller ej särdeles många i offenteligit tal". R. S. 430. Jfr. Dial. 40 [4]). — *Tje*-ljudet sammanställes av Hof med fr. *ti, qui* i *matière, tabaquière,* ock det var väl således ännu i motsats till förhållandet i våra dagars vgm. affrikata *[ȷ χ]*; detta blir så mycket troligare, som han vid karaktäriserandet av uddljudet i ty. *chemia* icke har någon bättre jämförelse till hands än *g* (d. v. s. *j*); för ett nutida västgötaöra hade *tje*-ljudet passat långt bättre. R. S. 240 ff., 278.

V. Hofs uttalanden om svenskt *v*-ljud ge, såsom Kock visat, vid handen, att "*v*-tecknet först i ordet samt efter *s, t, d, q* hade

---

[1]) T. ex. *kusana, lokalena* i Stockholmsmål, *tokskallana* i Vendelsmål (Språkprov Sv. Landsm. I). [2]) Dial. 89 ock flerstädes i ordlistan. [3]) Jfr. Noreen Col. Ordesk. XII. [4]) *Tät* etc. "legunt". Transskriptionen av "Fader vår" har *tinn, tämm* både som västgötskt ock uppsvenskt.

ett mera vokaliskt ljud än samma tecken framför *r* samt *f*-tecknet i *lif*, *af* etc. (således sannolikt resp. labiolabial halfvokal och labioldental frikativa")[1]). Det synes mig icke lida något tvivel, att Kock rätt uppfattat Hofs yttranden; däremot kan jag ej i allo dela hans åsigt, då han jämför Hofs ord med andras uppgifter ock finner de förra skarpt stridande mot de senare (särskilt Serenii). Jag tror nämligen, att man måste något modifiera Kocks uppfattning av Serenii ord, ock denna modifikation kommer att göra skilnaden mellan honom ock Hof mindre, än Kock funnit den. Serenius uppställer följande jämförelser mellan engelska ock svenska *v*-ljud.

1) Eng. *w* "nästan" = sv. *hw*.

2) Eng. *wh* = sv. *hw* dock "med nogot starkare blåsande".

3) Eng. *v* = sv. *v*.

4) Eng. *w* efter kons. = "ensamt *w*" i sv.

5) Eng. *qu* = sv. *qu*.

Av 1) ock 2) se vi genast, att *hw* måste ha varit bilabialt i Serenii språk. Hof har här ingen direkt uppgift, men antagligen var hans uttal detsamma, då västgötskan hade smak för *[w-]*ljud, ock då ett uttal *[hv]* knappt kan antagas. Kanske kunna vi på denna punkt supplera hans yttrande med Mannercrantz', som säger, att eng. "*w* uttalas som svenska *w* hos Dalkarlarne eller som *hv*."

Av 3) finna vi, att svenskt *v* normaliter hade samma uttal som *v* i t. ex. eng. *very*, *never*, men vi få ej utsträcka tillämpningen av denna sats längre än till de ställningar, där eng. *v* förekommer. Motsägelsen mellan 3) ock 4) är således endast skenbar, ock av 4) kunna vi väl sluta, att sv. *svärma*, *twista*, *dvala* hade samma ljud i andra rummet som eng. *swarm*, *twisting*, *dwell*. Denna jämförelse har av Kock lemnats oförklarad, ock 5), som visar, att eng. *quiver* ock sv. *qvinna* hade samma ljud framför tonstavelsens vokal, har av honom förbisetts. Sats 5 återkommer också hos Mannercrantz.

Sålunda stämma slutsatserna från Hof ock Serenius utom därutinnan, att Hof i uddljud haft *[w]* för skriftens *v*, under det S. här haft *[v]*[2]). De från Mannercrantz anförda orden om *w* hos dalkarlarne visa ock, att andra än dalkarlarne i uddljud haft *[v]*. Förövrigt blir genom denna uppfattning överensstämmelsen mellan Serenius å ena sidan samt fornsvenska skrifter ock nynordiska dialekter å' den andra mera fullständig[3]). Däremot komma vi i motsats mot Aurivillius, men jag tror ej, att man får tillerkänna honom avgörande vitsord. Särskilt må påpekas, att hans jämförelse med tyskan ingalunda bevisar — vad som tyckes framgå av hans ord —

---

[1]) Fsv. Ljudl. 22 ff. Hofs yttranden äro avtryckta hos Kock.

[2]) Ett uttal med *[w]* för uddljudande *v* "findes som bekjendt meget almindeligt i jysk", Jespersen, Dania I s. 42.

[3]) Jfr. Kock anf. st. Beträffande dialekterna se särskilt sid. 25 ff. Vidare kan hänvisas till Jespersens ovan anförda skrift samt till analogien med det nyhögtyska uttalet.

att sv. hade *[v]* efter tavtosyllabisk konsonant, ty i denna ställning har tyskan ännu i dag allmänneligen ett slags *[w]*.

Anmärkning: Följande yttrande torde förtjäna anföras som ett ytterligare bevis på tillvaron av *[w]* i 1700-talets svenska, ehuru det ej visar ljudets område i ordförrådet. Treutiger (1739) säger om fr. *oui*, att det måste läras muntligen, men är "icke svårt" för svenskar eller engelsmän. Underligt är, att Hjärne, som känner skilnaden mellan *[v]* ock *[w]* [1]), icke känner det senare ljudet annat än i Dalarne. Han anför dock exempel blott på uddljudande *v*-ljud, vadan man väl får förmoda, att han glömt taga hänsyn till övriga ställningar.

Z i början av en stavelse var vanligen = *[s]*, R. S. 269. Så även Giese 1730, ock Aurivillius samt redan Bure 1611.

Med *säkerhet* hade alltså svenskan på 1700-talet följande konsonantljud:

labiala: *b, p, w* (för skriftens *hv*, efter kons. samt dialektiskt i uddljud) *v, f, m*;

dentala (ock interdentala): *d, t, đ* (lokalt), *s, l, n*;

supradentala: *r, ~s* (övriga icke styrkta);

kakuminala: **l** (börjar anses vulgärt);

dentipalatala ock præpalatala: *ȷ, j, χ*;

mediopalatala: *g, k, γ, x* (blott i affekterat tal), *η*;

med obestämbar artikulation: *ʃ* samt *r²* (skorrande);

[w] står på övergång till vokalerna. Samma ställning intages möjligen av *j* efter konsonant, om detta ej är värklig spirant.

Slutligen återstår att nämna *h*.

§ 2. *Vokalerna.*

Har det varit svårt att åt de äldre grammatikornas uppgifter om konsonanterna giva en pålitlig tolkning, så blir svårigheten ännu större, då det gäller vokalerna. Försöken att fysiologiskt karaktärisera bli på detta område sällsyntare, ock jämförelserna medgiva större utrymme för subjektiva tycken. Det bör därför uttryckligen framhållas, att mina försök till bestämning av de särskilda bokstavs-tecknens ljudmotsvarigheter här mer än förut måste anses osäkra. I lyckligaste fall träffa de *tillnärmelsevis* det rätta.

Det saknas emellertid på 1700-talet ingalunda försök att gruppera språkljuden i serier, ehuru naturligtvis uteslutande efter det akustiska intrycket. Fullt användbar är början på Hofs serie: *v, a, ä, e, i* etc.; men fortsättningen *y, ö, u [= ɯ]* o. s. v. visar omöjligheten att gruppera vokalljuden i en enda serie, något som Hof till en viss grad känt. Hofs serie kan fortsättas åt venster genom

---

[1]) Han karaktäriserar *[w-]*ljudet som *ghw*. Obs! *gh* = "mediopalatal modifikation" (Lundell, Landsmålsalfabetet).

följande från Hjärne hämtade serie: eng. o^4 *(not)* sv. *å*, ital. fr. *o*, sv. *ω*. Orth. 24. Andra seriedelar finnas förövrigt så pass många, att genom deras sammanställande ett vokalschema av modernt utseende kan erhållas.

A betecknar enligt Hof 2 ljud, i ordförrådet motsvarande *[ɒ]* ock *[a]* ock enligt vokalserien ovan stående i samma inbördes förhållande som dessa ljud. Eng. a^3—o^3 *(all, saw, not)* identifieras nästan genomgående med sv. *a* [1]). Redan Hjärne har dock iakttagit en skilnad ock Mannercrantz tillämpar jämförelsen på sv. *a*, "uttaladt efter det ringare folkets mundart". Jämförelsen visar emellertid, att man närmast tänkt på ett ljud liknande vårt *ɒ* (bokstavsnamnet). Manuercrantz 24, Hjärne 24, 30.

Anm. Hof meddelar, att *[a]*-ljudet ej skulle vara alldeles allmänt vedertaget särskilt bland dem som anses tala väl. Härmed må sammanhållas, att Uppländingen Aurivillius säger: "*A* semper in quacunque voce .... unum eundemque, æquabilem et purum sonum habet", ock Hjärne känner blott ett *a*-ljud, under det värmländingen Lagerlöf iakttagit två. Det är väl icke otroligt, att *[a]* först utvecklats i Värmland (Lagerlöf) ock Västergötland (Hof) med flere orter i samma del av landet. Ljudet *[a]* var dock på god väg att intränga i rspr., ty H. har "ej många hört, som icke bruka detta liudämne, och i de flästa swänska landskapen är det wedertagit". R. S. 204, 205; Dial. 31.

E. Det starktoniga *e* hade på Aurivillii tid med säkerhet ej (såsom numera i uppländskan) sammanfallit med *ä*, ock även på 1700-talet skiljas ljuden t. ex. av Sahlstedt ock Hof. Jfr. § 4, **Ä**. — Vårt *[ə]* skiljes av de flesta grammatici ej från *e*, *ä*, men Pourel (1650) visar genom att jämföra *e* i *dike* med fr. "*e* sourd", att *[ə]* på hans tid existerade. I själva värket torde vi haft två *[ə]*, ty flere äldre grammatici skilja på *e* ock *ä* även i svagtoniga stavelser enligt regeln: *e* i öppen, *ä* i sluten stavelse, ex.: *ande, alle, samme, förste, kallade, smickrare, menige*; men: *alldeläs, tagäs, vankälmod, tjänstän, glasät*. Exemplen äro hämtade från Sahlstedt [2]), som formulerar regeln ungetär så som jag gjort, dock utan att annat än genom exempel framhålla ändelsestavelserna. I överensstämmelse härmed yttrar Botin [3]): "Ord, som slutas på *-e*, hafva alltid rätta uttalet af *e*, men så snart artikeln tillägges, förbytes uttalet ifrån *e* till *ä*". B. anger även som uttalsformer *vimpäl, sakän, husät*. Liknande iakttagelse har gjorts av Ljungberg [4]). — Men redan på 1600-talet har den gjorts. Bortse vi från den uppgift hos Aurivillius, som jag i Sv. Landsm. velat tyda på stavelsebildande *l*, *n*, *r* etc., så igenfinna vi regeln t. ex.

---

1) Samma engelska ljud likställes av fransmannen Miege med fr. *â*.

2) I de olika grammatikorna på ljudläran under **E**, **G** ock **K**. I några exempel på denna avdelning skriver jag *ä*, då författarne ange sådant uttal, även om de icke utsätta detta bokstavstecken. 3) s. 20, 26, 37. 4) Ljungberg sid. 9.

gode, nåde, både, lustige, hörande, läsande, nöije, löije ock även *begynna, begära*, men *säijäs, läsäs, läsandäs, hörandäs* o. s. v. ävensom i feminina artikeln, vars uttal är *-än* [1]). Men möjligen är iakttagelsen ännu äldre, ty i de av A. från Bure hämtade exemplen (i motsats mot A:s egna) [2]) återfinnes regeln, ehuru ej utan undantag. — Intressant är Hofs ställning till frågan. Han anser, att uppländskan har *ä*, men de flesta dialekter ock därför riksspråket *e* som ändelsevokal [3]). Men då han skall transskribera uppländska, föres han, som det synes omedvetet, mot sin egen teori, in på den vanliga regeln. Så undantagslöst i transskriptionen av Fader Vår *(fadärr, warde)* ock oftast i den grammatiska delen av Dial., under det i ordboken *e* förhärrskar. R. S. 381, Dial. 80 f. o. passim, Anm. 28.

I. Om *i* såsom halvvokal se under **J.**

O ”pronuncieras med en holigh munn hos oss och de andra Nordiska som Tyska, Nederländare och Danska, fast meer än i de andra tungomåhlen”. (Hjärne s. 24). Han har väl närmast tänkt på det långa *[ω]* (bokstavsnamnet), ock hans ord kunna därför tagas som ett vittnesbörd om tillvaron av vårt abnormt rundade *[ω]*. Detta ljuds tillvaro bevisas förövrigt redan av Pourel (1650), som sätter fr. *o* mellan sv. *o [ω]* ock *å*. Mindre exakt är Freyschmidt (1642), som identifierar ty. *o* i *Vogt* med sv. *å*. Även Brisman (1783) är medveten, att ljudet i *god* är främmande för engelskan; Mannercrantz, som förtecknar de svenska ljudens ortografiska motsvarigheter i engelskan, förbigår det *o*-ljud, som ej är = *å*; ock Bunth har den från vårt språks synpunkt både akustiskt ock fysiologiskt [4]) träffande anmärkningen, att europeiskt (engelskt) *[u]* ligger mellan ”rundt *o*” ock *u*. Anvisn. 13. — Tillvaron av två svenska *o*-ljud båda skilda från *å* är Hof bekant, ehuru han i Dial. med tvekan erkänner det öppna *[ô]* såsom riksspråksgiltigt, tydligen beroende därpå, att han där tänkt på den västgötska variationen av ljudet, vilken ojämförligt mer än rsprs *[ô]* avviker från *å*, ock väl ej havt burskap inom bildat språk. Redan av R. S. framgår, att i uppl. *ô* ock *å* sammanfallit, vilket då måste ha skett efter Aurivillii tid, jfr. Noreen, Col. Ordesk. XIV f. Exempel på *ô* äro: *tola, skoda, boge, loga, nogon, fohr, son, sonen, honom, konung, hof, om, oss, hopp, som, hog, hogen, morgon*, vilka skiljas från kort *å* i *sångare, gång, ångra, ångest, mått, måtta, måste, kåmma, åkk, dåkk*. Likaså skiljas *gått* ock *godt* Anm. 28. Distinktionen stämmer tillfullo med våra dagars vgm. med den inskränkning, att några ord i båda grupperna ha *[û]*. R. S. 210 ff., 387; Dial 31.

---

[1]) Aurivillius, Cogitationes 33 f. Om maskulina artikeln se Sv. Landsm. XIII, 3, 55 f. [2]) Gram. Svec. Specimen passim.

[3]) R. S. 381; i motsats häremot anser han R. S. 398 *afseände* för uttalsform, vilket dock ej betyder något annat än, att vokalerna i mellanstavelserna vid omedelbar jämförelse visade sig vara olika. Det saknar alltså betydelse för vår fråga.

[4]) Enligt Storm, E. Phil.[2] 255 bildas *[ω]* längre bakåt än *[u]*.

O i ändelser hade i sluten stavelse öppet uttal (i Dial. transskriberat *å*), såsom synes av följande exempel: ***mårån.*** R. S. 338, *hånåmm* Dial. 57, *tokåtta* (så flera former på *-ot*) Dial. art. Aperi, *annårledes* Dial. art. Lôssa. Att det i öppen stavelse haft *ω*-ljud, framgår av, att enligt Svedberg *min ben äro förskräckte* (med metrisk höjning på *o*) kan missförstås såsom *min ben äro oförskräckte.* Så har Hof vid sidan av pluraländelsen *-or* = *-år* i uppl. best. form på *-årna* med biformen *-ona* [= *ωna*] med *ω* i öppen stavelse regelrätt ex. *kronårna* ock *kronona* Dial. 50, *typpona, pullona* Dial. art. Smått. Sahlstedt anger uttalet *å* i bl. a. *någon, någorlunda, resor, menniskorna, bönor, brötos, slogos,* av vilka i synnerhet de två sista äro beaktansvärda. Även Ljungberg har samma regel s. 9. Jfr. Kock Ark. VIII, 269 ff., Weste Parallèle s. IX samt nedan Exkurs I[1]).

U har ävenledes enligt Hof tvänne ljudvärden, vilka, om skälig hänsyn tages till västgötska uttalsformer, till sin förekomst i ordförrådet fullständigt motsvara *(u)* ock *(û)*. Det senare beskrives såsom liggande mitt emellan *[u]* ock *[ô]* ock var väl väsentligen identiskt med vårt *[û]*. Äldre grammatici veta i allmänhet intet om denna skilnad ock Aurivillius säger: "*U* vel *v* semper eundem nativum sonum obtinet", dock med en viktig reservation för dialekterna. Det är därvid av intresse, att Hof själv icke håller på båda ljudens riksspråksgiltighet. Han säger i R. S. om vokalen *[û]*, att "ej månge särdeles af dem, som hållas tala någorlunda god swänska bruka honom", vilket i Dial. så modifieras, att han där säger, att *några* av dem som tala väl *icke* bruka den. Förövrigt låter det sig historiskt bevisa, att *u*-differentieringen i vgm. är äldre än i rspr. (sveamålen). Det förra har nämligen *[û]* för i kort rotstavelse förlängt *ŭ* ex. *dûyər*, det senare har här *[u]* ex. *duga*, varav framgår, att differentieringen i vgm. är äldre, men i rspr. yngre än de korta rotstavelsernas förlängning. Differentieringen bör väl då till en tid ha varit längre framskriden i vgm. än i rspr., ock det är väl alltså ej en tillfällighet, att den först iakttagits av en västgöte. — Olikheten mellan svenskt *[u]* ock europ. *[u]* iakttogs första gången 1740 i en anonym "Inledning til grammatican" [2]), där fr. *ou* säges vara "något gröfre" än svenskt *u [u]*. Ännu 1738 identifierar Heldmann tyskt ock svenskt *u*. Att skilnaden på 1700-talet varit mindre, än den nu är, innebär intet osannolikt [3]). I vgm. måste dock framskjutningen av *[u]* ha

---

[1]) Så vitt jag av mitt material kan se, existerade icke på 1700-talet formen *flickωr*. Men de förutsättningar för densamma som Kock postulerat, obest. *kronår* best. *kronωna*, kunna med hjälp av Hofs uppgifter påvisas. Lika gynnsamt ställer det sig ej för hans förklaring av *skallωt*, men denna form kan ju ock vara en läsform. Jfr. Kock, Ark. VIII, 273.

[2]) Av västgöten Nils Rosén v. Rosenstein? Jfr. Inl.

[3]) Ett uttal med *u*-ljuden likare hvarandra ock båda likare norskt *[u]* än i mitt (västgötska) språk ("trångt" ock "vitt"?) har jag trott mig iakttaga hos sörmländingar. Var detta 1700-talets riksspråksuttal?

gått rätt långt, då den redan resulterat i ett sammanfall av *ӯ* ock *[u]*, vilket redan före Hof iakttagits av Ullenius 1730. R. S. 206 ff.; Dial. 32 [1]).

Anmärkning. Aurivillii yttrande om dialekternas *u*-ljud lyder: "secundum quarundam provinciarum dialectum sæpissime sono quodam medio inter *u* et *o*, vel quasi *o* illud, intermedium sonum habens, effertur". Allt efter som A. antages ha med sitt *o* syftat på *[ô]* (det vanligaste ljudvärdet) eller *[ω]* (bokstavsnamnet), så få vi här olika värden på vårt obekanta x. Antingen få vi igen Hofs serie *(u)*—x—*[ô]*, som ger x = *[û]*, eller ock Bunths *[u]*—x—*[ω]*, som ger x = europ. *[u]*. Båda ljuden måste ha funnits i dialekter, ock båda antagandena äro alltså möjliga, men det förstnämda synes sannolikare i betraktaude av tillägget om "*o* illud, intermedium sonum habens", som för tanken på de ytterst vanliga växelformerna med *[ô—û]* för äldre *ŏ—ŭ* i dialekterna, icke minst vgm. [2]).

Y-ljudets egendomlighet antydes först av C. de la Jonchère i hans anonyma: Afhandling om franska språkets uttal (1800) [3]). Ehuru han intet säger om arten av olikheten mellan fr. *u* ock sv. *y*, kan han dock ej syfta på annat än den "utrundning" som utmärker nsv. *y* (eller rättare dess akustiska resultat). Ett yttrande av Heldmann om tyskt *ü* tyckes peka åt motsatt håll, men detta förklaras genom hans sydtyska börd (i Sydtyskland *ü* = *i*).

Å föranleder ingen anmärkning.

Ä i ändelser se under *e*.

Ö. Om Heldmanns *ö* gäller vad som sagts om hans *y*.

Ett försök att i ett system sammanfoga de äldre grammatikornas vokalserier torde ha något intresse åtminstone för fonetikens historia.

Schemat får följande utseende:

1) *i*			*u* 11)		— 10)	*ω* 9)
	2) *e*				— 8)	
		3) *ä*	*û* 12)	*å* 7)		
		4) *a*		— 6)		
			5) *v*			

Stegen 1—5 äro uppställda efter Hof, 5—9 efter Hjärne, 9—11 efter Bunth ock raden 11—12—6 efter Hof. De tomma

---

1) *U* för *y* förekom till ock med i skoluttalet av grekiska Dial. 32. — Weste har en karaktäristik av sv. *u* som passar bra på *[u]*, men hans bestämning av skilnaden mellan de sv. *u*-ljuden passar ej för nysvenskan. Den medger knappast större skilnad mellan ljuden än mellan "trångt" ock "vitt" ljud med samma bildningsläge. Jfr. föreg. not.

2) "Man har sig bekant, att han [A.] företagit resor i Götaland särskildt Västergötland och Småland". Lyttkens-Wulff, Akcentlära s. 50.

3) Uppgiften återfinnes i senare namngivna arbeten av samme förf. Hjärnes uttryck "mörkt" *y* om fr. ock holl. *u* vågar jag ej urgera.

platserna representeras av språkljud, som icke förekomma i svenskan ock företrädas av:

N:o 6) eng. *o* i *not* (Hjärne), N:o 8) europ. *o* (Hjärne, Pourel), N:o 10) europ. *u* (Bunth).

Det återstår att i tabellen placera:

a) de labialiserade *y* ock *ö*;

b) det öppna *[ô]* i *son* etc. Detta skulle väl stått på steget 6 med starkare labialisation. Denna plats anvisas också av Hof genom serien *ó, å, ω.* Kanske har Hof bakom sitt *(oh-)ò* två ljud, det ena riksspråksgiltigt (= det nyss omtalade), det andra dialektiskt (= ett labialiserat *ə*). Vilketdera vi taga till utgångspunkt, får *û* väsentligen samma plats.

c) ljudet *ə*, iakttaget av Pourel (eller rättare ljuden $ə^1$ ock $ə^2$).

Allmän anmärkning till vokalerna.

Joh. Storm har i Nord. Tidskr. (Letterst.) för 1880 samt E. Phil.[2] 255 framkastat den tilltalande förmodan, att ett inre sammanhang skulle råda mellan de vokalförskjutningar, som givit svenskans (ock de övriga nordiska språkens) vokalsystem en så egendomlig prägel. Så skulle utrundningen av *y* bero på strävan att hålla i sär *y*-ljudet från det palataliserade *[u]*; dettas palatalisering skulle åter bero på en strävan att differentiera det från det genom tilltagande rundning utmärkta *ω*-ljudet, som akustiskt kom ganska nära ett normalt europeiskt *[u]*; förskjutningen av *ō*-ljudet åter skulle på liknande sätt vara en följd av den äldre *ā*-förskjutningen *(ā > å)*. Att tidsföljden mellan ifrågavarande ljudlagar varit sådan, att den möjliggör Storms antagande, är lätt att i huvudpunkter bevisa. Övergången *ā > å* är nämligen äldre än vokalförlängningen framför *rn*, ex. *barn* (ej **bårn*). Övergången *ō > ω* åter är yngre än sistnämda förlängning, ex. *[hωrn]*, men äldre än de korta rotstavelsernas förlängning, såsom synes av *[sôn < sŏn]*. Överg. *ū > [u]* har redan visats vara yngre än sist nämda kvantitetslag. Detta gäller svenska riksspråket; av dialekterna torde åtminstone vgm. ha haft en delvis annan ordning.

Egendomligt nog träda de särskilda procedurerna inom horisonten för vår historiska iakttagelse i (nästan) samma ordning som de enligt det föregående måste ha försiggått. Vi ha nämligen historiska intyg om den äldre *ā*-förskjutningen *(ā > å)* redan på 1400-talet (skrivn. med *o* för äldre *ā, aa* för äldre *ō*). Förskjutningen av *ō* kan skönjas i de från Freyschmidt (1642) ock Pourel (1650) anförda yttrandena [1]). *U*-differentieringen har iakttagits redan av

[1]) Någon gång förekommer i äldre svenska skrivningen *oe* för *ō [ω]*, så t. ex. rätt ofta i de i Handlingar rörande Skandinaviens historia XXIX tryckta dombreven från Västergötland. Om denna ortografi har något sammanhang med likartad ortografi i (lågtyska ock) holländska (t. ex. *boek*), så kan den bero på iakttagelse av likhet mellan det svenska *ō*-ljudet ock det lågtyska, vilket nu är europ. *u* men vid denna tid torde kunna ha varit något mitt emellan *[o]* ock *[u]* d. v. s. ungefärligen = vårt *[ω]*.

Aurivillius ock säkrare av Hof, samt det svenska *u*-ljudets skiljaktighet från det europeiska av Rosenstein (1740). Vad tillsist beträffar *y*-förskjutningen, så kan den icke följas längre tillbaka än till år 1800 (C. de la Jonchère); möjligen 80 år längre (Hjärne).

Exkurs I.

Notiser om Johan Bures språk.

Det är icke så få empiriska forskningsgrenar som kunna sägas i Sverige leda sitt ursprung från Johan Bure. Vi räkna redan dit folkloristiken, ock hade vi kvar hans "Specimen primariæ lingvæ Scanzianæ" (Stockholm 1636), så skulle vi efter allt att döma ega en, möjligen i uppställningen oredig, men säkerligen på iakttagelser rik framställning av svenska grammatiken. Med vad vi ännu ha i behåll kunna vi i varje fall veta så mycket, att vi åt Bure, kunna vindicera äran av att ha varit den förste svensk, som i någon större utsträckning gjorde fonetiska observationer på sitt modersmål. Den som egnat någon uppmärksamhet åt de små utdrag ur Bures arbete som meddelas av Aurivillius, finner lätt, att han avsett fonetisk stavning av de anförda ordformerna t. ex. *dänn (then), dädh (thet)* o. s. v., men då vi ega dessa uppgifter endast i andra hand ock icke kunna tilltro Aurivillius full bokstavstrohet i återgivandet, så kunna vi endast med försiktighet använda dem. Säkrare äro vi vid användandet av: "Den Svenska A B C Boken, På thet enfalligeste så stält, at de vanlige bokstavarne lämpa sigh efter runerne och bådhe semias medh wår wanlige pronunciation". Uppsala 1624. 8 bl. liten 8:vo. Jag har exerperat [1]) de delar av boken som hava jämnlöpande text med runor ock latinska bokstäver, då jag här har ett säkert korrektiv mot den, som det tyckes, ibland godtyckliga användningen av runorna. I den äldre "Runa-ABC Boken" av 1611 är syftet mindre otvetydigt, vadan jag blott i ett fall använt den; den innehåller i det hela samma stycken (ur katekesen) som det yngre arbetet. Boken ger anledning till följande anmärkningar:

Ch förekommer före *t* i *macht, ansichte, alsmächtig, fruchta,* tillsammans 6 gånger. I runorna står på motsvarande ställen *h,* vadan man väl får anse, att det åsyftade uttalet värkligen var *[x]*; *kt* en gg i runraden en gg i båda. Ordet *ock* skrives 4 gånger med *ch,* 27 ggr med *gh* [2]). — Att *ch* och *h*-runan icke användas av blott grafiska skäl synes framgå av skrivningen *kristus.*

---

[1]) Till några uppenbarligen på förbiseende beroende skrivningar (ett *görän* mot flere *giöra* etc.) har jag ej tagit hänsyn.

[2]) Ovanstående fakta tyckas ovedersägligt ådagalägga, att *[x]*-ljudet fanns redan i Bures språk. Detta åter är av historiskt intresse isynnerhet därigenom, att det bevisar, det *[x]*-uttalet knappast kan räknas till de under 30-åriga kriget importerade högtyska inflytelserna utan måste föras längre

D. Fsv. *đ (dh)* motsvaras regelrätt av *dh*, så i *fadhär, brödh, fridh, gudh, gudhar, nädhär, tridhia, dödha, dädhan, hedhra, budh, modhär, edhär, sadhä, blodh, takkadhä, avladh, ostraffadh* — även *gudhs*; tillsammans 33 ggr. Däremot skrives *d:* 1) i pronomina ock advärb på fsv. *þ-* [1]), tillsammans 36 ggr; samma skrivning i utdragen hos Aurivillius sid. 107; 2) konsekvent efter *r* [2]) t. ex. *varda* (ock former därav, tills. 6 ggr) *iordän(n)ä* 3 ggr, *budhord* 1 g. — För äldre *-t* står i svagtonig stavelse regelbundet *-dh*, sålunda *hälghadh* (neutr.), *rikiädh, evinnerlighidh, dädh* (9 ggr, *däth* 1 g.), *huadh, brödhädh*. — Blott grafisk betydelse har användandet av tvenne *D*-runor (den ena ett stunget *þ*, den andra ett stunget *T*) vilka i regel användas alltefter som den samtida normalortografien hade *th* eller *d*. Som tecken för *đ*-ljud användes ostungen *þ*-runa.

E för nsv. *ə* ärsättes nästan alltid (128 ggr) av *ä*; *e* förekommer blott i *skapare, skyldighe, ikkie* (4 ggr, men *-ä* 8 ggr), *härlighheten*. Hos Aurivillius ha vi ömsom *e* ock *ä* i det hela efter den ovan givna regeln; *helighe, helighäs* etc.; det vore intet underligt, om B. på de tolv åren mellan "ABC-boken" ock "Specimen" skulle ha kommit en smula längre i sin analys. Bruket av *ä* i ABC-boken är med hjälp av Pourels upplysning lätt att förstå: *ä* betecknar här *[ə]*, vars två varianter Bure först senare observerat. I förtonig ställning har nsv. ett annat ljud, som står nära *[e]*. Också skriver Bure prefixet *be* med *e* (4 ggr). I rotstavelser märka vi *nädhär* [3]), *lävva, frästälsä*.

Fsv. **gh** *(γ)* motsvaras av *gh* i så godt som alla fall: *dagh, -ligh hälgha* (etc. former av adj. ock värb tills. 7 ggr), *(up-)stighän, hugh, laghän, togh, taghär* — även de sekundära *iagh, digh, ågh*; tillsammans 52 ggr. Undantag blott *dagligha* 1 gg.; *åck* 4 ggr. Märk *välsighnä*. — I runorna tecknas ljudet med *h*.

H är naturligtvis kvar i *hvilken, huilodaghän* — även skrives *hiärta*.

I förekommer anmärkningsvärt i *helvetis, evinnerlighidh, giwin, utgivvin, utgutin*. Anmärkningsvärda äro även *ikkiä, rikiä, igiän, begiära*.

O förekommer som ändelsevokal blott i *ondo, äro, tiänarinno, kyrkio*, samt de lånta *pånzio, pilato* alla i öppen stavelse. I sluten stavelse står *å* undantagslöst: *himlåm, hånåm, allåm* (2 ggr), *människiåm, kreaturåm, andanåm, mångåm (såsåm)*, märk särskilt *människiårnä*. I rotstavelser förekommer *å* undantagslöst, där nsv. har *[ô]* ock *[å]*. — Blott grafisk betydelse har användandet av

tillbaka antagligen till tiden före reformationstidens nationella reaktion d. v. s. ända till den senare medeltiden. Att ljudet inkommit genom främmande inflytelse ock tillhört det "bildade" uttalet allena är därför icke omöjligt.

[1]) Dock *ty* såsom nysv. [2]) Jfr. Noreen Col. Ordesk. VIII.

[3]) Skulle motsvara ett isl. **neđr*, ombildat efter *neđan*, liksom vårt *nedan* skulle förutsätta ett **niđan* ombildat efter *niđr*.

tvenne *V*-runor (den ena bildad av *F*-runan, den andra av *U*-runan). Jfr. **D**.

P är borta i *namn*.

Z är enl. ABC 1611 — *s*. Bure skriver själv *plass* Sumlen 181.

Å se **O**.

Ä se **E**.

(Forts.) **Nat. Beckman.**

Dansk Sproglære med sproghistoriske Tillæg, Haandbog for Lærere og viderekomne af Kr. Mikkelsen, Overlærer ved Roskilde Katedralskole. Udgiven paa Foranstaltning og med Understøttelse af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsnet. Kbh. 1894. VIII og 466 Sider.

Anmældelse med sproghistoriske indskud.

Det er et dygtigt og værdifuldt værk, hvòrmed overlærer Mikkelsen har beriget vor grammatiske litteratur. Vel kan det ingenlunde med rette siges, at denne har været fattig på agtværdige, mer eller mindre selvstændige eller heldige, arbejder over modersmålets sproglære, afpassede efter de skiftende tiders standpunkter og krav; men en så grundig, indholdsrig og følgerigtig ordnet fremstilling af dennes fleste hoveddele [1]) har vi dog ikke för haft.

Efter en kortfattet indledning (s. 1—11) om det danske sprogs afstamning og udvikling behandles lydlæren (s. 12—87), hvori er indflettet en retskrivningslære (s. 35—51 jf. 63 f. og 91 ff.). Først skildres nemlig de enkelte lyd med hensyn til deres frembringelse, tidsmål og forhold til oldsproget; dernæst lydenes betegnelse, så selvlydenes og medlydenes forskellige forandringer; endelig stavelserne, deres styrke og "stødet" (stødtonen). I orddannelseslæren (s. 88—144) opstilles regler for ordenes særskrivning og sammenskrivning (s. 91—100) og påvises de veje — egenlig og uegenlig sammensætning, afledning og flere blandingsformer — ad hvilke, og de midler, hvorved sproget har udvidet og fremdeles udvider sit forråd af begrebsudtryk; ligesom oplysninger gives om forstavelsers og afledsendelsers oprindelse. Under "ordene og deres former" (s. 145—245) gennemgås ordklasserne: deres betydning, inddelinger og böjning, så vel som böjningsformernes stilling til oldsproget. Udførligst, og uden tvivl bogens största prydelse er ordföjningslæren (s. 246—458). I det første afsnit beskrives "sætningsleddene": de to hovedled, særlig grundordet og dets afløsere, med et interessant tillæg om upersonlige og upersonlig formede sætninger (§ 140 f.), de mange (15) underordnede led m. m. samt de såkaldte sætningsæmner (§ 159). I det andet afsnit skildres brugen af ordklasserne og af deres former i sætningen, i det tredje sætningernes arter og forbindelser, endelig i det fjærde ordenes og sætningernes følge, hvortil föjes et tillæg om underforståelse og udeladelse samt (§ 242) om "erstatningsord" (særlig brug af udsagnsordet *gör* og af *det er* eller *bliver*).

Hvad der udmærker værket som helhed, er nu dels den store rigdom på stof dels den omhyggelige sammenstilling og samvittig-

[1]) Kun tegnsætningen og verslæren er ikke omhandlede i hovedværket, hvorimod de, udarbejdede efter en mindre målestok, er medtagne i forfatterens nedennævnte Sproglære til brug ved seminarier o. s. v.

hedsfulde bearbejdelse af dette. Falder den idelige over- og underafdeling af tilfældene og den undertiden næsten hårfine udstykning af begreberne måske noget trættende i længden, virker til gengæld den stadige fremdragning af hidtil oversete eller lidet påagtede enkeltheder så meget des mere forfriskende. Særlig påskönnelsesværdig er forfatterens uhildede optræden over for sådanne fremtrædelser, der stille sig på tværs af alle nedarvede skoleregler. Som eksempel skal jeg blot nævne brugen af hensynsordet (dativ) i handleformede sætninger som grundord (subjekt) i lideformede (s. 274 f.), hvorom for resten allerede Madvig har udtalt sig med al ønskelig fordomsfrihed [1]), skönt jeg ikke tror, han har ret, når han mente, at slige vendinger i dansk endnu dengang (1857) kun tilhørte "en magelig og tung kurialstil". A. S. Vedel fortæller (Sakse s. 82), at flere herrer *"bleffue befalet* at vare på kongen", og når en sælandsk bondekarl siger: *je vå lovved in pisk,* har han sikkert lige så lidt lært det af kancelliherrer som af Englændere.

Udstrakt forfatterlæsning og flittig iagttagelse af omgangssproget har kendelig nok været forf:s hovedkilder. I fortalen nævner han prof. Vilh. Thomsen og prof. Wimmer, d:r Siesbye og kand. P. K. Thorsen som mænd, hvis forelæsninger eller meddelelser er komne ham til gode. På den historiske retfærdigheds vegne vilde jeg ønsket, den ærede forf. havde gjort nöjere rede for, hvem det er, hvis "lærebøger og afhandlinger" han åbenbart ikke skylder så lidt — sandsynligvis adskillige flere end E. Jessen (s. 214: dannelsen af visse lideformer), Levin (s. 121 "det smule vid" o. s. v.), Lyngby (f. e. s. 90 om "fruentimmer"), Lefolii (bl. a. § 161. 1 a slutn.; s. 451 i 1 a: tilfælde, hvor det henførende *som,* skönt genstand, ikke kan udelades), O. Nielsen (s. 32: forklaringen af *Stævns*). Hovedsagen er dog, at forf. naturligvis selv har overtaget ansvaret for indholdet af hvad han således har lånt.

At forfatteren overalt skulde have grebet det rette, eller intet have overset, som der kunde være grund til at ønske medtaget, er man uberettiget til at vente eller forlange. Hvad de sproghistoriske tillæg angaar, beklager forf. selv, at han "på grund af manglende forarbejder" ikke har været i stand til at föje sådanne til ordföjningslæren, og enkelte fejl eller mangler i formlæren, særlig böjningslæren, undskyldes så meget lettere, som en dansk Rydqvist desværre endnu er et føleligt savn og sagtens længe vil vedblive at være det. Når jeg i det følgende tillader mig at antyde enkelte indvendinger og gjöre adskillige rettelser og tilföj-

---

[1]) Om de grammatikalske betegnelsers (formers) tilblivelse og væsen s. 55 f. — Sprogbrugens almindelighed erkendtes senere (1871) bl. a. af Lefolii i Sproglærens grundbegreber s. 26 f., jf. i bladet Hejmdal 1872 nr 6.

elser, beder jeg det opfattet som et vidnesbyrd om min store interesse for forfatterens arbejde ikke mindre end for selve sagen.

Det er i øvrigt kun to hovedpunkter, hvori afstanden mellem forfatterens og mit øre for lydforbindelsen og syn på sætningshelheden, i det mindste tilsyneladende, er for stor, til at der kan tænkes på en tilnærmelse. Det ene (hvor jeg for resten vel ved, at strömmen for tiden er ham med) er læren om de 12 tvelyd (§ 15 jf. i § 11 og s. 32 under IV 2), der beskrives som "forbindelse af to selvlyd", hvilket efter min opfattelse aldeles bestemt strider med udtalen mand og mand imellem; det andet punkt er forfatterens efter min mening alt for mekaniske indsnævring (§ 138) af begrebet omsagn (prædikat) til sætningens udsagnsord (verbum). Medens i øvrigt den første teori er temmelig uskadelig, så længe den tager til takke med lydbetegnelser som "Vej, Hav, Lov" (ikke Vei, Hau, Lou), hvad der rigtignok synes selvmodsigende, må det indrömmes, at den anden er følgestrængt gennemført.

Det vil være iöjnefaldende, at jeg ingenlunde i alle henseender kan føle mig personlig opbygget ved forfatterens retskrivningsregler; men jeg skal vel vogte mig for her at gå i rette med forfatteren; thi jeg har selv i en lang årrække ifølge æmbedspligt efterhånden forkyndt og hævdet i det mindste tre forskellige "ortografiske" systemer (Molbechs ordbog og salmebogen — Halls rundskrivelser 1871—72 og Sv. Grundtvigs ordbog — Scavenius' regler af 1888 og 89 med første udgave af Såbys ordbog 1891), af hvilke ingen fuldt ud tilfredsstillede mig, hvorvel de to sidste, hvert for sig, indebar ikke uvæsenlige fremskridt. Desuden har jeg altid anset det for overilet at slå vrag på forhåndenværende midler til at forebygge virkelige brud på tydeligheden, f. e. når talen er om "en mand" i betydning unus vir, hvad enten man nu vil foretrække, som jeg engang har foreslået [1]) og som det undertiden bruges, at fremhæve ordet (e n) eller at tonetegne selvlyden (én) eller endelig — om galt skal være (M. s. 46 ned.) — at fordoble den (een). Derfor er jeg endvidere meget langt fra at dadle de ikke få digtere, der f. e. har skrevet *dugg* (Dugg) til adskillelse fra *dug* (Dug). Også forbeholder jeg mig ret til, skönt denne næppe tör siges hjæmlet selv ved de nyeste forskrifter, efter omstændighederne at skrive f. e. enten: der var Noget sandt deri, eller: der var noget Sandt deri; enten: han ønsker Intet mindre end — —, eller: han ønsker intet Mindre end — — (jf. M. s. 295), hvor den talende udtrykker forskellen i meningen ved tryk paa det ene eller det andet andet af ordene.

Men fortjæner det at stemples som tegn på höjere dannelse, at vi ærbødig tager til hatten hele tre gange for et hvilket som helst ord, der efter et umiddelbart foregående udsagnsord står i spidsen af en ordret ytringsanførelse (han sagde: "Vil du — —?"

---

[1]) For litteratur og kritik V (1847) 387.

jf. M. s. 36 og 409)? skal dette doktrinære pedanteri slæbes med over i næste hundredår? Sikkert har ingen savnet de store begyndelsesbogstaver i Skat Rørdams ypperlige oversættelse af det ny testament, hvor oversætteren dog tillige har vovet at slaa en streg over anførselstegnet [1]), der også, i en sådan forbindelse, skulde synes ganske overflødigt. På et andet punkt har man ligeledes begyndt at løsrive sig fra en meningsløs anvendelse af stort begyndelsesbogstav. Når man, af pladsbesparelses-hensyn, som M. oftere gör det, aftrykker verslinjerne uden at stille dem i rækker under hinanden, kan det måske have sin nytte, og havde det i al fald i de ældre salmebøger, på denne måde at antyde linjernes begyndelse; men når dette, som nu sædvanligt, er opgivet, virker skikken snarest forvildende [2]) navnlig for dem, der er vante til at skrive navneord "med stort". Næppe har heller nogen savnet de store begyndelsesbogstaver i Lembckes klassiske gengivelser af Shakespeares digterværker.

Den nyeste kirkelige hofordning (jf. den verdslige hos M. § 19. 5), ukendt for Mynster, Martensen, Stein og mange andre af vor kirkes stormænd, synes at foreskrive Han, Ham og Hans, når dermed henvises til Gud eller Kristus (den Helligånd?), hvorved vi sættes tilbage i hine tider, da man mente at hædre guddommen ved at trykke f. e. HErre, JEsus, GUd eller GUD [3]). Lige så overflødig, og mere udsat for at blive latterlig, er en skrivebrug som denne: "han og Hans have" o. s. v. (1893), hvor Hans skal betyde vedkommendes stalbrødre; jf. Lembcke Shsp.² V, 200: "Kardinalen eller en af Hans".

"Vorherre" (s. 91), — der dog vel medfører *Vorfader* (gud) og *Vorfrue* om Katolikkernes jfr. Marie? — er sagtens at forstå som en dogmatisk skrivemåde, der rigtignok trodser al sproglig sans — i lige så höj grad som det "Saameget", "— mange", der stundom ses.

Nogen rimelig grund til at holde mere på *e* i ***Mø(e)n*** end i ***Fyn*** (s. 47 jf. Såbys ordbog) kan jeg ikke opdage; thi vel tror jeg ikke på O. Nielssens henførelse af det første navn til ***møn*** mønning, tagrygg [4]); men ligesom efter denne lærdes sandsynlige forklaring [5]) ***n*** i Fyn peger på et oprindeligt ***vin,*** således uden tvivl også i ***Møn*** — **Movin* [6]).

Meget beklager jeg, at det under Scavenius gjorte tilløb til en bedre stavelsedeling ved *ng (læng-es)*, der burde været udstrakt i det mindste til *nk*, *-g* og *-d (tænk-er, dag-en, stad-en)* nu er standset

---

[1]) Oversætteren bruger dog dette (og stort bogst.) i ordrette gengivelser af det gamle testament.

[2]) Guldberg, Dannersprogets retskrivning og toneklang 1809 s. 109, J. Jensen, Dansk retskrivningslære 1834 s. 75 f. jf. Rasks retskrivningsl. s. 126.

[3]) Ligeså i svensk: Hazelius Det sv. bibelöfversättningsarbetet (1868) s. 118 f. [4]) Blandinger I, 172. [5]) s. st. 182 f.

[6]) Sml. om samme stednavn i Norge, Rygh i Arkiv VII, 246. Om *mo* som navn på en vis jordart se Molb:s dialektleksikon s. 362.

(ved kundgörelse af $^{27}/_{2}$ 1892; M. s. 63 f.). Ved fra pogeskolen af at lade börnene stave: *læn-ges*, *tæn-ker*, *da-gen*, *sta-den* gör man i virkeligheden alt hvad göres kan for at forvanske udtalen, ja måske efterhånden skaffe os af med de to "stemte gnidningslyd"; således som salonjargonens fordærvede udtale af *midje*, *vidje* (M. s. 42 ned.) forudsætter vrangstavningen *mi-dje*, *vi-dje* (sml. *tred-je smed-je*). At vi i almindelig daglig tale stadig, i visse tilfælde, overtræder stavelsesgrænsen, er i øvrigt vist nok, f. e. i *kakke-lovn* (i bondesproget *kakke-lon* med langt, bredt *o*), *lære-rinde* (jf. § 35. 1 og 2); men at digterne nogen sinde i udtalen skulde have ladet henholdsvis *l* og *r* gå over på den følgende selvlyd i forbindelser som *hvisl i* græsset! *tømr et* slot! (s. 209 ned.), kan jeg umulig antage.

Bortset fra nogle uoverensstemmelser, hvoraf jeg andetsteds[1]) har nævnt de fleste, falder forf:s udtale af de enkelte lyd og hans betoning af stavelserne eller ordene næsten ganske sammen med min. Her bemærker jeg kun, at jeg ikke kan erkende hans *jaj* (jeg), *maj* (mig), *sajsten* (seksten) for dansk mønsterudtale; (kort) *a* i denne forbindelse (i regelen skrevet *ej*) høres i det höjeste af overforfinede eller halvdannede københavnske damer, medens alle dannede riget over har en kort *æ*-lyd (som jeg vilde betegne ved ä), der til den ene side falder netop lige så langt fra hint a, som til den anden fra f. e. den sælandske bondes tilsvarende æ-lyd (som jeg plejer at betegne ved a med én prik over), og denne igen fra kort *e*.

Af ordene s. 77 bruger jeg og hører stadig stød på stavelsen med bitone i *småregne* og *småskænde* så vel som i de 13 ord fra *urviser* til *vanære*, alt i modsætning til forfatteren, med hvem jeg derimod er fuldstændig enig om stødtonens tilstedeværelse i *halvgammel* (af mig betonet ganske som halvvammel), *sandhedssøgende*, *brøndgraver*, *knæböjning* og *landvinding*. Når en æret anmælder i Berlingske tidende 1893 n:r 98 her taler om "ligefrem fejl", er det snarere hans egen udtale af disse 5 ord, der er forældet eller provinsiel[2]).

I mange sammensætningar, hvori hvert led for sig er modtageligt for stød, får vi to sådanne: ét i den stærke og ét i den halvstærke stavelse, f. e. *bændelorm, febersyg, fadderstads* og adskillige andre af de s. 81 under e anførte ord; også *kammerpige* får dobbeltstød, hvorimod *vinterdag* ofte udtales uden stød i forleddet (= sommerdag). En regel herom mangler hos förf. s. 75[3]).

Under omlyden (s. 52 f.) havde der været anledning til at minde om, at den i afledningen *-hændet*, med undtagelse af *tom-*

---

[1]) Nationaltidende f. 28 April 1893.

[2]) Sml. Höjsgårds udtale 1747 (§ 343) af *lovgiver*.

[3]) For nogle afledningers vedkommende, f. e. *adelskab*, fremgår regelen af s. 75. 5 sammenholdt med s. 81 nederst.

hændet, i indeværende hundredår enten er forsvunden (*kejthåndet*, *rundhåndet*) eller er stærkt på veje dertil: det hedder nu sædvanlig *én- to- lang- hårdhåndet* (*tvehændet* er forældet; *-hændig* af tysk).

Ganske uenig er jeg med förf.. når han (s. 54 og 55) stiller overgangen *bjudæ-byde, bjugg-byg, sjungæ-synge* o. s. v. uden for omlydningen; allerede i en ved en akademisk prøve 1866 skreven, hidtil utrykt, afhandling har jeg henledt opmærksomheden på de i Flensborg bylov o. fl. st. foreliggende mellemformer med *jy*, der peger på fremadvirkende *j*-omlyd, og med stor glæde har jeg set Leffler (Läffler) fremsætte den samme anskuelse i sin grundige undersøgelse Om v-omljudet af ĭ framför nasal 1877 (s. 44).

Derimod finder jeg "simpel lydovergang" i *nej*, idet jeg ikke med forf. (s. 26 øv. jf. Rasks retskrivningsl. s. 222) sætter det i umiddelbar forbindelse med oldn. *nei*, men antager mellemleddene *ne*, *negh*, der i det minste spores i gammel svensk (se Söderwall), og af hvilke det sidste nærmest er formet efter *egh*[1]) af eigi.

I anmærkn. s. 57 nederst kunde jeg, efter digterne og daglig tale, ønsket tilföjet *valmu*, *vindu*, "min smule formu" Lembcke (Shsp.[2] VII 94), alle med kort u, der holder sig i sammensætninger som *valmusaft* (Baggesen, Øhlenschl.), *vinduspost*, hidtil sjælden *formuskat*, sml. de s. 112 optagne *stupige*, *Badstustræde*.

Bemærkningen om indskud af *s* i *ankomst*, *fangst*, *svulst* o. s. v. (M. s. 62 jf. Säve Gutn. urk. s. XXX øv.) bortfalder naturligvis, som nordisk sprogudvikling uvedkommende, så snart ordene erkendes for tyske (s. 133 øv.). Nylig er vi blevne mindede om tilsætningen af *k* i det af *ganz*, *gans* udrundne *gansk(e)*. Efter alt hvad hidtil foreligger, har prof. Herm. Møller ret i, at formen er vandret fra Sverrig til Danmark; det naturlige overgangssted bliver da Skåne, hvor vi længe för noget andet sted i det daværende Danmark møder *gansk* (biord), *ganskelige*[2]). Da henførelse til holl. *gansch* synes udelukket[3]), må i svensk böjningen *ganst—gansk* være fremkaldt ved indtrykket af f. e. *dansk—danst* (for øvrigt også velbekendt i ældre dansk); med *gansklika* jævnfør desuden en form som *vansklik*. I hovedsagen er jeg altså enig med prof. Møller[4]) Kun forekommer det mig, at hans eksempler er mindre træffende; thi ved sådanne tilskæringer af fremmed sprogstof efter hjæmlige mønstre var det lige så lidt finere grammatikalske fornæmmelser som hensyn til ordbetydningen, der særlig gjorde sig gældende; *klangligheden* var det alt overvejende. At vi danske tilföjede et svagt

---

[1]) Jf. Söderwall I 218 og Kalkar. *ee* i P. L. 865 er vel kun unöjagtig skrivemåde for *egh*.

[2]) Molbech og Petersen Udvalg af dipl. og breve s. 6 (1879) og 48 (1895).

[3]) Herm. Møller i Zeitschr. f. d. alterth. 36:te bind (1892) s. 350.

[4]) Anf. st. s. 354 f. — Prof. Jespersens indfald i Festskrift til Vilh. Thomsen s. 30 er der ingen grund til at tage for alvor.

e (*ganske* brugtes både som ubestemt og bestemt form), stemmer ganske med vor rørende kærlighed til dette spinkle væsen, hvilken aldrig har fornægtet sig (jf. *ægte, sagte, stille*)[1].

I forbigående göres opmærksom på formen *forster* (foster, sml. ældre svensk *folster*), som jeg har optegnet efter tre i tid vidt adskilte kilder: Kr. Pedersens jærtegnspostil 1515 (D. skr. I 288), Riis Den danske spektator 1744 (s. 78[1]) og Kirkebladet 1894 s. 107, hvor valgmenighedspræst Morten Larsen kalder menigheden sin "åndelige forstermoder". Dette *r* er vel minde om oprindeligt *d̄*. Af hel anden art er indsætningen af *r:* efter höjtysk *spritze*, i det sydfra indkomne navneord *spöjte* (således endnu ved 1750).

Derimod er det forenet nedertysk og dansk indflydelse, der afspejler sig i "naboe*r*ske". Ligesom *ven* først langt ned i tiden fik sit *veninde*, således havde *nabo* oprindelig ingen særskilt hunkönsform (jf. "grankonæ" i Jyske lov): i den ældste danske bibeloversættelse gengives *vicina* ved *nabo* (2:dn M. b. 3, 22). I bibeloversættelserne fra første halvdel af 16:de hundredår optog man imidlertid det rent nedertyske *naberske*[2]: Hans Tavsen i nysanf. skriftsted, Krist. Vinter, Kr. Pedersen[3]) og Peder Litle i Lukas 15, 9, bibelen 1550 bægge steder. Da nabo, som hankön, holdt sig[4]) uforandret (f. e. Luk. 15, 6), lå fristelsen nær til at sammenkoble denne og den tyske form ved at indskyde *o*. Skönt nu *naboerske* snart optræder både med kirkeligt og verdsligt stempel (bibelen fra 1589, Danske lov 6, 13, 19), havde formen dog for mange noget sært ved sig, hvorfor man prøvede et "naboeske" (man skrev sædvanlig "naboe") — således Pontoppidan i sin grammatik s. 252, Syvs og Rostgårds ordbøger, Jakob Baden, Øhlenschl. i Aladdin —, og i kampen mod denne yngre medbejlerske har *naboerske* måske haft nogen støtte i de stadig fremmylrende dannelser på -**ske** af mandsbenævnelser på *-er* (M. § 62. I a). Det sejrrige "naboerske" har allerede affødt *genboerske*, og flere lignende vil følge, især da böjninger som *en Nordboer, landboeren, genboere*, "Skagboere" (Al. Wilde) griber stærkt om sig — alt under påvirkning af *beboer* (købstadbeboer = stadbo).

---

[1]) Om tilhængt *e* i navneord se Årb. f. nord. oldk. 1885 s. 309 anm. 14.

[2]) Anton Corvinus, som P. Litle oversatte, har *nabersche*, Brem. wörterb. (1768) endog *naberske*. — Kr. Vinter i Lukas 15, 9 dannede derefter *vennerske(!)*; de andre har *venner*.

[3]) D. skr. II 130 (1515) og III 143_3) (1531).

[4]) I en del af Sønderjylland havde det nordiske ord alt længe været fortrængt af det tilsvarende tyske; Flensborg bylovs *na(a)bur* kan nemlig, på grund af sit *u*, umulig sammenstilles med en senere flertalsform som *lan(d)bor* endsie med det langt senere *naboer* (bibel 1589, Vedels Sakse). Lyngby antog, at *nabur* stod for *naburæ* med bortkastet endelyd, som så ofte i håndskriftet; det hed da ligeså i enkelttal. Hertil svarer i den plattyske oversettelse fra 15:de hdår *naber*, der atter i dansk-angelsk bearbejdelse blev "*nahfer*" (Hagerup).

Folkenavnene *Dansker, Svensker, Tysker* har ikke det ringeste at göre med den gamle nævneformsendelse *r* i tillægsordenes hankön, enkelttal (s. 132). De er alle tre unge dannelser: i Vedels Sakse læses "denne Tydsk", "disse Tydske" s. 51 ff., "de Tydske" d. e. Tyskerne s. 217; hans "Svenskene" s. 70 svarer til *Svensken* hos Wessel (sml. M. § 44 begynd. og § 60 beg.), medens f. e. Abraham Kall kun taler om "de Svenske". Ældst er dog *Tysker* — formet efter Deutscher — i hvis kølvand de to andre har sejlet, det endnu for de fleste halvfremmede *Dansker* nærmest med N. F. S. Grundtvig som lods.

Skönt ordene på *-komst* stikker hovedet frem[1]) i vort modersmål, længe för *hugst* (skovhugst o. s. v.) vandt borgerret deri, har M. (s. 133) ret i, at det sidste ikke er en efterdannelse af hine og andre lignende fra nedertysk eller hollandsk indkomne ord; men urigtig er henvisningen til "oldn(ordisk) *hǫgstr*"; thi dette har aldrig været til som et i oldtiden fællesnordisk ord. Det forekommer hverken i fortids eller nutids islandsk, så lidt som i oldtidens eller middelalderens dansk, — heller ikke i svenske skrifter, om der end findes spor deraf i enkelte nordligere svenske bygdemål[2]). Som fællesnordisk form viser sig langt mere *hǫgg* (i skógarhǫgg eller skóghǫgg o.s.v.), medens Sverrig siden fik en særform *hygge* (skogshygge), der i slutningen af 15:de hundredår spores på Bornholm[3]). I hovedsagen fremtræder derimod afledningen med *-(s)tr* som særlig norsk: fra Magnus Håkonsens landslov: uiðar *hogst(e)r*[4] (genstandsform) gennem diplomer f. e. fra 1320 (*hogster* i gf.) og 1333 (vidar *hogstr* i nævneform)[5]) ned til nuværende bygdemål. *r* kunde dog bortfalde: lauf*hogstæn* (gf. 1463)[6]), som nu i Østlandet (Åsen). Det er denne afstumpede form, der omsider nåde Danmark. Gennem hele det 16:de hundredår bruges dog den fra vor middelalder nedarvede form, som jeg her, i modsætning til den norske *(hugst)*, vil kalde den danske *(skovhug)* i alle forordninger og kongebreve, endog — med meget få undtagelser[7]) — når de kun angik Norge. Hundrede år senere har forholdet forandret sig så meget, at medens en række "skovordinanser" o. desl. for Danmark (1670—1733)

---

[1]) "tilkumste" Hans Mikkelsen 1530 i Allens aktstykker s. 594 = *tilkomst* i P. Palladii visitatsbog ved Sv. Grundtvig s. 117.

[2]) Se Rietz s. 234 a fra Helsingland (jf. fra Vesterbotn); Noreen (1878) i Ordlista från Värmlands Älfdal s. 137 a.

[3]) *skoghugge* (intetkön) i Årsberetn. fra gehejmeark. V 86 = "*skaw hige*" Hübertz Aktst. til Bornh:s historie s. 33.

[4]) Norges gamle love II 33. Håndskrifternes "hogster" og "hogstr" (jf. Gislason Frumpart. s. 77 f.) læstes af Thorlacius (udg. 1817 s. 77) som *högstir*, der så både af Gislason (D. orðab. s. 201 c.) og Vigfússon (Oxf. ordb. s. 704 a) toges som flertal af et hunkönsord!

[5]) Norskt diplomat. III s. 116 og II s. 172[8].

[6]) Samme skr. XII 196.

[7]) Norske rigsregistranter II 535 (1583), hvor ordet så godt som er lagt i munden på de norske "fuldmægtige"; Paus gamle forordn. for Norge s. 414 øv. (1584).

udelukkende har den danske form, har en tilsvarende række for Norge (1683—1728) kun den norske, som yderst sjælden er kommen ind i en anordning for Danmark[1]). Moth har i den sidste omskrift af sin ordbog efter *vedhug* indskudt "eller *-hugst*" (1713), som ellers længe efter mangler i vore håndskrevne og trykte ordbøger. Af i fælleslitteraturen mere fremtrædende norskfødte forfattere bruger Arent Berntsen (1650—55) og Holberg (1746 ff.)[2]) den danske, de noget yngre Paus og v. Aphelen den norske form. Endnu i den samling patriotiske afhandlinger, som Erik Pontoppidan udgav under titelen Danmarks og Norges økonomiske magasin (1757 ff.) anvender de norske forfattere den norske form, de danske den danske. Pontoppidan selv, engang Bergens biskop, omtaler "Giærsels *Hugst*" (D. atlas I, 1763, s. 420), medens Schytte (Staternes indvortes regering II, 1774, s. 291 og 295) har bægge former i betydning skovhugning. Endelig taler forordningen af $^{18}/_{4}$ 1781 ikke alene om "ulovlig skov*hugst*", men også — under påvirkning af tilsvarende tyske benævnelser *(hau, hauung, hieb)* — om skovenes forstmæssige inddeling i "*hugster*". Men endnu efter 1850 var i det mindste *udhug* (det ved udhugning fældede) ikke fortrængt af den menige landbefolknings tale.

Har jeg dvælet længe ved dette — ingenlunde enestående — eksempel på indtrængning af norske former i dansk, skal jeg fatte mig så meget des kortere om flere andre punkter. Den af N. M. Petersen[3]) samtidig med Grimm henkastede påstand, att *-else* oprindelig er samme endelse som *-sel*, er tagen for gode varer af M. (s. 133), men står nok på temmelig svage fødder; jf. bl. a. hvad derom er sagt i Forh. på det fjærde nord. filologmøde s. 253 ff. En anden sag er, at de to endelser undertiden går over i hinanden; i indeværende hundredår har således *trivsel* (Øhlenschl. o. m. a.) tilbagetrængt *trivelse* (oprind. *trevned*), og nylig har jeg læst "sorg og *græmsel*".

Forf. burde næppe i § 63 ganske have forbigået en række ravtyske tillægsord, der længe, fra Joh. Ewald af, har spillet en rolle i vort digtersprog og nok endnu ikke ganske er uddöd af måneskinspoesien: f. e. *azurn, marmorn, sølvern*[4]), *æthern*, hvorved Øhlenschlæger førtes på glat is "med *isne*(!)vande"[5]). Ej heller havde det skadet lejlighedsvis at nævne formen *arbejdsudygtig*, "musikukyndig", der skal være mere logisk end det almindeligere

[1]) Årsberetn. fra gehejmeark. II 278 i Instruks for amtmændene i Danmark 1690.

[2]) Vidensk. selskabs skr. II 400 = Epistler n:r 114 slutn.

[3]) Dansk orddannelseslære 1826 s. 19.

[4]) E. Jessens forsøg i D. sprogl. 1868 s. 73 på at hævde *sølvern* som nordisk er med rette underkendt af ham selv i D. etymol. ordb. 1893.

[5]) Poet. skr. ved Liebenberg 19, 238 ned. (1805). — Lembckes "det *surmulne* væsen" Shsp.[2] VII 83 er vel sammendraget af *surmulende* sml. *högtravne* Holberg i Barselstuen 3, 3.

uarbejdsdygtig, "uforsvarsdygtig"; disse sidste stemmer dog med de noget ældre *uordholden* og *utjænstdygtig* (M. s. 122); jf. også sammensætninger som jærnfilspån, damptærskeværk o. m. a.

Medens M. åbenbart af hensyn til en velgrundet bemærkning af prof. Jespersen[1]), har strøget den "naive" forklaring (s. 143 øv.) af *syvsover*, har han s. 104 beholdt "*skrubsulten* d. e. hungrig som en ulv", en fortolkning, der unægtelig i prof. J:s anretning[2]) tager sig ret fristende ud (jf. *ulvehunger*), men ikke des mindre er greben ud af luften. Hverken finder jeg spor af et norsk *skrubbsvolten* eller kender jeg noget dansk *skrub* (på sælandsk måtte det heddet *skrob* med langt *o*) i betydning ulv. Norsk *skrubb* hører uden tvivl til de ord, hvormed man betegnede visse udyr for at undgå deres rette navn[3]); men i Danmark hjalp man sig til den ende med andre betegnelser[4]), og når for få år siden forfatteren af en lille københavnsk livsskildring[5]) lader en fordrukken tømmersvend sige: jeg er sulten *som en skrub*, har vi deri, udtrykkets overensstemmelse med det daværende bøllesprog forudsat, ingen etymologisk antydning, men et udslag af den jagen efter forlorne dögnflovser, som er egen for det slags mennesker. Oprindelsen til vort, fra bondealmuen lånte, *skrubsulten* kan jeg ikke komme nærmere end ved at henvise til dennes *skrubbe i sæ* (sig) d. e. spise skyndsomt og med grådighed. Om ordet er ældre eller yngre end f. e. *skrubkoge*, tör jeg ikke afgöre.

Side 106 (under 2 a) havde der været grund til at minde om, at *våbenløs* står for "*wobne løss*" (Kr. Ped. Danske skr. V 47) samt måske om det ikke ganske fortrængte *årsgammel* (et årsg. eller årg. føl) jf. i vokabularet 1510 "anniculus et aars gammel" og med hensyn til styrelsen Brandt Gammeld. læseb. s. 283[6] "*thriggi* vinthær gammell". — At *sjæle-* som forled i adskillige sammensætninger har sideformen *sjæls-*, kommer naturligvis af, at den nyere ejeform og resten af den gamle strides om herredömmet.

Når forf. i § 72 (s. 149) som eksempler på samlingsnavne har *penge*, *bræder*, *höns*, vilde jeg foran de to sidste i al fald indskyde et *til dels*; thi jeg indser ikke, hvorfor de skulde kaldes kollektiver i udtryk som: gulvet er lagt af 15 *bræder*, konen holder to *höns* (= höner); men indskrænkes begrebet til forbindelser, hvor

---

[1]) Festskr. til Vilh Thomsen s. 9 anmærkn.

[2]) Festskr. s. 18.

[3]) Jf. min Udsigt over de danske sprogarter s. 63. Ædesyge hedder *olvesyge*; men udtalen *olv*, nogle steder *ølv*, skyldes påvirkning af skriftsproget, idet den egenlig sælandske udtale *ŏl* (*ŏl*) kun er bevaret i forleddet af nogle stednavne; sammenblanding med "*ugle*" (g stumt) er indtrådt i *uglesét*, *ugler i mosen*, *varugle*.

[4]) Jf. Svend Grundtvig Gamle danske minder (1:ste udg.) I 158 ned.

[5]) i Nordstjærnen 1889 n:r 36 s. 427 sp. 2.

talen er om et ubestemt antal, bliver for så vidt et hvilket som helst ord i flertal samlingsord (handle med bræder, höns, skinker, mennesker).

Af det anførte eksempel fremgår, at jeg ikke er enig med forfatteren, når han s. 160 ned. siger, at flertal *brætter*, foruden i sammensætninger, bruges "om enkelte stykker"; den almindelige sprogbrug står, tror jeg, endnu på det af I. C. Lange[1]) angivne standpunkt: "*brætter*" d. e. tilskårne brædestykker eller dele af rå bræder, indrettede til et eller andet brug"; altså f. e. gangbrætter, hakkebrætter, pibebrætter, rendestensbrætter, men fyrrebræder, vragbræder. I visse krese synes dog nogen vaklen at finde sted[2]).

Side 168 øv. kunde som eksempel på ord, der kun bruges i flertal, tilföjes *finker*; men det i vor tid af tysk optagne *skærver* hos forf. og i vore to nyeste ordbøger må stryges; thi enkelttal *skærve* både høres og ses: 1883 blev en svensk karl straffet, fordi han havde slået en anden i ansigtet "med en skærve, som han havde taget fra en stenbunke på vejen". Efter "stenbunke" er dannet *skærvebunke* d. v. s.: forleddet er opfattet som samlingsord i enkelttalet (derfor jo også rullestensbunke)[3]).

Til § 85 slutn. (s. 169) med tillæg s. 460 f. bör föjes forbindelser som: vi var *vidne* til opløbet (d. e. overværede); stenene har været *genstand* for undersøgelse (d. e. har været underkastede), hvor udsagnsordet og det uböjede navneord er sammensmeltede til ét begreb.

Netop fordi det er overset af ordbogsskriverne, kunde jeg i § 83. 2 ønsket tilföjet, at *form* i betydning af "det, hvori noget får sin skikkelse" (f. e. i *støbeform*) nu i flertal har *forme*, og af samme grund i § 79. 3, at *silke* i betydning af silketöj ("klædt i lyseblåt silke") nu altid er intetkön (undertiden på samme måde "en dragt af det fineste uld"), — en udvikling altså i samme retning, som når vi med sideblink til flasken, forlange en bitterøl, "en iskold øl", en sodavand o. s. v., på flot københavnsk endog flert. *øller* d. e. flasker øl. Fra lignende tanketiltrækning eller, om man vil, underforståelse hidrører f. e.: *det* ikke sjælden forekommende [ukrud] kløversilke (1877), *det* yndige [maleri] sommerdag fra egnen om Holstebro (1884), han kom ind som en god nummer ét (1894).

Side 157 (under II 1) mangler eksempel på intetkön af stednavne som "det fattige Nyboder", "det såkaldte *Trekroner*" (ved København og Viborg).

---

[1]) Håndbog i modersmålet 1832 s. 30.

[2]) "Hytter, sammensatte af *brætter* og træstumper": Vort forsvar 1893 n:r 318 s. 2; omvendt har jeg set "tegnebræder" for -brætter.

[3]) Sml. Årb. f. nord. oldk. 1885 s. 284 øv. og M. § 85. 1. Men når bliver så *alen* flertals-*form* (§ 83. 2)? næppe i forbindelser som: jeg vil have to alen [töj] af det töj (sml. § 170 slutn.), eller i "tre alen lang" jf. "3 *mand* höj".

Når forf. s. 175 øv. mener, at ligesom i *alting* er tillægsordet intetk. flert. i forbindelsen "i al fald", så er dette sikkert urigtigt. Heller ikke lægger jeg videre vægt på den i talesproget, sjældnere på prent, fremtrædende lyst til overhovedet at slöjfe *t* i *alt*, ligesom i *hvert*, for ved navneord (al øllet, *hver* ord jf. M. § 107 anm.); hovedsagen er, at *fald* i betydning af tilfælde er optaget af tysk, hvorfor vi gennem hele forrige hundredår stadig træffer navnlig "i *den* fald"[1]). Yngre forfatteres "i alle fald" jf. "i alle tilfælde" synes til dels at skyldes nynorsk påvirkning.

Forf. gör tillægsordet *værd* stor uret, når han s. 176 og 177 udpeger det som "fremmed". Dets i skriftsproget og omgangssproget nu næsten gennemførte uböjelighed er frugten af en historisk udvikling, der er lige så umistænkelig som f. e. den af *vild* og *selv* i lignende stillinger. Gennem vor bogverdens hovedværker, lige fra landskabslovene[2]) til Holberg[3]), kan vi følge ordet med fuld könsog talböjning: *værd*(-th), *vær*(d)*t*[4]), *værde*(-thæ). Hvad mere er: også efter Holberg mødes endog flertalsformen bl. a. hos Ewald (f. e. 8, 41) og Baggesen (f. e. Poet. epistler 1814 s. 57) lige ned til Henrik Hertz, som i Johannes Johnsen omtaler et møde, hvis smerter "ere *værde* at misunde" (Ugenlige blade 1859 s. 291). Men rigtignok er jeg overbevist om, at skriftsproget her, ligesom f. e. ved flertalsböjningen af *selv*, er humpet langt bag efter det almindelige talesprog. Støttende sig til dette, havde Rask med grund erklæret[5]): vi kan ikke i flertal sige *værde*; jeg tilföjer, at for så vidt man alligevel prøvede derpå, blev fosteret en vanskabning: med hårdt *d* og sandsynligvis k o r t *æ* som i *værdige*, medens Bornholmerne har bevaret det i lige linje fra oldsproget nedstammende flertal *være*(*a*), idet *d* (opr. th eller dh d. e. đ) som sædvanlig er bortfaldet. Undertiden dukker da også taleformen uforvarende op i ældre skrifter, f. e. i Vedels Sakse 130[24]: de ere icke den ære *verd*, men 531[7]: for det ene stycke ware de *verde*, at de skulde faa Seyrvinding, hvori tillige ligger, at det snarere var ordforbindelsen end just forskel i betydningen (af værdi, værdig til), der har fremskyndet böjningsmærkets slöjfning.

Nu hedder det: drengene fór *vild* (M. s. 177); men Holberg skriver "de fare *vilde*" (figurl.)[6]) = Kr. Pedersen D. skr. I 80: mange fare *ville*, Mandevilles rejse s. 76: Saracenerne, som *willæ*

---

[1]) Joh. Ewald har både *den* og *det*: Liebenbergs udg. 6, 178 og 8, 80.

[2]) f. e. Eriks lov *intetk.* i 2, 58 og 3, 1; *flert.* i 3, 61, medens endelyden er udfaldet i 3, 11 for ved et andet *æ* (i *ær*, siden *thær*).

[3]) f. e. "værdt"; i Peder Pårs, Liebenb:s udg., s. 251 (~ lært); "værde" Kirkehistorien, Liebenb:s udg., s. 122[3] = Melampe i 4, 7 slutn.

[4]) Af rim, f. e. i Den syge messe (Smiths udg. s. 24) og hos Ranch (Smiths udg. s. 52), fremgår, at intetk. udtaltes med langt æ; i bondemål på Holbæks amt høres *vært* med k o r t æ.

[5]) Retskrivningslære 1826 s. 257 anmærkn.

[6]) Danmarks og Norges beskrivelse 1723 s. 17 og 28 øv.

faræ; hvortil svarer könsböjningen i Vald:s lov 3, 13: nokær man *far wildær* æftær sin thiuf[1]). På den anden side har Peder smed, Sv. Grundtvigs udg. bl. H. IV v.: wi haffue faret *vild* (~ ild) og selv Kr. Pedersen III 44 i Matt. 22, 29: I fare *vild* efter oversættelsen 1524 og igen i bibelen 1550, så der er ingen tvivl om, at allerede i begyndelsen af 16:de hundredår har slöjfningen af *e* ikke været fremmed for talesproget.

Det går ikke an med forf. (s. 236) ar forklare *flest* i forbindelsen: han er, *som folk er flest* som = for det meste; meningen er = som de fleste folk (mennesker) er, og "flest" er lige så lidt et biord, som *selv* vilde være det i en forbindelse som: arbejdet er, *som arbejderne er selv*. Kun ordstillingen er gammeldags. *flest* og *selv* har jo det tilfælles, at de fra først af bægge kun böjedes stærkt[2]), med flertal, som andre tillægsord, tidlig uden *r:* f. e. i J. lov 2, 7: *flestæ* — mæn, men: *the bæstæ* — mæn. Senere udvikling er altså dels den bestemte form *(de fleste)* dels den ubestemtes afstumpning til *flest* både i fraskilt stilling: af fjorde har Jylland *flest*, og i vedföjet: der var *flest* mandfolk tilstede = de fleste tilstedeværende var mandfolk. Måske er man dog ved forbindelser som *flest mænd* eller *færrest kvinder*, *mændene var flest*, *af kvinder var der færrest*, ikke ganske udelukket fra at tænke på en udgang fra den artens eller partens ejeform, som ligger i oldnord. *flest* gesta, *fleira* manna, *fátt* manna[3]); men under alle omstændigheder kan jeg ikke med forf. (s. 270) finde en sådan intetkönsform i sætningen "jeg har *mest* lyst til at sige nej", hvor *mest*, som oftere, betyder *störst* (mest opsigt o. s. v.). En anden sag er det med *mest mad*, jf. i dagl. tale *noget mad*, *alt det* (al de) *mad*, det sidste som i Bredals Börnespejl 1568 s. 12.

Lidt mere vildsomme er de veje og stier, ad hvilke *selv* (sialf, siælw) nåde frem til nutiden. Forbindelsen "de selv", skönt oprunden af *þer sielwir*[4]) — f. e. i E. l. 3, 61: tha æræ *the sieluæ* wærthæ at o. s. v. — opfattedes efterhånden til dels som svag form, hvorfor man siden stundom træffer f. e. "han siellwe" i et egenhændigt brev fra Kristjern d. 2:dn[5]), "pawen selffue" i Den syge messe[6]), "fra dig selffue" Peder Palladins 1559[7]). Navnlig var det dog "vi, I, de selve", der længe paraderede på prent og endnu længer hos de sproglærde, se Pontoppidans grammatik 1668 s. 258; men virkeligt tilhold i talesproget fik kun *de selve* som

---

[1]) Thorsens udg. s. 63; sml. i Er:s lov 2, 68.

[2]) Påfaldende er læsemåderne i E. l. 2, 2: bondæns *siælwæ* doom (andre håndskr. *eghæn;* sml. V:s. l. 2, 28) og J. l. 3, 30: arr ær i thet *sialwæ* ben (d. e. samme).

[3]) Lund Oldn. ordföjningslære s. 151 og 156. [4]) Rydqvist 2, 521. — Når Vincens Lunge hos Allen 481[4] har "the selffue*r*", er det vel en norskhed. [5]) Allens aktstykker s. 173. [6]) Smiths udg. s. 32_2, men "han selffuer" 31_4. [7]) Se i Sv. Grundtvigs udg. af visitatsbogen s. 150 b, men 158 "offuer sig selff" og "du selff".

fællesuttryk for husbond *(han selv)* og madmoder *(hun selv)*. Også denne talebrug (sælandsk *di sæle*)[1]), hvor naturlig og betegnende den end var, synger vel snart på sit sidste vers.

Af de oprindelige stærke endelser ses endnu på reformationstiden temmelig ofte enkelttallets *r* (ikke blot som nævneform): *s(i)elffuer*, medens omvendt flertallets *e*, som alt tidligere, ikke sjælden er bortkastet: *s(i)elff*. Det almindelige er dog ental *selff*, flt. *selffue*; således bl. a. Kr. Pedersen i oversættelsen af det ny testament og, næsten uden undtagelse, Hans Mikkelsen i sin del (brevene) af oversættelsen 1524, ligesom i hans breve hos Allen. Derimod har Kristjærn Vinter i evangelierne og apostlernes gærninger så godt som udelukkende "selffuer" ikke alene i enkelttal men også i flertal, jf. hans breve i Allens samling. Dette er ingen jyskhed: hans broder skriver fra Mors: N. N. "selff" og "y selle" (d. e. I selve)[2]), ej heller overført fra Luther, der altid har "selbs", men åbenbart en frugt af den landflygtige forfatters daglige omgang med Tyskere, som det tydelig fremtræder hos hans lidelsesfælle, den noget opstyltede P. P. Kempe[3]). En så tilfældig påvirkning måtte blive uden varige følger; men også flertallets *e* er næsten overalt strøget i bibelen 1550 og i Vedels Sakse ("förend *de selff* viste noget deraf" s. 505), så eksemplet hos Pontoppidan[4]) "*de selve* forårsagede ded, de forårsagede ded *selve*" står som genganger fra en langt tilbageliggende tid.

Meget yngre er den svage form *selve* (s. kongen, kongerne), der først skreves af "nogle Nordmænd" og hvorimod Baden advarer[5]). Endnu senere indførtes *selv* som biord (*selv om*, *selv* kongen, kongerne) "efter det tyske", hvorover Abrahamson forargedes[6]). Endelig æggede den stærke "skandinaviske" strömning om det nittende hundredårs midte til efterligning af det i "skämtsam hvardagsstil" brugelige "sjelfvaste" (hvorom Rydqv. 2, 548); særlig yndedes *selveste* — endog i den forstærkede form *selvselveste!* — af vor stridbare sprogforsker I. Levin i spydig omtale af bestemte personer ("selveste *hr*" N. N.), og det er senere benyttet på samme måde i politisk bladkamp ("selveste *hr* Berg" 1884). I höjere stil kalder Martensen (Den kristelige etik I 103) vor vilje "vort *selveste* Selv".

Indflydelse udenfra har sikkert også været medvirkende ved dannelsen af en række sammensætninger med *selv*, der er under fremrykning på mange praktiske områder, men savner en foretræder i M:s § 69 II. Vi ældre er fra barndommen vante til at sige, at dören *går i* eller *op af sig selv*; men er vi derfor berettigede

---

[1]) Jf. Pontopp. s. 260, Jakob Baden Forelæsn. over dansk sprog (1785) s. 115, Lang Nissen Grundtræk 1801 s. 205, Abrahamson Vollst. dän. spachl. 1812 s. 364, J. Jensen D. sprogl. 1833 s. 326.

[2]) Allen s. 12. [3]) Hos Allen s. 390 "seg *selber*", 421 "met them *selber*", 551 "i selfuer".

[4]) Grt. s. 442; jf. Peder Syvs Sprogkunst 1685 s. 21 nederst.

[5]) Med Molbechs ordbog forstår jeg Badens ytring nærmest om dette tilfælde; jf. Åsen. [6]) Vollst. d. sprachl. s. 629.

til med vor höjagtede realskoleinspektør[1]), at forarges over den yngre slægt, når den taler om, at dören *lukker selv* (eller *af sig selv*)?[2]) efter min mening aldeles ikke, såsandt udtrykket "dören *lukker godt*" i mands minde har været regnet for godt dansk. Dertil kommer, at den påankede vending allerede har adskillige sidestykker, der støtte den som gode kammerater, og hvis livskraft viser sig i deres yngledygtighed: geværet *lader selv*, prammen *losser selv*, mejemaskinen *lægger selv af* og *binder selv*, og deraf i første række: *selvlukkende* dör, *selvladende* gevær, *selvlossende* pram, *selvbindende* maskine, i anden: *selvlader*, *selvlosser*, *selvbinder* o. s. fr. Endnu er det da heller ikke ganske glemt, hvad en *selvkoger* var for noget. Under alle omstændigheder skal den stormagt, som kaldes livet, nok vide at gennemføre sit velgrundede krav på korte og træffende betegnelser.

Et andet, mere omfattende, eksempel på sprogets stadige udviklingsdrift er lige strejfet af forf. s. 211, hvor han bemærker, at i förnutids tillægsmåde på *-en* beholdes *n* foran t i intetkön, når den bruges "som et egenligt tillægsord" (eller som biord, se s. 234[3]): et *tvungent* smil, smile *tvungent* o. s. v. Men denne bevægelse, der, skönt forholdsvis ung, idet den væsenlig tillhører indeværende hundredår, dag for dag griber videre om sig, — så forskellen mellem "et *slebet* glas" og "et *slebent* væsen" næppe i længden vil kunne holde sig —[3]), er jo kun fortsættelse af en ældre, vedrørende selve "de egenlige tillægsord" på *-en: doven, kristen, lunken, rådden, nøgen, ulden, vranten* o. s. v. Af denne trop vover en enkelt blænker sig frem i sin ny uniform inden udgangen af det 17:de hundredår[4]); men Holberg[5]) har f. e. et *laadet* dyr, et *aabet* brev (dette endnu 1790), ja længe efter 1800 taler N. F. S. Grundtvig, Worsaae o. fl. om et *våget* öje. Den sælandske bonde har endog fået *andent* (udtalt aent med et langt, fordunklet *a*).

Det er uomtvisteligt, at det nu hedder *snævrest, ædlest, sjældnest* (§ 94 og 131); selv inden for skolens vægge støder man dog på forfattere fra første halvdel af dette og sidste af forrige hundredår, der skriver *sikkerst, tapperst, simpelst, ædelst, usselst, sjældenst* o. s. v. Det af Holberg i Ortograf. anmærkn. indtagne standpunkt, hvorefter det var bedst at skrive "sikkerst", hævdedes kun tildels af Höjsgård i § 146, men fuldt ud af Baden i Forelæsn. s. 103 ned.[6]).

---

[1]) i Berlingske tidende 1893 n:r 61.

[2]) Af de to udtryk "dören lukkede sig" og "dören lukkedes" (M. § 136 anm. 3) betegner det første selvlukning (f. e. på grund af træk) eller lukning af ubekendt årsag, det sidste lukning ved en person. Samme forskel mellem "jeg hørte lågen smække i" og "j. h. l. blive smækket i" jf. M. s. 283.

[3]) Allerede Øhlenschl. skrev (skjold af) *slebent* stål (Palnatoke V), et *svundent* liv (Aladdin V).

[4]) Laurentzens oversættelse af krigsartiklerne 1688 § 113: göre vandet *skident* — Jeg ser bort fra, at Suso 62[8] har "mit *eghent* liff", stik imod den nu gældende regel (M. s. 175). [5]) Mindre poet. skrifter, Liebenbergs udg., s. 62 og 280. [6]) Af gamle sælandske bønder har jeg hørt f. e. di (de) *sjællenste*, (sjældneste), de(t) *lämpenste* (lämpneste).

Side 197 hedder det, at det "inddelende henvisningsord" *hver* på grund af sin betydning mangler flertal. Men nu forbindelser som: *hver to* (herrer) fik en flaske vin, *hver fem* (koner) et brød; "*hver ti* år, der forløber" (1881)?[1]) At vi her har flertal med bortkastet endelse, er så meget sikrere, som vi i ældre dansk finder denne såvel i en mere oprindelig form *je* (*huærie* firæ milæ 1396 og lignende senere, se Kalkar II 309 b. jf. Söderwall I 531 b.) som i en mere afstumpet, der svarer till nuværende jysk *hwerre* to, *hwerri* trej o. s. v.[2]): forstanderen skulde give "*hueriij* too jomfruer en leffuendes oxe" (reglement for klosterjomfruers bespisning fra 1545[3]), *hverri* thoe af thenum (1573, Kalkar), *huere* XX mend (skattebrev 7/2 1560)[4]), *huere* otte daler skulle veye en lød. march sølff (1562: D. mag. I 167). Da jeg anser umiddelbar forvandling af *j* til *i* for den umuligste af alle danske umuligheder, tænker jeg mig overgangen således: først indsneg der sig for ved *j* en "halvlyd" af kort ubetonet *e* eller *i*, som siden, da *j(e)* bortfaldt, blev ene om pladsen[5]). Derved bliver desuden den med hverje i østdansk og vestdansk foregående lydforandring mere ensartet. En tilsvarende lydrække er: *styriæ* (f. e. Eriks lov), *størie* (1561), *større* (1579), *støri* (1594), *stør*.

I "en hundrede stykker", "en fire fem huse" kan det første ord umulig være "fælleskönsformen" af det ubestemte kendeord (§ 163 anm.); det er en forstenet *flertals*form af det ubestemte stedord, oprindelig i intetkön, men siden tillige omfattende fælleskön (han- og hunkön), efter bortfaldet af dennes særlige endelse (*æ, e*). I det tidligste eksempel, jeg har optegnet: *en tre hunder heste*. fra omtrent 1550 (D. mag. 4, 314) er det ikke ganske sikkert, om "en" har rettet sig efter 100 eller efter heste (sml. nedenstående anførsler fra Færøerne og Island); men heldigvis er eksempler med den fulde form (i genstandsf. hankön og i ejeform) bevarede i ældre svensk (Söderwall I 222 under 5). Som dansk her forholder sig til svensk, således yngre norske sprogarters *ei* fem seks o. s. v. til samtidigt færøsk *einir* hálvt hundrad stórer bátar (nævneform), *einar* átta hundrad hvalir (genstandsf.)[6]) og til ældre norsk-islandsk, se navnlig Egilssons og Cleasbys ordbøger. Skönt *einar* V þúsundir (riddara) findes i Aleksanders saga, er forbindelsen måske ikke slet så gammel som den enstydige med *nǫkkur(-ir, -ar)*: medens

[1]) Drilagtig er forbindelsen: en underofficer for *hver seks mand*, sml. ovenfor s. 190 anm. 3 og straks nedenfor eksemplet fra 1560.

[2]) Se Molb:s Dial.-leks. s. 227 samt Varming s. 146 og § 307. — Når Fynboen Hans Tavsen i 2:dn M. bog 26, 3 og 10 jf. 36, 10 (11) og 17 skriver: *hwer efem* (oc fem), *hwer ethoo*, er der næppe tvivl om, at *e* urigtig er hængt til talordet, idet forfatteren navnlig er bleven vildledt ved sin stavemåde "emeer — emeer" (II, 1, 12), "edybberæ" (Småskr. s. 21).

[3]) Danske magasin I 192 = D. mag. IV 1, 184. [4]) Tegnelser på alle lande 6, 205 b; lignende former fra de omliggende år hos Jacobsen i Fremstilling af skattevæsenet s. 183 og 201. [5]) Anderledes Såby i Blandinger I 40. [6]) Færøsk anthologi I 397$^{17-18}$, 399$^{11-12}$.

Kongespejlet i Munchs udgave s. 30 har *nokkura* sjautigu [tanna], er det s. 8 (Sorø udg. s. 30) kun senere islandske håndskrifter (n:r 1 og 10), der har *ein* tvau hundrud vadmála. Også i tysk daglig tale høres *ein* Zehn stück, *ein* vierzig thaler (P. Hjort), tidligere i böjet form *eine* ifølge Adelungs ordbog 1 (1774) 1545 f.

Vi siger: *en to — tre* (alene eller med efterfølgende navneord) med kort *o* og tonen på tre, og på samme måde: *en tre—fire, en fire—fem* o. s. fr. lige til *en nitten—tyve;* men så kun: *en tyve—tredive* og til nød *en tredive—fyrre(tyve).* I hele denne række kan "en" udelades: *to—tre, 20—30* mennesker; med efterfølgende navneord kan på den anden side fortallet udelades: *en tre dage, en 4 flasker,* "for *en fem års tid* siden" (1894); i stedet for "en tyve måneder" siges helst "en snes måneder" d. e. omtrent 20 m. Fra 40 af må fortallet udelades: en 50, 60, 70 stykker lige til 1000 o. s. fr. Dertil kommer adskillige mellemtal og alle sammensætninger med *halv-*: f. e. *en halvanden* (halvandet) *hundrede* mennesker, *en halvhundrede* m. lige ned til *en halvanden* (halvandet) år[1]).

Naturligvis kan talordene, fra én af, forbindes parvis ved *eller;* hertil slutter sig den sælandske bondes, nu forældede, sammenstillinger *tul—tre* (eller *træj), trelle—fire, fille—fem,* endog *fille—seks (sæjs)*[2]). Mere påfaldende, på grund af det större spring, er forbindelsen "for *it år eller ti* forleden" i Vedels ligprædiken over Frederik d. 2:dn. Denne vending, der halvt tager sig ud som en selvrettelse, er uden tvivl indkommen enten fra Tyskland, hvor man f. e. talte om ein meilener acht (d. e. eine Meile *oder* acht), *ein tager vier* (omtrent 4 dage), ein stücker zehne d. v. s. en ti stykker[3]), eller fra Holland, hvor man efter P. A. Heiberg bragte det til at give "én eller 100 gylden" for en vare[4]).

Som bemærket af M. s. 163, hedder det ved årstal hundrede og *ét.* Wessel i Den gamle skade rimer dog 1601 på navneordet *mén,* vil altså have læst 1600 og *én.* Af sælandske bønder har jeg hørt "1800 *og en*" (med *kort e*). Denne talebrug er sikkert overført fra forbindelser som *én* (sælandsk *ĕn*) og tyve år.

I modsætning, som det synes, til forf. (jf. s. 169 anm. 2 øv.) har jeg ofte hørt: *di* (d. e. de) *halvanden måned, di halvfemte dag, nat, time, minut, sekund;* fremdeles: *di halvanden* (eller halvandet) *dögn, brød* o. s. v., ligesom en af vore ypperste stilister taler om "*de første halvanden* års ophold i Italien"[5]). Med denne art vendinger, hvor logikken og grammatikken trækker hver i sin ende

---

[1]) I talen høres ikke sjælden f. e. han var der *halvanden* år, jf. strak nedenfor,

[2]) Junges Den nordsæl. landalmue s. 142 og egen iagttagelse på Holbæks amt.

[3]) Adelung ovenanf. st., P. Hjort Den tyske sproglære[5] s. 237, hvor han misforstår formen, der er rigtig forklaret i Grimms ordb. 3, 114.

[4]) Skrivelse fra Haag 1800 i Breve fra P. A. Heiberg 1883 s. 42.

[5]) A. D. Jörgensen i N. Stensen s. 94 = s. 117[2] "fra *sine* første *halvanden år* dernede".

af rebet, kan jævnføres f. e.: *di* (de) *par mennesker* fyldte kun lidt, *di par måneder* gik snart; *di par skillinger* (eller *skilling*) forslog ikke meget[1]), "efter *disse par dages* forløb" (H. Pontoppidan).

Bruges virkelig *mange* som flertal til megen (s. 195 ned.)? *mangt et* menneske og *mange* mennesker svarer dog til hinanden både efter formen og betydningen, hvorimod ingen af delene synes mig at være tilfældet med følgende sammenstillinger: *megen* vin (en mængde vin) — *mange* vine (ikke mængder af vin, men forskellige slags vin)[2]), *megen* kraft (stor kr.) — *mange* kræfter (en mængde forskellige kræfter eller manges forenede kræfter), *megen* tak (jf. inderlig tak!) — *mange* tak! (jf. jeg siger så mange tak[3]) = jeg takker så mange gange!).

Side 205 og 221 går M. ud fra, at vor nuværende datid *hang* med uindvirkende betydning er opstået af en gammel datid *henk* "ved ligedannelse med datid af hjælpe, skælve o. fl."; men hvoraf ved den ærede forf., at *hang* fra første færd var uindvirkende, og at vi nogen sinde har haft en til ældre svensk *hænk*[4]) svarende datidsform? Ingen af delene lader sig bevise; snarere kan de bægge modbevises. Flere har ladet sig vildlede af N. M. Petersen, som i sin danske sproghistorie s. 170, uden kildeangivelse, opfører *hang* allerede for tidsrummet 1250–1400; men hverken nogen af vore ordbogsskrivere eller mig selv er det lykkedes at opspore formen en eneste gang för efter år 1700. Hvis den alligevel, hvad jeg ingenlunde tror, stammede fra middelalderen, måtte den enten være opstået ved afkapning af et med gammelt vestnordisk *hangđe*[5]) stemmende *hangthæ*, jf. det — rigtignok langt senere — *tav* af tavde (þagđi), eller være udrunden af en grundstamme **hingva*, om en sådan torde forudsættes[6]). Holder vi os imidlertid på kendsgærningernes faste bund, tillader disse os næppe med Kalkar, af hensyn til vestnord. *hanga* og *hengja*, at opstille et uindv. *hænge*

---

[1]) Jf. Lefolii Sproglærens grundbegr. s. 64 ned.; M. s. 121.

[2]) Om denne art flertal (M. § 84 b), der daglig formeres i handelssproget: *garner* ("garnene" hedder det dog i en handelsretsdom 1881), *hvergarner, gødninger* o. s. fr., fortjæner at efterlæses Linders bemærkninger i Om *-er, -r, -ar,* och *-or* (1890) s. 51 ff.

[3]) Enkelttal hertil vilde formentlig snarere være *mangt et tak* end mangen en tak.

[4]) Fornsv. legend. II 871 "han *hænk,*", men "the *hængdho* han" (cod. Bildst.); jf. Rydqv. I 166.

[5]) Endnu hørt i Sydisland: Oxfordordb. s. 238 b: jf. Rietz 281 b fra Vesterbotn. — Fjærnere ligger det *indvirkende* mnt. *hanc:* Schiller og Lübben II 240 a, der vel er fremkommet ved en sådan afkapning, jf. oht. *hancta.*

[6]) Jf. navneordet skånsk-bornholmsk *jong,* sælandsk *jånge,* jysk *jøng* (af de lærde misforstået som gynge), vistnok af samme oprindelse som svensk *hink,* med hvilket det også stemmer i de ældre betydninger (brøndvippe, der hænger over brønden, brøndspand, der hænger i den); men naturligvis tör jeg derfor ikke, med O. Nielsen (Bland. II 28), bruge den svenske form til forklaring af jyske stednavne; det kunde da næppe heller falde nogen ind at opkalde en by efter en "brøndstolpe". *Hinkbøl* vilde jeg snarere henføre til personnavnet *Hemke(l),* sml. Lundgren om *Gimkæ(l). Gimka-* i Arkiv 3, 234.

og et indv. *hængjæ* som to forskellige udsagnsord[1]). For bægge betydninger får vi en og samme fortløbende række: *hængjæ, hængæ, hinge,* af hvilke den sidste, der svarer til nuværende jysk *heng*[2]), viser sig tydelig i begyndelsen af det 16:de hundredår[3]), men sagtens er en del ældre. Medens datid *hængde* idelig møder os hos forfatterne også i uindvirk. betydning og endnu ofte bruges med denne navnlig i talesproget (frakken *hængte* på væggen), dukker *hang* først op i det 18:de hundredår, lige fra begyndelsen, vel at mærke, også med indvirk. betydning, hvormed det endnu stundum høres brugt, navnlig af Jyder (han *hang* frakken på væggen). Overhovedet synes enstavelsesformen nærmest at være indkommen fra Jylland, hvor klangligheden mellem *heng* (hing) og flere, ældre og yngre, udsagnsord af *i- a- u*-klassen (f. e. spring, sving), i det mindste i nogle egne, havde bevirket en fuldstændig stærk böjning: *hang—hungen*[4]). Når P. Schulz i Danskens skriverigtighed 1724 s. 79 foruden *hængte* har *hang* med flertal *hunge* eller *hinge* må dog i det mindste flertalsformerne være *norske* (se Åsen). Medens Moth 1712 kun angiver svag böjning, har Jyden Langebek i sin bearbejdelse af Rostgårds ordbog (hvor ordets böjning ikke antydes) kun *hang*—hængt, og det særlig for den indvirkende betydning. Holberg bruger da også *hang* med genstandsord i J. på bj. 2, 3 og siden i Epistlerne (Bruuns udg. V 103_2). I mellemtiden havde Höjsgård (§ 221 s. 90) opstillet *hængte* som indv., *hang* som uindv., et grammatikalisk magtbud, der adlødes bl. a. af Baggesen i Kalundborgs krønneke, men overtrådtes af f. e. J. L. Heiberg i Amor og Bakkhus, af P. E. Müller i Sagabibliotek II 560 og endnu 1860, da man sang om Napoleon: ”Pius *hang* han gærne” (Kristiansen Gadesproget s. 288). Netop denne forms forholdsvise ungdom og adskillelsens vilkårlighed har modvirket den fulde gennemførelse af forskellen mellem et uindvirkende *hang* og et indvirkende *hængte*.

Ved tillægsformerne *standen, gangen* (s. 223 og 225) burde været tilföjet: *ståen, gåen*. Med urette stempler nemlig Rasmus Rask disse former som ”plattyske eller hollandske”[5]). *ståen—stået—*

---

[1]) Kalkar omtaler ikke den eneste form, der hidtil kun er fundet med indv. betydn., nemlig bydeform *hænk* (A. M. 187 udg. af Såby, De tre ældste d. skuespil udg. af Smith s. 112_2), der også kendes fra ældre svensk, men næppe har noget at göre med det i Flensb. håndskr. af Jyske lov 2, 88 én gang forekommende *hænkæ*.

[2]) Viktor Bloch Om den vestjyske dialekt 1837 s. 10^2; Thorsen Bidrag til nörrejysk lydlære s. 48. Ikke i sønderjysk.

[3]) Mange steder i O. Nielsens Jyske tingsvidner; vokabularet 1510 under pe(n)dulus og pensilis; Kalkar II 160 b; Ny d. mag. III 83 *hingsel* (men s. 73 og 84: hengsel); skreves også med *y*, medens *e* er tvetydigt.

[4]) Varming D. jyske folkespr. § 201. — Vedel, hos hvem man ellers nok kan træffe jyskheder, har *hengde* både som uindvirk. (Sakse 16_{11} og 86_{18}) og indvirk. (149^1).

[5]) Dansk sproglære, 1837, oversat fra engelsk ved H. K. Rask s. 34 og 35. Jf. Løkke Modersmålets grammatik 1865 s. 48 anm.**, hvor *gåen* kaldes ”uhjæmlet”.

stå(e)ne, gåen—gået—gå(e)ne er nemlig intet andet end det naturlige overgangsled fra *standen—standet—standne, gangen—ganget—gangne* til de nuværende *stået—ståede, gået—gåede.* Ældre sprogmænd har dömt billigere. Pontoppidan (s. 314) henfører *er gåen* til *gå, er gangen* til *gange;* Moth har bægge former under *gå,* og under *stå: har stået, er ståen*[1]), hvortil Baden i sine Forelæsn. 1785 s. 143 og 145 föjer flertal *stå'ne, gå'ne,* — alt med god hjæmmel i sprogbrugen, idet de nævnte mellemformer i henved 300 år har været stærkt fremtrædende i vor bogverden (jf. Kalkar II 11). Af de mangfoldige eksempler skal jeg anføre eller antyde nogle: når solen er "*nedergaaen*" H. Tavsen 1535 (3 M. bog 22, 7); når de døde "ere *opstaane*" Reravius Udv. sentenser 1581 bl. S 6 a; ofte hos Vedel f. e. i Sakse s. 70: der striden "vaar *offuerstaaen*", s. 72: Atisle vaar *hengaaen;* Danske lov 1, 4, 11; Holberg både i komedierne (er du *opstaaen?* J. p. bj. 1, 3 slutn. og Den pants. bondedr. 3, 3; "en gammel *igiennemgaaen* skielm" D. 11:te juni 4, 3) og i de historiske skrifter (kommissarierne "vare *gaaene*" ud af deres telte: Danmarks hist. ved Levin II 589; jf. Heltehistorier ved Liebenb. II 197); Langebek i D. mag. I 23 (efterretninger, som *ere gaaene*) jf. i N. d. mag. V 273; O. H. Guldberg (1772), Wiwet (Datum in blanco), A. S. Ørsted (1817); Werlauff i Histor. efterretn. om det kngl. bibliotek 1825 s. 279: samlingen er *gaaen* tabt (i 2dn udg. 1844 s. 265 rettet til "gaaet"), Hertz 1861 i Dramat. værker 15, 173 "Deres Cigar er *gaaen* ud"; Overskou Den d. skuepladses hist. IV 298[6]. At formen havde tilhold i talesproget, er sikkert. Helst tier jeg om min skomagers erklæring, at stövlerne var lovlig *nærgåne;* bedre bekendte er et par af Kalkar behandlede sammensætninger: *halvgåen,* nu navnlig i forbindelsen "klokken er halvgåen fem" o. desl. (halffgaaen *at* fem" Vedels ligpræd. over Frederik d. 2:dn), hvoraf også Sælændernes *halvgåenmiddag* (udtalt *halgonmede* med tonen på næstsidste), og *gudforgangen,* hvoraf "en gudforgangene krop" (Hegelund ved Smith s. 68), der gennem *gudsforgangen* (*s* ved påvirkning af "gudsforgæten") blev *gudsforgåen* (Birgitte Tott), som den dag i dag, hvoraf *gudsforgaane* kroppe (f. e. N. F. S. Grundtvig), "disse *gudsforgå'ne* hyrder" (C. Bredahl[2])).

Af *slå* har Baden tilsvarende former: *slåen* flt. *slå'ne,* ligesom Pontoppidan (s. 321) af *sla* har "*slaën* slaet". Fra litteraturen kender jeg ikke disse aflæggere af *slagen,* -et, *-ne;* men derfor kan de gærne i talesproget have gjort tjæneste som banebrydere for de nu gældende *slået* (i bondesproget til dels *slaveđ,* i gadesproget *slaeđ*) — *slåede.*

[1]) men under *stande* urigtig "har staaen". — Til denne navneform har nytidsdigtere lavet datid *standed(e):* St. Blicher over Buhl, Ingemann over Freder. d. 6:te.

[2]) Dramat. værker ved Liebenberg III 82. — I den allernyeste tid ses "gudsforgåede" (1889) og ved en misforståelse "gudsforgående" (C. Møller o. fl.).

For øvrigt er det både øre- og iöjnefaldende, hvorledes navnlig i vor hovedstad overflytningen af fortids tillægsformer fra den stærke til den svage böjningsart uafladelig fortsættes: alle vognene er *opta'ede*, de blev "indtagede" i hende, "de blive *iagttagede*", börnene er dårlig *opdragede*, "stærkt *befarede* veje", "værst er metodisterne *farede* frem" (men altid: de er *ilde farne*, hvor tf. mere føles som rent tillægsord); alle pengene er *gi'ede* ud, de var "godt *gengivede*", "de bleve *forgivede*". Så kommer raden til datiderne: "han *farede på* (eller *befarede*) kysten", hun "*farede ind på* ham"; *bedragede, opdragedes* o. s. v.

En lignende lyst til at udjævne formerne ved at udviske de sjældnere træder os i møde i f. e.: har *nöjedes* (sjældnere, "har *nöjets*" eller *nöjet sig*), har *mindedes*, er *lykkedes*, hvor formen er bleven "lig med datid" (s. 212 anm. 2), men er frugt af den samme, man må vel sige, blødagtige sky for lydforbindelsen *-ts*[1]), der afpræger sig i "en trofast *forlovedes* håb" (1894).

Det i en folkevise hos Syv forekommende *fast om* (M. s. 244) svarer til svensk *fast än*, ikke alene med hensyn til betydning, men også formelt; vort *end* kan nemlig i sælandsk gennem mellemformen *em* (som jeg har hørt) blive *om: bæðr om je* d. e. bedre end jeg; jf. Junge Den nordsæl. landalmue (1798) s. 137 nederst. — Det nymodens *trods* som bindeord (jf. § 136 anm. 1) er opstået af *trods det at* (Hansted), *trods at* (V. Bergsøe, Th. Rørdam o. fl.). — For *om—end* (s. 404 f.) bruger Mynster i Prædikener holdte 1848 s. 87[3] *dersom* du *endog* ikke selv opdigter lögnen. For *hvad enten* (§ 221 anm. 2) siger han i samme skrift s. 94 *hvad heller* vi ere hjæmme eller ikke hjæmme; jf. om denne forbindelse Molbechs ordbog 2:dn udg., sml. Kalkar II 307 og især Söderwall I 536 f.

I ordföjningslæren savner jeg omtale af de fra sømandssproget og daglig tale bekendte sætninger: *det blæste en storm* (St. Blicher), det blæser varme ned, det regner skomagerdrenge ned, samt af forbindelser som: lån af *större* beløb eller på *længere* tid, *end at* de kunne tilbagebetales af årets indtægter (Københavns kommunallov af $^4/_2$ 1857 § 17) = af *for stort* beløb eller på *for lang* tid, *til at* o. s. v. (M. § 214 slutn.). Også kunde jeg i § 229 a blandt eksempler på sammendragne sætninger ønsket at finde f. e.: *han er aldrig gladere, end* [han er] *når* — — — = *han er aldrig så glad, som* [han er] *når* — — — jf. eksemplet i § 156, 7, hvor der mellem *end* og *hvis* underforstås *du gör*.

Med forbindelser som: nu blev det ham for galt (s. 273 under 2 a), han er mig for stærk, hun var ham for klog havde fortjænt at jævnføres "Kong Suend — — — *vaar hannem icke saa sterck*, at han torde møtte(!) hannem vdi Marcken" (Vedels Sakse s. 317[19—20]).

[1]) *"slagets"* Kr. Pedersen V 25_2 og A. S. Vedels Sakse 492[6]; en tid omsat til *st*: *slåest* (Olufsen i Guldddåsen), *omgäest* som endnu i jysk.

Har dagligtalens *en anden* i betydning *folk som jeg* krav på at omtales (M. s. 334), hvorfor så ikke i den bekendte forbindelse "han ser ud *som en anden sjover*" d. v. s. som en anden, der er sjover? Det var i kraft af denne, ikke mindst i nordisk, vidt udbredte sprogbrug, at Tode i en pennekrig sammenstillede sin modstander med "en anden skarnager" — lige så ondskabsfuldt, som når Mandeville s. 73 og 86 sammenstiller visse folkefærd og "andre diur"; jf. i Eriks lov 2, 58 ff. modsætningen mellan *man* og *annæt fæ*, og sml. i De tre ældste d. skuespil s. 137: hans hår styrler *som andre torne*.

Et eksempel, rigtignok af tvivlsomt værd, på forestillende måde i en bisætning (§ 195 anm. 1) haves i en salme af Grundtvig (Tillæg til Rosk. konvents salmebog n:r 664 v. 3): vær du — — alt hvad vort hjærte begære! (~ kære og ære). — Side 361 ned. nævnes *falde* blandt udsagnsord, der ikke forekommer i lideform. Jo dog! upersonlig (= der gås, løbes) både i ligefrem betydning: *der faldes ned!* (på kommando) og i overført: når der sörges, når *der faldes* (~ kaldes) i en salme af Grundtvig (samme tillæg n:r 687 v. 3).

At tale om hensynsbetegnelse i sætningen *han er vedbleven at lege* (s. 272 øv. og s. 365_5) kan jeg ikke være med til. Almindelig tror jeg man tænker på et underforstået *med*[1]). Sandheden er uden tvivl, at *vedblive*, i lighed med mange sådanne sammensætninger (s. 258 mod ned.) er blevet eller i al fald er i færd med at blive *indvirkende*, og det uden hensyn til, om det forbindes med *har* eller *er* (s. 371 anm. 2 slutn. jf. s. 370_{10}), hvilket sidste, som indrömmet af forf. (§ 199 b anm. 2 og s. 465), ikke længer er noget ufejlbarligt kendetegn på et uindvirkende udsagnsord. "Dersom du *vedbliver dit Forsæt* at bruge Magt" hedder det i Povl Møllers navnkundige roman, og siden ofte f. e.: han vedblev sin påstand; greven anmodedes om at vedblive sine hverv (1894). Det på lignende måde dannede, nu forældede, *aflade* forbandtes med genstandsform, se Kalkar og især Söderwall *aflata* 2; kun er det en følge af dette *vedblive's* ungdom, at det foreløbig ikke let kan optræde enten personlig eller upersonlig i lideform; jf. i øvrigt M. § 193 I 3.

I sætningskæden "jeg *var tilfreds, at* jeg var færdig" forklares *at* ved *hvis* (s. 392 anm. 5 slutn.). Meningen af dette fra dagligtalen hentede udtryk er imidlertid, som rigtig angivet i Vid. selsk:s ordbog: jeg vilde *ønske*, at jeg var færdig; med andre ord: vi har her en *genstandssætning*, styret af et med *er* forbundet til-

---

[1]) Jf. han *blev ved* at lege (s. 70 anm. slutn.), hvor man ganske vist også kan sige: han blev ved *med* at lege (= med sin leg). Sml. det modsatte, nu forældede, *lade af at* = *láta af at* i de af Þorkelsson (Arkiv X 193) samlede eksempler; i senere dansk også: lade af *fra* eller *med at*. Spörgsmål, om der ikke også efter *af* og andre forholdsord i slig forbindelse fra allerførst har stået en hensynsform af et stedord (thy, þvi)?

lægsord (§ 142 anm. 2); deraf kommer det også, at *at* kan udelades. På samme måde opfatter jeg *er værd* = fortjæner f. e. i Lukas 15, 21: jeg er ikke længer værd at kaldes din sön = i tidligere oversætt.: at jeg skal kaldes din sön; da jeg heller ikke her vil ty til omskrivningen *værdig til,* og endnu mindre kunde tro på en hensynsbetegnelse. Derfor kan jeg gærne indrömme, at vore forfædres "han ær wærthær at wæræ sakløs" (Eriks lov 3, 61) sandsynligvis peger tilbage til et oprindeligt w. thes (þess), og at vort eget "denne mand er værd at hjælpe", "denne ske er ikke værd at forsølve" o. desl. må tolkes anderledes (M. s. 286 3).

Den side 250 øverst efter Lefolii (1871 s. 27) givne forklaring af ordsproget "det skal tidlig *krøge,* som god krog skal vorde" er så kunstig, at den bliver unaturlig. Et er, at meningen af et andet ordsprog "når armen krøger, gaber munden" også kunde været udtrykt ved: når man krøger armen (da er munden rede til at modtage maden), et andet hvad ordbetydningen er af den nedarvede tekst. Det indvirkende krøge (krøkja) har fra gammel tid i forskellige betydninger været uindvirkende. En følge heraf er, at i bægge ordsprogene findes afvigende læsemåder med udsagnsordet i lideform: i det første "krøkis" i svensk tekst, i det andet "krøgis" hos Lyskander. Betydningen *krumme sig* ligger bl. a. i det af Kalkar anførte sted af Arrebos Hexaëmeron s. 88, hvor der siges om smeltet bly på en glødende plade, at det "her løber frem, på anden side *krøger*"; jmf. samme digt s. 90[1] om landet, der "mer og mer må runde sig og *krøge*".

S. 321 anm. 1 berøres, at man tidligere sagde *det er jeg* o. s. v. for *det er mig* o. s. v,; men hvornår blev hin fællesnordiske sprogbrug fortrængt af denne særlig danske (bornholmsk fraregnet)? Da jeg intetsteds har fundet nogen oplysning herom, skal jeg kortelig antyde hovedudbyttet af mine didhørende undersøgelser i nogle håndskrifter og i adskillige bøger. "Det er *mig*" o. s. v. viser sig første gang i sidste halvdel af 16:de hundredår, endnu i kamp med det ældre "det er *jeg*" o. s. v.; men omtrent fra begyndelsen af det 17:de hundredår må vor nuværende sprogbrug antages at have fuldstændig sejret i talesproget. Når i eftertiden den ældre af og til træder os i møde på prent, er det enten som vilkårlige, tilfældige eller endog rent tilsyneladende undtagelser. Mest iöjnefaldende i så henseende er vore statsbibler, og det ikke alene i de lige til 1802 fortplantede aflæggere af Kristian d. 3:djes bibel, men også i den ny række, der strækker sig fra midten af det 17:de til ned i det 19:de hundredår. Grunden til dette særsyn er, at man gang efter gang mekanisk aftrykte hvad der stod i den foregående udgave; men ligesom bibeln 1550 naturligvis kun kendte forbindelsen "det er jeg", således bruges denne endnu aldeles overvejende i den til grund for bibelen af 1647 liggende, af Resen

1607 udgivne oversættelse, af hvilken det ny testament [1]), hvorpå det her særlig kommer an, var udkommet særskilt to år för, altså lige på skillepunktet mellem den ommældte gamle og ny sprogskik. Hermed stemmer det nu, at det dengang ny en enkelt gang uvilkårlig har gjort sig gældende, nemlig i Matt. 14, 28 "Herre, er det *dig*?" (fra 1605 af hele raden igennem), medens vers 27 har og vedblev at have "det er *ieg*" (jeg). Først i den "ved kong Frederik d. 6:tes omsorg med flid eftersete" tekst (1819) kom sprogbrugen til sin fulde lovlige ret, der alt længe havde været godkendt i adskillige enkeltmands-oversættelser. — Så er der Holberg, i hvis komedier ofte forekommer "det er *mig*" og dertil svarende forbindelser, men tillige ikke sjælden, ligesom stundum i andre af hans skrifter, i samme betydning "det er *jeg*" o. desl. Hos ham er det åbenbart norsk og dansk sprogbrug, der har ligget i strid med hinanden; thi uden al grund tilskrives den sidste sætningsbygning af N. M. Petersen [2]) latinsk indflydelse (ego sum, qui), af Levin [3]) hele Holbergs tidsalder. Dette modsiges aldeles bestemt såvel af samtidige forfatteres brug som af udtrykkelige udsagn hos grammatikerne [4]). Berömt er Jæppes lange enetale (i 2, 1) med sit "mon det er *jeg*? — — — nej det er ikke *jeg*" [5]). Senere blev Jæppe en af Pfisters glansroller ligesom Mikkel i J. L. Heibergs De danske i Paris; hvad der uden al tvivl voldte, at Mikkels udbrud (i 2, 4) "jeg ved næppe, om *det er mig selv*, som jeg står og taler med" i grundtrykket s. 52 siden forandredes til: — — — om *det er jeg*, som o. s. v., se Poet. skr. VII 212. — Bortset fra hvad nyere norske digtere (f. e. A. Munch og Jonas Lie) har udgivet hernede, bliver kun tilbage, hvad vore egne har tilladt sig i rimnød, f. e. Øhlenschläger i sit yndige Hjæmve: ak, men det er ikke *de* (~ måské) eller i öjeblikkelig uklar opfattelse af sammenhængen, som når samme digter i Korreggio (Poet. skr. ved Liebenb. V 28) på spörgsmålet "hvem er det?" lader svare "det er *jeg selv*, min herre!" Med sådanne enkelte fejlgreb tör vi så meget mindre tage det for strængt, som selv drevne grammatikere undertiden har misforstået sammenhængen. Når på herrens spörgsmål "er jeg et skarn?" Jörgen i Wessels "fromme bekender" svarer: nej det er *jeg!* så er dette ingen norskhed [6]) men også på nuværende dansk den eneste tilladelige udtryksmåde, når Jörgen da ikke vilde eller

---

[1]) Af det gamle testament har jeg kun optegnet Dom:s bog 6, 17 "det er du" af den ældre række, medens den yngre (fra 1607 af) har "du est (siden er) den". [2]) Bidrag til den danske litteraturs historie 4, 759 f.

[3]) i "Fædrelandet" 1844 nr 1503.

[4]) P. v. Haven Anfangsgründe d. dän. spr. 1744 s. 249, jf. Höjsgård 1747 § 370.

[5]) Holbergs kilde, Bidermanns Utopia 1649 s. 193 har (cœpit cogitare) "alium utique se factum *nec iam se ipsum esse*". Karrig nidings trofaste svend og ledsager udbryder i en noget lignende situation: mon jeg være den, jeg plejer at være? (Ranchs D. skuespil ved Smith s. 321 ned).

[6]) B. T. Dahl Bidrag til d. sætningslære 1884 s. 10 i anm. 1.

kunde bruge den udvidede sætningsforbindelse (sml. M. § 230 a): nej *det er mig, der er det!* som i virkeligheden forudsætter spörgsmålsformen "er det mig, som er et skarn?" Ligeså, når i Den gamle skade kursmeden erklærer kærlingen: ej vil jeg kurere en heks, og *det er I!* På den anden side bruger Wessel også "det er *mig,* ham; er det jer?" ganske som vi; med andre ord: i modsætning til Holberg, står Wessel i denne henseende på et rent dansk standpunkt [1]).

Ved "*det* er han" siges altså hvad nogen er; ved "det er *ham*" derimod, hvem der er noget (eller nogen). Allerede Höjsgård i § 1763 har søgt at klare forskellen; men om det nærmere indhold af hint "hvad" se nu M. s. 325 VII d. Hermed hænger det sammen, at på spörgsmålet: hvem af jer er portner? svares altid: (portner) det er *jeg*; derimod på spörgsmålet: hvem af jer er portneren (eller Jensen)? svares sædvanlig: (portneren eller Jensen) det er *mig.* En hertil sigtende, men næppe tilstrækkelig begrænset, bemærkning er fremsat af Broberg i hans Manuel de la langue danoise (1882) s. 260, og derfra oversat i Poestions Die kunst die dän. spr. schnell zu erlernen s. 78 [2]).

Formelen "det er *mig*" o. s. v. er i øvrigt dobbelt mærkelig, fordi den har dannet udgangspunktet for en lang [3]), endnu ikke afsluttet, udviklingsrække, i hvilken stedordenes afhængighedsformer stadig har trængt og trænger nævneformen længre tilbage. Som sædvanlig har jysk et godt forspring (Varming § 365 ff.). På et enkelt punkt begynder dog denne ström at brydes af en anden: "det var *vi borgerfolk,* der betale" lægger Carit Etlar i munden på en københavnsk madamme (Livets konflikter 1844 s. 182); "det var ikke *vi to,* men *I andre,* han mente" o. desl. hører jeg stadig navnlig af jyskfødte personer. Dette hænger sammen med den gamle, i sproget dybt indgribende, stræben efter sparsom omgang med böjningsformer ved af to eller flere ved mening og udtale nöje forbundne ord kun at böje det sidste (mandens, en stor mands, kongen af Danmarks, en og tyvende o. s. v.). "Ingen *af I halvhyntinger*" hedder det i Hvessinge gildeskrå fra slutningen af 16:de hundredår (Kalkar II 136 a). Hermed stemmer hvad en jysk landsbypræst i den nyeste tid siger "til *I* Harboørebeboere", at herren vil kalde "*I* efterlevende" [4]). Fremdeles: med "vi" mener jeg *alle vi andre* søfolk [5]); følge "*vi andres* eksempel" (1888). Om end det

[1]) Se Wessels Samtl. skr. 1787 I 156 f., 238, II 254, 329, 333.

[2]) P. nævner i fortalen Broberg blandt sine kilder, men blev ikke des mindre i et dansk blad rost for sin "fine iagttagelse"!

[3]) Holberg har allerede "den dame — — var *hende* selv" (De usynlige 1, 1) = Wessel "den Orgon — — var *mig*" (II 335) = Hertz "det barn var *dig*" (Lyr. og dramat. digt. I 186) o. s. fr. Mellemtrinnet dannes af talesprogets: den skurk, *det* var ham, der atter er sammendraget af: det er ham, der var d. sk. = han var skurken.

[4]) i Berl. Tidende 1893 nr 279 s. 2.

[5]) Eusebius Licht i Sören Bast og kompagni, Ålborg 1886 s. 280.

meste af dette og meget andet af samme slags hidtil nærmest fremtræder som vestdansk, tror jeg dog, at adskilligt deraf finder om ikke *alle vi andres*, så dog nogle af *vi sprogmænds* stiltiende eller höjlydte bifald. Rahbek skrev 1804: det tildrog sig *vi skoledrenges* opmærksomhed, og ingen stødes vel længer over *"vi præsters* vidnesbyrd" (Joh. Clausen 1891); den yngste ungdom kræver endog uden betænkning *"vi trés* mad" (maden til os tre). For brugen efter forholdsord viser der sig rigtignok i skriftsproget, med udgang fra lavere københavnsk talesprog, tilløb til dannelsen af en særegen regel. *"For vos* (os) *tos* skyld" stemmer med: de lever *"af vos andres"* sved og blod i J. Stubs vise 1887 om to københavnske sjovere; på samme måde: *fra os direktørers* side (1880), *for os læreres* vedkommende (1889), *for os menneskers* skyld (prof. Fredr. Nielsen [1])). At *os* i denne klemme i længden skulde kunne holde sig mod det med navneordet til ét begreb sammenvoksede *vi*, tvivler jeg dog meget på. Foreløbig er skriftsproget ganske vist ilde stedt over for en del sådanne forbindelser. Hvad hedder f. e. *alle vi* (eller *vi alle*) i ejeform? Ja, svaret lyder og har længe lydt temmelig broget: Gud er *alles vores* eller *vores alles* eller *alle vores* eller *vor alles* [2]) eller *alles vor* [3]) fader; *"alle eders hjælp"* er tydeligt nok, medens *"alle eders penge"* bliver tvetydigt. Så længe talesproget ikke afgjort har vraget og valgt eller måske sat noget helt andet i stedet — f. e. *vi alles* = *vi andres* —, er der sagtens ikke andet for end at omgå vanskeligheden ved "omskrivninger" (M. s. 327 øv.) med et forholdsord: fader *for os alle*; men at dette er en, jeg håber blot midlertidig, mangel ved vort kære modersmål, tör jeg for min del ikke nægte.

For danske forfattere er der naturligvis ingen grund til at efterabe den hos Jonas Lie (i Niobe) stående vending "han *blev stående og stirre* på hende". For så vidt noget sådant kommer til syne i Danmark (M. § 145 anm. 1), torde det være ren öjenforblændelse, opstået ved den i by og på land herskende udtale af *at* for ved navneform som *kort toneløst å* d. v. s. aldeles som af *"og"* (han er ude *å* spasere, karlen gik ud *å* plöje; manden *å* konen, plöje *å* så). Sigfred Ley blev i sin tid (i udgaven af rimkrønneken) et bytte for denne talens tvetungethed; sml. M. s. 413.

Ved forfatterens danske kunstord skal jeg ikke opholde mig længe. Ret udtryksfulde er Lefoliis "navnetillæg" (substantivernes apposition: § 147) og Såbys "tilstandsbetegnelse" (adjektivernes apposition: § 145). Hvorfor forfatteren har genoplivet det af Rask (Saml. afh. 3, 260) med rette som utåleligt stemplede og næsten uddøde "mundart", indser jeg så meget mindre, som der haves livskraftige afløsere nok at vælge imellem (sprogart, *bygdemål*, landskabsmål, almuesmål og måske flere). Når jeg i det foregående

---

[1]) Ledetråd i kirkens historie 1887 I 32. [2]) Jf. *"vor begges"* moder 1873. [3]) Sml. "vort alles" vel 1894.

har brugt "ejeform" (genitiv) og "stedord" (pronomen), der har den store fordel at være kendte af enhver dansk, så er det ingenlunde, fordi jeg er blind for deres skavanker eller er fjendtlig stemt mod forfatterens benævnelser. Det er lykkedes ham at give en forklaring af udsagnsordenes "måder", der er tilstrækkelig vid, til at infinitiv ("navnemåde", hidtil oftest kaldet navneform) og particip ("tillægsmåde") kan pines ind derunder (§ 112 jf. § 194). Derved kommer "tillægsform" til at stå ledigt på torvet, hvorfor forf. meget snildt har anvist det plads som "genitiv" (§ 86 med anm. 1), hvortil det, netop på grund af overensstemmelsen med "tillægsord" (adjektiv) synes bedre skikket end "tilhørsord" eller hvad man ellers måtte have foreslået. Også "henvisningsord" for pronomener forekommer mig langt mere anskueligt og tankeret end *sætteord* (hvorom se Levins Lyd- og könslære i tillægget s. 53), *alord* (Kinch), *fællesord* (Åsen) eller *mærkeord* (Claudi 1865). Af hensyn til korthed var måske en afledning at foretrække; men P. Hjorts "visere" (1851) har dog næppe fremtiden for sig.

Jeg skal ende med en henstilling angående brugen eller rettere misbrugen af det for os alle fælles "grundord" (subjekt). Er det ikke at slå sig selv på munden, når man i sætningen "en driftig mand fortjæner agtelse" udpeger *mand* som grundord d. e. subjekt, medens det samtidig hedder: i *"at en mand er driftig,* fortjæner agtelse" eller i *"at være en driftig mand,* fort. agt." er det alt det fremhævede, der gör tjæneste som grundord (subjekt)? Mig forekommer det, at netop indholdet såvel af *at*-sætningen som af den dermed ensbetydende infinitiviske forbindelse slår det fast, at i hin enkelte sætning er det ikke *mand,* men just *en driftig mand,* der er subjekt, det vil sige, efter den gamle, lige så simple som sande, definition: *det, hvorom noget siges.* Men heraf følger, at subjektet ("grundlaget" som det er kaldt af Kinch og Dorph) i en sætning ingenlunde altid er et "grundord" d. e. et navneord eller desl., men meget ofte en grundordsforbindelse eller, for kortheds skyld, et grundordsled. Kan "landsbyerne" være subjekt, hvorfor så ikke "byerne på landet" eller "de på landet liggende byer"? Naturligvis betyder genstand (objekt) på samme måde snart genstandsord snart genstandsforbindelse(-sled). Det synes da også klart, at i sætningen "faderen ræysede sin ulydige søn" er det ikke sådan en eller anden sön, men netop hans egen genstridige pode, der er "genstand" for tugtelsen. Endvidere: hensynsord og hensynsforbindelse, udfyldsord [1]) eller udfyldsforbindelse, o. s. fr.

---

[1]) Når man, som jeg, ved "omsagnet" forstår ikke udsagnsordet alene, men tillige alt det ved hjælp af udsagnsordet om grundordet eller grundordsforbindelsen udsagte, bliver "omsagnsord" en mindre passende benævnelse. Jeg foretrækker *udfyldsord* (jf. "afledsendelse" for afledningsendelse) eller "støtteord", fordi det ligesom udfylder meningen af eller støtter de såkaldte uselvstændige udsagnsord (M. § 143 jf. § 189). Fra en anden side er forbindelsen set ved Kinchs "udsagnsnavn" jf. M. § 189 begynd.

Vel kan man f. e. ved omtalen af grundordet (subjektet) se bort fra ovennævnte begrebsfortolkning (M. § 138), ligesom så mange har unddraget sig dens konsekvenser, og se at hjælpe sig på anden måde (§ 158, 1); men det er et spörgsmål, om en så fornuftret og virkeligheds-svarende fremstilling i længden lader sig skyde til side, og et endnu större, om helheds-indtrykket af sprogbygningen vinder noget som helst ved, at man gör det.

Som lærebøger bestemte for de forskellige arter af skoler har forfatteren udgivet en række uddrag i större og mindre målestok af det ovenomtalte skrift. Udførligst er Dansk sproglære til brug ved undervisningen i lærde skoler og seminarier (Kbhvn 1893). Af fortalen ses, at på seminarierne er beregnede de partier, der er trykte med större bogstaver og som tilsammen udgör det mindste mål af hvad der fordres til skolelærereksamen. Dette med tillæg af partierne med mindre bogstaver er da møntet på de lærde skoler, hvor der dog siges foreløbig kun at være plads for lejlighedsvis meddelelse af et og andet.

Medens hovedværket er et overvejende videnskabeligt arbejde, må uddraget naturligvis væsenlig bedömmes fra et pædagogisk synspunkt. I så henseende skal jeg indskrænke mig til at udtale som min personlige overbevisning, at det, brugt med måde af en tilstrækkelig dygtig — og af smålige eksamenshensyn ikke alt for trykket — lærer vil kunne virke adskilligt godt.

En bemærkning vedrørende den ydre fremstilling kan jeg ikke tilbageholde. Det er sikkert et billigt krav til enhver skolebog, og da først og fremmest til en lærebog i modersmålet, at dens forfatter ikke bruger udtryk eller vendinger, som en lærer aldrig burde tåle i en dansk stil. Herved sigter jeg til forf:s udstrakte anvendelse af ordet "ting", der efter ham endog kommer til at omfatte personer, som Holberg og Griffenfeldt!

Særdeles påskönner jeg de to nytilföjede afsnit: tegnsætningen og verslæren, der bægge udmærker sig ved klarhed og bestemthed. Kun tykkes det mig, at vi fra skolens (oplæsningens) standpunkt må fastholde, at f. e. linjen "Tossegreven på gulvet gik" (s. 283 øverst) virkelig har, ikke blot "får udseende af" at have, dalende versefald (rytme). Påskönnelse fortjæner den indrömmelse, forfatteren har gjort udtalen ved at hævde, at sætningstegn (komma) i visse tilfælde skal sættes foran, ikke imellem, *ved at, til at* (eksempler i § 223 jf. § 207. 1 og 5) samt ved at redegöre for visse ord og ordforbindelser, der henføres til bisætningen (§ 223 anm. 2)[1]. Burde ikke, i lighed med "han true, så meget han vil!" (s. 267 øv.) skrives: "han skyndte sig, det bedste han kunde"? (mod forf. s. 176 nederst).

---

[1]) Sml. Flø i Beretn. om det 3:dje nordiske filologmøde s. LXI.

Mindre klart er det mig, hvad der egenlig vindes — med hensyn til opfattelse eller oplæsning — ved den temmelig kunstige regel, at komma udelades efter "forkortede udtryk" som "befriet fra disse bekymringer" eller "henrykt over efterretningen", når forbindelsen står foran udsagnsordet, men ellers sættes foran eller både foran og bagefter (s. 270 under 5 jfrt med § 141 anmærkn. 1 [1])). Snarest vilde jeg sige, at man hverken i den ene eller den anden retning skal stramme båndet for stærkt. Studenten, der skrev hjem: med nødder fuld en pose send! o. s. v. og gravsangeren, der kvad: af sorger fuldt, hans liv henrandt o. s. v. kan hver for sig have ret, hin til at udelade, denne til at sætte kommaet; thi en posefuld nødder står for den almindelige bevidsthed som en tættere sammenvoxet enhed end et liv, fuldt af sorger (jf. side 269 under 2, ikke et livfuld sorger). Med andre ord: noget spillerum for tilfældige betydnings-afskygninger eller endog rent individuelle tankespring kommer man altid på dette som på andre punkter af tegnsætningslæren til at lade ligge åbent.

F. Dyrlund.

Friedrich Kluge, Prof. a. d. Univ. Freiburg i. B.: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Fünfte verbesserte Auflage. Strassburg 1894.

Die wesentliche neuerung des buches bildet die altersbestimmung der wörter unseres heutigen deutschen sprachschatzes. Das ist ein neuer fortschritt zu dem ziel, das der verf. sich gesteckt hat: die lexicalischen und etymologischen einzelnheiten in den zusammenhang der sprachgeschichte einzugliedern. Kluge hat jetzt ein verzeichniss der zu den altersbestimmungen zugezogenen wörterbücher von Erasmus Alberus 1540 bis auf Campe 1807 (einschliesslich der alten fremdwörterbücher) beigegeben und Dr. Mentz hat einen index der chronologie des nhd. wortschatzes, ein sehr nützliches excerpt, aus dem wörterbuch zusammengestellt (s. 427—443). Dieser index beginnt mit der alphabetischen ordnung der im nhd. wortschatz erhaltenen idg. und gemeineurop. bestandteile, verzeichnet sodann die gemeingerm. und westgerm. wörter sowie die vorahd. entlehnungen aus den sprachen der nachbarvölker. Ebenso sind für die ahd. mhd. nhd. periode die jahrhundert um jahrhundert neu auftauchenden wörter (einheimische und fremde) rubricirt worden. Die bedeutung des buches ist dadurch wesentlich erhöht; es ist nur zu wünschen, dass von dieser leistung recht viel anregung für deutsche kulturgeschichte und deutsche wortforschung,

[1]) Komma her efter den første ovenanførte forbindelse er trykfejl, se hovedværket s. 264 med tillæg s. 463 øv.

ja für germanische wortforschung überhaupt ausgehen möge. Auch das verzeichniss der besprochenen wörter aus dem griech. (alt-, mittel-, neugriech.), lat. (alt-, mittel-, vulgärlat.), ital., französ., engl. (einschliesslich schott.) sprachschatz ist vermehrt worden. Nur in der Einleitung ist immer noch der erste satz stehen geblieben, den hoffentlich die nächste aufl. beseitigt, denn es ist das grosse verdienst des Klugeschen werkes, die deutsche etymologie für die weitesten kreise in schwang gebracht zu haben; übrigens hat auch die einleitung gelegentliche zusätze erfahren (namentlich in der liste lat. kulturwörter). Das buch ist von 405 auf 425 seiten angewachsen, die spalte zu 55 statt wie bisher zu 53 zeilen: so bedeutend ist der zuwachs der neuen auflage. Die erhöhte berücksichtigung der studentensprache macht sich bemerkbar (vgl. z. b. bursche); eine menge wörter, namentlich viel gebrauchte fremdwörter, sind eingestellt, vgl. unter dem buchstaben C, der in den früheren ausg. keine selbständige abteilung gebildet hatte (warum fehlt aber z. b. choral?). Für ausländer nützlich ist, dass Kl. diejenigen wörter, die nicht allgemein als schriftsprachlich gelten, mit einem † versehen hat. Immer noch lässt sich natürlich mancherlei nachtragen. Von fehlenden wörtern nenne ich beispielsweise *darge* (Arkiv 2, 235) und *feh*. Die alten artikel sind auch nach ihrer etymologischen verwandtschaft revidirt (vgl. *düster*), aber ich vermisse unter *ehe* den hinweis auf anord. *á* (Arkiv 3, 343) und würde bei *eibe* statt auf got. **eihva* lieber auf *aihvatundi* verweisen; unter *eichhorn* wäre neben anord. *íkorni* das den übrigen formen näherstehende aschwed. *ekorni* zu erwähnen (vgl. Brate, Äldre Vestml. ljudl. s. 9); zu *eid* vgl. Bezz. Beitr. 18, 289; zu *eifer* Antiq. Tidskr. f. Sver. XI, 4, 30; zur deutung von *elend* wäre mhd. *inlende* (heimat) heranzuziehen; unter *fehlen* das der roman. form näher stehende mhd. *vælieren; feige* in der alten bedeutung findet sich auch im bergischen (Fromm. Mundarten 3, 46); bei *garstig* war das subst. *garst* zu erwähnen (Nd. Korrespbl. XVI, 39); die artikel über *geheuer, klar, klug* hätten sich nach Steinmeyers wichtigen nachweisen (Über einige epitheta etc.) lehrreicher gestalten lassen; *glocke* ist sicher gallischen ursprungs, vgl. signum ecclesiæ quod Galli lingua celtica [clocam] vocant (Mémoires de l'institut national de France XXXII, 1, 94); die grundbedeutung von *gold* ist goldring (Wilh. Grimm, Kl. Schr. 3, 444, 471); zu *greif* — *γρύψ* — *Kerubim* vgl. Pietschmann, Phönicier, s. 176; die anhaltspunkte für die behauptung, dass der glaube an fabelhafte vögel, welche menschen entführen, echt germanisch sei, sind mir nicht bekannt; der satz würde besser gestrichen. Unter *halb* wäre wol die anführung von Notkers *deshalb* (1, 159, 6) zu empfehlen; zu *handwerk* vgl. ags. *andweorc* (materia); unter *hass* fehlt got. *hatan*; unter *hengst* lat. *cingo* (Fick I[4], 381); unter *hehr* lat. *caerimonia* (Bezz. Beitr. 10, 298); ahd. *hôrechen* hat in Williram O *losen* als variante neben sich; zu *jahn* vgl. Arkiv 3, 243; unter *korb* vermisse ich neben hess. *zinne* das

obd. *zeine* (got. *tainjo, tains*); unter *meister* byzant. *μαΐστορες* (musici vgl. Christ, Anthol. graeca s. XXXIX); zu *messe* vgl. Theol. Quartalschrift 71, 531; *schale* für trinkschale ist nd. herkunft, fehlt obd. und md.; zu *seicht* vgl. bair. *seift* (Schmeller Mund. s. 85, Nd. Korrespbl. XV, 81); zu *sperling* vgl. österr. *sperch*; zu *thal* griech. *θέναρ* (Ks. Zs. 32, 589); zu anord. *draga* vgl. Arkiv 2, 235. Die entlehnung von lat. *vespa* (wespe) bezeugt schon Gregor Turon. Vit. patr. X, 1. Als beleg für *zuber* wäre noch die stelle *vas quod tybrum vocant* (Vita Columbani bei Mabillon II, 16) zu erwähnen u. s. w.

Jena. **Friedrich Kauffmann.**

Fr. Kauffmann, Deutsche Mythologie. 2. Auflage. Stuttgart 1893 (Sammlung Göschen Nr. 15. 0,80 mk.) 119 s.

Det er intet under, at Kauffmanns mytologi hurtig foreligger i 2. oplag. Den lille bog, med tækkelig udstyrelse og udkommen i en vidtudbredt samling af bøger til höjere skoleundervisning, har indre egenskaber der må vinde læserens bedste følelser. Der er först og fremmest en alvor og andagt hos forfattersn ved at stå, hvor de fjærne forfædres dybeste sjæleliv oplader sig og deres tro og livsopfattelse viser sig i hele deres höjhed; og han har ævne til at meddele sin læser denne følelse. En tro på åndens strid og sejr, med en underström af kærlighed til sit folk, lægger ham ofte den vækkende tanke og det rammende ord i munden.

For en nordisk læsekreds vil det næppe helt stille sig således. Bogen vil snarest göre indtryk af en af de sædvanlige tyske bøger, som bringer en "deutsche mythologie", hvor mere end ni tiendedele er øst af nordiske kilder; og vil man have Eddaernes mythologi, kan man læse den andensteds fuldstændigere og pålideligere. De, der giver sig nærmere i lag med bogen, vil da næppe blive andre end den mindre kreds, der følger med de fremkommende mytologiske arbejder.

Forf:s grundsætninger er, at mytologien handler om tro og gudsdyrkelse, ikke om den poetiske overlevering, at nordiske overleveringer ikke er pålidelig kilde til at kende tysk gudetro, og at denne må fastslås ved hjælp af de ældre indskrifter og forfattervidnesbyrd og sproglige vidnesbyrd, samt meget varsomt (eller slet ikke) ved minder i senere tids folketro. Disse sætninger er ret almen-godkendte; kun danner forkastelsen af folketro en stærk modsætning til de betydeligste nyere arbejder, Mogks og E. H. Meyers mytologier.

Ser vi på den nærmere udførelse, bliver det snart klart, at de dadlede nordiske kilder spiller en ganske overordenlig stor rolle, og at advarslen mod poetiske overleveringer næppe vil sige andet, end at man har lov til at benytte alle enkelte poetiske

træk, og så har temmelig frie hænder til at danne nye helheder af dem. Dette friere forhold til kilderne er gennemgående og karakteristisk for bogen. Grænsen mellem egne sætninger og det af kilderne hjemlede kunde ønskes dragen langt bestemtere. Et bedre valg og större sammenligning mellem kilderne kunde ønskes, f. eks. når det hedder, at "in besonders schwerer notlage habe ein nordischer könig seine beide trefflichen söhne in den opfertod gegeben, um mit dem blute des eigenen geschlechts sieg für sein vaterland von den kriegsgöttern zu erkaufen". Hermed hentydes til — Håkon jarls offer til Torgerd Hölgabrud, i Sakses mindre fuldstændige gengivelse og med motiver tilsatte af F. Kauffmann. Iblandt denne mængde. af efterhedenske beretninger, der i det hele tages på tro og love, forekommer spredte ytringer af större kildekritik: "spätere quellen wissen von einer verbindung zwischen Oden und Skaði"; og Ull er kun "nach junger, unzuverlässiger überlieferung" stesön af Tor. Her er kilderne dog skjaldedigte fra 9:de og 10:de årh., som det næsten er ironisk at dadle for deres ungdom, når man plejer at tage islandsk literatur fra 13:de årh. for gode varer.

Ud af denne nordiske literatur, der sikkert kunde være udnyttet med större grundighed, bygges så — gennem antydninger og indledninger — den rette oldtyske gudelære. En række kun hos Nordboerne kendte guddomme skaffer forf. sig af med ved at slå dem sammen til én: i den tavse Viðar, den tåbelige Heimdal, den vise Høner, den gudeherskende Ull og den Odinfordrivende Mitothin gemmer sig — ligesom i Rhinegnens Deus Requalivahanus ("der Gott, der in der finsterniss wohnt") — den endnu i mörket skjulte himmelgud, den ny Ziu, der först ved verdens ende skal tiltræde herredömmet [1]). I poetisk henseende gör denne tanke sin ophavsmand al ære; som videnskab lider den af altfor fri omgang med kilderne, ikke at tale om det vovelige i at flytte Vǫluspás tanker om den éngang kommende gud til et i tid og rum vidt fjærnet menneskesamfund. De mange forsøg, der af tyske lærde göres på ud af nordiske myter at konstruere de ældre germanske, synes endnu at øges på den sidste tid. De i indskrifter fundne gudenavne, af tvivlsom tolkning og uden nærmere oplysninger, har næppe endnu skaffet sikre holdepunkter, men synes snarere at have hidset fantasien ved deres dunkelhed.

Fra andre nyere forskere har forf. naturligvis optaget en del resultater, hyppigst – og stadig med navns nævnelse – fra Müllenhoff. Han følger S. Bugge i at opfatte Baldersagnet som en oprindelig heltedigtning (Sakses "danske" sagn), der senere i Norge er gjort til gudemyte [2]). Kun Mogk og E. H. Meyer, de fra Tylor på-

[1]) Jf. Kauffmanns afhdl. om Requalivahanus i Paul u. Braune, Beiträge XVIII (og imod den: Max Rödiger "Der grosse waldesgott der Germanen" i Zs. f. dt. philol. XVII, 1—14).

[2]) Jf. nu min Kilderne til Sakses oldhistorie II, 13—44.

virkede forfattere, synes ingen indflydelse at have haft; mytologien er en *gude*lære; alle andre overnaturlige væsner omtales ganske kort (2 ¹/₂ side i duodés), og der antydes ikke, at de har spillet nogen rolle i gudeforestillingernes udvikling eller i folkets tro; gudeverdenen alene fremtræder som den, der er fast knyttet sammen med *alle* folkets etiske idealer.

Axel Olrik.

En Bemærkning.

I Arkiv X, 257 anm. skriver Dr. A. Olrik i Anl. af en Afh. af mig om Navnene i Saxos Gengivelse af Braavallakvadet: "Forfatteren skyr end ikke sproglige monstra som en treleddet navnedannelse: Her-lev-ar, Thor-lev-ar, Erling-ar." Mine Ord vare disse ("Blandinger" S. 77): "De eneste Navne i hele Listen, der volde Vanskelighed, ere Erlinger, Herlevar, Thorlevar og Tririkar, hvor Endelsen, som vi nu have den, næppe kan svare til andet end det isl. r, med mindre de ere sammentrukne eller paa anden Maade forvanskede". Jeg ser ikke, at disse Ord paa nogen Maade kunne give Anledning til Dr. Olriks Opfattelse.

O. Nielsen.

L företräder:
fakultativt *r* i *bålk* jämte *burk* (vgm. *bålk*).
rd även i bildad uppsvenska, ex. *bol, ol, välan* (världen) R. S. 338, Skald. 136. Jfr Heldmanns "fast wie *l*" om *rd* Schw. gram. 1.
I *lille kong valle*, Dial. art. Bokkebhla jfr 190, föreligger väl folketymologisk omstöpning av *liljekonvalje*.
L saknas i talspråket i *ska, te* R. S. 338, Skald. 139, Dial. 65, 290 samt *kar* R. S. 205, 372 jfr. Skald. 139; naturligtvis även i *verlden* R. S. 323.
M förekommer i *oomgiängelig, oumgiängelig*, 'oundgänglig' R. S. 320, 331.
N förekommer ehuru vulgärt i *fiärndel* R. S. 339 [1]).
N företräder *rn* i *gålana* [2]) o. dyl. jfr. **R** nedan ock Exkurs II.
N är borta i *hämd, nämde* R. S. 331; *wattså, wattgröt, wattqwarn, wattig* m. fl. Mon. § 6, Dial. 311, *wattdrag, wattlägga, -ning* Dial. artt. Soug Stöp, Stöpa, *wattpass* Dial. art. Waterpass; *sårgse* Dial. art. Simperr; *Meckelborg* R. S. 443. Dialekternas former med bortfallet *-n: nåla, sola* av nålen, solen, *e* fem. av *en* förekomma även i övre Sverge i vardagsspråket Dial. 52, 110.
ŋ företräder fakultativt *g* i *långmiält* 'lågmält' Dial. 198.
ŋ är borta i *anten* biform till *antingen* Skald. 140.
P företräder *f* i *Gripsvall* 'Greifswald' R. S. 443.
P förekommer utan nsv. motsvarighet i *påsyfta* i texten flerst.
P är stumt i *fampn, nampn* R. S. 323.
R växlar med *l* i *grungka* Dial. 135, *morterr* (äv. *mortare* [1])) Dial. 206, *wimmerkant* (vimmelkantig) Dial. 315.
R saknas i: 1) *fodra* reqvirere, som uttalas lika som *fodra* "gifva foder, undersätta foder" R. S. 361. 2) i vardagsuttal: i *ä* 'är' R. S. 339, Skald. 139, Dial. 326; i *ha* 'har', då det är jälpvärb (däremot *har* = 'äger') Dial. 58 samt plur. *daga, mura* Skald. 139, med deras bestämda former såsom *stolana, tärnona*. Jfr. **N** ovan. — Däremot är *utu* föråldrat R. S. 361, 427.
R förskommer utan nsv. motsvarighet i *wiskra* (fakultativt) Dial. 313.
S företräder *ʃ* i *Svitzerland* 'Schweitz' R. S. 443.
S saknas i uppsvenskt talspråk i *trast* 'strax' R. S. 338 f.
ʃ företräder fakultativt nsv. *sk* i *åscha* [3]) Dial. art. Goa; det har redan inträtt i *allschöns* R. S. 424; *ʃ* åsyftas med skrivningarna *muskiöt* R. S. 433, *schutitt* Dial. 59, *bysche (byscha* o. *swinbyscha)* Dial. art. Läterr, *männischa* Dial. artt. Puttifnasker ock Pyssling etc., *buskasche* Dial. art. Yde.
T företräder nsv. *d:* 1) i mask. *fastställt, förstört, nämt.* 2) i *prydnat, bedrövat, anmodat* R. S. 338, 339, Skald. 127; 3) i *skrittsko* Dial. art. Schena.

---

[1]) Så vgm. [2]) Jfr. Col. Ordesk. 57: "skrijf *hästarne, drängiarne,* säg *drängiane, hästane*". [3]) Vgm. *åſka* 1. (i Barne härad) *åſa*.

T förekommer redan nu i *straxt* (talspr.) ock är oorganiskt inkommet i *postelin* R. S. 433.

T saknas genom assimilation i *hållskiuss* R. S. 416 samt fakultativt i *låssa* Dial. art. Lössa. Är det blott ortografiskt i *bitsman, tråts* R. S. 345? I vardagsspråk, särskilt i övre Sverge, saknas *t* i *dä, dä här, mycke, anna, har börja, bärge* m. fl. R. S. 338, Dial. 41, Skald. 139.

V företräder:

nsv. *b* i *dravant* R. S. 433; däremot anser Hof *arfvode,* "arbete, arbetslön" färåldrat R. S. 427.

nsv. *bb* fakultativt i *näw, (näf)* i Upl., dock i Stockholm *näbb* vanligare Dial. 65, 214.

nsv. *ff* i *schiwersten, alunschiwer* Dial. art. Kråkebärg.

V saknas: 1) fakultativt i *bli, blir* Skald. 140; *gie, gier* R. S. 344, *ha, har* Dial. 58; 2) i *jur, diur* för *juwerr,* vilken sistnämda form anses västgötsk Dial. 163. 3) i vulgär uppl. i *sulten, sullen* Skald. 136.

§ 4. *Vokalerna.*

A företräder:

nsv. *e:* 1) fakultativt i *apall* jämte *-ell* Dial. 84. 2) i även uppsvenskt talspråk i best. art. i fem. ex. *kånsta:* "Svionum plerique, ni fallor, hodie in vulgari s. familiari sermone hac etiam terminatione in *a* utuntur" Dial. 52. I Stockholm brukas en kompromissform *handann* [1]) Dial. ib. R. S. 338 f. — Däremot är *edar* föråldrat R. S. 427.

nsv. *å* i *warta* vid sidan av *wårta* Dial. 319; *kantor* [2]) (jämte *-o-*) R. S. 433; *wamm, wamb* jämte *wåmm* Dial. art. Wåmm.

Huvudregeln för *a*-ljudens växling är densamma som i nsv. Dock anges genom inflytande från vgm. *[fvst, mvkt, skäpa, kär]* R. S. 204 f.

E företräder:

nsv. *a* fakultativt i *ändemål* R. S. 360, jfr. nedan § 39.

nsv. *i* fakultativt i *blåklett* jämte *-klint* Dial. 174; i *fekk, gekk* R. S. 355; i *te(ll), ve(d), drekka, flekka* Dial. 36, 65; i *skrefven, blefven* R. S. 355; i *tilljårr, telljårr* Dial. art. Tihlde. I *ögnbleck* R. S. 427, *nästleditt* år Dial. art. I fiohl ock *flenskallått* Dial. art. Fhlebutt anges inga *-i*-former. Åtminstone i skrift växla *vi vele* ock *vi vilje* R. S. 345, 355.

---

[1]) Dylika former finnas ännu kvar åtminstone i en kategori av ord, nämligen ortnamnen i deras officiella form t. ex. i kyrkböcker ock på generalstabens kartor. Ett ställe, som av folket kallas *Bóa, Hålla, Slä'tta,* skulle naturligtvis på kartan heta *Boden, Hallen, Slätten,* men vederbörande ha icke vågat göra en så skarp förändring utan konstruerat formerna *Bodan, Hallan, Slättan.* Ännu ett steg har denna halvlärda folketymologi gått i *Kå'lland,* det gamla *Qvaldin,* vars form i vgm. är *Kå'lla;* det nybildade *Kållan* har blivit fattat som ett kompositum av *-land.* [2]) Så vgm.

nsv. *ei* i *"Hållsten* eller *Holsten"* R. S. 443.

nsv. *o* i *tungemål, nie, tie* allt fakultativt (styrkt blott i skrift) R. S. 345.

nsv. *ä* . . . om vexling av *ä* ock *e* se under **Ä**.

E förekommer utan nsv. motsvarighet: 1) i *hérren* nsv. *herrn* R. S. 296 [1]. 2) i *bredewid* Mon. § 6, *ögnebryn* jämte *ög(o)nbryn* Dial. art. Brun [2]; eljes är denna "bindevokal" föråldrad eller dialektisk se § 39. 3) framför avledningsändelsen *-lig* t. ex. *lyckelig, dagelig* R. S. 363. I R. S. betraktas formerna utan *e* såsom tillåtna sammandragningar, i Dial. (44 etc.) åter som normalformer, så även mot nsv. *näppligen* art. Swårligen. I Skald. använder Hof själv de kortare och längre formerna om varandra, dock nästan alltid *-e-* i adverb på *-ligen* ex. *förmodeligen* 4. Redan Pfeif meddelar s. 220, att detta *-e-* var fakultativt. 4) i *buska-sche* (så avstavat) Dial. art. Yde. Jfr. § 7.

I företräder:

nsv. *e:* 1) i tonstavelse: i *si* (uppsv. talspråk, *si* är eljes ecce) R. S. 338, Dial. 249; i *gi* 'ge', som utdömes Skald. 127 h; i *spits* jämte *spets* Dial. art. Kamm; i *rimmsa* Dial. 235; i *triwenn, triwlig* Dial. 297; i *witta* jämte *wétta* ock *weta* (ha en viss riktning) Dial. 314; i *solschinet* Dial. art. Sohla; i *digel, degel* Dial. 108; i *ogin* jämte *ogien* Dial. art. Wågiätenn; i *inwickla* Skald. s. 138; i *emillan* jämte *emellan* Dial. 111; i *Hindrik* R. S. 443. Åtminstone i skrift finnas *ginast* ock *ögonskinligen* R. S. 345. Jfr. *ogin, solschinet* ovan. Talspråket har naturligtvis *di* 'de' Dial. 103.

2) i svagtonig stavelse: a) i neutrum av adj. ock part. på- *en*, t. ex. *tagit, brutit, trägit* R. S. 331; undantag utgöra *mycket, intet, litet, hvilket, vordet*; artikeln har alltid *-et* (text); mask. på *-in* är föråldrat. Formerna på *-it* ogillas av Sahlstedt, vilken som bekant i grammatiken infört skilnaden mellan supinum ock ptc. neutr. [3]). b) i följande enstaka: *twi wali* Dial. art. Tråwehle, *regimente* samt fakultativt i *mortill* Dial. 206.

nsv. *ei* i *Svitzerland,* 'Schweitz', *Brunsvik,* 'Braunschweig', *Gripswall,* 'Greifswald' R. S. 443.

nsv. *y* fakultativt i *hill(a)* l. *hyll(a)* Dial. 157, *drick* l. *dryck* Dial. art. Wahldrekk.

nsv. *ö* i *kirtell, kirsbär* (fakultativt) Dial. 172.

I förekommer utan motsvarighet i neutr. av adj. på *-lig,* se § 32.

O företräder:

nsv. *a* i *borto*; uppl. har dock *bårta* Dial. 65, R. S. 298.

nsv. *e* i imperf. konj. *stodo, togo, wunno, blefwo* hos "Vestrogothi et alii" Dial. 61, R. S. 354.

nsv. *u* i *Hamborg* R. S. 443; *hofvud* är föråldrat R. S. 427.

---

[1]) Så Weste samt enl. Gadd Östra härad i Småland. [2]) Dial. 331 upptages *e*-formen blott som västgötsk. [3]) Jfr. Kock, Fsv. Ljudlära 283 ff.

Vexling *o—å [ω—ô?]* förekommer i *soldat, orka, bock*[1], *form, domkyrka, blomma, socken, orm* R. S. 385; *doterr, dåtterr* Dial. 104; *stωmm* är östgötskt, *stômm* västgötskt Dial. 278.

U företräder:

nsv. *au* i *Brunsvik* 'Braunschweig' R. S. 443.

nsv. *e* i *axull* Dial. 65, 86 (även *-ell*), samt *betull* Dial. 89, jfr. **A**; i *klapursten* Dial. art. Gallstrand.

nsv. *o* fakultativt i *bucka* Dial. art. Buga, *brusk* ib. 96.

nsv. *y* i *urwäder* R. S. 333, Dial. 87, *y-* ogillas [2]).

nsv. *ö* i *knul* jämte *knyl(a)* ock *knöl* Dial. 177, *knulpåk* Dial. art. Kuhlepåk. Jfr. **Y**.

Regeln för de särskilda *u*-ljudens växling är densamma som i nsv., dock anges kort *[u]* i *ull, mull* R. S. 206 enligt nutida vgm.

Y företräder:

nsv. *e* i *chymien* R. S. 161 (text);

nsv. *i* i *enskylt* R. S. 331 (så alltid i text, men *särskilt, åtskilt*); fakultativt i: *klyppa* Dial. 175, *klyfva* 'klifva' (i uppsv.) R. S. 339, *twy* Dial. art. Tråwehle, *tyttell* Dial. 302, *kålskrynda* Dial. art. Ryss;

nsv. *ju* i *lyda* 'sonare' (*liuda* har H. aldrig hört) R. S. 361; i *tyw* eller *tiyw* Dial. 66, 293 (*tiuw* förekommer aldrig i uppsvenskt tal); i *nyta, nyrar* i bildad västgötska Dial. 37.

nsv. *ö* i allmänhet med växelformer i följande ord: *bössa, byssa; knyl, knöl, knul; kyrsbär, ki(e)rsbär; kyrtell, kirtell; mössa, myssa; ömsa, ymsa* R. S. 345, Dial. artt. Knagghlig, Knös, Knuhl, Kiörsebär. Utom beträffande orden *knöl, körtel, körsbär* är växlingen blott styrkt såsom befintlig i skrift. — Blott skrivsed är *fransösk* R. S. 331.

Y växlar med *vi* i *syll(a), swill(a)* Dial. 288.

Å företräder:

nsv. *a* fakultativt i *våkenhus* [3]) Dial. 317, R. S. 345; i *bönås* (jämte *bönhas*) Dial. 101; i *hångk* samt *dångk, plånk, stånka, åv*, bland vilka åtminstone de tre sistnämda äro vulg. uppsv. R. S. 339, Dial. 65, 102, 144, 276.

nsv. *e* i *dåm*, 'dem' R. S. 339, Dial. 65; *tröskål, aksål, betål, tåtål* Dial. 65, 86, 89 ock art. Hwen (alla utom det sista tydligt angivna som vulg. uppl.). Jfr. **U**.

nsv. *ω* (som växlar med *ô*) i *hånåmm* Dial. 57; *blåmmsterr* Dial. art. Majstång.

nsv. *u* i *bråmma* (fakultativt) Dial. 96 ock art. Lumma; *snårra* ib. art. Tôlle; fakultativt i: *sårra* ib. 284; *bålk* (jämte *burk*) Dial. 98; *dåga* R. S. 311, Dial. 104; *gål* Dial. 141; *smolor* (åtm. skrift) R. S. 345; *åpp* (Svealand) jämte *upp* (Götaland ock rspr.) Dial. 306, R. S. 339; *åmmbära, -giänge, -gås* Dial. 305 f. o. flerst.; *farstå* (vulgärt) Dial. art. Skongke.

---

[1]) Vgm. *ωrka, bωkk*. [2]) Weste *u-* som huvudform, Sahlst. m. fl. blott *u-*. [3]) Vgm. *vå'ckenhus*.

Ä växlar med:

a i *kiämma* Dial. 38, 166; *bländning* Dial. 91, R. S. 345, samt åtminstone i skrift i *skieppsvärf, förändring* R. S. 345. *Arm* ock *ärm* förblandas enl. R. S. 361. *Ä* företräder nsv. *a* i *härska sig* Dial. 156.

e i *bäck, beck* Dial. 88 ock art. Resp, R. S. 345; *bälläte* (uppsv.) *beläte* (rspr.) R. S. 338; *bä(t)sk* (uppsv.), *besk* (västgötskt) Dial. 89; *bätta, betta (-e), beta* (jämte *bit*) nsv. beta, bit ib.; dithörande värb "*bätta* ällerr *betta sönderr*" Dial. art. Såppa; *drägla, dregla* Dial. art. Sekkhla; *emedan* ock *emädan* R. S. 361, 345 (*mädann* uppsv. Dial. art. Slubbra); *erg, ärg* Dial. 112; *äwighet* (uppsv.), *ewighet* (västg.) Dial. 81; *fensterr, fänsterr, fönsterr* Dial. 126; *frästa* (uppsv.), *fresta* (rspr.) R. S. 338; *giel, giäl* Dial. art. Gan; *hälge* (västg.), *hel(i)ge* (uppsv.) Dial. 155; *kied, kiädia* Dial. 170, art. Lekane; *kiek, kiäk* Dial. 170; *lell, läll* 'likväl' Skald. 140; *lämna, lemna* Dial. art. Lewa; *reworm* (västg.), *räworm* (uppsv.) Dial. 236; *skammfera* (västg.), *skammfära* (uppsv.) Dial. 259; *wen, vener* (västgötskt ock i rspr. föråldrat) mot *wänn, vänner* Dial. 38, R. S. 427; *äga* (rspr.), *ega* (västg. ock möjligen rspr.) Dial. 110 (jfr. *ägendom* ib. ock R. S. 449 [1]). Blott *e* anges i *dest* Dial. art. Okåstig.

i i *wärke, wirke* Dial. 315 ock art. Eke; i de i talspr. vanliga *mäj, däj, säj* R. S. 338, Skald. 136, Dial. art. Däk, Mäk, Säk; i *tä* (vulg. uppsv.), *te* (västg.), *till* (rspr.) Dial. 65.

å i *läta, fräga* (uppsv.) mot *låta, fråga* (rspr.) R. S. 338; i *låna, läna* (utan skild betydelse) R. S. 361; åtminstone i skrift i *gråhårig, gråhärig* samt *bläst, blåst* R. S. 345.

Anm. Växlingen *e—ä* låter sig väl i allmänhet förklara ur kända språkhistoriska förhållanden såsom t. ex. urnord. växling *ei—ē* (*fresta : frästa, besk : bäsk*) resp. *ĭ, ĕ*, framkommen genom lagarna om urnordisk monoftongisering ock urgermanskt *a*- resp. *i*-omljud [2]. I en mängd av orden ställer förövrigt jämförelsen med nsv. tillvaron av dubbelformer utom allt tvivel, t. ex. nsv. *kedja, kädja, lemna, lämna*. Det är av vikt att fasthålla detta, då man eljes lätt skulle kunna tro, att (en del av) växelformerna vore att förklara genom oriktig analys av Stockholmskans mellanljud, vilket på ett oövat öra gör intryck av *e*, då man väntar *ä*, ock tvärtom. — Något skäl att antaga tillvaron av detta mellanljud finnes således ej heller här.

Ö företräder:

nsv. *i* fakult. i *söllwerr* (Västergötland ock ofta i övre Sverge) Dial. 288.

nsv. *o* [= ω] fakultativt i *bök* Dial. 92; *gnöla* Dial. 137.

---

[1]) Härtill kommer dels från formläran formerna *let* av *låta* (sonare), *greto, gräto*, dels tillsist den blott från R. S. 345 upptagna (ock således ej som talform styrkta) dubletten *enkel, änkel*.

[2]) Hit vill jag föra *vän*, hvars *ä*, såvitt jag ser, ej på annat sätt kan förklaras.

nsv. *o [= ó, å]* i *omörnadd* jämte *-å-* Dial. art. Urrenn; *klöster* B. O. 112.

u fakultativt i *töffsa till* Dial. art. Nöffsa.

nsv. *y* i *bögell, böjell* Dial. 98; *ögla* Dial. 38; i *rökerr* Dial. 60, *röka* l. *ryka* Dial, 239 [1]). Härtill komma de blott för skriftens vidkommande styrkta dubbelformerna *kyrka, körka; vidlöftig, vidlyftig; ömnig, ymnig* R. S. 345.

Då olika vokaler i regel pläga synkoperas enligt samma lagar, har jag ansett det lämpligt att sammanföra fallen av vokal-bortfall på ett ställe. Jag söker därvid sammanhålla de synkoperingar som historiskt höra tillsamman.

1) Apokope av slutvokal har i stor utsträckning inträtt i de dialekter från vilka svenska riksspråket utgått [2]). Det vanligaste exemplet är apokoperade imperfekta av första konjugationens värb såsom *segra', hota', tråtsa', älska'*. Dessa former voro vanliga i "omgänges tal" överallt utom i Skåne ock Småland Dial. 58, Skald. 138. Samma ursprung ha enligt min mening adverb på *-li* för *-ligen* (historiskt sett *-liga*) såsom *gudli, dagli, kärli, rättli, näppli, nyli, yngkli* etc. Skald. 138, Dial. 62 [3]). — Substantiv på *-are* bruka utgöra undantag från apokoperingsreglerna; dock meddelar Hof Skald. 139 formerna *åskådar', tjänar'*, som det tyckes, bland talformer vilka icke lämpligen användas i poesi.

2) Den av Noreen uppställda lagen, att då två obetonade stavelser följa eller föregå en betonad, så synkoperas den som står närmast den betonade stavelsen, har naturligtvis framkallat en mängd satsdubletter. Såsom sådana uppfattar jag de förkortade: *dra, ta, ha, bli, ge, hur* anförda hos Hof Skald. 138, *sa* eller *sad'*, *bå* eller *båd', la* 'lade' ib. 39, *ell* ('eller', historiskt < fsv. *ælla*) Skald. 139, *nån(sin)* R. S. 363, *plä* (plur.) Dial. art. Tulla, alla uppkomna i proklitisk ställning. Formerna kunna således oberoende av litteraturens vitnesbörd föras tillbaka till fornsvensk tid.

3) Vårt språk har tendens att synkopera obetonad (dialektiskt t. ex. i vgm. även svagt bitonad) vokal, som står mellan två homorgana eller nästan homorgana konsonanter [4]). Så har *hwaran', en an'* uppkommit ur *-annan* (anf. Skald. 139). Likaså *(stan?) mästarn purpurn, läkarn* Skald. 140; kanske hör hit *bö(de)l* Dial. 101. I fall, där det vårdade språket har svarabhaktivokal, är det, såvitt jag ser, omöjligt att avgöra, huruvida denna i senare tid synkoperats eller aldrig utvecklats. Exempel på detta fall äro: *rår, bjur, fjär, wär, er* Skald. 140. I åter andra fall ha väl de

[1]) I dessa ord anges *y* vara västgötskt. Uppgiften får dock ej tolkas alltför stringent, ty på det sist anförda stället anges *ryka* som riksspråksgiltigt under det *röka* säges vara "uppsvenskt eller snarare uppländskt".

[2]) Jfr förf. Sv. Landsm. XIII, 8 sidd. 5, 21 f., 44 m. fl. st. samt där anförd literatur.

[3]) Apokope i analoga adjektivformer uppvisas av mig anf. st. s. 21 f.

[4]) Ett gott isolerat exempel är *[ä`n`də]* i Stockholmsuttal.

under 1) ock 2) nämda orsakerna samvärkat t. ex. *män* medan, *se'n, re'n, för'n, far, mor, bror* (Ex. *är du re'n här? Skall du resa, mo'r? Bro'r Pär* o. s. v.).

4) *"Sjön, byn, ön, bron, frun* äro nu i tal ock prosaisk skrift wanligare än *sjöen"* etc, Skald. 140.

5) Den av äldre doktrinärt anlagda skalder brukade elisionen vid hiatus utdömes såsom saknande stöd i talet Skald. 139, 3.

6) Slutligen återstår att nämna några spridda fall av värklig eller skenbar synkope: *himm(e)len, menn(i)skan, ant(ing)en, k(on)ung, kiärng* (*kiäring* anses västg.) Skald. 140, Dial. 171; *härmlin* Dial. art. Wissla, *ögnbryn* Dial. 96, 330. — Har *utinpå* Dial. art. Kränga etc. uppkommit genom synkope?

III. Stavelsebyggnad m. m.

§ 5. En stavelse bestämmes av Hof såsom: "så månge liudämnen, ett eller flere, som uti ett enda andtag tilsammans, tätt och på intet sätt afbrutit, uttalas." R. S. 32. Denna definition kommer ju det rätta ganska nära, ock då det gäller att i det konkreta bestämma stavelser, visar sig Hof också vara på rätt stråt. Så anger han under åberopande av sitt uttal stavelsebegränsningen *gläd-ja* R. S. 238, ock i Anm. s. 57 ff. anger han tydligt, att han "aldrig hört någon säga" *dag-en, lag-a, rik-et, nöd-ig* utan *da-gen* etc. Vidare uppräknar han bl. a. *far-lig, dug-lig, tys-ke, fis-ken, träs-ket, mäs-te, präs-ten,* åtskilliga andra av mindre intresse att förtiga, allt i full överensstämmelse med vårt språk[1]). Han har även ett par iakttagelser om stavelsebyggnaden i övrigt. Så uppräknar han följande konsonantförbindelser, såsom för svenskar besvärliga ock ovana: *schr, pf, pfl, pt, ps, tsv (zw)* R. S. 281. Han meddelar ock, att vi i svenskan ej ha några diftonger [2]) (om ej *i, u; j, w* + vokal skola såsom sådana räknas, varom han är oviss). *Europa* läsa svenskar i allmänhet "förr än wi blifwe något öfwade", såsom fyrstavigt (R. S. 280) ock olärde västgötar säga *Pawelus, Magrits* för *Paulus, Maurits.* Dial. 39.

§ 6. Skilnaden mellan å ena sidan *tal, ful, gul* ock å den andra: *tall, full, gull* anser han vara att i de senare, "genom sielfljudningarnas kortare uttalande, får det nästföljande *l* en stöt och liksom häftigare anfall". R. S. 303. Alltså: kvantitativ skilnad på vokalen, intensitetsskilnad på konsonanten. Då två konsonanter följa på en kort vokal, är det den första som får "stöten", vadan skrivningar sådana som: *bortt, kortt, korss, folck, starck, smältt, giftt, sändd* ogillas. R. S. 410, 411. I Skald., där Hof något mera sysslar med positionsbegreppet, finna vi, att han anser *sküll, öss* ock dylika sakna position (Skald. 87, 88), under det första stavel-

---

1) Om *kom-ma* etc. jfr. nästa § i slutet.
2) Så även Ihre. Jfr. § 1 V, J.

serna i *hoppet*, *rötterna*, *wärre*, *träffelig*, *allom*, *grymmare*, *munne*, *mannakön*, *icke* (Skald. 88) ansättas som långa i strid mot hans vanliga uppfattning av vokalkvantiteten, vadan man måste anse, att det är fråga om positionslängd (vilket förövrigt uttryckligen anmärkes om *hoppet*). Men då någon kvantitativ skilnad mellan *hopp* ock stamdelen av ordet *hoppet* knappast förefinnes, är det väl geminationen han här observerat, varmed må sammanhållas, att han, ehuru indirekt ock utan åberopande av uttalet, förordar avstavningen *man-nen*, *den-ne*, *främ-mande*, *kom-ma*, *vil-le* etc. Att vi här skola ge Hof vitsord gentemot t. ex. Ljungberg och Botin, vilka tydligen bestämma stavelsebegreppet icke efter fonetiska utan efter etymologiska grunder, lider väl intet tvivel.

§ 7. I en punkt anser jag mig dock böra förhålla mig skeptisk gentemot hans uppgifter ock detta är i fråga om stavelsebildande konsonant. Att *vatten* ock dylika ord nu vanligen uttalas med *n̥* ock således utan någon motsvarighet till skriftens *e*, är väl säkert, ock samma uttal har på 1600-talet iakttagits av Columbus ock enligt min mening även av Aurivillius[1]). Det blir därför tvivelaktigt, huruvida man skall sätta tro till Hofs[2]) ock Pfeifs[3]) under mellantiden framkomna uttalanden, att *e* höres i *vatten*. Deras bevis är egentligen, att ordet är metriskt tvåstavigt, ock så var det också hos Columbus, att döma av verserna Ordesk. 53, ock det hela kan alltså bero på, att teorin krävde en vokal i varje stavelse[4]). — Emellertid hindrar oss tvivlet i denna punkt ingalunda att tillgodogöra ett par upplysningar om dessa ords förhållande i satssammanhanget ock i komposition. Det tyckes nämligen som skulle *l̥*, *n̥*, *r̥* i vissa fall ha framför vokal vokal uppgifvit sin stavelseton. Så ha vi av *skvaller*, *tvivel* sammansättningarna *sqwallraktigt* (så avstavat) Dial. art. Sladdertaska, *tviflaktig* jämte *tvifvelaktig*. R. S. 363 (uttryckligen framhållet som talspråksform). Härmed äro att sammanhålla *kaklungnsmakare* Dial. art. Pôttemakare samt *wintrunge* ib. 315, av vilka det förra överensstämmer med nutida vgm., det senare av Hof anges som västgötskt. Ljudlagsenliga äro således också de artikulerade formerna *näwrenn*, *wintrenn* Dial. artt. Winnschi, Wintrunge. Om de "efter et allmänt uttal tvåstafwiga" *watten*, *wapen*, *töcken*, *lösen* heter det Skald. 140 (s. 166): "när i werser på dem följa ord, som begynnas med en sjelflyding; kunna de hopdragas och göras enstafwiga; såsom: *watn är*, *wapn af*, *tekn at*, hwilket annars icke låter sig göra, utan at stöta öronen", ock på tal om det i poesi förekommande av Hof utdömda, *ell'* 'eller' heter det: "*Ell'r* torde man dock i nödfall kunna bruka, då en sjelflyding följer".

I sammanhang med föregående uppgifter om stavelsebildande *n* må ock anföras ett uttalande av Kellgren, vars fina känsla för

---

[1]) Jfr. Sv. Landsm. XIII, 3 s. 55 f. [2]) R. S. 377. [3]) Pfeif s. 99.
[4]) Den åsyftade värsen lyder: *Til wattn ok til lands omdrifwen hijt ok dijt*, där *wattn* (så skrivet) användes som tvåstavigt.

språkets ljudliga sida är tillräckligt dokumenterad genom hans bestämning av svenskans musikaliska akcentuering. I den från Baggesen översatta "Då jag var liten" lyder andra versen *"Och liten var jag, knapt en alen lång"*. En not till ordet *alen* lyder: "Så skrifves ordet på danska: hvarför icke lika så i vårt språk? Det uttalas ju lika med *dalen, salen* och andre tvåstafvige ord? Om det strider mot gammalt bruk, må ju detta bruk ändras, när uttalet ändrat sig; som det skett med *vatten, vapen* o. s. v. Men — torde man säga — då bör ju ock skrifvas icke *moln* utan *molen (målen)?* — Denna följd är icke rigtig, emedan då *Aln* säges släpande som *Dalen* och uptager samma tid, säges deremot *Moln* hårdt och korrt såsom *Molln*, men alldeles icke som *Alen, Kålen* etc. — Det bästa torde vara, att nyttja ömsom *Aln* och *Alen*, alt efter som versens harmoni sådant vill eller nekar". Vad först beträffar uppgifterna om kvantiteten i *aln* ock *moln* så bestyrkas de av Weste, så vitt nämligen jag rätt uppfattar honom. Jfr. nedan exkurs II. Den andra uppgiften åter, att vi skulle haft ett uttal *alen (aln̥?)* är jag ej i stånd att verificera, ehuru jag å andra sidan ej ser något särskilt skäl att betvivla den. Det bör emellertid ej förgätas, att vi möjligen (eller troligen) av det till sin skrivform tvåstaviga ordet *dalen* haft en enstavig uttalsform rimmande på *aln*, ock att denna dublett kunnat hos Kellgren framkalla falska analogislut.

Jag har redan vidrört ett par frågor, rörande kvantiteten. Emellertid har Hof så sammanblandat akcent ock kvantitet, att en särskild avdelning måste behandla dessa i sammanhang.

Akcent ock kvantitet.

(Hofs m. fl:s uppfattning av dem.)

§ 8. I motsats mot mängden av sina föregångare ock samtida skiljer Hof visserligen klart mellan kvantitet ock akcentstyrka; däremot har han gjort sig skyldig till en sammanblandning mellan kvantitet ock akcentform, vilken vi måste utreda, innan hans uppgifter kunna tillgodogöras. Först emellertid ett par ord i en annan fråga.

"De stafwelser som hafwa många medlydningar, äro i sig sielfwa långsamare och widlyftigare att framföra, än de som hafwa få . . . . . . Men i Swänska språket genom wanan, sägas flere medlydningar i en stafwelse . . . så fort och kort tillsamman, att deras antal icke giör någon stafwelse märkeligen längre eller kortare; utan synes hos oss stafwelsernas längd och korthet endast komma, och efter wåra örons wana böra dömas, af sielflydningarnas dryghet. Således kan jag ej finna annat än . . . att *is* glacies, som har ett långt *i*, är en längre stafwelse än *brist*, som har ett kort *i*". R. S. 292.

Våra slutsatser från Hof komma alltså till en början att gälla vokalkvantitet ock icke stavelsekvantitet (1).

§ 9. Den åsyftade summanblandningen består, såsom redan av Kock påvisats, däri, att Hof i R. S. genomgående betecknar som korta tonstavelser med akut (akc. 1) ock som långa dylika med grav (akc. 2) [1]).

a) Långa anses stavelser med akc. 2 ock lång vokal: *āvlāde (avlägga)* R. S. 305, Skald. 33; *āvskēd* Skald. 26, 40, Parn. 173; *bjūda* Skald. 24; *bōkstāv* Skald. 33; *både* R. S. 298; (*dāgbōk* Parn. 173 [2]); *djävul* Skald. 24; *dȳrbār* Skald. 40, Parn. 175; *döden* (av *döda*) R. S. 296; *fādren* Skald. 22; *fārlēd* R. S. 305; *fārlīg* Skald. 26, 40; *fārväg* Skald. 33; *föda* R. S. 298; *fördēl* R. S. 305, Skald. 26, Parn. 173; *förköp* Skald. 33; *förmāk* Skald. 40; *förman* ib.; *gālen* R. S. 305, Skald. 33; *gōda* R. S. 295; *grīnen* Skald. 33, 53; *gråten* 'fletis' R. S. 305, Skald. 33, 53; *gårdāg* R. S. ib.; *hūgskött* Skald. 26, Parn. 173; *högmōd* R. S. 305, Skald. 26, Parn. 173; *kāka* R. S. 306; *klārnā* Skald. 26, Parn. 173; *kära* R. S. 295; *kärlēk* Skald. 26, 33, 40, 91, Parn. 175 o. 76; *köpmān* Skald. 26, 40, Parn. 173; *lāgbōk* Skald. 26, 40; *lāgen* (av *laga*) R. S. 296, Skald. 33, Parn. 175; *läggrānn* Skald. 26; *lāgmān* ib. ock Skald. 40; *lērgrōp* ib.; *līda* R. S. 305; *līka* R. S. 295, Skald. 88; *līke* R. S. 296; *līkstōd* Skald. 26; *löförd* R. S. 311; *lära* R. S. 298; *lärdōm* Skald. 26, Parn. 173; *läsa* R. S. 288; *māga(-e)* R. S. 298, 311; *māka* R. S. 306; *mālen* (av *mala*) R. S. 296, Skald. 33; *mīna* R. S. 295; *mjö'lkār* R. S. 305; *mäta* R. S. 311; *nāgel* 'clavus' R. S. 305 [3]); *nåde* Skald. 88; *någon* ib.; *ōrsāk* Skald. 33, Parn. 175; *päron* R. S. 298; *rīke* Skald. 91; *rōsor* R. S. 305; *råda* Skald. 87; *rådsam* Skald. 26; *sātān* Skald. 88; *skāda (-e)* R. S. 298, 305; *skrīva* R. S. 305; *skūren* Skald. 88; *slāgen* (ptc.) Skald. 33; *spāda* R. S. 298; *stōra* R. S. 295, 305; *störlēk* Skald. 26; *tāga* R. S. 298, 305; *tāla* R. S. 298; *tālrīk* Skald. 40; *tīna* 'dina' R. S. 295; *trädet* (av *träde*) Skald. 33, Parn. 175; *tjäna* Skald. 24; *trägen* Skald. 33, 53, Parn. 178; *ū'tstå* Skald. 40; *vāna* R. S. 305; *vārsam* Skald. 26, 40; *vīnstēn* R. S. 305; *väglāg* Skald. 26; *åbo* 'colonus' R. S. 296, Skald. 33; *äras* Skald. 88; *ärlīg* Skald. 26, Parn. 173; *äta* R. S. 311; *öden* Skald. 53.

Hit få vi föra *vrēdgas* Skald. 26.

Summa 82 ex.

---

[1]) Om den något avvikande uppfattningen i Skald. jfr. sid. 226. Mera exakt vore att säga resp. "med enspetsig fortis" ock "med tvåspetsig fortis". Jfr. nedan.

[2]) Finnes ej på motsvarande ställe i Skald., vadan det väl är en variant till *lagbok*. [3]) Isl. *nagli*, vgm. *nv'yəl*.

b) Långa anses i R. S. stavelser med akc. 2, även då vok. är kort. Ex.:

ālla 295, *ārma* ib.; *ārmar* ib.; *bōrto* 298; *frōmmas* 311; *gānska* 311; *hāttar* 295; *intet* 298, 311; *krāftig* 298, *krōppar* 295; *kȳrka* 298; *lȳcka* 311, *lātta* 295; *māndel*[1]) 305, *māktig* 298; *ōnda* 295; *skātta* 298, *skvāllra* ib.; *trȳgga* 295, *trāffa* 298, *trōsta* ib. Summa 21 ex.

I R. S. är Hof på denna punkt, så länge frågan är om metrik, i det närmaste konsekvent. Typerna *tålet* ock *tållen* sammanföras under rubriken kortstaviga, under det *tàlar* ock *tàllar* anses för långstaviga [2]). Emellertid har han ej varit alldeles blind för, att hans analys var på villospår. Han säger t. ex. 305: "*Miölkar*, farinarium, har twänne långa stafwelser, men tonen är i den förra allenast; *miōlkar*, mulget, utsäges med olika dryghet, dock är tonen lika som i det förra." Han undviker således att karaktärisera olikheten i "dryghet" mellan de båda orden; *mjölkar* av *mjölka* skulle ju enligt hans teori ha betecknats som långstavigt, men det var honom svårt att utdraga denna konsekvens, då han hade jämförelsen med *mjöl-kar* för ögonen [3]). *Godhet* ock *fromhet* ha i hans språk båda akc. 2, men han finner dock, att *from-* i *fromhet* icke är fullt så långt som *god* i *godhet*. R. S. 298.

Denna inkonsekvens yttrar sig även, då han §§ 389 ff. skall avhandla frågan om kvantitetens beteckning. I allmänhet undviker han här att beteckna sådana ord, i hvilka den värkliga kvantiteten än en annan än den han konsekvent borde förutsätta. Dock ansätter han med dubbelkonsonant följande, i hvilka vi väl ha akc. 2: *fullmäktig*, *alltid*, *alldeles*, *bollhus*, *tallved*, *hållskiuss*, *straffwärd*, *allmakt*, *allmän*, *brygghus*. Betecknande anmärker han, att *full* etc. "lika framföras, som när de äro enkla". R. S. 416. Det är denna nära liggande association, som fört honom ur hans systèm. Liknande är väl förhållandet med *tĕcken* ock *tēken*. R. S. 300. Vexlande akcent i detta ord kan svårligen antagas, ock man måste väl erkänna att Hof, som ej kunde vara blind för den värkliga kvantitativa olikheten i detta ords uttal, ej hade någon annan kategori att föra det under. Det är dock endast i sällsynta fall som man kan vara oviss om, vad Hofs kvantitetsuppgifter betyda. Såsnart ej nära liggande jämförelser föra honom in på en annan väg, är det akcenten han i främsta rummet observerar. En sida nedom de nyssnämda exemplen anmärker han, att längdbeteckning genom vokalfördubbling skulle leda till motsvarigheten: *lääsa—läser*, alltså på nytt den gamla synpunkten.

Försiktigheten bjuder alltså, att man från materialet avsöndrar sådana ord, som nämnas i sammanhang med frågor om dub-

---

[1]) Vgm. *à*, Weste *à* l. *á*. [2]) Om typen *talade* jfr. nedan § 19. [3]) Anm. 71 skriver han *miöll-karr* resp. *miöl-kar*.

belskrivning[1]). I övriga fall finnes föga utrymme för tvekan om vad, som för hans uppfattning om kvantitet varit bestämmande; detta är i R. S. i tonstavelser före ultima regelbundet akcenten. Däremot har han i Skald. genomgående ändrat sin uppfattning angående typen *tàllar*. Han för nu hela denna grupp tillsamman med de kortstaviga. Alltså föras där av hithörande ord till långstaviga endast typen *tàlar* med akc. 2 ock lång vokal samt till kortstaviga typerna *tálet, tàllar* ock *tállen* alltså med akc. 1 eller kort vokal (eller bådadera). Sålunda anges numera *frŏmhet*, i R. S. *frōmhet*.

c) Exempel på ord med akc. 2 ock kort rotvokal i Skald.: *dūmhēt* Skald. 26; *ĭnŏm* Skald. 26, 33, Parn. 173, 175; *spĭnnhūs* Skald. 40; *sprätthŏk* Skald. 26, 40; *sällhet* Skald. 87; *snällhet* Skald. 88; (*tĭllhöra* Skald. 33, Parn. 175). Summa 6 ex.

§ 10. Jag övergår nu till att meddela exempel på ord, vilka angivas som kortstaviga därför, att de ha akc. 1, ock indelar dem genast i grupper. Inom varje grupp upptagas först orden med i värkligheten lång vokal:

d) Artikulerade former: *bŏken* R. S. 306; *dŏden* R. S. 296, Skald. 53; *frĭden* R. S. 295; *hătet* ib.; *lăgen* R. S. 296, Skald. 33; *lĕden* Skald. 33; *lĭvet* ib.; *lĭket* R. S. 295, 296; *lŏnen* R. S. 295, 298; *mălen* (av *mal*) R. S. 295, 296, Skald. 33; *plăten* R. S. 305, Skald. 33, 53; *rŏsen* R. S. 295; *slăgen* Skald. 33; *sŏlen* Skald. 33, 88; *svĭnen* Skald. 33, 53; *tălen* R. S. 305, Skald. 33; *tălet* Skald. 33, Parn. 175; *trădet* Skald. 33; *văgen* Skald. 33, 53, Parn. 178; — *gŭllet* R. S. 295; *hătten* ib.; *krŏppen* ib.; *kărret* ib.; **lăsset* ib.; **lĭnden* ib.; *mănnen* R. S. 306; **mŭnnen* R. S. 295; (*vĭnsten* R. S. 305 är tvivelaktigt, då det nämnes som motsats till *vĭnsten* 'tartarus' ock såsom parallelt med *mjölkar* 'mulget'); *hŏppet* Skald. 87, bevisar intet. Summa: 19 + 8 ex.

e) Andra stavelsen har svarabhaktivokal:

ăvĕl Skald. 26, Parn. 173; *făgĕr* Skald. 26, 88; *fŏder* R. S. 298; *fŏgel* ib.; *hĕder* R. S. 296, Skald. 40, 88; *măger* Skald. 40; *mŏgel* R. S. 298; *năgel* 'unguis' R. S. 305, Skald. 40; *nĕder* Skald. 88, Parn. 175; *săker* (adj.) R. S. 296, Skald. 33, Parn. 175; *sĕger* Skald. 26, Parn. 173; *sŏder* Skald. 33; *tăgel* Skald. 26, 33; *tĕgel* Skald. 33; *vădĕr* Skald. 33, 88; — *vătten* R. S. 298.

Summa: 15 + 1 ex. (Verbalformer ock plurala substantivformer på *er* behandlas särskilt).

f) Första stavelsen saknar fortis:

bĕkrŏnes R, S. 311; *berĕda* Skald. 33, Parn. 175; *bĕskrĭvă*

[1]) I en del fall upptager han dubbelformer med enkel ock dubbel konsonant. Då han icke i något fall använder konsonantfördubbling för att beteckna enspetsig akcent, anser jag alla dessa ord kunna upptagas på kvantitetsläran. Jfr. § 27.

R. S. 305, Skald. 27, 33, Parn. 175; *betăga* R. S. 305; *betăla* Skald. 33, 42; *förskrĭva* R. S. 305; *förtăga* ib., Skald. 33; *förtă'la* Skald. 42, Parn. 175 — *ŏgŭdă'ktĭgĕ* R. S. 311 (Weste *á*).

Summa: 8 + 1 ex.

g) Nysv. har akc. 1 av diverse anledningar (specielt lån): *ădĕlĕn* Skald. 27; *bĭbel* Skald. 26; *bĭbĕlĕn* Skald. 27; *mĕdĕl* Skald. 26, 33, 40; *stŏ̈vel* [1]) R. S. 298; *să̊ker* ib.; *ă̊bo* (staden Åbo) R. S. 296, Skald. 33; *ŏ̈ver* Skald. 33, 87; — *ĕnkel* R. S. 298; *hăndel* R. S. 305. Summa 8 + 2 ex. Summa exempel i grupperna d–g: 50 + 12.

§ 11. Emellertid är Hofs uppfattning icke härmed fullkomligt utredd. Frågar man sig, varför han sammanblandat akc. 1 med vokalkorthet ock akc. 2 med vokallängd, så synes mig svaret ej kunna bliva mer än ett. Svårligen kan det vara stavelsernas inbördes tonhöjdsförhållande, icke heller slutstavelsens biton, som därpå värkat. Det återstår då knappast annat än skilnaden mellan enspetsig fortis (akc. 1) ock tvåspetsig (akc. 2), en skilnad, om vars existens i nutida västgötska jag genom egen iakttagelse övertygat mig. Detta antagande bekräftas kraftigt därav, att Hof betecknar som korta även sådana stavelser, vilka måste antagas hava haft akc. 2, nämligen då dessa icke omedelbart åtföljas av bitonig stavelse ock sålunda hava enspetsig fortis. Ex.:

h) *ăvlăde* (av *avla*) R. S. 305, Skald. 33; *mănnĭskŏrnă* R. S. 305; *pĕlărĕ* Skald. 33; *pă̊lădĕ* (av *påla*) ib.; *sădelen* [2]) ib,; *vĭdare* Skald. 48; *vĭlade* Skald. 27, Parn. 174; *ădelmŏd* [3]) Skald. 87; *ăgare* Skald. 33. Parn. 175.

Summa 9 ex.

§ 12. Vi gå nu att vända om våra hittills vunna satser rörande Hofs kvantitetsteori för att därigenom vinna fasta utgångspunkter vid behandlingen av de hittils utelemnade svårtyddare orden:

Om Hof upptager en huvudtonig, icke slutljudande stavelse såsom lång, så tyder detta alltid på tvåspetsig fortis, alltså akc. 2 (exx. i grupperna a, b). (2)

Träffas uppgiften i Skald. så tyder den också på lång vokal. Ex. *förmak, vrēdgas* etc. Jfr. § 24. (3)

Betecknas en dylik stavelse som kort, så tyder detta i R. S. alltid på enspetsig fortis ock i Skald. på enspetsig fortis eller kort vokal. (4)

§ 13. Härmed lemna vi de kategorier av stavelser, inom hvilka språket känner två akcentformer, ock övergå till dem, i hvilka blott en sådan förekommer. Följande slag av stavelser ha i nsv. alltid enspetsig akcent:

1) **Betonade slutstavelser:** I dessa äro Hofs uppgifter i allmänhet korrekta med den under (1) angivna begränsningen. Emel-

---

[1]) Snarast att föra hit: vgm. *ō*, Weste även *ŏ*. [2]) Tvivelaktigt: vgm *à*, Weste *á*. [3]) Weste *ä'*. Jfr. nästa sida.

lertid återstår ännu en att göra, ty ... "den sielflydningen, som sluter ett ord, kan, enligt hwad ofwanförmält är, swårligen märkas till sin dryghet, och liknar mer en kort än en lång. Detta förhåller sig ock så i swänskan ..." R. S. 295, jfr. 406. Dylika vokaler angivas också i exemplen konsekvent som korta. Exempel torde vara överflödiga. Man finner således: att där Hof i betonad ultima ansätter lång stavelse kunna vi alltid sluta till lång vokal; samt där han ansätter kort stavelse, kunna vi sluta till kort vokal, om ej vokalen står i slutljud. (5)

I analogi härmed tyckes han anse den föregående vokalen i hiatus för kort "såsom *roa, friare, förnya* etc. hvaruti *ro, fri, ny* utan twifwel äro kårta" [1]). Skald. 91. Han jämför med latinska prosodien, vadan man ej får fullt klart för sig, om han menat, att dessa stavelsers bruk såsom långa är stridande mot svenska språklagar eller blott mot de efter klassiska mönster uppgjorda regler, som den av honom kritiserade Nicander uppställt. Emellertid kräver försiktigheten, att man ur materialet avsöndrar sådana ord, där hiatusförhållandena kunna ha varit bestämmande för hans kvantitetsuppfattning (5, b). Ex. *befrĭa* Skald. 27, Parn. 173; *phărĭsĕĕr* Skald. 88; *frĭare* Skald. 33, 48; *nўare* Skald. 33, Parn. 175 [2]).

Om på vokal slutande ord såsom första kompositionsled yttrar Hof sig icke. Det sagda torde emellertid visa, att man vid tolkningen av hans uppgifter i detta fall bör gå tillväga med försiktighet (5, c). Jfr nedan.

2) **Icke huvudtoniga stavelser**: Även här kunna Hofs uppgifter med de under (1) ock (5) givna reservationer tydas efter orden. Levis- ock levissimusstavelser äro i en mängd ord angivna som korta. Däremot förekomma uppgifter om vokallängd i en mängd fall, där vi ha att förutsätta semifortis, ock i själva värket har väl lång vokal icke förekommit i stavelser med lägre exspirationstryck än semifortis.

Vi kunna därför, när längd ansättes i icke huvudtonig stavelse, sluta till v o k a l l ä n g d o c k s e m i f o r t i s. (6)

Exempel i). Följande ha förut anförts:

ä'vlāde, āvskēd, bōkstāv, (dāgbōk), dȳrbār, fārlēd, fārvåg, fördēl, förkȫp, förmāk, gårdāg, hȫgmōd, kärlēk, lāgbōk, lērgrōp, līkstōd, mjȫlkār, ōrsāk, stōrlēk, tālrīk, vīnstēn, väglāg (från a), *spinnhūs, sprätthȫk* (från c), *ä'delmōd* (från h).

Härtill komma följande nya: *armōd* Skald. 88; *bönebōk* Skald. 27; *föremål* Skald. 33; *fö'retāl* Skald. 47; *göromål* Skald. 27; Parn. 174; *hélgedāg* Skald. 47; *hjónelāg* ib.; *huvudstād* Skald. 33, 119,

---

[1]) Endast *roa* är här beviskraftigt, jfr. nästa not.

[2]) Samtliga dessa ords tonstavelser skulle emellertid oberoende av hiatusförhållandena ha ansetts för korta. Det torde dock vara riktigast att icke upptaga dem bland de bevisande exemplen.

Parn. 175; *húsesӯn* Skald. 47; *juledāg* Skald. 33; *lä'ckcmāt* Skald. 27, 47, Parn. 174; *måkalōs* Skald. 47; *nådebrōd* Skald. 27, Parn. 174; *presterskāp* Skald. 48; *pålāde* Skald. 33; *sédolāg* Skald. 47; *skå'dobrōd* Skald. 33, 47; *skådospēl* Skald. 33, *skådespēl* Parn. 175; *syftemål* Skald. 47, 48; *véderlāg* Skald. 33, 47; *väderlēk* Skald. 33; *ägodēl* ib.

Summa 46 ex. Härtill kunna läggas 16 ord på *-hēt*, som anföras § 19, 3.

Samtliga här uppräknade ord (inklusive minst 7 av orden på *-het*) kunna med säkerhet antas ha haft akc. 2. I stavelse med svag semifortis är också, såvitt jag kunnat analysera mitt uttal, vokallängden tvivelaktig. Blott *ett* säkert exempel förekommer på, att dylik stavelse av Hof anges som lång nämligen *frēdāg* Skald. 40. I betraktande härav synes det, som skulle angivande av vokallängd i icke huvudtonig stavelse kunna anses som kriterium på icke blott semifortis utan på sannolikt stark semifortis. Jag tror mig därför berättigad att sluta, det en föregående tonstavelse sannolikt haft grav akcent. Samtliga hithörande exempel äro dock delvis tvetydiga med undantag av orden på *-het*.

§ 14. Några rätt beaktansvärda ehuru ofta oklara uppgifter om akcent finnas även hos Pfeif ss. 210 ff., varmed äro att jämföra Iserhielms anmärkningar ss. 86 ff. Sammanhanget är det, att Pfeif vill ange ett sätt att göra svenska språket användbart för de moderna vordna (jambiska ock) trokaiska [1]) värsslagen. För sådan värs lämpar sig i allmänhet vårt språk genom sin rytmiska akcentuering synnerligen väl, men nämda rytmiska akcentuering är icke i språket urgammal [2]) ock är icke heller i finsksvenskan så utbredd som i den egentliga svenskan [3]). Det är egentligen ord av typen 430 (420), som göra svårigheter vid bildandet av tvåstaviga värsfötter, under det typerna 040 eller 402 ock dylika äro mycket användbara. Den största svårigheten för Pfeif är sammansättningar börjande på: *af, an, bak, fram, från, hem, in, kring, med, mis, mot (emot), när, o, om, på, til, up, ut, wan* [4]). "Ita vox *lycka,* quamdiu sola est, quicquid in ullo verbo bonum et elegans inesse potest, habet. Addita vero præpositione *o* cum magnam partem decoris sui, tum accentum suum naturalem perdit, et locum in versibus, nisi male, habere nequit". Han önskar, att man kunde i strid mot bruket akcentuera *olýcka, påbö'rda* (s. 226 ff., s. 211 f.).

[1]) Faktiskt anger P. den moderna värsarten vara trokaisk, men redan en flyktig blick på tidens poetiska litteratur (t. ex. i Hansellis samling) visar, att den jambiska värsen har ett avgjort herravälde. Detta Pfeifs misstag har emellertid ingen betydelse för de behandlade akcentfrågorna.

[2]) Jfr. § 20 anm. 2.

[3]) Pipping i Nystavaren f. 1898 meddelar, att i finsksvenskan bitonen i *gossarne* vilar på penultima. Samma betoning åsyftas förmodligen av Strömborg (Språkl. s. 170) i *kyrkorna, gossarne.* Jfr. Kock Akc. I, 67. 129.

[4]) Den alfabetiska anordningen är införd vid avtryckningen.

Här torde det vara höjt över allt tvivel, att frågan är om akcenttypen 430. På alldeles samma sätt förstår jag hans ord: "*somliga* locum in poesi nunquam habere potest", det bör därför utbytas mot talspråksformen *somma*. "Eadem ratio est vocis *sådana* et *såna*" [1]). Dessa ords trestaviga former torde ha haft näst sista stavelsen starkare än den sista.

Fullt klart är också följande yttrande. "Tum quoqve vehementer operam eorum laudo, qvi accentum in fine ejusmodi verborum, qvalia sunt *ewighet, tålighet, stadighet, ärlighet, nykterhet, tapperhet* perfecte habere student, eo scilicet modo, ut ultima syllaba ejusdem fere ac antepenultima magnitudinis sit". Den åsyftade akcentueringen 4 × 3 är för bildande av tvåstaviga värsfötter bekväm, vartill enligt Pfeifs egen anmärkning kommer, att då bitonen är stark, orden kunna användas i rimslut. Vi få väl alltså sluta, att dessa ord kunnat ha ett uttal med svag biton. Liknande skäl har han haft att önska "ut *tienarena, wäktarena* antiquo more svecano diceretur" [2]). Åt samma håll syftar han, då han vill behålla *e* i *dagelig* o. dyl., ty "ea qvæ in eis verbis contractio fit, omnem iis in fine versuum standi facultatem adimit" [3]). Sist anförda ord förutsätta den iakttagelsen att *-lig* i *daglig* får svagare biton än i *dagelig* [4]). Analoga äro hans ord om *smittosam, smittsam* m. fl. samt om *båtnad, kostnad,* där *-nad* "accentu caret", etc., till vilka han vill skapa biformerna *båtonad, kostonad* [5]).

"Productio" är enligt Pfeifs terminologi det, som vi benämna metrisk akcentuering, ock såsom metrisk höjning kunna även svagt bitoniga stavelser tjäna. Då emellertid dessa icke lämpligen kunna tjäna som rimstavelser, ock då rimmet också är en sak, som i de behandlade kapitlen är föremål för Pfeifs omsorger, så får man icke av hans bestridande av möjligheten att "producera" en stavelse sluta till, att denna icke hade ens svag biton. Han utdömer rimmet *kärleken : den* men detta måste väl även vi göra, ehuru ett uttal med levis på *-en* i *kärleken* existerar. På grund därav måste vi låta det vara en öppen fråga, var bitonen låg i t. ex. *mandomen, kammaren, jägare* m. fl., vilka uppräknas såsom exempel på ord med obeqväm akcentuering. Jag skall blott upptaga några, som av särskilda skäl ha betydelse: "*Händerne, länderne, fötterne, rötterne* . . . aut in fine produci, aut æternum a poesi abesse debent [6])". I nutida finsksvenska ha "pluralformer sådana som *maskarna, gossarna* andra stavelsen ofta starkare än den tredje" [7]), ock det kan vara detta uttal Pfeif åsyftat. Pfeif önskar, att ultima i participier på *-ande* kunde "produceras", men detta anser Iserhielm orimligt. Hof har ett par uppgifter, som synas tyda på att dylika

[1]) S. 216 f. [2]) S. 224. [3]) S. 220. Jfr. nedan § 18, slutet.
[4]) Detta stämmer med förhållanden i nsv. (jfr. *vislig, visserligen*), samt med Törners uttalande, såvida han vill säga, att det kunde heta *timmeliga*, men blott *timliga*. [5]) S. 230. Sistnämda ord visa, att åtminstone i vissa fall rytmisk akcent förefanns i Pfeifs uttal. [6]) S. 223. [7]) Pipping anf. st.

ord värkligen hade levis på penultima. Här nämna vi även följande yttrande: "terminatione *else* nihil est ad poësin ineptius" [1]). Av sammanhanget skulle man kunna vilja sluta, att orsaken var en obekväm akcentuering. Det gemensamma för de här behandlade orden är, att penultima har positionslängd. Det vore ju ej otänkbart, att denna till någon tid kvarhållit levis på en annan stavelse än den sista.

Ett bland de minst oklara bland Pfeifs yttranden är följande: "si *ge* in voce *wärdige* produceretur etiam *ga* in *wärdigare* et *wärdigaste* longum foret. Hodie vero eæ voces omnes corripiuntur, inque poësi ob eam causam nunquam locum habere possunt" [2]). Jämför det ovan citerade yttrandet om *somliga*. Dessa tillsammans giva vid handen, att biton (levis eller semifortis) låg på *-ig-*, *-lig-*.

§ 15. Att prefixet *o* hade fortis i åtminstone några ord, bestyrkes även av Svedberg, som säger [3]): "Man moste achta, at *o* exclamationis icke settes för ordet *nådig*, *barmhertig*, *mild*, *tolmodig* och thylik ord. Ther kan snart en annar mening vtkomma, som löper emot then retta meningen, at thet blifwer *onådig*, *obarmhertig*, *omild* etc. enkannerligen om wichten och upphöijelsen är i *o* [4]). Ty mente jag mig icke hafwa så illa giordt, när jag andrade orden .... *Min ben förskreckte äro* i stellet för *Min ben äro förskreckte*. När så siunges och wichten ligger i *o*, som upphöijes, blifwer meningen hel annar än Davidz war at benen äro oförskreckte".

§ 16. Hos Aurivillius-Fryxell s. 25 f. finna vi för första gången fullt klart uttryckt den i svenskan gällande lagen om rytmisk akcentuering. Författaren säger: "Si adverterimus explorandi industriam, verendum erit, opinor, ne voces pleræque trisyllabæ, quæ dactylorum instar locantur svecanis in hexametris amphimacros [— ◡ —] potius exhibeant, quam dactylos. *Kärlighet*, *dagelig*, *svårligen*, *verldenes*, *älskaren* et his similia in vulgaribus nostris metris iambicis et trochaicis, etiam sequente vocali, pulcre sonant, nec producta ultima syllaba ullo modo obsunt delectationi ...; unde libentius nos quidem natura longam esse [ultimam] crederemus quam aut brevem aut ancipitem". Vi se lätt, att författaren framställer såsom faktiskt existerande just sådan akcentuering som Pfeif önskade. Han fortsätter: "Firmat hanc suspicionem, quod in vocibus polysyllabicis nostræ linguæ sive natura sive consvetudo mirum injunxisse videatur studium formandi ita et componendi vocabula, ut per alternas vices quasi tonus recurrat, longiorque mora breviorem continuo excipiat [4]). Dicimus *bĕhāg*, *bĕhāgă*, *bĕhāgĕlīg*, *bĕhāglĭghēt*, *ōbĕhāglĭghēt*, *ōbĕhāglĭghētĕr*, *ōbĕhāglĭghētĕrnă*". — Han bibehåller här den klassiska metrikens på kvantiteten grundade terminologi, men han har dock klart för sig, att svensk värs är byggd icke på kvantitet utan på akcent.

[1]) S. 229. [2]) S. 226. [3]) Schibboleth s. 22. [4]) Spärrat vid avtryckningen.

§ 17. Tillsist må här anföras ett yttrande av Ihre, som icke av Kock begagnats [1]). Ihre anger, så vitt jag förstår otvetydigt, akcentueringen *frómhet*, *frómheten*, *fromhétenes*. Kock söker förklaringen till den sistnämda formens avvikande betoning i dess egenskap av arkaism, vilket ju är ganska rimligt, men Ihres förklaring är också värd att beaktas. Ihre säger: "Orsaken till alt thetta är, att wårt språks art will föra alla mångstafwiga ord och läten till jambos eller trochæos, undantagandes att wid slutet ofta en dactylus lemnas".

Även Ihre har således observerat svenskans rytmiska akcentuering av ord ock andra "läten" (= takter). Han har även funnit denna princip bestämmande för huvudtonens plats. Sistnämda iakttagelse är märklig genom sin slående överensstämmelse med den av Kock ur Westes material abstraherade akcentueringsregel, enligt vilken det hetat: *ùtförlig* men *utfö'rligen*, *òlaglig* men *olágligen*; *làndshövding* men *landshö'vdinge* [2]).

Akcenten.

(Resultat.)

§ 18. Huvudtonens plats bestämmes i det hela efter samma regler som i vårt språk. Detta har redan visats av Kock, Akc. II, 280 ff., ock min framställning behöver därför här ej bli lång. Jag kan till en början erinra om de av Pfeif uppräknade prefixen, vilka "plerumque brevem faciunt eam syllabum qvæ naturâ longa esse deberet" såsom i *olycka* m. fl., varom ovan. Men han tillägger: "hæ enim præpositiones utramque sæpenumero syllabam longam faciunt, ut in *hemgången*, *uptåg*, *utgång*, *tiltaga*, *upskära*, *utbrista*, *pådrift*, *omwägder*" [3]). A priori kan detta betyda, antingen att de uppräknade orden ha huvudton fakultativt på första eller andra stavelsen, eller ock att båda stavelserna i dessa ord, i motsats mot förhållandet i en mängd andra formellt sammansatta [4]), för Pfeifs öra voro lika starkt betonade. För övrigt växlade akcenten i dialekterna. Särskilt intressant är Hofs upplysning Dial. 43, att "Uplandi, Gestricii et Helsingi" akcentuera: *Kyrkohérde*, *Jägmä'stare*, *påskdágenn*, *urwä'derr*, *högmä'ssa*, under det övriga "nationer" i komposita akcentuera första stavelsen. Notisen utgör en värdefull kommentar till de av Kock Akc. II, 302 ff. använda urkunderna. Växlande akcent omtalas även Skald. 32 ock R. S. 307. Oavsett de redan nämda anges växlande akcent i följande:

alfvarlig; *alldeles*; *allehanda*; *arbeta*; *barmhärtig*; *efterfölja*; *förmyndare*; *gudfruktig*; *gårdsfogde*; *högmodig*; *ingalunda*; *kapellan* (rspr. *-án*, västgötskan *kåp-*); *kreatur* (rspr. *ú*); *lekamen*; *meddela*; *óbarmhärtig* ock *obarmhä'rtig*; *oförsigtig*; *papper* (rspr. *é*); *rättfär-*

---

[1]) Jfr. Akc. II, 286. [2]) Se Kock, Akc. II, 224 f. [3]) S. 212.

[4]) Varibland en del av honom ganska tydligt karaktäriseras såsom havande stark semifortis.

dig; sedermera; tobak (rspr. *á*); *välgiärning; ändamålet* [1]). — Huvudtonen kvarstår för övrigt på en senare stavelse i följande, där den nu uteslutande eller fakultativt står på första:

ogudáktige R. S. 311 (Weste *á*); *obeskédelig* R. S. 422 (Weste *é*); *därméd* R. S. s. 284 (Weste *därméd*); *öfwerljúdt* Skald. 43 (Weste *ú* l. *ö'*). Om rätta uttalet av *wäktarena* o. dyl. former har han ingen bestämd mening, då de äro främmande för talspråket R. S. 422.

§ 19. Vad beträffar akcentformerna, så kunna vi med full trygghet sluta till, att Hofs språk hade tvänne slags fortis, enspetsig ock tvåspetsig. Den förra finna vi dels i sådana ordgrupper, som i vårt språk ha akc. 1, dels i sådana, som visserligen ha akc. 2, men på grund av närmaste stavelses tonlöshet likväl enspetsig fortis. Om de olika akcentsystemens musikaliska egenskaper lemnar Hof ingen upplysning, men redan Kellgren (vilken ju i likhet med Hof var västgöte) [2]) har härom meddelat det nödvändigaste, ock vi kunna alltså med trygghet påstå, att Hofs språk hade väsentligen samma akcentformer som vårt [3]). Vad beträffar ordförrådets fördelning på de olika formerna, så ha vi i exempelserierna a) ock b) (samt c)) exempel på de flesta ordgrupper, vilka nu ha akc. 2 ock i serierna d, e, f, g talrika representanter för vårt språks största grupper med akc. 1. Även de olika systemens frekvens torde ha varit i huvudsak densamma som i vårt språk. Akc. 2 var vanligare. R. S. 298.

Om akcentformerna i särskilda ord ock ordgrupper förtjänar följande att särskilt utvecklas.

1) Verbalformer på *-er* skulle ljudlagsenligt ha dels akc. 1 (äldre *-r̥*), dels akc. 2 (äldre *-er*). Denna växling finnes kvar hos Hof, ock den ursprungliga regeln är något bättre än i vårt språk bibehållen. Ex.

akc. 2: *hånder* (av *hända*) R. S. 296; *kläder* Skald. 33; *söker* R. S. 306; — akc. 1: *brister* R. S. 296; *dåger* R. S. 311; *leder* Parn. 175; *låser* R. S. 298, 306, Skald. 26, 33, Parn. 173 o. 175; *skänker* R. S. 296; *såger* Skald. 33; *tåger* ib., Parn. 175; *åger* Skald. 88.

Alla överensstämma med nuvarande vgm. utom *kläder* som nu heter *klär* [4]).

---

[1]) Direkt kunna vi med jälp av Westes uppgifter verificera tillvaron av växlande betoning i följande: *alldeles, arbeta* (men blott *arbétare*), *ingalunda, lekamen, tobak, välgerning*. Indirekt bestyrkes dubbelformernas tillvaro i några, där Weste anger en annan betoning än den enligt min erfarenhet numera i Västergötland rådande; sådana äro *alfvárlig, allahánda, gudfrúktig, obarmhértig*.

[2]) Anföres hos Kock, Akc. I, 210. — Det är väl troligt, att Kellgren mera fullständigt än de fleste inflyttade antagit huvudstadens uttal; men den musikaliska akcenten är som bekant det område, inom vilket barndomens vanor starkast hålla i sig.

[3] Jag åsyftar riksspråket (Stockholmsuttalet) sådant det av Kock beskrives, ock (den bildade) västgötskan, vilken, så vitt jag kan se, på denna punkt överensstämmer med stockholmskan.

[4]) Vgm. har i flere hithörande former antagit akc. 2 t. ex. *skriker*.

Liknande växling förekommer av samma skäl i substantivernas pluralformer. Ex.

akc. 2: *brīster* R. S. 296: *hēder* (av *hed*) R. S. 296; *lōner* R. S. 295, 298; *mārker* 'fält' R. S. 296; *sāker* R. S. 296, Skald. 33; *skiänker* R. S. 296. — akc. 1: *händer* R. S. 296; *kläder* Skald. 33; *mārker* 'libræ' R. S. 296; *ärter* kan ha både akc. 1 ock akc. 2. R. S. 300. Även här stämmer Hofs språk i det hela med nutida vgm. ock med fornspråket (obs. *kläder* har akc. 1 på grund av lån; med avseende på *ärter* jfr isl. *ertr* [1]).

3) Ord på *-het* ha akc. 2. ex. *flāthēt* Skald. 26; *frōmhēt* R. S. 298; *gōdhēt* R. S. 298, 311, Skald. 33, Parn. 175; *skönhet* Skald. 33; *snålhēt* Skald. 26; *svāghēt* Skald. 33; *vīshēt* Skald. 26, 40, Parn. 176. Härtill föras följande, som visa att *-het* hade (snarast stark) semifortis: *áktsamhēt* Skald. 33; *árghēt* Skald. 91; *dūmhēt* Skald. 26; *énighēt* Skald. 33; *frīhēt* Skald. 88; *hélighēt* Skald. 47; *sällhēt* Skald. 87; *snällhēt* Skald. 88; *överhēt* Skald. 47.

Frŏmhet i Skald. beror på den nämda förändringen i Hofs uppfattning av kvantiteten. Likaså *dūmhet* ock några andra. *Frĭhet* beror snarast på, att *fri-* som simplex enligt Hof hade kort vokal. *Frŏmheten(s)* vid sidan av *frōmhet* i R. S. kunde tyda på akc. 1; det kunde ock tyda på bitonens förflyttning till ultima [402], möjligen även på en betoning [040] [2], men intetdera synes rätt troligt, vadan uppgiften torde få lemnas åt sitt värde.

4) Av veckodagarnas namn förekomma blott *frēdāg* Skald. 40 med akc. 1, samt *lördāg* Skald. 26 med akc. 2. Motsatsen synes påfallande, men finnes enl. Lindgren [3]) i Västerbotten. I äldre vgm. torde den också få förutsättas på andra grunder än Hofs uppgift. Målets *ω* i *lωda* förutsätter äldre **laughurdágher*, som närmast torde ge **lὼda*; dess *frédda* förutsätter genom vokalförkortningen gammal enspetsig fortis (akc. 1). Båda ha hos Weste växlande akcent. Regnér anger *sö'ndag* men *sö'ndagen*.

5) *Herren* uttalas dels *hèrren*, då det betyder Gud, dels *hérren*, då det betyder nsv. *herrn* R. S. 296. Samma uttal anger Weste samt Gadd för Östra härad i Småland.

6) *Genom* har hos Weste växl. akcent. Hof upptar Skald. 40 *gĕnŏm* = *[é]*, men har strukit det. Exemplet var väl just på grund av det växlande uttalet såsom sådant olämpligt.

7) R. S. 311 upptas *sāmma* alltså *à*. Nu i vgm. *á* såsom väl rätt allmänt; formen med *á* är egentligen hemmahörande i *densámma*. Weste har växlande akcent.

---

[1]) R. S. 300, där *ärter* omnämnes, är intet fullgott bevisställe, då där omedelbart förut nämnes om *te(c)ken* såsom havande olika kvantitet (här värkligen betecknande kvantitet). Men då jag saknar alla skäl att supponera en form *ārter*, så synes det ovan gjorda antagandet befogat, trots den inkonsekvens, som Hof enligt det samma inom en rad skulle ha begått.

[2]) Med den uppfattning av Ihres yttrande om *fromhétenes*, som jag ovan framställt, försvinner perallelismen mellan Hofs ock Ihres yttranden.

[3]) Sv. Landsm. XII, 1 s. 40.

8) Vokalslutande ord anses av Hof korta. Långa kunna dock "i gement tal" *ja, så* vara "för ro skull eller till någon sindrifts utryckande" R. S. 295. Detta 'långa" uttal är väl det cirkumflekterade uttal, som vgm. ofta använder (cirkumflex = akc. 2 på en stavelse).

9) Uttalet *[ånsikte]* synes förutsättas av *ånsikte* R. S. 305. Weste har *[à]*. Flyttning av bitonen [402] är svårt att antaga. Samma svårigheter erbjuder *uppteckningarne* ib. [1])

10) Osäkra äro även följande: *bìläger* Skald. 33; *bìträde* ib. ock Parn. 175; *òlåga* Skald. 33; *påföra* Skald. 48; *sådan* Skald. 40; *så'ledes* Skald. 27, 33. Parn. 175; *bòlag* Skald. 26, Parn. 173; *bylag* Skald. 26; *ò'mak* Skald. 40; *òråd* ib.; *på'ade* Skald. 33. Akc. 1 ha vi väl haft i *sådan, således,* ehuru även här som med säkerhet i en del av de övriga Hof kunde ha påvärkats av sin doktrin, att *så* såsom slutande på vokal utgjorde en kort stavelse. I *bìträde, bìläger, òlåga* tyder ansättandet av kort vokal i bitonsstavelsen i viss mån på (svag semifortis ock) akc. 1, men däremot berättiga *ò'mak, ò'råd, på'lade* till en alldeles motsatt slutsats. Att antaga uttalet *biträ'de, bilä'ger, olå'ga* är omöjligt, motsatsen anges tydligt. *Bòlag, bylag* kunna däremot ha haft huvudton på ultima, men detta antagande är jag ur stånd att verificera. Samtliga här ifrågavarande ord akcentueras av Weste såsom i nsv. Något säkert resultat står alltså ej att vinna. Jfr. § 13, sats (5, c).

11) Efter denna genomgång av materialet återstå som oförklarliga blott följande två ord: *soldàten* Skald. 27, 42, Parn. 174; (akc. 2 är här otänkbar); *skàparens* Skald. 88 (man borde här vänta levis på ultima ock enspetsig fortis [2]), så mycket mer som vi ha detta styrkt i *ågare*). En inadvertens är, att R. S. 305 "tonen" i *utleta* säges ligga på "den långa stafwelsen". Ha vi **ùtleta* [430], så ha vi två långa stavelser; ha vi **utléta* [040], så ha vi enligt Hofs vanliga uppfattning ingen, åtminstone ingen betonad; ett **utlèta* är svårt att antaga.

Anmärkning. I satsen *kaka söker maka* ha alla orden "lång" penultima d. v. s. akc. 2. Det finska uttalet uppges göra dessa stavelser "korta"; d. v. s. för Hofs öra sammanföll finsk-svenskans akcentuering med rikssvenskans akc. 1.

§ 20. Se vi åter på biakcenterna, så finna vi, att dessa icke direkt av Hof iakttagits. Man kan dock hos honom sluta till tillvaron av semifortis i sådana ord som dem, varpå exempel anföras i gruppen i) (§ 13, 2). Semifortis låter sig ock uppvisa genom användande av Pfeifs ock C. Aurivillii(-Fryxells) uppgifter.

Slutligen kunna vi i vissa fall med jälp av sats (4) bestämma läget av bitonen sålunda: då en stavelse, om vilken vi med säkerhet kunna antaga, att den haft grav akcent, anges som kort, vilar

---

[1]) Jfr. § 20, sats (4, b). [2]) Se föregående not.

bitonen på en annan stavelse än den närmast följande, i andra fall betecknas gravis-stavelse som lång (4, b).

Exempelgruppen b) visar oss därvid, att språket redan nu i flere ordgrupper genomfört flyttningen av "levis" mot ordets slut. Detta bekräftas även av Aurivillius-Fryxell (t. ex. *ålskarēn*). Flyttningen av levis är förövrigt blott en yttring av språkets tendens för rytmisk akcentuering, vilken av författaren till ifrågavarande disputation iakttagits, ock av hvilken den av Bergklint iakttagna svagaste bitonen (levissimus) på ultima i *pennknivarne, knivsmederna* blott är en annan yttring [1].

Emellertid torde nämda akcentueringsprincip icke ha varit så genomförd som i vårt språk. Hof anger Skald. 88: *mȳsande, lēvande, rāsande*. Dessa förutsätta biton på penultima; ock man kan måhända här böra beakta Iserhielms ord, enligt vilka det var omöjligt att "pruducera" (= metriskt akcentuera) ultima i dylika ord. Jämför ovan om Pfeif ock hans akcentuering (s. 230 f.).

En särskild ställning intaga orden på *-ig* (ock *-lig*). I vissa fall åtminstone tyckas de ha haft semifortis (enligt Törner till ock med fortis) på avledningsändelsen. Enligt Pfeif tyckas de ha haft åtminstone levis på densamma i sådana fall, där denna akcent enligt nysvenska betoningslagar skulle vila på en följande stavelse (*somliga, värdigare*). Hos Hof finna vi följande hithörande uppgifter: *fārlīg* Skald. 26; *gúdelīg* Skald. 47; *ljúflīg* Skald. 88; *årlīg* Skald. 26; *nȳ'līgen* Skald. 33, 48; *trō'ligen* ib.; *tå'liga* Skald. 48. Dessa tyda på att *-lig* har semifortis, då det står i ultima, men fått uppgifva bitonen då en följande stavelse tillkommit [2]. En sådan akcentuering antyder även C. Aurivillius i *svårligēn*. Jfr. nsv. *kärlek* [43], men *kärleken* [402].

Så mycket märkligare är det då, att Hof tyckes vilja ange, att bitonen (d. v. s. närmast vokallängden) bibehålles av stavelsen *-ig, -lig* då *-het* tillägges, d. v. s. i ord på *-lighet* uppges båda de sista stavelserna vara långa. Exemplen äro: *däjlīghēt* Skald. 88; *årlīghēt* Skald. 27, Parn. 173; *helīghēt* Skald. 48 [3]. I sammanhang härmed böra bedömas: *fattīgdom* Skald. 27, Parn. 174; *oåtspord* Skald. 27; *vårdslöshēt* ib.; *oāvgjord* Skald. 27, Parn. 174; *oförtänkt* ib., Parn. 173; *förmånlīg* Skald. 27, Parn. 173.

Vad särskilt beträffar ordet *årlīghēt*, så tyckes bitonens läge på penultima styrkas icke blott av, att den själv tecknats som lång utan även därav, att tonstavelsen så tecknats. Detsamma gäller *förmånlīg, vårdslöshēt*. Då bitonen ligger på en senare stavelse,

---

[1]) Anföres hos Kock, Akc. II, 283.

[2]) Jfr. Kock (efter Törner) Akc. II, 317. f. — Att Hof uppfattade *i* i *-ig, -lig* som långt framgår även av skrivsättet i Dial. (enkelt *g*) t. ex. *hastig* Dial. art. Brå, *motvillig* ib. art. Butter. Jfr. § 28.

[3]) Ordet står i en uppräkning av daktyliska ord, i vilka "endera eller bägge" de icke huvudtoniga stavelserna äro långa. Intet av de övriga *(syftemål, presterskap)* kan åsyftas med orden "bägge långa".

får ju tonstavelsen enspetsig fortis ock denna uppfattades ju av Hof som vokalkorthet. Men det resultat vartill vi på detta sätt komma är i högsta grad osannolikt. En fortis- ock 2 semifortis-stavelser i omedelbar följd, är något mot rytmisk akcentuering bestämt stridande. Vi se ju ock, att *tåliga, troligen, nyligen* i Hofs språk flyttat bitonen på ultima. C. Aurivillius anger också följande betoning i hithörande ord: *skīckelighēt* (s. 22); *bīllighētens, behāglighēt* där längdstrecket uttrycker relativ exspirationsstyrka. Troligen har Hofs tankegång varit följande: *ārlīg* utgör två långa stavelser; *-hēt* är en lång stavelse. Lägger man samman *ärlig* ock *-het*, så får man alltså tre långa stavelser. En del av de övriga kunna möjligen bedömas annorlunda. Så kan *oåtspord* möjligen ha haft semifortis på penultima eller ock kunde det ha betonats *oå'tspord*, liksom *förmånlīg* kunde representera ett uttal **förmå'nlig* [1]).

Anm. 1. Även Hof (liksom redan Arvidi) har märkt regeln, att i värs tonlösa stavelser kunna få metrisk akcent, då de stå omgivna av andra tonlösa, men han har ej uppfattat, att detta är grundat på en i talet rådande princip, ock icke heller i poëtiken konsekvent tillämpat sin sats. Skald. 122 m. fl. st.

En annan viktig punkt i läran om semifortis i Hofs språk är, att denna akcent tyckes ha kunnat vila även på förtoniga stavelser, vilka väl i vårt språk äro givet oakcentuerade. Fallen äro: *bākō'm; därhō's, därtī'll, därvī'd; förmå', förstå', försvä'r, förtä'l, förtrē't; värō'm,* alla Skald. 39. Härtill föra vi följande från Skald. 26, ehuru vi beträffande dem sakna uppgift om huvudtonens plats: *försök, förnäm, förstår* (jfr. ovan), *värtīl* (jfr. ovan *väróm* samt *varáv* Skald. 30), troligen även *förläg* Skald. 33 [2]).

Vidare ha vi juxtapositionen *nōg ä'f* Skald. 26, 39, samt tillsist *förgift* R. S. 311. Då lång vokal väl knappast får förutsättas i svagtoniga stavelser, få vi väl antaga, att de anförda orden haft akcentueringen 34, en form som av Lindgren uppvisats från Västerbotten [3]) ock postulerats som mellanled i utvecklingen *bakóm* >

[1]) Såsom en i viss mån belysande parallel må anföras följande yttranden av Regnér (Vitterhetsnöjen I). Å ena sidan säger han s. 268: "Sammansatta ord hafva begge accenterne [varmed han syftar på huvudton ock biton jfr. Kock, Akc. II, 36] ... Äro äfven beståndsdelarne sammansatta ändrar det ej regeln eller ökar accenternas antal". Däremot finna vi i uppräkningen av värsfötter s. 274 följande: "Molossus: (— — —) *jemlikhet, vänskapsmål, sällhetsdrift, samfundsdygd, overksam, ofelbar, sällskapslik, trohetsfull, fördomsfri* . . . Efter tredje regeln i läran om ljudvigten [den nyss avtryckta] hafva de här anförda trestafviga orden ej mer än två märkliga toner; men den tredje och svagare blir dels genom rhytmiska läget [?] dels genom stafbyggnaden så förstärkt, att ordet utgör en temligen riktig molossisk meter". [2]) Weste anger *värkúnna sig*.

[3]) Sv. Landsm. XII, 1 s. 52 ex. *rabárberrot, midsómmardag*. I rspr. torde numera bitonig upptaktsstavelse icke förekomma omedelbart före tonstavelsen (om vi bortse från den metriska betoningen i värser sådana som: *Pingst hänryckningens dag* etc.).

bàkom [1]). Att det vid sidan därav funnits en akcentuering 04 framgår av t. ex. *ŭtí, ĕhó, ĭhop* Skald. 39, där etymologiskt lång vokal förkortats i den förtoniga ställningen [2]).

Anm. 2. ”Den svenska metriken saknar ännu sin historia”. I regel har man väl hittills sökt de drivande krafterna i dess utveckling huvudsakligen (att icke säga uteslutande) inom literaturhistorien, d. v. s. i det mer eller mindre fullständiga efterbildandet av den ena eller andra, bättre eller sämre utländska förebilden. Vad vi här på flere ställen haft att anföra om den rytmiska akcentfördelningens utvecklingshistoria ger oss anledning erinra om, hurusom denna för vår värsifikation fundamentala princip i knittelns första dagar knappast existerade. Att orden *talade, kallade* haft den orytmiska akcentueringen [420] ock detta ännu på den tid då apokopen egde rum (enligt min undersökning [3]) cirka 1400) är väl bekant. Att den i mycket gammal särspråklig tid genomförda synkopen i *præstom(e)nom, hæstar(e)nir* också förutsätter en för vårt språk främmande akcentfördelning är också klart. Men det synes, som hade motsatsen varit ännu mer genomgående, än dessa exempel utvisa. Apokoperingslagen synes förutsätta, att ord med semifortis på penultima haft en starkare akcent på ultima än ord med blott levis. Alltså respektive [431, 420], ty eljes blir oförklarligt varför *kallade* apokoperats men icke *kallande* [4]). I stället för att undertrycka svagtoniga stavelser, då de stå i närheten av tonstavelsen, synes alltså det äldre språket ha gynnat ett gradvis fortgående avtagande i ljudstyrka. — Såsom det äldsta beviset på tillvaron av rytmisk akcentfördelning betraktar jag den av Noreen P. Grundr. I, 481 omnämda synkoperingslagen (*Kadh(e)rin, abb(a)dissa* etc.), som genomfördes redan i den yngre fornsvenskan.

§ 21. Vad beträffar satsbetoningen ha vi föga att meddela av intresse. Den enda utförligare behandling av hithörande frågor, vi ega från 1700-talet är hos Svedberg, men hans exempel äro samtliga avsedda att belysa den logiska akcentueringen, ock några avvikelser från vårt språk äro på detta område knappast att vänta. Detsamma gäller i huvudsak Hofs exempel, bland vilka vi dock finna: *där träffades icke en menniska icke ett djur* med den logiskt berättigade betoningen på *en, ett* ännu bibehållen. Han anger även akcentueringen *stor sák, godt rå'd* Skald. 30. I dessa fraser har jag i mitt uttal båda orden lika akcentuerade.

Något mera överraskande är det måhända, att vi äro i tillfälle följa den musikaliska satsbetoningen så pass långt tillbaka som till 1650. Pourel säger nämligen: ”The Swenske och Tyske skola och märkia, att then långsamma och distincta pronunciatio, som uthi therass tungomåhl mächta well tiänar, iempte thett

[1]) Anf. arb. s. 39. [2]) Om biakcenten i *tröskål* ock liknande se § 28.
[3]) Sv. Landsm. XIII, 3 s. 21 m. fl. st.
[4]) Att positionslång penultima haft stark biton tyckes framgå av förhållanden i den isländska metriken. Jfr. även ovan.

the rösten uthi endan på meeningen någhet litet fälla och sänckia, icke sigh så lämpar, och så wäl faller uthi thetta tungomål." Genom de av mig spärrade orden vill han tydligen ange den karakteristiska intonationen i svenska ock tyska påståendesatser. Det övriga tyckes tyda på, att franskan skulle haft ett hastigare tempo än de germanska språken.

Kvantiteten.

(Resultat.)

§ 22. Huvudregeln för kvantiteten i tonstavelser var utan tvivel densamma i Hofs språk som i vårt: lång vokal före kort konsonant, kort vokal före lång konsonant, tendens till vokalkorthet framför konsonantgrupp. Vad särskilt beträffar det sistnämda förhållandet skola vi blott anföra exemplen på sådana grupper, framför vilka under språkets utveckling förlängning inträtt, på det man åtminstone må ha en terminus ad quem för bestämmandet av tiden för den ånyo inträdda förkortningen framför dessa grupper: *ărm* R. S. 295; *bănd* Skald. 21, *brĭst* R. S. 292; *făst* R. S. 311; *lănd* R. S. 295, *lĭnd* ib., *lĭst* Skald. 21; *ŏnd* R. S. 295; däremot ha vi *pūst* enl. C. Aurivillius ock Ljungberg.

§ 23. En särskild behandling kräva orden på *rd, (rl, rn, rs, rt)*, emedan det, såsom jag ovan sökt visa, icke kan anses fullt utredt, i vilken mån vi här hade konsonantgrupp eller enhetlig supradental. Det finnes värkligen flere omständigheter som tyda på, att åtminstone gruppen *rd* var likställd med t. ex. *-nd*. Så anges R. S. 311 *löfŏrd [= lå'vω̆rd]*, där *ŏ* ej kan förstås på mer än ett sätt. Fullt tydligt anges även Skald. 21 *bord, bords* såsom havande kort vokal [1]). Å andra sidan uppges vokalen vara lång i *barn, garn, qwarn, horn, hörn* Anm. 69. Lika oförtydbart anger Heldmann Schw. Gramm. s. 22 f. kort vokal i *lärd, lärde*, men lång i *barn, barnen, garn, garnet, flarn, biörn, jern*. Således alltjämt k rt vokal före *-rd*. [2]) Hit för jag då med trygghet ännu ett yttrande av Hof. R. S. 212 vill han uppställa den regeln, att det korta *[ŏ]* skulle tecknas med *o*, det långa med *å*. "Dock är härwid den swårigheten, att på det sättet skulle *hon, ord, ond, jord, bordet* och en stor hop andre läsas ej med rent *o [ω]* som de wärkeligen hafwa, utan med *ò* (eller *oh*)" *[= ō]*. Jag kan ej förstå Hofs uppräkning på mer än ett sätt: han vill uppräkna ord med *o*-typen i

---

[1]) Möjligen ha vi Skald. 27 att läsa *oafgjŏrd, oåtspŏrd*.

[2]) Däremot uppges *vārdslöshet* Skald. 27, Parn. 173. Följande synas mig icke beviskraftiga, då de kunna vara påvärkade av analogier: *färlig* Skald. 26; *klārna* ib.; *kärlek* Skald. 26, 33, 91, Parn. 175 ock 176 (Weste *rr*); *lārdom* Skald. 26, Parn. 173; *lōrdag* Skald. 26 (Weste *rr*); *klārt* Skald. 23 *stōrt* R. S. 297, Skald. 23, Anm. 69; *kārt* R. S. 295, 297; *ōrsak* Skald. 33, Parn. 175 (även i nsv. oregelbundet); *ärlig(het)* Skald. 26, 27, Parn. 173 (jfr. Westes uttalande); *stōrlek* Skald. 26; *vārsam* Skald. 26, Parn. 173. — Ordet *knorla* skrives i Dial. 1 gg med *r*, 1 gg med *rr*.

”kort” stavelse, vilka ju enligt den nämda uttals- ock skrivregeln skulle ha *[ô-]*ljud, ock han finner därvid *ord* ock *ond* analoga.

Anm. 1. Även hos Weste finnes åtskilligt som tyder på, att han haft kort vokal framför *rd* ock delvis andra grupper av *r* + dental. Då min bearbetning av Westes uppgifter måste föregås av en undersökning av de principer han följt vid meddelande av ljudtranskriptioner, anser jag det vara bäst att anvisa den en plats i en särskild exkurs. — Redan här kan jag emellertid påpeka det intima sammanhanget mellan denna fråga ock frågan om supradentalbildningen. Hade vi värkligen på Hofs ock Westes tid kort *ŏ* i *ord*, så kunde vi knappast ha *~d*, ty att *ŏ* skulle förlängas framför *~d*, då det kvarstår framför andra enkla konsonanter är otroligt; antagandet av vokalförlängning i yngsta nsv. i detta ord synes med nödvändighet föra till antagandet av en därmed samtidig supradentalbildning [1]).

Anm. 2. Den för nsv. gällande regeln, att vokal är lång framför *rd, rl, rn*, men än kort ock än lång framför *rt* återfinnes hos en av 1700-talets grammatici, nämligen Ljungberg (s. 3 f.).

§ 24. I några enstaka behåller Hofs språk vokallängden på grund av association, där nsv. har förkortning (alltid eller fakultativt) ex.: *bōkstāf* Skald. 33 [2]); *dāgs* Skald. 23; *hāfs* ’maris’ ib.; *hȫgt* ib.; *kȫpman* Skald. 26; *vrēdgas* ib. Däremot har han *grofft* Dial. art. Brösswäw (Ljungberg vill här ha lång vokal).

§ 25. Framför *-m*, där nsv. rspr. har förkortat alla vokaler utom *a*, ha vissa dialekter (t. ex. i Roslagen) ännu lång vokal. Detta uttal har påvärkat. grammatici, se Noreen Col. Ordesk. s. XX. Hof har följande hithörande uppgifter: *brām, brämm* Dial. 97, *dōm, dŏm* R. S. 300; *efterdȫme* Skald. 88; *frŏm* R. S. 298; *frŏmhet* Skald. 26; *ima, imm* Dial. 161; *krām, krăm* R. S. 300; *lām* (adj.) Skald. 17; *lămm* (subst.) Skald. 18; *sammansömadd* (uppsv.) Dial. art. Smokk; *strima* (d:o) Dial. art. Gåra; *ungdŏm* Skald. 88. — Tvivelsutan är det just den nämda dialektiska fördelningen, som här blickar igenom. Om de R. S. 300 anförda anmärkes: ”efter olika talart och wana”.

§ 27. Slutligen anmärka vi följande kvantitetsförhållanden i enstaka ord: *strek* Dial. art. Ghläa; *wäderstrekett* Dial. art. Fhlöjt; *rödsott* Dial. 307; *giess (giwess)* Dial. art. Juhlaltare; *slåss inn* (pres.) Dial. art. Bhläjde; *räckna* [3]) flerst. i text. ex. R. S. 428; *wännligt* Dial. 134; *ifrånn* Dial. art. Ättendar. Pres. av *skola* heter blott *skăll* (hos Col. även *skāl*) R. S. 325, Skald. 18; pres. av *vilja vĭl* R. S. 295.

Växlande kvantitet ha: *bar* R. S. 300 (*ā* normalform Dial. 87); *begrep* ib.; *bek* ib. (*ē* västgötskt, Dial. 88); *bätta* ock *betta*

---

[1]) Hof avstavar enligt Anm. 62 ”*bor-den* efter uttalet”. Denna avstavning förtjänar påpekas, då Hofs uppfattning av stavelse-begreppet i allmänhet visar sig vara riktig. [2]) Weste har *bōkstaf* = stav av bokträ, men *bŏkstaf* = littera. [3]) Så vgm.

jämte *beta(e)* Dial. 89; *bettul, betål* Dial. 89; *bråkk, bråk* Dial. art. Sqwahl; *dän, dänn* 'därifrån' Dial. 109; *dör* R. S. 300, 388 (jfr. *dörpåst, dörträ* Dial. 67); *fläkka, fhläka* (*hl* = l) Dial. 119; *förr än* (i två ord) ock *förän* (i ett ord) bägge i tal R. S. 361; *hän, hänn* Dial. 155; *mil* R. S. 300, 388; *märr, mär* Dial. 202; *rak* R. S. 300; *rät* ib.; *skep* R. S. 300, 388 (*ĕ* föredrages Dial. 40) "*slöderr* ällerr *slödderr*" Dial. 261; *stanna, stana* (jämte *stadna*) R. S. 345, Dial. art. Herta sig; *stätta, stäta, kliwstätta* Dial. 281; *säta, sätta* [1]) 'lyda' Dial. 287; *teken* R. S. 300; *ten* 'stannum' ib.; *titell, tittell* Dial. 302; *wette* (uppl.), *hwete* (västg.) Dial. 65; *wetta, weta* flerst.[2]); *väl* [3]) R. S. 300, Anm. 35; *öpenn* Dial. art. Fhlaenn, *öppning* Dial. art. Winnhôhl. — Om *gack, statt* se § 36.

§ 28. Såsom ovan antytts skriver Hof i Dial. dubbelkonsonant i slutet av svagtonig slutstavelse, ock detta med en konsekvens, som gör att undantagen förtjäna särskilt beaktande. Sådana undantag äro *axål* Dial. 65, men *axåll* ib. 86, 111; formerna på *-el, ul* skrivas däremot alltid med - *ll*; *bettul, betål* Dial. 89; *tröskål* Dial. 65, *tröskål, tröskgål* ib. 299 (men *-ell*), på samma sätt *tåtål, tåtell* Dial. art. Hwen. Det synes ganska troligt, att den ovanliga ändelsen *-ål* kunde dialektiskt få semifortis ock lång vokal såsom i nsv. *-og* i *älskog, idog*. *Axål* är ej fullt beviskraftigt på grund av dubbelformerna; men å andra sidan tyckes skrivningen *tråskgål* nästan tyda på, att Hof uppfattat ordet såsom sammansatt med *gål, gård*, vartill en betoning med semifortis ("formell sammansättning") har kunnat bidraga. Av stor vikt för frågans bedömande är, att former med långvokalisk ock starkt bitonig ultima av flere hithörande ord faktiskt förekomma. Sådana former anföras från nordskandinaviskt område av Lindgren [3]) i orden: *aksel, skakel, åtel, *jättul* (jätte) — samt från Uppland av Schagerström [4]) — i orden *aksel, tröskel*.

Anmärkning. En annan fråga är, huru det här åsyftade uttalet skall förklaras. Enklast vore att föra orden tillsammans med de av Kock, Akc. II, 199 ff. behandlade orden, i vilka en ursprungligen svagtonig avledningsändelse genom isolering kommit att uppfattas som en sammansättningsled. Lindgren (anf. st.) ock Wadstein [5]) vilja dock göra troligt, att bitonen är ett gammalt arv, vilket man ock, bland annat på de av Kock i en mot Wadstein riktad skrift [6]) anförda metodiska grunder, bör antaga, tilldess motsatsen gjorts trolig. Emellertid anser jag mig böra urgera, att ingendera av dessa forskare givit någon plausibel förklaring på vokallängden. Lindgren tyckes vilja antaga ljudlagsenlig förläng-

---

[1]) Vgm. *sätta* (lyda), *säta* (sätta).

[2]) Alltid i texten *wetta*; *weta* tillåtligt enl. Dial. 314. Att den senare formen i Dial. skulle ha angivits som normalform, tror jag vara ett missförstånd av Hellquist, Ark. IV, 296.

[3]) Sv. Landsm. XII, 1 s. 19. [4]) Sv. Landsm. X, 1 ss. 7, 83; jfr. Bergman, Sv. Landsm. XII, 6 s. 4. [5]) Sv. Landsm. XIII, 5 s. 34. [6]) Ark. X, 326.

ning, men den behövliga ljudlagen har icke uppvisats, ock den blir osannolik genom sin motsats till den däremot fullt säkra övergången lång vokal + kort konsonant > kort vokal + lång konsonant just i den här ifrågavarande kategorien av stavelser [1]).

Exkurs II.

Om vokalkvantiteten framför *rd, rl, rn* [2]) samt om dessa konsonantgruppers uttal i Westes språk.

Söker man den huvudprincip, enligt vilken Weste bestämt, vilka ord han i sitt lexikon skall förse med uttalsbeteckning, så finner man lätt, att det egentligen är undantagen från de inledningsvis meddelade uttalsreglerna, som han på detta sätt utvisar. Upplysande är hans förfarande med de båda *o*-ljuden. Han uppställer som allmän regel, att långt *o* är slutet, kort *o* öppet. I sådana fall, där längden hos *o* är given (i öppen stavelse samt framför enkel konsonant) får man också söka efter transskriptioner. Jag har bland 75 uppslagna [3]) stamord funnit blott 2 betecknade nämligen *hof* ock *logc,* i vilka syftet tydligen varit att skilja lika skrivna ord med olika uttal. I överensstämmelse härmed har han för regel att ej transskribera (varken med avseende på kvalitet eller kvantitet) sådana ord som enligt nsv. kvantitetslagar ha kort ock således öppet *o*. Bland 50 på måfå tagna exempel har jag blott funnit följande undantag från denna regel: *polsk* "öp. ŏ", W. har känt sammanhanget med *[pôl·ən]; skolka* "öp. ŏ" (jfr. *skωla*) samt det ovanliga namnet *Volfram.*

Gå vi åter till orden med långt *[o]* eller *[å]* för skriftens *o*-typ, så finna vi regelbundet transskription av kvaliteten, men ej av kvantiteten; sålunda säges "öp. *o*" l. "*å*". Blott i *molna* ock *diplom* säges "öp. *ō*" d. v. s. även med kvantiteten betecknad, i det förra på grund av de två konsonanterna, i det senare mot

[1]) Jag begagnar tillfället att i detta sammanhang göra en anmärkning mot Kocks Ark. IV, 94 alternativt uttalade förmodan, att de långa ändelsevokalerna i de nordiska fornspråken eventuellt skulle bero på sekundär förlängning. Kock har sedan ib. 158 f. delvis (men också endast delvis) återkallat sin åsikt, varemot denna ånyo upptagits av Bugge Ark. VIII s. 19. För min del finner jag det a priori ganska osannolikt, att språket skulle ha värkställt vokalförlängning i bitonig stavelse under en tid, då huvudtoniga korta stavelser bibehöllos. Ett sådant antagande får knappast göras utan bättre bevis än de hittills presterade.

[2]) Kvantitetsförhållandena framför *rt, rs* torde i det hela ha varit desamma som nu ock ge därför ingen ledning för bestämmandet av supradentalbildningens kronologi. Jag har därför på detta område icke samlat statistiskt material.

[3]) Tack vare Lyttkens-Wulffs utmärkta ordlistor har materialsamlandet för denna exkurs varit en lätt sak; utan dem hade det blivit ett ytterst betungande arbete. Ord som icke förekomma hos Lyttkens-Wulff upptagas blott då jag tillfälligtvis fått ögonen på dem hos Weste.

regeln (eller rättare utöver regeln) [1]. De av mig funna exemplen på regeln äro till antalet 34. Mot regeln strida åtminstone skenbart följande: *trop, turkos, uppskof*, av vilka det sistnämda avgjort haft *[ô]*, då det även skrives med *å* (på särskild artikel, jfr. även *mellanskåf*); *matador* tordo däremot ha haft *[ω]*, då Dalin rimmar *matador : gror* [2]; *moln* ock *dold* ha väl haft kort vokal. De kvarstående undantagen äro för få, för att häva den förövrigt i inledningen uttalade regeln, att ord med långt *[ô]* skola förses med uttalsbeteckning.

I ord med kort *ω* betecknas genom transskription kvaliteten "sl. *o*", då kvantiteten kan bestämmas enligt vanliga regler ex. *ost, blomma* (summa 29 exx. antecknade). Både kvalitet ock kvantitet betecknas i ord sådana som: *bom* (med långt enkelskrivet *m*, 12 exx.); *gods* (jfr. *gōd*); *moster* (jfr. *mōr*); samt, såvitt jag ser omotiverat, i *morsk*. Transskription saknas anmärkningsvärt i *hon* (där vokalen lika väl som i *min* kan ha bibehållit ursprunglig längd) samt i *socken* (varav uttal med *[ô]* ännu i dag kan höras).

I allmänhet visar sig alltså "sl. *o*" betyda kort *ω*, men "öp. *o*" långt *[ô]*.

Samma regel iakttages med avseende på kort slutet *e*. Det betecknas till kvaliteten men ej till kvantiteten, så snart den senare kan bestämmas efter vanliga regler (ex. *hemlig, spett* inalles 40 antecknade). Undantagen äro dock här flere ock ej endast av etymologiska skäl berättigade såsom *ledsen* (jfr. *lēd*) utan även t. ex. *eld*, där "sl. *ĕ*" synes i onödan ge kvantitetsbestämning.

All uttalsbeteckning saknas i *vredga* (Hof *ē*), *grep* (subst.) (Hof *ē* ock *ĕ*).

Efter dessa preliminärer kunna vi övergå till orden med *rd*. Direkt kvantitetsbeteckning finnes blott i följande: *särdeles* "l[äs] *särrdeles*", *lördag* "l. *rr*", *värde* 'valeur' (jfr. nedan) "*ä* kårt", *Dordi* (bif. t. *Dōra*) "öp. *ŏ*", *svärdotter* "*ä* kårt"; å andra sidan: *värde* (av *värja*) "*ä* långt", *snärde* (av *snärja*) "långt *ä*", *fordon* "sl. *ō*", *svōrdōm* "sl. *o*", *coulörd* "*ö* långt", *lord* "öp. *ō*", *inbyrd* "*(ȳ)*". Man ser, att i förra gruppen flere ord stå utan analogibildande släktingar *(lördag, värde)* eller t. o. m. skiljt sig från sådana *(Dordi)*, vadan denna grupp med kort vokal synes representera det ljudlagsenliga. I senare gruppen torde *snärde, värde* ha ersättningsförlängning (för *snärjde*). De övriga kunna ha anslutit sig till associabla former såsom *fōra, svōr, coulōr*. *Lord* är ett föga brukat lånord, har originalspråkets kvantitet ock saknar alltså vitsord. Så vitt det torftiga materialet ger vid handen, tyckes alltså kort vokal framför *-rd* vara ljudlagsenlig i Westes dialekt.

---

[1]) Med tanke på, att *m* i inhemska ord i regel föregås av kort vokal(?). Det är väl en sådan tanke som framkallat uppgiften *(ā)* om *lekamen*. Emellertid ha vi utan kvantitetsbeteckning t. ex. *atom, symptom*.

[2]) "Visan om pepparn" strax i början.

Till samma resultat komma vi på indirekt väg. Weste ger ingen transskription för följande ord: *accord, corda, orden, order, ordning, beordra, hord (fjord)*. Att orden hade *[ô-]*ljud kunna vi av nsv. tryggt sluta [1]). Men antaga vi, att de haft långt *[ô]*, så komma vi till det resultat, att Weste på alla dessa ställen felat mot den av honom själv uttalade ock i praktiken strängt tillämpade principen att säga ifrån, när detta ljud förekom. Det blir således sannolikt, att han här haft kort vokal, ansett detta framgå av de två följande konsonanterna ock således funnit även vokalkvaliteten regelbunden.

Tvärtom betecknar han (såsom oregelbundna) med "sl. *o*": *bord, babord, jord, gjord* (subst. ock ptc.), *hjord, mord, nord, ord, torde(s), sporde, smorde, fordom, vordo, vorden, fordenskap, jorda, jordisk, gjorda, -ordig, fullborda, nordan, nordisk, nordlig, mordisk, fordra, fordran, fordring, tordyfvel* m. fl. Även här få vi alltså sluta oss till kvantiteten. Orden visa, att ej Weste såsom vi kände det naturligt, att vokalen var lång framför *rd*, ty hade detta fallit av sig självt, så hade kvaliteten enligt hans huvudregel också varit klar ock ej behöft betecknas. Även här få vi alltså största sannolikheten för, att vokalen framför *rd* enligt vanlig regel före två konsonanter var kort. *Ord* ock *ost* tyckas för Weste ha varit analoga såsom även *corda* ock *kosta*.

Kvaliteten av *e* betecknas i *herde* "sl. *e*", men ej i *verld, fjerde, fjerding*. Behandlingen är analog med den principen, enligt vilken han transskriberar *best* men icke *prest*, *jorda* men icke *corda*.

Framför *-rl* ha vi direkta bevis för kort vokal blott i *ärlig* "*ä* ofta kårt", *kärlek* "l. *rr*". Båda torde böra anses för ljudlagsenliga. Lång vokal anges tydligt i *Carl, varlig, snarligen* (se föret.), *forlön, storligen, förlig, finurlig, barlast, barlasta, alfvårlig, vilkorlig, doctorlig* [2]), *karled*. Utslaget är ej fullt så tydligt som vid *-rd*, men lemnar dock ej allt för stort utrymme för ovisshet. Undantar man *Carl* ock *finurlig*, vilka väl helt eller delvis bero på utländskt inflytande, så ha väl alla de övriga sin förklaring i anslutning till sina stamord.

Liksom i orden med *-rd* utelemnas all ljudbeteckning i följande ord med *[ô]*: *sorl, sorla, morla, porla, knorla, knorlig*. Däremot ansättes "sl. *ō*" i *forlön, storligen* (*ō* därför, att enligt vanliga analogier borde väntas *ŏ*). Med "sl. *o*" betecknas *orlåf, orlåfva* (= kort *ω*). *Ferla, perla, serla* behandlas som *fjerde*.

Framför *-rn* ha vi till en början regelbundet *a* långt. Så redan

---

[1]) *Fjord* har i mitt naturliga uttal *[ô]* ock torde i Westes språk ha uttalats på samma sätt. Detta uttal är naturligtvis icke ljudlagsenligt utan uppkommet vid läsning, i sådana trakter där ordet som talspråksord dött ut.

[2]) "Sl. *ō*". Ordet har i avseende på både akcent ock annat anslutit sig till *doktorer*.

förut Hof ock Heldmann [1]). Exemplen äro: *barn, barnslig, flarn, garn, quarn, skarn, varna, varnagel.* Det enda obetecknade är *hårnesk.* Kort vokal anges däremot i *liktorn* ock *af forno* ("sl. ŏ"); *morna sig* ("öp. ŏ") (varemot *mornar* strax nedanför med blott "öp. o"); *vargerning* ("öp. ĕ") samt tillsist *tärning* (1) = speltärning, 2) av verbet *tärna;* jfr. nedan). Lång vokal anges i *orna* (av adj. *ōren* jfr. strax nedan) ock *forning* (av *fora,* "sl. ō") samt *anborne* ("öp. ŏ"), slutligen *tärning* av *tära.* Även här kunna vi alltså med isolerade former styrka ljudlagsenligheten av kort vokal. Med "sl. o" (såsom förut snarast = kort ω) betecknas *dorn* 'chevillette', *forn, horn, korn, kornig, orna vid, torn* 'ardillon', *torn* 'tour'.

Följande torde kunna antecknas såsom resultat av denna exkurs:

1) Framför *rd, rl, rn* har vokalen i starktonig stavelse under vissa omständigheter ljudlagsenligt varit kort. Vilka dessa omständigheter varit, låter sig ej i detalj bestämma; dock har *a* varit långt framför *rn.*

2) Med avseende på beteckningen av vokalkvaliteten följer Weste alldeles samma princip i hithörande ord som i andra med 2 konsonanter efter vokalen. Detta gör sannolikt, att han i avseende på beteckningen av kvantiteten följt samma principer. Överhuvud få vi konsekvens i hans transskriptionssystem endast genom att anse, att *rd, rl, rn* av Weste betraktats som positionsbildande, d. v. s. obetecknad vokal framför *rd, rl, rn* är i regel att anse som kort (utom i de fall där närstående ord ha lång vokal).

3) Härav sluter jag vidare på redan anförda skäl, att Weste värkligen haft *rd, rl, rn,* icke *˜d, ˜l, ˜n.*

Anm. 1. Till jämförelse må följande meddelas om Westes beteckning av vokalens kvantitet ock kvalitet framför *-ln.* I de allra flästa fall betecknar han kvantiteten, som här i regel var lång. Så anger han: "*ā*" i *aln, valnöt, galnas, galning;* "sl. *ē*" i *telning;* "öp. *ō*" i *molna, kolna, förkolna;* "*å* långt" i *vålnad, vålne;* "*ū*" i *bulna, mulna.* Dessa exempel bevisa ytterligare att han framför 2 konsonanter ansåg sig böra beteckna kvantiteten, då den var lång, samt vad beträffar *e* ock *o* kvaliteten, då den var sluten. Undantagen häva icke regeln. Att han låter läsaren gissa kvantiteten i *malning,* som uppföres under *mala,* är ej att undra på, knappast heller de på fristående artiklar uppförda *gulna, stelna.* I *helna* anger han "sl. *e*", alltså med obetecknad kvantitet; detta är väl en inkonsekvens eller ett tryckfel. Jfr. "*helslägt* (sl. *ē*)". Slutligen återstå såsom obetecknade *moln, mölnare, mjölnare* (med hänvisning till föreg.). Vad *moln* beträffar, så hade det enligt Kellgren [2]) kort

[1]) Då flertalet exempel hos såväl Hof som Heldmann ha *-arn,* så betraktar jag bevisningen som fullständig endast för denna förbindelse.

[2]) Jfr. ovan § 7 slutet. Enl. Lyttkens-Wulff finnes ifrågavarande uttal även i våra dagar. Ljungberg har lång vokal i *aln, måln.*

vokal; att sådan kunde finnas framför *ln* i fall, där nsv. har lång, visas av Westes skrivning *fallna* 'se *flétrir*'.

Anm. 2. Det torde nog vara nödvändigt att ganska snävt åtdraga gränserna för dessa satsers giltighetsområde. De gälla naturligtvis endast Westes västsvenska (Göteborgska) dialekt. Såsom representant för östligare dialekter framträder Ljungberg, jfr. ovan. Troligen fanns uttalet endast i dialektens fullt vårdade form. Uttalet *-rd* var tämligen säkert artificielt, ty folkspråket ock delvis även det bildade vardagsspråket hade l eller *[l]*. Att *rl, rn (rs, rt)* i vardagstalet övergått till *˘l, ˘n (˘s, ˘t)* är väl troligt, ehuru den hittills presterade bevisningen knappast är fullständig, annat än för *rs* eller närmare bestämt *rs* efter svagt betonad vokal.

Ur Formläran.

Substantivet.

§ 29. Om genus har Hof Skald. sid. 149 noten följande upplysande anmärkning: "Någre påstå, men oskäligen och emot språkets bruk, at man med *han* och *hon* i stället för *den* icke bör personifiera nomina substantiva, som icke äro af något kön; til ex. *wänskapen han, lyckan hon* för . . ." [1]). Hof hade såsom västgöte tvivelsutan bättre sinne för grammatiskt kön än de fläste. Vad beträffar genusbegreppet i högspråket, så må redan här anmärkas, att adjektivböjningen i uppsvenskan uppgivit genusskilnaden, under det å andra sidan även stockholmskan hade särskild form för best. art. i fem. *handan* etc. Jfr. § 4 A.

Om genus i särskilda ord har Hof R. S. 350, Dial. 48 f., 54 m. fl. st. några uppgifter, vilka jag dock ej lyckats avvinna något resultat. Särskilt påfallande är det, då han Dial. 49 uppger *tid* som mask., *stad* som fem. trots motsatt kön för båda orden i västg. (så ännu i vgm.) ock trots det han R. S. 448 uttalat den meningen, att bruket av *stad* som fem. uppkommit genom inflytande från lat. *urbs* ock fr. *ville*. Jfr. Tegnérs utredning om genus i 1700-talets svenska [2]).

---

[1]) Yttrandet synes sluta sig till den lilla polemik mellan Rudenschöld ock Dalin, som av Tegnér refereras "Om genus i svenskan" 94 f., ock med rätta förklaras ur de båda kämparnas olika dialekter. Rudenschöld tillbragte sina 10 första barnaår i Finland, vars språk gynnar *den*-kön (anf. arb. 207 f.), ock var son av skalden Rudeen, som hör till dem, "vilka redan tidigt ha gjort betydande steg mot *den*-sidan" (anf. arb. 188). Dalin var som bekant halländing ock anses av Tegnér (anf. arb. 190) i denna punkt ha bibehållit sin barndomsdialekt. — I vgm. kan *den* användas om personer men då förklenande. I Västergötland såsom annorstädes gäller det nog, att "man kan säga om sin kappsäck men icke om sin hustru, att *man reste därmed* [resp. *med den*] till staden" — men man kan säga om sin hustru: "*den fick jag nog släpa med mig*".

[2]) Anf. arb. passim.

§ 30. Om **kasus** har han följande allmänna anmärkningar. Svenska nomina ha blott två kasus R. S. 347; att efter latinet räkna 6 är icke rimligare än att efter finskan räkna 14 kasus ib. 348. I det hela står nominalböjningen på samma punkt som i vårt språk, ock massor av fornspråkets kasusformer uppräknas bland föråldrade R. S. 427; några av dem, t. ex. *riksens* äro dock brukliga i "offenteligit tal" R. S. 430.

Latinska kasusformer användas i regel ej, om man bortser från sådana genitiver som *Augusti, Pilati* "så framt man ej skulle wilja böga dem på bondewis: *Augustuses, Pilatuses* eller på lärdt manér *Augusts, Pilats*"; *Augustus* som genitiv förkastas, Skald. 143. R. S. 434 meddelar han, att "gemene man och de i latinen oförfarne" böja *Juliuses, kollegiums* [1]). — *Af Petro* är en latinism, likasåväl kunde man efter grekisk syntax säga *af Petri* R. S. 359, 448. Prepositionerna styra nämligen "nominativus in nominibus och obliqvus eller tertius in pronominibus", med undantag för de redan av Hof som arkaismer fattade *till lands, till siös, till mats.* — Orätt är *"kejsarens af Mogol rikedom,* som efter talet och utan afseende på latinska grammatikan borde skrifwas: *kejsaren af Mogols rikedom,* eller: *kejsarens rikedom i Mogol"* R. S. 448.

§ 31. För pluralbildningen redogöres utförligt R. S. sid. 283 f. ock Dial. 50 ff. I R. S. upptar han följande paradigm.

1) *vägg : väggar*	Motsvarar i Dial.	2) *dräng : drängar.*
2) *sak : saker*	" " "	3) *präst : präster, kånst : kånster.*
3) *bärg : bärg*	" " "	4) *bärg : bärg.*
4) *vara : varor*	" " "	1) *krona : kronor*
5) *sjungare : sjungare*	" " "	5) *tiggare : tiggare.*

Som man ser, motsvara dessa paradigm följande i den nu vanliga Rydqvist(-Sundén-)ska numreringen:

1) motsvarar Rydqvists 2); 2) motsvarar Rydqvists 3); 3 ock 5 tillsamman hans 5) samt 4) hans 1. Rydqvists fjärde deklination upptas således ej särskilt. Hof omtalar dock i tydliga ord dess tillvaro, emellertid tyckes han ej fullt säker på dess berättigande i rspr. Jfr. nedan.

Beträffande de särskilda deklinationerna anmärkes:

Första deklinationen [2]):

De flästa hithörande ha sing. på *-a*. Dock: *regel : reglor* R. S. 346; *hylla (hilla)* har biformen *hyll (hill)* Dial. 157; *ärta* anses västgötskt Dial. 40 (Plur. heter *[ä'rter]* R. S. 300).

Till denna deklination höra i högspråket: *pänna, fåra, låga, skugga, droppa* alla med plur. på *-or* Dial. 56, Mon. § 9. Om en del andra *an*-stammar med sing. på *-a* se nedan. Anmärknings-

---

[1]) Arvidi s. 22 antyder formerna *Venus* ock *Venuses* (jämte *Veneris*); han synes giva företrädet åt den förstnämda.

[2]) Jag följer här den nu vanliga uppställningen.

värd är vidare formen *angnårr* Dial. art. Schäwa. Däremot ogillas *gångor, svanor, stöflor* R. S. 339.

Andra deklinationen:

En stor mängd *-an*-stammar ha singularform på *-a*, dock i regel med biformer, åtminstone i munarterna (vgm.). En uppräkning synes överflödig [1]). Jag nämner blott, att intet av de antecknade betecknar person, blott två nämligen *hara, åsna* djur. Vilka som övergått till feminint genus ock första deklinationen, kan i regel ej avgöras. Dock *tanka, tankar* R. S. 346. Jfr. Dial. 48 o. flerstädes, Skald. 142. Singularen på *-e* är föråldrad i orden *fara, åsna, lusta*; formen på *-a* i *fogde* R. S. 427, Skald. 128. — Dubbelformer har *"skolann* ällerr *skolenn"* [2]) Dial. art. Skuhlka, *"scholor* och *scholar"* R. S. 350.

Anmärkningsvärd är pluralen *brandarr* rspr. (*bränner* anses västgötskt) Dial. 52, men i Mon. anges *brander*; *fingrarr, bolstrarr* ogillas, då orden enl. Hof böra vara neutra Dial. 54. Jfr. R. S. 350.

Bestämda artikeln i plur. har alltid formen *-na*; *-ne* är "antingen en talarts brytning eller ock ett grammatikaliskt twång på språket emot dess art" R. S. 348. Best. fm. *väggana* se §§ 1 ock 3 under **N, R.**

Tredje deklinationen:

Hithörande anmärkningsvärda former äro: *svaner* R. S. 339 (*svanor* ogillas, men i Mon. anges *swanar*); *werser* (*ar* ogillas) Mon. § 10; *Boråsboerr* Dial. art. Månsing. Däremot ogillas *vägner* [3]) [4]) R. S. 339 samt de neutrala *fälter, blader* Skald. 127, e. ock *brefver, viner, (blader), muskater, profver, rusiner* [4]), *kapitler, läner* R. S. 447, där han tillägger: "kan hända att *männer* och *bräder* in plurali äro ock brytningar af tyskan, dock nu tämmeligen wedertagne". Dubbelformer ha *"färgerr* ällerr *färgårr"* Dial. art. Öschett; *"pärmarr* ällerr *pärmerr"* Dial. art. Förmerr; *nötter, noter, notor* R. S. 350.

Beträffande bestämda formen gäller här den ovan gjorda anmärkningen om *-na*, således *vännerna*. — I Uppland, särskilt Stockholm användes i talet en även i poesi förekommande artikelform t. ex. *böckren(a), sakren(a), händren(a), brödränn, bildren, städren, frändren, nymphren* R. S. 338 (f.) ock tillägg sid. 284; Dial. 52; Skald. 142.

Fjärde deklinationen: (pluralis på *-n*.)

Denna deklination var ännu på 1700-talet ej fullbildad, ock Hofs uppgifter om densamma äro därför av särskilt intresse. I R. S. sid. 284 meddelar han, att i uppsvenska dialekter "neutra som slutas med en sjelflydning såsom *löfte, ämne, stycke* blifwa uti indefin. plur. num. ändade på *n*, ... men efter andra talarter blifwa neutra, som slutas med sielflydningar declinerade lika som de öfrige neutra; dock så, att af de fläste lärer uti pl. indef.

---

[1]) Tegnér behandlar anf. arb. s. 221 ff. även denna fråga, ock jag har intet av vikt att lägga till hans resultat. [2]) Vgm. *skω·lə.* [3]) Av *vagn.* [4]) Så vgm.

efter sjelflydningen läggas ett *n* i slutet". I Dial. avstår han från att ange något riksspråksparadigm ock nöjer sig med att meddela, att det heter "Uplandice": *äpplenn, sätenn;* Vestrogothice: *äpple, säte.* I Skald. 127, e ock 139, 2 utdömer han dock pluralerna *rike, sinne, stycke, hjerta.* Jfr. R. S. 350.

Med Hofs uppgifter överensstämma de notiser vi få från andra håll: pluralen på *-n* förekommer hos uppländingen Aurivillius [1]) ock stockholmaren Sahlstedt samt hos den i Uppsala bosatte tysken Heldmann [2]), hos den sistnämde dock blott i ord på *a, e,* alltså pl. *hiertan, ämbeten,* men *spö.* Hos Sahlstedt [3]) finna vi den icke blott i dessa ock liknande såsom *ämbeten, onsikten, stycken,* utan även i *bin, bon, strån, knän, frön, spön.* Men Ljungberg [4]) säger, att neutra som "lycktas på et kårt ljud" få "i flertalet de blotta ändefall lika med de påökta" således *hjärtan, bräden;* även *knän, fögderin.*

Ännu större är osäkerheten om bestämda pluralformen. Hof anger på de anförda ställena såsom Upplandsformer *löftena, ämnena, styckena, äpplena, sätena,* men han avgör intet om, vad som skall anses riksspråksgiltigt ock han synes anse formerna likställda med t. ex. *bärgena.* Själv använder han ofta t. ex. *liudämnen* som best. plur., ock i Dial. har han *knäen* art. Gnekka. Härmed överensstämmer Heldmann, som anser, att de ovannämda *hjertan, ämbeten* representera såväl bestämd som obestämd form ock anger best. *spöen.* Detta sätt att behandla orden anser även Sahlstedt normalt; några på *-e* få dock *-na* såsom *styckena, sinnena.* Förövrigt anger han de märkliga formerna *binen, bonen, strånen, knänen, frönen, spönen.* Aurivillius har *hiertane, bone.*

Anm. Böjning med *-r* förekom naturligtvis även i neutra på vokal, jfr. ovan om *bräder;* Hof säger R. S. 350: "om *rikerna* är rätt, wet jag intet".

Femte deklinationen:

Här anmärka vi blott:

1) Hithörande neutra ha i best. pl. i uppländskt talspråk redan nu sådana former som *bärgena, liusena* R. S. sid. 284; Dial. 53.

2) Hithörande ord på *-are* ha i plur. i samma dialekt en biform på *-rar* såsom *tiggrar, domrarr, skräddrar* R. S. s. 284, Dial. 55. Bestämda pluralen av dessa ord heter dels *skräddarena* etc., som dock är föråldrat; dels *tiggarna, tiänarna* "vel potius" *-ne* [5]), vilket Hof synes anse för den korrektaste formen; dels slutligen *tiggrana (-e), domrana,* vilken typ är den i uppländskt talspråk vanligaste Hof a. st. Jfr. Pfeif sid. 224 *tjenrana, väktrana.*

§ 32. Adjektivet.

Paradigmet R. S. 349 har följande utseende:

Sing. nom. indef. m. *god,* f. *god,* n. *godt.*

---

1) Gram. 67, 91. 2) Schw. Gram. 81, 93, 96. 3) 1769 sid. 28. 4) sid. 55.
5) Obs! *-ne* här i motsats mot föregående deklinationer.

	def.	m. *gode,*	f. *goda,*	n. *goda.*
Genit.	indef.	m. *gods,*	f. *gods,*	n. *godts.*
	def.	m. *godes,*	f. *godas,*	n. *godas.*
Plur. nom.		m. *gode,*	f. *goda,*	n. *gode* eller rättare *goda.*
Genit.		m. *godes,*	f. *godas,*	n. *godes* eller rättare *godas.*

Till de särskilda formerna äro följande anmärkningar att göra. Nom. sg. mask. o. fem. obest. på *-er* t. ex. *en riker man* "står i bibelen och psalmboken och allmänneligen är så i tal wedertagit" [1]; vgm. har detta *-er,* vadan Hofs ord "allmänneligen" får fattas med en viss reservation. Heldmann ock Sahlstedt meddela även, att detta *-er* var i bruk, dock utan att yttra något om dess förhållande till talspråket.

Nom. sg. neutr. av adj. på *-lig* ha i obest. böjn. formen *-ligit* jämte *-ligt* t. ex. *ärligit*, *giörligit* R. S. 363. I R. S. anser Hof de längre formerna för de normala och använder dem regelbundet i sin text, ex.: *offenteligit tal* etc. I sina senare skrifter, t. ex. redan i Anm. (1760) använder han dock ofta former på *-ligt* ock i Dial. 44 (samt Skald. 142) säger han, att numera *wådligt, tydligt* etc. "magis placent".

Nom. sg. mask. av best. böjn. har redan nu i uppsv. talspr. *-a* t. ex. *den ärliga mannen*, *den goda herren* R. S. 338, 339, 349, Dial. 56. Formen anses av Hof mindre god, då den är i minoritet ock skadar tydligheten, men den bör godkännas i vers, när rimmen så fordra Skald. 142.

Nom. sg. neutr. av best. böjn. hade på denna tid i skrift rätt ofta en form på *-e* t. ex. *det vackre huset.* Hof tror sig dock aldrig ha hört en sådan form i gott svenskt tal. — Best. böjn. ändas genomgående på *-e* blott i komparativer såsom *nyare*, *bättre*, superlativer såsom *lärdaste*, *vackraste*, samt i regel participia t. ex. *den öfverklagade giärningen.*

Ansättandet av *-s* i genitiver hos adjektivet anger ingen olikhet mot vår tids språkbruk, enligt vilket det attributiva adjektivet saknar kasusböjning. Det heter nämligen *tin enda och kiära sons välfärd* R. S. 448.

Adjektivböjningen står alltså hos Hof i det hela på samma ståndpunkt som i vårt språk, med ett spår av västgötsk påverkan i singularändelsen *-er* ock genusåtskilnadens fullständigare bibehållande. Kasusåtskilnad (nom. *-e*, ack. *-a*) eftersträvades bl. a. av redaktörerna för 1734 års lag, men Hof opponerar sig stödd på talspråket. Såsom föråldrade anges en mängd former av gamla böjningssättet t. ex. ack. sg. mask. på *-an* ock obest. fem. på *-a* samt enstaka såsom fem. *gammul*, plur. *myckla* R. S. 427. Vad som föranlett Hof att i neutr. plur. upptaga en annan form än den "rättare", vet jag ej, då han i en mängd andra punkter avvikit från sin föregångare Sahlstedt [2]).

[1]) R. S. 365, jfr. Dial. 40. [2]) Jfr. Sahlstedt 1747 s. 23.

Med avseende på komparationen torde det vara nog erinra om följande: *gamlare* finnes både "i gement tal" ock "lärda mäns skrifter" R. S. 361; *mäktigaste* har biformen *mäktigste* R. S. 363, ock i stället för *längst bort* användes av "qvibusdam" *bårterst* Dial. 93.

§ 33. Bland räkneordsformer anmärkas följande:

"*Tvänne* och *tränne* skola wara cas. obl. af *twå* och *tre* samt *begge* neutr. af *både*, som wäl kan wara, fast jag ej märkt det i ett rätt swänsk[t] tal" R. S. 361.

Allofte är i "offenteligit tal" att föredraga framför *älfte* R. S. 363.

"*En och tiugu, twå och tiugu, fyra och femtijo, twå och tiugonde* etc. heta på swänska *tiugu en, tiugu twå, fämtijo fyra, tiugu andra*" R. S. 447.

Tu säges icke annat än om klockan "undantagandes af en hop här nedre i landet". *Try* brukas blott i "offenteligit tal" R. S. 430.

§ 34. Om pronomina meddelas följande:

Andra persons pronomen i plur. heter i uppländskt talspråk *ni* Dial. 57, Skald. 136; det brukas även till e n person [1]) (så även *I*) i talspråk, men ej gärna i högtidlig poesi Skald 130.

Beträffande tredje persons pronomina må framhållas, att de enklitiska formerna, som äro i allmänt bruk i talet, förklaras berättigade även i skrift, t. ex. *vettat, kastan, sadet* R. S. 363; *äret, nämden, kännan* Skald. 141; däremot ogillas *från' na* ib. — Huruvida *dera* Skald. 139 skall anses betecknat som talspråksform, kan jag ej avgöra. — *Sin emellan* är i strid mot talspråket, som har *sins emellan* R. S. 377. — Om *den* i stället för *han, hon* jfr. § 29.

Demonstrativerna "*Dänne, dänna, dätta* apud Svecos aut certe Uplandos dudum in familiari sermone obsoleverunt qvamvis in scriptis vigeant . . . Sveci pro his dicunt *dän här* hic, *dä här* hoc, *dä där* illud, istud", i andra landskap äro de i bruk. Dial. 57, 109, Skald. 136 [2]).

Ho är "mäst ur bruk" R. S. 427, Dial. 57. Föråldrade äro vidare: *annar, mång annor, mino, minom, edars, thy* ock liknande R. S. ib. Oriktiga böjningar (latinismer) äro *tins faders, thens ondas* o. dyl. R. S. 448.

§ 35. I värbet har talspråket uppgivit skilnaden mellan personerna i pluralis, så att man säger *vi älska, i älska, de älska* (så Tiällman); det uppsvenska talspråket har till ock med uppgivit skilnaden mellan numeri, så att man säger *wi giör, ni will* etc. Dial.

---

[1]) "af en förment större höflighet". Denna företeelse är i själva värket mycket gammal, se Tegnér, Ark. V, 304 ff.

[2]) Enligt Schagerströms ock Bergmans monografier över uppländska mål saknas åtminstone i Alunda ock Vätö pron. *denne*.

58 [1]). Att införa detta i skriftspråket ock säga *de tog, de kom, de har, de för* anser dock Hof strida mot "språkets art" R. S. 364, Skald. 139. Däremot håller han på, att *må* är lika "i alla personerna både in singulari och plurali" varvid han tillägger: "Nästan så lärer det wara med *äst, äre, ärom, ären, äro; skole, skolom, skolen, skola; hafve, hafven, hafva; älske, älsken, älska* etc., wid hwilkas och andras böjelser man bör noga utmärka hurudane de äro efter det nu warande bruket, men icke huru de taltes ock skrefwos i fordna tider eller redigast kunde tyckas att i grammatikan införa" R. S. 353. Det framgår icke fullt klart av detta ställe i ock för sig, hur långt han anser nivelleringen av formerna böra gå; jämförelsen med det föregående tyckes dock ge vid handen, att det är personalböjningen han vill ha bort. Såsom föråldrade anger han utan någon reservation *tu vast, vi sem* o. dyl. R. S. 427; imperativerna *älskomm, älskerr* o. dyl. Dial. 60, för vilka brukas i första person *lät oss älska,* i andre pers. motsvarande singularform.

Värberna *höra, föra, röra, lära* ha i presens, dels *hör* etc. i talspråk ock vid behov i poesi, dels *hörer* o. s. v., vilka av Hof anses som normalformer Skald. 138, 140.

Apokoperade imperfekta voro vanliga överallt utom i Skåne ock Småland Dial. 58. Jfr. § 4. — Om sammansatta tempora jfr. § 43.

Participium presens har vid denna tid ofta en form på *-des*. Hofs mening om denna form är, att den icke bör brukas: 1) "När något nomen eller pronomen såsom *den, det* omedelbarligen tilllägges", t. ex. *den läsande, det tillkommande, en ridande, hörande öra,* "men ej *scendes öga*, hwilket låter liksom videns oculum". 2) i pluralis. 3) då participiet "tages substantive" ex. *månan är i aftagande*, R. S. 357. I andra fall kunna båda formerna brukas [2]).

Starka värb av typen *driva* ha i högspråket *-i-* i supinets rotstavelse, ehuru ett arkaiserande skriftspråk ock vissa dialekter ha *-e-*. Dock anges i Dial. art. I fiohl *nästleditt år* ss. rspr. Andra avljudsklassen har i högspråket *u* i supinets rotstavelse, dock *wälboren* såsom i nsv. Dial. 61.

Passivformerna *glädes, blyges, tyckes, synes, beredes, kännes* kunna "efter allmänneligt tal eller de flesta dialecter skrifwas hopdragna" *gläds* etc. Skald. 140, c — på samma sätt *sägs* för *säges* R. S. 363. — Åtminstone i imperfektum första konjugationen (vid apokope) bildar talspråket oftare passivum med omskrivning t. ex. *blew, war älskad* Dial. 58.

---

[1]) Som bekant finnas inom Västergötland dialekter, vilka ännu i dag behålla åtskilnaden mellan numeri hos värbet. Jag har skäl att tro, det detta ännu för ett eller annat decennium sedan (bland äldre personer?) var förhållandet inom Hofs hembygd.

[2]) Auriv. Gram. 132 anser *hafwandes* för "absolutum", *hafwande* för "respectivum". Ihre anser formen på *-des* för gerundivum, vilket han dock får in icke blott i sådana fraser som *så till sägandes,* utan även i *Han sade thet gråtandes.* I sak torde hans uppgift alltså sammanfalla med Hofs.

§ 36. Följande enstaka former har jag ansett värda att antecknas.

baka: sup. *bakatt, bakt* Dial. 61.
bedja: „ *beditt, bett* ib.
befalla: (sup. *befallat* ogillas Skald. 127).
begära: pres. *begiärer, begärar, begiär* R. S. 355.
besluta: impf. *beslöt, beslutade*; sup. *beslutit, beslutat* (impf. plur. *besluto*) R. S. 355. Jfr. sluta.
beta: pres. *betärr* [1], *betarr* [2]; sup. *betatt, bett* Dial. 59, 61.
bruka: sup. *brukat, brukt* Skald. 140.
bryta: (impf. plur. *bruto* i text R. S. 443.)
dela: impf. *delade, delte* R. S. 363.
dö: „ *dog, dödde* R. S. 355.
finna: „ *fann, fant* ib.
få: „ *fick, feck* ib.
förläna: pres. *förlänärr* [1], *förlänar* [2]; imper. *förlän, förläna* Dial. 59, R. S. 355.
gala: impf. *galde* [1], *gol* [2]; sup. *galitt* Dial. 60.
giva: pres. *g(i)er*, inf. *g(i)e* R. S. 344.
gråta: impf. *gret* (rspr.), *grät* [2]) Dial. 140, pl. *greto* (rspr.), *gräto* [2]) Dial. 35; Auriv. Gram. 142 *greet*.
gräva: pres. *gräwer* [1], *grawer* [2], impf. *gräwde* [1], *grow* [2], sup. *gräwitt* [1] Dial. 59; impf. *grafde* R. S. 355.
gå: imper. *gack* [3], *gå* [1], *gå(c)k* [1], *gāk* [4] R. S. 355, Dial. 60; impf. *gick, geck* R. S. ib.
hawa, ha: pres. sg. *har* = 'eger', *ha* (jälpvärb) Dial. 58, *hafwer* är så pass föråldrat, att det behöver ett särskilt försvar Skald. 131; 2 plur. *ha'n* (på talspråket grundad förkortning) Skald. 140.
hjälpa: impf. *halp* [1] sup. *hulpitt* [1] (även svagt [1])) Dial. 59.
hälla: pres. *hällärr* [1], *hällarr* [2] Dial. 59.
koka: sup. *kokatt, kokt* Dial. 61.
"kräfva eller *kräfja"*: sup. *kraft, kräft* R. S. 355.
ligga: sup. *låga(t)* (vulg. uppsv.) Dial. 61, 65, R. S. 339.
låta: 'sonare' impf. *let* Dial. 60, Hjärne 64.
låta 'sinere': inf. i vulg. uppsv. *läta*; imper. *lät* R. S. 338; impf. *lät* ib. ock Dial. 60.
läsa: impf. *läste* [1] (*las* [2])), sup. *läsit, läst* R. S. 355; Dial. 189.
löna: sup. *lönat, lönt* Dial. 61, Skald. 140.
mana: *mant, manatt* Dial. 61.
mena: pres. *menärr, menarr* Dial. 59. R. S. 354 ges företräde åt pres. *menar* trots impf. **mente*.
månde: denna form försvaras Skald. 131.

---

[1]) Uppsvenskt. [2]) Västgötskt. [3]) Västgötskt ock troligen rätt.
[4]) "Notandum qvosdam Svecorum [*gak, stat* syllabis productis] legere et scribere solere".

neka: impf. *nekade, nekte* R. S. 363; Aurivillius Gram. s. 144 *nekte.*
ropa: impf. *ropade, ropte* ib.
sitta: impf. plur. *sutto, såto, såtto* R. S. 355; sup. *setatt, suttitt* (rspr.); *såta, såtta* (vulg. uppsv.) Dial. 61, 65.
sjunga: impf. sg. *söng, siöng, sang, sång, siungde* plur. *sungo* R. S. 355. Auriv. Gram. 142 *iag sång,* så även Bure i Sumlen.
sjunka: impf.[1]) *siöngk, sangk, siungkte;* sup.[1]) *siungkt* Dial. 60.
skapa: impf. *skapade, skapte, skop* R. S. 355.
skifta: pres. *skifter, skiftar* ib.
skola: pres. sg. *skall* (ej *skāl* såsom Columbus); vulg. *ska;* plur. *sku,* uttalat dels *[skuː]*[1]) dels *[skû]*[2]) Dial. 57.
skära: impf. plur. *skuro, skoro* [= *skåro?*] R. S. 355.
sluta: *sluter, slöt, slutit;* (*slutar, -ade, -at*[2])) Mon. § 11, Dial. 59. (Jfr. R. S. 355)[3]).
slå: sup. *slaji* vulg. uppsv. Dial. 61 m. fl. st.
spara: pres. *sparar, spar* Skald. 138.
sprida: impf. blott *spridde*(?) R. S. 354.
(stena: „ *stente, stenade* R. S. 355).
sträva: pres. *sträfver, sträfvar* R. S. 355.
stå: imper. *statt*[4]), *stå*[1]), *stått*[1]), *stāt*[5]) Dial. 60; sup. *staji* vulg. uppsv. ib. 61.
svara: (impf. *swarte* ogillas Skald. 127.)
taga: sup. *taji* vulg. uppsv. Dial. 61.
tala: impf. *talade, talte;* sup. *talat, talt* R. S. 355, 363.
tröska: „ *tröskade, tröskte;* sup. *tröskat, tröskt* (även starkt[2]) Dial. 60.
tvinga: „ *tvingade, tvang* R. S. 355.
unna: pres. *unner, unnar* ib.
varda: i tal förekommer blott *vart, vurti* (vulg.) R. S. 353. Värbets bruk i det hela anser Hof vara en germanism.
vilja: pres. *vi vele, vilje* R. S. 355 (jfr. R. S. 345).
visa: pres. *wisärr, wisarr* Dial. 59; impf. *visade, viste;* sup. *visat, vist* R. S. 355[6]).
vänja eller *väna:* sup. *vant, vänt* R. S. 355.
vänta: pres. *väntärr*[1]), *väntarr* ib., Dial. 59.
växa: ptc. *vuxen, växt* R. S. 355.
åka: impf. *åkte*[1]), *ok*[2]); sup. *åkit, åkt* Mon. § 11.
öfverflöda: *öfverflöder, öfverflödar* R. S. 355.

En stor del av materialet till denna lista har erhållits från R. S. § 355, där det heter: "Annars är någon skiljaktighet i conjugationerna, så att det både olika säges och skrifwes." Man får därför icke taga för givet, att alla de anförda formerna äro talformer, ock särskilt är det i en mängd fall omöjligt att avgöra,

[1]) Uppsvenskt. [2]) Västgötskt. [3]) Mon. har tryckfel, *slutar* står både bland riktiga ock oriktiga former. [4]) Se sid. 253 not 3). [5]) Se sid. 253 not 4). [6]) Jfr. anmärkningen till mena.

vilka sociala ock lokala dialekter den ena eller andra formen skall anses tillhöra. Inom parentes har jag satt de former, som av särskilda skäl synas misstänkta (t. ex. sådana, vilkas tillvaro Hof finner sig behöva styrka med särskilt citat).

Ur ordbildningsläran.

§ 37. Avledningsändelsen *-ug* är i uppsvenskan vanlig i en del adjektiva, vilka "rättare" ändas på *-ig*, ex. *tokug, girug, ovälduq, kinkug, brokug, stackug, fläckug, krokug.* Detta dock blott i vissa adjektiv, så t. ex. endast *billig, gudelig* (jämte 5 andra på *-lig*) *syndig, stridig* Skald. 142. Hithörande variantformer anföras ock R. S. 345 (talformer?) i följande ord: *afvig (-og, -ug), girighet (-ug-), okunnighet (-og-), ömnig (ymnog)*; härtill kommer *idoghet, idighet, idughet,* där i motsats mot förhållandet vid de föregående *-og* sättes i första rummet (som normalform). Hof uppmanar i Skald. till att begagna parallelformerna efter rimmens krav. Samma gäller enligt honom om bildningen på *-ot,* vilken enligt Sahlstedt (1769) s. 31 "är nu bårtlagd och wänd uti *-ug* såsom *brokug, tokug*". Hof nämner i ordlistan i Dial. en mängd former på *-ått,* ex. *slarwått* art. Stripett, *tokåtta* art. Aperi.

§ 38. Adværb bildas dels på *-a,* t. ex. *uppsåteliga, dageliga,* dels på *-en: dageligen.* Det förra bildningssättet förekommer i bibeln ock lagboken; det senare "lärer nu i gement tal wara brukeligare eller åtminstone tiänligt att skilja dem ifrån adjectiva, såsom *vårt dageliga bröd*" R. S. 358 [1]). — Adjektivets neutralform användes naturligtvis ofta som adverb, t. ex. *yngkeligt* vulgo *yngkli* pro *yngkligen; lykkeligt, lykkligt* et *lykkli* pro *lykkligenn; lätt* pro *lättligenn; flitigt* pro *flitligenn; sant* pro *sannerligenn* Dial. 62. Denna typ på *-t* har bildat analogier såsom: *straxt* (vulg.) R. S. 339; *dermedelst* ib. 377; *slå felt* Dial. art. Ghlippa; *i jånst,* jämte *(i jåns) i jånse, i jånsess,* Dial. 159, R. S. 344. Bure Sumlen har *thesslikest* s. 181.

§ 39. Beträffande substantivernas former i komposition ha vi att efter Hof meddela följande. Han uppställer följande typer (R. S. 360. Jfr. Dial. 43 f.): 1) *vargagrop,* 2) *husesyn,* 3) *legohjon,* 4) *vattunöd,* 5) *krigsman,* 6) *väderqvarn.* Om dessa säger han:

1) "är nu mäst ur bruk undantagande i en eller annan landsort", den förekommer dock i *ändamål* (*-e* i Hofs text R. S. 83), *mannaminne, ledamot, tålamod, handaslögder* ock några få andra Dial. 44.

2) är "paullo gratior auribus illorum [Svecorum], qvamvis neqve hæc connexio per *e* Svecis se probet." Skald. 140 d. säger han, att detta *e* är "genom de flesta dialecter brukligt" t. ex. *råderum, timmeglas, spannemål, penneknif, brännevin, andetag, prästegård, vägelag* o. s. v., men uppsvenskan har vanligen utstött det (så även i *rådrum, andtag, talsätt*). — De flästa hithörande ha

[1]) Vgm. har en mängd advärb på *-a* ex. *[ʃælia]* tämligen.

ljudlagsenligt övergått från 1), 3) ock 4) ex. *äreminne, ändemål* (jfr. ovan), *tungemål* jämte *-o-* R. S. 345; *gïöremål* R. S. 163 (text).

3) ock 4) förekomma blott i vissa ord ex. *kyrkioordning* R. S. s. 183 r. 2 u.; *tungomål* (jämte *-e*) R. S. 345.

Anm. 1. Alla dessa äro vanligare "i offenteligit än de flästas gemena tal". R. S. 360.

5) ock 6) äro de vanliga ss. i nsv. Anmärkningsvärda äro utom de nämda: *ögnbleck* (jfr. *ögnbryn* Dial. 96, 330[1])), *fatbur* R. S. 427; *läkmedell, botmedell* Dial. art. Åtgiärning [2]); *syndflod, skuldbref, hjonlag, tröstfull* Skald. 140; *tankmärken* (text) R. S. 142; *wästgiöt-tyg* Dial. art. Fittrå, *wästgiöt-öl* Dial. art. Möllska, *fastbrew* Dial. art. Schöttning, *karlwagnenn* jämte *karlewangnenn* (*karlawagnen* anföres blott med bibelcitat) Dial. art. Karswangnenn.

Anm. 2. Som han själv anmärker, har Hofs egen dialekt i större utsträckning än rspr. typerna 1 ock 2. Han kan därför ha fallit för frestelsen att dels förklara för god svenska en eller annan västgötsk form, dels (ock det synes troligare) att i otillbörlig utsträckning konstruera rikspråksformer enligt analogien: former med *-e-* (*-a-*) i västgötska motsvaras av former utan *-e-* (*-a-*) i högsvenskan. En del av hans uppgifter synas ock något tvivelaktiga.

Anm. 3. Om *wattgröt* etc. se § 3 N.

Ur syntaxen.

§ 40. En egendomlig användning av numerus föreligger i *Grefwarne O. och C. Gyllenborgar* Skald. 12. — Efter demonstrativt *den, det* har talspråket i regel bestämd artikel såsom i den bibliska frasen *i then tiden*. Likaså *thenna dagen*. "Dock passar det sig efter mitt tycke wid somliga tillfällen bätter at sätta nomen in indefinito, hwilket grammatici böra urskilja" R. S. 367.

§ 41. Att det attributiva adjektivet saknar kasusböjning, har anmärkts redan i formläran. (§ 32.)

§ 42. Subjektets upprepande med personligt pronomen i sådana satser som följande är i tal brukligt Skald. 135:

Kong Carl, han gör i dag et kongligt gästabåd.
Timandra och den täcka Flora,
De ha mig båda i sit wåld.

Att utelemna det inledande relativpronominet ock säga *det förbund, jag ingått* "är i rätt swänskt tal brukeligit". R. S. 364.

§ 43. Konjunktionerna styra ej konjunktiv såframt ej *att, att icke, på det* R. S. 359. Tvivelsutan har Hof glömt en hel del, t. ex. *om*.

---

[1]) Jämte *ögnebryn* (som på ena stället betecknas som västgötskt) ock *ögonbryn* (*ögånnbryn*).
[2]) Genom tryckfel står Atgiärning.

"I swänskan hafwe wi flere futura än många andre språk såsom:

1) *jag skal älska* (futurum certum eller necessitatis),
2) *jag lärer älska* (futurum incertum),
3) *jag torde älska* (futurum dubitativum),
4) *jag måste älska* (futurum obligationis),
5) *jag varder älskande*, fast detta icke är rätt swänskt utan tyskt och har ingen annan bemärkelse än *jag skall älska*" R. S. 354.

Från nysvensk synpunkt saknar man *jag kommer att* . . . I stället för *jag lärer*, *jag torde* skulle väl vi säga *jag lär(er) komma att* . . . Att Hof värkligen menat, att *lärer, torde* i ock för sig ha en futural betydelse synes längre ned, då han säger "utom ofwannämde äga *lärer, torde* och *skall* andra bemärkelser, till ex. *'det lärer, torde så vara*, est ita, ut credo; fortasse ita est'." Detta är väl den enda betydelsen på dessa värb i nsv. Den åsyftade andra betydelsen på *skall* är den som finnes i frasen *"han skall hafva betalt* det är: man påstår eller dät berättas, att han hafver betalt". *Måste* ock *måtte* förblandas i uppsv. R. S. 339.

På tal om perifrastiska konjugationsformer må även följande anmärkas: *"Jag har kunnat giort* eller *giordt* i stället för *jag har kunnat giöra* är en förwändning, som förmodeligen ej bör tålas" säger Hof R. S. 357. Likaså ogillar han Skald. 127 *han har låtit sig förledt* för *låtit sig förledas*. Utan all reservation sätter han däremot som sidoformer *jag hade skolat komma* eller *kommit*, vilka (jämte *jag skulle hafva älskat*) motsvara latinets plusquamperfectum conjunctivi R. S. 354. Jfr. Col. Ordesk. 65: *Han hade skullat giordt; jag har inte kunnat trodt* [1]).

Participia presentis ha föga användning i "gement tal", "men tagne för nomina har jag tykt dem mer wara i bruk" R. S. 357 [2]). Särskilt ogillas sådana vändningar som: *varande älskad, hafvande varit älskad* R. S. 356 samt absoluta konstruktioner sådana som *hafvandes man, varande sådant* i stället för *dock hafver man* etc. R. S. 369. — Att låta dessa participier få passiv betydelse såsom: *min ägande makt, ett aktande skiäl, de till inrättande värk* är att "förwända bemärkelsen" R. S. 357. — Ej heller passiva participiet låter i god svenska använda sig till satsförkortningar, vadan *han, inrådd af sina vänner, beslöt* ogillas R. S. 448. — Även ackusativ med infinitiv anser Hof osvensk, t. ex. *jag påstår solen wara större än jorden* R. S. 445.

§ 44. Att inleda eftersatser med *så* är efter konjunktionerna *när, då, fastän, om, såsom, emedan* det i tal vanliga Skald. 135.

---

[1]) Jfr. hos Börk: *"dijt ingen dödlig tänkt, wij nånsin skolat hunnit."* — Noreen-Meyers läsebok s. 188.

[2]) Hofs uppgift är väl slående även för vårt språks vidkommande; en teaterfras sådan som *tjyvpojke sa' Pappa skrattande* stöter, synes mig, genast örat genom sin irrealism.

§ 45. Beträffande ordföljden må nämnas att Hof R. S. 366 ock 447 betecknar det som för svenskan onaturligt "att sätta tidorden alltjämt i sista rummet eller efter de orden som de styra" [1]. — Så kallade oäkta sammansatta verb skiljas vanligen såsom *taga af*, *stå upp*, *rifwa neder*, *taga till*, *röra vid* Skald. 140.

Tillägg.

Till sid. 164. Om ett par nystavade handskrifter från 1700-talet har jag under avhandlingens tryckning fått kännedom. Levertin anför (Teater och drama under Gustaf III s. 232) ett prov ur Ristells dramatiska arbeten, som företer en ganska radikal nystavning. På denna punkt har jag ej haft tillfälle göra några närmare efterforskningar. Däremot har jag hastigt genomgått en handskriven växtförteckning från 1729 av Linnés ungdomsvän Arctædius (Artedi), vilken omnämnes av Fries (Lefnadsteckning öfver Linné s. 69 noten). Upsala Bibliotek har denna skrift i en avskrift, som är mycket omsorgsfullt gjord ock troligen föga yngre än originalet. Vid min genomgång har jag antecknat följande former: *däd*; *åg*; *hwilken*, *hwass*; *hängiande*; *sättia*; *begiynnelsen*; *frukt*; *nödgas* (supin.); *pipåt* (jämte *pipig*). Någon kommentar till dessa former torde icke behövas. Inkonsekvenser såsom *änkel*: *ängkel* dölja ej den uppenbart fonetiska tendensen.

Till sid. 217. Uttalet *buskasche* är tilläventyrs icke säkert. Hof opponerar sig Skald. avd. III. s. 102 mot formen *Caroliade*. (Obs.! dock att ordslutet *-af* är osvenskt). Ristell (se Levertin a. st.) skriver *losch*.

Till sid. 222 [§ 7]. Artedi har *watnacktigt*, *wat(t)nörter*. — Prof. Kock meddelar, att i Skåne uttalas *[a·lən]*, icke *aln̥*. Jfr. da.

[1]) Så gör t. ex. Gustaf III oupphörligen i Siri Brahe (i bisatser ock konstruktioner med infinit värbalform).

Nat. Beckman.

Några anmärkningar om nordiska personnamn.

1. Betoningsförhållandet mällan för- ock äfternamn.

I 9:de bandet av denna tidskrift sid. 143 o. ff. har prof. Kock sökt förklara åtskilliga ljudföreteelser i nordiska förnamn därav, att de i forntiden liksom i våra dagar mycket ofta skulle hava brukats i relativt obetonad ställning. Särskilt skulle detta hava varit fallet omedelbart framför äfternamn. Vi säga nu t. eks. Gustav Karlsson, Karin Månsdotter med stark tonvikt på senare namnleden ock svag på den förra. ”Naturligtvis har uttalet i fornspråket varit ett likartat”, säger prof. Kock.

Mig synes denna sats ingalunda vara självklar utan tvärtom ganska mycket tvivel underkastad. Då den tillika uppenbarligen är av ej ringa principiell betydelse, torde denna betoningsfråga väl förtjäna att något närmare skärskådas ock diskuteras.

I samma uppsats (sid. 151 anm.) framhåller Kock liksom före honom bl. a. Noreen (se Nord. familjebok art. ljudlag) med all rätt den viktiga roll, som ordens betydelse ock därmed sammanhängande användning kan spela i fråga om ljudlagarnes tillämpning. Något liknande gäller väl även om satsakcentueringen. Ordens användning, språkbruket, d. v. s. i här förevarande fall namnskickets beskaffenhet, kan lika litet i forntiden som i nutiden hava varit utan inflytande på tonviktens placering. För att med någon säkerhet kunna sluta till överensstämmelse i betoningsförhållandet mällan förnamn (dopnamn) ock äfternamn (tillnamn, familjenamn) i äldre ock nyare tid fordras således, att det allmänna vikt- ock värdeförhållandet mällan dessa namnelement icke i tidernas lopp undergått någon väsentlig förändring.

Huru förhåller sig nu härmed på nordiskt område?

Enligt nutidens språkbruk är det alldeles avgjort den senare namnleden, som spelar den viktigare rollen. Mällan familjemedlemmar, d. v. s. personer med samma familjenamn, användes dopnamnet, men annars till- ock omtalas en person vanligen med äfternamnet ensamt, mera sällan med förnamn äller med både för- ock äfternamn. Dopnamnet är någonting så oväsentligt, att man kan umgås med en person i åratal utan att höra äller känna hans dopnamn. I skrift angives visserligen oftare även förnamnet, men man inskränker sig därvid merendels till begynnelsebokstaven, ock denna kan i vissa fall till ock med få intaga den mindre förnämliga platsen äfteråt. Skall en serie av personnamn ordnas alfabetiskt, så sker det alltid äfter tillnamnet. Skall en kasusändelse bifogas, så lägges den till äfternamnet, under det förnamnet alldeles ignoreras. Detta senare är, kort sagt, numera endast ett jämförelsevis betydelselöst bihang, en apposition till det förra, som är personnamnet par préférence. I full harmoni med detta sakförhållande är det nu gängse sättet att placera tonvikten, då förnamn ock äfternamn uttalas jämte varandra. Kausalsammanhanget torde här vara påtagligt. Det faktiskt överordnade får också den starkare betoningen. Denna betoning är ju också alldeles densamma, som genomgående användes, då ett substantiv står såsom apposition framför ett namn, t. eks. staden Lund, fregatten Eugenie, pastor Svensson, skalden Tegnér.

Vända vi nu vår uppmärksamhet till forntiden, så kunna vi knappt undgå att genast märka, att ställningen är en helt annan. Visserligen kan man säga, att personnamnen även där äro tvåledade, bestå av förnamn ock äfternamn, men huruvida detta är det ursprungliga förhållandet, blir något tvivelaktigt, om man ser på runperiodens namnskick. På runstenarne står ju nästan aldrig mer än dopnamnet. Man kan också mycket väl tänka sig, att detta i allmänhet varit till-

räckligt i dessa avlägsna tider, då befolkningen var tunnsådd, samfärdseln ringa ock i följd därav vars ock ens personliga omgivning fåtalig. I de isländska sagorna ock de gamla diplomen förekomma likaledes en mängd personer, som nämnas endast med dopnamn utan något tillägg. Behovet av något särskiljande tillägg till dopnamnet har dock synbarligen gjort sig mer ock mer gällande. Sätten voro mångahanda: en titel, en yrkes-, hemorts- äller härkomstbeteckning (namn på *son* ock *dotter*), ett binamn äller öknamn. Men det är tydligt, att dessa icke egentligen hava karaktären av egennamn utan mera äro att betrakta såsom appellativa tillägg till namnet, d. v. s. deras språkliga betydelse är icke förflyktigad. Forntidens äfternamn äro aldrig meningslösa, såsom vi väl kunna säga att våra ofta äro, ock såsom många förnamn voro även i forntiden. En Eriksson behöver som bekant numera alls icke vara *son* till en *Erik*. Om vi tänka äfter, så veta vi väl, att så borde vara, men vi stöta oss aldrig på, att så icke är. I forntiden kunde något sådant aldrig komma i fråga, just emedan denna ordsammanställnings betydelse då stod fullt klar för medvetandet. Därför skrives också mycket riktigt i äldre isländska ock fornnorska handskrifter icke *Eiríksson* utan *Eiríks son*, vilket visar, att sammansmältningen till ett ord ännu icke försiggått. De "normaliserade" täksterna äro här som så ofta missvisande. Man kan i vår tid någon gång få höra en person presenteras äller omtalas såsom t. eks. *Johan Henriks bror*. Ett dylikt uttryck är den *fulla* motsvarigheten till forntidens *Eiríks son* o. s. v., icke våra namn på *-son*.

Gemensam för alla de olika arterna av fornnordiska äfternamn är vidare den efemära tillvaron. De användas aldrig konstant, utan endast tillfälligtvis ock då särskilt behov göres; de äro icke ärftliga, d. v. s. icke familjenamn; de uppträda ofta flera jämsides, ock de kunna vid minsta anledning bytas om. I Flateyiarbók II s. 73 o. ff. omtalas en viss Hróe, som

äfter vartannat bär binamnen *hinn spake*, *hinn heimske*, *hinn auðge*, *hinn prúðe* ock *Ófara-Hróe*. Hakon jarl kallas *Hlaða-iarl*, *blótiarl*, *hinn ríke* ock *hinn ille*, Olof den helige tillika *hinn dígre* ock *Ólafr Haraldz son*. Harald hårfagre har även binamnen *lúfa* ock *Dofrafóstre*. I hans egen saga i Heimskringla användes binamnet *hárfagre* på summa sju ställen; överallt annars kallas han *Haraldr konungr* äller blott *Haraldr*. I den isländska sagan om *Þórðr hreða* nämnes denne med binamnet på knappt ett tjugutal ställen, utan detsamma på flera hundra. Jag har räknat till säkstio på de tio första sidorna. Detta är endast exempel gripna ur högen. Har, t. eks. i ett gammalt pärmebrev, en person först omnämts med både för ock äfternamn, t. eks. *Einarr Sveins son*, så nämnes han i fortsättningen regelbundet blott med förnamnet, aldrig såsom nu med äfternamnet. Att kalla en person *Svensson* rätt ock slätt skulle helt säkert för de gamla nordborna ha tett sig som en ren absurditet. Egentliga binamn kunna däremot stundom användas fristående för att beteckna en person, men detta är mäst i poetisk stil ock jämförelsevis så sällsynt, att det icke i minsta mån förmår rubba den stora huvudregeln, att i forntiden var dopnamnet det överordnade, det egentliga namnet, äfternamnet blott ett löst bihang, en tillfällig apposition till detta — således raka motsatsen till förhållandet i nyare tider.

Lärorikt är att i detta sammanhang ge akt på det nuvarande isländska namnskicket. På Island synes härutinnan liksom i så mycket annat forntiden ännu sitta i orubb[illegible]
Förnamnet är där fortfarande det avgjort domi[illegible]
säga t. eks. *Gislason*, *Vigfusson*, men i[illegible]
heta de *Konrað*, *Guðbrandur*. En isl[illegible]
isländska författare alfabetiskt å[illegible]
namn. Kasusändelser l[illegible]
ock äfternamn, icke till[illegible]
intressant att höra, hur[illegible]

han uttalar för- ock äfternamn jämte varandra. Jag misstänker starkt, att han åtminstone icke använder det lätta tryck på förnamnet, som vi äro vana vid.

Om nu utvecklingsgången varit sådan, som i det föregående angivits, om det inbördes rangförhållandet mällan förnamn ock äfternamn i tidernas lopp blivit helt omvänt, är det då "naturligt" äller ens sannolikt, att betoningssättet skulle hava bibehållit sig alldeles oförändrat? Mig synes, att den nu gängse betoningen skulle varit lika onaturlig för forntidens språkbruk som den är naturlig för vårt.

Men även om prof. Kocks mening vore den riktiga, så vill jag påstå, att han tillmäter detta faktum en överdriven betydelse. Vilket substantiv som hälst kan ju stå utan satsakcent, i appositionsställning framför namn t. eks., såsom åvan påpekades. Då Kock anser, att detta oftare än vanligt varit händelsen med förnamn i forntiden, så tror jag att han tar miste. Jag har redan framhållit, huru jämförelsevis sällan äfternamn användas i den gamla literaturen. I forntidens talspråk — ock till detta hava vi naturligtvis härvidlag egentligen att hålla oss — voro de utan tvivel ännu sällsyntare, av samma skäl som gör att förnamn jämte äfternamn i våra dagar är vida sällsyntare i talspråk än i skriftspråk. Det är mycket angelägnare att försäkra sig mot missförstånd i skrift än i tal, därför är också det särskiljande tillägget, d. v. s. i forntiden äfternamnet, i nutiden förnamnet, behöfligare i den förra än i det senare. Frågan blir då, huruvida även med den av Kock antagna tonlösheten en så ringa orsak kunnat åstadkomma en så kraftig värkan i avseende på förnamnens omgestaltning, som prof. Kock menar.

Den skiljaktighet, som enligt min mening måste hava förefunnits mällan forntidens ock nutidens sätt att förlägga tonvikten i förevarande fall, behöver icke innebära, att forntidens varit motsatsen till vårt, alltså äfternamnet relativt obetonat. Sannolikare synes vara, att båda namnlederna haft

ungefär lika stark betoning. Jag har i det föregående kallat förnamnet i nutiden ock äfternamnet i forntiden en apposition till det egentliga personnamnet. Nu iakttages i vår tids svenska en märklig åtskillnad i akcentueringen, om ett substantiv står såsom apposition framför äller äfter ett annat. Man uttalar t. eks. *bankkamrer Svensson* ock *Alexander Svensson* med alldeles samma betoning, men däremot *Svensson bankkamrer* med ungefär lika starkt tryck på båda orden. Troligen har detta senare varit forntidens sätt att akcentuera, då förnamn ock äfternamn uttalades jämte varandra. Detta är ju också, märkligt nog, det betoningssätt, som vi än i dag använda i sådana uttryck som det här åvan påpekade *Johan Henriks bror*, vari vi hava den direkta återspeglingen av forntidens förhållande mellan för- ock äfternamn. Det förtjänar kanske att lägga märke till, att äfternamnet i fornspråket icke är så strängt bundet vid platsen närmast äfter förnamnet som nu. Satsen *En man het Olof Eriksson* formuleras i isländskan ej blott *Maðr hét Ólafr Eiríks son* utan även *Ólafr hét maðr Eiríks son.* I den senare formuleringen framträder äfternamnets appositiva ställning klarare även för den modärna uppfattningen. Där faller det sig helt naturligt även för oss att uttala båda namnlederna med samma betoning.

Professor Kocks tonlöshetsteori är otillfredsställande även ur en annan viktig synpunkt. Den skulle möjligen i nödfall kunna förklara den större föränderlighet, som onekligen visar sig hos förnamnen, men är, så vitt jag kan se, icke användbar i fråga om andra egennamn, t. eks. ortnamnen, som röja ett ej mindre lättrörligt lynne. Förklaringsgrunden till den för båda gemensamma högre graden av föränderlighet bör väl vara sådan, att den äger giltighet för båda kategorierna.

En sådan förklaringsgrund anser jag för min del vara att finna helt enkelt i de ifrågavarande ordens egenskap av nomina propria. Såsom sådana beteckna de individer, icke

allmänna begrepp, d. v. s. de hava ingen betydelse i samma mening som andra substantiv. Därför har man så att säga friare händer med dem än med andra ordklasser, hos vilka just den inneboende allmänna betydelsen utövar ett starkt konserverande inflytande. Hastiga ock våldsamma förändringar hos dessa senare förbjuda sig själva, emedan man därigenom skulle råka i fara att icke vidare bliva förstådd av sina medmänniskor, d. v. s. språket skulle icke längre uppfylla sitt ändamål. Varje omgestaltning av sådana ord förutsätter consensus omnium, allmän tillslutning inom språkområdet, ock denna vinnes varken lätt äller hastigt. I fråga om egennamnen kan däremot en dylik tillslutning betydligt lättare åvägabringas, emedan deras område är mycket trängre. Det inskränker sig i de flästa fall till den ifrågavarande individens närmaste omgivning. En person som är döpt till *Teodor* kan t. eks., om han själv äller någon annan så finner för gott, utan nämnvärd svårighet få detta utbytt mot *Tore* äller rent av mot *Olle* äller *Kalle*. En lokalitet, som råkat få det mindre välklingande namnet *Svinbäcken*, kan i en hastig vändning bliva omdöpt till *Svanbäcken*. Eksemplen äro hämtade ur värkligheten. För några år sedan beslöto Stockholms stadsfullmäktige, att en mängd gator, ja en hel stor stadsdel skulle tilldelas nya namn.

Det är tydligt, att tillfälligheten ock nycken kunna hava ett visst spelrum vid egennamnens omgestaltningar. Att de mera än andra ordklasser varit underkastade dialektpåvärkning är väl också obestridligt. Båda delarne är det skäl att hava i minne. Men i det stora hela har nog språkutvecklingen även i fråga om egennamnen gått samma lagbundenhetens vägar som i övrigt. Att de fornnordiska personnamnen i senare tider allt mera indragits i den grammatiska undersökningen, är enligt min mening särdeles välbetänkt ock välbefogat. Det vore önskligt, att ortnamnen snart också komme mera i åtanke. Även på det fältet äro helt visst rika

skördar att hämta. Såsom grammatiskt material, isynnerhet ur ljudlärans synpunkt, hava egennamnen ett alldeles särskilt inträsse just genom den större böjlighet ock bildbarhet, som utmärker dem. De inom språket värksamma ljudlagarna hava haft lättast att tränga igenom på denna punkt ock lemnat de tydligaste märkena äfter sig. Naturligtvis är det möjligt, att deras värksamhet någon gång kommit till synes endast i namn, men deras tillvaro är ju då i alla fall konstaterad, ock man har en bestämd anledning att söka deras spår även på andra håll. Man har däri en ledning ock fingervisning, som ofta kan vara av stort värde.

2. Några enskilda västnordiska dopnamn.

De gammalnordiska dopnamnen äro såsom bekant nästan genomgående tvåledade sammansättningar, vari båda lederna, där de icke själva äro nomina propria, utgöras av även i appellativ bemärkelse kända ock använda ord, under det sammansättningen såsom sådan ofta saknar en sådan bemärkelse. Att en så allmänt gällande regel tenderat att draga in under sig även de i språket upptagna främmande namnen, är någonting som man nästan på förhand kan vänta sig. En sådan tendens att genom folketymologisk ombildning bringa främmande ock oförstådda namnelement in under det inhemska systemet uppenbarar sig på många håll. I *Rikarðr* inskjutes ett *g* (se Isl. annaler ock Flateyiarbók flerest.), varigenom det blir ett av de välkända namnen på *-garðr*. *Sunniva* bringas genom ett inskjutet *l* i samklang med kvinnonamnen på *-elfr*. Det keltiska *Dufgus* förvandlas genom konsonantomkastning till *Dugfus*, som stämmer vida bättre med nordiska begrepp om ett namns rätta skapnad. Det i isländskan ganska vanliga *Vigfús* har därvid utan tvivel varit bejälpligt. Genom anpassning till de inhemska namnen på *-gerd* har i danskan det utländska *Berengaria* förbytts till *Bengerd*. Namnet *Martin* skrives som bekant i isländska ock fornnorska handskrifter

oftast *Martein*, under det t. eks. i *Severin, Katrin* ingen diftongisering av *i* visar sig. Detta *Martein* är säkerligen ett sidostycke till de nyss omtalade. I *Martin* var den första stavelsen välbekant från sådana inhemska namn som *Ingemarr, Hróðmarr* m. fl. Den senare stavelsen var däremot alldeles okänd både som namnelement ock som appellativ. Insattes däremot i stället för *i* diftongen *ei*, så hade man straks en namnled, som uppfyllde alla anspråk. Ett inhemskt namn, som kan hava tjänat till mönster vid ombildningen, är *Benteinn*.

Det är enligt min mening genom en liknande process som namnet *Kristian* fått den egendomliga biformen *Kristiarn*, *-iærn*, som under medeltiden var så vanlig över hela Norden. I Danmark träffas detta lånenamn så tidigt som under förra hälften av 1100-talet [1]), redan då med den nämda biformen; i Norge däremot först på 1300-talet. Härav synes framgå, dels att namnet självt från Danmark övergått till Sverge ock Norge, dels att biformen på *-iarn*, *-iærn* utvecklats på danskt område. Den av prof. Kock i Ark. IX s. 149 n. 1 givna förklaringen av *Kristiarn* stöter härigenom på svårigheter, alldenstund assimilationen *rn*—*nn* synes vara allt för sällsynt i forndanskan för att kunna antagas hava framkallat några analogibildningar. I den nyss citerade Lib. memor. har jag icke lyckats finna ett enda eksempel på denna assimilation i namnet *Björn* ock dess sammansättningar, som enligt Kock skulle ha dragit *Kristian* med sig. Lika litet i registret till *Langebeks* Scriptores. Man torde således ha anledning att se sig om äfter en annan förklaring. Alldeles som det nyss omtalade *-tein* för *-tin* i *Martein* kan *-iarn* för *-ian* i *Kristiarn* vara tillkommet genom folketymologisk tolkning av det för nordiska öron främmande ock oförståeliga *-ian* i *Kristian*. Nu synes visserligen subst. *iærn* icke ingå som

---

[1]) Se Lib i memor. cap. Lundensis ed. Weeke s. 128, 164 m. fl.

led i något annat forndanskt namn, men detta behöver icke vara något hinder för min förklaring. Folketymologien är nämligen alls icke beroende av analogier. *Hamilton* har blivit *Hamiltång*, *Appeltoft* *Äppeltofs* o. s. v. utan ringaste stöd av analogier. Att *iærn* icke var omöjligt såsom led i fornnordiska namn, visa de isl. *Eldiarn*, *Kleppiarn* ävensom flera isl. ock norska med samma begynnelseled, t. eks. *Iarngerðr*, *Iarngrímr*. Möjligen skall någon invända, att det faller sig svårt att framleta någon förnuftig betydelse ur en sådan sammansättning som *Krist-iærn*. Därpå svaras, att samma anmärkning kan göras mot en mängd rent inhemska ock till sin bildning fullkomligt klara fornnordiska dopnamn, t. eks. *Arnbiǫrn*, *Arngeirr*, *Halldórr*, *Hallfreðr*, *Hallfríðr*, *Biǫrnólfr*. Dylika namn äro väl bildade äfter den metod, som av G. Storm (Ark. IX s. 203) benämnes variation. De äro med andra ord rena ock värkliga nomina propria, som aldrig haft ock icke behöft hava någon "förnuftig betydelse".

Kvinnonamnet *Þyri* bör alldeles utmönstras ur den isl.-fornnorska grammatiken. *Þyri* är namnets danska form ock förekommer i den isl.-fornnorska literaturen endast såsom namn på danska furstinnor. Den västnordiska formen är *Þorvé*, som dock icke anträffats mer än på ett ställe i Landnámabók. Såväl övergången *é* till *i* som själva namnen på *-vé* äro ju för övrigt främmande för västnordiskan.

Det under medeltiden i Norge ock på Island ävensom i Sverge såsom förnamn använda *Skeringr* är väl egentligen identiskt med det i isl. vanliga subst. *skǫrungr*. Antagligen har detta ord i likhet med många andra från binamnsfunktionen upphöjts till rangen av dopnamn. En *Jon skoeringær* förekommer i Dipl. norveg. I s. 168, en *Johannes Scarong* i Lib. mem. cap. Lund. s. 65. En kontaminationsform mällan *Skeringr* ock *Skǫrungr* är *Skoerengr* i Dipl. norv. III s. 140 ock 269. Om växlingen *-ingr*, *-ungr* i suffikset se Noreen Gramm.[2] s. 93.

Det svensk-norska *Ramundr* är antagligen uppkommet av ett **Ráðmundr* liksom *Hrómundr* av *Hróðmundr*. *Ráð-* som första led finnes i åtskilliga namn: *Ráðbarðr, Ráðgerðr, Ráðný, Ráðúlfr* m. fl.. På bortfall av *ð* framför *m* finnas spridda eksempel även i andra namn, såsom *Guðmundr, Hreiðmarr*.

I Landnámabóks ock Vatzdœlasagas "normaliserade" täkster träffas ett namn med den underliga formen *Fostólfr*, som är mycket ägnad att uppväcka misstroende. Det är också tillkommet endast genom en missuppfattning. Namnet är tydligen identiskt med fornnorskans *Fastulfr-*, *-olfr* ock bör således normaliserat skrivas *Fǫstólfr* äller *Föstólfr*. Att *o* betecknar *u*-omljudet av *a* är som bekant allt annat än en sällsynthet. Även i fornsvenskan finnes *Fastulf*.

Alldeles enahanda torde förhållandet vara med det mycket vanligare *Þiostólfr*, som normaliseras till *Þióstólfr*. I fornnorskan finner man nämligen detta namn på många ställen skrivet *Þestolfr*, *Þøstolfr*, *Þiæstolfr*, *Þiøstolfr* o. s. v., vilket visar, att första ledens *io* icke kan vara diftongen *ió* utan måste vara brytningsvokal. Samma anmärkning gäller utan tvivel även om det mera sällsynta *Þiostarr*, ehuru jag hittills icke funnit några motsvarande väkselformer av detta. Ett motstycke till *Þiostolfr* vad formväkslingen i fornnorskan beträffar är namnet *Skiǫldólfr*, som skrives *Skeldulfr*, *Skældulfr*, *Skieldulfr*, *Skialdulfr*, *Skioldulfr* o. s. v., men i isländska täkser normaliseras till *Skiöldúlfr*. Härledningen av namnleden *Þest-*, *Þiost-* synes förbliva lika dunkel som förut. Man kunde gissa på släktskap med *Þist-* i *Þistill*, men detta tyckes i sin ordning också vara oförklarat.

De två kvinnonamn, som i onormaliserade täkster vanligen skrivas *Solveig*, *Solvor*, skola enligt gammal uppfattning vara sammansättningar med *Sól*. Månne icke här föreligger ett liknande missförstånd av *o* som i *Fostolfr*, *Þióstólfr*? I Ynglingasaga kap. 42 kallas Olaf Trätäljas hustru

"*Sǫlveig eða Sǫlva*". Kringla har här *Sǫlveig*, de övriga handskrifterna *Solveig*, ock den senaste utgivaren av Heimskringla (se F. Jónssons edit. s. 75²) har funnit sig föranlåten att insätta det förra såsom normalform av namnet. Av detta ställe synes framgå, att *Sǫlva* är en förkortning av *Sǫlveig*, men *Sǫlva* kan ju icke vara sammansatt med *Sól-*. Då därtill kommer, att namnet har sidoformer med *Sal-*, såsom Dipl. norv. II s. 658 nom. *Salæigh*, dst. V s. 87 gen. *Saloghar*, så är det tämligen tydligt, att handskrifternas *Solveig* icke kan betyda *Sólveig* utan måste normaliserat skrivas *Sǫlveig*. Det är med andra ord en sammansättning med *Sal-*, som ingår i åtskilliga andra namn såsom *Salbiǫrg*, *Saldís*, *Salgerðr* samt *Sǫlmundr—Salmundr*, vilket väl endast genom sin större frekvens undgått samma misstydning som *Sǫlveig*. Att *Solvor* likaledes är att fatta som *Sǫlvǫr* ock såsom sammansättning med *Sal-* är väl äfter föregående utredning av *Sǫlveig* i ock för sig sannolikt [1]). En antydan i denna riktning ger också Landn. s. 300¹³, där hs. B m. fl. ha *Salvöru*. I den älsta Landn. edit. (Reykjavík 1688) skrives namnet märkligt nog *Sölvör*. Några värkliga personnamn, i hvilka *Sól-* med säkerhet ingår såsom sammansättningsled, finnas över huvud icke på västnordiskt område.

I Ark. X s. 306 o. f. har prof. Kock upptagit P. A. Munchs ock Vigfussons förklaring av namnet *Sǫlve*. Det skulle vara den svaga formen av ett utdött adj. *sǫlr*, motsvarande ags. *salu*, fht. *salo*, eng. *sallow*. Denna i ock för sig ganska tilltalande tolkning möter dock ett hinder, som varken Vigfusson äller Kock synas hava uppmärksammat. Namnet har i norska handskr. icke så sällan stark böjning. Såsom exempel må anföras: Dipl. norv. IV s. 354³⁵ *Solfuir*, III 399²⁷ *Sauluir*,

[1]) Jag har senare blivit uppmärksam på, att den här framställda iakttagelsen ang. *Sǫl-*, *Sal-* gjorts redan av P. A. Munch (se Saml. Afhandl. IV s. 163 o. f.). Då det gamla oriktiga skrivsättet det oaktat fortlevat ock lever, skadar det kanske icke, att saken ännu en gång påpekas.

VIII 249[31] *Saluir*, III 419[26] *Salfuer*, III 486[14] gen. *Soluirs* I 510[21] *Solues*, III 493[11] dat. *Soluir*, I 647[25] *Soluer*, Eysteins Jordeb. 295[22] ack. *Solfuir*, Grettis saga 4[21] gen. *Sölvers*. *Sǫlve* tyckes således, alldeles som det nyss omtalade *Sǫlva*, vara "Kurzname" av ett urspr. sammansatt namn *Sǫl-vér*, vars senare led tydligen är densamma som i *Ǫlvér*, *Hloðvér* m. fl. Den förra leden *Sǫl-*, *Sal-* skulle möjligen kunna vara subst. *salr*, men då man finner, att även ett sådant namn som *Salbiǫrg* har sidoformer med *Sol-* i. e. *Sǫl-* (se Islands gramm. lit. II s. 16[8] ock 71[13] samt Bolts Jordeb. 80[27]), så öppnar sig en annan möjlighet, nämligen att vi i denna *del* av namnet hava det supponerade adj. *sǫlr*, varav *Sǫlve* enligt Kock skulle vara den svaga formen.

Men *Sǫl-* i *Sǫlbiǫrg* kan också förklaras på en annan väg. Vid nogare aktgivande skall man nämligen finna, att sedan ett namnelement i förbindelse med ock under påvärkan av ett annat undergått en äller annan modifikation, så kan denna modifierade form stundom sprida sig till andra namn, där dess tillvaro förefaller alldeles omotiverad ock oförklarlig. När *Sal-* i sådana sammansättningar som *Sǫlveig*, *Sǫlvǫr*, *Sǫlvér* genom omljud blivit *Sǫl-*, så kunde detta *Sǫl-* intränga även i andra sammansättningar med *Sal-*, där senare leden icke kunnat värka omljud. Det i svenska namn vanliga *-fastr* har i vissa sammansättningar blivit *-vastr*, ock genom detta *-vastr* har sedan det enkla namnet *Faste* fått biformen *Vaste*, som träffas även i norskan. Sedan i fornnorskan *o* i sådana namn som *Þoraldr*, *Þorlakr* blivit assimilerat med den senare ledens *a*, finner man *Þar-* i stället för *Þor-* även i åtskilliga sammansättningar med *Þor-*, där senare leden har annan vokal än *a*, t. eks. *Tarbiorn* Dipl. nor. III s. 441[29], *Tarkel D. N.* II 640[26], *Tarmodh D. N.* II 679[7], *Þarsten D. N.* III 567[28]. Här hava vi säkerligen också den rätta förklaringen till de i fornnorskan allt emällanåt anträffade egendomliga bildningarna *Gulbrandr*, *Gulmar* vid sidan av *Guðbrandr*, *Guð-*

mar. *Gul-* i dessa namn härleder sig från sådana sammansättningar som *Guðleifr*, *Guðleikr*, *Guðlaugr*, där *ð* regelrätt assimilerats med det följande *l*. Särskilt i *Guðleikr* är assimilationen rätt vanlig.

E. H. Lind.

Bibliografi för år 1893.

Upprättad av E. H. Lind.

I. Bibliografi, literaturhistoria ock biografi.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie herausgeg. von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 14. jahrg. 1892. Leipz. 8:o. 4 + 428 s. M. 9.

Lind, E. H. Bibliografi för år 1891.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 269—303.

Mackeprang, M. Fortegnelse over dansk historisk litteratur fra året 1892 vedrørende Danmarks historie.
Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. IV s. 445—463.

— Fortegnelse over fremmed historisk litteratur fra året 1892 vedrørende Danmarks historie.
Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. IV s. 691—711.

Oversigt over historisk litteratur fra året 1892 vedrørende Sønderjyllands historie. Af *N. N.*
Sønderjydske Aarbøger 1893 s. 290—328.

Regesta diplomatica historiæ danicæ. Chronologisk Fortegnelse over hidtil trykte Diplomer og andre Brevskaber til Oplysning af den danske Historie udg. ved det k. Danske Videnskabernes Selskabs Omsorg. Anden Række. Bd. 2, h. 2. Fra Aar 1558 til Aar 1574. Københ. 4:o. S. 289 - 576. Kr. 5.

Setterwall, Kr. Bibliografi [svensk historisk] 1892.
Bilaga till Hist. tidskr. (sv.) 1893.

Bidrag till Olai Magni historia. 1. Literära fragmenter utgifna genom *H. Hjärne*. 2. Handlingar angående Olai Magni egendomsförvärf och qvarlåtenskap. Utgifna af K. Samfundet för utgifvandet af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Sthm. 8:o. VII + 26 + 2 + 9 + 2 s. Kr. 1.
Hist. Handl. XII. Nr. 2, 1, 2.

Bidstrup, Jul. Holberg og Sorø Akademi. Et Bidrag til Akademiets Historie.
Museum 1893, 2 s. 32—50.

Boer, R. C. Noch einmal Ǫrvar-Odds saga und Magus saga.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 304—308.

Bref af Olof Rudbeck d. ä. rörande Upsala universitet med inledning af *Claes Annerstedt*. I. 1661—1670. Inbjudningsskrift. Ups. 8:o. LIV + 73 s.

Brinkman, A. Den hellige Birgitta. Et kulturhistorisk Billede fra det 14. Aarhundrede. Med 12 Illustr. Københ. 8:o. 430 s. Kr. 2,50.

Fécamp, A. Le poème de Gudrun, ses origines, sa formation et son histoire. Paris 1892. 8:o. XXXVII + 288 s.

Forchhammer, J. Blade af Disputérselskabet „Lycæums" Historie.
Museum 1893, 2 s. 330—344.

Gertz, M. Cl. Andreas Sunesøns Hexaemeron.
Forhandl. paa det 3. og 4. nord. Filologmøde s. 31—36.

Golther, W. Die Edda in deutscher Nachbildung.
Zeitschr. f. vergl. Lit. gesch. N. F. XVI s. 275—304.

— Zur Færeyingasaga.
Germanist. Abhandl. zum 70. Geburtstag K. v. Maurers s. 1—19.

Guðmundsson, V. Ritsjá nokkurra útlendra bóka er snerta Ísland og íslenzkar bókmenntir (1891).
Tímarit 1893 s. 205—273.

[Hildebrand, H.] K. vitterhets historie och antiqvitets akademiens hundraårsfest den 2 april 1886. Sthm 1886 (publ. 1893). 8:o. 100 s.
Särtr. ur akademiens handl. N. F. XI. — Historik s. 8—37.

Ibsen, H. Die Kämpevise und ihre Bedeutung für die Kunstpoesie.
Allgem. Zeitung. 1893. Beilage nr. 111, 112.

Jiriczek, O. L. Zur Geschichte der Bósa-Saga. Habilitationsschrift. Breslau. 8:o. 38 s.

Jónsson, Finnur. Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie. Udgivet på Carlsbergfondets bekostning. Bd. 1, h. 1, 2. Københ. 8:o. 480 s. Kr. 7.

— Um þulur og gátur.
Germ. Abhandl. zum 70. Geburtstag K. v. Maurers s. 489—520.

K[jellber]g, C. Uppsala stads arkiv.
Hist. tidskr. (sv.) 1893 s. 378—380.

Krause, E. Die nordische Herkunft der Trojasaga bezeugt durch den Krug von Tragliatella, eine dritthalbtausendjährige Urkunde. Nachtrag zu den Trojaburgen Nordeuropas. Mit zwölf Abbildungen im Text. Glogau. 8:o. 48 s. M. 1.

Kristensen, M. Bidrag til den jyske literaturs historie. II. Blicher og hans samtid.
Dania II s. 127—147.

Lundström, H. Laurentius Paulinus Gothus, hans lif och verksamhet (1565—1646). I, II. (1565—1637). Akad. afh. Upsala. 8:o. VIII + 334 + 22 s. + portr. Kr. 3,50.

Martensen, J. Om Holbergs Komedier i de 18 Aar, da der ikke gaves Theaterforestillinger i Kjøbenhavn, særlig om Don Ranudo.
Museum 1893, 2 s. 61—91.

Nicolaysen, N. Den norske bukkevise.
Hist. Tidsskr. (norsk) 3. R. III s. 212—215.
Olrik, H. Studier over Ælnods skrift om Knud den Hellige.
Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. IV s. 205—291.
Petersen, Eg. Hemming Gads Tale mod de Danske.
Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. IV s. 464—473.
Schück, H. Olavus Petri. Ett fyrahundraårsminne Sthm. 8:o. 2 + 66 s. + 1 pl. Kr. 1,25.
— Marsk Stigs-visorna.
Nord. tidskr. 1893 s. 21—44.
— Lars Wivallius, hans lif och dikter. I. Biografi. Ups. 8:o. 267 s. Kr. 6.
Skrifter utg. af Sv. liter. sällsk. 13, 1.
— Ett helgon [Kristina af Stumbelen och hennes biograf Petrus de Dacia].
Nord. tidskr. (Letterst.) 1893 s. 307—325.
— Anteckningar om den älsta bokhandeln i Sverge.
Sv. bokförläggarefören:s festskrift 1893, s. 1—80.
— Englische Komödianten in Skandinavien.
Skandinav. Archiv I s. 357—386.
Stave, E. Om källorna till 1526 års öfversättning af Nya Testamentet. Ups. 8:o. VIII + 228 s.
Skrifter utg. af Human. vet. samf. i Ups. III, 1.
Storm, G. Kan det ansees bevist, at den norske Homiliebog (AM. 619 qv.) er skrevet i Hamar?
Arkiv f. nord. filol. X s. 197—200.
Unger, C. R. Fortsatte Bemærkninger om islandske Haandskrifter.
Arkiv f. nord. filol. X s. 188—191.

Are Fróđe.
Aarb. for nord. Oldkynd. 1893 s. 207—352. Af *Björn M. Olsen.*

Klemming, Gust. Edv.
Hist. tidskr. (sv.) 1893 s. 300—303. Av *H. S[chück].* — Sv. bokhandelstidn. 1893 nr. 36.

Lundell, Joh. Aug.
Folkskolans vän 1893 nr. 38.

Lyttkens, Ivar Adolf.
Folkskolans vän 1893 nr. 48.

Noreen, Adolf Gotth.
Folkskolans vän 1893 nr. 40.

Wisén, Theodor.
Minnesteckning öfver Theodor Wisén. Inträdestal i Svenska akademien af *K. F. Söderwall.* Sthm. 8:o. 43 s.
Särtr. ur Sv. akad:s handl. 7. 1892.

II. Tidskrifter ock lärda sällskaps skrifter.

Arkiv för nordisk filologi utgivet under medvärkan av S. Bugge, G. Cederschiöld, Finnur Jónsson, Kr. Kålund, N. Linder, Ad. Noreen, G. Storm, L. F. Wimmer genom *Axel Kock*. Bd. 9 (N. F. 5). H. 3, 4. Lund. 8:o. S. 199—384. — Bd. 10 (N. F. 6). H. 1, 2. Lund. 8:o. 222 s. Kr. 6 för band.

Dania. Tidsskrift for folkemål og folkeminder udgivet for Universitets-jubilæets danske samfund af *Otto Jespersen* og *Kristoffer Nyrop*. II, 2, 3. Københ. 8:o. S. 81—288.

Forhandlinger paa det fjerde nordiske Filologmøde i København den 18—21 Juni 1892 udgivne af *C. Jørgensen*. Tillæg: Berättelse om förhandlingarna vid det tredje nordiska filologmötet i Stockholm 10—13 aug. 1886 af *Nils Linder*. Københ. 8:o. 8 + LXXVIII + 274 s. + 2 pl. Kr. 5,50.

Anm.: Finsk tidskr. 1893, 2 s. 234, av F. G[ustafsson]. — Nord. tidsskr. f. filol. 3. R. II s. 47, av K. H[ude].

Germanistische Abhandlungen zum LXX. Geburtstag Konrad von Maurers dargebracht von Oscar Brenner, Felix Dahn, Carl Gareis, Wolfg. Golther, Valtýr Guđmundsson, Ebbe Hertzberg, Finnur Jónsson, Karl Lehmann, Ernst Mayer, Bj. M. Ólsen, Axel Petersen, V. A. Secher, Philipp Zorn. Göttingen. 8:o. VIII + 554 s.

Anm.: Liter. Centralbl. 1893 sp. 1187. — Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1893 s. 339, av K. Weinhold.

Huld. Safn alþýđlegra fræđa íslenzkra. Útgefendur; *Hannes Þorsteinsson, Jón Þorkelsson, Ólafur Daviđsson, Pálmi Pálsson, Valdimar Ásmundsson*. III. Reykjavík. 8:o. 80 s. Kr. 0,50.

Nordisk tidsskrift for filologi. 3. Række. I, h. 3, 4. Københ. 8:o. S. 130—202. II, h. 1. Københ. 8:o. S. 1—48.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell*. 1893. A—D. Sthm. 8:o.

Nystavaren. Tidskrift för rättskrivningsfrågor på uppdrag av rättstavningssällskapet utjiven av *Otto Hoppe*. IV, h. 3. Ups. 8:o. S. 119—164. Kr. 0,60.

Aarbog for dansk kulturhistorie udgivet af *P. Bjerge*. 1893. Aarhus. 8:o. 188 s. Kr. 2.

Anm.: Dania II s. 362, av J. Ottosen.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie udg. af det kgl. nordiske Oldskriftselskab. 1893. II. Række. 8. Bind. Københ. 8:o. 4 + 382 s. Kr. 4.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige utg. af k. vitterhets hist. och antiqvitets akademien genom *Hans Hildebrand*. XI, H. 5. Sthm. 8:o. 93 s.

Árbók hins íslenzka fornleifafélags 1893. Reykjavík. 8:o. 2 + 88 s. + 1 pl.

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohus läns fornminnen och historia utg. på föranstaltande af länets fornminnesförening. H. 20 (Bd. 5, h. 3). 1893. Gbg. 8:o. S. 187—318 + 19 pl. o. 3 kartor. Kr. 5.
Finska fornminnesföreningens tidskrift. XIII. Hfrs. 8:o. 206 s. + 28 pl.
Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad. 21 årg. 1892. Jan.—juni. Sthm. 8:o.
Meddelanden af Gestriklands fornminnesförening. 1893. Gefle. 8:o. 38 s. + 1 karta.
Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift. Bd. 1, h. 3. Östersund. 8:o. S. 65—112.
Meddelanden från Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening. I, 1. Gbg. 8:o. 84 s.
Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord. Nouv. série. 1892. Københ. 8:o. 88 s. Kr. 1.
Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Bd. 8, h. 3. Sthm. 8:o. S. 203—317. Kr. 3.
Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift. H. 6, 7. Utgifvare: *F. Ödberg.* Sthm. 8:o. 4 + 128 + 19 s. + 22 pl. Kr. 6.
Danske Magazin inneholdende Bidrag til den danske Histories og det danske Sprogs Oplysning. 5. Række. Udg. af det k. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Bd. 3, h. 1. Københ. 4:o. 96 s. Kr. 2.
Historisk tidskrift utgifven af Svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand.* 13:de årg. 1893. Sthm. 8:o.
Historisk Tidsskrift, sjette Række, udgivet af den danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka.* IV, h. 2, 3. Københ. 8:o. S. 205—813.
Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. 3. Række. Bd. 3, h. 1. Kra. 8:o. 218 s.
Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Herausgeg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann.* 14. Jahrg. 1893. Darmst. 4:o. 448 sp.
Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. Extrahäfte 1893. Ups. 8:o. 4 + 143 s. Kr. 3.
Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland. XX. Förhandlingar och uppsatser. 7. 1892—1893. Hfrs. 8:o. LXXII + 137 s.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. Allmänt.

Craigie, W. A. Oldnordiske ord i de gæliske sprog.
Arkiv f. nord. filol. X s. 149 - 166.
Ehrismann, G. Etymologien. I.
Beitr. z. Gesch. der deut. spr. u. lit. XVIII s. 227—285.

Grundriss der germanischen Philologie — — — herausgeg. von *Herm. Paul.* 2. Bd., 2. Abth., H. 3. Darmst. 8:o. S. 257—484 + 6 s.
Anm.: Liter. Centralbl. 1894 sp. 561, av [K.] B[a]hd[e]r. — Zeitschr. f. deut. philol. XXVI s. 117—124, av E. Martin.

Hellquist, El. Etymologische Bemerkungen. Gefle. 4:o. 2 + XV s.
Särtr. ur Redogör. f. läroverken i Gefle o. Söderhamn 1892—93.

Helten, W. v. Grammatisches.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XVII s. 272—302 ock 550—573.

Hirt, H. Grammatische Mischellen.
Beitr. z. gesch. der deut. spr. u. lit. XVIII s. 274—300 ock 519—530.

Kock, A. Till frågan om supradentalt *l* och *n* i det nordiska fornspråket.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 254—268.

Kristensen, M. Danske og svenske afledninger på -else.
Forhandl. paa det 4. nord. Filologmøde s. 253—260.

Lundell, J. A. Huru språkljuden bildas. Sthm. 8:o. 13 s.
Sommarkurserna i Ups. 1893. Grundlinjer till föreläsn.

Lundgren, M. Bidrag till nordisk namnforskning.
Arkiv f. nord. filol. X s. 174—181. — Med tillägg om namnet *Sante* av *Axel Kock.*

Persson, P. Etymologisches.
Zeitschr. f. vergl. Sprachforsch. N. F. XIII s. 284—294.

Quigstad, J. K. Nordische Lehnwörter im Lappischen. Kra. 8:o. VIII + 357 + 8 s.
Kra Vidensk. Selsk:s Forhandl. 1893.
Anm.: Liter. Centralbl. 1894 sp. 1070, av H. W—r.

Storm, G. Om nordiske Stedsnavne i Normandie.
Forhandl. på det 3:e og 4:e nord. Filologmøde s. L—LII.

Wadstein, E. Om behandlingen av *a* framför *rt* i nordiska språk. Sthm. 8:o. 17 s.
Sv. landsmålen XIII, 4.

— Eine vermeintliche ausnahme von der *i*-umlautsregel im altnordischen.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XVII s. 412—434.

— Till läran om *i*-omljudet i nordiska språk.
Forhandl. paa det 4. nord. Filologmøde s. 245—253. Jfr. Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XVII s. 412—434.

Zimmer, H. Keltische studien. 13. Ein altirischer zauberspruch aus der Vikingerzeit.
Zeitschr. f. vergl. Sprachforsch. N. F. XIII s. 141—158.

2. Isländska ock fornnorska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Delbrück, B. Altnordisch *feðgar* Vater und Sohn.
Festgruss an Rud. von Roth 24. Aug. 1893.

Falk, Hj. Om de rimende konsonanter ved helrim i dróttkvætt.
Arkiv f. nord. filol. X s. 125—130.

Fritzner, J. Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. H. 22—24. Saurugliga—Sótt. Kra. 8:o. [Bd. 3]. S. 193—480. Kr. 1,50 för häfte.
Anm.: Ark. f. nord. filol. X s. 392—397, av H. Gering.

Heusler, A. Über germanischen Versbau. Berlin. 8:o. VIII + 139 s. M. 6.
Schriften zur german. philol. herausgeg. von Roediger. H. 7.
Anm.: Liter. Centralbl. 1894 sp. 362, av H. H[ir]t — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1894 sp. 289, av O. Brenner.

Jónsson, Bjarni. Íslenzk málsgreinafræði. Reykjavík. 8:o. 60 s.

Kock, A. Om namnet *Úsvífr = Úsýfr.*
Arkiv f. nord. filol. X s. 201—205.

Läffler, L. Fr. Till Arkiv 7: 247 o. f. [om ortnamn på *-lo*].
Arkiv f. nord. filol. X s. 208—209.

Nygaard, M. Udeladelse af subjekt; „subjektlöse" sætninger i det norröne sprog (den klassiske sagastil).
Arkiv f. nord. filol. X s. 1—25. Jfr Forhandl. på det 4. nord. Filologmøde s. 231—233.

Rønning, F. Oldnordisk formlære i grundrids. Trykt som manuscript. København. 8:o. 32 s. Kr. 0,50.

Þorkelsson, J. Beyging sterkra sagnorða í íslensku. H. 6. Reykjavík. 8:o. S. 401—480. (Skolprogr.)
— Infinitiv styret af Præpositioner i Oldislandsk og Oldnorsk.
Arkiv f. nord. filol. X s. 192—196.
— Supplement til islandske Ordbøger. 3. Saml. H. 6, 7. Reykjavík. 8:o. S. 401—560.

b. Täkster, översättningar ock kommentarer.

Arnamagnæanische Fragmente (Cod. AM. 655 4:o III—VIII, 238 fol. II, 921 4:o IV 1. 2.). Ein Supplement zu den Heilagra manna sögur, nach den Hss. herausgeg. von *G. Morgenstern.* Leipz. 8:o. VII + 54 s. M. 3.
Anm.: Liter. Centralbl. 1894 sp. 729, av [E. Mo]gk.

Bjarnar saga Hitdœlakappa. Herausgegeben von *R. C. Boer.* Halle. 8:o. XLIV + 112 s. M. 4.
Anm.: Museum I, av W. Golther.

Blómstrvalla saga. Búið hefir til prentunar *Pálmi Pálsson.* Reykjavík 1892. 8:o. 54 s.

Die Bósa-Saga in zwei Fassungen nebst Proben aus den Bósa-Rímur herausgeg. von *O. L. Jiriczek.* Strassb. 8:o. LXXX + 164 s. M. 7.
Anm.: Anz. f. deut. alterth. 1894 s. 245—248, av Ludv. Larsson. — Liter. Centralbl. 1893 sp. 1714, av E. Mogk. — Museum I, av R. C. Boer. — Revue critique 1893, 2 s. 505, av A. C.

Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að

halda bréf og gjörnínga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. II, 5. København. 8:o. S. 861—1099 + XXIV. — III, 4. København. 8:o. S. 577—768.

Diplomatarium norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *C. R. Unger* og *H. J. Huitfeldt-Kaas*. XIV, 1. Kra. 8:o. 416 s. Kr. 6.

Drauma-Jóns saga, herausgegeben von *H. Gering*.
Zeitschr. f. deut. philol. XXVI s. 289—309. — Även i särtryck.

Flateyjarbók. „Flatøbogen". København. Fol. 14 bl. Kr. 12.
Fotolitogr. reproduktion med transskription ock översättn. på engelska ock danska av den del av handskr., som rör Amerikas upptäckt av nordmännen omkr. år 1000. Utg. av den danska generalstabens topografiska afdelning.

Gunnlaugs saga Ormstúngu. Búið hefir til prentunar *Valdimar Ásmundarson*. Reykjavík. 8:o. VIII + 64 s. Kr. 0,25.
Íslendingasögur IX.

Hrafnkels saga Freysgoða. Búið hefir til prentunar *Valdimar Ásmundarson*. Reykjavík. 8:o. V + 3 + 43 s. Kr. 0,25.
Íslendingasögur VIII.

Otte Brudstykker af den ældste Saga om Olaf den hellige. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved *Gustav Storm*. Kra. 4:o. 2 + 26 + 16 s. + 7 bl. faksim. Kr. 2,40.
Anm.: The Academy 1894, 1 s. 439.

Sagan ock rimorna om Friðþjófr hinn frœkni utjivna för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur av *Ludvig Larsson*. Lund. 8:o. 2 + LII + 158 s. Kr. 5,50.

Sturluson, Snorri. Heimskringla. Noregs konunga sögur. Udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. [H. 1]. København. 8:o. 192 s. Kr. 5.

Sturluson, Snorri. Noregs konúnga sögur, II. Saga Ólafs Haraldssonar hins helga. *Eggert O. Briem* hefir búið til prentunar. Reykjavík. 8:o. IV + 507 s. Kr. 2,50.

Udvalgte Stykker af Njáls saga udg. af *V. Levy*. København. 8:o. 62 s. Kr. 1,25.

Vatnsdæla saga. Búið hefir til prentunar *Valdimar Ásmundarson*. Reykjavík. 8:o. VIII + 128 s. Kr. 0,50.
Íslendingasögur VII.

Ynglingasaga. Særtryk af Heimskringla udg. af Samfundet til udgivelse af gammel nordisk litteratnr ved *Finnur Jónsson*. København. 8:o. 86 s. Kr. 1,50.

Den ældre Edda. Gudesange. Oversatte af *Karl Gjellerup*. Illustrerede af *L. Frølich*. H. 1—3. København. 4:o. 72 s. Kr. 1,25 f. häfte.

Edda Sämund den Vises. Skaldeverk af fornnordiska myt- och hjältesånger om de götiska eller germaniska folkens gamla gudatro, sagominnen och vandringar. Öfversättning från isländskan af *Fredrik Sander*. Med bilder af nordiska konstnärer. Sthm. Fol. 6 + 472 s.

Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1894 s. 264, av Fr. Kauffmann.

Gisli der Geächtete. Von *F. Khull.*

Der Kyffhäuser VII. 1893.

Les Eddas. Sigurd. Adaptation de *William Ritter*. Illustrations de *Ernst, Mitis* et *G. Picard.* Paris. 12:o. 6 + 134 s. Fr. 2.

Sturluson, Snorri. The stories of the kings of Norway, called the Round world (Heimskringla). Done into english out of the icelandic by *W. Morris* and *E. Magnusson.* Vol. 1. With a large map of Norway. London. 8:o. 386 s.

The Saga library.

The Egils saga translated into english prose by *W. C. Green.* London. 8:o. Sh. 6.

Detter, F. Zur Ynglingasaga.

Beitr. zur gesch. der deut. sprache u. lit. XVIII s. 72—105.

Falk, Hj. Om Svipdagsmál.

Arkiv f. nord. filol. IX s. 311—362 ock X s. 26—82.

Gering, H. Zur Lieder-Edda.

Zeitschr. f. deut. philol. XXVI s. 25—30.

Jónsson, Finnur. Ungers Kristianiahåndskrift af Heimskringla.

Arkiv f. nord. filol. IX s. 363—367.

Morgenstern, G. Notizen.

Arkiv f. nord. filol. X s. 206—208.

Much, R. Eddica. 1. Völuspa 46. 47. 2. Rigsþula 10.

Zeitschr. f. deut. alterth. N. F. XXV s. 417—419.

Ólsen, Bj. M. Små bidrag til tolkningen af Eddasangene.

Arkiv f. nord. filol. IX s. 223—235.

Sievers, E. Zur Lokasenna.

Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XVIII s. 208.

3. Danska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Andersen, V. Danske Studier. Københ. 8:o. 180 s. Kr. 2,25.

Anm.: Vor Ungdom 1894 s. 275, av P. Levin. — Dania II s. 363, av O. Jespersen.

— Om „den ziirlige Stiil" (sproglige iakttagelser fra det 17. og 18. Aarhundredes danske Digtning).

Forhandl. paa det 3. og 4. nord. Filologmøde s. 29—30.

Dahl, B. T. Dansk Stillære i sine Grundtræk. 2. Udg. Københ. 8:o. 88 s. Kr. 1,50.

Dahl, B. T. Hjælpebog til Brug ved dansk Analyse og Stil. Københ. 8:o. 84 s. Kr. 1.

Jacobsen, H. P. Dansk Sproglære. Trykt som Manuskript. Randers 1892. 8:o. 22 s.

Jespersen, O. Sproglige kuriosa.
Dania I s. 261—275. Jfr II s. 351—356.

Jessen, E. Dansk etymologisk Ordbog. 2:den Part: O—Ø. Udg. paa Carlsbergfondets Bekostning. Københ. 8:o. S. 177—290. Kr. 1,50.

Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). Trykt paa Carlsbergfondets bekostning ifølge foranledning af Universitets-jubilæets danske samfund. H. 21. Københ. 8:o. S. 33—112 [av 3:e bd.] Kr. 2,50.

Kristensen, E. T. Jyske stedsnavne.
Jylland. Maanedsskr. 1892 s. 296—298.

Kristensen, M. Kortfattet dansk Sproglære. Ringsted 1892. 16:o. 16 s. Kr. 0,20.

Lindbæk, J. Vældegaards Sproglære. (Trykt som Manuskript.) Københ. 1892. 4:o. 12 s. Kr. 0,35.

Lærerindernes Tillæg (til Bojesen, Dansk Sproglære). Trykt som Manuskript. Københ. 1892. 8:o. 52 s. Kr. 0,50.

Matzen, M. Modersmaalets Sproglære, udførligt og almenfatteligt fremstillet. Københ. 8:o. 8 + 384 s. Kr. 4.
Anm.: Vor Ungdom 1894 s. 467, av B. T. Dahl.

Mikkelsen, Kr. Dansk Sproglære med sproghistoriske Tillæg. Haandbog for Lærere og Viderekomne. Udg. paa Foranstaltning og med Understøttelse af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. H. 1, 2. Københ. 8:o. 192 s. Kr. 1 för häfte.
Anm.: Nord. tidsskr. f. filol. 3. R. III s. 74—87, av D. Andersen.

— Dansk Sproglære til Brug ved Undervisningen i lærde Skoler og Seminarier. Udgivet paa Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Københ. 8:o. XII + 296 s. Kr. 3.

— Dansk Sproglære til Brug ved Undervisningen i Realskoler og højere Pigeskoler udg. paa Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Roskilde. 8:o. 68 s. Kr. 1.

— Dansk Sproglære med Øvelsesstykker til Brug ved Undervisningen i Folkeskoler og Forberedelsesskoler. Roskilde. 8:o. 36 s. Kr. 0,50.

Møller, A. C. C. Kortfattet dansk Sproglære. 6. Opl. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.

Neisig, H. P. Ledetraad i dansk Ord- og Formlære. Aarhus. 8:o. 90 s. Kr. 1.

Nielsen, O. Nominativendelsen *-i* omkring Aar 1200.
Dania II s. 283.

Pinholt, J. G. Barnets Sproglære. 2. Opl. Københ. 16:o. 16 s. Kr. 0,08.

— Retskrivningshjælper. Københ. 16:o. 16 s. Kr. 0,08.

Schneekloth, K. A. Retskrivningen og Skolen. Nogle orienterende Bemærkninger.
Vor Ungdom 1893 s. 111—122.

Schou, A. F. M. Haandbog til Hjælp ved Læren om Sætningsadskillelsen. 3. Udg. Københ. 8:o. 64 s. Kr. 0,90.

Svendsen, A. Tillæg til danske Retskrivningsøvelser. Helsingør. 8:o. 6 s. Kr. 0,10.

Thomsen, V. Om oprindelsen til nogle ejendommeligheder i den danske retskrivning (*ld* og *nd*).
Forhandl. paa det 3. og 4. nord. Filologmøde s. 205—226. — Även i särtryck.

Þórarinsson, Jon & Jóh. Sigfússon. Kennslubók í dönsku með orðasafni. II. útg. Reykjavík. 8:o. VII + 309 s.

Westergaard, C. Retskrivningsbog. Sætningsbygning og Stiløvelser for Skole og Hjem. Københ. 8:o. 64 s. Kr. 0,50.

b. Täkster.

An apocryphical letter of St. Augustin to Cyril and a life of St. Jerome, translated into danish. Cod. Reg. 1586, 4:o gl. kgl. Saml. Copenhagen. Edited with an introduction and a glossary of proper names and the obsolete words and forms by *D. K. Dodge.*
Publ. of the Modern language assoc. of America. New Ser. I, 4.

Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe. Paa Herlufsholms Stiftelses Foranstaltning udgivne ved *G. L. Wad.* D. 1, 2. Københ. 8:o. XXXVIII + 339 o. 370 s.

Bugge, S. Bemærkninger til Östnordiska och latinska medeltidsordspråk.
Arkiv f. nord. filol. X s. 82—116. — Äfterskrift av *A. Kock.*

Dombog for 1578. Udgivet for det norske historiske Kildeskriftfond ved *E. A. Thomle.* H. 2. Kra. 8:o. S. 161—355. Kr. 2.
Anm.: Liter. Centralbl. 1894 sp. 675.

Forarbejderne til Kong Kristian V:s danske Lov udgivne ved *V. A. Secher* og *Chr. Støchel* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. H. 5, 6. Københ. 8:o. 320 s. Kr. 3.

Harsyssels Diplomatarium. En Samling af hidtil utrykte Diplomer fra Tiden før Reformationen. Med Understøttelse af Carlsbergfondet udg. af *O. Nielsen.* Københ. 8:o. 124 s. Kr. 1,50.

Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1561—1565. I Uddrag udgivne ved *L. Laursen* af Rigsarkivet. H. 1. Københ. 8:o. 240 s. Kr. 2,50.

Mester Lucidarius, en nyttig Bog om Gud Faders, Søns og hellig Aands Værelse, om Verdens og vore første Forældres Begyndelse og Skabelse; om hvorledes Gud lod Verden forgaa ved Syndfloden; om hvorledes Babylons Taarn blev opbygget; om alle Menneskers Opstandelse og det evige Liv. Trykt efter Udgaven fra Aaret 1400. Københ. 8:o. 36 s. Kr. 0,35.

Niclaus Manuels Satire om den syge Messe i dansk Bearbejdelse fra Reformationstiden, udg. for Universitets-jubilæets danske Samfund af *S. Birket Smith.* Københ. 8:o. XLVI + 49 s. Kr. 3,50.

Stub, Nils. Optegnelsesbøger fra Oslo Lagthing 1572—1580, udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved *H. J. Huitfeldt-Kaas.* H. 1. Kra. 8:o. 128 s. Kr. 1,20.

4. Norska.

Baardseth, N. Norsk sproglære nærmest for folkeskolen. 4. Udg. Kra. 8:o. 30 s. Kr. 0,30.

Collin, Chr. Lidt om en ny retskrivning. Kra. 8:o. 29 s. Kr. 0,25. Norsk retskrivningssamlags småskrifter 1.
Anm.: Dania II s. 337, av O. Jespersen.

Falk, Hj. Om en reformeret tegnsætning. Kra. 8:o. 22 s. Kr. 0,25. Norsk retskrivninssamlags småskrifter. 3.
Anm.: Dania II s. 339, av O. Jespersen.

Eskeland, L. Norsk formlæra. Bergen 1892. 8:o. 27 s. Kr. 0,30.

Fremmedordbog. Oversættelse og Forklaring af ca. 10,000 af de i Blade og Bøger almindelig forekommende Fremmedord. [Nyt Oplag]. [Kra 1892]. 8:o. 253 s. Kr. 0.80.

Hofgaard, S. W. Norsk grammatik til skolebrug, 31—33:e tusinde. Kra. 8:o. 88 s. Kr. 0,90.

Hougen, K. Retskrivningsregler og ordlister til indøvelse ved diktat. Kra 1892. 8:o. 36 s. Kr. 0,40.

— Retskrivningsdiktater. Udarbejdede til skolebrug. Kra 1892. 8:o. 70 s. Kr. 1,20.

Platou, J. M. Norsk grammatik og exempelsamling til brug i folkeskolen. 2. Opl. Kra. 8:o. 56 s. Kr. 0,50.

Ross, H. Norsk Ordbog. Tillæg til „Norsk Ordbog“ af Ivar Aasen. H. 13, 14. Kra. 8:o. S. 769—896. Kr. 0,70 pr häfte.

Rygh, O. Oplysninger til trondhjemske Gaardnavne.
Det k. norske Vidensk:s Selsk:s skrifter 1891 s. 153—262. Även i särtryck.

— Norske stedsnavne paa *(skjálf?) skjálfa.*
Arkiv f. nord. filol. X s. 173—174.

Vellesen, J. Sproglære med mundtlige og skriftlige øvelser for folkeskolen. 2. Opl. Kra & Bergen 1892. 8:o. 32 s. Kr. 0,20.

— Emner til retskrivning og stile med retledninger og regler. Større udg. Kra & Bergen. 2 + IV + 184 s. Kr. 2,50. — Mindre udg. Kra & Bergen. 8:o. 80 s. Kr. 0,50.

5. Svenska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Caravello, H. C. T. & P. E. Terminologie maritime suédoise-française, recueillie, classée et rédigée, avec l'aide d'hommes du métier. Gbg. 8:o. 6 + 56 s.

Cederschiöld, G. Döda ord. Några anteckningar och reflexioner. 2 uppl. Lund. 8:o. 34 s. Kr. 0,50.

— Några meddelanden om Svenska akademiens ordbok öfver svenska språket. Föredrag vid femte allmänna flickskolemötet i Lund d. 14 juni 1893. Lund. 8:o. 14 s. Kr. 0,10.

Dalström, J. J. Svenska språket. Sthm. 8:o. 66 s.
Enhvar sin egen lärare utg. af P. E. M. Fischier. I.

— Svensk språklära jämte ordlista för folkskolor med kortare kurs. 3 uppl. Sthm. 8:o. 88 s. Kr. 0,25.

Edelfelt, A. Mots français dans la langue suédoise.
Mém. de la soc. neo.-philol. à Helsingf. I.

Förslag till regler för kommatering. (Tryckt som manuskript). Linköp. 8:o. 8 s.

Hjelmqvist, T. En ny källa för vår fosterländska odling. Några anteckningar om Svenska akademiens ordbok. Lund. 8:o. 62 s. Kr. 0,50.

Jonas, Em. Resa i Sverige. Sprachführer für Deutsche in Schweden. Praktisches Handbuch der schwedischen Umgangssprache. Berlin. 8:o. X + 180 s. M. 1,60.
Anm.: Arch. f. das Stud. der neueren Spr. Bd. 92 s. 443, av F. Holthausen.

Kastman, C. W. & I. A. Lyttkens. Ordlista öfver svenska språket i öfverensstämmelse med Svenska akademiens ordbok, sjette upplagan, och Folkskolans läsebok, nionde upplagan. Sthm. 8:o. XXI + 138 s. Kr. 1,25.

Kock, A. Behandlingen af fornsvenskt *y*-ljud och supradentalers inverkan på vokalisationen.
Forhandl. paa det 4. nord. Filologmøde s. 235—238. Jfr. Ark. f. nord. filol. IX s. 50—85 ock 235—254.

Kræmer, R. v. Svensk metrik på grundvalen af musikens rytmik och med belysning hemtad från andra språks versbyggnad. H. 2. Prosodi. I. Sthm. 8:o. VI + 184 s. Kr. 3.
Anm.: Pedag. tidskr. 1894 s. 39, av B. Risberg. Jfr s. 143 —151.

L[inder], N. Slutartikelns flertalsformer. Ändelserna *-na* eller *-ne*. Några ord af *N. L.*
Aftonbladet 1893 nr. 12, 13.

Ljungstedt, K. Modersmålet och dess utvecklingsskeden. Sthm. 12:o. 35 s. Kr. 0,20.
Verdandis småskrifter nr. 46.

Läffler, L. Fr. Svenska ortnamn på *skialf [skælf]*. (Ett bidrag till *Skilfingarnas* restauration).
Arkiv f. nord. filol. X s. 166—172. Med tillägg av *O. Rygh.*

May, A. A practical grammar of the swedish language with reading and writing exercises. 6. ed. Gbg. 8:o. 4 + 244 s. Kr. 4, 50.

Mikkola, J. J. Etymologisches.
Mém. de la soc. néo.-philol. à Hfrs I s. 388—391.

Noreen, Ad. Inledning till modersmålets grammatik. Ups. 8:o. 16 s. Sommarkurserna i Upsala 1893. Grundlinjer till föreläsningar.
Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska akademien. H. 1. A—Afbild. Lund. 4:o. 23 + 4 + XXVIII s. + 112 sp. Kr. 1,50.
Anm.: Liter. Centralbl. 1894 sp. 681, av [E. Mo]gk. — Finsk tidskr. 1894, 1 s. 80, av F. Gustafsson. — Sv. tidskr. 1893 s. 591—601, av Fr. Wulff. — Nord. tidskr. 1894 s. 79—83, av E. Brate.
Pipping, H. Om det bildade uttalet av svenska sproket i Finland. Nystavaren IV s. 119—141.
Seiling, M. Sveticismen in der deutschen Umgangssprache. Mém. de la soc. néo.-philol. à Helsingf. I.
Siljestrand, K. K:son. Ordböjningen i Västmannalagen. III. Verbets böjning. Ups. 4:o. 6 + 118 s.
Sjölander, K. O. Folkskolans elementarbok i modersmålet. Rättskrifnings-, sats-, form- och uppsatsöfningar jämte hithörande teori i enlighet med folkskolelärobokskommittéens grundsatser. 4 uppl. Sthm. 8:o. 56 s.
Sundén, D. A. Svensk språklära för folkskolan. 17 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 110 s. Kr. 0,50.
Tamm, Fr. Etymologisk svensk ordbok. H. 2. Ups. 8:o. S. 81—128. Kr. 0,75.
Tegnér, Es. Smörgås.
Arkiv f. nord. filol. X s. 182—187.
Vodskov, H. S. En smörgås.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 368, med ett tillägg av redaktionen.
Wulff, Fr. Om rytm och rytmicitet i värs samt några ord om alexandrinen och knittelvärsen. Lund. 8:o. S. 164—192.
Särtr. ur Forhandl. paa det 4:de nord. Filologmøde i Københ. 1892.
Anm.: Pedag. tidskr. 1894 s. 39, av B. Risberg.
Zetterberg, Fr. Bjärköarättens ljud- och böjningslära. Akad. afhandl. Ups. 8:o. 4 + 108 s.

b. Rättstavning.

Börjesson, G. O. Metodiskt ordnade rättskrifningsöfningar jämte rättskrifningslära. 4 uppl. Förra kursen. Gbg. 8:o. 16 s. Kr. 0,15.
Grönstrand, H. Försök til svensk retstavningslèra. Hfrs. 8:o. 16 s. M. 0,50.
Anm.: Finsk tidskr. 1893, 1 s. 395, av F. G[ustafsson].
Lagus, E. Lärokurs i svenska språket och literaturen. I. Praktisk rättskrifningslära. Hfrs. 8:o. 70 s. M. 1.
Anm.: Finsk tidskr. 1893, s. 395, av F. G[ustafsson].
Landtmanson, C. Öfningsbok för den första undervisningen i svenska språkets rättskrifning och satslära. 2 uppl. Ups. 8:o. 4 + 101 s. Kr. 0,85.
Lundell, J. A. Svensk ordlista med reformstavning och uttalsbeteckning, under medvärkan av *Hilda Lundell* och *Elise Zetterqvist* samt flere fackmän. Sthm. 8:o. XXXII + 384 s. Kr. 4,25.

Anm.: Finsk tidskr. 1893, 2 s. 230, av I. A. H[eikel]. — Liter. Centralbl. 1894 sp. 247, av [E. Mo]gk. — Anz. f. indogerm. Sprach- u. Altert. kunde IV s. 51, av G. Morgenstern.

Nordlander, J. Svenska rättskrifningsöfningar öfverensstämmande med Svenska akademiens ljudenligaste stafning. 3 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 108 s. Kr. 0,60.

Richter, J. Svensk rättskrifningslära i två kurser. Andra kursen. Sthm. 8:o. 4 + 125 s. Kr. 0,95.

Sjögren, V. Lärokurs i modersmålet för folkskolan. H. 1. Rättskrifning. 2 uppl. Sthm. 8:o. 37 s. Kr. 0,20.

Sturzen-Becker, V. Svensk rättskrifningslära för allmänna läroverken och flickskolorna jämte tillämpningsöfningar och ordförteckning. 3 uppl. Sthm. 8:o. 72 s. Kr. 0,45.

Sundén, D. A. Rättskrifningsöfningar med upplysande noter för allmänna läroverkens mellanklasser. Sthm. 8:o. 62 s. Kr. 0,50.

c. **Täkster.**

Anno 1609 [o. ff.] årss rechenskap på brudednar, som äro vide i Stasskyrkian (S:t Nicolai kyrka i Stockholm).
Sv. autografsällsk:s tidskr. II nr. 4, 5, 6.

Fornhandlingar rörande Jämtlands län. Utgifna af *P. Olsson*.
Jämtl:s läns fornm:s fören:s tidskr. 1 s. 92—112.

Fragment af en för öfrigt okänd upplaga af Een skön nyttugh vnderwisningh. (Utg. af *Aksel Andersson*). Ups. 4:o. 16 s.
Tryckt i 10 eksemplar.

Handlingarna från Uppsala möte 1593 utgifna af riksarkivet genom *Emil Hildebrand*. Sthm. 8:o. 149 s. + 1 faksim.
Särtr. ur Sv. riksdagsakter III.

Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet. Med understöd af allmänna medel i tryck utgifna af *K. G. Leinberg*. Andra saml. 1627—1651. Jyväskylä. 8:o. XXXII + 447 s. M. 5.

Johan III:s liturgi af 1576.
Bidr. till sv. liturgiens hist. af *O. Quensel*. II, 2. Bil. 2.

Karl IX:s Christeliga ordning af 1602.
Bidr. till sv. liturgiens hist. af *O. Quensel*. II, 2. Bil. 3.

Konung Gustaf den förstes registratur. Utgifvet af kongl. riksarchivet genom *V. Granlund*. XIV. 1542. Sthm. 8:o. 4 + 434 + 43 s. Kr. 6,50. — XV. 1543. Sthm. 8:o. 4 + 645 + 64 s. Kr. 9.

Laurentii Petri handskrifna kyrkoordning af år 1561. Af *Otto Ahnfelt*. Lund. 4:o. 40 s.
Lunds univ:s årsskr. XXIX. 1892—93.

Loi de Vestrogothie (Vestgöta-lagen). Traduite et annotée et précédée d'une étude sur les sources du droit suédois par *Ludovic Beauchet*. Paris. 8:o. XXII + 464 s.

Olaus Petris Svenska messa af 1531.
Bidr. till sv. liturgiens hist. af *O. Quensel*. II, 2. Bil. 1.

Rikskanslern Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Utgifna af k. Vitterhets- historie- och antiqvitetsakademien. Senare afd. Bd. 5. Jakob De la Gardies bref 1611—1650. Sthm. 8:o. 4 + 640 s. Kr. 8. — Bd. 6. Johan Baners bref 1624—1641. Sthm. 8:o. VI + 916 s. Kr. 11,50.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1893 s. 53 ock 1894 s. 59. Av A. R[yd]f[or]s.

Skrifter från reformationstiden i urval utgifna af *Aksel Andersson.* 3. Een nyttwgh vnderwijsning. Ups. 8:o. 6 + 223 s. Kr. 3. — 4. Een skön nyttugh vnderwisningh. Ups. 8:o. 6 + 15 + XXXVI s. Kr. 1.

Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll. D. 10. 1668. Sthm. 8:o. VI + 615 s. Kr. 7,75.

Thet Nyia Testamentit på Swensko af år 1526. Med understöd af Kongl. maj:t och Svenska akademien ånyo utgifvet af *Aksel Andersson.* I. Text. Upsala. Fol. 6 + 390 + X s. + 1 faksim.

Uppsala mötes beslut d. 20 mars 1593. Afbildning i originalets storlek utförd i ljustryck på generalstabens litografiska anstalt. Med upplysande text af *Emil Hildebrand.* Sthm. 8:o. 12 s. + 1 faksim.

Valda stycken af svenska författare 1526—1732 med anmärkningar och ordlista utgifna af *Adolf Noreen* och *Ernst Meyer.* Ups. 8:o. VIII + 301 s. Kr. 4,75.
Anm.: Finsk tidskr. 1893, 2 s. 232, av F. G[ustafsson].

Äldre handlingar rörande Vestergötland. (Forts.) [Meddel. av *C. G. Styffe*].
Västergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 6, 7 s. 23—111.

6. Dialäkter.

a. Grammatik ock läksikografi.

Beckman, N. Om uppkomsten och utvecklingen av sekundära nasalvokaler i några skandinaviska dialekter. Sthm. 8:o. 56 s.
Sv. landsmålen XIII, 3.

Bergman, G. Alundamålets formlära. Sthm. 8:o. 22 s.
Sv. landsmålen XII, 6.

Clausen, H. V. Folkesproget i Sønderjylland. (Forts.)
Sønderjydske Aarbøger 1893 s. 89—105.

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. Udgivet af Universitets-jubilæets danske samfund. H. 10. Københ. 8:o. S. 705—774 + 2 + XXXI s. Kr. 3.
Anm.: The Academy 1894, 2 s. 274, av J. S. Thornton.

Storm, Joh. [Diftongdannelse i den sæterdalske Dialekt].
Forhandl. paa det 3:e og 4:e nord. Filologmøde s XLIV—XLVII.

Åström, P. Degerforsmålets formlära jämte exkurser till ljudläran. Sthm. 8:o. 86 s.
Sv. landsmålen XIII, 2.

b. Täkster.

[Anderson, M. Erh.] Skånskt skämtlynne. Berättelser, pasasjor, slagdängor och qvåden m. m. af *Tröl Sjinssen.* (Wemmenhögs härads bygdemål.) Med silhouetter af *Ernst Ljungh.* 2 uppl., tillökad med „Tröl Sjinssen till hofs“, „En gillesresa“, „Pågen me kalfskinngied“, „De gamle, som hade gille“, „Julapasasjor“ m. m. Malmö. 8:o. 144 s. Kr. 1.

Föriskar vysur, irktar o sungnar äv föringun y Kjópinhavn (1876—92). Gjivnar ut äv föringalänun y Kjópinhavn. Thorshavn. 8:o. 68 s. Kr. 1.

Godt humör. Jämtmål på vers och prosa af *Äcke.* IV. Östersund. 8:o. 31 s. Kr. 0,25.

Hansen, P. Hua a haar høt aa sit. Grenå 1891. 16:o.

Jæger, P. Gillsjow. Skitser i jydsk Mundart. Aarhus. 8:o. 68 s. Kr. 0,65.

Jakobsen, J. Bønder og Arbejdere. Aarhus 1892. 8:o.
Delvis på jylländskt landsmål.

L[undell], H[ilda] & E[lise Zetterqvist]. Folkminnen. (Forts.) Sthm. 8:o. S. 197—308.
Svenska landsmålen IX, 1.

Overgaard, S. K. & E. T. Kristensen. En Hyrt.
Jylland 1891—92 s. 371 o. ff. — På jutska.

Sprogprøve fra Vendsyssel (Børglum sogn) af *J. M. Jensen.*
Dania II s. 252—259.

Thyregod, C. A. Inger.
Jylland 1891—92 s. 344 o. ff. — På jylländskt landsmål.

Wranér, Henr. Stuesnack och stätteslams. Drag ur skånska slättbons lif under de senaste 25 åren, på Simrishamnstraktens allmogemål. Med 10 silhuetter och en omslagsvignett af *Ernst Ljungh.* 2 uppl. Sthm. 8:o. 96 s. Kr. 0,75.

IV. Runkunskap ock mytologi.

Bugge, S. Norges Indskrifter med de ældre Runer. Udgivne for det Norske historiske Kildeskriftfond. H. 2. Kra. 4:o. S. 49—152.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1894 sp. 1062, av R. Henning.

— Om Runeindskrifterne paa Rök-stenen i Östergötland og paa Fonnaas-spænden fra Rendalen i Norge. Sthm 1883 (publ. 1893). 8:o. 111 s. + 4 pl.
Särtr. ur Vitt. hist. o. antiqv. akad:s handl. N. F. XI.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 483, av J. Mestorf.

Freudenthal, A. O. Runinskriften å Tuukkala-spännet.
Öfvers. af finska vet. soc:s förhandl. XXXV s. 1—3.

Liliencron, R. v. Die vier schleswiger Runensteine.
Deutsche Rundschau LXXV s. 48—60.

Möller, Herm. Bemærkninger om Vedelspangstenenes Tid og de to Gunpaer.

Overs. over det danske Vidensk:s Selskabs Forhandl. 1893 s. 205—284.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 471, av J. Mestorf.
Möller, Herm. Bemærkninger til Prof. Wimmers Afsluttende Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid.
Overs. over det danske Vidensk:s Selskabs Forhandl. 1893 s. 370—403.
Rasmussen, R. C. De ældste nordiske Runealfabeter og om Indskrifterne deri. Københ. 8:o. 8 s. Kr. 0,25.
Rydberg, V. Om hjältesagan å Rökstenen. Sthm. 8:o. 2 + 46 s.
Särtr. ur Vitt. hist. o. antiqv. akad:s handl. N. F. XI.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 483, av J. Mestorf.
Torin, K. Vestergötlands runinskrifter. Saml. 4.
Västergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 6, 7.
Wimmer, L. F. A. Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid.
Overs. over det danske Vidensk:s Selskabs Forhandl. 1893 s. 112—133.
— Afsluttende Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid.
Overs. over det danske Vidensk:s Selskabs Forhandl. 1893 s. 275—284.
— Om gamle svenske sprogmindesmærker i Danmark.
Forhandl. paa det 3:e og 4:e nord. Filologmøde s. XXIV—XXVIII.

Detter, F. Der Sigfriedmythus.
Beitr. zur gesch. d. deut. spr. u. lit. XVIII s. 194—202.
— Hárr.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XVIII s. 202—208.
Jiriczek, O. L. Der Vergessenheitstrank in der Nibelungensage.
Zeitschr. f. vergl. Lit. Gesch. N. F. VII s. 49—59.
Jónsson, Finnur. Vikingetiden og den gamle nordiske mytologi.
Forhandl. paa det 4. nord. Filologmøde s. 239—245.
Kauffmann, Fr. Deutsche Mythologie. 2. Aufl. Stuttg. 8:o. 119 s. M. 0,80.
Samml. Göschen nr. 15.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1893 s. 289—292, av E. H. Meyer. — Dania II s. 284, av Th. A. Müller.
— Mythologische zeugnisse aus römischen inschriften. 4. Dea Hludana. 5. Deus Requalivahanus.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XVIII s. 134—194.
Meyer, R. M. Ymi und die Weltschöpfung.
Zeitschr. f. deut. alterth. N. F. XXV s. 1—8.
Müller, S. Grundtræk af den nordiske Mythologi. Efter N. M. Petersen. Til skolebrug. 3. udg. Københ. 8:o. 30 s. Kr. 0,50.
Noreen, Ad. Om mytiska beståndsdelar i Ynglingatal.
Forhandl. paa det 4. nord. filologmøde s. 233—234. Jfr Uppsalastudier tillegn. S. Bugge s. 194—225.

Sander, Fr. Rigveda und Edda. Eine vergleichende Untersuchung der alten arischen und der germanischen oder nordischen Mythen. Sthm. 8:o. III + 76 s. Kr. 2.
Sjögren, O. Det forngermanska dödsriket.
Från Småland. Ord, toner och bilder af småländingar. S. 31—35.
Storm, G. Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem.
Arkiv f. nord. filol. IX s. 199—222.

V. Arkeologi ock kulturhistoria.

Berg, W. Om förhistorisk trepanering.
Meddel. från Gbgs o. Bohusl:s fornm:s fören. I s. 32—44.
Fynd från Värend, Småland.
Antikv. akad:s månadsbl. 1892 s. 75—81.
Gustafson, G. Fortegnelse over de i 1892 till Bergens Museum indkomne oldsager ældre end reformationen.
Bergens Museums Aarsberetn. f. 1892. VII.
Hansen, S. Om Bronzealdersfolket i Danmark.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1893 s. 121—140.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 468, av J. Mestorf.
Hansson, H. Grafvar på Tuna gård i Kalmar län.
Antikv. akad:s månadsbl. 1892 s. 30—35.
Hildebrand, H. Ur hofjägmästaren Carl Follins samling (inv. 8970).
Antikv. akad:s månadsbl. 1892 s. 62—73.
Jiriczek, O. L. Mikroskopische Untersuchung dänischer Moorfunde.
Allgem. Zeit. 1893. Beilage nr. 104.
Mestorf, J. Vorgeschichtliche Wohnstätten in Schleswig-Holstein.
Mitteil. des anthropol. Vereins in Schlesw.-Holst. H. 6 s. 7—13.
Montelius, O, Finnas i Sverige minnen af en kopparålder?
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 203—238.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 480, av J. Mestorf.
Olsson, P. Öfversigt af Jämtlands läns fornminnen från hednatiden. Andra tillägget.
Jämtl. läns fornm:s fören:s tidskr. I s. 88—91.
Salin, B. Fynd från Djurgårdsäng, Vestergötland. Sthm. 8:o. 10 s.
Särtr. ur Antikv. akad:s månadsbl. 1892.
— Brakteatfynd från Vestergötland. Sthm. 8:o. 4 s.
Särtr. ur Antikv. akad:s månadsbl. 1892.
— Fynd från Hult i Åminskogs socken, Dal.
Antikv. akad:s månadsbl. 1892 s. 90--93.
Steenstrup, J. J. S. Yak-Lungta-Bracteaterne, Archæologernes „nordiske Guldbracteater" fra den ældre Jernalder, betragtede som særegne Minder om en Kultur-Forbindelse imellem Høi-Asiens og den skandinaviske Nordens Folkefærd i tidlige Aarhundreder af vor Tidsregning, nærmest i Folkevandringstiden. Københ. 4:o. 158 s. + 7 pl. Kr. 7.

Söderberg, Sv. Om djurornamentiken under folkvandringstiden.
Antiqv. tidskr. f. Sverige XI, 3.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 481, av J. Mestorf.

T[ori]n, [K]. Afbildningar af i Skara museum förvarade fornsaker.
Västergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 6, 7 s. 122—127.

Wilser, L. Neue Beiträge zur Kenntnis der nordischen Bronzezeit.
Globus LXIV.

Zink, L. Nordisk Archæologi. Stenaldersstudier II. Københ. 8:o. 184 s. Kr. 3.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 472, av J. Mestorf.

Gustafson, G. A. Myntfundet fra Nesbø. U. o. o. å. 8:o. (Särtryck).

Petersen, Henry. Danske adelige Sigiller fra Middelalderen. Afbildningerne tegnede af *E. Rondahl,* reproducerede ved Zinkætsninger af *F. Hendriksen.* H. 4. Københ. Fol. S. 21—32 ock pl. 26—34.
Anm.: Nord. tidskr. 1893 s. 658, av H. J. Huitfeldt-Kaas.

Stadssigiller. (Skara samt Gamla och Nya Lödöses).
Västergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 6, 7 s. 128.

Steenstrup, Jap. Det store Sølvfund ved Gundestrup (i Aarsherred) 1891. Orienterende Betragtning over de tretten Sølvpladers talrige Relief-Fremstillinger.
Overs. over det danske Vidensk:s Selskabs Forhandl. 1893 s. 134—150.

Thiset, A. Om danske By- og Herredsvaaben.
Tidsskr. f. Kunstindustri 1893 s. 16—28, 128—136, 155—165.

Wrangel, F. U. En vapenbok från medeltiden. (Med facsimile).
Sv. autografsällsk:s tidskr. II s. 121—128.

Aldén, G. A. Torndyfveln i smörasken. Småländska sockenstämmor för 150 år sedan.
Från Småland. Ord, toner och bilder af smäländingar. S. 51—52.

Andersen, N. Paul Fange. En færøisk Retssag.
Museum 1893, 2 s. 12—31.

Andersen, O. Meddelelser om ældre danske og norske Seddelpenge før 1736. Med 2 fotolitogr. Bilag. Trykt som Manuskript. Københ. 8:o. 38 s. Kr. 2,50.

Aumont, Art. Fra Theatrets Fortid. Smaa Bidrag til dansk Theaterhistorie.
Museum 1893, 2 s. 92—108.

Bang, V. „Mestermanden“.
Aarb. f. dansk kulturhist. 1893 s. 46—94.

Bildt, C. S. Birgittas reliker i Rom. Sthm. 8:o. 15 s.
Särtr. ur Antikv:s akad:s månadsbl. 1893.

Blom, O. Om Brugen af Bøsser og Bøssekrudt i Hanseostædernes Krige mod Valdemar Atterdag.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. IV s. 483–518.

Brolén, C. A. Bidrag till Vesterås läroverks historia. 1. Västerås. 4:o. 40 s.
Västerås läroverks årsredog. 1892—93.

Bruun, I. B. Et dansk Fængsel for c. 50 Aar siden.
Museum 1893, 2 s. 230—244.

Daviđsson, O. Venjur. Viđbœtir viđ þjóđsögur Jóns Arnasonar II. 567–581.
Huld III s. 44—63.

Engelke, V. Ur Helsinge-allmogens lif i förra seklet.
Läsn. för folket 1893 s. 29—38 ook 129—139.

Ferenczy, M. Lægekunsten blandt Oldtidens nordboere.
Folkevennen. N. R. XVI s. 276—280. — Ur Deutsche med. zeit. 1891.

Forfang, A. Gamle skoler og gamle skolemestre. Små bidrag til Norges folkskoles historie. Trondhj. 1892. 8:o. 128 s.

Frederiksen, L. Tidsbillede fra det 18. Århundrede. [Ryslinge Bys Bylov fra 1736].
Aarb. f. dansk kulturhist. 1893 s. 153—188.

Fries, Ellen. Sverges sista häxprocess i Dalarne 1757—1763 efter handlingarna i målet tecknad. Ups. 8:o. 73 s.
Sv. landsmålen XIII, 6.

Hammershaimb, V. U. Bilder aus dem færöischen Volksleben. Aus dem Færöischen übertragen von *O. L. Jiriczek.*
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1893 s. 155—169 ock 285 –293.

Hedqvist, V. Den kristna kärleksverksamheten i Sverige under medeltiden. Akad. afh. Strängnäs. 8:o. 3 + 147 s.

Heikel, I. A. Ortodox språkforskning vid Åbo akademi.
Finsk tidskr. 1893, 2 s. 161–166.

Hjärne, H. Helsingelif under Helsingelag. Söderhamn. 8:o. 28 s. Kr. 0,25.

Hultin, A. Ett prässåtal i Åbo i slutet af 17-de seklet.
Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 7. 1892–93 s. 83—88.

Hyltén-Cavallius, G. O. En skolepilt i Vexiö för 57 år sedan (1825 —1831).
Från Småland. Ord, toner och bilder af småländingar. S. 14 —16.

Jakobsen, A. Folkeskikke i Vendsyssel før og nu.
Vort Landbrug 1893 nr. 2, 9, 24.

Johansson, Mart. Minnen från julen i Småland för fyrtio år sedan.
Från Småland. Ord, toner och bilder af småländingar. S. 35 —36.

Jónsson, Jón. Fæstebondens kår på Island i det 18. Aarhundrede.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. IV s. 563–645.

Jónsson, Janus. Saga latínuskóla á Íslandi til 1846.
Timarit 1893 s. 1—97.

Kaiser. Das nordische Julfest.
Wiss. Beilage der Leipz. zeit. 1892 nr. 153.

Karsten, A. Från Kökar. (Öfvertryck ur Svenska folkskolans vänners kalender 1892). Hfrs. 8:o. 20 s.

Krauss, Ferd. Von der Ostsee bis zum Nordcap. Eine Wanderung durch Dänemark, Norwegen und Schweden, mit besonderer Rücksicht auf Kunst- und Culturgeschichte, Sage und Dichtung. Mit 5 Karten und 344 Illustr. Neutitschein 1888. St. 8:o. XVI + 960 s.

Krestensen, C. En dansk Haandværkssvends Oplevelser i Aarhundredets Midte.
Museum 1893, 2 s. 173—229 ock 296—315.

Kristensen, E. T. Kjæltringeliv i Salling.
Jylland. Maanedsskr. 1892 s. 314—317.

Lagerberg, C. Göteborgs musei rustkammare. Katalog och vägledning för besökande. Gbg. 8:o. 53 s. Kr. 0,25.

Lidt om Forholde og Tilstande i Norge under dettes Forbindelse med Danmark, særlig om Bondens Vilkaar i begge Lande.
Folkevennen. N. R. XVII.

Lund, T. Christian den Fjerdes Skib paa Skanderborg Sø. D. 1, 2. Københ. 8:o. 316+500 s. Kr. 14,75.

Maurer, K. Kristelige Seder og Skikke i Norge strax efter Kristendommens Indførelse.
Folkevennen. N. R. XVI s. 225—235.

Mejborg, R. Nordiske Bøndergaarde i det XVIde, XVIIde og XVIIIde Aarhundrede. Tillæg til første Bind. Københ. 4:o. 70 s.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. IV s. 646—672, av P. Lauridsen. — Liter. Centralbl. 1894 sp. 1285.

Mewius, F. Das norwegische Wikingerschiff.
Illustr. Zeitung 1893 nr. 2599.

Mørk-Hansen, M. Nogle Minder fra Studenterlivet for 50 Aar siden.
Museum 1893, 1 s. 344—380.

Neovius, A. Kyrkornas i Borgå stift inventariepersedlar, bibliotek ock arkiv. Kuopio. 8:o. M. 4,25.
Anm.: Finsk tidskr. 1894, 1 s. 68, av R. Hausen.

Nielsen, A. C. Skildringer og Sagn fra Vest-Himmerland.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. III s. 340—351.

Nyqvist, J. Studentexamen på 1850-talet.
Från Småland. Ord, toner och bilder af Småländingar. S. 47—51.

Nyrop, C. Bidrag til dansk Haandværks-Undervisnings Historie ved det tekniske Selskabs halvhundredaarige Jubilæum d. 18. Sept. 1893. Københ. 8:o. 272 s.

Olsen, B. Den holsteinske Stue i dansk Folkemuseum.
Tidsskr. f. Kunstindustri 1893 s. 149—155.

Palmgren, K. E. Några minnen från en prästgård i Småland.
Från Småland. Ord, toner och bilder af småländingar. S. 39—40. — Även i särtryck.

Pehrsson, P. Ofvansjö kyrkas klockor och öfriga inventarier.
Meddel. af Gestrikl:s fornm. fören. 1893 s. 10—20.

Peterson, E. Kulturhistoriska museet i Lund. Med 6 bilder.
Ord och bild 1893 s. 307—315.

Ring, H. A. Skansen och Nordiska museets anläggningar å kgl. Djurgården. Sthm. 8:o. 110 s. Kr. 1,25.

Schröder, G. Örjan Kailand och hans pojkar. Skildringar från svenska finnarnes lif och jagter i Vermlands och Dalarnes skogsbygder. Med 4 teckningar af *A. Malmström*, illustr. omslag af *B. Liljefors* samt karta öfver finnarnes invandringar till Sverige. Sthm. 8:o. 260 s. Kr. 3,75.

— Julen i Gunnarskog.
Jul 1893. Utg. af Konstnärsklubben. S. 11—14.

Schrøder, L. Bidrag til Oplysning om de daglige Livsforhold i det sekstende Aarhundrede, hentede fra Herluf Trolles og Birgitte Gjøes Brevveksling.
Danskeren XI s. 114—123.

Schück, H. Svensk fosterlandskärlek.
Läsn. f. folket 1893 s. 1—22.

Seeger, V. Bidrag til Asminderøds og Grønholts Sogns Fattigvæsens Historie i Tidsrummet 1738—1867. (For en stor Del efter utrykte Kilder). Helsingør. 8:o. 64 s.

Stuckenberg, F. Fængselvæsenet i Danmark 1550—1741. En historisk skildring. Københ. 8:o. 190 s.

Tegnér, El. Familjeinteriörer från trettioåriga krigets tid. Anteckningar ur gamla papper. Sthm. 16:o. 66 s.
Även i Ord och bild 1893.

Thyregod, C. A. Kulturhistoriske Smaatræk fra Jyllands Fortid. Midler til Ungdomens Oplysning.
Museum 1893, 2 s. 166—172.

Vikingaskeppet i Kiel.
Ny illustr. tidn. 1893 s. 44.

Ödman, N. P. Ett kyrkbröllop i Leksand. (Sommaren 1892).
Vexlande bilder. Prosa och vers af *N. P. Ödman*. S. 230—252.

Bendixen, B. E. Aus der mittelalterlichen Sammlung des Museums in Bergen. IV.
Bergens Museums Aarsberetn. f. 1892. IX.

Dietrichson, L. Die norwegische Holzbaukunst und die Bauten des deutschen Kaisers zu Rominten.
Allgem. Zeit. 1893. Beilage nr. 234, 235.

Hammarstedt, E. Allmogemålningar från Dalarna.
Ny illustr. tidn. 1893 s. 107—110.
Hammerich, A. Studier over Bronzelurerne i Nationalmuseum i København.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1893 s. 141—190.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 469, av J. Mestorf.
Hildebrand, H. Smycken från medeltiden. Sthm. 8:o. 9 s.
Särtr. ur Antikv. akad:s månadsbl. 1892.
— Rundkyrkorna i Sverige.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 239—276.
— Svenska grafstenar.
Antikv. akad:s månadsbl. 1892 s. 81—90.
Kornerup, J. Valdemar Atterdags og Dronning Helvigs Billeder i Næstveds St. Peders Kirke.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1893 s. 191—206.
Lange, J. Iagttagelser over den plastiske Udsmykning af Christoffer den Andens, Valdemar Atterdags og Margretes Gravmæler.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1893 s. 2—45.
Liisberg, H. C. B. Jakob Jensen Nordmand, Frederik den Tredies Kunstdrejer og Rustmester. Med lidt om Brasiliens Erobring og Kjøbenhavns Beleiring.
Museum 1893, 1 s. 245—284.
Meldahl, F. Norges stavkirker.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1893 s. 339—359.
— Om de historiske Former af Træbygningskunst og deres geografiske Udbredelse. Efter et Foredrag i det k. danske geografiske Selskab.
Geogr. Tidsskr. udg. af det danske geograf. Selskab. XI s. 177—186.
Salin, B. Några krucifix och kors i Statens historiska museum.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VIII s. 277—312.
Snoilsky, C. Svenska historiska planscher. Beskrifning. I. 1499—1634. Sthm. 8:o. 76 s.
Bilaga till Kongl. bibliotekets handl. 15. 1892.
Stieda, W. Hamburgische Seidenweber in Kopenhagen und Stockholm.
Zeitschr. des Vereins f. Hamburg. Gesch. IX s. 421—429.
Tegninger af ældre nordisk Architektur. Udg. af *V. Dahlerup, J. Holm, O. V. Koch* og *H. Storck*. 2. Saml. 4. R. H. 6. — 3. Saml. 1. R. H. 1—5. Københ. Fol. 18 pl.
T[ori]n, [K]. Pjukstenen i Siene socken.
Västergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 6, 7 s. 120—121.
— Romanska stenar i Skara domkyrka.
Västergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 6, 7 s. 118—119.
— Inskrifter, bilder samt symboliska tecken o. d. på tegelstenar från Skara domkyrka.
Västergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 6, 7 s. 113—117.

Feilberg, H. Spåstikken.
Aarb. f. dansk kulturhist. 1893 s. 1—45.
— Hvorledes opstår sagn i vore dage?
Dania II s. 81—125.
— Bide til bollen.
Dania II s. 147—148.
— Tallene i folkets brug og tro.
Dania II s. 185—220 ock (på tyska) i Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1894 s. 243—256.
Folksägner från Tjörn. Meddel. af *C. Ljungman.*
Meddel. från Gbgs o. Bohusl:s fornm:s fören. I s. 68—69.
Gröndal, B. Sjóvíti og sjóskrímsl.
Tímarit 1893 s. 98—135.
Gåtor och ordspråk samlade af *A. F. Ekevall.* Skellefteå. 8:o. 19 s.
Innehåller även diverse notiser om allmogelivet i södra Östergötland.
Jiriczek, O. L. Zur mitteliständischen volkskunde. Mitteilungen aus ungedruckten Arnamagnäanischen handschriften.
Zeitschr. f. deut. philol. XXVI s. 2—25.
Kniep, M. Några ord om offerkulten.
Meddel. från Hallands museum [1893] s. 31—38.
Kristensen, E. T. Danske sagn, som de har lydt i folkemunde. Udelukkende efter utrykte kilder. Afd. 2. Ellefolk, nisser og adskillige Uhyrer, samt religiöse sagn, lys og varsler. Aarhus. 8:o. 592 s. Kr. 6.
Anm.: Tilskueren 1894 s. 803, av H. F. Feilberg.
Laub, T. Studier over vore folkemelodiers oprindelse og musikalske bygning. (Forts.)
Dania II s. 149—179.
Lehmann, A. Overtro og trolddom fra de ældste tider til vore dage. Københ. 8:o. 176 s. Kr. 2,50.
Lindgren, Ad. Om polskemelodiernas härkomst. Sthm. 8:o. 27 s.
Sv. landsm. XII, 5.
Maurer, K. Tro og Overtro i den norske Kirke i den ældste Tid.
Folkevennen. N. R. XVI s. 97—120.
Molbo- og Aggerbohistorier samt andre dermed beslægtede fortællinger. Samlede af folkemunde ved *E. T. Kristensen.* Viborg. 8:o. 172 s. Kr. 1,65.
Müller, A. En folkloristisk methode og theori.
Dania II s. 229—251.
Nyländska folkvisor, ordnade och utgifna af *Ernst Lagus.* 2. Hfrs. 8:o.
Anm.: Finsk tidskr. 1894, 1 s. 75, av F. Gustafsson.
Reimer, Chr. Nordfynsk overtro i mands minde.
Dania II s. 221—228.
— Syvtallet.
Dania II s. 125—126.

Rudberg, Aug. Offerkällor i Vestergötland.
Västergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 6, 7. S. 1—6.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 482, av J. Mestorf.

Sande, O. Segner fra Sogn. H. 1—7. Bergen 1892, 93.

Schröder, Edv. Über das spell.
Zeitschr. f deut. alterth. N. F. XXV s. 241—268.

Svensén, E. Bländasagan.
Från Småland. Ord, toner och bilder. af smaländingar. S. 25—29.

Søltoft-Jensen, H. K. At lade Sold og Saks gaa.
Dania II s. 260—261.

Þjóðsögur.
Huld III s. 63—80.

W[engelin], E. G. Gamla minnen. Skildringar från Delsbo och Bjuråker. Sägner, sagor och berättelser m. m. Samlade och upptecknade af E. G. W. Gäfle 8:o. 192 s. + 2 pl. Kr. 2,50.

Vigström, Eva. Dödsriket och folkfantasien.
Sv. fornm:s fören:s tidskr. VIII s. 313—317.

VI. Äldre rättsvetenskap, historia ock topografi.

Aubert, L. M. B. Grundbøgernes (Skjøde- og Panteprotokollernes) Historie i Norge, Danmark og tildels Tyskland. Mit einem Resumé in deutscher Sprache. Kra 1892. 8:o. 8 + 240 s. Kr. 4,50.

Bergfalk, P. E. Om utomordentliga pänningehjälper till kronan under sekstonde århundradet och början af det sjuttonde. Efterlämnad afhandling. Ups. 8:o. 2 + 180 s. Kr. 3.
Särtr. ur Ups. univ:s årskr. 1894.

Björling, C. G. E. Om bötesstraffet i den svenska medeltidsrätten. Akad. afh. Lund. 8:o. 8 + 156 s.

Bonsdorff, C. v. De finska städernas representation intill frihetstiden. Föredrag hållet på finska historiska samfundets årsdag den 9 nov. 1892.
Histor. arkisto XIII s. 1—79.
Anm.: Finsk tidskr. 1893, 2 s. 308, av T. Hartman.

Dahlberg, B. H. Bidrag till fattiglagstiftningens historia intill midten af adertonde århundradet. Akad. afh. Ups. 8:o. 2 + 104 + 36 s.

Guðmundsson, V. Manngjöld-hundrað.
German. Abhandl. zum 70. Geburtstag K. v. Maurers s. 521—554.

Hertzberg, E. Lén og veizla i Norges sagatid.
German. Abhandl. zum 70. Geburtstag K. v. Maurers s. 283—331.

Hjärne, H. Sveriges statsskick under reformationstiden (1520—1611) Ups. 8:o. 64 s.
Sommarkurserna i Upsala 1893. Grundlinjer till föreläsningar.

Hude, Anna. Danehoffet og dets Plads i Danmarks Statsforfatning. Københ. 8:o. 224 s. Kr. 3.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1894 sp. 14, av M. Pappenheim.

Lehmann, K. Kauffriede und Friedensschild.
German. Abhandl. zum 70. Geburtstag K. v. Maurers s. 47–64.

Matzen, H. Forelæsninger over den danske Retshistorie. Offentlig Ret. I. Københ. 8:o. 204 s. Kr. 2,50.

— Om Bevisreglerne i den ældste danske Proces. Københ. 4:o. 4 + 110 s. (Univ:s progr.)

Olsen, Bj. M. Sundurlausar hugleiđingar um stjórnarfar íslendinga á þjóđveldistímanum.
German. Abhandl. zum 70. Geburtstag K. v. Maurers s. 126 —147.

Petersen, A. Om Indmaning i Danmark indtil Christian V:s danske Lov.
German. Abhandl. zum 70. Geburtstag K. v. Maurers s. 149 —184.

Secher, V. A. Nogle meddelelser om skurdsmænd eller skurdsnævninger og om udmældelsen af ransnævninger på landet i Jylland.
German. Abhandl. zum 70. Geburtstag K. v. Maurers s. 249 —281.

Thyrén, J. Makes gäld enligt svensk rättsutveckling. Med hufvudsakligt afseende på makes före äktenskapet gjorda gäld. Afd. 1. Rättsutvecklingen till 1734. Akad. afhandl. Lund. 8:o. 6 + 132 s.
Anm.: Tidsskr. f. Retsvid. 1894 s. 100, av K. Olivecrona.

Barfod, Fr. Danmarks historie fra 1536 til 1670. IV. Fra 1660 til 1670. Københ. 8:o. 372 s. Kr. 4,25.

Berg, Gust. Bidrag till den inre statsförvaltningens historia under Gustaf den förste huvudsakligen i afseende på Småland. Akad. afh. Sthm. 8:o. 308 s. Kr. 2,50.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1894 s. 14, av L. S[tavenow].

Bruun, Chr. Berengaria af Portugal, Valdemar II. Sejers Dronning. En historisk Undersøgelse.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1893 s. 46–120.

Bygdén, L. Kungshatt. En svensk folksägen i historisk belysning.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1893 s. 360—378.

Danske Helgeners Levned. H. 1, 2. Københ. 8:o. 192 s.
Skrifter udg. af Selsk. til hist. Kildeskrifters Oversættelse. 2. R. H. 17, 20.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. IV s. 672—690, av Joh. Steenstrup.

Erslev, Kr. Hvad vides der om Dronning Berengarias Karakter?
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1893 s. 353—371.

Fabricius, A. Nogle Meddelelser om Dronning Bengerd.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1893 s. 372—382.

Fabricius, A. K. La première invasion des Normands dans l'Espagne musulmane en 844. Lisbonne 1892. 8:o. 22 s.
Godt, G. Untersuchungen über die Anfänge des Herzogtums Schleswig. Jahresber. des Christianeums zu Altona 1891—92.
Goudie, G. A norwegian mortgage, or deed of pawn, of land in Scotland 1597.
Proceed. of the Soc. of antiqu. of Scotland XXVII 1892—93 s. 235—242.
Henning, K. Strengnäs stift under den liturgiska striden till Upsala möte 1593. Strängn. 4:o. 51 s. Kr. 1.
H[ildebran]d, [E.] Riksdagar och ständermöten i Sverige under medeltidens sista århundrade (1435—1520).
Hist. tidskr. (sv.) 1893 s. 282—300.
Jónsson, Finnur. En kort udsigt over den islandsk-grönlandske kolonis historie.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1893 s. 533—559.
Jónsson, Jón. Um nafnið „Hringr",
Arkiv f. nord. filol. X s. 130—148.
Jørgensen, A. D. Fortællinger af Nordens Historie. D. 1. Indtil Reformationen. Københ. 8:o. 4 + 352 s. Kr. 2,40. — D. 2. Den nyere Tid. Københ. 8:o. 378 s. Kr. 2,60.
Folkelæsning nr. 188.
— Frisernes indvandring i Sønderjylland.
Sønderjydske Aarbøger 1893 s. 177—190.
Koren, Kr. Om kilder til Norges historie i middelalderen i engelske arkiver. Reiseberetning.
Norske univ:s og skoleannaler 1893 s. 215—223.
Lauridsen, P. Om Nordfrisernes Indvandring i Sønderjylland.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. IV s. 318—367.
— Vort Folks Sydgrænse.
Sønderjydske Aarbøger 1893 s. 28—50, 106—148 ock 253—289.
Mankell, J. Öfversigt af svenska krigens och krigsinrättningarnas historia. D. 2. Nyare tiden 1529—1611. Bd. 1. Krigshistoria 1526—1592. H. 1. Krigshistoria under Gustaf I:s och Erik XIV:s regeringar. Sthm. 8:o. VIII + 357 s. + 4 kartor. Kr. 4,50.
Maurer, K. Nogle Bemærkninger til Norges Kirkehistorie.
Hist. Tidsskr. (norsk) 3. R. III s. 1—113. — Med anledn. av *A. Taranger,* Den angelsaks. kirkes indflydelse på den norske.
Olrik, A. Skjoldungasaga.
Forhandl. paa det 3:e og 4:e nord. Filologmøde s. 22—29.
— Norske Oldkvad og Sagnkonger. Foredrag i „Filologisk Forening" i Kristiania Dec. 1892.
Hist. Tidsskr. (norsk) 3. R. III s. 168—193.
Steenstrup, Joh. Dobbelte Navne. — Erik Lam — David.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. IV s. 729—741.
— Fotevig.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. IV s. 741—747.

Taranger, A. Tyske og engelske missionærer i Norge. En kort replik til Konrad Maurer.
Hist. Tidsskr. (norsk) 3. R. III s. 191—211.
Þorkelsson, Jón (Jun.) Islenzkar ártíðaskrár eða obituaria islandica með athugasemdum. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. I. Københ. 8:o. 128 s.

Ahlén, Abr. Åhus och dess slott samt utgräfningarne derstädes 1892—1893. Ur skånska samlingar för 1893. Vid Svenska fornminnesföreningens möte i Lund d. 31 aug. 1893. Lund. 8:o. 4+31 s.
Andersen, L. Asnæs Sogn. En historisk Skildring. Kolding. 8:o. 16 s.
Andersen, N. Thorshavn i ældre Tid.
Dimmalætting. Amtstidende for Færøerne 1893, nr. 51, 52.
Arbo, C. Bidrag til Kundskab om Færøernes Befolknings Antropologie og specielt craniologiske Forhold. Københ. 4:o. 9 s. Kr. 0,50.
Särtr. ur Geogr. Tidsskr. udg. af det danske geogr. Selsk. XII.
Aspelin, H. E. Vasa stads historia. II, h. 1. Vasa. 8:o. S. 319—576. M. 5.
Bang, V. Nedbrudte Kirker og nedlagte Sogne. En kirkearchæologisk Studie.
Theol. Tidsskr. f. den danske Folkekirke IX s. 1—61.
Beauvois, E. La découverte du Grœnland par les scandinaves au X:e siècle.
Le Muséon XI s. 273—288.
Berg, W. Skansen Lejonet vid Göteborg.
Meddel. från Gbgs o. Bohusl:s fornm:s förening I s. 45—65.
— Slottsruinen på Ragnhildsholmen.
Meddel. från Gbgs o. Bohusl:s fornm:s fören. I s. 18—31 + 4 pl.
— Augustinerklostret i Konungahälla.
Bidr. t. känned. om Gbgs o. Bohusl:s fornm. o. hist. V s. 187—318 + 19 pl. o. 3 kartor.
Bergman, C. J. Danmarks sista affär på Gotland 1676—79. Några blad ur öns historia. Inträdestal. Sthm. 8:o. 26 s.
Vitt. hist. o. antikv. akad:s handl. N. F. XI. 7.
Bøttiger, L. J. Æbeltoft og Omegn (Mols) nærmest til c. 1814. Med det jydske hist.-topogr. Selskabs Støtte. Aarhus. 8:o. 370 s. Kr. 3,75.
Collett, A. Gamle Christiania. Billeder. H. 1—6. Kra. 4:o. S. 1—272. Kr. 0,90 för häfte.
Det forna Gefle. Af *J. S.*
Meddel. af Gestrikl:s fornm. fören. 1893. S. 1—10.
Daae, L. Bidrag til Christianssunds Historie indtil 1814. Kra 1892. 8:o. 2 + 99 s.
Särtr. ur Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. II.
Dreyer, C. En liden Beskrivelse over Lemvig samt Skodborg og Vandfuld Herreder i Riber Stift. Paa ny udg. i Udtog af *M. S. Hestbech.* Lemvig. 8:o. 31 s.

Fabricius, A. K. La connaissance de la péninsule espagnole par les hommes du Nord. Lisbonne 1892. 8:o. 11 s.
Gaardboe, A. P. Fortidsminder fra Vendsyssel. Historisk-topografiske og kulturhistoriske Brudstykker. Aarhus. 8:o. 408 s. Kr. 5.
Hagström, K. A. Södermanlands äldsta kyrka [Botkyrka].
Ny illustr. tidn. 1893 s. 389.
Hellestads kyrka. Af *B. L.*
Ny illustr. tidn. 1893 s. 51.
Hergt, G. Die Nordlandfahrt des Pytheas. Inaug.-Dissert. Halle. 8:o. 78 s. + en karta.
Hildebrand, H. Visby och dess minnesmärken. Med teckningar af *Robert Haglund.* H. 3—8. Sthm. 4:o. S. 45—136 + 6 etsn. Kr. 2 för häfte.
Jiriczek, O. L. Die Færöer,
Deut. Rundschau f. Geogr. u. Stat. VII.
Jónsson, Brynj. Nokkur bæjanöfn í Landnámu í ofanverðri Hvítársíðu og Hálsasveit.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1893 s. 74—80.
Jørgensen, A. D. To gamle herregårde på Haderslev nes.
Sønderjydske Aarbøger 1893 s. 149—157.
Klingspor, C. A. Löfsund. Nyköp. 8:o. 19 s.
Langlet, M. Sigtuna och dess fornminnen.
Ny illustr. tidn. 1893 s. 423—424.
Lund, H. V. Arabernes Kundskab til Norden omtrent Aar 1100.
Forhandl. paa det 4. nord. Filologmøde s. LV—LVI.
Malmberg, E. Finlands territoriala församlingars ålder kartografiskt framställd.
Vetensk. meddel. af geogr. fören. i Finl. I. 1892—93. S. 116—123.
Mogk, E. Die Entdeckung Amerikas durch die Nordgermanen. Leipz. 8:o. 35 s.
Särtr. ur Mitteil. des Vereins f. Erdkunde zu Leipz.
Nerman, G. Hvar gräfde sig Olaf Haraldsson ut ur Mälaren?
Hist. tidskr. (sv.) 1893 s. 257—276.
Nicolaysen, M. Om ruinerne paa Selje. Med titelbill. og 7 pl. Udg. af Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. (Medfølger foreningens aarsberetning for 1891). Kra 1892. 4:o. 2 + 7 s. + 7 pl.
Suppl. IV til „Kunst og Haandverk fra Norges Fortid".
Nielsen, O. Historisk-topografiske Efterretninger om Skodborg og Vandfuld Herreder. Udgivne med Understøttelse af den Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse. H. 1—3. 240 s. Kr. 0,65 f. häfte.
Nissen, J. Malt Sogn i vore Oldefædres Tid. Et Foredrag.
Aarb. f. dansk kulturhist. 1893 s. 126—152.
Olsson, P. Några upplysningar om ödesbölen i Jämtlands län. Föredrag.
Jämtl:s läns fornm:s fören:s tidskr. I s. 77—88.
Peterson, R. Från gamla Söderköping. Dess kyrkor, kloster och kapell. Söderk. 8:o. 22 s.

Sach, A. Der Ursprung der Stadt Hadersleben und die Verleihung des Stadtrechts durch Herzog Waldemar IV. Hadersl. 1892. 4:o. 80 s. (Skolprogr.)

Sallinglands Kirker. Anden Afdeling. Kirkerne i Nørre Herred i Salling. Efter Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet opmaalte under Ledelse af *H. Storck* samt undersøgte og beskrevne af *V. Koch*. 38 Tavler med oplysende Tekst. Københ. Fol. X + 28 s. + 38 pl.

Schumacher, H. A. Olaus Magnus und die ältesten Karten der Nordlande.
Zeitschr. der Ges. f. Erdkunde zu Berlin XXVIII. 1893. S. 167—200.

Storm, G. Columbus på Island og vore forfædres opdagelser i det nordvestlige Atlanterhav. Med 1 kart.
Det norske geogr. selskabs årbog IV. 1892—93. S. 67—85.

Thorburn, R. M. Holma herregård.
Meddel. från Gbgs o. Bohusl:s fornm:s fören. I s. 70—73.

Trolle-Bonde, C. Kjesäter. Anteckningar ur familjearkivet och gårdshandlingarna m. m. Lund. 8:o. 8 + 220 s. + 1 karta.

Vedel, E. Erindringer og Efterretninger om Søbysøgaard. Trykt som Manuskript. Københ. 8:o. 35 s.

Weitemeyer, H. Columbus. Island—Toscanelli—Guanahani.
Geogr. Tidsskr. udg. af det danske geogr. Selsk. XI s. 232—249.

Vigfússon, Sig. Rannsóknir í Breiðafirði 1889.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1893 s. 1—23.

— Rannsókn í Austfirðingafjórðungi 1890.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1893 s. 28—60.

— Rannsókn í Kjalarnesþingi 1889.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1893 s. 24—27.

— Rannsóknir á vestrlandi 1891.
Árbók hins ísl. fornleifafélags 1893 s. 61—73.

Wulff, D. H. Bidrag til Aalborg Bys Historie.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. III s. 371—376 ock 379—448.

Bihang.

Anmälningar av tidigare utkomna arbeten.

Afbildningar af föremål i Nordiska Museet. Sthm. 4:o.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 476, av J. Mestorf.

Ares Isländerbuch. Herausgeg. von *W. Golther*. Halle 1892. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. Alterth. 1894 s. 38—43, av Fr. Kauffmann. — Deutsche Lit. zeit. 1893 sp. 1518, av E. Kölbing.

Bahnson, G. Stenalderen. (Aarb. f. nord. Oldkynd. 1892).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 464, av J. Mestorf.

Bugge, S. Norges Indskrifter med de ældre Runer. H. 1. Kra 1891. 4:o.

Anm.: Liter. bl. f. german. u. roman. Philol. 1893 sp. 202, av O. Brenner. — Antikv:s akad:s månadsbl. 1892 s. 40.

Die Edda. Übersetzt von *H. Gering*. Leipz. 1892. 8:o.
Anm.: Liter. Centralbl. 1893 sp. 292, av E. Mogk. — Museum I, av B. Sijmons.

Die hvenische Chronik herausgeg. von *O. L. Jiriczek*. Berlin 1892. 8:o.
Anm.: Liter. bl. f. german. u. roman. Philol. 1894 sp. 76, av W. Golther. — Arch. f. d. Stud. der neueren Spr. Bd. 91 s. 297, av M. Roediger.

Erdmann, A. Om folknamnen Götar och Goter. Sthm 1891. 8:o. (Antiqv. tidskr. XI).
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1894 sp. 249, av F. Holthausen.

Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1891. Kra 1892. 8:o.
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 473, av J. Mestorf.

Fru Eline Gøyes Jordebog. Københ. 1891. 8:o.
Anm.: Liter. Centralbl. 1894 sp. 844.

Gödel, V. Katalog öfver Upsala universitets biblioteks fornisl. och fornnorska handskrifter. Ups. 1892. 8:o.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. XI s. 100, av O. Klockhoff.

Hauksbók. H. 1. Københ. 1892. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1894 s. 164—167, av O. L. Jiriczek. — Museum 1893, av R. C. Boer.

Håndskriftet Nr. 2365 4:o gl. kgl. saml. på det store kgl. bibliotek i København (Codex regius af den ældre Edda) i fototypisk og diplomatisk gengivelse. Københ. 1891. 4:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1893 s. 340, av F. Niedner. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1894 sp. 222, av O. Behaghel.

Jellinek, M. H. Beitr. zur Erklärung der german. Flexion. Halle 1891. 8:o.
Anm.: Indogerm. Forsch. Anz. I s. 29, av Michels. — Zeitschr. f. deut. philol. XXVI s. 265, av Fr. Kauffmann. — Arkiv f. nord. filol. XI s. 97, av K. F. Johansson.

Kahle, B. Die Sprache der Skalden. Strassb. 1892. 8:o.
Anm.: Liter. bl. f. germ. u. roman. Philologie 1893 sp. 276, av E. Mogk.

Laistner, L. Germanische Völkernamen. Stuttg. 1892. 8:o.
Anm.: Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1894 sp. 105, av H. Hirt.

Larsson, L. Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna. Lund 1891. 4:o.
Anm.: Arch. f. das Stud. der neueren Spr. XCII s. 442, av A. Heusler. — The Academy 1894, 1 s. 439.

Laxdoela saga. Udg. af *Kr. Kålund*. Københ. 1889—91. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1894 sp. 328, av W. Golther.

Lundell, J. A. Skandinavische Volkspoesie. (Grundr. der germ. Philol. II, 1).
Anm.: Dania II s. 287, av A. O[lrik].

Lyttkens & Wulff. Metodiska ljudöfningar. Lund 1892. 8:o.
Anm.: Liter. bl. f. german. u. roman. Philol. 1893 sp. 421, av R. Lenz.

Müller, S. Det store Sølvkar fra Gunderup i Jylland. (Nord. Fortidsminder h. 2).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 470, av J. Mestorf.

Neergaard, C. Jernalderen. (Aarb. f. nord. Oldkynd. 1892).
Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 465, av J. Mestorf.

Nordiske Fortidsminder. H. 2. Københ. 1892. 4:o.
Anm.: Antikv. akad:s månadsbl. 1892 s. 41—44, av H. Hildebrand.

Noreen, Ad. Altisl. und altnorweg. grammatik. 2. Aufl. Halle 1892. 8:o.
Anm.: Ark. f. nord. filol. IX s. 370, av Finnur Jónsson. Jfr s. 117—124 ock 219—222.

— Utkast till föreläsningar i urgermansk ljudlära. Ups. 1888, 90. 8:o.
Anm.: Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1893 sp. 193, av G. Ehrismann.

Olrik, A. Kilderne til Sakses Oldhistorie. Københ. 1892. 8:o.
Anm.: Liter. bl. f. german. u. roman. Philol. 1894 sp. 75, av W. Golther.

Pappenheim, M. Ein altnorweg. Schutzgildestatut. Breslau 1888. 8:o.
Anm.: Hist. Zeitschr. LXX s. 106, av Fr. Arnheim.

Sander, Fr. La mythologie du Nord. Sthm 1892. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1894 s. 79, av Fr. Kauffmann.

Sievers, E. Altgermanische Metrik. Halle 1892. 8:o.
Anm.: Liter. bl. f. german. u. roman. Philol. 1893 sp. 316, av H. Hirt. — Anz. f. deut. altert. 1894 s. 337—343, av Franck. — Anz. f. indogerm. Sprach- u. Altert. kunde III s. 144—155, av K. Luick.

Sijmons, B. De ontwikkelingsgang der germaansche mythologie. Groningen 1892. 8:o.
Anm.: Liter. bl. f. german. u. roman. Philol. 1893 sp. 274, av E. F. Kossmann.

Streitberg, W. Zur german. Sprachgeschichte. Strassb. 1892. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1894 s. 116—140, av H. Müller. — Liter. bl. f. german. u. roman. Philol. 1893 sp. 233, av G. Ehrismann.

Udvalg af Oldnordiske Skjaldekvad af *K. Gislason*. Københ. 1892. 8:o.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. X s. 209, av Th. Hjelmqvist. — Anz. f. deut. altert. 1894 s. 145—148, av B. Kahle. — Deutsche Lit. zeit. 1893 sp. 1322, av A. Heusler.

Undset, I. Mere om de norske oldsager i Københavns oldnord. museum. — De nordiske kløverbladformede spænder fra den yngre jernalder. (Kra Videnskabsselsk:s Forhandl. 1891).

Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 475, av J. Mestorf.

Uppsalastudier, tillegnade Sophus Bugge. Ups. 1892. 8:o.

Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1893 s. 93, av Emil Svensén. — Nord. tidskr. 1894 s. 358, av H. Schück. — Liter. bl. f. german. u. roman. Philol. 1894 sp. 145, av B. Kahle. – Deut. Lit. zeit. 1894 sp. 140, av A. Heusler. — Zeitschr. f. d. österr. Gymn. XLIV s. 787, av H. v. Lenk. — Nord. tidsskr. f. filol. 3. R. III s. 68—74, av A. Olrik.

Wimmer, L. F. A. Sønderjyllands historiske runemindesmærker. København. 1892. 4:o.

Anm.: Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1893 sp. 202, av O. Brenner.

Vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad 1890—91. Sthm. 8:o.

Anm.: Arch. f. Anthropol. XXII s. 477–479, av J. Mestorf.

Vodskov, H. S. Sjæledyrkelse og Naturdyrkelse. I, 1, 2. København. 1890. 8:o.

Anm.: Anz. f. indogerm. Sprach- u. Altert. kunde III s. 111—124, av R. O. Franke.

— Dr. E. Jessens „Forsmædelige Skandale". København. 1890. 8:o.

Anm.: Anz. f. deut. altert. 1894 s. 200, av F. Holthausen.

Zwei Fornaldarsögur. Herausgeg. von *F. Detter.* Halle 1891. 8:o.

Anm.: Liter. blatt f. german. u. roman. Philol. 1893 sp. 159, av W. Golther.

Ǫrvar-Odds saga herausgeg. von *R. C. Boer.* Halle 1892. 8:o.

Anm.: Anz. f. deut. altert. 1894 s. 87, av F. Detter.

Jiriczek, Otto Luitpold, Die Bósa-saga in zwei fassungen nebst proben aus den Bósa-rímur. Strassburg, Karl I. Trübner, 1893. LXXX. 164 s. 8:o.

Mit der kritischen herausgabe der Bósa-saga hat sich Jiriczek unstreitig ein verdienst erworben. Zugänglich war sie bis jetzt, abgesehen von der ausgabe des Verelius, Upsala 1666, nur in den FAS III, 191–234, woselbst sie unter dem titel Sagan af Herrauði ok Bósa nach cod. AM 577, 4:o perg. mit durftigem variantenapparat veröffentlicht ist. J. gibt verschiedene belege (s. XXIV f.) für die unkritische art dieser ausgabe, so werden an verschiedenen stellen besserungen vorgenommen, ohne dass dies auch nur angemerkt wird. Die obszönen partieen der saga, den verkehr Bósis mit den drei bauerntöchtern (cap. 7, 11, 13) betreffend, werden einfach ausgelassen, und der herausgeber begnügt sich mit der anmerkung: í hinum handritum stendr nokkut frekara um fundi þeirra, sem ekki gerir til sögunnar. Man kann schon aus solchen beispielen sehen wie wünschenswert eine neue ausgabe nicht nur dieser sondern aller in den FAS vereinigten sǫgur ist. J. hat

sich nun dieser aufgabe mit geschick unterzogen. Abgesehen von einigen jungen und wahrscheinlich wertlosen papierhandschriften hat er alle in frage kommenden handschriften benutzt und orientirt uns in der einleitung zunächst über ihr gegenseitiges verhältnis. Es kommen für die textkritik der älteren Bósa-saga ("ÄBS") vier textauffassungen in betracht: A (cod. AM 586, 4to perg.) B (cod. AM 343 a, 4to perg.) C (cod. AM 510, 4to perg.) D (cod. AM 577, 4to perg.). Dazu treten ergänzend die abschriften von B und D, b (cod. AM 340, 4to pap.) und d (cod. AM 361, 4to pap.). Alle vier fassungen stammen von einer verlorenen handschrift. BCD stehen alsdann A gegenüber, das an vielen fällen ursprünglichere lesarten hat, B und D gehören wiederum genauer zusammen. In D tritt besonders das bestreben hervor, den ausdruck schärfer zu fassen und erweiternde zusätze zu machen. In dem nach dieser feststellung des handschriftenverhältnisses auf s. XXIV gezeichneten stammbaum hat sich ein fehler eingeschlichen, auf den im druckfehlerverzeichnis aufmerksam gemacht wird.

Die ausgabe bringt den text von A zum abdruck, der variantenapparat ist ausführlich angegeben, nur gelegentlich ist von der lesart von A abgewichen und es wird alsdann rechenschaft darüber abgelegt. In einzelnen fällen wird man natürlich zweifeln können, ob J. immer das rechte getroffen hat, so z. b. ob es angebracht ist, wenn er nun doch einmal den text von A bringt, die verknüpfung der sätze durch ok zu beseitigen (vgl. s. XXV anm.), aber im allgemeinen wird man sich mit ihm einverstanden erklären können. Da die obszönen stellen in A ausradiert sind, so ist hier der text von C gesetzt worden. Die in den handschriften gegebene schilderung der drei nächtlichen besuche Bósis weicht vielfach von einander ab und weist dadurch darauf hin, dass in der ursprünglichen vorlage diese schilderung wol nur einmal gegeben war, während die wiederholung des factums sehr wol ursprünglich, als in der märchentechnik beliebt, sein kann (s. LIII). Für die jüngere Bósa saga (JBS) kommt eine reihe ziemlich wertloser papierhandschriften in betracht, von denen cod. AM 360 b, 4to pap. vom jahr 1663, der älteste dieser gruppe, mit gelegentlichen verbesserungen nach den andern, abgedruckt ist.

Auf s. VIL ff. bringt J. erläuterungen zur geschichte der saga. Zunächst bespricht er die literarische stellung der älteren saga und weist darauf hin, dass sie zwar insofern zu den lygisǫgur gerechnet werden könne, als jede historische oder mythische tradition in ihr fehlt, dass sie aber andererseits frei ist von jenen merkmalen, die P. E. Müller Sagabibl. II, 26 f. anführt: "ekle übertreibungen, fabelhafte länder, fremde namen, ritterliches costüm mit lanzenkämpfen und landschlachten, zauber an talismane gebunden". Daher passt auch seine einreihung der Bósasaga in diese gattung nicht, wie überhaupt der name der lygisǫgur als literaturhistorischer gattungsname — und darin hat J. unbedingt recht —, nicht ge-

eignet sei, da er zu verschiedene arten von sǫgur umfasse. Die ÄBS enthält eine reihe von märchenmotiven und zügen der niederen mythologie, von denen besonderes wichtig die Buslubæn ist, die sich auch anderwärts finden. Freilich einige züge südländischer romantik, wie das gammsegg, der eunuch bei der königstochter (s. LII) sind auch hier hereingeraten, wie sich überhaupt spuren einer späteren überarbeitung (vgl. das über den besuch bei den bauerntöchtern gesagte) zeigen. Mit vollem recht aber kann man zu jener von Müller gekennzeichneten gattung die JBS stellen mit ihren zaubermitteln, riesen und der übertriebenen kraft der helden, die immer gleich ein dutzend auf einen schlag erlegen. In welchem verhältnis steht nun die JBS, deren erste niederschrift J. für ungefähr 1600 annimmt zur ÄBS und zu den Bósarímur, d. h. zu den alten, die ca. 1500 verfast wurden und die mit den 1692 von Guđmundr Bergþórsson (s. LIX anm.[1]) nichts zu tun haben? Die Bósarímur, deren vollständige herausgabe J. verspricht und von denen er hier nur einige für die beurteilung der frage wichtige proben gibt, sind uns nicht vollständig überliefert. Sie brechen mitten in der letzten ríma ab, was auf eine verstümmelte urhandschrift hinzudeuten scheint. Sie 'schliessen sich', nach J.'s angabe (s. LX), 'genau an die ÄBS. an und folgen ihr beinahe satz für satz; an einigen stellen jedoch erweitert der dichter den stoff durch aufnahme von episoden, die nicht in seiner vorlage vorkommen'.

Von wichtigkeit ist besonders die in den rímur wie in der JBS vorkommende berserkerepisode die aus der noch ungedruckten Victor ok Bláus saga (vgl. Ztschrft f. d. phil. XXVI, s. 12) übernommen ist. Dass beide selbstständig diese episode aus derselben quelle geschöpft, ist natürlich so gut wie unmöglich. Wahrscheinlich ist nach den ausführungen J.'s, dass die rímur zuerst diese saga benutzt, dass also die JBS von ihnen beeinflust worden ist (s. LXX). Ein definitives urteil wird man natürlich erst fällen können, wenn die rímur vollständig herausgegeben sind. J. glaubt das verhältnis so feststellen zu können, 'dass die JBS die späte aufzeichnung einer frásaga ist, die in direkter linie von der der älteren Bósasaga zugrunde liegenden erzählung [mag nun diese noch mündlich oder bereits schriftlich existiert haben] sich mündlich fortgepflanzt und trotz der durchgreifendsten umgestaltungen und entstellungen dieselbe in ihrem kerne echt bewahrt hat, zum teil echter als die ÄBS in ihrer vorliegenden form selbst'.

Zum schluss noch einige bemerkungen über die orthographie der textausgabe. Vor kurzem hat in dieser zeitschrift X, s. 124 Noreen seinem hass gegen normalisierte texte ausdruck gegeben. Gewiss mit recht. Aber es ist nicht immer möglich, diplomatische abdrücke zu geben. In dieser lage war J., wie er selbst (s. XXV) anführt. Er glaubte daher 'auch aus dem gesichtspunkte leichterer lesbarkeit', der meiner ansicht nach nicht ins gewicht fallen dürfte,

sich mit einer discreten normalisierung der orthographie begnügen zu können, ohne dass der grammatischen detailforschung dadurch verlust bereitet würde. Er befolgt daher eine 'innere normalisierung', d. h. zur einheitlichen bezeichnung schwankend geschriebener laute werden nur solche regeln befolgt, die sich aus der handschrift selbst gewinnen lassen, ohne zugunsten einer theoretischen einheitsorthographie einen systemzwang auszuüben. Ist ein diplomatischer abdruck nicht möglich, so ist der von J. aufgestellte grundsatz der normalisierung nur zu billigen; als notwendige ergänzung müssen aber dann in der einleitung ausführliche, möglichst vollständige angaben über abweichungen der handschrift hinzutreten. Nun scheint mir aber J. die von ihm selbst aufgestellte regel nicht consequent befolgt zu haben, sodann lassen die aufklärungen an vollständigkeit zu wünschen übrig. Zu dem ersten punkt: 'Vor ng hat die hdschr. regelmässig ei, welche aussprache die ausg. im anschlusse sowol an die normalisierte als auch die neuisl. orthographie nicht lautlich wiedergibt, sondern e schreibt; ebenso schreibt die ausg. das constante skeinkja der hs. als skenkja' (s. XXVI f.). Warum läst sich J. hier einerseits von der von ihm vorher verworfenen 'theoretischen einheitsorthographie' andererseits von der archaisierenden neuisländ. beeinflussen? Nach seiner regel muste er überall hier ei drucken. Wenn im auslaut mehrsilbiger und einsilbiger im satze unbetonter wörter die handschr. bereits meist g hat (s. XXIX), so ist es verkehrt immer k zu drucken, ebenso wie die etymologische schreibung von -rr, -ss nicht eingeführt werden durfte (s. XXXII), wenn die hdskr. constant -r, -s schreibt. Wenn für ǫ und ø meist au erscheint, seltener ó, ô, ǒ, o, so muste au auch im druck durchgeführt werden und nicht ö, oder es musten in der einleitung zum mindesten, und damit komme ist zum zweiten punkt meiner ausstellungen, die fälle abweichender schreibung verzeichnet werden. Ebenso hätten angeführt werden müssen die singulären ie für é (s. XXVII), die sporadischen -fu- für die tönende spirans (s. XXIX), die ki- und gi- vor palatalen vocalen (ebd.), ferner die fälle, in welchen t zu đ geworden (s. XXXI). Nur durch ein solches verfahren hätte sich der schaden, der der grammatischen forschung durch einen normalisierten text erwächst, wieder aufwiegen lassen.

Das t in hǫfut (s. XXVIII), das zweimal vorkommt, ist an einer stelle sicherlich berechtigt, 58^{14}, bedingt durch das folgende svó. Das einmal (wo?) vorkommende mickel (s. XXXI) hat sein ck wol aus den casus obl. (übrigens Noreen: Altisl. gr. § 203, nicht 303, = Altisl. gr.^{2} § 220, 5).

Abgesehen von den zuletzt von mir hervorgehobenen mängeln sind wir jedoch alles in allem J. zu dank verpflichtet für seine arbeit, die nicht ohne schwierigkeit war.

Heidelberg. B. Kahle.

Uppsalastudier tillegnade Sophus Bugge på hans 60-åra födelsedag den 5 Januari 1893. Uppsala 1892.

Es ist nichts davon bekannt geworden, dass in Deutschland der ehrentag des norwegischen forschers mitgefeiert worden wäre. Aber Sophus Bugge hat in seinem reichen gelehrtenleben häufig genug erfahren, in welch lebhaften contakt mit seinen arbeiten gerade die deutsche wissenschaft getreten ist. Wir verfügen nicht über ein publikum, das breit und gross genug wäre, um würdig einen der hauptvertreter nordischer altertumswissenschaft vor der öffentlichkeit zu ehren. Statt dessen mag in manchem stillen studirzimmer auf deutschem boden dem ehrwürdigen fachgenossen dankbare huldigung geweiht worden sein: wir alle sind uns bewusst, was wir dem fleiss und dem scharfsinn Bugges verdanken. Er ist einer der begründer der nordischen philologie — wie wir diesen begriff wenigstens in Deutschland verstehen — und man muss die specifisch philologische seite seiner tätigkeit berücksichtigen, um ganz der gewissheit inne zu werden, dass sein name bleiben wird *međan ǫld lifir*.

Was hat doch Bugge für die philologische einzelerklärung der Norrøn Fornkvæþi geleistet! Kein älterer und kein jüngerer forscher kann sich darin mit ihm messen. Man denke aber auch an die umfassenden linguistischen kenntnisse und an forschungen, die manchmal verfehlt aber stets anregend gewesen sind und das gesammtgebiet des indogermanischen sprachlebens als ihm vertraut erwiesen haben. Man denke an das kühne system nordischer mythengeschichte wie es in den Studier niedergelegt ist. Zahlreiche gelehrte sind mit mir einig, dass dieses system keine existenzberechtigung hat, aber ebenso zweifellos ist es, dass mit den Studier Bugges eine neue periode der mythologischen forschung ansetzt, eine periode, deren gehalt sich als kulturhistorische mythenforschung bezeichnen liesse. Man denke schliesslich an Bugges verdienste um sögur, runen und volkslied, um metrik und um sagenforschung! Man wird ein solch ausgedehntes studieninteresse auch bei andern gelehrten finden, aber es ist doch ein glänzendes zeugniss für Bugges persönlichkeit, ihn auf all diesen gebieten, wie schon die vorliegende festschrift bezeugt, als anregenden lehrer und bildner jüngerer kräfte kennen zu lernen.

Läffler leitet den band ein. Er will auf dem Tunestein *sijoster* lesen, nicht *sibjoster* mit Bugge emendiren. Er verweist auf afries. *sia* (verwantschaft), nach seiner vermutung von dem pronominalstamm *se/so* mit *j*-ableitung gebildet. Das ist ja vielleicht möglich — die schwierigkeiten sind nachträglich s. 226 von L. selbst hervorgehoben. Ich sehe nicht ein, warum *sia* nicht an lat. *sequi* angelehnt werden könnte (= gefolgschaft vgl. auch Kögel Zeitschr. f. deutsches Altert. 33, 13 ff.), *sijoster* würde dann zunächst lat. *socius* entsprechen (aus **seqiό*). In einem sehr verdienstlichen artikel

handelt E. Brate über die formen des wortes "seele" auf altschwedischen runensteinen. Die belege werden landschaftsweise vorgeführt und als resultat festgestellt, dass wir es mit einem lehnwort zu tun haben, das sowohl von deutschen als von englischen missionaren eingeführt worden ist. Schon Vigfusson und Taranger hatten aisl. *sála* aus der missionsterminologie hergeleitet; es ist sehr interessant, in Schweden die beiden missionskreise festgelegt zu sehen. Seltsam berührt es allerdings, Brate von den formen des Heliand den ausgang nehmen zu sehen, ohne dass er die übrigen and. denkmäler berücksichtigt hätte. Es ist kecklich and. *siola, siala* zu grund zu legen. Dass wir uns gerade an die jüngeren entwicklungen halten müssen, wird durch die auf den runensteinen belegten and. nebenformen *sîla, sêla* bestätigt. Lundgren steuert beiträge zur schwedischen namenforschung: *-fæster, -lænder, -værdher, -vælder* u. a. in ihrem verhältniss zu den unumgelauteten formen werden aus alter *u*-deklination erklärt. Arpi bespricht aisl. *óborit fé* und stützt die von Egilsson-Jonsson im gegensatz zu Finsen-Möbius gegebene erklärung. Unter dem titel Anmärkningar till Östgötalagen gibt Tamm eine anzahl worterklärungen und fragwürdige sprachgeschichtliche hypothesen; zur beurteilung von "Växling av *ia* ock *iæ* i stamstavelser" sei zudem auf Kock Arkiv N. F. I, 371 verwiesen. Schagerström hat "Läksikaliska ock stilistiska notiser ur Gustaf II Adolfs skrifter" geliefert, bei denen man häufigere verweise auf den deutschen sprachgebrauch hätte erwarten können. Die abhandlung von K. F. Johansson "Till läran om femininbildningen i sanskrit" wie die von P. Persson gegen die *u*-epenthese gerichtetete streifen auch germanische morphologie und etymologie, der letzteren ist besonders der artikel von Lidén gewidmet. In hohem grade lehrreich ist die auslassung von R. Steffen über "Några strövärs i vår folklyrik". Es sind, in sammlungen noch wenig vertretene, einstrophige tanzlieder *(låt)*, die frappante ähnlichkeit mit den deutschen schnadahüpfeln (vgl. dazu Gust. Meyer, Essays II) und den norwegischen steven aufweisen. Steffen reiht sich mit diesem aufsatz an gelehrte wie Steenstrup und Schück und setzt hoffentlich diese fruchtbaren und dankbaren studien fort. Eine färöische und norwegische volksweise bespricht Klockhoff in ihrem verhältniss zum *Hemingsþáttr*. Mich wundert, dass der verf. nicht noch kräftiger der ansicht ausdruck gegeben hat, dass *Hemingsþáttr* die unmittelbare quelle der volkslieder gebildet hat, dass aber Norwegen als heimat der sage zu betrachten ist. Da ich der ansicht bin, dass die neueren versuche auf runensteinen und in gesetzbüchern verse zu entdecken, keinen wissenschaftlichen ertrag gebracht haben, musste Linds abhandlung: "Värsifikation i Gulatingslagen" auf entschiedenen widerspruch stossen. Zweigliedrige formeln machen noch keine verse und syntaktisch ist die sprache der inschriften, gesetzessprüche und sprichwörter von der sprache der lieder so verschieden, dass man hier von

vornherein metrische schemata nicht hätte suchen sollen. Eine sehr umfängliche sprachlich-mythologische untersuchung legt Wadstein vor: "Alfer ock älvor". Die behandlung des wortmaterials ist aber eine so unkritische und abenteuerliche, dass sich ein eingehen auf einzelnheiten nicht verlohnt. Dagegen begrüsse ich mit besonderer genugtuung den in der schlussabhandlung von Noreen eingenommenen standpunkt in der beurteilung des mythologen Snorri Sturluson: "Överhuvud synes man ännu alltför lätt glömma, att Snorre var en interpretator som vi, med i vissa avseenden bättre, i andra däremot betydligt sämre förutsättningar för att nå till det rätta förståendet av det, han skulle tålka" (s. 213). Noreen handelt über "Mytiska beståndsdelar i Ynglingatal". Jene worte enthalten ein vernichtendes urteil über hauptwerke nordischer mythenforschung, wenn nun aber Noreen findet, das die Fjolnersage im wesentlichen auf dem mythus von Bǫlverkr-Suttungr beruht, dass Sveigđer die hinter den bergen verschwindende sonne bedeutet, dass der mythus von Vanlande-Vísbur mit dem Freyrmythus, mit dem von Niǫrþr-Skaþi und dem von Svipdagr-Menglǫþ identisch ist, so ist sein verfahren dabei doch ein allzu summarisches als dass ich mich von der richtigkeit der behauptungen hätte überzeugen lassen können. — Ich schliesse mit den worten Noreens, dass wir alle einig sind in der ehrung des mannes, "vars lärjungar vi alla, som studera nordens forna språk ock kultur, i större eller mindre grad äro".

Jena. **Friedrich Kauffmann.**

Svensk ordlista med reformstavning ock uttalsbeteckning under medvärkan av Hilda Lundell ock Elise Zetterqvist samt flere fackmän utgiven av Prof. J. A. Lundell. Stockholm, Hugo Gebers förlag. 1893. XXXII + 384 sidor 8:v. Pris: häftad 4: 25, kartonnerad 4: 75.

Det är två saker som je dänna ordlista rätt till mer än vanlig uppmärksamhet. Den ena är att den icke är ett blott ut- äller samman-drag av föregående ordlistor äller ordböcker. För att kunna bygga sitt värk på säker ock självständig grund har förf. icke sjytt mödan att med några jälpares biträde ekserpera en rätt omfångsrik literatur, skolböcker, handböcker, sjönliteratur. Ordplockningsarbetet har även utsträckts över ett stort område av det fält, tidningarna, där skriftspråket utvecklar sin rikaste väkstlighet, men där också mycket språkligt ogräs frodas bland den goda grödan.

Resultatet av dätta mödosamma arbete har också blivit en rik ordasjörd, så rik att det endast varit med stor svårighet som den kunnat inbärjas i den trånga ladan, ordlistan, som ju måste

vara en mindre, lätthanterlig bok, om den icke skall bli opraktisk. En rätt sträng gallring har också måst jöras, ock för de grunder som härvid följts redojöres i förordet. Huruvida förf. härvid alltid träffat det rätta har jag ingen bestämd mening om, liksom han också själv medjer att "mycket kan bero på tycke ock smak". Säkert är, att dänna gallring krävt såväl förf:s grundliga språkliga insikter som hans praktiska beslutsamhet.

Det ordförråd, som förf. ansett sig böra medtaga, har ändå blivit ganska stort. Ordlistan upptar 81000 ord, vilket är 12000 mer än vad som finnes i de fullständigaste hittills tryckta svenska ordsamlingar. Jenom dätta överskott har ordlistan också blivit i överraskande grad fullständig. Så ofta jag än frågat den till råds, har jag ingen enda gång sökt något ord förjäves (sammansättningar undantagna), som jag med någon rimlighet kunnat bejära att däri finna, men däremot har jag flera gånger återfunnit ord som jag icke hade hoppats att där få se. Att på de 354 oktavsidor den ejäntliga ordlistan omfattar få rum till dätta ordförråd tillika med anvisningar om ordens uttal, böjning, jenus o. s. v. har naturligtvis äj varit möjligt utan att starkt hushålla med utrymmet, men har lyckats utan att överskådligheten äller tydligheten på något sätt lidit. Men det säger sig själv, att alla resonnemang om ordens historia, stilvärde o. d. måst uteslutas, något som man häller icke har själ att klaga över, enär man, enligt prof. L:s helt visst riktiga mening, i en ordlista äj bör söka hemul för användandet av ord, som man äj känner förut. Särsjilt glädjande är det, att det starkt anlitade utrymmet kunnat räcka till för uttalsbeteckning. Dänna är så inrättad, att uttalet särsjilt anjives endast för sådana ord äller delar därav, i vilka ordlistans eget stavsätt icke i sig själv fyller de krav förf. ställer på en god judskrift för praktiskt syfte. Ordlistans värde ökas jenom dänna uttalsbeteckning högst väsäntligt.

Den andra märkvärdigheten med prof. L:s ordlista är dess stavsätt. I dätta är nämligen det program jenomfört, som prof. L. sedan många år kämpat för ock fått diskuterat både på tidningsmanna- ock lärare-möten. Hans ihärdighet har häller icke blivit utan sin belöning, ty han kann i förordet om dätta program säga: "*Nu* är det någonting mera än ett förslag. Det stavsätt, som vår ordlista följer, är redan i tryck tillämpat av bortåt trättio författare i ett fyrtiotal olika arbeten på tillsammans över 4,000 oktavsidor". Det är inte presis småsaker vari dänna "reformstavning" sjiljer sig från vår akademiskt-ortodoksa rättskrivning. *dt* är utbytt mot *t* äller *tt*, *h* är struket före *v* ock *j*, *f* ock *fv* som tecken för *v*-jud äro utbytta mot *v*. Däremot har prof. L. äj, såsom Rättstavningssällskapet, jort någon ändring i beteckningen av *ʃ*- (= *sje*-), *tj*-, *ʒ* (= *ng*-)juden samt *å*- ock *o*-juden, ock dätta av den goda grunden, att de häri föreslagna ändringarna äj ha "säker utsikt att bli definitiva". De själ som avhållit honom från att som

tecken för *j*-judet insätta *j* i st. f. *g*, en ändring som säkert blir definitiv, förefalla mig däremot rätt svaga. De synas vara, dels att reformen därijenom skulle få för stort omfång, dels att sådana skrivsätt som *jeografi*, *jymnasist* skulle värka alltför stötande på dem "som åtnjutit högre skolbildning ock därunder inhämtat någon kunnskap i andra språk än svenska". Vad det senare själet angår, så nog tror jag, att alla som kunna stå ut med t. eks. *vem*, *vass*, *jälte* också tåla att se *jesäll* äller *jeneral*. Ock emot det förra själet vill jag framhålla, att av prof. L:s egen premiss "Då varje rubbning i stavsättet är förenad med stora praktiska olägenheter" följer icke blott den slutsats han själv drager "skall man icke "reformera" på måfå, icke i ortografi vidtaga andra ändringar än sådana, som ha säker utsikt att bli definitiva. Därför böra blott sådana ändringar göras, om vilkas riktighet i teorien ej kan råda något tvivel". Man måste också därur draga en annan, som kunde lyda så "bör man reformera så sällan som möjligt ock för den skull vid varje reform jöra alla sådana ändringar som på samma gång teoretiskt äro otvivelaktigt riktiga ock ha säker utsikt att bli definitiva". Men ur båda dässa synpunkter hade *j* bort bli det enda tecknet för *j*-judet.

Men antingen prof. L. dragit gränserna för sin reform för trångt äller äj, så är framkomsten av hans ordlista högst betydelsefull ock varje vän av reformrörelsen i vårt stavsätt, icke minst de som anse att han jort för få ändringar, böra hälsa den med glädje ock önska, att hans "reformstavning" hastigt må vinna nya anhängare. Härtill kommer dock själva ordlistan näppeligen att bidraga i väsäntligare mån. Den är ett statiskt momänt i reformrörelsen, icke ett dynamiskt. För de redan troende blir hon välkommen, men proselyter jör den inga. Skulle den det, hade den bort vara inrättad så som Oskar Lundgren inrättat sin "Svensk Staflista", i vilken han haft den lyckliga tanken att vid sidan om gammalstavningen anföra nystavningen för varje ord, där den senare sjiljer sig från den förra. För en ordsamling av det omfång som prof. L:s skulle dock en sådan anordning bli omöjlig blott för utrymmets skull ock min anmärkning, som jöres icke mot utan med anledning av prof. L:s ordlista, avser blott att fästa uppmärksamhet på Oskar Lundgrens lilla förträffliga bok, som icke synes mig ha blivit uppmärksammad äller värderad äfter förtjänst.

Ordlistan avslutas med ett tillägg som innehåller dels "ord, vilka endast förekomma som senare led av sammansättning" (sid. 355—378), dels dopnamn (sid. 379—382). Det rikhaltiga förordet (sid. III—XXXII) innehåller många förträffliga ting, bland vilka jag särsjilt glatt mig att rörande behandlingen av sammansatta värb, såsom *ihågkomma*, *tillfångataga*, *kvarhålla*, *avlägga* återfinna samma åsikt som jag i många år både själv tillämpat ock såsom lärare insjärpt hos mina lärjungar. Prof. L. synes också tillägga dänna punkt rätt stor stilistisk betydelse, ty han har hela ordli-

stan ijenom satt ett särsjilt tecken äfter varje sådant värb för att påminna om att sammansättningen är löslig.

Till sist måste jag för att lätta mitt samvete be profässor Läffler, fröken Lundell ock fru Zetterqvist samt alla prof. Lundells övriga, onämda medjälpare om ursäkt för det jag — för korthetens skull — ständigt betecknat dänna ordlista som ett värk av prof. L. ensam. Det är blott sjenbart jag glömt dem. Jag ägnar tvärtom det livligaste erkännande åt det tåliga, olönade (men, som jag hoppas, äj lönlösa) arbete de såväl som ordlistans ejäntlige upphovsman nedlagt på dänna förträffliga ock intressanta bok, som jag härmed alla ock envar till det bästa anbefaller.

Växjö den 3 mars 1894.

Ludvig Larsson.

Rettelse til J. Fritzners Gammelnorske Ordbog, 2. udg.

skræma udgår, da membranen AM. 122 b, folio, trods den udtrykkelige angivelse i Sturlunga saga (Oxford 1878) I, 24, på det pågældende sted har "ſkram*ir*" — så tydelig, at ingen tvivl er mulig.

Kr. Kålund.

Några grammatiska bidrag.

I. Behandlingen av *u* framför assimilerad nasal i nord. språk.

Som bekant övergår *u* i regeln till *o*, då omedelbart därefter en nasal assimilerats med en följande tenuis, t. ex. isl. *kroppinn* : fsv. *krumpin*. Då man i strid härmed har isl. (fsv.) *þykkia*, så vill Noreen: Altisl. gramm.[2] § 83, anm. 2 förklara dess *y* (äldre *u*) därav, att utvecklingen *u* > *o* skulle utebli i ord, som vanligen brukas proklitiskt eller enklitiskt.

Att denna förklaring icke är den riktiga, visa andra ord med bevarat *u (y)*, om hvilka man ej kan förmoda, att de brukades i proklitisk eller enklitisk ställning.

Fastmer har man havt följande regel: vid assimilation av nasal med följande tenuis (*mp* > *pp*, *nt* > *tt*, *nk* > *kk*) övergår ett omedelbart föregående *u* till *o*, så vida icke ett *i*, *į* eller *u* efterföljer dessa konsonantförbindelser. I fall *i*, *į* efterfölja, får man i föregående stavelse (genom *i*-omljud) *y* (ej *ø*); om *u* efterföljer, kvarstår *u* i föregående stavelse.

Enligt denna regel finna vi

isl. fsv. *þykkia*; jmf. got. *þugkjan*.

isl. *drykkr*, fsv. *drykker*, böjt i isl. som *i*-stam, i fsv. som *ia*-stam; jmf. nht. *trunk* etc.

isl. fsv. *drykkia* av urnord. **drunkį̄ō*.

isl. *úþykkia* "missnöje", fsv. *othykkia*; jmf. isl. *þokki*, fsv. *þokke*, isl. *úþokki*, fsv. *othokke*, fgutn. *þunki*[1]).

isl. *úþykki* f., fsv. *othykke* "ovilja", ursprungligen säkerligen fem. (jmf. Söderwalls ordbok).

---

[1]) Det mindre vanliga fsv. *þukke*, *othukke* kan ha fått *u* från (den i fgutn. mötande) formen *þunki*, hvilken en gång även har funnits i fsv.

isl. *kryppill* "krøbling"; jmf. isl. *koppinn* : fsv. *krumpin*.

isl. *krypplingr*, fsv. *kryplinger*; jmf. näst föregående ord. Den fsv. sidoformen *krøplinger* har fått *ø* från lågt. *kröpel*.

Man kan uppfatta den nu påvisade ljudutvecklingen på två något olika sätt, beroende på huruvida (det yngre) *i*-omljudet genomfördes efter eller före assimilationen av nasal med följande tenuis. Om assimilationen inträdde före *i*-omljudet, så har utvecklingen varit **þunkia* > **þukkia* > *þykkia*, och *i̯* hindrade utvecklingen *u* > *o* vid assimilationen *nk* > *kk*. Om åter assimilationen försiggick efter *i*-omljudet, så övergick **þunkia* till **þynkia* och detta till *þykkia*. D. v. s. att vid assimilationen *nk* > *kk* det omedelbart föregående *y*-ljudet hindrades av det efterföljande *i*-ljudet från att utvecklas till *ø*, en utveckling som man väntat, eftersom *u* blev *o* i *okkarr* (got. *ugkar*) etc.

Även när ett följande *i*, *i̯* förlorats, finna vi *y*, t. ex.

isl. *kryppa* "pukkel, krumhed i ryggen" av **krumpi̯ō*; jmf. fsv. *krumpin* : isl. *kroppinn*.

isl. *úþykt* f. "missnöje" av **unþunkiþ-*; jmf. isl. *þokki*.

isl. *stytta* "göra kort", fsv. *forstytta* [1]) "avklippa, göra slut på" av **stunti̯an*; jmf. fsv. *stunter*, isl. *stuttr*.

Det är över huvud endast ett ringa antal ord, där nasalassimilation försiggått, och i detta ringa antal finnas blott få former, som hava *u* i följande stavelse. Det är därför lätt begripligt, att regelns senare del (*u* kvarstår framför assimilerad nasal, när *u* följer i nästa stavelse) kan konstateras blott i få ord.

Det är isynnerhet det fsv. possess. pron. *okar* som är vittnesgillt [2]). Detta har *u* i penultima, blott när följande

---

[1]) *En* gång möter i den yngsta fsv. (år 1504) *forstøttes* med dialektisk övergång *y* > *ø* framför *t* liksom stundom annars i sen fsv.; jmf. Kock i Arkiv N. F. V, 243 f.

[2]) Man ser vanligen uppgivas, att detta ord har biformen *ukar*. Detta är dock, så vitt jag ser, icke riktigt. Ordet förekommer visserligen med *u* i penultima, men då har det ej *a* i ultima. Enligt Rydqvist II, 486, 473

stavelse har *u;* då *a* står i ultima, har penultima *o: uk(k)ur* (jämte *ockor, ocur*) men *okart, occa(r)t. Uk(k)ur* och *ok(k)a(r)t* äro de ljudlagsenliga formerna, men *o* har stundom inträngt på det ljudlagsenliga området för *u*, en analogiförändring, som i isl. blivit fullt genomförd.

Isl. *stuttr* (ej **stottr;* jmf. fsv. *stunter*) förklaras i överensstämmelse härmed. I dat. sg. mask. neutr. och i hela dat. pl. samt i en mängd kasus i best. formen kvarstod *u* ljudlagsenligt: *stuttum, stuttu.*

Ljudlagsenliga former äro även pl. pret. isl. fsv. *drukku* (av isl. *drekka*, fsv. *drikka*), isl. *skruppu* (av *skreppa;* jmf. fsv. *skrympa*), *hrukku* (av *hrøkkva;* jmf. fsv. *rynkia*), *klukku* (av *kløkkva;* jmf. da. *klynke*), *stukku* (av *støkkva;* jmf. fsv. *stiunka*), *sukku* (av *søkkva;* jmf. fsv. *siunka*) samt, i fall assimilation av *nt* försiggått i isl. *spretta*, sv. *spritta*, även pret. pl. isl. *spruttu*, nysv. *sprutto.* Dessa pret.-former äro dock mindre bevisande för ljudlagen, eftersom de skulle kunna efter *finna : fann : funnu* etc. på analogisk väg ha erhållit *u.* Participierna *skroppin, hrokkinn* etc. hava väl erhållit *o* av äldre *u* vid en tid, då de i andra stavelsen hade *a* eller *e* [1]). Isl. part. *drukkinn* kan hava fått *u* från dat. *drukknum, drukknu* etc. samt från subst. **drukkia* (yngre *drykkia*), *drykkr*, om assimilationen inträdde före *i*-omljudet [2]),

---

finnas i fsv. blott följande former av ordet: *okart raþ* (Uppl.-l.), *occat raþ* (VML. II; i var. *ocart, occart*), *kiøp vkkur bæggiæ* (Uppl.-l. Æ. 10, 1 hskr. E; textkodex har *okur*), *frændsim vkur* (VGL. I), *sæt vkur* (ÖGL.), *frændzim ocur* (VGL. II), *køp ockor bæggia* (VML. II). I Schlyters ordbok eller i (Collins och) Schlyters glossarer upptages ordet ej från flera ställen. I den literatur, som Söderwalls ordbok behandlar, finnes ordet icke.

[1]) *U*-ljudet i isl. part. *hnugginn, brugginn, tugginn* (i motsats till *o*-ljudet i *gollinn, soltinn* etc.) sammanhänger säkerligen därmed, att *gg* hade ett labialt element (även isl. *brugþinn* med *g* efter rotvokalen *u*). Jmf. om det labiala uttalet av *gg* Kock i Fsv. ljudl. II, 469 ff., Tidskr. f. Filologi N. R. VIII, 284.

[2]) I fnorskan anträffas *kuppan* i st. f. *kumpánn* (Fritzner[2]). Assimilationen *mp* > *pp* är i detta lånord vida yngre än i *krumpin : kroppinn* etc. Detta förklarar, hvarför *u*-ljudet kvarstår i *kuppan.* Utvecklingen

Det är lätt att påvisa paralleler till den här framhållna regeln. Som bekant uteblir *a*-omljudet *u* > *o*, när *u*-ljudet skiljes från *a*-ljudet genom ett *i̯*. Under det att brytningsdiftongen *iu* annars i fsv. i regeln övergår till *io*, kvarstår den som *iu*, när den efterföljes av ett *u*- eller *i*-ljud: *fiughur; iorþ* men *iurþriki.*

Särskilt bör framhållas, att Lidén i Uppsala-studier s. 79 ff. visat, att ljudutvecklingen *i* > *e* framför assimilerad nasal *(nk* > *kk*, *nt* > *tt)* icke inträtt, när ett *i* eller *i̯* följde, t. ex. *skikkia* < **skinkiō* [1]). Han vill utsträcka regeln så, att över huvud utvecklingen *i* > *e* skulle ha uteblivit vid förlust av nasal, när *i* eller *e* följde, t. ex. isl. *vístri*, sv. dial. *wister* "vänster" av *winistr.* — Detta är enligt min uppfattning oberättigat. Fastmer ha vid samnord. förlust av nasal och därmed följande förlängning av föregående vokal (alltså ej vid assimilation av nasal med följande tenuis) *ĭ*, *ŭ* blivit *ī*, *ū* oberoende av, huruvida ett *i*, *i̯* följde eller icke; jmf. Arkiv N. F. V, 248 noten; I, 57 ff.

Den hittills oförklarade växlingen fsv. fd. *usk* "önskan" : fsv. *oskabarn* (jämte *uskabarn*), isl. *ósk*, *Óski* "the good Wish" bör måhända så uppfattas, att vid förlust av *n* i **unsk-* det nasalerade *u* övergick till *o*, när *a* följde i nästa stavelse: fsv. *oska(barn)* : *usk*, obl. kasus *Óska* av isl. *Óski*, och sedan på analogisk väg delvis infördes i andra former. Jmf. dels det vanliga *a*-omljudet av *ŭ* till *ŏ*, dels den östnord. utveck-

kumpán > *kuppan* har föranletts därav, att fortis låg på ultima, liksom fallet var i det romanska (it.) *compagno.* Jmf. delvis *Sa(n)tíri,* skotska halvön Kantyre.

[1]) Det är mycket ovisst, om *i* icke häller övergått till *e*, när *u* följde. Jmf. dock den nyss ovan framställda regeln för behandlingen av *u*.

Det bör övervägas, huruvida den av mig i Arkiv N. F. II, 15 framställda fsv. regeln 'i korta rotstavelser övergå ljudförbindelserna *giø-*, *kiø-* till *giy-*, *kiy-*, när följande stavelse innehåller ett *i*-ljud' bör så utvidgas, att ett följande *u* bör anses ha havt samma värkan som ett följande *i*. Man finner nämligen *gyru* (dat. sg. neutr. av adj. *gør*) i Bur., *gyrum* och yngre *gyrom* (1 pl. av *gøra*) i KL.; dessutom *gynum* jämte *gønum* "genom". Beläggställen i Söderwalls ordbok.

lingen $\bar{u} > \bar{o}$ omedelbart framför *a*: *būa* > *bōa* etc. (Kock i IF. II, 332 ff.).

II. Preteritiformer till fsv. *halda*, *falla* och behandlingen av brytningsdiftongen *iu* i den yngre fsv.

Fsv. har en stor mängd växelformer i preteritum av verben *halda* och *falla*. Enligt Söderwalls och Schlyters ordböcker samt Rydqvist I möta följande former. Till *halda* sg. *hælt* (ganska sällsynt, dock i olika skrifter, t. ex. VGL. I), sg. *hiult* : pl. *hiuldo*, sg. *hiolt* : pl. *hioldo*, sg. *hiølt* : pl. *hiøldo*, sg. *hult* : pl. *huldo*, sg. *holt* : pl. *holdo*, sg. *hylt* (skrivet en gång *hylth* och anträffat en gång i sammansättningen *behylt*) : pl. *hyllo*, sg. *hølt* : pl. *høldo* (pass. *høldhos*); dessutom sg. en gång i aktivum *hiølthe* och i pass. *holdes*, *huldis* (hvartdera en gång). Till *falla* sg. *fæl* (*fel*), sg. *fiull* : pl. *fiullo*, sg. *fioll* : pl. *fiollo*, sg. *fiøl* : pl. *fiøllo*, sg. *ful* : pl. *fullo*, sg. *fol* : pl. *follo*, sg. *føll* : pl. *føllo*; sällan sg. *fal* (dock t. ex. VGL. I, J. B. 14), *fial* (på runstenen på Turinge kyrkogård, Öknebo härad, Sörmland, Liljegren 803, Antiqvarisk Tidskrift X, s. 151), *fiæl* : pl. *fielle*, sg. *ffiill* (en gång).

I Pauls Grundriss I, 512 § 221, c anmärker Noreen, att i fsv. *fol(l)* "föll" och *holdo* "höllo" synes föreligga "aoristisk bildning (svag rotvokal med *a*-omljud)", och han skiljer således dessa former fullständigt så väl från *fiollo*, *hioldo*, hvilka genom brytning uppstått ur *fellu*, *heldu*, som ock från *fullo*, *huldo*. Dessa sistnämnda former menar han nämligen ib. § 221, a stå i avljudsförhållande till *fal(l)* "föll" och till det dialektiska nysvenska *(h)iælt* "höll", hvilka skulle utgöra de reduplicerade formerna till *falla*, *halda*, så att t. ex. *(h)iælt* uppstått av **hehald* (got. *haíhald*). Sing.-formerna *full*, *hult* åter anser han vara nybildningar till pl. *fullo*, *huldo*.

Det torde emellertid vara mycket vågat att på detta sätt söka ett helt annat upphov för *fol(l)* än för *full*, ett helt annat upphov för *holdo* än för *huldo* samt ett helt annat upp-

hov för *fiollo, hioldo* än för *fullo*, *huldo* eller för *(follo,) holdo*, och detta ehuru dessa växelformer synas vara nära besläktade.

Jag tror, att samtliga dessa former liksom *f(i)øl : f(i)øllo*, *h(i)ølt : h(i)øldo* kunna förklaras på ett enklare, närmre till hands liggande och tillika likartat sätt, hvarigenom de samtliga återföras på de preteritiformer, som möta i isl. *fell : fellu*, *helt : heldu*.

Det är allbekant, att de starka verbens former ytterst ofta varit utsatta för analogipåvärkningar, och särskilt påminner jag om, huru presensformen påvärkar preteritiformen. Så hava t. ex. i nysv. de äldre preteritiformerna *söng*, *sönk* ombildats till *sjöng*, *sjönk* genom inflytande från pres. *sjunger*, *sjunga; sjunker*, *sjunka*. I danskan har på liknande sätt det gamla pret. *halp* erhållit formen *hjalp*, påvärkat av *hjelper*, *hjelpe*. Redan i fsv. finner man någon gång *siwngo* (KL.), *siwngin* (VKR.) i st. f. de normala *sungo*, *sungin* (av *siunga*); *siunkin* (Bil.; beläggställen för dessa former i Söderwalls ordbok) i st. f. *sunkin* av *siunka*. Även här hava presensformerna *siunga, siunka* influerat på de övriga verbalformerna.

På väsentligen likartat sätt har presensformen av *halda*, *falla* påvärkat preteritiformen, och denna påvärkan av presens på preteritum har försiggått upprepade gånger eller, om man hällre vill så uttrycka förhållandet, under en lång tidsföljd.

Det har redan för länge sedan (och först av Aksel Andersson) blivit anmärkt, att brytningsdiftongen i fsv. *hiuldo, fiullo* förskriver sig från pluralformerna *heldu* > *hiuldu*, *fellu* > *fiullu;* från pluralerna inträngde den i sing. *hiult*, *fiul*. Genom inflytande från inf. *halda* förlorades *i* fakultativt i *hiult*, *hiuldu*, så att man fick *hult*, *huldu* jämte *hiult*, *hiuldu*. Genom likartat inflytande från *falla* erhöll man *ful*, *fullu*

jämte *fiul*, *fiullu*. Senare övergick brytningsdiftongen *iu* på vanligt sätt till *io*, och av *hiolt*, *fiol*, *hioldo*, *fiollo* erhöll man genom fortsatt påvärkan av presens på pret. *holt*, *fol*, *holdo*, *follo* jämte *hiolt* etc. I de kvarstående formerna med brytningsdiftongen *io* övergick denna senare till *iø* liksom i andra likartade ord (Kock: Fsv. ljudlära II, 482), och genom fortsatt (förnyad) anslutning till presens erhöll man av *hiølt*, *fiøl*, *hiøldo*, *fiøllo*, nu *hølt*, *føl*, *høldo*, *føllo*. Nysv. rspr. använder *föll*, *föllo* samt *höll*, *höllo* [1]). I pret. pl. *høldo* med dentalt *l* har det dentala *l* + *d* på vanligt sätt assimilerats till *ll* (Kock i Arkiv N. F. V, 254 ff.), och *hølt* har sedan antagit *ll* (*höll*) efter *höllo*. Dialektiskt kvarlever emellertid *hölt* liksom *holt*.

De tämligen sällsynta formerna *hylt* : *hyllo* äro att förklara på följande sätt. Under det att den av *e* uppkomna brytningsdiftongen *iu* i *hiult*, *hiuldu* i de flästa trakter övergick till *io* (*hiolt*, *hioldo*) förr, än *i* i brytningsdiftongen palataliserade efterföljande gutturala vokal (så att man merendels fick *hiølt*, *hiøldo*), så kvarstod dialektiskt diftongen *iu* oförändrad i *hiult*, *hiuldu* (*hiuldo*) till tiden för denna palataliserings inträdande. *Hiult*, *hiuldu* (*hiuldo*) blevo därför **hiylt*, **hiyldu* (**hiyldo*), jmf. *hiolt* > *hiølt* etc.; och *i* i **hiylt*, **hiyldu* (**hiyldo*) förlorades sedan framför *y*, vare sig att detta berodde på ljudlagsenlig utveckling, eller att *i* här avlägsnades på analogisk väg genom inflytande från presens liksom i *h(i)ølt* etc. Då brytningsdiftongen *iu* kvarstår oförändrad (och ej övergår till *io*) framför följande *u* och *i* (jmf. ovan s. 318), så är det antagligt, att det var i pl. *hiuldum*, *hiuldu*, *hiuldin*, som *iu* ljudlagsenligt kvarstod (och ej blev *io*), och

---

[1]) Den fsv. växlingen *miøl* : *møl* (mera sällsynt) är att förklara som växlingen *kiot* : *køt*. Den sannolikaste förklaringen av *kiot* : *køt* har givits av Söderberg, U-omlj. s. 55: brytningsdiftongen *io* har uppstått i former med *u* i andra stavelsen, *ø* i former med *w* i andra stavelsen. Efter *møl* har fsv. *møllare* stundom ombildats till *mølare*.

att genom inflytande från pluralis *iu* kvarstod relativt länge även i sing. *hiult* [1]).

Måhända föreligga, såsom Noreen antar, gamla reduplicerade former i fsv. *fal* (av *falla*), fgutn. *hieldu* (av *halda*), i nysv. dialekter *[h]iält*. Det är dock även möjligt, att *fal* (ehuru mötande redan i älsta fsv.) är en analogibildning till pl. *fullu (fullo)*: då man hade *gullu* : *gal* (av *gælla*), *sultu* : *svalt* (av *svælta*) etc., så har *fal* kunnat nybildas till *fullu*. *Fial* (yngre *fiæl*) kan vara en nybildning efter **hialt* (jmf. fgutn. *hieldu*), om detta är en urgammal form. Men det är icke häller otänkbart, att fgutn. *hieldu*, nysv. *(h)iælt* är en nybildning, uppkommen genom kontamination av *hiult* (*hiolt* eller *hiølt*) med *hælt (helt)*, och att *fial* utgör en kontamination av *fiul (fiol*, *fiøl)* och *fal*. Åtskilliga möjligheter att förklara formerna finnas således.

De sällsynta passivformerna *huldis*, *holdis* ha naturligtvis uppstått genom analogi. Då man hade pl. *huldos (holdos)* liksom t. ex. pl. *duldos* (*doldos* till *dylia*), och då sing. till *duldos (doldos)* hette *duldis (doldis)*, så nybildade man till pl. *huldos (holdos)* sing. *huldis (holdis)*. Härmed kan i viss mån jämföras, att nysv. starka verb i pres. sing. pass. jämte den gamla enstaviga formen (*givs* = fsv. *gifs* etc.) erhållit en tvåstavig form på *-es* (*gives* etc.) efter sådana passiver som *döpes* (fsv. *døpis* av *døpa*). Blott sällan anträffas i fsv. motsvarande exempel. Dock läser man i MELL. s. 13 r. 1 textkodex *Alder friþer økis ok ofriþer forgangis*, under det att andra handskrifter hava *forganx*. Det synes vara det straxt förut stående *økis*, som här framkallat den ovanliga formen *forgangis* [2]).

---

[1]) I fall det enstaka *fiill* icke utgör ett skrivfel, så kan det väl snarast sammanställas med *hylt*, så att ett **fyll*, hvilket uppstått på likartat sätt som *hylt*, dialektiskt låtit *y* övergå till *i*.

[2]) Jag fäster i detta sammanhang uppmärksamheten på passivformen *vndirstars*, som av Rydqvist I: 465 anföres från Bonaventura men av honom (s. 466) anses troligen vara skrivfel. Att det med det enstaviga *sta (star)*

Om den en gång påvisade aktiva sing.-formen *hiølthe* icke utgör ett skrivfel, så är även den en tydlig analogibildning efter sådana svaga pret. som *mælte* (till *mæla*) etc.

Med anledning av den ovan framhållna ljudutvecklingen *hiult* > **hiylt*, *hiuldu* > **hiyldu* tillägger jag ett par anmärkningar till läran om behandlingen i fsv. av den genom brytning av *e* uppkomna brytningsdiftongen *iu (io)* (jmf. Kock: Fsv. ljudlära II, 482 f., Brate: Äldre Vestm.-lagens ljudlära s. 41, Kock [och Tegnér] i Tidskr. f. Filologi N. R. VIII, 284 ff.) [1].

Att i den älsta fsv. *iu* kvarstår (och icke övergår till *io*), när *i* (liksom när *u*) följer, framgår ej blott av *iurþriki*, *iurdrikiz man*, *iurþrikiskiærllekær* men *iorðþæðþær* etc. i VGL. IV, utan bekräftas därav, att Kon.-st. har *kiutlika*, ehuru Söderwalls ordbok annars icke upptar någon form med *kiut*, vare sig av det enkla ordet eller av dess sammansättningar. Liksom *tiughu* etc. har kvar *iu* framför andra stavelsens *u*-ljud, är detsamma fallet med personnamnen *Juuur*, *Jurundus* i Dipl. III (men där även *Jorundus*).

De i fsv. och ännu i äldre nysv. mötande växelformerna *þiukker (tiuck)* : *þiokker (tiock)* böra säkerligen så uppfattas, att *iu* ursprungligen tillhört kasus med *i* eller *u* i ändelsen, under det att *io* uppstått i övriga kasus. Man har således

---

sammansatta *vndirsta* i passivum kan hava formen *vndirstars*, framgår därav, att den möter även i Bonaventura 59: 27 och 142: 10 och dessutom (jmf. Rydqvist III: 232) i Birgitta III: 383, 32. Bevarandet av *r* (*ʀ*) i *vndirstars* sammanhänger kanske med akcentueringen, på så sätt, att *ʀ* dielaktiskt kvarstod framför *s* i fortis- och semifortisstavelser men förlorades framför *s* i infortisstavelser (**kallaʀs* > *kallas*). Det i VGL. I. K. B. 1 rubr. mötande *byriarz* får väl snarast betraktas som skrivfel, då ingen annan härmed likställig form anträffats.

[1]) Jag hoppas i annat sammanhang kunna visa, att denna brytningsdiftong ljudlagsenligt i östnord. språk och (dial.) i fnorskan övergått till *ia* framför *a*.

säkerligen böjt nom. sg. *þiokker*, *þiokk*, *þiokkt*, dat. sg. *þiukkum*, *þiukkri*, *þiukku* etc.

Den fno. Olaf helges saga (1849) har *iu* i *fiugur* (62, 38), *þiukt* (12, 29), *þiukazt* (22, 1), och *iu* är troligen här att förklara liksom i fsv.

Regeln för behandlingen av *io* (uppkommet genom brytning av *e* eller av *i*) i den yngre fsv. är: "det kvarstår framför *rð*, *rt*, *k(k)*, *gg*, *gh*, *ng*, *nk* men blir annars *iø*". Då *iu* (och ej *io*) användes i den yngre fsv., behandlas denna diftong, hvad palataliseringen av den i brytningsdiftongen ingående senare vokalen beträffar, på ett sätt, som är fullkomligt analogt med behandlingen av *io*. Blott helt få ord finnas med brytningsdiftongen *iu*, men man hade ännu i äldre nysv. alltjämt *tiughu* och *tiuck* med *iu* (ej *iy*) framför *gh*, *kk*, liksom man i rspr. har *sjunga*, *sjunka*. Däremot blev, såsom vi sett, av *hiult*, *hiuldo* senare **hiylt*, **hiyldo* (med *iy* framför *l*) > *hylt*, *hyldo*.

Den gamla diftongen *iū* kvarstår i nysv. som *jū* (*bjūda* etc.), emedan *ū* var långt. Däremot övergår *iū* efter förkortning av *u* till *iy̆*, liksom *iō* efter förkortning av *o* blir *iø*: *skiūtt* > *skiŭtt* > *skiy̆tt*, skrivet *skyt* (neutr. till *skiūter*); *skiōtt* *skiŏtt* > *skiø̆tt*, skrivet *skøt* (neutr. till *skiōter*). Jmf. ock fsv. *Iŭssis hæradh* > **Iyssis h.* > nu *Jösse härad*.

III. Till växlingen *ld* : *ll* i fornsvenskan.

Som bekant hade fsv. så väl supradentalt som dentalt *l*-ljud (Kock i Sv. landsm. II, nr 12; Fsv. ljudl. II, 464 ff., Arkiv N. F. V, 254 ff.). Regeln för behandlingen av ljudförbindelsen *ld* i nysv. är följande: "supradentalt *l* + *d* kvarstår, men dentalt *l* + *d* assimileras till *ll*" (ib. s. 259), t. ex. fsv. *kyld* > nysv. *köld*, men fsv. *halda* > nysv. *hålla*.

Emellertid har i vissa fsv. skrifter dentalt *l* + *d* dels bibehållits såsom *ld*, dels assimilerats till *ll*, utan att någon

norm för denna växling blivit påvisad. Jag tror mig emellertid kunna ådagalägga, att en dylik norm blivit följd i den fsv. ordspråks-handskriften (Kod. Palmsk. 405, utg. i Östnord. och latinska medeltidsordspråk I). Hskr. är från förra hälften av 1400-talet.

I denna hskr. kvarstår liksom i andra skrifter ljudförbindelsen *ld*, när *l* är supradentalt, t. ex. *køldh* 551 [1]), *kyld* 1078, *wild* 382, *eld* 461, 469, 481, 999 etc. (< urnord. **ailið-*), *Værldhin* 645, *wærldhin* 963, *wærldhinna* 1035. I ordet *værld* var *l*-ljudet urspr. dentalt (**werǫld)*, men sedan andra stavelsens vokal förlorats, och det dentala *l* sammanstött med det supradentala *r*, meddelades dess supradentalitet till *l*-ljudet, så att man fick *værld* med supradentalt *l*. Detta förklarar att av fsv. *værld* på nysv. blivit (icke **värl* utan) *vär(l)d*.

I vår hskr. är däremot regeln "dentalt *l* + *d* övergår till *ll*" genomförd blott i vissa ord, under det att *ld* kvarstår i andra.

Man finner nämligen alltid *ll* av äldre *ld* i *ſiællan* 77, 425, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 830, 837, 965, 1040, 1041, *ſiællaſt* 824, *ſiælſynth* 35; *giællir* 184, 986, *giælliꝛ* 871, 902, *gællir* 479, 577, *gælliꝛ* 857, *gallir* (så) 728, *giællas* 924, *athir gyælla* 91, *gælle* 877, *g(i)ællara* 206, 842, *gyællara* 14, *gællare* 845, subst. *giæl* 199 [2]) (undantag gör subst. *gældh* 620); *at qwælle* 454, *quællas* 1007; *hællir* 721, 768, *hælliꝛ* 996, *hallir* 173. Dessutom *ſi(i)l* "sill" 34, 128 (men *ſi(i)ldh* 33, 883 [3]).

---

[1]) Talet angiver ordspråks-nummer.

[2]) Även "ſompt gælle got" 888, överstruket; i kanten "ſompt giældir gudh", tillagt av en annan hand.

[3]) Skrivaren har förmodligen fattat *hoorkuna wildh* 686 såsom "en vild horkona". *ld* i det fsv. nysv. adj. *vild(er)* beror av påvärkan av det mnt. adj. *wilde, wilt* på det nord. (isl.) *villr*. Skrivningen *dh* i *wildh* kommer alltså ej med i räkningen. För övrigt beror uttrycket *hoorkuna wildh* troligen på en förvanskning; se Kock: Medeltidsordspråk II, 310.

Däremot kvarstår *ld* i ***halda*** 875, 917, ***haaldha*** 200, ***haldas*** 924, ***haldhir*** 31, 685, ***haldhit*** 804, ***haldh*** 832; *walda* 465, *waldh* 921, 191, *wældhe* 1086; *hwld* "kött" 718; *ſkinſældin* 430, 713; *guldin* 445; *matha vildh* 34; *ſkulde* "skulle" 630 etc.; *ſnildin* 339; *aldir* 356, *aldre* 630, *aldhre* 75, 565 (men *allir* 454); *ſqwaldhir* 356; *kaldhir* 32.

Det är uppenbart, att den dialekt, som vår hskr. representerar, under något förhållande låtit dentalt $l + d$ övergå till *ll*, men under något annat förhållande låtit dentalt $l + d$ kvarstå.

Jag fattar saken på följande sätt. Utvecklingen $ld > ll$ är i den dialekt, som vår hskr. representerar, av tämligen hög ålder. Den har inträtt, då fsv. i rotstavelser ännu hade diftonger, och innan den fsv. vokalförlängningen inträtt framför t. ex. *ld*.

Regeln har varit: "efter lång vokal och diftong (även en genom brytning uppkommen diftong) övergår *ld* till *ll*, men kvarstår efter kort vokal".

I överensstämmelse härmed hava vi *si(i)l* (isl. *síld*); *at qwælle*, *quællas* (isl. *kveld*, samnord. **kweild-*; jmf. *kveiss-vāl* "kvällsvard" i Gamla Karleby-målet [1])); *ſiællan*, *ſiællast*, *ſiælſynt* (isl. *sialdan* etc.); *giælla*, *giællare*, *giæl* (isl. *gialda* etc.);

men *halda*, *valda*, *-ſæld(ir)*, *huld*, *-vild(ir)*, *skulde*, *snild*, *aldir*, *skwaldir*, *kaldir* [2]) med urspr. kort rotvokal.

Växlingen *si(i)l* : *ſi(i)ldh* beror därpå, att i pl. *silder* *d* liksom annars kunnat inskjutas (resp. bibehållas) mellan *l* och *r* och sedan från pl. stundom överförts till sg.

---

[1]) Om äldre **kweild-*, **kwaild-* se Kock i Arkiv N. F. III, 175. Den av Lidén: Vermischtes zur wortkunde und grammatik s. 12 (i Språkvet. sällsk. i Upsala förh. 1891—94) framställda etymologien av *kväll* är otillfredsställande. Den kan icke förklara *ei* i Gamla Karleby-målets *kveiss-val* och ej häller *a* i fsv. *Quallulfsson, Qualdolfsson*, nyno. *igjærkvald*. På grund av sistnämnda form har numera även Ross: Norsk ordb. 448 antagit grundformen vara **kwaild-*.

[2]) Även de sista tre orden ha anförts som stöd för regeln, emedan det i normal fsv. vanliga inskottet mellan dentalt *l* och följande *r* mycket ofta uteblir i denna hskr. t. ex. *fallir* 499 (men *faldhir* 431), *allir* 408.

Den olika behandlingen av *ld* i *sīld* > *sīll* och i *snīld* etc. beror på akcentueringen. I den längre stavelsen *sīld* var exspirations-trycket på *ld* svagare än i den kortare stavelsen *snīld*. Därför assimilerades *ld* tidigare i *sīld* > *sīll* än i *snīld*. Det är nämligen allmänt bekant, att assimilationer lättare och därför tidigare försiggå i en relativt oakcentuerad än i en relativt akcentuerad ställning. Jmf. härmed särskilt, att i isl. *lð*, *nð* tidigare blevo *ld*, *nd*, när föregående vokal var lång (resp. diftong), än när den var kort: *deildi : talði*, *reyndi : unði* etc. och den av mig i Arkiv IV, 163 givna förklaringen därav. I Arkiv N. F. II, 22 har jag sammanställt flera andra exempel, som visa, att i de nord. språken assimilationer tidigast inträda i relativt oakcentuerad ställning.

Vid den tid, då assimilationen i *siællan* etc. inträdde, hade exspirationstrycket ännu icke övergått till den senare vokalen i brytningsdiftongen *ea*, utan låg på förra vokalen eller hvilade kanske lika på båda vokalerna.

Riktigheten av denna förklaring bekräftas därav, att *hældir* blivit *hællir*, nämligen för så vitt som R. Larssons uppfattning (Södermanna-lagens språk s. 123) av det även i Söderm.-lagen mötande *hæller* är riktig[1]): "i detta ord kunde — menar han — assimilationen underlättas af ordets förekomst i syntaktiskt mindre betonad ställning". Det är väl huvudsakligen i uttrycket *hwat hælder — æller* "vare sig att" — "eller", som *hælder* kunnat sakna fortis; dock kan man i nysv. uttala även sådana uttryck som "mycket hällre död än lytt" utan fortis på *hällre*. Som R. Larsson anmärker ib. s. 121, kan formen *hæller* även delvis bero på inflytande från *æller*.

Då man i vår hskr. finner jämte *giællir* etc. med *giæ-* även (mindre ofta) *gællir* etc. med *gæ-*, så beror det natur-

[1]) Larssons i anf. arb. med tvekan framställda huvuduppfattning av växlingen *ll : ld* i denna lag är däremot enligt min åsikt icke riktig (jmf. Arkiv N. F. IV, 385).

ligtvis väsentligen därpå, att mellan *g* och palatal vokal utvecklats ett *j* (*gæster* > *giæster* etc.). Härigenom hade begynnelse-ljuden i *giælla* (< *gialda*) och i *giæster* (< *gæster*) blivit lika, och orden kunde därför stavas på samma sätt (med *gæ-*). Dessutom kan skrivningen med *gæ-* i verbet *g(i)ælla* hava utgått från pres. sg. med *i*-omljud (**gialdiʀ* > *gældr*).

Liksom *d* i det nysv. *gäld* beror på tyskt inflytande (jmf. mnt. *gelt* dat. *gelde*, Tamm: Fonetiska kännetecken s. 80), så är den i vår hskr. en gång mötande formen *gældh* (620) att förklara på samma sätt (men *giæl* 199).

Den omständigheten, att *ld* ljudlagsenligt under ett bestämt förhållande övergått till *ll*, förklarar, att man i vår hskr. undantagsvis finner skrivningen *ld(h)* i *hymildin* 338, *ildha* 554 (i raden, överstruket; i kanten *illa*, tillagt av en annan hand), i hvilka ord man aldrig havt ljudförbindelsen *ld*.

Alternativt skulle man kunna tänka på att formulera regeln för vår hskr. sålunda: "*ld* blir *ll* efter (gammal eller genom brytning uppkommen) diftong, men kvarstår efter enkel (kort eller lång) vokal". I så fall vore *si(i)ldh* den ljudlagsenliga formen och *si(i)l* vore att med Bugge i Arkiv N. F. VI, 84 förklara av en sammanblandning av de två fisknamnen *sīld* och *sīl*. Den först framställda uppfattningen torde dock vara att föredraga.

IV. Växling av *gh*- och *j*-ljuden i fornsvenskan.

Enligt Noreen i Pauls Grundriss I s. 484, § 158, c skulle *gh*-ljudet i östnordiska språk "allgemein und schon vorliterarisch vor *i* und *e*" hava övergått "zum spiranten *j* (geschrieben aschw. *gh*, *ghi*, *i*)". Jag inser icke grunden till att han uppställt en dylik regel. Ty att en sådan icke tillämpats, framgår enligt min uppfattning så väl av andra fsv. skrifter som t. ex. av den fsv. ordspråkshandskriften. I denna har nämligen det gamla ljudet *gh* behandlats enligt följande

regel: "det sammansmälter med omedelbart följande konsonantiskt *i* till *j* (skrivet *i, y*), men kvarstår annars" (så väl framför vokaliskt *i* och *e* som framför andra vokaler).

Man finner sålunda: *væia* 119, 120, *wæia* 1086 (< *væghia*), *følia* 7 (< *fylghia*), *følias* 196, *deyo* 629, 746 (så i båda ordspr. i raden, men överstruket och *deghio* tillagt i kanten av annan hand), *thiiandis* 1059 (< *þighiandis*). Men däremot *følghir* 50, 270, 382, 528, *følghiz* 923, 1083 (obs. motsatsen till *følia* 7, *følias* 196), *thighir* 362 (obs. motsatsen till *thiiandis*), *bøghis* 45, *bughi* 46, *fighiz* 948, *fighir* 53, 273, 723, *dughir* 68, 574, *dughiz* 929, 1054, *fæghin* 106, *maghi* 117, *eghit* 284, 627, *eghin* 326, 638, *førghir* 333, *hughin* 522, *fwlghit* 774, *toghe* 2, *faghe* 83, *fkoghe* 264, *marghe* 367, 785, *bærghe* 954, *hælghedagha* 998, *daghen* 1008 (i *fateghe* 149, 366 har *gh* i relativt sen tid utvecklats ur *k*).

Undantag göra naturligtvis icke *førghæ* 529, *figha* 218, utan i *førghia, fighia* har det konsonantiska *i* på analogisk väg aflägsnats genom inflytande från *førghir*, *fighir* före tilllämpandet av regeln "*gh* + konsonantiskt *i* övergår till *j*". Däremot utgöra skrivningarna *tighia* 759, *nøghia* 568 undantag, vare sig att de bero blott på en konservativ stavning, eller att genom inflytande från pres. *tighir* etc. samt från pres. *nøghis* etc. och adv. *nogh* orden *tighia*, *nøghia* kunnat (fakultativt) bibehålla *gh*-ljudet i uttalet. En särskild anledning till skrivningen *nøghia* i 568 kan den omständigheten utgöra, att ordet bildar ett (ej fullt korrekt) rim till *wføgha*. Det är obehövligt att anföra exempel på *gh* framför andra vokaler än *i*, *e*, eftersom det ej blivit påstått, att det i dylik ställning skulle ha förändrat uttal.

Den i ordspråks-handskr. genomförda utvecklingen av *gh* + konsonantiskt *i* till *j* har vid skilda tider inträtt i olika dialekter.

På Örby-stenen i Rasbo härad i Uppland möter *sluiastr* (Dybeck I, 257, Stephens I, 88). Bugge fattar detta ord i Ant. Tidskrift X, 53 troligen riktigt såsom superl. av *sløgr* och anmärker: "Skrivemaaden *sluiastr* viser, at *gj* i indlyd af runeristeren blev udtalt ligesom eller ialfald ikke meget forskjelligt fra *j*".

Också i gamla fsv. handskrifter finnas exempel på att den gamla ljudförbindelsen *ghi̯* återgives med *i*, och att omvänt *j*-ljud återgives med *ghi*, hvilket även visar ifrågavarande ljudövergång. Så möter man i Cod. bur. (omkring 1350) t. ex. *fløia* för *fløghia*, *læias* f. *læghias*, *þiia* f. *þighia*; i senare hskrr. äro dylika exempel mycket vanliga. Härigenom belyses ock t. ex. *siande* (Med. Post. II, 114, 9), som av utg. ändrats till *sighiande*. Omvänt anträffas redan i FH. (år 1353) *seghiæ* "se" i st. f. *seia* med *j* utvecklat mellan *e* och *a*. I yngre skrifter möta ofta skrivningar sådana som *dødz fighianda* (Bir. II) f. *fianda* [1]), *byrghia* (Bir. I, Bir. II) f. *byria*, *byghiar* (SD. NS. år 1401) f. *byiar*, *nighio* (ib. år 1406) f. *nio*, *nighiotighi* (ib. 1401); även *nygho* (ib. år 1403) f. *nio*, *byrgha* (KL.) f. *byria* etc. [2]).

En granskning av de i Collin-Schlyters glossar till Östg.-lagen anförda formerna av verben *fylghia*, *uighia*, *sighia* gör däremot troligt, att ännu omkring år 1350 ljudförbindelsen *ghi̯* i vissa trakter kvarstod oförändrad, eller att dess utveckling till *j* vid denna tid i vissa bygder åtminstone icke ge-

---

[1]) Skrivningen *fighianda* visar, att i sen tid ett *j* utvecklats mellan *ī* och *a* i *fī(j)ande*. Det långa *i*-ljudet i *fīande* har emellertid självt under ett tidigare språkskede uppstått av *ĭj*, hvilken ljudförbindelse under en period övergått till *ī*, när vokal följde; jmf. got. *fijands* samt got. pres. konj. *sijais*, *sijai* : fsv. *sī* (av *vara*).

[2]) Den stundom mötande skrivningen med *ghi* i *malsæghiande*, *malsæghiande rætter* (SD.), *malseghiande* (TS.) beror väl snarast på en sammanblandning (i tal eller blott i skrift) av *-s-æghande* med part. *sæghiande* av *sæghia*, *sighia*. Jmf. att ordet *malsæghande* även stundom skrives *malsigende*, *malsiende*. Beläggställen för nästan alla de ovan anförda formerna finnas i Söderwalls ordbok.

nomförts. Oberoende av huruvida *gh* åtföljes av konsonantiskt *i* eller icke, skrives nämligen i de i glossaret anförda exemplen *gh*, såsom *fylghir* B 35 pr., G. 3 bis, *fylgir* G. 22, *fylghin* G. 29, 1, *fylghia* Dr. 11 pr., Dr. 11, 1, B. 34 pr.; *uighia* Kr. 2, 1, Kr. 25 pr., *wighia* Kr. 7, 1, Kr. 13, 1, *uighir* G. 6 pr., *uighis* Kr. 9; *sighia* Kr. 2, 1, Kr. 13, 2, *til sighia* Dr. 11 pr., *sæghi* R. 14, 1, R. 7, *sighær* Kr. 11, *sæghær* R. 7. Obs. ock t. ex. *manhælghis mal* Kr. 13, 3, *hælghu dagha bardaghi* ib. Däremot *suæria* Æ. 6, 1, Dr. 10 pr. 3 ggr, *flyia* Dr. 10 pr. bis, *uilia* Vins. 6, 3, *dylia* R. 23 pr., *byiar* Dr. 11 pr., *til byia* Dr. 11, 1, B. 34 pr., *nyia* B. 11, 1, *kræuia* B. 11, 1 etc., i hvilka ord man aldrig havt *gh*.

Att utvecklingen *gh* + konsonantiskt *i* till *j* tämligen nyligen inträtt i den dialekt, som vår ordspråks-hskr. representerar, blir troligt även därav, att den i allmänhet konservativa handen S[e] i nr 629 och 746 ändrat det av den ursprunglige skrivaren nedskrivna *deyo* till *deghio*. Även om S[e] uttalade *deyo*, har han alltså ansett stavningen *deghio* böra bibehållas [1]).

Med den tidiga utvecklingen av *gh*, efterföljt av konsonantiskt *i*, till *j* kan jämföras, att i negationen *eighi* "icke" *gh* tidigt blev *j* mellan diftongen *ei* och *i* (Läffler i Tidsskrift f. Fil. N. R. V, 79; jmf. ock Kock i Arkiv N. F. VII, 139). Övergången av *gh* till *j* i fsv. *migh*, *tigh*, *sigh* > nysv. samtalsspråkets *mäj*, *däj*, *säj* är däremot vida yngre och beror på att slutljudande *gh* efter palatal vokal i rela-

[1]) Skrivningen *for* i ordspr.-hskr. i nr 525 i st. f. *forgh* antyder möjligen en dialektisk förlust av *gh* efter *r* i fortis-stavelse. I relativt oakcentuerad (semifortis-)stavelse har *gh* förlorats efter *r* i nysv. samtalsspråkets *fingerborr* av *-borgh*; redan i Synonymorum libellus *fingerbor*.

Här må nämnas att en stavning sådan som *gæmerlik* "jämmerlig" (MB. II; ex. i Söderwalls ordb.) talar för att *gj-* mot medeltidens slut dialektiskt blivit *j-*, och detta bekräftas av stavningen *giordh* (i st. f. *iordh*) i SD. NS. II, 433 (Vimmerby, år 1411). I en västgötsk runinskrift finner man **iorþi** i st. f. **giorþi** (Torin, Västergötlands runinskr. 109), men därpå kan intet byggas, då inskriften å stenen över huvud är otydlig.

tivt oakcentuerad stavelse övergått till *j*; jmf. nysv. *nådigh* > *nådi(j)* etc. I överensstämmelse härmed bör kanske ock det i sen fsv. mötande *aldrey*, *aldrei* (med fortis på penultima) för *aldrigh* förklaras.

V. Till växlingen *y* : *i* i fornsvenskan.

I Arkiv IV, 163 ff. torde det ha lyckats mig visa, att i de nordiska språken kort *y*-ljud övergår till *i* i relativt oakcentuerad stavelse, när nästa stavelse innehåller ett *i (j)*. Jag skall här söka påvisa en annan, härmed besläktad ljudlag, hvilken tillämpats åtminstone i vissa trakter av det fsv. språkområdet.

I relativt oakcentuerad stavelse (semifortis-stavelse) övergår kort *y*-ljud till *i* omedelbart efter konsonantiskt *i*-ljud (hvilket utvecklats efter en palatal konsonant).

Av lätt insedda skäl är det blott helt få ord, som kunnat vara underkastade ljudlagens värkan.

Upplysande för frågan är särskilt Add. 11 till yngre Västgöta-lagen i Kod. B 58 från omkr. år 1350 å kgl. biblioteket i Stockholm.

Här möta en mängd gånger det enkla adjektivet *skylder* "besläktad" samt de sammansatta *iæmskilder* "lika besläktad" och *oskilder (oskylder)* "obesläktad". Emellertid skrivas dessa komposita nästan uteslutande med *i* (ej *y*) i andra stavelsen, under det att det enkla ordet oftast har *y* (ej *i*):

iæmpskillær 245, 6 [1]; *iamskildær* 245, 7; 8; *iampnskildæ* 247, 24; *iampskildir* 248, 11; *iampskilder* 248, 14, 249, 9; *iampskildær* 249, 17; *iamskildær* 249, 20; *iamskilder* 249, 21.

oskilder (nom. pl.) 248, 14; *oskilð* 248, 18; *oskilder* (nom. sg.) 249, 3; *vskildære* 249, 20 — däremot *oskyld* 243, 13; *oskyldær* 243, 16.

---

[1]) Jag citerar efter sida och rad i Collins och Schlyters upplaga.

skyldæster 243, 15; 247, 5; *skyldæn* 243, 16, *þæn skyldæstæ* 247, 23; *skylldast* 249, 2 — däremot *þen skildaste* 247, 8; *skildæn* 249, 4; 19.

Jæmskylder, *oskylder (vskylder)* med fortis på förra, semifortis på senare kompositionsleden ha ljudlagsenligt blivit *iæmskilder*, *oskilder (vskilder)*. Då man mindre ofta, jämte *oskilder*, finner *oskylder*, så kan det bero därpå, att i detta, liksom ofta i andra komposita med *o*-, fortis fakultativt kunde hvila på senare kompositions-leden; jmf. Kock: Svensk akcent II, 328 ff. Naturligtvis är invärkan från det enkla *skylder* även möjlig. Det är lätt begripligt, att omvänt *i*-ljudet en och annan gång överförts från de sammansatta *iæmskilder*, *oskilder* till det enkla *skylder*.

I Add. 11 förekommer för övrigt icke *i* för väntat *y*-ljud, ty som ett exempel härpå kunna icke *sizskini* 247, 11; *sizskinum* 247, 11 räknas. Ordet *systkini* möter nämligen även annars ofta i fsv. med *i* i första stavelsen. I vissa urkunder kan detta *i*-ljud förklaras genom en dialektisk ljudutveckling *y* > *i* i fortis-stavelse, när ett *i* (*j*) följde i nästa stavelse, och så kan det uppfattas i yngre Västg.-lagen (Kock i Arkiv IV, 168). I vissa andra urkunder är denna förklaring icke tillämplig. Jag uppfattar därför *sistkini (sizskini)* på följande sätt. Såsom först Hoffory insett, förskriver sig *y*-ljudet i *systir* ursprungligen från de oblika kasus **swistur* > *systur*. På samma sätt gav **swist(r)kuni* ljudlagsenligt *syskone*. Formen **swist(r)kīni* skulle däremot ljudlagsenligt bibehållit *swi*-. Den påvärkades emellertid av *systir* och *syskone*; men på något olika sätt i skilda trakter. Dels avlägsnades blott *w* i **swistkini*, så att man fick *sistkini*, dels ersattes -*wi*- i **swistkini* av *y*, så att man fick *systkini*.

I den av samma hand som yngre Västg.-lagen skrivna Bjärköarätten finna vi exempel på vår ljudlag i *giælskildughær* 133, 19 och *giælskildugh* 134, 4.

Det i Skara år 1401 utfärdade dipl. nr 32 i Sv. Dipl. N. S. har övergång *y* > *i* i *landskildhen* men annars på normalt sätt *y*-ljud: *witnisbyrdh*.

Även i Dipl. N. S. I nr 94 (Bitterna, år 1401) anträffas *giældskillughan*, *landskildena*. Detta diplom är dock mindre bevisande, eftersom i den helt korta urkunden inga exempel på ord med normalt kort *y*-ljud anträffas, men omvänt flera exempel på *y* för normalt *i*-ljud.

Samtliga de anförda urkunderna förskriva sig från Västergötland, och åtminstone i detta landskap har således ljudutvecklingen inträtt. Se Fsv. ljudl. II, 502 ff. om åtskilliga andra fornvästgötska dialektdrag.

Det är dock mycket möjligt, att ljudlagen havt större geografisk utbredning. Härför talar i viss mån ordet *enskild* i nysv. riksspråket. Detta motsvaras i fsv. av *enskylder*, och ännu på 1700-talet är *enskylt* en vanlig form. Redan i yngre fsv. förekommer emellertid *enskilder*. Växlingen *enskylder* : *enskilder* kan förklaras av att fortis fakultativt låg på senare eller förra kompositionsleden. Men det vore väl även tänkbart, att, såsom Tamm: Et. ordb. snarast antar, *enskilder* bildats av *skild* (av *skilja*) och utgör ett annat ord än *enskylder*. Härför talar fno. *einskildr* "särskild", så vida ej den här diskuterade utvecklingen *y* > *i* inträtt även i norskan. Till införandet eller stadgandet av den nysv. formen *enskild* kan för övrigt även *särskild* hava bidragit.

VI. Ett dialektdrag i den heliga Birgittas-språk.

Som bekant ega vi i behåll två små utkast av sierskans egen hand: "Uppenbarelse om kyrkans tillstånd" och "Jungfru Marias råd och varningar rörande konung Magnus Eriksson". De förvaras på kgl. biblioteket i Stockholm och hava publicerats av Klemming i fjärde bandet av Birgittas Uppenbarelser s. 177 ff. Dessutom har helt nyligen det sistnämnda stycket offentliggjorts i det av E. Hildebrand, A. Börtzell

och H. Wieselgren utgivna arbetet Svenska skriftprof från Erik den heliges tid till Gustaf III:s.

En granskning av de korta utkasten visar, att Birgittas språk i mera än ett avseende var färgat av dialektdrag. De flästa av dessa äro kända från andra ungefär samtidiga handskrifter, men vi finna i hennes språk även en egenhet vid användningen av ändelsevokalerna *u* : *o*, hvilken förut icke blivit påvisad. Jag skall här framhålla denna; jag citerar efter Klemmings avtryck.

I Birgittas språk hava i regeln vokalbalans-lagarna tillämpats på *u* : *o* (ävensom på slutljudande *i* : *e*), t. ex. *æru* 'sunt' men *gingo*, *hælgho* etc.

En skarpt begränsad ordgrupp gör härifrån undantag. Då ändelse-vokalen (*u* : *o*) omedelbart föregås av *i*, användes i strid med vokalbalansen *u* jämte *o*. Exemplen äro i utkastet "Uppenbarelse om kyrkans tillstånd" *kirkiu* 178, 23; 179, 20; 180, 12; 181, 4; *skøkiu hændar* 181, 1 — däremot finner man *kirkio* 178, 4; 180, 13; *kirkionne* 180, 23; *in viþio* 179, 5. I detta utkast finnas, om man bortser från de vanliga avvikelserna från vokalbalansen (ändelsen *-um* etc.) för övrigt inga undantag från regeln. Det andra utkastet innehåller *kirkiu* 184, 12; *kirkiun* 184, 11 (i st. f. *kirkiunne*). Här möter *u* i strid mot vokalbalansen även i *fulastu* 184, 6; *kronunu* 185, 14. Det sistnämnda ordet, som förekommer i uttrycket *a kronunu vægna*, synes skola utgöra en gen., men då torde ordet vara skrivfel för *kronun(n)a(r)*. Om orsaken till *u* i st. f. *o* i en form sådan som gen. sg. *kronunna(r)* se Kock i Sv. landsm. XIII nr 11 s. 9.

Spår av *iu* i st. f. *io* i strid mot vokalbalanslagen finner man även i vissa andra fornsv. skrifter, där denna lag annars tillämpats. Så har t. ex. Cod. bureanus, som är från ungefär samma tid som Birgittas utkast, *kirkiu* 194, 21; Dipl. 3175 från år 1335 (avskrift från slutet av 1600-talet) *kirkiu;* Höfwisks Lifwærnis Skipan av St. Bernhard (hskr. trol. från

1480—1500) *liliur* 268, 27. I ett diplom, utfärdat år 1401 av Jönåkers häradsrätt (Dipl. N. S. I nr 77) läser man *kerkin*, *kyrkin*, kanske i st. f. resp. *kerkiu*, *kyrkiu*.

Det är det näst före *u* stående *i*, som vållat, att i *kirkiu*, *liliur* etc. *u*-ljudet icke övergick till *o*, samtidigt med att *u* övergick till *o* i *tungu* > *tungo* etc. Till frågans belysning påminner jag om, att *i*-ljud även annars i fsv. störande motvärkat vokalbalansens tillämpande.

Tamm har i Uppsala-studier 26 f. meddelat faktiska uppgifter om bruket av *i* : *e* i slutljud i Östgötalagens textkodex. Av dessa uppgifter kan man draga följande resultat. Vokalbalansen tillämpas väsentligen på slutljudande *i* : *e* med en inskränkning: då näst föregående stavelse har långt *i*-ljud, brukas -*i* i st. f. väntat -*e*, t. ex. *knīui* (dat. av *knīwer*), *uīti* pres. konj. "bevise". Hit räknar jag ock de trestaviga *fæþrini*, *møþrini*, *syzskini*. I Fsv. ljudl. II, 297 har jag nämligen havt tillfälle visa, att penultimas *i* var långt i fsv. *fæþrini*, *møþrini*; förhållandet har säkerligen varit (eller kunnat vara) detsamma med *syzskini*.

Orsaken till den abnorma användningen av -*i* i *uīti* etc. i motsats till t. ex. *lĭgge* (med kort *i*-ljud i penultima och -*e* i ultima) är enligt min uppfattning att tillskriva en art vokalharmoni. Fsv. långt *i* hade ett slutnare uttal än fsv. kort *i*; jmf. att i den sena fsv. kort *i*-ljud i öppen stavelse blivit *e* (*lĭwa* > *lewa*), men långt *i*-ljud i samma ställning förblivit oförändrat (*bīta*). Under dessa förhållanden konserverade det (långa) slutna *i*-ljudet i föregående stavelse den äldre ändelsevokalen -*i*, så att den ej övergick till -*e* i *uīti*, *fæþrīni* etc [1]).

[1]) Möjligen skulle man även kunna uppfatta förhållandet på följande sätt. Det mellan de två *i*-ljuden i *uīti* stående konsonantljudet är kortare än det mellan de två *i*-ljuden i *liggi* > *ligge* stående konsonantljudet. Uttalet av det slutljudande *i* i *uīti* följde därför förr på uttalandet av penultimas *i*-ljud, än fallet var i *liggi* > *ligge*, hvilket vållade att *i* i *uīti* kvar-

Bevarandet av *u* i ljudförbindelsen *iu* (*kirkiu*, *liliur* etc.) belyses även av *iorþ* : *iurþriki* i Västg.-lagen IV [1]). Jmf. s. 323.

Från vokalbalanslagen för *i* : *e* utgör det i Birgittas två utkast åtskilliga gånger mötande *saghe* "sade" (177, 10; 178, 14; 178, 15; 182, 3; 183, 7) i st. f. *sag(h)dhe* undantag. Redan i Arkiv N. F. II, 33 noten har jag från andra fsv. skrifter framhållit pret.-formen *saghe* (jmf. ock Schlyters och Söderwalls ordböcker). Såsom participialform förekommer i Birg. (s. 181, 4) *sagh*. Även fjutskan har *saghæ* (Lyngby: Udsagnsordenes böjning s. 30 not 8) och Isl. hom. en gång *sǫgoþ* (Larsson: Ordförrådet). Loewe IF. IV, 378 menar, att dylika *ð*-lösa preteriti-former [2]) utgöra analogibildningar efter participial-adjektiv sådana som *sagher*. Även om *saghe* icke uppstått av *saghþe* efter vokalbalansens tillämpande — och häremot talar att fd. har *saghæ*, isl. *sǫgoþ* —, så visar dock formen *saghe* med *-e* (ej *-i*), att man alltjämt nära kände sambandet mellan *saghþe* och *saghe*.

Såsom dialektdrag i sierskans språk, kända även från andra fsv. urkunder, må följande nämnas. Delabialisering av

---

stod i motsats till -i i *liggi* > *ligge*. Den först givna förklaringen torde dock vara att föredraga.

[1]) Här må anmärkas, att dialektiskt (i Västergötland) ljudförbindelsen konsonantiskt *i* (eller *y*; jmf. Kock i Fsv. ljudl. II, 452 f.) + *u* i relativt oakcentuerad stavelse synes hava övergått till *y*. I Västgötaskrifter finner man nämligen *kyrky* (VGL. I K. 7 pr.), *kiurky* (VGL. I Þ. 3 pr.), *kirky* (VGL. II K. ind. 24), *kyrkynæ* (VGL. IV, 16: 12 bis). Hit hör kanske ock *synætting* (VGL. II Add. 11, 5) i st. f. *siunætting*, i fall fortis hvilat på senare kompositionsleden.

[2]) Åtskilliga anföras av Noreen i Pauls Grundriss I, 513, Altisl. gramm.[2] § 434 anm., men flera bland dem äro tämligen osäkra. Säkra former torde vara åtminstone det i runinskrifter mötande pret. av 'göra', t. ex. *kiaru* (Bautil 775; stenen granskad av Boije), *kiari* (kam från Lincolns, Bugge: Norges Indskr. I, 60), som ej anförts av Noreen, fjutska pret. *laghæ* (2 ggr i Jutlandslagen; Lyngby: anf. arb. s. 30 noten 4); jmf. part. *gǫrr*, *lagher*. Dessutom det 3 ggr (s. 126, 9; 129, 11; 129, 15) i Bjärköarätten mötande *leghi* för *leghþi* av *leghia*. Birgittas utkast har *hørin* 184, 13 i st. f. *hørdhin*, men det kan lätt vara skrivfel. Fsv. pret. *tagho* "tego" till *þighia* (*tighia*) hör icke hit. Det är en analogiskt bildad stark form. Efter *biþia* : *baþ* : *bāþo* etc. har man till *þighia* nybildat *þagho*, *tagho*; jmf. nyd. *tav*.

s (*lena* 'dölja' 184, 4; *hera* 'höra' 182, 12). Dissimilatorisk förlust av *-r-* i den slutljudande ljudförbindelsen *-rðr* (*vaþar* 185, 15; 16 i st. f. *varþar* d. v. s. *varþer*). Sistnämnda exempel (liksom *drypar*, *niþar þrykia* etc.) visa, att isl. *-r* motsvaras av *-ar*. Formen *us* "oss" (184, 22) är känd från DL. och SmL. Förlust av *-R* i det enkla *me* "mera" (184, 9) torde knappast ha påvisats (jmf. Rydqvist II, 452, Kock i Tidsskr. f. Fil. N. R. IX, 173).

Anmärkningsvärd är skrivningen med *k* i st. f. *gg* i *stykis* 178, 5, *stykelek* 178, 12, *stykelekin* 180, 16. Antyder detta att *gg* dialektiskt förlorat sin stämton liksom i nyda.? Jmf. härmed att man finner *ryken* (SD. NS.), *ryk* (KL.) av *rygger; wæk* (VML.) av *vægger* (jmf. Söderwalls ordbok och Siljestrand I, 104); och? *dukka* (Leg. III) av *dugge* (isl. *dugga*). Birgitta skriver, i strid med den vanliga fsv., men överensstämmande med den isl. ortografien, *f* såsom representant för det midljudande *v*-ljudet (*siælfa*, *pafen* etc.).

VII. Utveckling *a* > *o* i relativt oakcentuerad ställning.

Dialektiskt har i fsv. följande ljudlag tillämpats: "*a* övergår till *o* mellan *v*, *w* och efterföljande *r* i relativt oakcentuerad stavelse".

Exempel från skilda skrifter:

aluorlica (Bon.), *alworlika* (Ber.), *alffworligh* (Di.) för *alvarlika; aluore* (KS.), *aluora* (RK.) för *alvara.*

samsworlikin (Gr. Cod. D) jämte *samswarlikin* (Gr.) av *samswarliker* "som innebär eller går ut på en sammansvärjning, upprorisk".

natwordh, *natwordha* (VKR.), *natwordhyn* (Leg. III) av det normala *natvarþer.*

anworda (Kr.LL. textkodex J. 25; jmf. not 35), *anworde* (ib. B. 10, 3 not 46), *antwordhas* (ib. Kg. 18, 1 hskr. C etc.), *wpantwordha* (ib. Kg. 19, 1 hskr. C m. fl. hskrr.); *antwordning* (BSH.); *forantwordhæ* (HSH.) i st. f. *antvarþa* etc. Dock kan

o i *anworda* etc. bero omedelbart på lågt. inflytande (mnt. *antworden* jämte *antwarden*; det fsv. *obevarin* : *obeworin* "oantastad" är lågt. lån, mnt. *unbewaren* och *unbeworen*).

I banden II och III av Birgittas uppenbarelser, tryckta efter Kod. A 5 a å kgl. biblioteket i Stockholm (från början av 1400-talet), finner man

nafwor 2 ggr i st. f. *nawar* "navare" (på ena stället genom misskrivning *niafwor* [1])).

foruordhe "försvinne" (1 gång) av *forvardha*, isl. *fyrirverþa*. Ordet har havt fortis på förra kompositionsleden.

andvordha. I Söderwalls ordbok, från hvilken även de flästa ovanstående exempel med *o* hämtats, finnas nio exempel från denna hskr. på former med *o*.

Däremot kvarstår ljudförbindelsen *var* oförändrad i fortisstavelsen t. ex. i de i samma hskr. bandet II mötande *vardhe* (pres. konj.) 263, 22, *vardha* (inf.) 62, 1, *vardh* (pret.) 262, 10, *va(a)rdhe* "värjde" 62, 22; 264, 24.

Orsaken till utvecklingen *var*, *war* > *vor*, *wor* i relativt oakcentuerad ställning är naturligtvis den, att *v*, *w* voro labiala och *r* ett labialiserat ljud.

Redan under en äldre (delvis under en samnord.) språkperiod har enligt min uppfattning en med den ovan anförda nära besläktad ljudlag [2]) tillämpats: "*wa* övergår i rel. oakcentuerad stavelse framför de labialiserade *l*, *r* till (*w*)*o*".

Det sammansatta *twalif* hade fortis dels på andra, dels på första kompositionsleden. *twalif* blev **t*(*w*)*olif* och (efter fortis' överflyttande till penultima) isl. fsv. *tolf*; *twálif* åter gav Rökstenens *twalf*.

---

[1]) Då ordet *nawar* uppstått av **nabagaiʀaʀ* > **nafgärr*, skulle man möjligen kunna tänka sig, att *o* i *nafwor* representerade *å*-ljud. Detta är dock föga troligt, eftersom man annars ej påvisat någon form av *nawar* med långt *a* bibehållet i ultima.

[2]) Enligt Noreen i Sv. landsm. I, 694 skulle *wa, we, wi* ha i obetonad stavelse blivit *u, o* därigenom att vokalen synkoperades och *w*-vokaliserades, och detta oberoende av efterföljande konsonants kvalitet. I Altisl. gr.[3] synes han ha övergivit denna åsikt.

Nakkwarr blev isl. *nǫkk(v)orr*, fno. *nokcor* (*nokcorer*, *nokcora* etc.), fsv. *nakor.*

Enhwar blev fsv. *ennor.*

Troligen har även *ō* i isl. *hōll* : *hvāll* uppstått ur *wā* i komposita sådana som *griōthōll*, *Reykiahōlar*, *Staþarhōlar* etc., (nyisl.) *orrustu-*, *siāvar-hōll* etc. med fortis på första kompositionsleden. Även dat. pl. *hvālum* med fortis blev ljudlagsenligt *hōlum* (Arkiv N. F. I, 46 ff.[1]).

VIII. Enskilda ord.

isl. *an*, *en*: run. *þan*, *þen* "quam".

Som bekant hava de nord. fornspråken former av ovanstående ord dels med, dels utan begynnande *þ*-. Fgutn. har *þan*, och denna form har påvisats i åtskilliga runinskrifter. Det fgutn. runbladet har formen *þen*. Däremot använder isl. och fsv. merendels *en*, *æn*, stundom *an*.

Enligt Noreen i Pauls Grundriss I, 505 skulle detta *en* utgöra ack. sg. mask. av det pron., som återfinnes i den isl. relativa partikeln *er* "som", och *an* fattar han såsom havande annat avljudsstadium än *en*.

Härigenom skiljes helt och hållet *en* från *þen* och *an* från *þan*.

Det synes mig emellertid vara uppenbart, att man om möjligt måste identifiera *en* med *þen* och *an* med *þan*. Detta blir så mycket tydligare, när man besinnar, att motsvarande ord även i andra germ. språk börjar med *þ*- eller med ett därmed etymologiskt identiskt ljud: fsax. *than*, ags. *þanne* (eng. *than*), fht. *danne*.

Orsaken till att man icke allmänt identifierat det nord. *an* med *þan* och det nord. *en* med *þen*, är naturligtvis den, att man ej kunnat förklara, hvarför begynnelse-ljudet i *þan*, *þen* förlorats.

---

[1]) Ovisst är, om även *we* framför labialiserad konsonant *(r, gh)* i rel. oakcentuerad stavelse blivit *(w)o*; obs. dock *náttverþr* : *nátturþr*, *dagverþr* : *dǫgurþr*, *ǫndvegi* : *ǫndugi*, *hinnug*, *þannug*.

Detta låter sig dock lätt förklara.

Det är som bekant icke sällsynt, att ett ord förlorar eller erhåller ett begynnelseljud därigenom, att det råkar i ett slags kollision med ett ofta omedelbart föregående ord. Så har som bekant t. ex. meng. *naddre* "huggorm" (nht. *natter*) förlorat *n*, emedan *a naddre* "en huggorm", uttalat *anaddre*, missuppfattades som *an addre;* nyeng. har därför *adder*.

I Arkiv N. F. VII, 117 ff. har jag förklarat förlusten av *þ-* i det isl. fsv. *at*, konjunktionen "att", av äldre *þat*, på ett härmed besläktat sätt. I uttryck sådana som *hann hefir sagt-þat*, senare *sagt(t)at*, uppstod formen *at*, som blev den segrande.

Jag skall här söka visa, att *þ-* i *an*, *en* förlorats på ett delvis liknande sätt, d. v. s. att *an*, *en* utgöra, hvad man skulle kunna kalla, kollisionsformer.

Det moderna ordet *än* "quam" förekommer företrädesvis omedelbart efter komparativer i uttryck sådana som *de äro bättre än* . . .; *han är bättre än* . . .; *i ett hus, bättre än detta* . . . etc. Förhållandet var detsamma i det äldre språket.

Nu ändades på urnordisk tid komparativen i en mängd kasus på *-n*. Efter sådana kasus hava formerna *an*, *en* uppstått.

I got. böjdes som bekant komparativerna på följande sätt: sg. nom. *batiza*, *batizei*, *batizō*, gen. *batizins*, *batizeins*, *batizins*, dat. *batizin*, *batizein*, *batizin*, ack. *batizan*, *batizein*, *batizō* — pl. nom. och ack. *batizans*, *batizeins*, *batizōna*.

På urnordisk tid hava alla de kasus, som i got. ändas på *-n*, också ändats på *-n;* de som i got. ändas på *ns*, hade på urnord. tid ändelsen *-nn*, senare *-n*. För den här diskuterade frågan saknar det betydelse, huruvida på urnord. tid gen. och dat. sg. mask. och neutr. ändades på *-an* i överensstämmelse med gen. *þrawiŋan* (på Tanum-stenen) och dat.

witaðahalaiban (Tune-stenen), eller om de möjligen vid denna tid ändades på *-in* i harmoni med förhållandet i gotiskan.

De nordiska literatur-språken ha som bekant i nom. ack. pl. i alla genera ändelsen *-i (betri)*. Vare sig att man redan på urnord. tid hade i alla genera en denna ändelse motsvarande ändelse *-īn*, eller att man hade olika ändelser i de olika genera, liksom fallet är i gotiskan, så ändades i alla händelser dessa kasus på *-n*. Got. *batizans* motsvarades nämligen i senare fallet av urnord. **batiʀan(n)*; got. *batizeins* av urnord. **batiʀīn(n)*; got. *batizōna* i något senare urnord. tid av **batiʀōn*.

När, såsom ytterst ofta var fallet, *þan* omedelbart efterföljde en nom. pl. i uttryck sådana som *de äro bättre än* . . ., så hade man alltså sammanställningen **batiʀan-þan* [1]), **batiʀīn-þan*, **batiʀōn-þan*, hvarvid naturligtvis komparativen och den omedelbart efterföljande partikeln uttalades som e t t ord utan någon skiljande paus, liksom fallet nu är i *bättre än* . . . I fall man möjligen på urnord. tid i alla genera hade **batiʀīn*, influerar det icke på detta resonnemang. Förhållandet var detsamma i sådana sammanställningar som *i ett hus bättre än* . . ., där en på *-n* slutande oblik kasus i sg. efterföljdes av *þan* : **batiʀan-þan*.

Nu övergår emellertid som bekant på urnord. tid *nþ* efter vokal med fortis till *nn*, t. ex. got. *finþan* : isl. *finna*, got. *anþar* : isl. *annarr* etc. Samma ljudutveckling inträdde efter vokal med infortis i **batiʀanþan* etc., så att man fick **batiʀannan*, **batiʀanan*. Då man emellertid visste, att komparativ-formen var **batiʀan*, så fattade man *-an* såsom betydande "än", d. v. s. att man abstraherade av **batiʀanan* formen *an* "quam".

Det är icke nödvändigt, att utvecklingen *nþ* > *nn* in-

---

[1]) Det är ganska sannolikt, att på urnord. tid *þan* förlorat en ändelsevokal; jmf. ags. *þanne*, fht. *danne*. Emellertid skriver jag *þan* även i exemplen som angiva förhistoriska former.

trädde samtidigt efter vokal med fortis och efter vokal med infortis, eftersom det som nämnt är en vanlig företeelse, att assimilationer lättast och därför tidigast inträda i relativt oakcentuerad ställning. Det är därför möjligt, att utvecklingen **batiʀanþan* > **batiʀannan* inträdde förr, än *nþ* assimilerades till *nn* i isl. *finna* etc.

Emellertid efterföljde *þan* stundom även komparativ-former, som på urnord. tid icke ändades på *-n*. Detta var särskilt fallet med nom. sg. **batiʀa*, **batiʀī*, **batiʀō*. I dylik ställning (**batiʀa þan* etc.) kvarstod *þ-* i *þan*.

Den i runinskrifter med den yngre runraden mötande formen *þan* utgör det urnord. *þan* i sistnämnda ställning. Däremot har literaturspråkens *an* uppstått i förbindelserna **batiʀan þan* etc.

Det synes som om olika avljudsstadier föreligga i isl. *an* : *en*. I alla händelser är växlingen *en* : *þen* att förklara som växlingen *an* : *þan*.

Så vitt jag ser, kan ej med visshet avgöras, vid hvilken tid ljudutvecklingarna *nþ* > *nn*, *lþ* > *ll* inträdde efter vokal med fortis. Ljudförbindelsen *lþ* finnes i **owlþuþewaʀ** i Torsbjærgs-inskriften, hvilken form troligen står i st. f. *wolþuþewaʀ*. Enligt Bugge i Arkiv N. F. IV, 23 skulle **skiþaleuƀaʀ** på Skärkindstenen vara att läsa *skinþaleuƀaʀ* (= isl. **Skinnliúfr*), hvilket emellertid synes mig vara osäkert.

För en tidig assimilation av *nþ* och *lþ* skulle emellertid isl. pret.-former sådana som *nenta* och *vilta* (av *nenna*, *villa*) kunna anses tala. I fall *nþ* blivit *nn* och *lþ* blivit *ll* först efter förlusten av penultimas vokal i **nanþiðō* (jmf. got. *nanþjan*), **wilþiðō* (jmf. got. *wilþeis*), så skulle man ljudlagsenligt fått utvecklingarna **nanþiðō* > **nenþða* > **nenþa* > **nenna*, samt **wilþiðō* > **wilþða* > **wilþa* > **villa*; jmf. isl. pret. *kunna*, jämfört med got. *kunþa*, och isl. pret. *olla* av **wolþō*. Om däremot *nþ*, *lþ* assimilerats före förlusten av penultima-vokalen i **nanþiðō*, **wilþiðō*, så erhåller man ljud-

lagsenligt de isl. formerna *nenta*, *vilta* genom utvecklingen **nanþiðō* > **nanniðō* (som bekant med tonlöst *nn*[1]) > **nennða* > *nennþa* (till följe av *n*-ljudets tonlöshet) > *nenta* (jmf. *merkþa* > *merkta* etc.) samt utvecklingen **wilþiðō* > **williðō* (med tonlöst *ll*[1]) > **willða* > **willþa* > *villta*.

Dock är detta resonnemang icke fullt bindande. Även om man av **nanþiðō* ljudlagsenligt fått **nenþða*, *nenþ(þ)a* > **nenna*, skulle *ð* från *dømða* etc. ha kunnat analogiskt överföras till pret. **nenna*, så att detta blivit **nennða* > *nen(n)ta*.

isl. *geyia*.

Isl. *geyia* "skälla" (om en hund), fsv. *gøia*, da. *gøe* med samma betydelse har, så vitt jag erinrar mig, icke blivit etymologiskt förklarat. Ordets äldre form har som bekant varit **gauịan*, liksom den äldre formen av det därmed lika böjda *deyia* "dö" varit **dauịan*.

Nu är det allbekant, att verb som uttrycka djurs läten ofta utgöra onomatopoietiska bildningar. När man säger 'fågeln *piper*', 'hönan *kacklar*' etc., så utgöra *pipa* (jmf. nht. *piepen*, lat. *pipare* etc.) och *kackla* (jmf. nht. *gackern*, eng. *to gaggle*) härmningsord. Detta är ännu tydligare med t. ex. nyda. *miaue* 'säga *miau*' (om kattens jamande).

Hunden säger som bekant 'wau', och *geyia*, äldre **gauịan*. utgör en med prefixet *ga-* bildad avledning härav, urspr. **gawauịan*. Jmf. beträffande sammansättningen med *ga-* nht. *gebelle*, *gebell* "fortgesetztes bellen"; *gebelfer* "fortgesetztes belfern". Det urspr. **gawauịan* med fortis på andra stavelsen blev ljudlagsenligt **gwauịan* och sedan genom förlust av *w* efter *g* i framljud **gauịan*, *geyia*. I sin böjning anslöt sig **gauịan* (: **gōw*) till **dauịan* (: **dōw*): yngre *geyia* : *gō* liksom *deyia* : *dō*.

Liksom i *geyia* har ljudförbindelsen *gwa-* givit *ga-* i isl. *gandr* "käpp, stake, särskilt en av trollkarlar och trollkvinnor

[1]) Hoffory i Zeitschr. f. deutsches alterth. XXII, 374 ff.

använd käpp", hvilket väsentligen torde vara samma ord som isl. *vǫndr* "käpp, mjuk gren", men med prefixet *ga-* [1]).

isl. *iúr*, fno. *iaur*, fda. *ior*.

Redan det isl. fornspråket använder stundom *iúr* i samma betydelse, som fno. *iaur* har. Sistnämnda ords betydelse karakteriseras i Oxford-ordb. sålunda: "*yea, yes!* with emphasis, *yea, in sooth, yes indeed, yes certainly*, as a reply to an expression of doubt or denial". Fritzner[2] yttrar om *jaur* (och *júr*): "bekræftende interjektion, hvorved man modsiger en benægtelse eller tvivlende ytring". Så väl *iúr* som *iaur* användes således såsom ett förstärkt nysv. "jo". Samma betydelse har fda. *ior* på det enda ställe, hvarifrån det påvisats *ior visselighe æst thu there herre* (Suso 31, 18; jmf. Kalkars ordbok II, 441).

Om härledningen av *jaur* yttrar Oxford-ordb.: "it is a compd particle, from *já* = *yea* and *r*, which may be a pers. pron., analogous to the early Germ. *jâ ich! jâ dû! jâ sî! jâ ir!*" Detta är tydligen oriktigt. Det är nämligen obegripligt, hvarför av *jā* i denna sammanställning blev *jau*, och ej häller upplyses, hvad det skulle vara för ett pronomen, som vidfogats *jā*.

Kalkar menar i sin ordbok II, 441: "Formen jor kan næppe forklares af isl. jaur, men "r" er tilsat efter j(ysk) tilbøjelighed", hvarefter hänvisas till Varming § 90. På anförda ställe upplyser Varming om nyjutskan, dels att *-r* ofta förloras i slutet av ord: *pa* för *par* etc., dels att omvänt *r* stundom tillägges i slutet av ord, särskilt i Angel framför en vokal, t. ex. *är or* i st. f. *ä or* "året". Detta bruk i jutskan är helt visst att bedömma som samma bruk i engelskan (*America-r-and England* etc.). Då *-r* ofta ljudlags-

[1]) Denna härledning av *gandr* har numera även blivit gjord av Wadstein i IF. V, 30. W. lemnar oavgjort, om vid förlusten av *w* ljudförbindelsen *gw-* blev *g-*, eller om *w* intervokaliskt förlorades, innan *a* förlorades i *ga-*.

enligt förloras, men detta uppfattas som ett språkfel, vill man undvika det och tillsätter därför stundom *-r* på orätt plats. Men det synes mig vara tydligt, att *-r* i isl. *júr*, fno. *iaur* och i fda. *ior* om möjligt bör förklaras på ett enhetligt sätt, och isl. *iúr*, fno. *iaur* kunna ej förklaras genom den nämnda nyjutländska språkegenheten.

I Arkiv III, 237 menar Lidén, att *-r* i *iúr*, *iaur* är ett suffix *-r* *(-ur)*, som skulle återfinnas i fht. *nū-r-ā* *(= nūā, nū)* "nun wolan" och *jā-r-ā* *(jārājā, jāriā)* "interj. des schmerzes u. der freude", och han förmodar, att det är identiskt med gr. *ἄρα, ἄρ, ῥα*. Huru L. tänker sig förhållandet mellan suffixformerna *-r* och *-ur*, nämner han icke. Sammanställningen med de nämnda fht. orden är enligt min uppfattning icke berättigad. Betydelsen av de nordiska orden och av de fht. är vitt skild, och det torde vara önskvärt att man förklarar *-r* i *iúr*, *iaur* på närmre liggande sätt.

Nyisl. använder *jú* väsentligen i samma betydelse som *iúr*. Bj. Haldorson har nämligen "*jú* adverbium affirmandi, qvando negative qværitur". Samma bruk har nyno. *jau* och da., sv. *jo* (i äldre nyda. och i fsv. även *iū*) (Aasen yttrar om *jau*, att det brukas "som svar paa et spørgsmaal som indeholder en negtelse eller en tvivl").

Nu använder man i nyda. mycket ofta, för att något kraftigare framhålla betydelsen av *jo*, tillägget *det er*, *han er* etc., t. ex. *jo*, *det er; jo*, *han er*, etc. Att man i fornspråket använt *er* på liknande sätt, men utan föregående pronomen, visar det fsv. exemplet *Ær ey ther a mooth noghor boot*..? [svar] *Jaa ær swa* (L. f. K. 276). Jag antar därför att helt enkelt isl. *iūr* uppstått av *iū er*, fno. *iaur* av *iau er* och fda. *ior* av *io er*. Som bekant förloras vokalen ytterst ofta i det enklitiskt tillagda isl. *es*, *er*.

Det i nyisl. *jurjór*, *jirjór*, förstärkt "ja", ingående *jór* har uppstått av *iō er* liksom *iūr* av *iū er* etc. *Jir* har väl uppstått av ett äldre *iŭr-*, så att *iŭriō'r* med fortis på ultima

under påvärkan av de två *j*-ljuden [1]) utvecklats till **iyriō'r* > *jirjō'r;* jmf. delvis utvecklingen *y* > *i* i den relativt oakcentuerade prep. *fyrir* > *firir* etc. (Kock i Arkiv IV, 163 ff.). Om utvecklingen *jöjrjur* (skrivet *jaurjur*) > *jörjur* har jag yttrat mig i Beiträge XV, 253.

Huru *jau* förhåller sig till *iă*, synes mig vara ovisst. Dock framställer jag följande till övervägande. *Jau* kan utgöra en kollisionsform. I nynord. språk är det mycket vanligt, att man i st. f. *ja* använder ett förstärkt *ja-visst*, uttalat som e t t ord; jmf. ock fsv. *jw wisselica* (Leg. III, 20), fda. *ior visselighe* (anf. ovan), nyisl. från år 1601 *já vissuliga* (Jón Thorkelsson: Supplement til isl. ordb., anden saml. s. 595 sp. 1). I överensstämmelse härmed har man tidigt använt *ia víst*, uttalat *iau̯ist*, hvilket utvecklades till *iau̯u̯ist*, d. v. s. *iau víst*, och sedan användes *iau* även ensamt. Även i den stående frasen *kveþa iá viþ* efterföljdes *iá* ofta av *u̯*-ljud, t. ex. *en hann qvad ia vid* Flat. II, 168, 28; *ef hann kveþr iá viþ* (Gulaþingslǫg).

Tillägg till s. 340. Även *þriswar*, *twiswar* ha blivit fno. *þrysor* (Norges gl. love I, 375, 11), *tysvor* (OHm. 82, 8), fsv. *tyswor* (MESL. Kg. 18: 1 hskrr. HI), vare sig att det är *ă* eller *ā* (jmf. Arkiv N. F. VI, 298 med noten), som här blivit *o* mellan *w* och *r*.

---

[1]) *I*-ljudet i diftongen *ia (ea)* har dial. i fnorskan (En tale mod biskoperne), enligt hvad jag annanstädes hoppas kunna visa, framkallat utveckling till *iæ* väsentligen enligt den i Arkiv N. F. I, 372 framställda fsv. regeln. Nämnda fno. skrift har ock följande drag: *ă* har av kvarstående *u* *u*-omljutts i semifortis-stavelse; *ă* har underkastats (trol. två arter) kombinerat yngre *u*-omljud; *ǣ* har (liksom i isl.) *R*-omljutts till *ę̄* *(nēr)*; i ändelsen *-leg-* växlar *e* : *æ* (*e* i öppen, *æ* ofta i sluten stavelse enligt delvis närmre bestämbar regel); *rn* i fortis- men *rn* > *nn* i infortis-stavelse. I fnorskan har nämligen *ă* dial. blivit *ǫ* genom kombinerat yngre *u*-omljud, när labial föregår, och troligen även när nasal efterföljer *ă*; dessutom *ă* > *ǫ* framför ett av *f* uppkommet *w*.

Lund. **Axel Kock.**

Ordförklaringar.

1. Isl. *allynges*, *ǫllonges* 'helt och hållet'.

Detta ord fattas af Noreen, Altisl.-altnorw. Grammatik § 199 såsom sammansatt af dat. pl. *allum*, *ǫllum* 'allen' och suffixet *gi*, hvarvid *m* skulle hafva öfvergått till guttural nasal framför *g*. Emellertid förekomma germanska ord, som göra ett sådant antagande mindre sannolikt. Jag sammanställer ofvannämda adverb med det så till form som betydelse nästan identiska ags. *eallunga* 'gänzlich', en regelbunden adverbiell bildning till ett på ie. *-nko* (jfr l. *juvencus*) bildadt adjektiv **allung-* af samma art som det nära besläktade fsax. *alung* 'integer' ~ fht. *alang* ~ fht. *alang* ds., om hvilka sistnämda se Kluge, Nominale Stammbildungslehre § 208. Andra germanska adverb, som äro afledda af adjektiv på *-ung*, äro väl t. ex. fsax. *darnungo*, ags. *dearnunga* Heyne Heliand s. 179, fht. *gegnungo*, ags. *gegnunga* därs. s. 213.

Med afseende på vårt nordiska ords bildning förhåller sig *allynges* till adj. **allung* (< *-ln-*) ~ fsax. *alung* (jfr t. ex. isl. pref. *all-*, *al-*) = isl. *utlendes* 'abroad' : *utlendr* 'outlandish, foreign' = sv. *bröstgänges* : fsv. adj. *gænger* o. s. v.

2. Isl. *þrǽt(t)a*, fsv. *þræt(t)a* 'träta'.

Isl. *þræt(t)a* 'to wrangle, litigate (*um e-t*), to contradict (*um e-t*); to deny a charge (*þ. e-s*), to bandy words (*þ-sk á*)', fsv. *þræt(t)a* 'träta' — f. ö. icke uppvisadt i germanska språk — är, såvidt jag vet, etymologiskt oförklaradt.

Enligt min mening är det att fatta såsom ett gammalt iterativum, bildadt på det för dylika verb vanliga suffixet *-atian*, hvarpå andra exempel t. ex. hos Kluge P. B. B. IX. 163, Pauls Grundriss I. 381, sålunda af samma art som isl. *heimta*, sv. *längta*, *skämta*, *trängta*. Ordet skulle mot-

svara ett germ. **þranhatjan-* och höra till en stam *þranh-* = ie. *trank-* i lit. *trànksmas* 'Getöse, Getümmel', med Vernersk växling i t. ex. mht. *dranc, drang* 'Gedränge, Bedrängnis', holl. *drang,* ags. *geþrong* 'Gedränge', isl. *þrǫng* 'a throng, crowd', äfven 'straits, distress'. Denna stam står i afljudsförhållande till ie. *trenk-* i lit. *trènkti* 'schütteln, stossen', got. *þreihan* (ur **þrinh-*) 'drängen, bedrängen, beengen, in Trübsal versetzen', *þreihsl* (om hvilket förf. Ark. VII. 168) 'Beschwerde, Bedrängniss', med Vernersk växling i fht. *dringan* bl. a. 'andringen', fsax. *thringan*, ags. *þringan* 'drücken', isl. *þryngva* 'to make narrow, press'.

Ordet *þrǽt(t)a* betyder sålunda eg. 'idkeligen ansätta'; användes emellertid uteslutande i öfverflyttad bemärkelse.

Är ofvanstående etymologi riktig, har *þrǽt(t)a* en släkting i ett annat iterativ, nämligen y. fsv. *thrängta,* nsv. *trängta.* Ännu närmare besläktade äro naturligtvis fsv. *enthrätter* och *enthrättin* 'envis, egensinnig, halsstarrig' Sdw. jämte substantivet *enthrätta* 'ęnvishet, halsstarrighet; enträgenhet', hvilka sistnämda ord starkt tala för riktigheten af min sammanställning.

Det är högst sannolikt, att till samma stam *þranh-* också är att föra isl. *þrá* n. 'a throe, hard struggle, obstinacy', verbet *þrá* refl. 'to persevere, be obstinate in a thing' (Vgf. þrá II), adj. *þrár* 'stubborn, obstinate' (mestadels i dålig bemärkelse), alltså 'en som tränger, ansätter, besvärar', fsv. *enthrar* 'envis, egensinnig, halsstarrig' Sdw., isl. *þráinn* egennamn; jfr alltså ofvannämda *enthrar,* nsv. *enträgen* och särskildt de likbetydande *enthrätter* och *enthrättin.*

Det feminina isl. subst. *þrá* 'a throe, pang, longing' och det med nyssnämda isl. verb formellt identiska *þrá* 'to feel throes, long, pant after' kunna väl också höra till denna stam *þranh-* (jfr den fullt analoga betydelseutvecklingen i sv. *trängta*, *trängtan*), men också (Fick III. 140) till ags. *þrówan*, fht. *druoan* 'pati', i hvilket fall det är nära besläktadt med

isl. *þrøyja* 'to feel for, desire, yearn after' och formellt förhåller sig till detta verb som t. ex. subst. *há* : *høy*.

Med afseende på växlingen af *t* och *tt* i det isl. och fsv. ordet (jfr äfven da. *trætte*) hänvisar jag till Noreen, Altisl.-altnorw. Grammatik § 209 anm. 1; se äfven förf. Ark VII. 55 n. 2, 4, hvaraf framgår, att äfven andra analogt bildade iterativer förete en liknande växling. — Ordet böjes, såsom man väntar sig, efter tredje konjugationen.

På detta verb *þræita* är, såsom jag Ark. VII. 61 antagit, subst. isl. *præt(t)a*, fsv. *præta* (Kg. styr. *träta* och *trätta* enligt Rydqvist III), sv. *träta*, da. *trætte* bildadt, alldeles såsom isl. subst. *heimta* 'hämtning' på iterativet *heimta* och i många andra fall, till hvilka jag hoppas en annan gång få återkomma. Mig synes denna förklaring betydligt sannolikare, än att substantivet skulle vara en bildning på ie. suffixet *-tįōn* (såsom got. *ra-þjō* = lat. *ra-tio*), hvilken förmodan Kluge, Nom. Stammb. § 126 och Brugmann, Grundriss II. 340 framställa utan att f. ö. yttra sig om ordets etymon.

Upsala i Mars 1894.

Elof Hellquist.

Norska homiliebokens nedskrivningsort.

I del X s. 197 ff. av denna tidskrift har prof. G. Storm påpekat en utförligare latinsk version av legendariet om Olav den helige, som upptäckts efter utgivandet av Storms edition av detta legendarium i Monumenta historica Norvegiæ, ock som var mig obekant, då jag i min Fornnorska homiliebokens ljudlära delvis på grund av en jämförelse mellan legendariets lydelse i Hom. ock Mon. sökte sluta till Hom:s nedskrivningsort. Huvudsakligen på grund av vissa uttryck i denna utförligare version gör prof. Storm nu några invändningar mot min i anf. arb. framstälda åsikt, att Hom. vore skriven i Hamar [1]). Så mycket anser prof. Storm mig dock i Hom. ljudl. hava ådagalagt, som att Hom.-handskriften måste härstamma från östlandet, men han finner, att dess härstamningsort "snarere" är att söka i Viken. Jag är prof. Storm tacksam för hans upplysningar om ock ur detta utförligare Olavslegendarium. Oaktat genom dessa de för min åsikt talande skälen något försvagats, finner jag dock fortfarande på grunder, som här nedan skola anföras, sannolikare, att Hom. är skriven i norra delen av östlandet än i södra.

Vad först angår det i leg. n:r XVI (enl. numreringen i Ungers ed. av Hom., s. 163) förekommande *caupangr*, så talar, trots upptäckten av den lat. avfattningen av legenden, åtskilligt för att detta skulle åsyfta *Hamar(caupangr)*. Prof. Storm anser detta vara omöjligt på grund av att lat. versionen såsom motsvarighet till *caupangr* har *civitas*, ett ord,

[1]) Med anledning av prof. Storms anmärkning s. 198, att jag i Hom. ljudl. icke skulle tagit full hänsyn till att Hom:s Olavslegendarium utgör en översättning från latin, ber jag att få påpeka, att jag dock tagit dylik hänsyn till det enda lat. original, som var mig tillgängligt, nämligen det av Storm i Mon. publicerade.

som enligt hans åsikt icke skulle ha kunnat användas om en så obetydlig ort som Hamar. Nu är emellertid att märka, att Hamar var biskopsstad, ock att medeltidslatinets benämning för en sådan ort just var *civitas* (se Du Cange, som tolkar detta ord med "urbs episcopalis"); *civitas* om Hamar vore alltså just dess rätta latinska beteckning.

Ytterligare framhåller prof. Storm, att legendariet otvivelaktigt vore författat i Nidaros, ock att i så fall *civitas* ock den fornnorska översättningens *caupangr* måste beteckna just denna stad. Såsom bekant har emellertid legendariet författats i flere repriser, beroende på, att man efter hand tillagt allt flere mirakler, ock härvid har säkerligen första berättelsen om de nya mirakler, som inträffat å annat ställe än i Trondhjem, i allmänhet nedskrivits i närheten av de platser, där undren egt rum. Att den legend, i vilken *caupangr* förekommer, icke hör till den första ock ursprungligaste, i Trondhjem [1]) nedskrivna samlingen, är bekant (jfr Storm, Mon. s. XXXIV, som otvivelaktigt med rätta anser endast leg. I—VIII höra till denna). Att legenden i fråga tillagts å annan ort än Nidaros, är troligt dels av att den liksom den före densamma gående legenden icke finnes i den latinska samlingen i Mon., dels av att denna föregående legend uttryckligen anger sig förtälja något, som passerat å

---

[1]) Man har förr på grund av det främmande ock från norsk synpunkt onödigt omständliga sätt, på vilket legendariets första avdelning omtalar Norge ock norska förhållanden, ansett, att denna måste vara skriven av en utländing. G. Storm har emellertid i Mon. s. XXXV gjort gällande, att författaren måste ha varit en norrman, ock såsom förklaring till nämda förhållande påpekat, att legendariet ursprungligen torde ha avfattats för utländingar. Såsom stöd för sistnämda, otvivelaktigt riktiga, åsikt vill jag framhålla det i leg. III förekommande uttrycket "hæc ecclesia" om Olavs kyrka i Nidaros, vilket visar, att nämda avdelning av legendariet härstammar från denna stad. Vidare kan jag såsom exempel på utländingars intresse för S:t Olav hänvisa till en i Dipl. Norv. VIII. 72 intagen skrivelse från Predikare-bröderna i Brügge, vari dessa begära underrättelse om S:t Olavs födelsedag ock mirakler etc., emedan de upprest ett altare till hans ära.

annan ort, nämligen i Telemarken [1]). Nu är emellertid att observera, att en del av Telemarken just hörde till Hamars stift, varför det är möjligt, att det därstädes passerade miraklet just i stiftsstaden Hamar fogats till den handskrift av Olavslegendariet, man där hade. Att således Telemarks-legenden kan visa hän på Hamar såsom nedskrivningsort, låter förmoda, att även den följande skulle vara skriven på detta ställe, ock därvid passar det ju bra, att dess nedskrivningsort kallas *caupangr*, en benämning, som, såsom jag i Hom. ljudl. påpekat, utom för Nidaros knappt användes om någon annan stad än Hamar [2]).

Angående den i caupangr-legenden omnämda "hans hælga kirkia" menar prof. Storm vidare, att därmed måste avses Olavskyrkan i Nidaros, emedan det icke uttryckligen säges, att det vore fråga om en annan. Men om legenden, såsom ovan framhållits, icke skrevs i Nidaros, så var nödvändigheten

[1]) Att caupangr-legenden i fråga om härstamningsort förr bör sammanhållas med den före densamma gående än med den på densamma följande legenden, som redogör för ett i Trondhjemsbygden passerat mirakel, är tydligt därav, att med den senare en ny avdelning börjar. I den utförligare lat. version av Olavslegendariet, vari caupangr-legenden förekommer, följer denna också på Telemarks-legenden utan ny rubrik, varemot en dylik finnes för den följ. Trondhjemslegenden.

[2]) Prof. Storm tillägger, Ark. X. 198 nedtill, såsom stöd för att *caupangr* här skulle beteckna Nidaros, att detta ord äljes i legendariet skulle åsyfta denna stad. Jag har icke varit i stånd att finna ett enda exempel på, att *caupangr* ensamt betecknar Nidaros. Icke häller i den latinska versionen finnes i den avdelning, varom här är fråga, ett enda fall, där *civitas, urbs* eller liknande uttryck ensamt avser denna stad. Såsom jag redan i Hom. ljudl. s. 83 beträffande Hom. påpekat, göres, då Nidaros åsyftas, alltid ett förklarande tillägg såsom "(I caupange) þæim er oláfr hinn hælgi hvilir" (Ungers ed. 161. 29); detsamma är förhållandet i den latinska avfattningen: "(civitatem) in qua sanctus martyr requiescit" (Mon. 141. 15). I den andra huvudavdelningen av legendariet (se om dessa avdelningar Bang, [norsk] Hist. tidskr. 3 række I. 272), som saknas i fornnorsk avfattning, ock som bevisligen i sin helhet härleder sig från Nidaros, användes visserligen *civitas* ensamt en gång (se Metcalfe's ed. s. 102. 17) om Nidaros. Men för utrönandet av vad *civitas* i första avdelningen betyder, kan man, då avdelningarna med avseende på tillkomstsätt etc. betydligt skilja sig från varandra, endast bygga på uttryckssättet i samma avdelning.

av ett sådant påpekande icke så given för skrivaren, ifall han nämligen, såsom här kan ha varit fallet, åsyftade en på den ort, där han vistades, befintlig Olavskyrka. Enligt Munch, Hist.-geogr. beskriv. over Norge s. 47 fanns det också en dylik i Hamar. Då emellertid dennas existens icke torde vara bevisad (Storm nämner i sin uppsats "Om det gamle Hamar" i [norsk] Hist. tidskr. 3. række I. 113 ff. intet om en sådan kyrka), så torde det vara bäst att icke bygga något på denna uppgift. Detta är också icke för mitt ändamål nödvändigt, ty det kan mycket väl vara möjligt, att det värkligen är Olavskyrkan i Nidaros, som åsyftas. Härför kunde kanske tala, att man ansett sig böra framhålla, att man "samdøgres" (se Ungers ed. s. 163) skickade skänker till Olavs kyrka (för att vinna dennes bistånd). Detta synes innebära, att det var en resa, som man äljes ansåge kunna erfordra en längre tillrustning.

Jag hoppas alltså ha visat, att det fortfarande finnes skäl för att anse *caupangr* på det ifrågavarande stället i Hom. åsyfta Hamar. Emellertid är det ju påtagligt, att de i det föregående åberopade förhållandena ensamma icke äro tillräckliga för att man av dem skall kunna vinna något säkert resultat med hänsyn till Hom:s nedskrivningsort. Men då härtill komma andra grunder, som leda till samma slutsats i frågan, så få även dessa större betydelse ock böra därför icke lämnas ur räkningen.

Dessa andra grunder äro Hom:s "*í þrondhæimi norðr*" ock "*í Vic ǫusti*" (jfr. Hom. ljudl. s. 83). Även prof. Storm anser med mig, att av förstnämda uttryck, i betraktande av att här någon motsvarighet till *norðr* saknas i andra avfattningar av Olavslegendariet, den slutsatsen är att draga, att Hom. måste vara skriven söder om Trondhjem. Jag kan nu anföra ännu en grund, som t. o. m. ensam är bevisande, för att Hom. icke är skriven i nämda bygd. Vid granskning av de äldre diplomen från Nidaros i Dipl. Norv.

har jag nämligen funnit, att dessa i de flesta fall genomfört oomljudd vokal framför kvarstående *u* [1]); i Hom. däremot hör tvärtom saknad av omljud i detta fall till undantagen (se Hom. ljudl. s. 41 f.). Nu är det visserligen sannt, att Hom. är åtskilliga årtionden äldre än dessa diplom, varför dessa icke kunna lemna en fullkomligt trogen bild av Trondhjemsdialekten på Hom:s nedskrivningstid ock alltså icke äro fullt kommensurabla med denna. Men de visa dock, att *u*-omljudet i Trondhjem aldrig kan ha inträdt i så många fall, som i Hom:s dialekt; därtill är den påpekade olikheten mellan nämda diplom ock Hom. alltför omfattande. Nämda omständighet gör också, att det synes ganska tvivelaktigt, huruvida — såsom Storm Ark. X. 200 finner sannolikt — ens den ursprungliga översättningen till norska av det latinska legendariet kan ha värkstälts i Trondhjemsbygden, då man knappast kan antaga, att Hom. skulle vara skild från denna genom så många mellanled, att språket kunnat bliva så väsentligen olika urkällans [2]).

---

[1]) I denna viktiga punkt stämma nämda diplom med den leg. Olavssagan, vilken som bekant visar likartade omljudsförhållanden. Detta utgör således ett nytt ock särdeles kraftigt stöd för den av mig i Hom. ljudl. s. 83 på annat skäl dragna slutsatsen, att denna handskrift vore skriven i Trondhjem.

(Tillägg vid korr. i jan. 1895.) Beträffande ifrågavarande omljudsförhållanden kan nu hänvisas till min avhandl. "Der umlaut von *a* bei nicht synk. *u* im altnorw." s. 41 ff. — Jag begagnar tillfället att här meddela en rättelse till de a. a. s. 26 lemnade uppgifterna rörande omljudsförhållanden i Barlaamsagan. Dessa hava blivit något felaktiga, därigenom att jag råkat medräkna de fall med ock utan omljud vid kvarstående *u*, vilka i editionen förekomma i några från annan handskrift än huvudcodex på spridda ställen inskjutna stycken (dessa äro i ed. på ett förvillande lyckat sätt normaliserade till likhet med huvudhds.). De riktiga siffrorna äro 608 långstaviga utan omljud mot 588 långstaviga med omljud; samt 428 kortstaviga utan omljud mot 29 (utom de i avh. s. 29 upptagna finnas ytterligare *-blođum* s. 87 ock *stnorum* s. 29) kortstaviga med omljud. Dessa nya siffror ändra såsom synes icke det resultat, till vilket jag i a. a. kommit beträffande Barl.

[2]) Det av prof. Storm Ark. X. 200 påpekade förhållandet, "at Oversætteren på enkelte Steder har forandret Texten for at fremhæve thrönderske Forhold" behöver icke tyda på att översättningen skett i Trondhjem.

Vad det andra Hom:s-uttrycket "*í Vic œustr*" angår, som jag tolkar "i Viken (som ligger) söderut (härifrån) [1]), ock av vilket jag drog den slutsatsen, att Hom. icke kunde vara skriven i Viken, eftersom då tillägget, att denna låg "söderut" icke kunde ha förekommit, så anser prof. Storm däremot, att en dylik slutsats av detsamma icke kan dragas. Såsom skäl härför framhålles först, att även den leg. Olavssagan har detta *austr*, varav skulle följa, att Hom. skulle ha detta ord från sin källa. Detta är ju möjligt. Leg. Olavssagan visar sig dock i så många fall ha gått egna vägar, att *austr* därstädes mycket väl kan vara självständig tillsättning; i Trondhjem, där den är skriven, sade man ju också att Viken låg "austr". Varifrån *œustr* i Hom. än må härleda sig, så är emellertid blotta förekomsten av ordet i densamma nog för att visa, att Hom. icke kan vara skriven i Viken. En skrivare, som givit ett sådant bevis för sin vakenhet som att efter "í þrondhæimi" tillsätta ett *norðr* (se Hom. ljudl. s. 83 ock Storm, Ark. X. 199), skulle säkerligen icke låtit ett originalets *austr* efter *Vic* komma in i sin handskrift, ifall han själv befunnit sig i Viken. Därtill kommer att handskriften ytterligare genomgåtts ock rättats, troligen av annan på samma ort befintlig person (se Hom. ljudl. s. 1, not 2), vilket gör antagandet av en dylik tanklöshet ännu omöjligare.

Nu anser emellertid prof. Storm, att *í Vic œustr* icke "nödvendigvis" är att tolka så, som jag gjort det, utan "sna-

---

Ty översättaren har även äljes gjort tillägg såsom 148. 23 (Ungers ed. av Hom.), där han efter *Garða* tillfogar ett *austr*, till vilket motsvarighet saknas i lat. originalet; likaså tillägger han i legenden n:r VIII, att de däri omtalade personerna bodde "i Vic œustr", något varom ingen upplysning lemnas i originalet. Att de flesta av hans tillägg angå förhållanden i Trondhjem, behöver endast bero på att även legendariet i allmänhet handlar om därstädes inträffade händelser. De gjorda tilläggen äro också endast av den art, att de kunnat göras av vilken som hälst i Norges geografi ock historia något så när bevandrad person.

[1]) Om *austr* = "söder" här, se Fritzner[2] under *austr*.

rest" bör översättas med "i den østlige Del af Viken"; den mening jag har funnit i denna fras skulle däremot, menar prof. Storm, på fornnorska "i Regelen" heta "austr í Vík". För att komma till klarhet i denna fråga har man närmast att tillse, huru andra dylika uttryck i Hom. äro att förstå. De enda likartade fall jag funnit i denna, vilkas mening är alldeles given, äro "*í þrondhæimi norðr*" 153. 26 ock "*í Gørðum austr*" 162. 32. Av sammanhangèt framgår här ovedersägligen, att dessa ställen äro att tolka på liknande sätt som jag förstått *í Vic æustr*, näml. såsom resp. "i Þ. (som ligger) norrut (härifrån)" ock "i G. (s. l.) österut (härifr.)", eftersom det ena gången är frågan om Nidaros, som icke kan sägas ligga i norra Trondhjem, ock andra gången om det i västra Ryssland liggande Holmgård. Vänder man sig till andra isl.-fnorska texter, så torde man göra samma erfarenhet. Oaktat jag genomgått en rätt ansenlig mängd sådana för att granska dylika uttryck, har jag — ehuru liknande uttryck överflöda — icke funnit ett enda ställe, där det av prof. Storm föredragna tolkningssättet är det ovedersägligen, eller ens sannolikast, åsyftade. Däremot har jag anträffat många exempel, vilka sammanhanget visar vara att förstå på likartat sätt som jag tolkat "í Vic æustr" i Hom. Jag påpekar här några: ur Heimskringla (Ungers ed.) *(í) Vík(ina) austr* 63. 29, 113. 7 (jfr 84. 15. 16), 512. 27, 780. 25, 810. 2, *til Garða austr* Hkr. 267. 10, *til Danmarkar suðr* 441. 32; Islendingabók kap. 9, Sturlunga (Vigf.) I. 204 ock Biskupa sögur I. 63 omtala en biskop "*í Vík austr*", vilket uttryck här icke kan tolkas såsom "i östliga Viken", eftersom biskopsdömet i fråga omfattade hela Viken [1]); samme man kallas också i Kristni-saga kap. 12 ock Biskupa sögur I. 153 för *Víkverja biskup*. Att även upphovsmannen till uttrycket *í Vic æustr* i Hom. därmed

[1]) "I östliga Viken" heter däremot på isl.-fornnorska *í Vík austanfjarðar* (Hkr. 704. 27—28) ock dessutom även, ehuru icke så otvetydigt, *austr í Vík;* jfr *vera norðr í landi* Egils saga s. 112, *norðr í Víkina* "till norra Viken", Hkr. 172. 32, 178. 25.

åsyftat den av mig däri inlagda meningen, är tydligt, om G. Storm har rätt i, att *i vic* ursprungligen tillkommit genom missförstånd av lat. originalets *viri* (se Mon. s. 138); i detta fall hade det ju varit ett påstående utan ringaste grund, om han velat precisera ortsuppgiften till östliga Viken.

Då prof. Storm slutligen säger, att språkliga grunder "snarere" visa hän på Viken såsom Hom:s nedskrivningsort, skulle jag ha varit tacksam, ifall detta närmare hade motiverats. Prof. Storm hänvisar till de av mig i Hom. ljudl. andragna kriterierna på östländskt språk i Hom. ock syftar kanske på de i Hom. förefintliga svaga neutr. pluralerna på -*un*, vilka äljes endast äro kända från en i Viken skriven kodex. På dessa kunde emellertid endast i det fall något byggas, att man visste, att dylika former inom fornnorskan endast förekommit i sistnämda trakt. Men härom vet man ju platt intet, ock i ock för sig är det ju mycket troligt, att de även funnits i andra östländska dialekter, eftersom ju dessa i andra fall visa stora överensstämmelser med östnord.

På grund av föregående utredning finner jag fortfarande sannolikt, att Hom. är skriven någonstädes mellan Viken och Trondhjem, d. v. s. i Hamars stift ock då väl närmast i Hamar. Men att detta skulle vara absolut bevisat, vill jag lika litet här som i Hom. ljudl. påstå. Ännu torde många rön med hänsyn till olikartade dial. egendomligheter i fornnorskan stå att göra, ock det är att hoppas, att man en gång med jälp av dessa i den här diskuterade frågan skall kunna uttrycka sig bestämdare.

Göteborg i Mars 1894.

Elis Wadstein.

Fáeinar athugasemdir um forn ættnöfn.

Í Arkiv för nordisk Filologi IX. Ny Följd V. 199—222 stendr fróđleg ritgjörđ eptir próf. Gustav Storm ("Sjælevandring og Opkaldelsessystem"), þar sem sýnt er fram á, ađ þađ hafi veriđ mjög algengr siđr á Norđrlöndum síđan sögur hefjast, ađ láta börn heita eptir látnum frændum. Eg ætla hér eigi ađ fara út í þađ mál, hvort siđr þessi hafi átt rót sína í trú á sálnaflakk, eđa hvort þađ muni als eigi hafa viđ gengizt, ađ gefa börnum nöfn lifandi manna [1]). Hvađ sem því líđr, þá er hitt víst, ađ menn létu börn sín mjög opt heita eptir foreldrum sínum og fyrrum frændum og koma hin sömu ættnöfn vanalega fram hvađ eptir annađ. Má því nokkuđ ráđa af nöfnunum um sambönd og skyldleika fornra ætta, eins og próf. Storm bendir til, og þau geta stundum

[1]) Þađ er sagt, ađ Haraldr gullskeggr (Hkr. 43., Hálfd. sv. 3. k.), Haraldr hárfagri (Hkr. 81., H. hárf. 45. k.) og Hákon góđi (Hkr. 90, Hák. góđ. 12. k.) hafi *sjálfir* gefiđ börnum nöfn sin, og þađ sýnist all-liklegt, ađ Snorri Þorbrandsson i Álptafirđi (Eyrb. 12. k.) hafi fengiđ nafn Snorra gođa fóstbróđur sins (Safn t. s. Ísl. I. 331). Þađ er auđvitađ bágt ađ fullyrđa neitt um svo forn tíđindi, sem t. d. fædingu Haralds gráfeldar og dauđa Haralds hárfagra, enda er hér svo mjórra muna vant, þar sem sagt er, ađ Haraldr gráfeldr sé fæddr um þađ leyti er afi hans lét af konungdómi, þrem árum áđr en hann dó, eđa jafnvel síđarr (Hkr. 81. bls., sbr. Safn I, 313). En hitt sýnist ólíklegt, ađ Gamli Eiríksson sé ekki fæddr fyr en eptir dauđa Gorms Danakonungs "ríka", er próf. Storm telr móđurföđur hans, hafi Gormr dáiđ um 940, þvíađ Gamli er talinn elztr sona Eiríks blóđöxar og Gunnhildar (Hkr. 89., Hák. g. 10. k.), svo ađ hann er líklega eigi fæddr seinna en um 925, en hafi Gormr Danakonungr andazt svo snemma (eins og segir í Egilssögu 47. k.), þá hefir hann varla orđiđ mjög *gamall* mađr. En vera má, ađ auknefniđ "gamli" hafi eigi veriđ upphaflega tengt viđ hann, heldr viđ Gorm enska († 890), er hefir þá veriđ nefndr "gamli" til ađgreiningar frá Gormi "heimska" eđa "ríka", föđur Haralds blátannar, er mun hafa veriđ náfrændi (bróđursonr?) hins, og, ef til vill, kallađr "heimski", af því ađ hann hefir ávalt setiđ *heima*, en eigi herjađ til annara landa, einsog samnafni hans. Gamli Eiríksson hefir þá veriđ heitinn eptir Gormi enska (gamla), en Gormr (= Guthormr?) Eiríksson eptir Gormi heimska (ríka).

hjálpað sagnfræðingum til að dæma um ýmsar missagnir í fornum ættartölum.

Nú finst ein merkileg missögn um móðerni Haralds hárfagra í öðru handriti Fagrskinnu, þar sem móðir hans er nefnd Helga Dagsdóttir, í stað þess er flestar Noregskonungasögur nefna hana Ragnhildi, dóttur Sigurðar hjartar. Ef dæma skal milli þessara sagna eptir reglum próf. Storms, hlýtr hin almenna sögn að teljast sennilegri en sögn Fsk., og þó hefir hinn frægi sagnaritari P. A. Munch haldið, að ættartalan í Fsk. væri hin eina rétta, en hin almenna ættartala tilbúningr fornskálda, og virðist próf. Storm hafa verið á sama máli (Krit. Bidrag I. 120), nema hvað hann telr ættartöluna tilbúning Íslendinga. Nafnið Helga mun varla finnast í ætt Noregskonunga, en nafnið Ragnhildr kemr fram í fimm kynkvíslum frá Haraldi hárfagra (fyrir utan kynkvísl Eiríks blóðöxar, þar sem það stafar líklega frá Ragnhildi ríku, móður Eiríks), svo sem hér er sýnt í töflu þessari:

Haraldr hárfagri

(1.) Álöf árbót. ~ Þórir jarl	(2.) Ólafr.	(3.) Björn	(4.) Hringr.	(5.) Sigurðr hrísi.
Bergljót ~ Sigurðr jarl	Tryggvi	Guðröðr	Dagr	Hálfdan
Hákon jarl	Ástríðr ~ Erlingr	Haraldr grenski	Ragnhildr ~ Rauðr	Sigurðr sýr
Ragnhildr ~ Skopti	Ragnhildr ~ Þorbergr	Ólafr helgi	(Hkr. 432., Ól. s. h. 174. k.)	Haraldr harðráði ~ Þóra Þorbergsd.
(Hkr. 189. Ól. s. Tr. 19. k.)	(Hkr. 231. Ól. s. h. 21. k.)	Magnús góði		Ólafr kyrri
		Ragnhildr		Magnús berfættr
		(Hkr. 582. H. harð. 48. k.)		Ragnhildr
				(Hkr. 684., Sig. Jórs. 26. k.)

Verið getr, að Ragnhildar-nafnið sé komið inn í kynkvísl Sigurðar hrísa (5.) frá kynkvísl Ólafs (2.), en hitt getr eins vel verið, að það sé jafn-gamalt í báðum, komið beina leið frá hinni sameiginlegu ættmóður. Það eru því talsverðar líkur til þess, að móðir Haralds hárfagra hafi heitið Ragnhildr, og það því fremr, sem eigi verðr séð, að nafn þetta hafi verið mjög algengt á Norðrlöndum, á 9. 10. og 11. öld.

það kemr þá einkanlega fram í þeim ættum, sem taldar eru frá "Ragnari loðbrók", svo sem eru: 1. móðurætt Haralds hárfagra, eða ætt Sigurðar hjartar (Ragnhildr Guthormsdóttir, Eg. 26. k.).

2. ætt Danakonunga (Ragnhildr, móðir Eiríks blóðöxar Hkr. 63., H. hárf. 21. k.; Ragnhildr, amma Ottós keisara mikla (Scr. r. Dan. I. 496), Ragnhildr Sveinsdóttir Úlfssonar (Fms. XI. 212), Ragnhildr Eiríksdóttir góða (Fms. XI. 311).

3. ætt hinna norrænu konunga í Dyflinni, sem engin ástæða sýnist vera til að telja kynjaða úr Noregi *vestan-fjalls,* eins og próf. Storm gjörir, heldr frá Upplöndum og venzlaða Ragnars-ættinni, einsog Ari fróði telr í Ísl. 12. k. sbr. Eg. 51. k. (Ragnhildr Ólafsdóttir kvárans (Munch: N. F. H. I. 2, 202).

4. ætt Breiðfirðinga á Íslandi, sem komin var frá Ólafi hvíta í Dyflinni (Ragnhildr þórðardóttir, Eyrb. 48. k.).

5. ætt Höfða-þórðar á Íslandi (Ragnhildr Hallsdóttir, Ldn. III. 10).

Annars er Ragnhildar-nafnið mjög fátítt á Íslandi alt fram á 12. öld og jafnvel lengr (verðr eigi algengt fyr en í ætt Lopts ríka á 15. öld), og verðr varla bent á aðrar konur með því nafni fyrir lok 11. aldar, en þær 2, sem hér hafa taldar verið. Ragnhildr Ljótólfsdóttir er að vísu nefnd í Svarfdælu (24. og 32. kap.), en sú saga er ýkt og óáreiðanleg.

Í Noregi finst nafnið reyndar nokkuð snemma fyrir utan konungsættina, en þó mjög sjaldan fram til 12. aldar (Ragnhildr þórálfsdóttir af Heiðmörk Fms. II. 103; Ragnhildr Árnadóttir Arnmóðssonar Hkr. 341., Ól. s. h. 116. k. [1]), sbr.

---

[1]) Verið getr, að þessar konur hafi á einhvern hátt verið komnar af ætt Haralds hárfagra, sbr. Hkr. 81. bls., H. hárf. 45. k.: "Haraldr konungr gipti flestar dætr sínar innanlands jörlum sínum, ok eru þaðan komnar miklar kynkvíslir".

Hkr. 43. Hálfd. s. sv. 3. k. (Ragnh. = Þóra Ldn. V. 9.) og Ldn. IV. 8 (Ragnhildr = Hildr Hkr. 65, H. hárf. 24. k.).

Með þessu eru færð nokkur líkinda-rök til þess, að missögnin í Fagrskinnu sé eigi takandi fram yfir hina almenna sögusögn um móðurætt Haralds hárfagra, en þó vil eg als ekki segja, að þessi rök sé óyggjandi. Það geta verið ýmsar orsakir til þess, að ættnöfn leggist nidr eða hverfi úr ættinni, annaðhvort algjörlega eða um stundarsakir, og hins vegar er einatt eigi hægt að segja fyrir víst, hvaðan þetta eða hitt nafn sé komið inn í ættina. Þar sem próf. Storm talar um ætt Skúla konungsfóstra, vill hann sanna, að Skúli hafi eigi verið sonr Tosta jarls Guðina sonar, af nöfnum niðja hans í Noregi, þar sem eigi kemr fram neitt nafn úr ætt Tosta. En þess ber að gæta, að hér er eigi um mjög fjölmenna ætt að ræða, og ættnöfnin, sem vér þekkjum, geta eins vel verið úr móðurætt og föðurætt hlutaðeiganda, enda er eigi líklegt, að nafn Tosta hafi verið svo vel þokkað í Noregi, að niðjar hans hafi hirt um að halda því uppi. Sonr Skúla hét Ásólfr, og má liklegt telja, að það nafn hafi verið úr móðurætt Skúla, með því að það virðist hafa tíðkazt bæði meðal Engla og Norðmanna fyrir vestan haf (Steenstrup: Norm. III. 70. 85; Ldn. I. 15). Guthormr hét sonr Ásólfs, og sýnist lang-líklegast, að það nafn sé komið úr móðurætt Ásólfs, því að móðir hans var Guðrún Nefsteinsdóttir og Ingiríðar dóttur Sigurðar konungs sýr (Hkr. 625. bls., Har. harðr. 103. k.), en Guthormr hét bæði móðurbróðir hennar (Hkr. 238, Ól. s. h. 31. k.) og systrungr (Hkr. 587, H. harðr. 56. k.). Bárðr hét sonr Guthorms, og hefir það nafn getað verið úr móðurætt, því að það var algengt í Þrændalögum (sjá Hkr. 246, Ól. s. h. 38. k.; Hkr. 800, M. s. Erl. 26. k.). Ingi konungr, sonr Bárðar, hefir vafalaust haft nafn sitt úr móðurætt sinni (konungsættinni). Það er því als eigi fullsannað, að Skúli konungsfóstri hafi eigi verið sonr Tosta jarls, þótt nöfn úr ætt Tosta finnist

eigi hjá niðjum hans, en hins vegar má segja að ættnöfnin staðfesti eigi ættleiðslu Skúla frá Tosta jarli.

þar sem próf. Storm minnist á ætt Danakonunga frá Gormi "gamla" og segir, að ættnöfnin sýni, að hún hafi eigi verið komin frá Sigurði ormi í auga og "Ragnari loðbrók", þá liggja þau svör til þess, að ættin er mjög fámenn alt til Sveins U'lfssonars, og er því eigi við að búast, að mörg ættnöfn hafi haldizt við í henni, enda má finna nóg dæmi þess, að nöfn forfeðra einnar ættar hafa horfið úr henni, en stundum komið aptr fram eptir marga mannsaldra, eins og þar sem einn af sonum Sveins U'lfssonar heitir Sigurðr, ef til vill eptir Sigurði ormi í auga (Fms. XI. 212.), og annar Guthormr, er Saxi kallar Gorm, eflaust heitinn eptir Gormi forföður sínum, föður Haralds blátannar. Eins og Gormsnafnið lá niðri um langan aldr í ætt Danakonunga, eins gátu nöfnin Sigurðr og Ragnarr lagzt niðr og horfið úr henni; má vera, að það hafi nokkru um valdið, að nöfn þessi voru tengd við heiðindóm og mótstöðu gegn kristni. En hvernig sem því er háttað, þá þarf eigi annað en að líta til nokkurra íslenzkra ætta til að sannfærast um, að það er öldungis eigi sjálfsagt, að nöfn ættfeðra haldizt stöðugt við hjá niðjum þeirra. Hér koma nokkur dæmi.

1. Ætt Haukdæla er komin frá *Ketilbirni* gamla *Ketils* syni, landnámsmanni (Ldn. V. 12) og ganga stöðugt í henni nöfnin Teitr, Gizurr og Hallr, einsog Knútr, Haraldr og Sveinn í ætt Danakonunga, en meðal niðja Gizurar hvíta (um 1000), er voru þó eigi allfáir, finst enginn *Ketilbjörn* fyr en Gizurr jarl († 1268) lætr yngsta son sinn heita því nafni [1]), en *Ketils*-nafnið er þá algjörlega horfið úr ættinni (Sturl.[1] I. 202—206. III. 120. Bisk. I. 71.).

2. Ætt Síðumanna er komin frá *Hrollaugi*, syni *Rögnvalds* Mærajarls, en hvorki hittast þau nöfn síðar í ættinni,

[1]) Annar sonr hans heitir Ísleifr, eptir Ísleifi biskupi († 1080) og hafði það nafn þá legið niðri í ættinni lengr en hálfa aðra öld.

né nafn *Özurar*, sonar Hrollaugs, og átti þó Síðu-Hallr, dóttursonr Özurar, marga sonu (Íslb. 2, 11, Ldn. IV. 8. 9.) [1]).

3. Ætt þórsnesinga er komin frá *þórólfi* (*Hrólfi*) Mostrarskegg, syni *Örnólfs* fiskreka (Ldn. II. 12, Eyrb. 2. k.), en nöfn þessi finnast eigi síðar í þeirri ætt, og átti þó Snorri goði († 1031) mjög marga sonu, en þeir báru allir önnur nöfn (Eyrb. 65. k., 123—125. bls.).

4. Ætt Mýramanna er komin frá *Úlfi* (Kveld-Úlfi) *Bjálfa* syni, en hvorugt þessara nafna gengr síðar í ættinni (Ldn. I. 18, Eg.[3.] 79. k.).

5. Ætt Eyfirðinga (Möðrvellinga og þveræinga) frá *Auðuni* rotin, syni *þórólfs* smjörs. Nöfn þeirra virðast hafa lagzt niðr hjá niðjum þeirra (Ldn. III. 16, Ljósv., þórðars. hreðu útg. G. V. 104—5. bls.).

6. Ætt Dalverja og Oddaverja frá *Jörundi* goða, syni *Hrafns* hins heimska. Hvorugt þeirra nafna finst síðar í þeirri fjölmennu ætt (Ldn. V. 1. 3., Sturl.[2] I. 48—49. 226.).

7. Ætt Freysgyðlinga frá *Özuri*, syni *Ásbjarnar* Heyjangrs-*Bjarnar*sonar. Ekkert af þessum nöfnum tíðkast meðal þeirra ættmanna, heldr önnur ættnöfn (þorgils, Starkaðr, Kolbeinn, og síðar Sigmundr, Jón og Ormr, Ldn. IV. 10, Njála, Sturl. I. 51).

Enn má geta þess, að þessu er líkt farið í hinni miklu Arnmæðlinga-ætt í Noregi, því að nöfnin *Arnmóðr* og *Árni* virðast fljótt hafa lagzt niðr í henni.

Fleiri dæmi virðist eigi þurfa að telja til að sýna fram á, að það er hæpin ályktun, að ættmenn Gorms "ríka" (eða "heimska") hafi eigi getað verið komnir frá Sigurði (ormi í auga) og Ragnari, af því að nöfn þessi urðu eigi ættgeng hjá þeim. Hins vegar er það til styrkingar því, sem sög-

---

[1]) Eigi verðr þar heldr vart við hin eldri ættnöfn Mærajarla (Hálfdan, Ívarr, Eysteinn), enda tíðkast þau eigi heldr hjá Orkneyjajörlum, niðjum Torf-Einars Rögnvaldssonar, og Rögnvalds-nafnið er þar fátítt (Rögnvaldr Brúsason, fæddr um 1010, Hkr. 329, Ól. s. h. 105. k.).

urnar segja um skyldleika milli Danakonunga og höfðingja í suðaustrhluta Noregs (ættmanna Sigurðar hjartar og Eysteins glumru) að *Guthorms* eða *Gorms*-nafnið er þeim sameiginlegt [1]). Próf. Storm heldr því fram, að Guthormr og Gormr sé að eins tvær myndir af sama nafni, og eptir því sem próf. Wimmer segir (Sönderjyllands historiske Runemindesmærker, 49. bls.) hefir "Gormr" verið *mjög fátítt* nafn. Í Fms. V. 239 er nefndr "Goðormr Danagoð", og bendir það til þess, að Nordmenn hafi talið nafn þetta danskt, enda finst það helzt í þeim hluta Noregs, sem sögur segja að fyrrum hafi legið undir vald Danakonunga. Fyrsti maðr þar með Guthorms-nafni er talinn sonr Guðbrands hersis í Guðbrandsdölum (Hkr. 43, H. sv. 2. k.), en nokkru fyr virðist hafa verið uppi Gormr hersir í Svíþjóð, ættfaðir Sléttu-Bjarnar landnámsmanns (Ldn. III. 9). Fyrir daga Gorms ríka, föður Haralds blátannar, eru nefndir tveir danskir höfðingjar með þessu nafni í áreiðanlegum samtíðarritum: "Gudurm" bróðursonr Háreks Danakonungs, er féll 854, og "Guðrum" herkonungr (Gormr enski = Gormr gamli?), er vann sér ríki á Englandi 878. Um sama leyti eru nefndir tveir norrænir höfðingjar með sama nafni: Guthormr hertogi, móðurbróðir Haralds hárfagra (f. um 840), sem alment er talinn sonr Sigurðar hjartar (Hkr. 45, H. sv. 5. k.) og Guthormr sonr Sigurðar Orkneyjajarls Eysteinssonar glumru (f. um 850—60? Hkr. 65, H. hárf. 22. k.). Í íslenzkum sögum eru þeir báðir taldir í ætt við Danakonunga (Hkr. 44—46, H. sv. 5. k., Fas. III. 519., útg. V. Á. III. 401) og þótt sú ættfærsla hafi verið rengd, að því er snertir móðurætt Haralds hárfagra, og sé miðlungi skilrík, að því er kemr til ættar Orkneyjajarla [2]), þá virðast samt nöfnin sýna og sanna,

[1]) Ragnars-nafnið finst líka bæði í ætt Haralds hárfagra og meðal Danahöfðingja um miðja 9. öld (Ragnarr jarl. † 845), þótt það gangi eigi síðar í ætt Danakonunga.

[2]) Auk þess sem hún finst að eins í skröksögu (Hálfdanar sögu Eysteinssonar), ber hún sjálf með sér, að hún sé úr lagi færð, þar sem svo segir:

að hún sé ekki búin til öldungis út í bláinn, heldr sé einhver fótr fyrir henni. Þess má líka geta, að Dudo af St.

"Eysteinn ... fekk *dóttur* Sigurðar hjartar, er Ása hét; *hennar* móðir var Áslaug, dóttir Sigurðar orms í auga ... þau áttu son, er Hálfdan hét" (1. k.) og síðar (25. k.) er nefndr Eysteinn glumra, sonr Hálfdanar. Hér ætti líklega að standa *"systur"* fyrir *"dóttur"* og Eysteinn faðir Hálfdanar getr ekki tímans vegna verið annar og eldri maðr en Eysteinn glumra, virðist því sennilegast að hugsa sér samband ættanna á þessa leið:

- Sigurðr ormr í auga
  - Áslaug. ~ Helgi.
    - Sigurðr hjörtr.
      - *Guthormr*
        - Sigurðr. Ragnarr. Ragnhildr. Áslaug. (Eg. 26. k.).
    - Ása. ~ Eysteinn glumra
      - Rögnvaldr Mærajarl
        - Göngu-Hrólfr.
      - Sigurðr Orkneyjajarl
        - *Guthormr.*
  - Knútr (Loða-Knútr)
    - Sveinn langfótr.
      - *Gormr* enski. (gamli?)
      - Hörða-Knútr.
        - *Gormr* ríki eða heimski (Fms. XI. 3.) = G. "löghe" Scr. r. D. I. 48.

Quentin telr Rollo (ɔ: Hrólf), er vann Norðmandí, í ætt við Danakonunga og kallar bróður hans Gurim (ɔ: Gorm), en eptir sögn Íslendinga var Guthormr Orkneyjajarl bræðrungr Göngu-Hrólfs, er vann Norðmandí, og voru þeir báðir komnir af upplenzkri höfðingja-ætt, en hún var að sumra sögn venzluð Danakonungum (Sigurði ormi í auga).

Jón Jónsson.

Norges Indskrifter med de ældre Runer, udgivne for det Norske Historiske Kildeskriftfond ved Sophus Bugge. Christiania. 1:ste Hefte 1891, 2:det Hefte 1893. Pris 1 h. kr. 2,40, 2 h. kr. 6,50.

Det är ett värk av stor betydelse ock det mäst fängslande intrÄsse, vars tvänne första häften nu föreligga. Redan värkets omedelbara föremål, beskrivningen ock tydningen av Norges urnordiska inskrifter, vore nog att tillvinna det all uppmärksamhet, men i uppjiftens natur ligger ock, att förf. skall nödgas gå in på behandlingen av en mängd runologiska ock gramatiska frågor, vilkas utredning tarvas för den föreslagna tålkningens motivering. I värkets andra häfte intaga dylika utredningar ett mycket stort rum ock hava till ock med vidgats till ekskurser av självständigt värde.

De urnordiska norska inskrifter, som behandlas i de två häftena äro 1. tune-stenen, 2. fredrikstad-brakteaten, 3. frøihov-figuren,

---

Í Tímar. Bm. fél. XI. 1—85 hefi eg haldið þeirri skoðun fram, að Ragnarr (Álfsbani), sonr Sigurðar hrings og faðir Sigurðar orms í auga, hafi verið uppi á seinna hluta 8. aldar, og synir hans um aldamótin 800, og hafi þeir verið allir aðrir menn en Lodbrókarsynir, sem enskar bækr nefna, en að líkindum sömu ættar. Þótt torvelt sé að sanna þetta með fullum rökum, þá verðr eigi auðveldara að sanna hitt, að allar sögur Íslendinga um "Ragnar lodbrók" sé sprottnar frá Ragnari þeim, er herjaði á París 845, og hann sé sami maðr og "Raghnall mac Albdan", einsog próf. Joh. Steenstrup hyggr. Að vísu tekr dr. Finnur Jónsson röksemdafærslu Steenstrups góða og gilda, setr dauðaár Ragnars um 860 (þrátt fyrir það, þótt samtíða rithöfundar segi, að hann hafi látizt 845) og heldr, að Ragnarsdrápa sé ort til hans (Ark. f. n. Fil. VI. N. F. II, 144. bls.). En það kemr í mótsögn við Ragnarsdrápu sjálfa, að Ragnarr sá, sem hún er kveðin til, hafi verið sami maðr og "Raghnall mac Albdan" (Rögnvaldr Hálfdanarson), því að hann er nefndr í drápunni: "mögr Sigurðar", og þótt það gæti hugsazt, að hann væri sami maðr og Ragnarr sá, er árbækr Frakka nefna árið 845, þá vantar fullgilda sönnun fyrir því, og það nægir jafnvel eigi, þótt sannað yrði málfræðilega, að Ragnarsdrápa gæti eigi verið eldri en frá midri 9. öld.

4. fonnaas-spännet, 5. einang-stenen ock 6. by-stenen. Alla dessa inskrifters behandling innefattar anförande av den literatur, tryckt äller otryckt, vari inskriften förut behandlats, meddelande om det föremåls historia, som bär inskriften, fastställelse av inskriftens läsning, motivering av förf:s tålkning ock vederläggning av de i fråga om såmliga inskrifter synnerligen talrika avvikande tålkningarne.

De säks inskrifternas läsning ock tydning äro i kårthet följande:

Tune-stenens sida *a* är sannolikt i metrisk fårm, årdnad sålunda:

ek wiwaR after.
woduride
witadahalaiban:
worahto: r[unoR]

för vilket prof. Bugge fasthåller vid sin gamla tydning: "Jeg Viv gjorde disse Runer til Minde om min Krigskammerat Vodurid" eller mera ordagrannt: "Jeg Viv gjorde bagefter for Vodurid Runer". Sidan *b* framträder däremot i ny läsning ock tydning: [**afte**]**R woduride : staina** : [. . .] **þrijoR dohtriR dalidun arbija sijosteR** (d. v. s. **sibjosteR**) **arbijano** "Efter Vodurid [mærkede] tre Døtre Stenen, de nærmest beslægtede af Arvingerne delte Arven". Det nya är därvid, att den runa nu läses som j, vilken förut uppfattades som ʒ, vartill Vigfusson givit uppslaget, ock då jenom denna uppfattning från alla synpunkter tillfredsställande fårmer vinnas, synes dess riktighet icke vidare kunna ifrågasättas. Den jivna tydningen är ock så tilltalande, att dess berättigande knappt jävas av att som dess förutsättningar måste antagas, att ett ord med bet. "mærkede" äller dylikt är bårtslaget i stenens tåpp, att **dalidun** av en äller annan orsak står för väntat **dailidun** ock att **sijosteR** är felristat för **sibjosteR**. Denna senare felristning har Läffler, Uppsalastudier 1 f. sökt undanröja genom sammanställning med ffris. *sia* 'sprosse, nachkomme, grad der verwandtschaft; genosse'. Möjligheten att Läfflers tålkning är riktig må ju medjivas, men prof. Bugges synes äga företräde, emedan det adj. **sibja-*, han förutsätter, finnes i alla germ. språk ock åfta är uppvisat i superl. Antagande av felristning kan icke anses vågad, då det förvisso "er en Urimelighed at ville paastaa, at de gamle Runeristere aldrig kunde skrive feil".

Den viktiga tune-inskriften[1]) synes sålunda jenom prof. Bugge hava fått en tydning, vars fårmälla ock reälla riktighet är tämligen uppenbar. Det samma synes kunna sägas om einang-stenens inskrift: **dagaR þaR runo faihido** "Jeg Dag skrev disse Runer", sedan **þaR** fattats som ack. pl. f. av pron. *sā*, oaktat även här ett ristningsfel antages, **runo** för **runoR**.

---

[1]) F. Burg har, sedan detta skrevs, i Zeitschr. f. deutsches Alterthum etc. XXXVIII, 161 f. i detalj kritiserat prof. Bugges tolkning av tunestenen i en artickel av synnerligen skeptisk hållning.

Många betänkligheter väcker däremot den tålkning, som föreslagits för inskriften på by-stenen: **eirilaʀ hroʀaʀ hroʀeʀ orte þat aʀina u[p]t alai[b]u dʀrmþɪ** "Krigerhøvdingen Hror Hrors Søn gjorde denne Stenplade efter Aaleiv Datter (sin). Disse Runer mærkede Eh". Här antages **hroʀeʀ** vara ett patronymikum såsom *Τελαμώνιος* (*Αἴας*) hos Homer, liksom Wimmer antagit istabystenens **hᴀeruwulafiʀ** vara, ock uppkåmmet av **hrōʀīʀ*, jfr got. *hairdeis*, genom att *-īʀ* förkårtats ock försvagats till *-eʀ*. Det förefaller betänkligt att antaga, det resultatet av en sådan utveckling kann föreligga, medan ännu stamslutet är kvar i **eirilaʀ**, **hroʀaʀ**, ty man väntar väl då, att detta *e* skall bårtfalla på samma gång som detta stamslut, ock om det bevarats jenom någon därpå vilande tonvikt, väntar man ock, att denna skall hava bevarat längden en tid. Avjörande äro visserligen icke dessa invändningar, men i alla fall nog att jöra tålkningen betänklig. Vågat synes ock antagandet, att **u[b]t** är *øft*, där det ursprungliga *a* i ock med bårtfallet av ett utjudande *i* undergått först i-omjud ock sedan labialomjud, allt under det ännu stamutjudet är kvar i **hroʀaʀ** ock även äfter biton i **eirilaʀ**. Även om de fålknamn ur Jordanes, som prof. Bugge anför som bevis för omjudets tidiga inträdande, skulle vara riktigt tydda, synes dåck slutsatsen, att de uppvisa omjud, vila på för osäker grund, då felskrivning kan befaras uti det här avjörande *e* lika väl som i andra fall, där handskrifterna uppvisa sådan i de anförda namnen, ock motsatsen *grannii : ethelrugi* föranleder till en ny hypotes, att det senare haft huvudtonvikt på senare leden ock därför förr fått omjud, vilken tarvar ytterligare stöd. Betänklighet väcker ock prof. Bugges antagande, att **alai[b]u** är kvinnonamnet isl. *Ālǫf* urn. **anlaiƀu*, jfr. ags. *Anlāf, Onlāf* för isl. *Āleifr*. Man frågar sig, om icke även i *Ālǫf, Āleifr* ursprungligen en vokal slutat första leden, jfr fht. *Anagēr*, ock denna vokal väntar man bevarad i denna inskrift såsom *a* i **eirilaʀ**, **hroʀaʀ**. Dessa här anförda betänkligheter synas mig ängnade att åtminstone rubba den tilltro till riktigheten av prof. Bugges tålkning, som äljest dess änkla, passande innehåll ovilkårligen injiver. Men misstro till den jivna tålkningen visar behovet av dess ytterligare stödjande äller banar väg för en riktigare, vilken jag ville söka i följande riktning. Är icke **hrōʀeʀ** patronymikum, kan det väl knappt vara mera än en fårm, nämligen nom. pl. mask. av adj. ags. *hrōr* 'rask', fs. *hrōr*, alltså got. **hrōzai*, isl. **hrōrer*. Denna möjlighet har prof. Bugge uppenbarligen prövat men förkastat på grund av **orte**, som uppfattas som 3 sg. pret. av verbet isl. *yrkja*, got. *waurkjan*. Men å andra sidan måste medjes, att denna fårm skulle passa bra till de båda namnen **eirilaʀ hroʀaʀ**; även det förra vore då namn, äj appelativ. Man jämföre L. 745 (Runverser 141) **kisl auk . ikimutr . koþiʀ . trekaʀ . kirua . litu . merki . at . halftan ×** etc. ock L. 992 (Runverser 220) . . . **kauþu : kuml snaliʀ suniʀ hulmlaukaʀ**, där minnesmärkets resare

beteckna sig med berömmande attribut. Att *hrōʀeʀ* valts, kann bero på att judlikhet med namnet *Hrōʀaʀ* äfterströvats. Till dessa subjäkt kann icke **orte** vara predikat, utan måste vara dat. sg. av ett namn **ortaʀ*, den person, åt vilken vården ängnats, men jag kann varken uppvisa ett namn, som sammanfaller med detta äller utjör dess förstadium äller utvecklingsfårm. Det enda liknande jag tjänner är L. 773 **urtr** (Runverser 143), men detta är dels osäkert läst dels av prof. Bugge antaget vara *Ǫrtr*. Under denna förutsättning finge predikatet sökas i vad som följer äfter *aʀina*, vilket ords sammanställning med isl. *arinn* 'upphöjning; härd' fsv. *ærin* m. fl. förefaller mycket tilltalande. Vilket detta predikat kann hava varit, är svårt att säga, då ristningen i vissa punkter är så otydlig, att den väl tarvar förnyad undersökning med hänsyn till varje möjlighet, som kan framställa sig. En tilltalande mening skulle det jiva, om det kunde antagas hava stått **uba tilodu**[**n**]. Det förra vore adv. isl. *upp*, fht. *ūf* enligt Kluge Etym. Wb. d. deutsch. Spr.[4] av urg. **ūppa*, enligt Noreen, Grundriss d. germ. Phil. I, 463 har *pp* uppstått jenom förlängning i urnordiskt slutjud, varigenom det vore nog med **ub**, som prof. Bugge läst. Det senare vore ett verb 3 pl. eller 1 dual. pret. i betydelsen motsvarande det ack. styrande got. *gagatilōn* "etwas künstlich zusammenfügen" t. eks. *alla gatimrjo gagatiloda* ock åtminstone samma stam som detta. Predikatets betydelse bleve då 'uppförde', ordföljden vore som i fe. *wōd þā wiges heard wæpen ūp āhōf* Byrhtnoth 130. Emellertid hoppas jag ingalunda att härmed hava träffat det rätta, jag har blått velat framställa mina tvivelsmål om riktigheten av prof. Bugges tålkning ock anjiva den riktning, i vilken en tålkning synes mig möjlig. Därvid undertjänner jag ingalunda styrkan i prof. Bugges tålkning av **orte**. Avjort förkastlig synes mig däremot prof. Bugges uppfattning av stenens **dʀ** som ack. sg. av 'dotter', dels emedan man icke synes mig ega rätt att antaga **ʀ** analågiskt infört i oblika kasus i sg. hos släktskapsorden i en urnordisk inskrift på grund av en förkårtning, som möjligen kann tydas annorlunda, ock dels, emedan jenom att uppfatta **dʀ** som en fårm av 'dåtter' inskriften berövas den metriska fårm, som den annars skulle äga både enligt prof. Bugges tålkning ock en i här ovan föreslagen riktning. Med hänsyn till att metrisk fårm är så vanlig i runinskrifter, synes mig möjligheten att antaga metrisk fårm vara ett bevis för, ock nödvändigheten att uppjiva sådan ett bevis mot riktigheten av en tålkning. Detta **dʀ** synes mig alltså antingen böra föras till det föregående som del av ett ord, om en tålkning kann finnas som möjligjör detta, äller utjör det början av den med förkårtning skrivna delen av inskriften ock betecknar då sannolikt runristarens namn, som kunde varit **dagaʀ** äller något dylikt. Detta under förutsättning, att de följande förkårtningarne tålkats rätt av prof. Bugge, vilket synes sannolikt. Den slutande eoh-runan kunde då visserligen icke beteckna ristaren, men denna runas betydelse är ju oklar. Om eoh-runan har betydelsen av i-jud, kann den tänkas

här vara en förkårtning för adv. 'i', betydande 'i stenen' såsom understundom i yngre runinskrifter, se Runverser 74, 217, 260.

Rörande inskriften på fonnaas-spännet råder med undantag av ett par fall ingen ovisshet om skriftdragen, men jenom det förkårtade skrivsätt, som uppenbarligen använts, erbjuder inskriftens tydning, som det synes, oövervinneliga svårigheter. Prof. Bugge läser rungrupperna å spännet på följande sätt ock i följande årdning: 1 **ŋlsklʀ**, 2 **wkshu**, 3 **iŋʀsᴀŋsrbse**, 4 **a**, 5 **ihspidultl** ock föreslår att detta skall utfyllas till *Angilaskalkʀ Wakrs husingʀ sā ingisarbiske aih spindul tel*, vilket han översätter: "Angelskalk Vakrs Huskarl fra Ingesarv eier den gode Naal". Prof. Bugge betraktar själv tydningen av grupperna 1, 2, 3 som ett försök. Att tydningen av dessa grupper ock av inskriften i dess helhet jenom den skarpsinnighet ock lärdom, varöver prof. Bugge förfogar, jorts så sannolik den överhuvud synes kunna bliva, medjives järna. Men det synes ref., att innehållet av denna inskrift åtminstone med nuvarande jälpmedel icke är vetbart ock att densamma sålunda har värde blått ur runologisk, icke tillika ur språkvetenskaplig synpunkt.

Detsamma är förhållandet med runorna på fredrikstad-brakteaten ock frøihov-figuren, av vilka icke prof. Bugge försökt någon tydning.

I tränne ekskurser behandlas vissa punkter utförligare, som varit av vikt för bevisningen av framställda åsikter om inskrifternas tydning.

En ekskurs avhandlar den runa på fonnaas-spännet ock rökstenen, som prof. Bugge translitererar med **A**. Prof. Bugge anser, att **A** är en fårm av jāra-runan ock har betydelsen *ā*, emedan *jāra* på dess tid hade blivit *āra*. Med tjännedom om, i vilket starkt beroende av bejynnelsejudet i runenamnet runornas judvärde står, kann man icke neka möjligheten, att runan haft denna betydelse, men för att bliva visshet synes denna uppfattning böra styrkas av säkrare tydningar än de, som nu stödja densamma. En säker, påtagligt riktig tydning kann man dåck icke kalla tålkningen av skåång-stenens **ᴀleugaʀ** med **āljūgr* 'som er uden Løgn, som ikke svigter' (Arkiv VIII, 22), utan på sin höjd en sannolik; på fonnaasinskriften torde ännu mindre kunna byggas, ock på rökstenen, vars sena tid för övrigt förringar dess vitsord i ena äller andra riktningen, betyder ju **A** icke *ā* utan *ă*.

Den andra ekskursen, som är av stort omfång, avhandlar runan *eoh, ih* ock söker uppvisa dess judvärde jenom att uttömmande sammanställa uppgifter om dess judvärde ock namn i handskriftliga uppteckningar, dess bruk i runinskrifter inom ock utom norden ock andra fårskares uttalanden. Runans namn har blått västsaks. varit *eoh*, äljes *īh*, urgerm. **ihaz* med betydelsen 'idegran'. Därmed överensstämmer bruket av runan, som blått på ruthwellkårset betyder palatal klanglös frikativa, men annars ett i-jud, i norden därjämte ock e-jud, enär namnet nordiskt har varit nom.

ēhaʀ*, dat. **ihē*, varav ock nom. **īhaʀ* kunde uppstå. Namnets senare nordiska fårm måste bliva **eʀ*, ock denna förefinnes i ett par handskriftliga uppteckningar som *ir* ock *eir*, det senare iriskt skrivsätt för **er*. Från detta runenamn utgår användningen av ᛦ i betydelsen *e* i inskrifter med den 16-teckniga runraden, i vars ᛦ alltså äldre ᛉ och *īh* sammanfallit. Runan *īh* har uppenbarligen tillhört runraden från början. Men har den betecknat ett i-jud, måste detta hava varit sjilt från det med *īss*-runan betecknade. Efter att hava avvisat möjligheten att *īh* betecknat nasalerat *i*, *īss* onasalerat, stannar prof. Bugge vid en förmodan att *īh* betecknade ett i-jud, som låg närmare *e* än det jud, som *īss*-runan betecknade. Det förefaller, som om prof. Bugge i denna ekskurs hade anfört allt, vad som med nuvarande jälpmedel att bedömma frågan kann sägas i denna sak, men man kann dåck äj värja sig för det intrycket, att spörsmålets slutliga lösning ännu icke är vunnen. Den modifikatsjon av *i*, som *īh*-runan skall beteckna, då den äj kann antagas beteckna samma jud som *īss*, skall hava uppstått framför *h*, men med undantag av den spesiällt nordiska övergången *ī* > *ē* framför *h* finner en sådan modifikatsjon av långt *i* icke uttryck i beteckningen, icke ens hos goterna, vilka prof. Bugge är benägen att tillskriva bildningen av runskriften. Antagandet av en dylik modifikatsjon vilar alltså huvudsakligen på nödvändigheten av sjilt judvärde för *īh* ock *īss*, ty *īh*-runans bruk i inskrifterna framtvingar ingalunda antagandet, försvårar det snarare. Delvis synes nämligen inskrifternas tålkning så osäker, att ingen slutsats kann dragas, något stöd vinner dåck antagandet av ett *i* närmast till *e* av att runan *īh* åfta förekåmmer vokaliskt i obetonad stavelse. Såsom fullt jenomsjinligt fall av *īh*-runans bruk i stavelse, som rimligtvis haft huvudtonvikt, räknar jag blått dover-stenens **gīslheard ock detta fall häntyder icke på någon modifikatsjon av i-judet. De nordiska inskrifterna hava icke vitsord i fråga om runans älsta betydelse, ty om de skulle befinnas äga runan i betydelsen *e* ock runans namn varit **īhaʀ*, kann denna användning hava uppstått äfter den nordiska övergången *ī* > *ē* framför *h*. Här anförda inkast återfinnas till större delen i prof. Bugges egen framställning.

I den tredje ekskursen styrker prof. Bugge, som det synes med goda skäl, sin gamla tålkning av etelhem-spännets inskrift **mkmrlawrta** som 'mig Marila gjorde' mot framställda ändringsförslag.

Inskriften på etelhem-spännet är dock långt ifrån den enda utomnorska inskrift, till vars tydning prof. Bugge i dessa häften lämnar bidrag, tvärtom kåmmer en stor del inskrifter med äldre runor i förbigående till tals. Så omtalas kragehul-spjutskaftet s. 9, not 2, s. 60, skåång-stenen s. 66, 70, vånga-stenen s. 17, 33, åsum-brakteaten s. 111, uppsala-yksan s. 69, torsbjærg-doppskon ock stentofta-stenen s. 23, selands-brakteaten s. 57. En jenomgripande nytyd-

ning erfar krogsta-stenens inskrift (s. 128 f.) i ekskursen över *ih*-runan, vilken runa av prof. Bugge transskriberas E. Dess inskrift läses **mwsE eiŋn** ock **sKainaR**, tålkat: "Muse E(h)inge's (son) den enastående". Av yngre behandlade inskrifter må nämnas bække-stenen s. 62, freerslev-stenen s. 66, 129, forsa-ringen s. 80, kvarntorp-stenen s. 124. Även de flästa utomnordiska inskrifter bliva föremål för tydning såsom kovel-spjutspetsen s. 15, osthofen-spännet s. 138 ock i ekskursen över *ih*-runan alla, i vilka denna runa förekåmmer: ruthwell-kårset, dover-stenen, braunschweig-skrinet, en brons funnen i Themsen, thornhill-stenen, dannenberg-brakteaten, som av prof. Bugge anses för nordisk, spännena från Charnay, Ems, Freilaubersheim ock de båda från Nordendorf. I dessa inskrifter läser prof. Bugge delvis annat ock mera ock tyder annorlunda än Henning, Deutsche Runendenkmäler (Strassburg 1889), men framhåller ock, huru ytterst otydliga ock vanskliga att läsa dessa inskrifter äro[1]). Det är att håppas, att följande häften skola likaledes föranleda hänsyn till utomnorska inskrifter, ock sålunda skall detta värk, väl icke till namnet, men till gangnet bliva en behandling av samtliga inskrifter med den äldre runraden, vad man just kunde önska av prof. Bugges hand.

Det är jivet, att en behandling av dessa åldriga inskrifter åfta måste kåmma in på frågor av gramatisk art. Sålunda finner man icke blått s. 10 den grundläggande, nu allmännt ertjännda utredningen av att **a** i **wiwaR** är stamutjudet, utan ock många nya synpunkter, såsom s. 19 en förklaring av ändelsen i 1 sg. pret. ind. **worahto**, s. 9 förhållandet mellan urnord. *ek* ock **eka* samt fht. *ihha*, s. 65 förhållandet mellan urnord. **a** ock **e** i nom. sg. av sv. mask., s. 83 förhållandet mellan urnord. **faihido** ock isl. *fā, fāđa, fāđr*, s. 29 bårtfallet av slutjudande *-u*, s. 71 bårtfallet av *j*, s. 107 *i*-omjudet, s. 103 att *ol, or* hava prioritet framför *ul, ur*, vilka uppstått därur framför *e, i, j* (*u* borde väl tilläggas) i följande stavelse, s. 98 sammanställning av isl. *hrøra*, t. *rühren* med *κεράννυμι* < **κεράσνυμι*, s. 12 f., 106 förklaring av fårmer av 'äfter', flerstädes diskusjon av ordföljden. Av inträsse är ock påpekandet s. 79, att jerm. namn innehållande stammen *daga-* torde vara bildade äfter kältiska namn, som innehöllo den kältiska stammen *dago-* 'god'.

Inskrifterna äro återjivna i avbildningar, vilkas noggrannhet synes betryggande tillgodosedd. Den omedelbaraste utvägen att äfter föregående noggrann undersökning ifylla skriftdragen å stenen med kimrök eller dylikt ock så fotografera, har dåck ej använts, utan avbildningarne hava måst utföras äfter avklappningar ock gipsavjutningar ock så jämförts med originalen.

Vid inskrifternas diskusjon synes det önskligt, att den sammanfattande läsningen försåges med numrering av runorna, som understundom hos Burg, Die älteren nord. Runeninschriften, vari-

---

[1]) De tyska runinskrifterna hava sedermera ytterligare granskats av Wimmer i "De tyske runemindesmærker" (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og historie 1894, s. 1 ff.).

jenom uppsökandet å avbildningen av en runa med visst nummer väsäntligen skulle underlättas.

Stockholm, desämber 1893. **Erik Brate.**

Ordbok öfver Svenska Språket utgifven af Svenska Akademien, häftet 1 [1]).

I den för Svenska Akademien utfärdade stiftelseurkunden av den 20 mars 1786 heter det i § XXIII: "Ty åligger äfven Academien at utarbeta en Svensk Ordabok". Att ett dylikt uppdrag lemnades åt Akademien har av många — även bland Akademiens egna ledamöter — av flere grunder ansetts mycket olämpligt. Utgången har dock nu visat, att det var en lycklig tanke av Gustav den tredje att göra utarbetandet av en svensk ordbok till föremål för Akademiens omvårdnad. Det skulle alldeles ha överstigit enskildes krafter att förbereda ock bringa till utförande ett arbete av så storslaget omfattande art som det varom här är fråga.

Mer än ett århundrade har visserligen gått hän, sedan Akademiens stiftelseurkund utfärdades. Tidtals har arbetet på ordboken fullständigt legat nere. Men, det har alltid till slut återupptagits, för varje gång med större kraft ock med bättre planläggning. Så var det 1836, då Akademien firade sitt 50-års jubileum, Bernhard von Beskow, som inom Akademien gav impulsen till fortsättandet av ordboksarbetet. Ar 1854 erhöll Akademien till arbetet ett årligt statsanslag (som den åtnjöt till 1872), ock därefter kunde Akademien tänka på att begynna slutredaktionen av värket. Denna uppdrogs, sedan J. E. Rydqvist, som var upptagen av arbetet på sina "Svenska språkets lagar", avböjt att åtaga sig densamma, åt Shakspere-översättaren C. A. Hagberg, som med stort intresse egnade sig åt denna uppgift, men endast hann fullborda behandlingen av bokstaven *A*, förrän han kallades ur tiden. Denna bokstav, det s. k. A-häftet av Svenska Akademiens ordbok, utkom så flere år efter Hagbergs död, år 1870, men därmed såg det en tid ut, som om ordboksarbetet alldeles skulle hava avstannat.

Det är Th. Wisén, som förtjänsten tillkommer att (år 1883) inom Akademien ha tagit initiativet till återupptagandet av arbetet med ordboken. Härvid hade företaget den förmånen att till närmaste ledare erhålla K. F. Söderwall, vid vilkens sida slutligen ställdes en särskild redaktionskomité. En ny plan för värket uppgjordes ock arbetet bedrevs med en sådan ihärdighet ock framgång, att redigerandet ock tryckandet av ordboken i ett skick,

---

[1]) Då denna anmälan redan var i det närmaste färdig, utkom ännu ett häfte av ordboken. I några tillagda noter har jag även något berört detta andra häfte.

om vilket det utkomna häftet lemnar de största ock bästa förhoppningar, nu kunnat taga sin början.

Det utkomna häftet innehåller (frånräknat en förteckning på subskribenterna) 11 ark, varav 4 upptagas av förord, källförteckning (omfattande inalles ej mindre än 1933 [1]) skrifter) ock upplysningar om bokens uppställning, förkortningar m. m. samt 7 av ordbokstext. På dessa 7 ark förekomma 908 [1]) uppslagsord (motsvarande del av det förut omnämda A-häftet har endast 105 stickord [2]) ock under förutsättning, att fortsättningen av ordboken kommer att innehålla proportionsvis lika många, vilket icke synes osannolikt, skulle arbetet, en gång färdigt, komma att upptaga det storartade beloppet av ungefär 240000 [1]) uppslagsord. De språkprov, som samlats för ordboken, utgjorde redan 1893 inemot 800000 (se Cederschiöld, Några meddelanden om Svenska Akademiens ordbok s. 4). Dessa siffror torde giva en föreställning om huru väldigt det material är, på vilket detta arbete kommer att byggas, samt huru kolossalt omfattande arbetet självt kommer att bliva.

Vad nu planen för ordboksverket beträffar, så är det ju på förhand givet, att, då i uppgörandet av densamma en sådan lexikografisk mästare som Söderwall havt en väsentlig del, denna uppfyller de högsta fordringar, som på vetenskapens nuvarande ståndpunkt på en sådan kan ställas. Ordboken är — heter det i det provisoriska företalet — avsedd "att dels gifva en trogen bild af det nu lefvande svenska riksspråket, dels äfven uppvisa, huru vårt språk utvecklats allt ifrån reformationstiden". "Af utom Sveriges gränser förekommande svenskt språkmaterial har ordboken medtagit den s. k. finländskans egendomliga ord och uttryckssätt, men förbigått svensk-amerikanskans, enär denna ej är ett stadgadt litteraturspråk av lika stor betydelse som den förstnämnda". "Af hvad man kan kalla klass- eller kotterispråk (s. k. "slang", t. ex. "studentspråk", "gatspråk" m. m.) anföres endast sådant, som trängt ut till vidare kretsar eller ock ur någon viss synpunkt ansetts märkligt". "Däremot äro särskilda yrkens, vetenskapers, konsters o. s. v. egendomliga ord och uttryck till rätt stor utsträckning behandlade i ordboken". "Lånord från de med svenskan obesläktade eller fjärmare besläktade språken (t. ex. hebreiskan, grekiskan, latinet, franskan) anföras blott i det fall, att de kunna antagas nu för tiden vara bekanta inom något större kretsar af personer, som erhållit s. k. allmänbildning". Ordboken har emellertid härvid, såsom redan av det nu utkomna häftet framgår, ingalunda satt sig för trånga gränser; även dylika låneord upptagas nämligen i särdeles stor omfattning. "De ovanligare, blott fackmässiga eller nu föråldrade (låneorden) förbigås; likaså hela fraser,

---

[1]) Jag lånar dessa siffror ur Hjelmqvists skrift "Om begagnandet af Svenska Akademiens ordbok", Lund 1894.

[2]) Till en del beror detta på att i detta de från icke-germanska språk lånade orden i allmänhet uteslutits.

som i oförändrad utländsk form stundom inflickas i svenskan (t. ex. *a costi, ad acta, à jour, all right, fin de siècle* o. d.)". Emellertid antydes möjligheten, att ett större antal dylika uteslutna främmande ord ock uttryck kommer att samlas i ett bihang till ordboken, ock det vore, synes mig, mycket lämpligt att så skedde.

Till bygdemålen tages hänsyn, "såvidt de kunna tjäna till att belysa riksspråket". "Dessutom upptagas stundom ur dem sådana ord, uttryck ock betydelser, som hafva allmännare spridning; företrädesvis väljas de, som tyckas vara behöfliga för riksspråket." Vad dialektords upptagande i ordboken av denna sistnämda grund angår, kan anmälaren dock icke se lämpligheten eller gagnet därav. Ty härom gäller, såsom redan den gamle praktiske lexikografen Sahlstedt (i Nya Lärda Tidningar f. 1774 n:o 33) rörande "Göthiska eller Dialectord" framhållit, att "Sådana ord antagas icke i språk, för det de stå i en Ordbok". Vill man sprida kännedom om ock verka för användandet av dylika ord, så vinnes det åsyftade målet med mycket större sannolikhet, ifall man påpekar dem i en särskild samling, såsom t. ex. Cederschiöld gjort med en hel del användbara ord i uppsatsen "Döda ord". I en ordbok, som i regeln endast användes till efterslående av ord, skulle däremot dylika former försvinna, utan att folk bleve uppmärksamma på dem.

Den i ordboken använda ortografien är densamma som i 6:te upplagan av Akademiens ordlista; när denna upptager olika skrivsätt, har ordb. emellertid valt det mäst ljudenliga av dessa.

Efter företalet följer i ordb. den vidlyftiga källförteckningen. Då denna enligt företalet framdeles kommer att ökas, ock det för övrigt av ordboken synes, att denna använt även andra skrifter än dem, som finnas upptagna i densamma (detta är fallet t. ex. med Hofs Dialectus vestrogothica, som citeras under *abskons*), så är det möjligen överflödigt att här framhålla några skrifter, som saknas i nämda förteckning. Jag tillåter mig dock att påpeka ett par, som synas mig särskilt viktiga. Den ena är Arvidi Johannis Tideri Grammatica latina, en bok som även innehåller ganska vidlyftiga svenska ordförteckningar. Denna grammatik upplevde icke mindre än 15 upplagor (1622—1731) ock har påtagligen använts av flertalet av sin tids bildade svenskar; den har därför säkerligen utövat ett icke obetydligt inflytande även på modersmålet. En annan skrift, som saknas i källförteckningen, är det i Acta Literaria et Scientiarum Sveciæ, Upsaliæ 1732, intagna Specimen lexici Suethico-Latini, det första försöket till en utförligare svensk ordbok.

Vad nu beträffar det i ordboken använda schemat för de resp. artiklarna, så synes detta vara följande (jfr t. ex. någon av artiklarna *abborre, abrodd, ackja, adel* eller *af*). Ordboken upptager:

1) Ordet i nutida form; är det fråga om ett nu utdött ord av från nysvenskan avvikande form, användes såsom stickord en till nysvenska normaliserad form.

2) Ordets uttal, om det är ett ännu levande ord. I fall det är ett nu utdött, men uppgifter rörande dess uttal anträffats i äldre skrifter, så meddelas dessa.

3) Ordets klass; är ordet ett substantiv, angives denna endast genom meddelande av uppgift rörande ordets genus.

4) Ordets böjning (om det är böjligt).

5) Ordets äldre nysvenska form(er) (om sådan(a) anträffats).

6) Ordets fornsvenska motsvarighet (om dylik finnes) samt etymologi (om denna är känd).

7) Ordets betydelse(r) med språkprov, i vilka ordet förekommer.

8) Sammansättningar, i vilka ordet ingår (om dylika finnas), som äro av den art, att de icke tarva särskilda artiklar.

Vid 1) angivandet av orden i nutida form upptages omedelbart efter huvudformen nutida variant-former, om dylika finnas. Då ordb. emellertid såsom variant till *aderton* uppför *attan*, så kan jag icke finna detta vara riktigt. Detta senare ord förekommer visserligen i riksspråket, men endast i vissa svordomar, ock många riksspråkstalande torde rentav vara i okunnighet om, att *attan* här ursprungligen är ett räkneord = 18; de fatta det endast som en förstärkande partikel. Såsom *attan* nu ställts i ordboken vid sidan av *aderton*, ingives därigenom den i svenskan mindre hemmastadde läsaren den föreställningen, att ordet överhuvud taget användes ock kan användas vid sidan av *aderton*.

Av de i nsv. förekommande dubbelformerna *åbrodd* ock *abrodd* uppför ordb. den senare såsom huvudform, ehuru det, enligt min mening, bör vara tvärtom. Dalins ordbok, Wenströms ock Jeurlings, Lyttkens ock Wulffs samt även Sv. Akademiens ordlistor upptaga också endast formen *åbrodd* [1]). Såsom ordb. nämner, har visserligen Fries i "Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen" satt *abrodd* före *åbrodd*, men härav hade ordb. icke bort känna sig bunden, isynnerhet som den själv erfarit ock framhåller, att formen *åbrodd* "dock torde vara vanligare".

Såsom huvudform för den nu utdöda svenska motsvarigheten till lt. *adermennig* (= växten Agrimonia Eupatoria) har ordb. bland de påträffade benämningarna *adermennigh*, *adermening* ock *adermenung* valt *adermening*. Då alla dessa former endast äro kända från ett enda arbete (ordb. anför dem åtminstone endast från Olavi "läkere"-bok), synes mig *adermennig(h)*, som bättre stämmer med ordets lågtyska källform, hava bort upptagas såsom huvudform. Formen *adermening* utgör tydligen en ombildning efter ordet *mening*. Emedan vid sidan av ord på *-ing* även funnos former på *-ung*, har så ytterligare bildats ett *adermenung* såsom benämning för växten ifråga.

---

[1]) Sundéns ordbok upptager ävenledes såsom stickord *åbrodd*, men tillägger under detta "Riktigare *abrodd* (E. Fries)".

Då ordb. **såsom** uppslagsord för äldre former använder nysvenska former (jfr ovan s. 377), borde **på något sätt** angivas, ifall nämda stickord endast äro uppkonstruerade. Dylika fall äro: *afbedjelig,* för vilken form i själva verket endast *affbidieligh* finnes belagd, *adaljord, -runa* (endast *adul-* belagt), *adelsbörd* (endast *-byrd* belagt). Här finner man först genom granskning av språkproven eller, vad *adalruna* beträffar, först genom eftersyn i ett citerat arbete, att uppslagsformerna i själva verket endast bero på konstruktion.

Av ord, som man möjligen skulle väntat finna i ordb. har jag endast antecknat *affbidiare,* som förekommer i Lex. Linc. I företalet angives intet om ordb:s behandling av ord på *-are;* möjligen ingår det icke i planen att särskilt upptaga de ord på *-are,* vilkas betydelse genast framgår av motsvarande värbs [1]; i alla händelser hade formen dock bort upptagas under *afbedja.*

Ett väsentligt besparande av utrymme i ordb. har ernåtts därigenom att verbalsubstantiv på *-ande, -ende, -else, -ing, -ning* ock *-ion* i allmänhet endast korteligen uppföras under de resp. värb, av vilka de äro avledda. Beträffande orden på *-ion* saknar man i inledningen till ordb. ett för mången välbehövligt påpekande av den regel, med jälp av vilken de motsvarande värben i de flesta fall kunna återfinnas. De ord på *-ion,* till vilka man icke med ledning av nämda regel kan uppkonstruera värben, borde erhålla särskild uppslagsplats (med där gjord hänvisning till motsvarande värb). Av denna senare art äro t. ex. *absorption* ock *admission,* som nu endast äro upptagna under resp. *absorbera* ock *admittera,* där vissa bland ordbokens användare säkerligen ha mycket svårt att finna dem [2].

I detta sammanhang må ock påpekas, att ordbokshäftet även i ett annat avseende synes vara alltför sparsamt med uppslagsord, nämligen i fråga om variantformer. Naturligtvis skulle det vara en onödig omständlighet att upptaga alla dessa — även dem som endast skilja sig ifrån huvudformen genom en obetydligt olika stavning — såsom särskilda stickord. Men den grundsatsen torde böra uppställas, att särskilt sådana variantformer, som visa ett annat uttal — alltså icke endast en annan stavning — än huvudformen, böra erhålla särskild uppslagsplats (med hänvisning till huvudformen). Detta är ju först ock främst det riktiga av den grunden, att dessa uttalsvarianter — i de flesta fall åtminstone — (från nysvensk synpunkt) äro andra ord än de resp. huvudorden, samt vidare av det praktiska skälet, att det ofta kan vara svårt att få reda på en dylik variantform, såvida den icke även finnes på sin alfabetiska plats. Sistnämda skäl gör det ock nödvändigt att

[1]) Jfr dock, att i häft. 2 upptages *afhändare.*

[2]) Ordet *adjunktion* står däremot såsom stickord med hänvisning till *adjungera.* Det samma är fallet med *adoration* med hänvisning till motsvarande värb. Övriga ord på *-ion* finnas endast upptagna under värben.

även blott med hänsyn till stavningen avvikande variantformer erhålla särskild uppslagsplats, ifall denna avvikelse är av betydligare art. Nu återfinnes emellertid i ordbokshäftet t. ex. en sådan form som *abbotissa* endast under *abbedissa,* ehuru den förra formen ju är en nybildning till *abbot,* likaså *abbet* endast under *afbett, absis* endast under *absid, acki* ock *ackie* endast (i en anmärkning) under *ackja, adde* ock *adhi* endast under *adjö, adqvisition* endast under *ackvisition, affbidhia* endast under *afbedja* etc. Likaså påträffas en sådan — ännu ganska vanlig — stavningsvariant som *abonnement* endast under *abonnemang;* likaså *accompagnement* endast under *ackompanjemang, accouchera* endast under *ackuschera, adelsphanen* upptages endast under *adelsfana* etc. Det i Dæhnerts Vocabularium eller Tysk . . och Swensk Orda-Bok (1746) (under *ablass*) upptagna *ablatskram* ock det i samma lexikon (samt Spegels glossar) förekommande *abricos* saknas alldeles i ordbokens häft. 1, vilket väl beror på att man ämnat nöja sig med att uppföra dem under resp. *aflat* ock *aprikos* [1]).

Med hänsyn till 2) angivandet av ordens nutida uttal synes ordboken, att döma av det första häftet åtminstone, komma att bliva särdeles fullständig; växlande uttal anföras i rikhaltig omfattning. Den använda uttalsbeteckningen är i huvudsak den Lyttkens-Wulffska, ehuru ordboken, som inrättat sin ljudbeteckning ”mera för den stora bildade allmänheten än för fackmän i fonetik”, endast upptager ock särhåller ”sådana skiftningar i ljud och betoning, som kunna tydligt urskiljas från hvarandra af den, som, utan att vara enkom skolad i ljudlära, dock vant sig vid att noga lägga märke till sitt eget och andras uttal”. Då i denna beteckning numera skilnaden i aksentförhållanden mellan sammansatta ord med aks. 2 ock enkla ord med samma aksent blivit framhållen samt (i ordboken) de i densamma ingående, över raden satta siffrorna icke göra anspråk på att utmärka även tonhöjdsgrad, torde nämda uttalsbeteckning för ordboken vara särdeles lämplig ock i synnerhet praktisk.

Såsom man av avdelningen ”Om uttalsbeteckningen” finner, särskiljas i ordboken 15 vokaler ock 18 konsonanter. Rörande *e* säges dessutom, att ”*e* får vanligen i obetonade slut- och mellanstavelser ett (här ej med särskildt tecken utmärkt) öppnare ljud, närmande sig *ä* eller *ö*”; (vad det här använda uttryckssättet angår, så är det väl onödigt ”populärt”; bättre ock dock lika lättbegripligt vore ju att säga: ”*e* betecknar etc.”). Man hade väntat att finna ett dylikt tillägg även om *o* (*ω*); i plur.-änd. *-or* (samt i *annor-, någor-*) förekommer ju i st. f. *ω* eller *o* i stora delar av vårt land (det ”finländska *o*-ljudet”, av Lyttkens ock Wulff tecknat)

1) Dylika fall i 2:dra häftet äro: *afbeelda* återfinnes endast under *afbilda; afgiell, af-gelle, -gälle* endast under resp. *afgäld* ock *afgälde; afhåld* blott under *afhåll; afhändelig* endast under *afhändlig.*

ɷ, vilket ljud i denna ändelse som bekant av somliga forskare rent av anses vara det normala i riksspråket.

Bland de 15 i ordboken upptagna vokalerna märkas särskilt (de av Lyttkens ock Wulff s. k. "breda *ä*- ock *ö*-ljuden", tecknade resp.) *æ* ock *œ*, vilka ordb. (med de nämda forskarna) anser vara riksspråkets *ä*- ock *ö*-ljud i sådana ex. som *järn, ärt, örn, ört*. Även enligt min erfarenhet förekomma i riksspråket dessa ljud i de ifrågavarande ställuingarna; men lika säkert är — såsom också Lyttkens ock Wulff beträffande *ä* framhålla (Ljudl. § 131) — att i samma ställningar även *ä* ock *ö* användas vid talandet av riksspråk i stora delar av vårt land (Noreen ock Lundell anse som bekant *ä* ock *ö* i nämda fall rentav vara de enda riksspråket tillhörande *ä*- ock *ö*-ljuden). Under dessa förhållanden borde vid anförandet av de ovan nämda exemplen på *æ, œ* i ordboken hava tillfogats, att jämte dessa ljud i de nämda ställningarna även *ä, ö* förekomma.

Rörande "tje"-ljudstecknet *ȷ* säges, att det uttalas "som första ljudet i *kif, tjog* (närmande sig *ch* i eng. *chest, tch* i t. *kästchen*)". Uttrycket "ljudet" i st. f. "ljuden" här beror väl på ordbokens strävan att uttrycka sig så allmänfattligt som möjligt, men det hade ju varit lätt att undvika en dylik inexakthet. Fruktan för att icke bliva förstådd har väl också gjort, att ordboken här med tystnad alldeles förbigår det i stora trakter av vårt land använda enkla "tje"-ljudet utan början de explosiva. Emellertid hade det ju varit mycket lätt att exemplifiera detta senare ljud genom påpekande av, att det närmar sig det med *ch* i det anförda tyska *kästchen* betecknade ljudet.

Beträffande de för de enskilda orden angivna uttalen har jag anmärkt, att ordb. för ordet *adverb* endast upptager uttalet *advær⁴b*, ehuru (jfr ovan om *æ : ä*) ett annat uttal *advär⁴b* användes av särdeles många riksspråkstalande svenskar. Likaså anger ordboken för *adverbial(isk), adverbialisera, adversativ* uttalet av *-er-* i andra stavelsen endast såsom *-ær-* (för ordet *adpertinens*, däremot upptages såväl uttalet *-är-* som *-ær-* av *-er-*[1]).

Rörande avledningen *-tion* må påpekas, att ordboken ställer uttalet *-tʃɷn* före *-ʃɷn*. Rättstavningssällskapet föredrager också, som bekant, det förra. Lyttkens-Wulff ock Lundell anse tvärtom *-ʃɷn* vara vanligare. Jag känner icke genom egen undersökning,

[1]) Ur häftet 2 har jag även antecknat ett par hithörande fall: *affärd*, för vilket ordb. endast upptager uttalet *a^{3}v-fæ^{2}rd* med utelemnande av det så vanliga *a^{3}v-fä^{2}rd* samt *afbörda*, vilket endast angives såsom uttalat *a^{3}v-bæ^{2}rda*; det mycket vanliga *a^{3}v-bö^{2}rda* är däremot icke upptaget. (Däremot anges i h. 1 orden *ackuschör(ska)* ock *administratör* riktigt som uttalade dels med *ö*, dels med *œ*). — Rörande aksentförhållandena i orden *afhållsamhet, afhällighet, afhängighet* uppgives endast, att dessa skulle vara ^{3102}; därjämte förekommer emellertid även ^{3201}, en aksentuering, som åtminstone i mellersta Sverige är mycket spridd (jfr att C. J. L. Almqvist i sin ordbok för *afhällighet* o. *afhängighet* — *afhållsamhet* saknas hos honom — endast upptager den sistnämda aksentueringen).

vilket av dessa uttal är det mäst spridda. Det kunde emellertid förtjäna anmärkas, att i mitt eget uttal göres en skilnad så, att jag uttalar *-tion* såsom *-tʃωn*, i fall föregående stavelse har huvudton (t. ex. i *nation, station*) men däremot i andra fall såsom *-ʃωn* (ex. *exposition, acklamation*); samma iakttagelse har doc. Tamm meddelat mig rörande sitt uttal. Då vi båda äro födda i Södermanland, torde detta vara ett uttal, som åtminstone förekommer i nämda landskap.

Omedelbart efter uppgifterna rörande de nutida uttalsformerna redogör ordboken för åtskilliga i äldre skrifter anträffade uppgifter rörande uttal; med få undantag äro (i 1:sta häftet åtminstone) dylika upplysningar anförda ur Weste ock angå således som bekant vanligen endast aksentueringen. Jag skulle vilja hemställa, huruvida det icke vore lämpligare att, såsom ordboken också någon gång gör (jfr t. ex. under *abc-bok, ablaktera*), anföra dessa äldre uttalsuppgifter först i sammanhang med andra längre fram i de resp. artiklarna (jfr schemat ovan s. 377) meddelade äldre former. En dylik anordning synes mig lämplig dels av den grund, att även de senare formerna ofta lämna upplysningar rörande äldre uttal (jfr t. ex. ur äldre skrifter anförda former sådana som *aborre, abbedijsse, åf*), dels emedan det ju vore en fördel att få alla ur äldre skrifter antecknade ock framhållna former samlade på ett ställe, icke såsom stundom nu inblandade i uppgifterna rörande ordens nutida uttal, böjning etc., vilket även stör överblicken över dessa senare uppgifter.

Till de i ordb. meddelade uppgifterna rörande uttal i äldre tid har jag endast att foga, att Weste i olikhet med det nu mäst spidda uttalet (jfr Kock, Sv. Akc. II. 101) aksentuerar *a'delsbrev, a'delsdam, a'delstånd*. I uppgiften rörande Westes uttal av *abborre* har ett litet (tryck)fel insmugit sig; Weste har här *a'borre*, icke såsom ordb. uppger *a'bborre*.

Vid angivandet av substantivens genus meddelar ordb. i fråga om "ord, som fortlefva från äldre tid och ännu af somliga behandlas efter den äldre tidens genuslagar" en dubbel genusbeteckning, i det att den dels med "m." eller "f." framhåller, att såsom pronomen för ordet användes resp. *han* eller *hon*, dels med "r." (= realgenus, genus reale, genus rei; en för ordboken nyskapad tärm) utmärker, att även *den* användes för detsamma. Vid sådant "personord", som, när det uttryckligen brukas om individ av naturligt kön, kan ersättas av olika pronomen allt efter individens kön, framhålles detta genom ett efter beteckningen för ordets "normala" genus tillagt "ig.", som enligt företalet utgör förkortning för "individens genus", en likaledes nyskapad praktisk tärm.

Beträffande i ordboken lemnade uppgifter rörande genus har jag antecknat följande: För *abo* (kortare benämning å den lek, som vanligen kallas *abo-bibo* eller *abo-bibo-caka*) anges endast mask. genus. Här synes beteckning "r. (l. m.)" ha varit det riktiga. —

Orden *administra-tor* ock *-tör* angivas endast såsom mask.; likaväl som t. ex. *advokat*, *abolitionist* kunna dessa även användas om kvinliga personer, varför ett "ig." borde ha tillagts. — För *ablaktering* ock *afbetalning* ansättes "r. l. f."; för *abbreviering* däremot "r. (l. f.)"; varför denna olikhet? — För *ackord* angives "n. o. r. (l. m.)"; här hade bort framhållas, att ordet numera endast förekommer såsom neutr. (Sv. Akademiens, Lundells ock Wenströms o. Jeurlings ordlistor samt Dalins ock Sundéns ordböcker ansätta endast detta senare genus). — Orden *absint*, *aero-lit*, *-meter*, *-stat*, *afanit* ansättas som "r. (l. m.)". Däremot t. ex. *accis* "r. l. m.", *absoluthet*, *adlighet*, *afbetalning*, *afbidan* såsom "r. l. f." Enligt min uppfattning användas dock de förstnämda orden oftare än de senare med annat än realt genus ock detta sammanhänger väl med, att de förra beteckna konkreta, de senare abstrakta (jfr Tegnér, Om genus i svenskan s. 92, 237). Genusbeteckningen borde alltså ha varit för de förra "r. l. m.", för de senare resp. "r. (l. m.)" ock "r. (l. f.)".

Med hänsyn till 4) redogörelserna för ordens böjning har jag endast anmärkt, att *accessoar*, så vitt jag vet, numera endast förekommer i pluralis, samt att plur. *adelsmänner* bort framhållas såsom icke längre bruklig [1]).

Beträffande 5) äldre former har jag endast anmärkt att i ordb. saknas: *abdijsa*, som förekommer i Comenii Upläste gyllene tungomåls dör, utg. av Schroderus, Sthlm 1641, samt *affbett* "depastus" Lex. Linc. ock Ind. suec. sec. Holm. 1642. Under *adlig* uppgives, att denna form (f. äldre *adelig*) träffas "i ordböcker tidigast hos Nyström (1794)"; den finnes emellertid redan i Manderderströms Rimlexicon (1779), ett arbete, som — inom parentes sagt — saknas i ordb:s källförteckning. Följande äldre former finner man endast meddelade i språkproven, icke i särskild avdelning för dylika former (jfr schemat s. 377 i det föregående): *atton* (f. *attan*), *aff-bidhia*, *-bidin*, *-bidieligh* (f. *-bed-*) [2]).

Vid redogörelsen i ordb. för 6) ordens härkomst har man förfarit med prisvärd försiktighet; syftet är "att meddela endast de jämförelsevis säkra resultaten af forskningen". Beträffande låneorden åtnöjer sig ordb. i de flesta fall med att endast angiva, vad det är för ord i de resp. källspråken, som ligga till grund för

---

[1]) Beträffande uppgifter om böjning må också påpekas, att det stundom vore behövligt att i ordb. även angåves vissa passivformer, nämligen sådana pres. sing.-former, som icke fås på vanligt sätt (genom utbyte av akt.-änd. *-r* mot *-s* etc.). I häftet 2 av ordb. saknas nu emellertid uppgift om sådana alternativa passiv-former som *af-binds*, *-böjs*, *-förcs*, *-höres* till (de i ordb. angivna) akt. formerna *af-binder*, *-böjer*, *-för*, *-hör*.

[2]) Vid läsningen av häftet 2 har jag antecknat, att i detsamma följande varianter saknas i avdelningarna för äldre former ock endast påträffas i språkproven: *af(f)-betna* (f. *-bit-*), *-blefwen* (f. *-blif-*), *-bläst(e)* (f. *-blåst-*). *-brwtes* (f. *-bröt-*), *-bräckia* (f. *-ka*), *-burghit*, *-borghet* (f. *-bärgat*), *-flagen* (f. *-flådd*), *-gnagade* (f. *-gnagde*), *-greto* (f. *-gräto*), *-höflat* (f. *-hyflat*), *-hölt* (f. *-höll*), *åffhuggit* (f. *af-*).

lånen. I flera fall, där de ifrågavarande utländska källorden äro mera ovanliga, skulle det ha varit önskligt, att även betydelsen hos dessa något utreddes. Ett dylikt fall är t. ex. det mlat. *absconsa,* som under *abskons* angives såsom källa till detta ord; här hade det till tjänst för det stora flertalet bland ordb:s läsare icke skadat att påpeka, att detta ord sammanhänger med lat. *abscondere* "dölja". — Beträffande ordb:s etymologiska upplysningar har jag för övrigt endast antecknat ett par småsaker. Såsom källa till ordet *abbedissa* med varianter angives: "fsv. *abbatissa, abbadissa, abdissa;* af mlat. *abbatissa*". Här överhoppas emellertid det mellanled, från vilket de svenska formerna med *-d-* sannolikt utgå, nämligen mlt. *abbadisse*. Rörande *åbrodd,* fsv. *abrot* etc. säges, att ordet är bildat af lat. *abrotanum* "under inflytande af de inhemska orden *brott, brodd* och *å*". Varför man skulle behöva antaga något inflytande från ordet *brott* är svårt att se, då *-t-* i *abrot* redan finnes i dess källord; för övrigt inser man icke, huru ordet *brott* på något sätt skulle ha kunnat associeras med *åbrodd*.

Vid anförandet av 7) betydelser ock språkprov ordnar ordb. dessa efter ålder ock ursprunglighet; genom vid språkproven utsatta årtal underrättas läsaren genast om, huru gamla de äro. Vad denna avdelning inom ordb. beträffar, så utgör den givetvis — i synnerhet i en enspråkig ordbok såsom den här ifrågavarande — den som är svårast att utarbeta ock som ställer de största fordringarna på lexikografen; här har denne att nedlägga det mästa av sin omtanke ock sin möda. I denna avdelning framträder i synnerhet ordb:s stora förtjänster. För betydelserna redogöres utförligt ock grundligt — jfr t. ex. prep. *af* med icke mindre än 21 underavdelningar — men på samma gång på ett kortfattat ock träffande sätt. Språkprov meddelas i utmärkt urval ock i riklig mängd; härvid angives alltid källan, så att läsaren kan få tillfälle att själv pröva uppgifternas riktighet samt efterse proven i utförligare sammanhang. Liksom emellertid den här ifrågavarande avdelningen inom ordb. torde vara den svåraste att utarbeta, så är den också den svåraste att granska, men, såvitt anmäl. förstår, utgör den ordb:s allra mäst förtjänstfulla ock fulländade del.

Beträffande 8) sammansatta ord har ordb:s syfte varit "att anteckna alla sådana, som erhållit en viss stadga och häfd i språkbruket" men icke att redogöra för alla tillfälliga sammansättningar, vilket, såsom med rätta framhålles, helt enkelt är omöjligt; exempel på dylika tillfälliga sammansättningar meddelas dock i riklig mängd. I ett fall, som i ordb. icke framhäves, synas mig dock även mera tillfälliga sammansättningar böra upptagas, nämligen om de äro sådana, som för att allmänt förstås behöva en särskild förklaring. Av dylik art är t. ex. sammansättningen *adelsfrätare,* som ordb. förbigått (denna förekommer senast, citerad från äldre tid, i [Illustr.] Sveriges historia IV: 78).

Av de anmärkningar jag havt att göra angående det här ifrågavarande ordbokshäftet hava flere varit av jämförelsevis obetydlig art. Jag har emellertid medtagit dem i den förhoppningen, att de möjligen skulle kunna vara till någon nytta för fortsättningen av detta värk, vars fullbordande i bästa möjliga skick varmt intresserar mig liksom varje svensk, som lärt sig rätt skatta sitt modersmål. På det hela taget synes mig den nu utkomna delen av ordboken utgöra ett mönster för en ordbok av detta slag, icke blott med hänsyn till plan, utan även vad beträffar utförande. Att döma av denna början ter sig ordboken till att bliva en av de största insatser i svensk odling, som överhuvud taget någonsin gjorts.

Måtte nu endast utarbetandet ock utgivandet av det storartade värket kunna fortgå jämnt ock utan hinder av något slag! Särskilt är att önska, att det till fortsättandet av arbetet alltid måtte finnas att tillgå lika utmärkt kompetenta lexikografer, som de språkforskare visat sig vara, vilka samvärkat till utarbetandet av den här ifrågavarande delen.

Uppsala i oktober 1894. **Elis Wadstein.**

Rettelser og tillæg til Arkiv N. F. VII, 33 ff. og 180 ff.

Læs s. 35 l. 16 fr. ov.: betegnede — s. 37 l. 2 fr. ov. ihu- — s. 37 l. 1 fr. ned.: ved hjælp af — S. 54 l. 21 fr. ov.: "som" stryges.

Med hensyn til de s. 50 anm. 1 antydede anvendelser af honning henvises på den ene side til *"mellita cervisia"* hos Du Cange ved Henschel og det dermed beslægtede ældre danske *"melske"* (Kalkar) jf. Molb:s dialektleksikon s. 358 fra Jylland og en unævnt forf. for omtrent samme tid fra Nordfyn i Berl. tid. 1894 nr 195; på den anden side til den kendsgærning, at i det mindste på Bornholm har man efter 1850 spist honning smurt på brød eller endog på smörrebrød.

Side 189 linje 16 ff. Dr. Siesby gör opmærksom på, at "sulten som en skrub" forekommer s. 289 i Kiellands Arbejdsfolk, trykt i København 1881. Udtrykket er altså af nynorsk oprindelse og kan så meget mindre have noget at göre med vor almues skrub(eller skrup)sulten.

Side 195 linje 25 "dennes" læs dettes.

Side 196. Ofte siges *ti-tol(v)*, for 10—11 eller 11—12, åbenbart for rimbogstavernes skyld. I flere provinser forkortes også *e* f. e. i *to-tre år*, ligesom i "en tre år", idet tonen kastes på navneordet, jf. min Udsigt s. 36.

Side 202. Prof. Wimmer gör opmærksom på, at *thet ær mægh* allerede forekommer i Romantisk digtning ved Brandt II, 110 nederst (håndskriftet fra omtr. 1500). Dette viser, at overgangen er begyndt i Jylland, hvad der i sig selv var sandsynligt, men ikke med sikkerhed kunde udledes af folkevise-håndskrifterne fra sidste halvdel af 16:de hundredår.

Når Mikkelsen s. 310 blandt tilfælde, hvor det bestemte kendeord "altid eller hyppigst" er udeladt, anfører *"i rette tid"*, så synes det meget tvivlsomt, om "rette" her med rette tör tages som bestemt form, netop fordi det aldrig kan hedde "i den rette tid", vel at mærke for så vidt betydningen er: betids, tidlig nok (sml. "han kom i *god* tid" forskelligt fra "han blev landmand i *den gode* tid"). Forbindelsen er fremkommen ved oversættelse af tysk "zu rechter zeit" og hed længe "i *ret* tid", men også stundom *"i rette tide"* d. e. flertalsform, vistnok under påvirkning af *i tide* (M. s. 170 ned.), der undertiden også i dansk findes afstumpet til "i tid" (i utid). Sml. i øvrigt Rydqvist II, 86.

F. D.

